

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

METRAŠTIS

I

ROMA 1965

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos

METRAŠTIS

I

É T U D E S
DE
L'ACADÉMIE LITUANIENNE CATHOLIQUE
DES SCIENCES
I

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS

METRAŠTIS

I

Redaguoja

A. Liūma, S. J.

1965

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS LEIDINYS

Piazza della Pilotta 4

R O M A

Su viršininkų sutikimu

Spaustuvės išlaidos apmokėtos D. G. Prel. Mendelio ir D. G. Prel.

Valančiūno lėšomis

Tiražas 1000 egzempliorių

Spausdino Pontificia Università Gregoriana spaustuvė Romoje

Jo Prakilnybė Prelatas Dr. Liudas Mendelis,
didis L. K. M. Akademijos Geradaris ir Globėjas

P R A K A L B A

Vos tik atkūrus Akademią, pasigirdo balsų, raginančių suorganizuoti leidinį, kuriame galima būtų skelbti ir ilgesnes mokslinio pobūdžio studijas. Tai visiškai atitiko centro valdybos nusistatymą. Ilgokas, tačiau, praėjo laiko tarpas, kol pavyko tai įvykdyti, nors buvo nuo pat pradžios stengtasi tą pageidavimą patenkinti. Daug tačiau buvo kliūčių, ypatingai stoka geradarių, kurie paremtų mokslinės knygos išleidimą. Dabar, Akademijai po truputi stiprėjant ir randant vis didesnio pritarimo, yra vilties, kad tokių rėmėjų, bent jau kai kuriam laikui, atsiras.

Metraštį kaip neperiodinį leidinį, pramato išleisti, kiek tai bus įmanoma, kasmet. Jame bus spausdinamos studijos iš visų mokslo sričių, paruoštos ne pagal užsakymą, bet kilusios savaime iš mokslinio nusiteikimo. Tai nėra, kaip galėtų kas nors pamanyti, jėgų skaldymas ar konkurencija esantiems žurnalams. Priešingai, tai yra didelės spragos nors dalinis užkimšimas — sudarymas galimybių kurtis ir bręsti mūsų mokslinei literatūrai. Ne visos studijos, ar tai dėl specialaus mokslinio pobūdžio ar tai dėl ilgumo, gali lengvai sau tinkamą vietą surasti mūsų kultūrinuose žurnaluose, periodinėje spaudoje. Ne visos studijos tinka net ir plataus masto kultūriniais žurnalams. Redaktoriai turi žiūrėti, kad straipsniai būtų, įdomūs, kad jie būtų, aktualūs, kad atitiktų, žurnalo pobūdį, paskirtį ir skaitytojų nusiteikimus. Metraštis gi nuo tų visų varžtų ir nuo bet kokios « Prokrusto lovos » atsisako. Vienintelė paliekama sąlyga — aukštas mokslinis studijos lygis.

Be abejonės, pradžia yra kukli, bet yra didžiųjų vilčių, kad pradėtas darbas augs ir klestės. Įsisiūbavęs kūrybinis mokslo darbas per penkioliką metų, gavo sau išraišką Lietuvių Enciklopedijoje. Ją baigus, tam pačiam moksliniam kūrybos entuziasmui reikštis atsiveria nauja galimybė — Metraštis.

Tesulaukia šitos pastangos tiek visuomenės pritarimą ir paramą, tiek gausią Dievo palaimą.

A. Liuima, S. J.,
Metraščio redaktorius

Roma, 1965 metais, spalio mėnesio 11d.,
Marijos Motinystės šventėje

T U R I N Y S

Prakalba.....	vii
ANTANAS LIUIMA, S. J.	
Bažnyčia kaip regima Mistinio Kristaus Kūno išraiška .	1
L'Église en tant que l'expression visible du Corps Mystique du Christ (Résumé).....	38
JUOZAS L. NAVICKAS	
Žmogaus esmė intencionalinių aktų šviesoje.....	39
The nature of man in the light of intentional acts (<i>Summary</i>) .	51
ZENONAS IVINSKIS	
Pirmasis Lietuvos Karalius Mindaugas ir jo palikimas .	53
Mindaugas the first king of Lithuania and his legacy (<i>Summary</i>)	115
JUOZAPAS VAIŠNORA, M. I. C.	
Petras Kriaučiūnas lietuvių tautinio atgimimo pradininkas Sūduvoje.....	117
Petras Kriaučiūnas the initiator of the Lithuanian national Re- naissance (<i>Summary</i>).....	142
VIKTORAS GIDŽIŪNAS, O. F. M.	
Iš Simno istorijos.....	145
This and that about Simnas (<i>Summary</i>).....	172
ANTANAS STASYS BAČKIS	
Socialinis krikščionybės pajėgumas.....	175
L'importance de la doctrine sociale de l'Église (<i>Résumé</i>) . .	195
MYKOLAS KRUPAVIČIUS	
Nauja pasaulio santvarka.....	197
JUSTINAS PIKŪNAS	
Mokymo mašinos ir testavimo pasėkos mokslo dėstyme . .	217
(The effects of Weekly Testing in the teaching of science)	
ALEKSANDRAS RUŽANCOVAS-RUŽANIEC	
Lietuvių išeivių katalikų religinė knyga.....	225
(Bibliographie lituanienne à l'étranger)	

MŪSŲ MIRUSIEJI

Nécrologe des membres défunts de l'Académie..... 273

TITAS NARBUTAS

Kan. Vladas Viktoras Butvilą..... 274

J. SAKEVIČIUS, M. I. C.

Kun. Dr. Ignas Česaitis..... 277

STASYS YLA

Kun. Doc. Morkus Morkelis..... 281

LADAS TULABA

Vyskupas Vincentas Padolskis..... 283

JUOZAS PRUNSKIS

Dr. Ignas Skrupskelis..... 290

LADAS TULABA

Arkivyskupas Juozapas Jonas Skvireckas..... 295

ALGIRDAS ŠALKAUSKIS

Prof. Kazys Šalkauskis..... 309

DOMAS JASAITIS

Antanas Tumėnas..... 311

STASYS YLA

Kan. Dr. Stasys Ūsoris..... 326

VERONIKA KULBOKIENE

Msgr. Antanas Viskantas..... 327

RAPOLAS KRASAUSKAS

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos veikimo ir darbų
apžvalga 329
(Compte-rendu de l'activité de l'Académie)

ANTANAS LIUIMA, S. J.

Asmenvardžių ir vietovardžių rodyklė..... 343

BAŽNYČIA KAIP REGIMA MISTINIO KRISTAUS KŪNO IŠRAIŠKA

1. Bažnyčios Įsteigimas

Kristaus, laukiamo Mesijo, pasirodymas Palestinoje buvo didelis įvykis to meto žydams. Nors visiems vienodai ir tą patį mokslą skelbė Kristus ir visų akivaizdoje darė stebuklus, ne visi ir ne vienodai greitai priėmė jo mokslą. Nuo pat pradžios, pagal Simeono pranašystę¹, jis buvo ženklas, kuriam prieštaraujama. Vyriausieji kunigai, Rašto žinovai, sadukėjai ir fariziejai iš pirmųjų dienų pasirodė abejingi, netikintys, skeptiški. Jų abejingumas greit išvirto į priešingumą, kuris vis labiau didėjo, juo daugiau girdėjo jie apie jo mokslą ir daromus ženklus bei stebuklus. Po didžiojo stebuklo, tokio akivaizdaus, — Lozorius, keturias dienas gulėjęsio kape, prikėlimo, — jie sąmokslavo jį nužudyti². Kiti iš jo klausytojų murmėjo prieš jo mokslą³, piktinosi

¹ « O Simeonas palaimino juos ir tarė jo motinai Marijai: Štai, šitas pastatytas nupuolimui ir prisikėlimui daugelio Izraelyje ir kaip ženklas, kuriam bus prieštaraujama » (*Luko 2,34*).

² « Kai kurie iš jų [t.y. žydų] nuėjo pas fariziejus ir jiems pasakė, ką Jėzus buvo padaręs [t.y. prikėlęs Lozorių]. Taigi, vyriausieji kunigai ir fariziejai surinko tarybą ir kalbėjo: Ką darysime, kadangi tas žmogus daro daug stebuklų ? Jei paliksime jį taip, visi įtikės į jį ; ateis romėnai ir atims mūsų kraštą ir tautą [Kokia šiurpi neapykantos logika: kas bendro ir koks ryšys tarp tikėjimo ir romėnų ?], Vienas iš jų, vardu Kaifas, būdamas tais metais vyriausiuoju kunigu, jiems tarė : Jūs nieko nežinote ir neapsvarstote, kad jums geriau, jeigu vienas žmogus mirs už tautą, kaip kad visa tauta pražūtų... Nuo tos dienos jie buvo nusistatę jį užmušti » (*Jono 11,46-53*).

³ « Tuomet žydai murmėjo prieš jį, kad jis buvo pasakęs: Aš esu gyvoji duona, kuris iš dangaus nužengiau » (*Jono 6,41*).

⁴ « Daugelis jo mokytinių, tai išgirdę [eucharistijos pažadą], sakė: Šitie žodžiai kieti, ir kas gali jų klausyti ? Jėzus, žinodamas pats savyje, kad jo mokiniai dėl to murmėjo, jiems tarė : Šitai jus piktina ? O jei jūs matysite žmogaus Sūnų, užžengiantį ten, kur jis pirma buvo ? Dvasia yra, kuri gaivina, kūnas nieko nepadeda. Žodžiai, kuriuos aš jums kalbėjau, yra dvasia ir gyvybė. Bet tarp jūsų yra tokių, kurie netiki. Nes Jėzus žinojo nuo pat pradžios, kurie netikėjo ir kas įduosiąs » (*Jono 6,61-65*).

juo ⁴, laikė velnio apsėstu ⁵ ir norėjo jį akmenimis užmušti⁶, pagaliau pasmerkė mirti kaip piktžodžiautoją⁷.

Tačiau taip pat nuo pirmojo viešo pasirodymo atsirado ir susidomėjimas jo asmeniu : « Rabbi, tai reiškia : Mokytojau, kur gyveni ? — klausė jį Jonas ir Andriejus, būsimieji jo mokytiniai. — Jis jiems atsakė : Ateikite ir pasižiūrėkite. Juodu nuėjo ir pamatė, kur jis gyvena, ir pasiliko tą dieną pas jį »⁸. Jie ne tik patys susidomi Kristumi, bet pasakoja apie jį kitiems⁹, juos kviečia įsitikinti ir nuveda pas jį¹⁰.

Tačiau susidomėjimas ir klausytojų nusiteikimas Jėzaus atžvilgiu buvo labai nevienodas. Vieni jų laikė jį Dievo siųstuoju, jau nuo seno išsiilgtu Mesiju, Dievo Sūnumi¹¹, laukdami iš jo dvasinio išgelbėjimo, kiti jį laikė politiniu vadu, žemišku karaliumi¹², tikėdamies, kad jis išlaisvins Izraelį iš romėnų vergijos¹³. Dar kiti domėjosi ar tai jo mokslu — nes jis kalbėjo, kaip turintis galios, ne taip kaip fariziejai ir Rašto žinovai¹⁴, — ar tai jo daromais

⁵ « Žydai atsakė ir jam tarė : Argi ne teisingai mes sakome, kad tu samarietis ir velnio apsėstas » (*Jono* 8,48).

⁶ « Taigi jie ėmė akmenų, kad į jį mestų, bet Jėzus išėjo iš šventyklos » (*Jono* 8,59).

⁷ « Tuomet vyriausias kunigas perplėšė savo drabužius, sakydamas : Jis piktžodžiavo Dievui, kam dar mums reikia liudytojų ? Štai, dabar jūs girdėjote piktžodžiavimą [t.y. prisipažinimą Dievo sūnumi] ! Kas jums regisi ? Jie atsakydami tarė : Vertas mirties » (*Mato* 26,65-66). Ir kitoje vietoje : « Pilotas vėl išėjo laukan ir jiems tarė : Štai išvedu jį jums laukan, kad pažintumėte, jog aš nerandu jame jokios kaltės. Išėjus gi Jėzui su erškėčių vainiku ir purpuriniame drabužyje, jis jiems tarė : Štai žmogus ! Bet pamatę jį vyriausieji kunigai ir tarnai šaukdami sakė : Ant kryžiaus, ant kryžiaus jį Mes turime įstatymą, ir pagal įstatymą jis turi mirti, nes dėjos Dievo Sūnumi ! » (*Jono* 19,4-7).

⁸ *Jono* 1,38-39 ; žr. visą skirsnėlį 35-42.

⁹ « Jis [tai yra Andriejus] rado visų pirma savo brolių Simoną ir jam pasakė : Radome Mesiją, tai reiškia Kristų » (*Jono* 1,41-42).

¹⁰ « Mes radome tą, apie kurį rašė Mozė įstatyme ir pranašai, Juozapo sūnų iš Nazareto. Natanaelis jam tarė : Ar gali būti kas gera iš Nazareto ? Pilypas jam atsakė : Eik ir pasižiūrėk » (*Jono* 1,45-46).

¹¹ Kaip tai vėliau, Dievo įkvėptas, iškilingai patvirtins Petras : « Tu esi Kristus, gyvojo Dievo Sūnus » (*Mato* 16,16).

¹² Duonos padauginimo epizodas : « Tie žmonės, pamatę, kad Jėzus buvo padaręs stebuklą, sakė : Jis tikrai tas pranašas, kurs turi ateiti į pasaulį. Bet Jėzus, žinodamas, kad jie nori ateiti jo sugauti ir paskelbti karaliumi, vėl pasitraukė pats vienas į kalną » (*Jono* 6,14-15; žr. visą 6 skyrelį).

¹³ « O mes tikėjomės, kad jis atpirksiąs Izraelį » (*Luko* 24,21), dejavo Emaus mokytiniai po Kristaus mirties.

¹⁴ « Ir atsitiko, kad Jėzui pabaigus šituos žodžius, minios stebėjosi jo mokslu, nes jis juos mokė, kaip tas, kurs turi galios, ir ne kaip jų Rašto žinovai ir fariziejai » (*Mato* 7,28-29 ; žr. *Morkaus* 1,22). Ir kitoje vietoje :

ženklais ir stebuklais¹⁵, jo didele galia¹⁶, Kristui žadant dar didesnių stebuklų ateityje¹⁷.

Kartu su šituo minios nusistebėjimu plito gandas po visą šalį ir traukė pas Kristų minias, norinčias pasigydyti iš savo ligų ir negalių, norinčias atgauti savo ar savo artimųjų brangių asmenų sveikatą¹⁸. Netrūko tačiau ir tokių, kurie tebuvo sudominti tik Kristaus padauginta ir veltui dalijama duona, artinosi prie jo,

«Niekados žmogus nėra taip kalbėjęs, kaip tas žmogus» (*Jono* 7,46). Arba dar : « Tai girdėdamos minios stebėjosi jo mokslu » būtent apie mirusiųjų prisikėlimą (*Mato* 22,33); «Visi jam reiškė pritarimą, stebėjosi malonės žodžiais, kurie ėjo iš jo burnos» (*Luko* 4,22); « Atėjęs į savo tėviškę, jis mokė juos jų sinagogose, taip kad jie stebėjosi ir sakė : Iš kur šitam tokia išmintis ir stebuklai ? Ar šitas ne dailidės sūnus ? Ar jo motina nevadinama Marija ? ir ar ne jo broliai Jokūbas, Juozapas, Simonas ir Judas ? Ir jo seserys, ar ne visos pas mus ? Taigi, iš kur jam visa tai ? » (*Mato* 13,54-56). Žr. dar *Mato* 22,22 apie mokestį ciesoriui; *Mato* 19,23-26 apie neturtą.

¹⁶ « Aš padariau vieną darbą, ir jūs visi stebitės* (*Jono* 7,21); «Jis [stabo ištiktas — paralyžuotas] tuojau atsikėlė ir pasiėmęs guolį, nuėjo visų akivaizdoje, taip kad visi stebėjosi ir garbino Dievą, sakydami: Niekados mes nesame matę nieko panašaus» (*Morkaus* 2,12).

¹⁶ «Jėzus sudraudė nešvariąją dvasią, pagydė vaiką [velnio apsėstą] ir atidavė jį tėvui. Visi stebėjosi Dievo didenybe» (*Luko* 9,43-44); « Rytmetį, grįždamas į miestą, jis buvo alkanas. Pamatęs pakelėję vieną figos medį, jis priėjo prie jo ir nieko jame nerado, tik lapų. Jis jam tarė : Tegul niekados per amžius neušsimezga iš tavęs vaisius. Ir figos medis tuojau padžiūvo. Tai matydami mokytiniai stebėjosi ir sakė: Kaip jis ūmai padžiūvo ! » (*Mato* 21,18-20); arba audros nutildymas: «Po to atsikėlęs jis sudraudė vėjus ir jūrą, ir pasidarė didelė tyla, o žmonės stebėjosi ir sakė : Kas gi jis yra, kad vėjai ir jūra jo klauso ? » (*Mato* 8,26-27 ; žr. tą patį epizodą pas *Luką* 8,25); po nešvarios dvasios apsėsto išgydymo « Visi stebėjosi, taip kad vienas kitą klausinėjo, sakydami: Kas tai yra ? Koks tai naujas mokslas ? nes jis su galia liepia nešvarioms dvasioms, ir jos klauso. Ir gandas apie jį tuojau nuėjo į visą Galilėjos šalį » (*Morkaus* 1,27-28); žr. kitoj vietoj velnio apsėstojo pagydymą ir minios stebėjimąsi (*Morkaus* 5,20; *Luko* 8,39), net mirusiųjų prikėlimą: «Jis įėjo ir paėmė ją [mirusią mergaitę] už rankos. Ir mergaitė atsikėlė. Gandas apie tai pasklido po visą šalį» (*Mato* 9,25).

¹⁷ « Nes Tėvas myli Sūnų ir jam parodo visa, ką pats daro ; jis jam parodys dar didesnių už šituos darbų, taip kad jūs turėsite stebėtis. Nes kaip Tėvas prikelia numirusius ir atgaivina, taip ir Sūnus atgaivina, ką nori » (*Jono* 5,20-21).

¹⁸ Prie jo prisiartinio daug minių, turėjusių su savimi nebylių, aklų, raišų, luošų ir daug kitų ; jie juos pametė prie jo kojų, o jis juos pagydė, taip kad minios stebėjosi, nes matė nebylius kalbančius, raišus vaikščiojančius, aklius reginčius, ir jos garbino Izraelio Dievą» (*Mato* 15,30-31). « Atėjus gi vakarui, pas jį atgabenta daug velnių apsėstųjų, ir jis išvarė dvasias žodžiu ir pagydė visus ligonius, kad įvyktų, kas pranašo Izaijo pasakytą šiais žodžiais: Jis ėmė ant savęs mūsų negales ir nešė mūsų ligas » (*Mato* 8,16-17).

kad visada būtų sotūs tokiu stebuklo paruoštu maistu, be vargo, be darbo, taip kad Kristus išpėja : « Iš tikrųjų, iš tikrųjų, sakau jums, jūs manęs ieškote, ne kad matėte stebuklą, bet kad valgėte duonos ir buvote pasotinti »¹⁹.

Ne tik gandas sklido pa visą šalį, bet ir pats Kristus ėjo per miestus ir kaimus, mokydamas žmones, skelbdamas Dievo karalystę ir gydydamas ligonius²⁰, taip kad šv. Petras visą Jėzaus gyvenimą sutraukia į vieną trumpą sakinį: perėjo gera darydamas ir gydydamas velnio apsėstuosius²¹. Kur jis pats negalėjo nueiti, ten siuntė kitus, ar tai išgydytus ligonius, kaip iš nešvarios dvasios išlaisvintąjį Gerazėnų šalyje²², ai tai dvyliką apaštalų²³, o vėliau 72 mokytojus²⁴.

Nenuostabu tad, kad visas kraštas pažino jo mokslą, kad daugelio tarpe atsirado tokių, kurie žavėjosi jo mokslu, garbino Dievą²⁵, kiti stebėjosi jo mokslu²⁶, tačiau Dievo siųstojo Mesijo nepriėmė, negyveno pagal jo mokslą, nes jis reikalavo iš jų aukos, persikeitimo, atsižadėjimo. Tad daugelis atsikalbėjo, remdamiesi įvairiais motyvais. Vieni norėjo palaidoti savo tėvą²⁷, kiti atsisveikinti

¹⁹ *Jono* 6,26; žr. visą 6 skyrelį.

²⁰ « Jėzus ėjo per visus miestus ir kaimus, mokydamas jų sinagogose, skelbdamas karalystės evangeliją ir gydydamas visokias ligas ir negales. Matydamas gi minias, jis jų gailėjosi, nes buvo nuvargusios ir gulėjo kaip avys, neturinčios piemens » (*Mato* 9,35-36).

²¹ « Jūs žinote ... apie Jėzų iš Nazareto, kaip Dievas patėpė jį Šventąja Dvasia ir galia. Jis perėjo, gera darydamas ir gydydamas visus velnio apsėstuosius, nes Dievas buvo su juo. Mes esame liudytojai viso to, ką jis darė žydų šalyje ir Jeruzalėje » (*Apaštalų Darbai* 10,38-39).

²² « Kada jis žengė į laivą, velnio vargintasis ėmė jį prašyti, kad galėtų pasilikti su juo [t.y. Kristumi]. Jis gi neleido ir jam tarė : Eik į savo namus pas savuosius ir paskelbk jiems, kaip didelių dalykų Viešpats tau padarė ir kaip tavęs pasigailėjo. Jis nuėjo ir ėmė skelbti Dekapolyje, kaip didelių dalykų buvo jam padaręs Jėzus; ir visi stebėjosi » (*Morkaus* 5,18-20; palygink *Luko* 8,38-39).

²³ « Sušaukęs dvylika savo mokytojų jis davė jiems valdžios ant nešvarių dvasių, kad jas išvartytų ir gydytų visokią ligą ir visokią negalę... Šituos dvylika Jėzus išsiuntė, davęs jiems paliepių ir sakydamas... Eidami skelbkite ir sakykite : Dangaus karalystė priartėjo. Gydykite ligonius, prikelkite numirusius, apkuopkite raupsuotus, išvarkite velnius ; ką jūs dovanai gavote, dovanai ir duokite » (*Mato* 10,1-8).

²⁴ « Po to Viešpats paskyrė dar kitus septynias dešimtis du ir išsiuntė juos po du pirma savęs į visus miestus ir vietas, kur jis pats turėjo ateiti » (*Luko* 10,1).

²⁵ *Mato* 15,31.

²⁶ *Mato* 7,28 ; palygink *Morkaus* 1,22 ; *Mato* 22,33 ; *Luko* 4,22 ; *Mato* 13,54; *Mato* 22,22; *Mato* 19,25.

²⁷ «Kitam jis tarė: Sek mane. Tas atsakė: Viešpatie, leisk man pirma eiti ir palaidoti savo tėvą. Jėzus jam tarė : Palik mirusiems laidoti

su namiškiais²⁸. Bet netrūko ir tokių, kurie, nestatydami jokių sąlygų, išgirdę jo mokslo reikalavimus, nuliūdę pasitraukdavo šalin, kaip turtingasis jaunuolis²⁹, ar Rašto žinovas³⁰.

Ir nė vieno iš jų Kristus nesulaiko, nemėgina perkalbėti, net ir tada, kai iš karto pasišalina daugelis, kaip tai įvyko po Eucharistijos pažadėjimo : « Šitie žodžiai kieti, sakė jie, ir kas gali jų klausyti... Ir nuo to meto daug jo mokytinių pasitraukė šalin ir jau nebevaikščiojo su juo »³¹, liudija šv. Jonas evangelistas. Priešingai, vietoje juos sulaikyti ir mėginti perkalbėti, jis net pačius ištikimuosius apaštalus klausia, ar ir jie norėtų jį apleist: « Taigi Jėzus tarė dvylikai: Ar ir jūs norite pasišalinti ? Jam atsakė Simonas Petras : Viešpatie, pas ką mes eisime ? Tu turi amžinojo gyvenimo žodžius. Mes įtikėjome ir žinome, kad tu Kristus, Dievo Sūnus »³².

Iš tikro, Kristaus mokslas krito, pagal jo palyginimą, daugiausia tarp erškėčių, ant kelio, ant uolų, ir tik maža dalis į gerą, paruoštą žemę, tačiau nešdama ne vienokį derlių³³. Derlingumas priklauso nuo pasiruošimo ir nusiteikimų. Suprasti Kristaus

jų numirėlius, tu gi eik ir skelbk Dievo karalystę » (*Luko* 9,59-60 ; palygink *Mato* 8,21-22).

²⁸ « Kitas tarė : seksiu tave, Viešpatie, bet leisk man pirma atsisveikinti su tais, kurie yra namie. Bet Jėzus jam pasakė: Nė vienas, kurs prideda savo ranką prie arklo ir atgal dairosi, netinka Dievo karalystei » (*Luko* 9,61-62).

²⁹ «Kai jis išėjo į kelią, vienas [vyresnysis (pagal *Luką*)] pribėgęs atsiklaupė ties juo ir jį klausė : Gerasis Mokytojai, kas man daryti, kad laimėčiau amžinąjį gyvenimą ? Jėzus jam tarė ... Žinai įsakymus: Nesvetmoteriauk, nežuok, neliudyk neteisingai, neapgauk, gerbk savo tėvą ir motiną. Atsakydamas jis jam tarė : Mokytojai, visa tai laikiau nuo pat savo jaunystės. Pažvelgęs į jį, Jėzus pamilo jį ir jam tarė : Vieno dalyko tau trūksta : eik, parduok, ką tik turi, ir duok beturčiams, taip tu turėsi turtą danguje, paskui ateik ir sek mane. Jis, nusiminęs, dėl to žodžio, nuėjo šalin liūdnas, nes turėjo daug lobio* » (*Morkaus* 10,17-32; palygink *Luko* 18,18-30).

³⁰ «Tuomet vienas Rašto žinovas priėjęs jam sakė: Mokytojai, aš seksiu tave, kur tik tu eisi. Jėzus jam tarė : Lapės turi urvus, ir dangaus paukščiai lizdus, o žmogaus Sūnus neturi kur galvos priglausti » (*Mato* 8,19-20; palygink *Luko* 9,57-58).

³¹ *Jono* 6,61 ir 67.

³² *Jono* 6,68-70.

³³ « Štai sėjėjas išėjo sėti. Ir, jam besėjant, vieni grūdai krito šalia kelio ; dangaus paukščiai atskrido ir juos sulesė. Kiti krito į uolynę, kur neturėjo daug žemės; jie tuojau išdygo, nes neturėjo gilios žemės; o patekėjus saulei, jie pavyto ir, neturėdami šaknies, sudžiūvo. Kiti krito tarp erškėčių ; erškėčiai išaugo ir juos nusmelkė. Kiti krito į gerą žemę ir davė vaisiaus, vieni šimteriopą, kititi šiašiasdešimteriopą, kiti trisdešimteriopą » (*Mato* 13,3-9; palygink *Luko* 8,5-8).

mokslą, ypatingai juo persiimti ir nuoširdžiai gyventi, reikia didelių moralinių nusiteikimų, kūdikiškumo, paprastumo, nuoširdumo³⁴.

Paliekant nuošaliai priešinguosius Kristaus mokslui arba abejuojuosius, nuo pat jo pasirodymo pradžios, kaip matėme, buvo ir prijauciančių klausytojų, sekėjų, vėliau mokytinių ir išpažinėjų. Bet ir jie Kristaus mokslą pradėjo suprasti labai labai palengva, dar lėčiau persiimti Mokytojo nusiteikimais ir dvasia. Pats Kristus šitą lėtą augimą ir brendimą nusako palyginimu apie sėklą³⁵, apie garstyčių grūdą³⁶, apie raugą³⁷.

Prisidėjimas prie šito būrelio, įsijungimas į jį, buvo visiškai laisvas, kaip laisvas yra malonės priėmimas. Kiekvienas pagal savo įsitikinimą, savo apsisprendimą, daugiau ar mažiau persiėmęs jo mokslu, daugiau ar mažiau pagal šitą mokslą gyvendamas. Tik « raugui beraugiant » jie darė pažangos tiek pačiame apsisprendime, tiek mokslo supratime, tiek pagal tai ir pačiame įsijungime į Kristų, tai yra įaugdami į jo Mistinį Kūną. Tačiau šitas apsisprendimas ir persiėmimas Kristaus mokslu vyko labai labai pamažu. Ne tik mokytiniai, bet ir patys apaštalai, nors gerų norų ir susižavėję Kristaus asmeniu, neperprato pilnai jo pasiuntinybės ir jo skelbiamo mokslo. Jiems nebuvo aišku, kas yra toji dangaus karalystė, taip kad nors nuolatos matė jo stebuklus, girdėjo pamokymus ir paaiškinimus, gyveno jo nusiteikimais, vaizdavosi šitą karalystę žemėje, puoselėjo žemiškas viltis ir lūkesčius³⁸, ginčy-

³⁴ « Tą pačią valandą jis prasidžiugo Šventąja Dvasia ir tarė : Aš dėkoju tau, Tėve, dangaus ir žemės Viešpatie, kad tai paslėpei nuo išminčiųjų ir gudriųjų ir tai apreiškei mažutėliams. Beje, Tėve ! nes taip tau patiko » (*Luko* 10,21). Ir kitoje vietoje dar priduria: «Leiskite mažutėliams eiti pas mane ir nedrauskitė jiems, nes tokių dangaus karalystė. Iš tikrųjų, sakau jums, kas nepriima Dievo karalystės kaip kūdikis, tas neįeis į ją » (*Morkaus* 10,14-15).

³⁵ « Po to jis sakė : Su Dievo karalyste taip yra, kaip su žmogumi, kurs beria sėklą į žemę. Ar jis miega ar keliiasi, dieną ir naktį, sėkla dygsta ir auga, jam nežinant. Nes žemė savaime duoda vaisių, pradžioje želmenį, paskui varpą, paskui pilną grūdą varpoje. Kai vaisius pribręsta, jis tuojau siunčia pjautuvą, nes pjūtis atėjo » (*Morkaus* 4,26-29).

³⁶ Jis pasakė jiems kitą pilyginimą, tardamas : Dangaus karalystė panaši į garstyčių grūdą, kurį žmogus ėmė ir pasėjo savo dirvoje. Jis, tiesa, mažiausias tarp visų sėklų, bet užaugęs, didesnis už visas daržoves, ir iš jo darosi medis, taip kad dangaus paukščiai atskrenda ir gyvena jo šakose » (*Mato* 13,31-32).

³⁷ « Jis pasakė jiems kitą pilyginimą : Dangaus karalystė panaši į raugą, kurį moteriškė ėmė ir įmaišė trijuose saikeliuose miltų, kolei viskas įrūgo » (*Mato* 13,33).

³⁸ « Jis jiems tarė : kokios čia kalbos, kurias eidami kalbate tarp savęs ir esate nuliūdę ? Atsakydamas vienas, kurs buvo vardu Kleopas, jam sakė :

damies, kuris iš jų didesnis ³⁹ ir turi pirmenybę prieš kitus, netgi mėgindami užsitikrinti vadovaujamas vietas jo karalystėje ir sėdėti vienas kairėje, kitas dešinėje⁴⁰. Tiek jie yra persiėmę žemiška karalyste, kad Petras net ima Kristų drausti ir mokyti, kai tik jis pradeda kalbėti apie kančią ir mirtį, nes visa tai nesiderina jo galvoje : « Nuo to meto Jėzus pradėjo nurodyti savo mokytiniams, kad jam reikia eiti į Jeruzalę, daug kentėti nuo vyresniųjų, Rašto žinovų ir vyriausiųjų kunigų, būti nužudytam ir trečią dieną prisikelti. Ėmęs jį Petras, pradėjo jį barti, sakydamas : Nieku būdu, Viešpatie, tai tau neatsitiks. Jis atsigręžęs tarė Petru : Eik už manęs, šetone ; tu man papiktinimas, nes tu mėgsti ne tai, kas Dievo, bet kas žmonių »⁴¹.

Netgi po kančios, Kristui prisikėlus iš numirusiųjų, prieš pat jam ižengiant į dangų, dar teiraujasi, ar tai dabar jis atstatysiąs Izraelio karalystę, materialinę, žemišką⁴². Su didele kantrybe Jėzus vis iš naujo išpėdavo ir pamokydavo juos, kad jo karalystė nėra šios žemės, pabrėždavo savo karalystės dvasinį, antgamtinį pobūdį.

Tu vienas teesi svetimas Jeruzalėje, kurs nepatyrei, kas joje atsitiko šiomis dienomis. Jis juos paklausė : Kas gi ? Juodu atsakė : Su Jėzumi Nazarenu, kurs buvo pranašas, galingas darbais ir žodžiais Dievo ir visos tautos akivaizdoje, kaip vyriausieji kunigai ir mūsų vyresnieji įdavė jį, kad būtų pasmerktas nužudyti, ir prikaltė jį ant kryžiaus. O mes tikėjomės, kad jis atpirksiąs Izraelį. Dabar po viso to šiandien trečia diena, kaip tai įvyko » (*Luko 24,17-21*).³⁹

³⁹ « Apie ką kalbėjotės kelyje ? [paklausė apaštalus Jėzus]. Jie tylėjo, nes kelyje jie ginčijosi tarp savęs, kas iš jų didesnis » (*Morkaus 9,32-33* ; palygink *Luko 9,46*). Tą patį ginčą jie pakartoja dar paskautinės vakarienės salėje (*Luko 22,24*).

⁴⁰ « Tuomet prie jo prisiartinio Zebediejaus sūnu du, Jokūbas ir Jonas, ir tarė : Mokytojai, norime, kad tu mums padarytum, ko tik prašysime. Jis jiems tarė : Ko norite, kad jums padaryčiau ? Juodu tarė : Duok mudviem savo garbėje vienam sėdėti tavo dešinėje, o kitam kairėje. Jėzus juodviem atsakė : Nežinote, ko prašote. Ar galite gerti taurę, kurią aš gersiu ? arba būti pakrikštyti tuo krikštu, kuriuo aš esu krikštijamas ? Juodu jam tarė : Galime. Jėzus jiems sakė : Taurę, tiesa, kurią aš geriu, gersite ir krikštų, kuriuo aš esu krikštijamas, būsite pakrikštyti, o sėdėti mano dešinėje ar mano kairėje ne mano dalykas duoti jums, bet tiems, kuriems prirengta. Išgirdę dešimt ėmė pykti ant Jokūbo ir Jono » (*Morkaus 10,35-41*). Dar stipriau išsireiškia evangelistas Matas: «Ir dešimtis išgirdę užsidėgė pykčiu prieš du brolius » (*Mato 20,24*).

⁴¹ *Mato 16,21-23*; palygink *Morkaus 8,31-33*.

⁴² « Taigi, susijęsiai klausė jį, sakydami : Viešpatie, ar šiuo laiku tu sugrąžinsi karalystę Izraeliui ? Jis jiems atsakė : Ne jūsų dalykas žinoti laikus ar valandas, kurias Dievas nustatė savo valdžia ; bet kai tik Šventoji Dvasia ant jūsų ateis, jūs gausite galios ir būsite man liudytojai Jeruzalėje, visoje Judėjoje, Samarijoje ir iki žemės pakraščių » (*Apaštalų Darbai 1,6-8*).

Jau nuo pat pradžios, savo pamoksle nuo kalno, Kristus aiškiai nurodo kad jo karalystė ne šios žemės: «Palaiminti beturčiai dvasioje, nes jų dangaus karalystė. Palaiminti romieji... palaiminti, kurie liūdi... palaiminti taikieji, nes juos vadins Dievo vaikais, palaiminti kurie persekiojami dėl teisybės, nes jų dangaus karalystė. Palaiminti, kai jums piktžodžiauja ir persekioja jus ir meluodami sako visa pikta prieš jus dėl manęs, džiaukitės ir linksminkitės, nes jūsų užmokestis gausus danguje⁴³. Jūsų šneka tebūnie : Taip, taip ; ne, ne ; o kas viršaus to, tai eina iš pikta⁴⁴. Nesipriešinkite piktam; bet jei kas ištiko tave per dešinį skruostą, atsuk jam ir kitą. Ir jei kas nori su tavim bylinėtis teisme ir atimti tavo jupą, palik jam ir apsiaustą. Ir kas tave verčia atlikti baudžiamos tūkstantį žingsnių, eik su juo ir kitu du»⁴⁵. «Mylėkite savo neprietelius, gera darykite tiems, kurie jūsų nenkenčia, ir melskitės už persekiojančius ir šmeižiančius jus, kad būtumėte vaikai jūsų Tėvo, esančio danguje⁴⁶... Būkite tat tobuli, kaip ir jūsų dangišskasis Tėvas yra tobulas⁴⁷ ... Nebūkite tat bailiai susirūpinę ir nesakykite: Ką valgysime, ar ką gersime, ar kuo apsirengsime ? Nes visų tų dalykų labai ieško pagonys. Juk jūsų Tėvas žino, kad visa to jums reikia. Taigi ieškokite visų pirma Dievo karalystės ir jos teisybės, o visa tai bus jums pridėta. Taigi nebūkite bailiai susirūpinę rytojumi, nes rytdiena pati savimi rūpinsis. Kiekvienai dienai gana jos vargo»⁴⁸. Visa jo moksle individualu, asmeniška, dvasiška, antgamtiška. Ne išorė ar juridinis priklausymas kokiai bendruomenei yra svarbus, bet vidujinis persikeitimas, atsinaujinimas. Ir tik šito individualaus atsinaujinimo pasėkoje atskiri asmens suartėja į vieną bendruomenę.

Ne politinę Izraelio karalystę atstatyti jis buvo atėjęs, bet perteikti antgamtinį Dievo vaikų gyvenimą. «Aš tam gimiau ir atėjau į pasaulį, kad liudyčiau apie tiesą. Kiekvienas, kurs yra iš tiesos, klauso mano balso »⁴⁹. « Aš atėjau, kad turėtų gyvenimo ir apščiau turėtų »⁵⁰. Ir toliau apie save liudija ta pat linkme: « Aš esu kelias, tiesa ir gyvenimas. Nė vienas neateina pas Tėvą, kaip tik per mane »⁵¹. Ir kitoje vietoje dar labiau pabrėžia : « Aš

⁴³ *Mato* 5,3-12; palygink *Luko* 6,20-38.

⁴⁴ *Mato* 5,37.

⁴⁵ *Mato* 5,39-41.

⁴⁶ *Mato* 5,44-45.

⁴⁷ *Mato* 5,48.

⁴⁸ *Mato* 6,31-34; palygink *Luko* 12,22-34.

⁴⁹ *Jono* 18,37.

⁵⁰ *Jono* 10,10.

⁵¹ *Jono* 14,6.

prisikėlimas ir gyvybė, kas tiki į mane, nors ir būtų miręs, bus gyvas, ir kiekvienas kurs gyvas ir į mane tiki, nemirs per amžius»⁵². « Aš atėjau ugnies siusti į žemę ir ko gi norėčiau, jei ne kad kūrentųsi »⁵³. Pagaliau teisme, Piloto klausiamas, Kristus iškilmingai patvirtino, kad jo karalystė nėra iš šio pasaulio: « Jėzus atsakė: Mano karalystė ne iš šio pasaulio; jei mano karalystė būtų iš šio pasaulio, mano tarnai juk kovotų, kad nebūčiau įduotas žydams; bet dabar mano karalystė ne iš čia »⁵⁴.

Taigi, peržvelgę Kristaus veikimą aprašytą evangelijose, matome, kad jis, jeigu taip galima išsireikšti, nesirūpino įsteigti Bažnyčią žmogišku būdu, taip kaip žmonės organizuoja sambūrius, draugijas ir panašiai, bet Bažnyčia, jei taip galima išsireikšti, išaugo «savaime » iš jo atgamtinės sėklos : mokslo ir malonės. Kitais žodžiais tariant, Kristus organizavo ne kokią draugiją, pastatydamas atstovus, viršininkus, nurodydamas nariams mokesčius, duodamas reguliarius ir taip toliau, bet priešingai, jis tik mokė, tik skelbė tobulumą, šventumą, tik liudijo apie tiesą, tik darė stebuklus, tik perėjo kraštą gera darydamas, tik spinduliavo malonę ir palaimą, — o to viso pasėkoje keitėsi žmonių pažiūros, jų įsitikinimai, nusiteikimai, keitėsi sielos. Tos įtakos ir to viso vidurinio pasikeitimo pasėkoje jie darė nauji žmonės, atgimę iš Šventosios Dvasios ⁵⁵, ir tuo pačiu, duodami teigiama atsakymą į Kristaus pakvietimą, jie buvo įjungti į Kristų⁵⁶, o to į Kristų įjungimo

⁵² Jono 11,25-26.

⁵³ Luko 12,49.

⁵⁴ Jono 18,33-36.

⁵⁵ « Jėzus atsakė ir jam tarė : Iš tikrųjų, iš tikrųjų sakau tau, jei kas neatgims iš naujo, tas negalės matyti Dievo karalystės ... [tai yra] jei kas neatgims iš vandens ir Šventosios Dvasios, tas negalės įeiti į Dievo karalystę » (Jono 3,3-5). Tatai jau buvo pažadėta Senajame Testamente : « Haec dicit Dominus Deus : ... cum sanctificatus fuero in vobis... effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri; et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri; et faciam ut in praeceptis meis ambuletis, et judicia mea custodiatis et operemini. Et habitabitis in terra quam dedi patribus vestris; et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum » (*Ezechijo* 36,22-28).

⁵⁶ « Aš tikrasis vynmedis, ir mano Tėvas vynininkas. Kiekvieną medžio šakelę manyje, nenešančią vaisiaus, jis atima, ir kiekvieną, kuri neša vaisiaus, jis apvalo, kad neštų daugiau vaisiaus. Jūs jau esate nesutepti dėl žodžių, kuriuos aš jums kalbėjau. Pasilikite manyje ir aš jumyse. Kaip vynmedžio šakelė negali nešti vaisiaus pati savaime, jei nepasilieka vynmedyje, taip ir jūs, jei nepasiliekate manyje. Aš vynmedis, jūs vynmedžio šakelės. Kas pasilieka manyje ir aš jame, tas neša daug vaisiaus, nes be

pasėkoje sujungti tarpusavy vienas su kitu, nes gyveną vienu tuo pačiu gyvenimu iš to paties šaltinio. Ir tai yra ne kas kita, kaip Bažnyčia arba Mistinis Kristaus Kūnas. Esmė gi šito Mistinio Kristaus Kūno yra kiekvieno tikinčiojo įjungimas į Kristų ir jų sujungimas tarpusavy, tai yra dieviškojo gyvenimo pertekimas tikintiesiems, jų dalyvavimas dieviškame gyvenime, kurio dvi ypatingai Kristaus nurodomos žymės: meilė ir vienybė. Ir tai ne bet kokia meilė ir ne bet kokia vienybė, o tobuliausioji, dieviškoji, ta pati, kuri yra dieviškųjų asmenų tarpe. Kristus savo kaip Vyriausiojo Kunigo maldoje prieš pat kančią paskutinės vakarienės salėje prašo savo dangiškąjį Tėvą pašventinti tikinčiuosius tiesoje⁵⁷. Jis ir pats save tam pašvenčia, kad tikintieji būtų pašventinti tiesoje⁵⁸ ir kad jie visi būtų viena tarpusavyje⁵⁹ ir su Kristumi bei jo Tėvu, ta vienybe, kuria jis pats, Kristus, Dievo viengimis Sūnus, yra vienybėje su savo dangiškuoju Tėvu⁶⁰, ir pagaliau, « kad meilė, kuria tu mane mylėjai, būtų juose »⁶¹.

Kitoje vietoje dar plačiau paaiškina apie savo meilę ir ją duoda mums ne tik kaip pavyzdį, bet kaip vykdytiną įsakymą: « Aš jums duodu naują įsakymą mylėti vienas kitą; kaip aš jus mylėjau, kad ir jūs vienas kitą mylėtumėte »⁶². Ir tuoju aptaria savąją meilę: « Kaip Tėvas mylėjo mane, taip ir aš jus mylėjau »⁶³,

manęs jūs nieko negalite padaryti. Jei kas nepasiliktų manyje, bus laukan išmestas, kaip šakelė, ir sudžius, ją surinks, įmes į ugnį, ir ji sudegs. Jei pasiliksite manyje, ir mano žodžiai pasiliks jumoje, jūs prašysite, ko tik norėsite, ir bus jums suteikta. Tuo mano Tėvas garbinamas, kad jūs nešate labai daug vaisių ir esate mano mokytiniai. Kaip Tėvas mylėjo mane, taip ir aš jus mylėjau. Pasilikite mano meilėje. Jei laikysite mano įsakymus, jūs pasiliksite mano meilėje, kaip ir aš laikiau savo Tėvo įsakymus ir pasilikau jo meilėje. Tai aš jums kalbėjau, kad mano džiaugsmas būtų jumoje ir kad jūsų džiaugsmas būtų pilnas» (*Jono 15,1-11*).

⁵⁷ « Šventasis Tėve... pašventink juos tiesoje. Tavo žodis tiesa » (*Jono 17,17*).

⁵⁸ « Už juos aš pašvenčiu pats save, kad ir jie būtų pašventinti tiesoje » (*Jono 17,19*).

⁵⁹ « Garbę, kurią man davei, aš daviau jiems, kad jie būtų viena, kaip ir mes esame viena. Aš juose ir tu manyje, kad jie būtų tobuloje vienybėje, kad pasaulis pažintų, jogei tu esi mane siuntęs ir mylėjai juos taip, kaip ir mane mylėjai » (*Jono 17,22-23*).

⁶⁰ « Prašau ne tik už juos, bet ir už tuos, kurie per jų žodį tikės į mane, kad visi būtų viena, kaip tu, Tėve, esi manyje ir aš tavyje, kad ir jie būtų mumyse viena, kad pasaulis įtikėtų, jog tu esi mane siuntęs » (*Jono 17,20-21*).

⁶¹ Aš padariau jiems tavo vardą žinomą ir duosiu jį pažinti, kad meilė, kuria tu mane mylėjai, būtų juose ir aš juose » (*Jono 17,26*).

⁶² *Jono 13,34*.

⁶³ *Jono 15,9*.

taigi dieviškoji meilė, kuri yra Švenčiausios Trejybės asmenų tarpe duodama ne tik pavyzdžiu, bet vykdytinu įsakymu. Ir vėl Kristus kartoja savo įsakymą, nurodydamas jo laipsnį, būtent atiduoti savo gyvybę už mylimąjį: « Tai mano įsakymas, kad mylėtumėte vienas kitą, kaip aš jus mylėjau. Niekas neturi didesnės meilės, kaip ta, kad kas guldo savo gyvybę už savo prietelius »⁶⁴. Kristus savo mirtimi ant kryžiaus įrodė savo meilės didumą. Ir mes mylėdami pasilieka Dievuje, įjungti į jį, vienybėje su juo: « Dievas yra meilė, ir kas pasilieka meilėje, pasilieka Dievuje ir Dievas jame »⁶⁵. Dievas įjungdamas mus į savo Sūnų, daro mus savo įsūniais ir duoda mums sūnystės dvasią⁶⁶ ir galią tapti Dievo vaikais⁶⁷, supanašėti su Kristumi, išaugti iki visiško panašumo su juo⁶⁸.

Meilė ir vienybė Kristaus moksle yra svarbiausias ir pagrindinis dalykas. Tai yra ženklas iš kurio bus atpažįstama, kas yra jo mokytinis, jo sekėjas, ne iš kokių kitų išorinių ženklų ar spalvų. Kristus paskutinės vakarienės salėje pamokęs apie meilę ir jos pavyzdžiu davęs savo meilę žmonėms, priduria : « Iš to visi pažins, kad jūs mano mokytiniai, jei mylėsite vienas kitą »⁶⁹. Artimo meilė yra Dievo meilės ir tikro sielos antgamtinio gyvenimo ženklas. Tik toji meilė neturi būti žodžiuose, bet darbų meilė : « Mes žinome, kad perėjome iš mirties į gyvenimą, nes mes mylime brolius. Kas nemyli, pasilieka mirtyje. Kiekvienas kurs nekenčia savo brolio, yra žmogžudys ; ir jūs žinote, kad kiekvienas žmogžudys neturi amžinojo jame pasiliekančio gyvenimo. Tuo mes pažinome Dievo meilę, kad jis guldė už mus savo gyvybę; ir mes turime guldėti gyvybę už brolius. Jei kas turi šio pasaulio

⁶⁴ Jono 15,12-13. Savo gi laiške tas pats apaštalas aprašo ir Dievo meilę mums ir jos pasėkas — pareigą mylėti vieni kitus. Žr. 1 Jono, 4,7-13.

⁶⁵ Jono 4,16.

⁶⁶ «Bet atėjus laiko pilnybei, Dievas siuntė savo Sūnų, padarytą iš moteriškės, pastatytą po įstatymu, kad mes gautumėm įsūnystę. Kadangi jūs esate sūnūs, Dievas siuntė savo Sūnaus Dvasią į jūsų širdis, kuri šaukia: Abba, Tėve ! Taigi, jau yra ne tarnas, bet sūnus. O jei sūnus, tai ir tėvonis per Dievą» (*Galatams* 4,4-7).

⁶⁷ « O kas jį priėmė, tiems jis davė galios būti Dievo vaikais, būtent tiems, kurie tiki į jo vardą, kurie yra gimę ne iš kraujo, nei iš kūno valios, nei iš vyro valios, bet iš Dievo » (Jono 1,12-13).

⁶⁸ «Jis tai vienus davė apaštalus, kitus pranašus, kitus evangelistus, kitus ganytojus ir mokytojus daryti šventuosius tobulus, tarnystės darbui, Kristaus kūnui statyti, iki visi pasieksime tikėjimo ir Dievo Sūnaus pažinimo vienybę, pilną žmogaus subrendimą, Kristaus pilnybės amžiaus saiką» (*Efeziečiams* 4,11-13).

⁶⁹ Jono 13,35.

lobio ir, matydamas, kad jo brolis turi reikalo, uždaro jam savo širdį, kaipgi pasiliks jame Dievo meilė ? Mano vaikeliai, nemylėkime žodžiu, nė liežuviu, bet darbu ir tiesa » ⁷⁰. Artimo meilė yra kartu ir vienintelis ženklas ano vidujinio pasikeitimo — atgimimo iš Šventosios Dvasios ir kartu ženklas tikros Dievo meilės : «Mylimiausieji, mylėkime vieni kitus, nes meilė yra iš Dievo; ir kiekvienas, kurs myli, yra gimęs iš Dievo ir pažįsta Dievą. Kas nemyli, tas nepažino Dievo, nes Dievas yra meilė. Tuo Dievo meilė pasireiškė mumyse, jog Dievas siuntė savo viengimį Sūnų į pasaulį, kad mes būtumėm per jį gyvi. Tame yra meilė : ne kad mes mylėjome Dievą, bet kad jis pirmas mus mylėjo ir siuntė savo Sūnų, kaip permaldavimą už mūsų nuodėmes. Mylimiausieji, jei Dievas taip mylėjo mus, ir mes turime mylėti vienas kitą. Dievo niekas niekados nematė. Jei mylime vieni kitus, Dievas pasilieka mumyse, ir jo meilė mumyse yra tobula. ... Taigi, mes mylėkime Dievą, nes Dievas pirmas mus mylėjo. Jei kas sakytų : Aš myliu Dievą, ir nekęstų savo brolio, kurį mato, kaip jis gali mylėti Dievą, kurio nemato ? Tą įsakymą mes turime iš Dievo, kad, kas myli Dievą, mylėtų ir savo brolį »⁷¹.

Ne tik žodžiu skelbė Kristus šitą meilę, ne tik savo pavyzdžiu ją parodė, mirdamas ant kryžiaus už savuosius, bet su ne mažesniu tvirtumu to paties reikalavo ir iš savo apaštalų. Prieš pavesdamas savo Bažnyčią šv. Petriui ir prieš suteikdamas jam visas galias į visus savo neišmatuojamus dvasinius turtus ⁷², tris kartus klausė jį apie meilę: « Jono sūnau, Simonai, ar myli mane labiau, kaip šitie ? Jis jam atsako: Taip, Viešpatie, tu žinai, kad aš tave myliu ... Jis vėl jį klausia : Jono sūnau, Simonai, ar myli mane ? Jis jam atsako : Taip, Viešpatie, tu žinai, kad aš tave myliu ... Jis klausia jį trečią kartą: Jono sūnau, Simonai, ar myli mane ? Petras nuliūdo, kad jis jį trečią kartą klausė: Ar myli mane ? ir jam atsakė : Viešpatie, tu visa žinai; tu žinai, kad aš tave myliu » ⁷³. Ir tiktai gavęs šitą sąmoningą didžios ir tikros meilės užtikrinimą, — meilės, ne kurią jis pats mano turįs, bet tos, kuri yra iš Dievo, kurią šv. Ignaco žodžiais betariant pati Šventoji Dvasia į sielas įlieja ⁷⁴ *, ir kuri niekuomet nesilpsta, neapgauna, nes ji yra dieviška, paties Dievo palaikoma, ir nėra tik

⁷⁰ 1 Jono 3,14-18.

⁷¹ 1 Jono 4,7-12 ir 19-21.

⁷² « Investigabiles divitiae Christi » (*Efeziečiams* 3,8).

⁷³ Jono 21,15-17.

⁷⁴ « Interna caritatis et amoris illius lex, quam Spiritus Sanctus scribere et in cordibus imprimere solet » (*Prooemium Constitutionum*, nr. 1 ; žr. *Constitutiones Societatis Jesu*, Roma, 1937, 47 psl.).

žmogiškų nusiteikimų ar nepastovių nuotaikų išdava, — Kristus gavęs užtikrinimą šitos meilės, paveda šv. Petruį valdyti visą Bažnyčią. Ir čia pat, tuojau Kristus dar priduria, tarytum įrodymui, kad toji meilė tikrai nėra žemiška, bet dvasinė, nurodo jos veikimo galią: «Iš tikrųjų, iš tikrųjų, sakau tau, kai buvai jaunesnis, susijuosdavai ir vaikščiodavai, kur norėdamas, o pasenęs tu ištiesi savo rankas; kitas sujuos tave ir ves, kur tu nenori. Tai pasakė, nurodydamas, kokia mirtimi jis turėjo pašlovinti Dievą»⁷⁵. Apaštalo likimas toks pat, kaip ir Kristaus: duoti savo gyvybę už daugelį.

Bažnyčios Tėvai labai pabrėžia šitą mintį, pavyzdžiui, šv. Grigalius Didysis (540-604) labai griežtai atskiria nuo apaštalavimo tuos, kurie neturi artimo meilės, kaip visiškai tam netinkamus ⁷⁷.

2. Mistinio Kristaus Kūno ir Bažnyčios santykis.

Taigi Bažnyčia yra, sakytum, tiktai apraiška ano mūsų įjungimo į Kristų, ano vidujinio persikeitimo. Ji (Bažnyčia) yra tarytum Mistinio Kristaus Kūno iš antgamtos projekcija į gamtą, tai yra ano dieviškojo gyvenimo, — kurio esame tapę dalininkai per malonę, ir kurį nematomai gyvename tikėjime jau čia žemėje, kur mes bebūtume, laukuose, miestuose ar kaimuose, — pasireiškimas išorėje, sakytum atsimušimas ant ekrano anos antgamtinės realybės šios žemės tikrovėje, nematomos — matomoje, anos dvasinės realybės, tikrovės, pasireiškimas mūsų kasdienybės apčiuopiamybėje, šiame pasaulyje. Kaip pirmiau yra daiktas ir tik po to yra jo šešėlis, panašiai šituo pirmumo požvilgiu yra ir su Bažnyčia bei Mistiniu Kristaus Kūnu : pirma yra mūsų įjungimas į Kristų — mūsų išganymas, atpirkimas, žodžiu — Mistinis Kristaus Kūnas. Ir tik kaip to apraiška yra Bažnyčia. Tačiau tai nėra dvi skirtingos realybės, bet viena ir ta pati realybė, savyje antgamtinė, apsireiškusi prigimtyje, matomybėje. Taigi Bažnyčios įkūrimas nėra tiesioginis, pirminis, bet sąlygojamas Mistinio Kristaus Kūno.

Šv. Paulius apaštalas savo laiške efeziečiams labai stipriai pabrėžia mūsų išrinkimą, pašaukimą, atpirkimą per Jėzų Kristų, įjungimą į jį, žodžiu — Mistinio Kristaus Kūno pirmumą : « Pa-

⁷⁵ Jono 21,18 -19.

⁷⁶ Palygink Mato 20,28 ; Morkaus 10,45 ; Mato 26,28 ; Morkaus 14,24.

⁷⁷ « Qui charitatem erga alterum non habet, praedicationis officium suscipere nullatenus debet » (S. Gregorius Magnus, *Homiliae in Evangelia*, lib. I, homilia 17, nr. 1; Migne, P. L. 76, col. 1139 B).

laimintas teesie Dievas ir mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Tėvas, kurs mus palaimino Kristuje visokiu dvasiniu palaiminimu danguje. Jis mus išrinko jame pirm pasaulio įkūrimo, kad būtumėm jo akivaizdoje šventi ir nesutepti meilėje. Jis iš anksto paskyrė mus, kad būtumėm jam išūniai per Jėzų Kristų, taip kaip buvo jo valios sumanyta, kad girtumėm jo garbingą malonę, kuria jis apdovanojo mus savo mylimajame Sūnuje. Jame mes turime atpirkimą jo krauju, nuodėmių atleidimą pagal turtus jo malonės, kuri apščiai pasireiškė mummyse visokia išmintimi ir išmone. Dievas davė mums pažinti savo valios paslaptį, taip kaip jam patiko; kaip jis buvo savyje nutaręs, laiko pilnybei įvykus, atnaujinti Kristuje visa, kas yra danguje ir kas žemėje. Jame taip pat ir mes esame pašaukti į tėvonystę, iš anksto paskirti nutarimu to, kurs visa daro pagal savo valios nusistatymą, kad būtumėm jo garbės gyrius mes, kurie pirma turėjome vilties Kristuje»⁷⁸.

Tačiau yra dar daugiau, ne vien tik šitas vidujinis persikeitimas, įsijungimas į Mistinį Kristaus Kūną. Šitas įsijungimas, kaip matėme tuo pačiu sujungia tikinčiuosius tarpusavyje į viena. Šitoji gi vienybė su prigimtiniu nuoseklumu reiškiasi ir išorėje, nes žmogus nėra tiktai dvasia, bet ir kūnas. Matėme, kaip, Kristui skelbiant savo mokslą ir darant stebuklus, apie jį grupavosi jo sekėjai, mokytiniai, prijaučiantieji, pasidavusieji jo malonės veikimui, įtikėję į jį.

Viso šito būrelio, šitos besiformuojančios bendruomenės — įtikėjusių į jo pasiuntinybę, priėmusių jo mokslą ir atgimusių iš Šventosios Dvasios, Kristus nepaliko palaidų, kaip akmenų krūvos ar avių būrio, nepaliko jų atsitiktinumui, klajojimui, individualizmui. Kadangi viduje jie buvo jau persikeitę — atgimę dvasioje, tai yra įjungti į jo Mistinį Kūną, o to pasėkoje sujungti dvasioje ir vieni su kitais, davė jiems ir išorinį šito pašventinimo bei šitos vienybės ženklą drauge su to pašventinimo bei vienybės vykdymo priemonėmis. Išganytojas sankcionavo šitą matomą bendruomenę, duodamas jai vadą, savo vietininką, kuris jo vardu tęstų dvasinio brandinimo ir pašventinimo darbą, ir kitiems nariams suteikdamas skirtingas funkcijas, sutvarkytas, koordinuotas ir palenktas viso organizmo gerovei — bendruomenei, tai yra Mistiniam Kristaus Kūnui, kaip tai išreiškia labai aiškiu palyginimu šv. Paulius apaštalas: «Nes kaip viename kūne turime daug sąnarių, visi gi sąnariai turi ne tą patį veikimą, taip mes daugelis esame vienas kūnas Kristuje, ypačiai gi esame kits kito sąna-

⁷⁸ *Efeziečiams* 1,3-12.

riai»⁷⁹. Tik su tuo skirtumu, kad organizme atskiras sąnarys neturi prasmės pats savyje, jis yra visumos gerovei, Mistiniame Kristaus Kūne, priešingai, kiekvienas narys pasilaiko savo prasingumą ir tikslą savyje. Netgi tam tikra prasme ir visas Mistinis Kristaus Kūnas iš dalies, nes tuo jo prasmė dar nėra išsemiama, yra atskiros individo — nario gerovei, būtent jo pašventinimui, sudievinimui ir tobulumui.

Mistinis Kristaus Kūnas — Bažnyčia nėra tik monsignorai, nė jų grupė ar visuma. Net nė popiežius, vyskupai ir kunigai drauge paiimti nėra Bažnyčia, bet pirmon eilėn ir labiausiai Bažnyčia yra visi tikintieji, — kaip tikintieji, o ne kaip pareigūnai, — Dievo liaudis, Dievo tauta, kaip dažnai Šv. Rašte šitie išsireiškimai vartojami. Bažnyčios pagrindas yra tikintieji, o jų gerovei, jau kaip antrinis elementas yra hierarchija. Ne atvirkščiai. Tiesa, hierarchija turi didžius Kristaus įgaliojimus, bet ne sau, o tikinčiųjų gerovei. Šv. Petras ir jo įpėdiniai, popiežiai, kaip Kristaus vietininkai žemėje, turi visus Kristaus įgaliojimus tvarkyti dvasinius tikinčiųjų reikalus, tęsti Kristaus pradėtą atpirkimo ir žmonijos pašventinimo darbą. Tame pat pašaukime dalyvauja ir vyskupai, kaip apaštalo įpėdiniai, ir tam tikrame laipsnyje kunigai, kaip vyskupų padėjėjai. Visa šita bažnytinė hierarchija gavo Kristaus įgaliojimus ne savinaudai, bet tikinčiųjų dvasinei gerovei, ne sauvaliavimui, bet Kristaus darbo tęsimui žemėje. Jiems ir ne kitiems buvo Kristaus palikta trejopa galia: mokyti, valdyti ir pašvęsti, kad tuo būdu jie tęstų Kristaus kaip mokytojo, valdovo ir kunigo funkcijas, savaime aišku ne savo gerovei, bet Dievo liaudies — *populi Dei*.

Organinis Bažnyčios sutvarkymas reiškiasi ir toliau. Šalia suminėto pirmųjų ir aukštesniųjų bažnytinio gyvenimo funkcijų yra kitos, žemesnės, bet vis tiek didelės reikšmės. Labai teisingai pabrėžia Šv. Tėvas Pijus XII savo enciklikoje, kad Bažnyčios Tėvai sumini organiško bažnytinio gyvenimo žemesnėse funkcijose vienuolius, ar tai jie būtų kontempliatyvūs ar atsidėję artimo meilės darbams, talkiną kunigams ir vyskupams Kristaus karalystės plėtimui žemėje. Toliau išvardija visus krikšto tėvus, krikšto motinas, visus, kurie prisideda vienu ar kitu būdu dvasinį žmogaus atsiskleidimą užtikrinti — mūsų laikų terminais betariant katalikų akcijos ir maldos apaštalavimo narius, — pagaliau mokyklų mokytojus ir pačius tėvus katalikiškai beauklėjančius savo vaikus. Visi šitie to paties organizmo sąnariai turi savo svarbias, nepavaduotinas funkcijas, visi priklauso Bažnyčios organiškai sąran-

⁷⁹ *Romėnams* 12,4.

gai, tegu kartais jų užimamas laipsnis toje pareigų skalėje yra nežymus ir kuklus, bet nemažiau dėl to svarbus, kaip tai Pijus XII savo enciklikoje yra išreiškęs⁸⁰.

Tiesa, aukštoji hierarchija pralenkia kitus bendruomenės narius savo prakilnumu, svarbumu, savo aukšta gyvybine užimama vieta, kaip organizme smegenys, širdis, akys, ausys. Tačiau, kaip šie organizme nors ir svarbiausi organai nėra sau, savo gerovei, bet viso organizmo, juo labiau tai galioja Bažnyčioje — Mistiniame Kristaus Kūne. Juo aukštesnio hierarchinio rango, juo labiau jo funkcija yra palenkta viso organizmo — Mistinio Kristaus Kūno gerovei. Popiežiaus, vyskupo, kunigo pašaukimas nėra profesija, bet apaštalavimas, bet dalyvavimas Kristaus pasiaukojime visos žmonijos gerovei, o ne savo medžiagiškam labui ar tuščiai garbei, kaip tai jau apaštalų laikais norėjo panaudoti iš pagonybės atsivertęs žynys Simonas⁸¹. Todėl Kristus neretai Evangelijoje nurodo savybes aukštesniųjų hierarchijos narių, jiems save pati

⁸⁰ « Minime autem reputandum est hanc ordine digestam, seu 'organicam', ut aiunt, Ecclesiam Corporis strueturam solis hierarchiae gradibus absolvi ac deflniri ; vel, ut opposita sententia tenet, uniee ex *charismaticis* constare ; qui quidem donis prodigialibus instructi, nunquam sunt in Ecclesia defuturi. Omnino utique retinendum est, qui sacra potestate in eiusmodi Corpore fruuntur, primaria eos ac principalia membra existere, cum per eosdem, ex ipso Divini Redemptoris mandato, munera Christi doctoris, regis, sacerdotis perennia fiant. Attamen iure meritoque Ecclesiae Patres, cum huius Corporis ministeria, gradus, professiones, status, ordines, officia dilaudent, non eos tantum prae oculis habent, qui sacris fuerint ordinibus initiati ; sed eos quoque omnes, qui evangelica consilia amplexi, vel operosam inter homines, vel umbratilem in silentio vitam agant, vel utrumque prò peculiari instituto suo efficere contendunt ; eosque etiam, qui licet in saeculo vivant, actuosa tamen voluntate misericordiae operibus se dedant, sive animis, sive corporibus iuvandis ; ac denique eos quoque, qui casto sint connubio coniugati. Quin imo advertendum est, in praesentibus potissimum rerum conditionibus, patres matresque familias, ac patres matresque ex baptismo, eosque nominatim, qui ex laicorum ordine ad Divini Redemptoris regnum dilatandum adiutricem ecclesiasticae hierarchiae operam navent, honorificum, etiamsi saepenumero humilem, in Christiana societate obtinere locum » (Enciklika *Mystici Corporis Christi*, žr. *Acta Apostolicae Sedis*, XXXV (1943), 200-201 psl. Žiūrėk taip pat 68 išnašą.

⁸¹ « Simonas, pamatęs kad apaštalų rankų uždėjimu buvo suteikiama Šventojo Dvasia, pasiūlė jiems pinigų, sakydamas : Duokite ir man tos valdžios, kad, ant ko tik padėsiu rankas, gautų Šventąją Dvasią. Bet Petras jam atsakė : Tegul tavo pinigai būna su tavimi prapulčiai ; nes tu manei, kad Dievo dovaną galima įsigyti už pinigus. Nėra tau dalies, nė likimo šitame dalyke, nes tavo širdis netiesi Dievo akivaizdoje. Todėl daryk atgailą dėl šito savo nelabumo ir prašyk Dievą, bene bus tau atleista šita tavo širdies mintis ; nes aš matau, kad tu esi kartumo tulžyje ir neteisybės raiščiuose » (*Apaštalų Darbai* 8,18-23).

duoda pavyzdžių. Gal jokio kito bruožo, šalia meilės, Kristus tiek nepabrėžia, kiek nesavanaudiškumo: « Žmogaus Sūnus atėjo, ne kad jam tarnautu, bet pats tarnauti ir atiduoti savo gyvybės daugeliui atvaduoti »⁸².

Dar labiau tatai išryškina kitame palyginime, būtent apie gerąjį ganytoją, kuriame stipriai pasmerkiama dvejopa hierarchijos narių grupė, kurią Evangelija vagimis-galvažudžiais ir samdiniais vadina. « Ištikrųjų ištikrųjų, sakau jums, kas ne pro duris įeina į avidę, bet pro kitur įkopia, tas vagis ir galvažudys. Kas gi pro duris įeina, tas avių ganytojas. Tam durininkas atidaro, ir avys klauso jo balso; jis įvardžiai šaukia savo avis ir jas išveda. Išvedęs savo avis, jis eina pirm jų, ir avys jį seka, nes pažįsta jo balsą. O svetimo jos neseks ir bėgs nuo jo, nes nepažįsta svetimųjų balso ... Iš tikrųjų, iš tikrųjų, sakau jums, aš avių durys. Visi, kurie pirm manęs atėjo, yra vagys ir galvažudžiai, tai ir avys jų neklauso. Aš durys. Kas per mane įeina, bus išgelbėtas. Jis įeis ir išeis, ir ras ganyklos. Vagis ateina tiktai vogti ir žudyti ir naikinti. Aš atėjau, kad turėtų gyvenimo ir apščiau turėtų »⁸³.

Daug dažnesnis ir pavojingesnis už vagį ir galvažudį yra samdinys, — t.y. kunigas ar vyskupas karjeristas, mūsų dienų žodžiu betariant, — nes jis daug dažniau pasitaiko Bažnyčios gyvenime ir nelengvai iš pirmo žvilgsnio pastebimas. Nelemtą samdinio veiklą pasmerkia Išganytojas, duodamas vyskupui ir kunigui pavyzdžiu save patį, Gerąjį Ganytoją: « Aš gerasis ganytojas. Gerasis ganytojas duoda savo gyvybę už savo avis. Samdinys, kurs ne ganytojas, kuriam avys ne savos, pamatęs ateinantį vilką, palieka avis ir bėga; nes jis samdinys, ir jam nerūpi avys. Aš gerasis ganytojas; aš pažįstu savąsias, ir manosios pažįsta mane, taip kaip pažįsta mane Tėvas, ir aš pažįstu Tėvą. Todėl aš guldau savo gyvybę už savo avis »⁸⁴.

Kristus atėjo, kad žmonės turėtų gyvenimo ir jo apščiau turėtų. Tas pašaukimas yra ir kiekvieno ganytojo : gyventi sielų dvasinei gerovei, jų augimui ir brendimui Kristuje. Netgi duoti savo gyvybę, kaip ir Kristus yra atidavęs savo gyvybę už visus. Priešingai gi, samdinys — karjeristas dvasiškis težiūri tik savo naudą ne sielų dvasinės gerovės. Labai stipriai tai pasmerkia Tradicijoje Bažnyčios šulas, šv. Grigalius Didysis, savo homilijoje apie Gerąjį Ganytoją, kuri dėl savo svarbos ir Brevijoriuje skaitoma

⁸² *Mato* 20,28 ; palygink *Morkaus* 10,45.

⁸³ *Jono* 10,1-10.

⁸⁴ *Jono* 10,11-15.

trečiame noktume antrą sekmadienį po Velykų⁸⁵. Tie, kurie labiau myli žemiškas gėrybes, kaip sielas, tie tuo pačiu praranda ganytojo vardą ir daros karjeristais⁸⁶.

Tiesa, karjeristas užima ganytojo postą tikrai jau nebe sielų gerovei, o tik savo žemiškai naudai: patogumams, garbei, turams. Tai yra jo siekiamas tikslas ir jo darbo atlyginimas, ne sielų dvasinė pažanga. Sielos savo dvasiniuose reikaluose jam yra visiškai svetimos⁸⁷.

Pagal šv. Grigalių Didįjį ir tikrasis ganytojas ir karjeristas išorėje yra visiškai panašūs ramiu metu. Vien tik mėginimo, persekiojimo, reikalo metu pasirodo, kas yra tikrasis ganytojas, o kas tik karjeristas. Tikrasis ganytojas, pasirodžius vilkui gina avis, už jas ir savo gyvybę duoda. Kitaip pasielgia samdinytis — karjeristas. Jis palikęs avis pabėga⁸⁸.

Labai teisingai nupasakoja ir patį karjeristo pabėgimą ir iš tokio pabėgimo kylančią didelę žalą. Karjeristas dvasiškis pabėga ne fiziškai, jis neapleidžia užimamos vietos, — jeigu tai

⁸⁵ « Ostensa nobis est de contemptu mortis via quam sequamur, appositae est forma cui imprimamur. Primum nobis est exteriora nostra misericorditer ovis ejus impendere ; postremum vero, si necesse sit, etiam mortem nostram pro eisdem ovis ministrare. A primo autem hoc minime pervenitur ad postremum majus. Sed cum incomparabiliter longe sit melior anima quam vivimus terrena substantia quam exterius possidemus, qui non dat pro ovis substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam ? (S. Gregorius Magnus, *Homiliae in Evangelia*, lib. I, homilia 14, nr. 1; Migne, P. L. 76, col. 1127 C-D).

⁸⁶ « Et sunt nonnulli qui dum plus terrenam substantiam quam oves diligunt, merito *nomen pastori# perdunt*. De quibus protinus subditur : Mercenarius autem et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriae, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit » (Ten pat, col. 1127-1128).

⁸⁷ « Non pastor, sed mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oves dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. *Mercenarius quippe est, qui locum quidem pastoris tenet*, sed lucra animarum non quaerit : terrenis commodis inhiat, honore praelationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab hominibus reverentia laetatur. Ista sunt mercedes mercenarii, ut pro eo ipso quod in regimine laborat, hic quod quaerit inveniatur, et ab haereditate gregis in posterum alienus existat » (Ten pat, nr. 2, col. 1128 A).

⁸⁸ « Utrum vero pastor sit, an mercenarius, cognosci veraciter non potest, si occasio necessitatis deest. Tranquillitatis enim tempore, plerumque ad gregis custodiam sicut verus pastor, sic etiam mercenarius stat ; sed lupus veniens indicat quo quisque animo super gregis custodiam stabat. Lupus enim super oves venit cum quilibet injustus et raptor, fideles quosque atque humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbatur et non erat, relinquit oves et fugit, quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere ejus injustitiae non praesumit » (Ten pat, col. 1128 A-B).

padarytų, dar pusė bėdos būtų, nes jo vietą užimtų kitas, ištikimas, — bet jis pabėga nuo savo pareigos. Jis išduoda savo tikrąjį pašaukimą. Jis eina į kompromisus, jis tyli, kur reikėtų rėkti, lūkuriuoja, kur reikėtų veikti, pasilieka nebylys, kur reikėtų įspėti. Jis nori, kad ir vilkas būtų sotus ir avis liktų sveika. Nesiliaujanti politika, gudrus laviravimas. Jis dvasinę sielą gerovę palenkia savo asmeniškai naudai. Kur reikėtų į kovą stoti, jis snūduriuoja namie arba tik posėdžiauja ir tuščiai kalbomis gaišina laiką⁸⁹.

Turiningas yra šitas palyginimas apie gerąjį ganytoją, kad nėra lengva trumpai visą turinį išsakyti. Šv. Grigalius Didysis nurodo, kad vilko vardu apimama ne tik kokie persekiojimai, didesni, apčiuopiami pavojai, bet ir visi kiti, vos pastebimi pavojai, net gi apleisti reikalai. Čionai priklauso pasaulinės dvasios, kiek ji yra priešinga Kristui ir paeina iš piktosios dvasios, prasi-veržimas, čionai priklauso lėbavimas ir išlepimas dėl netinkamai suprasto gerbūvio. Čionai pagaliau priklauso ir nerūpestingumas ateitimi, nepramatymas, nepasiruošimas sutikti ateities reikalavimus, tegu tai bus vien tiktai dėl nerūpestingumo, ar gal dėl nepajėgumo pramatyti ateitį, trumpai dėl nesirūpinimo sielų dvasine gerove⁹⁰. Karjeristui tie dalykai visiškai nerūpi.

⁸⁹ « *Fugit autem non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Fugit, quia injustitiam vidit, et tacuit. Fugit, quia sub silentio abscondit. Quibus bene per prophetam dicitur : Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum prò domo Israel, ut staretis in proelio in die Domini (Ezechiel 13,5). Ex adverso quippe ascendere est quibuslibet potestatibus prave agentibus rationis libera voce contraire. Et in die Domini pro domo Israel in proelio stamus, ac murum opponimus, si fideles innocentes contraerversorum injustitiam ex justitiae auctoritate vindicamus. Quod quia mercenarius non facit, cum venientem lupum viderit, fugit » (Ten pat, col. 1128 B-C).*

⁹⁰ « Sed est alius lupus qui sine cessatione quotidie non corpora, sed mentes dilaniat, malignus videlicet spiritus, qui aulas fidebium insidians circuit, et mortes animarum quaerit. De quo lupo mox subditur : Et lupus rapit, et dispergit oves. Lupus venit et mercenarius fugit, quia malignus spiritus mentes fidelium in tentatione dilaniat, et is qui locum pastoris tenet curam sollicitudinis non habet. *Animae pereunt, et ipse de terrenis commodis laetatur.* Lupus rapit et dispergit oves cum alium ad luxuriam pertrahit, alium ad avaritiam accendit, alium in superbiam erigit, alium per iracundiam dividit, hunc invidia stimulat, illum in fallacia supplantat. Quasi ergo lupus gregem dissipat cum fidelium populum diabolus per tentationes necat. Sed contra haec mercenarius nullo zelo accenditur, nullo fervore dilectionis excitatur : quia dum sola exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur. Unde et mox adiungitur : Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus » (Ten pat, nr. 3, col. 1128-1129).

Pagaliau šis Didysis Bažnyčios Daktaras dar mėgina ir priežastis nurodyti, kodėl samdinyš bėga palikęs avis. Ir toji priežastis nėra kita, kaip ta, kad jis karjeristas. Jis myli ne sielas, o tik savo ambicijas, jis teieško savo garbės ir iškilimo, tesiekia patogumų ir turtų. Pavojaus metu, kovoje tokių dalykų nesitiki gauti, tad ir nekovoja. Už sielas gali kovoti tik tas, kuris jas myli, paties Išganytojo pavyzdžiu, tik joms tegyvena, net negailėdamas savo gyvybės⁹¹.

Dviem tarpsniais vyko Bažnyčios įsteigimas: pažadėjimu ir to pažado realizavimu. Jau antraisiais savo viešo mokymo metais Kristus pažadėjo Petru: «Aš tau sakau: tu uola, ir ant tos uolos aš pastatysiu savo Bažnyčią, ir pragaro vartai jos nenugalės. Aš tau duosiu dangaus karalystės raktus ; ką tu suriši žemėje, bus surišta ir danguje, ir ką tu atiši žemėje, bus atišta ir danguje »⁹². Prieš jam išengiant į dangų, jo mokytiniai dar teiravosi, ar dabar atstatsiąs jų svajotą ir laukiamą Izraelio karalystę. Kristus jiems dar kartą atnaujina Šventosios Dvasios pažadą ir galią liudyti jo mokslą visame pasaulyje: «Kai tik Šventoji Dvasia ant jūsų ateis, jūs gausite galios ir būsite man liudytojai Jeruzalėje, Judėjoje, Samarijoje ir iki žemės pakraščių »⁹³.

Atsikėlęs Kristus prieš išengdamas į dangų pasireiškia su visa savo dievybe ir iš Tėvo gautąja misija: «Man duota visa valdžia danguje ir žemėje »⁹⁴. Jis visatos karalius ir savininkas. Dabar, prieš grįždamas į dangų, perduoda šv. Petru iš Tėvo gautąją misiją — žmonių pašventimą bei jų sudievinimą ir visus įgaliojimus, kad jie jo vardu tęstų pradėtąjį žmonijos pašventimo darbą iki pasaulio pabaigos, kaip jo įgaliotiniai, žmonių vadovai, mokytojai ir pašventėjai: «Kaip tu (Tėve) mane siuntei į pasaulį, taip ir aš juos siunčiu į pasaulį »⁹⁵, sakė Kristus paskutinės vakarienės salėje, o dabar tai jau įvykdo : «Kaip Tėvas mane siuntė, taip ir aš jus siunčiu »⁹⁶, su ta pačia misija, su ta pačia

⁹¹ « Sola enim causa est ut ruercenarius fugiat quia mercenarius est. Ac si aperte diceretur : Stare in periculo avium non potest qui in eo quod ovibus praeest non oves diligit, sed lucrum terrenum quaerit. Dum enim honorem amplectitur, dum temporalibus commodis laetatur, opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit amittat. Sed quia Redemptor noster culpas fleti pastoris innotuit iterum formam cui debeamus imprimi ostendit, dicens : Ego sum Pastor bonus » (Ten pat, col. 1129 A).

⁹² *Mato* 16,18-19.

⁹³ *Apaštalo Darbai* 1,8.

⁹⁴ *Mato* 27,18.

⁹⁵ *Jono* 17,18.

⁹⁶ *Jono* 20,21.

galia: «Man duota visa valdžia danguje ir žemėje. Eikite tat ir mokykite visas tautas, krikštydami juos vardan Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios ir mokydami juos laikyti visa, ką tik esu jums įsakęs»⁹⁷.

Įsakė gi daug ką. Pirmon eilėn įsakė liudyti apie tiesą, tai yra mokyti. Juk ir jo paties pasiuntinybė buvo liudyti apie tiesą, kaip jis patvirtino iškilmingai Piloto akivaizdoje: «Aš tam gimiau ir atėjau į pasaulį, kad liudyčiau apie tiesą. Kiekvienas, kurs yra iš tiesos, klauso mano balso»⁹⁸. Šitos gi tiesos šaltinis yra Tėvas: «Pasakiau jums visa, ką tik esu girdėjęs iš savo Tėvo»⁹⁹. Ir šitą uždavinį liudyti apie tiesą, Kristus perdavė apaštalams, kad jie liudytų apie tiesą¹⁰⁰, kad ji juos išlaisvintu¹⁰¹. Ir ištikimai apaštalai liudijo apie Kristų ir jo paskelbtą evangeliją¹⁰².

⁹⁷ *Mato* 27,18-20.

⁹⁸ *Jono* 18,37.

⁹⁹ *Jono* 15,15. Iš Tėvo girdėtieji žodžiai yra dvasinės gyvybės šaltinis: «Žodžiai, kuriuos aš jums kalbėjau, yra dvasia ir gyvybė» (*Jono* 6,64). Šventoji gi Dvasia papildys ir primins jiems, ką buvo girdėję iš Kristaus: «Daug dar aš turiu jums sakyti, bet dabar jūs negalite pakęsti. Kada gi ateis ta tiesos Dvasia, ji jus įves į visokią tiesą. Nes ji ne pati iš savęs kalbės, bet ką tik išgirs, tai sakys ir paskelbs jums, kas turi įvykti. Ji pašlovins mane, nes ims iš to, kas mano, ir paskelbs jums. Visa, ką tik turi Tėvas, yra mano. Todėl aš pasakiau: Ji ims iš to, kas mano, ir jums paskelbs» (*Jono* 16,13-15).

¹⁰⁰ «Jūs esate tų dalykų liudytojai» (*Luko* 24,48). Prieš pat įžengdamas į dangų dar sako: «Kai tik Šventoji Dvasia ant jūsų ateis, jūs gausite galios ir būsite man liudytojai Jeruzalėje, visoje Judėjoje, Samarijoje ir iki žemės pakraščių» (*Apaštalų Darbai* 1,8). Taip pat ir apie šv. Paulių sakoma, kad jis skiriamas liudyti, ką matęs ir girdėjęs (*Apaštalų Darbai* 22,15).

¹⁰¹ «Taigi tiems žydams, kurie į jį įtikėjo, Jėzus sakė: Jei pasiliksime mano moksle, jūs būsite tikri mano mokytiniai, pažinsite tiesą, ir tiesa padarys jus laisvus» (*Jono* 8,31-32).

¹⁰² «Kas buvo nuo pat pradžios, ką girdėjome, ką savo akimis matėme, į ką išsižiūrėjome, ir ką mūsų rankos čiupinėjo, apie gyvybės žodį, — nes gyvybė buvo apreikšta, ir mes matėme, ir liudijame, ir skelbiame jums amžinąją gyvybę, kuri buvo pas tėvą ir mums pasirodė, — ką regėjome ir girdėjome, tai skelbiame jums, kad ir jūs turėtumėte su mumis draugystę ir kad mūsų bendravimas būtų su Tėvu ir su jo Sūnumi, Jėzumi Kristumi. Ir tai jums rašome, kad džiaugtumėtės ir kad jūsų džiaugsmas būtų tobulas» (*1 Jono* 1,1-4). «Mes esame liudytojai viso to, ką jis darė žydų šalyje ir Jeruzalėje. Jį nužudė, pakabinę ant medžio. Dievas jį prikėlė trečiąją dieną ir davė jam apsireikšti, ne visai tautai, bet Dievo iš anksto paskirtiems liudytojams — mums, kurie valgėme ir gėrėme su juo po jo prisikėlimo iš numirusiųjų. Jis mums įsakė skelbti tautai ir liudyti, kad jis yra Dievo pastatytasis teisėjas gyvųjų ir mirusiųjų. Apie jį liudija visi pranašai, kad visi, kurie į jį tiki, gauna jo vardu nuodėmių atleidimą» (*Apaštalų Darbai* 10,39-43; palygink *Jono* 19,35 ir 21,25).

Toliau eina kitos dvi galios: valdyti ir pašvęsti: «Imkite Šventąją Dvasią. Kam nuodėmės atleisite, tam jos atleistos, ir kam sulaikysite, jos sulaikytos »¹⁰³. Tai anksčiau žadėtieji dangaus karalystės raktai¹⁰⁴ ir sakramentai. «Paėmęs duonos, jis dėkojo, laužė, davė jiems ir tarė : Tai yra mano kūnas, kurs už jus duodamas; tai darykite mano atminimui »¹⁰⁵. «Eidami į visą pasaulį skelbkite Evangeliją visam sutvėrimui. Kas tikės ir bus pakrikštytas, tas bus išganytas ; o kas netikės, bus pasmerktas »¹⁰⁶.

Ir visa tai jie darys jo paties autoritetu : « Kas jūsų klauso, tas mane klauso ; kas jus niekina, mane niekina. O kas mane niekina, niekina tą, kurs yra mane siuntęs »¹⁰⁷. Tokie niekintojai visai atmetami iš bendruomenės: « O jei jis nepaklaustyti Bažnyčios, tebūnie jis tau kaip pagonis ir muitininkas »¹⁰⁸, kaip nuo kamieno atlaužta šakelė, skirta sudžiūti ¹⁰⁹ . Tačiau nors Kristus įsteigė Bažnyčią ir apaštalams suteikė valdžią, atsisveikino ir įžengė į dangų¹¹⁰, pradėto darbo neapleido: «Ir štai, aš esu su jumis visas dienas, iki pasaulio pabaigai »¹¹¹.

Jeigu jau viso savo viešojo mokymo metu Kristus ruošė Bažnyčios įsteigimą, ją palengva organizavo iš vidaus, tai ją, Bažnyčios Tėvų nuomone ir liudijimu, įsteigė mirdamas ant kryžiaus. Ten iš jo pervertos širdies gimė Bažnyčia. Savo mirtimi pašventė jis naująją įstatymą, naujas institucijas, naujus savo įsakymus, pagrindė apeigas, liturgiją. Ir tai atvėrė visam pasauliui, nes gyvas būdamas temokė ir telankė tikrai Izraelio tautą, pas kurią pirmon eilėn buvo siustas¹¹². Iki jo mirties Įstatymas ir Evangelija ėjo drauge, paraleliai, bet per savo mirtį panaikino jis Įstatymą, kaip pasenusį, su visais jo priedais, įpareigojimais, litur-

¹⁰³ *Jono* 20,22-23.

¹⁰⁴ *Mato* 16,18-19.

¹⁰⁵ *Luko* 22,19. Panašiai paduoda ir šv. Paulius: «Viešpats Jėzus tą naktį, kurią buvo įduotas, ėmė duoną ir dėkodamas laužė ir tarė : Imkite ir valgykite ; tai yra mano kūnas, kurs bus už jus įduotas ; tai darykite man atminti! Taip pat ir taurę po vakarienės, tardamas : Ta taurė yra naujoji sandora mano kraujuje; tai darykite, kiek kartų gersite, man atminti! Nes kiek kartų jūs valgysite tą duoną ir gersite tą taurę, jūs skelbsite Viešpaties mirtį, iki jis ateis» (*1 Korintiečiams* 11,23-26).

¹⁰⁶ *Morkaus* 16,15-16.

¹⁰⁷ *Luko* 10,16.

¹⁰⁸ *Mato* 18,17.

¹⁰⁹ *Jono* 15,1-11.

¹¹⁰ *Apaštalų Darbai* 1,4-11.

¹¹¹ *Mato* 27,20.

¹¹² *Mato* 15,24.

gija — visą išorinį legalizmą ¹¹³, palikdamas tik vieną Evangeliją. Jis prikryžiavo, kaip išsireiškia šv. Paulius, senąjį įstatymo raštą ¹¹⁴, įsteigdamas Naują Sadorą savo kraujuje ¹¹⁵, jau nebe tik žydų ar vienai kuriai išrinktai tautai, bet visoms tautoms, visam pasauliui, neribotą jokia etnine grupe ar tauta¹¹⁶. « Kurie tik esate pakrikštyti Kristuje, tie apsilvirkite Kristumi. Čia nebėra nei žydo, nei graiko ; nebėra nei vergo, nei laisvojo ; nebėra nei vyriškio nei moteriškės ; nes jūs visi esate vienas Kristuje Jėzuje » ¹¹⁷.

Jeigu Bažnyčią Kristus įsteigė mirdamas ant kryžiaus, tai ją promulgavo, paskelbė visam pasauliui Sekminių dieną, siusdamas Tiesos Dvasią, specialią galią. Kaip Kristui pradedant viešąjį gyvenimą — mokymą, po krikšto Jordane Šventoji Dvasia ant jo pasirodė karvelio pavidale¹¹⁸, lygiai dabar apaštalams pradedant viešąjį Bažnyčios gyvenimą, Šventoji Dvasia nužengė ant jų regimu ugninių liežuvių pavidalu ¹¹⁹.

Dievo siustas viengimis jo Sūnus, Kristus, atėjęs į pasaulį, pasisavino įjungė į save visą žmoniją, kad jai perteiktų dieviškąjį gyvenimą. Dar žemėje tebebūdamas, jis pats suorganizavo bendruomenę, tobulą draugiją, — mes ją Bažnyčia vadiname, — aprūpindamas ją visomis reikalingomis priemonėmis (tiek dvasinėmis, tiek socialinėmis, juridinėmis ir kitokiomis) skirtajam tikslui siekti ir jam realizuoti. Šita matomoji draugija — Bažnyčia yra apraiška anos antgamtinės draugijos — Mistinio Kristaus Kūno, tai yra mūsų dvasinio atgimimo ir įjungimo į Kristų. Bažnyčia tėra tik tam tikra prasme Kristaus įsikūnijimo tęsinys. Kadangi Žodis įsikūnijo, dėl to yra ir Bažnyčia to įsikūnijimo sakytum « įamžinimas », kad ji iki pasaulio pabaigos tęstų išganomąjį atpirkimo darbą, pradėtą per Žodžio įsikūnijimą, įvykdytą per kančią ir mirtį ant kryžiaus, pagaliau atbaigtą per prisikėlimą ir į dangų įžengimą ¹²⁰. Šitas gi Bažnyčios « suorganizavimas » buvo ne kas

¹¹³ *Efeziečiams* 2,15. Tačiau šitas panaikinimas nėra paprastas atmetimas, o tik būtojo patobulinimas ir atbaigimas, taip sakant šešėlio ir ženklų pakeitimas pačiu dalyku.

¹¹⁴ *Kolosiečiams* 2,14.

¹¹⁵ *Mato* 26,28; *1 Korintiečiams* 11,25.

¹¹⁶ « Nes nėra skirtumo tarp žydo ir graiko [išsireiškimas apimęs visus ne žydus : helenistiškąjį pasaulį, Romos imperiją], juk tas pats yra visų Viešpats, turtingas visiems, kurie jo šaukiasi » (*Romėnams* 10,12).

¹¹⁷ *Oalatams* 3,27-28.

¹¹⁸ *Luko* 3,22; palygink *Morkaus* 1,10.

¹¹⁹ *Apaštalų Darbai* 2,1-4.

¹²⁰ « Pastor aeternus et episcopus animarum nostrarum, ut salutiferum redemptionis opus perenne redderet, sanetam aedificare Ecclesiam decrevit,

kita, kaip tik paženklinimas išorėje to, kas nematamai vyko dvasioje : jo malonės išsiliejimo į sielą, dvasinio sielos persikeitimo ir to pasėkoje sielos įsijungimo į Kristų, tai yra jo Mistinį Kūną. Bažnyčia yra tam tikra prasme vaizdas, arba ženklas, o geriau sakant — sakramentas anos tikrosios nematomos draugijos, tai yra Mistinio Kristaus Kūno.

Viena ir ta pati tikrovė yra Bažnyčia ir Mistinis Kristaus Kūnas¹²¹. Mistinis Kristaus Kūnas, šita didžioji antgamtinė tikrovė, turi du požvilgiu: matomą ir nematomą. Matomas yra Mistinis Kristaus Kūnas tik savo išorinėje išraiškoje, tarytum ženkle, būtent Bažnyčioje, nematomas betgi savo pačioje, gilioje tikrovėje, šioje paslaptingoje vienybėje su Kristumi, savo antgamtniame, dieviškame gyvenime. Viena ir ta pati realybė, ant kiek ji yra nematoma, yra Mistinis Kristaus Kūnas, o ant kiek matoma, — yra Bažnyčia.

Šitame matomame paveiksle — Bažnyčioje, per regimus ženklus, ypatingai per sakramentus, yra vykdomas anas tikrasis, dvasinis, antgamtinis gyvenimas Kristuje, augimas, brendimas į Dievo vaikus, tobulus, panašius į Kristų. Bažnyčia, Kristaus įgaliota, regimu būdu vykdo ir realizuoja tai, ką Kristus vykdo ir realizuoja neregimu būdu. Kaip sakramentai yra Kristaus nustatyti regimi ženklai neregimai malonei įgyti, kaip jie ne tik ženklina malonę, bet ir kuo tikriausiai ją suteikia, — lygiai ir Bažnyčia, jeigu taip galima išsireikšti, yra tarytum visų sakramentų suma, arba sakramentų sakramentas, ženklinąs Kristų ir neklystamai teikias žmonėms, juos įjungiąs į Kristų betarpiu, sakytum įskiepiąs į jį, kad jie gyventų jo gyvenimu, kaip įskiepyta šakelė gyvena medžio gyvenimu. Tik kai sakramente pirma yra apčiuopiamas ženklas, pavyzdžiui, krikšte vanduo ir žodžiai, o po to seka malonė, tai su Bažnyčia yra atvirkščiai. Čia pirmiau yra malonė, yra Kristaus įsikūnijimas, jo mirtis bei atpirkimas, yra įjungimas į Kristų, taigi pirma yra Mistinis Kristaus Kūnas, ir tik kaip to neregimo mūsų įjungimo į Kristų (tai yra jau esančio Mistinio Kristaus Kūno) pasėka, apsiareiškimas išorėje matomai ir apčiuopiamai — yra Bažnyčia, priklausymas jai. Kitais žodžiais betariant Bažnyčia yra tarytum projekcija iš antgamtinio pasaulio Mistinio Kristaus Kūno (mūsų įjungimo į Kristų) į šitą žemišką gyvenimą, į šį pasaulį.

in qua veluti in domo Dei viventis fideles omnes fidei et caritatis vinculo continerentur » (Concilium Vaticanum I, sessio IV, *Constitutio dogmatica De Ecclesia Christi*, Prologus).

¹²¹ *Kolosečiams*, 1,24.

Įsteigdamas Bažnyčią, Kristus prisitaikė prie mūsų prigimtinių. Kaip atpirkime jis pasinaudojo mūsų žmogiškąja prigimtimi, taip ir toliau pačiame pašventinimo ir tobulinimo kelyje naudojasi mūsų prigimtimi ir tai prigimčiai pritaikintais ženklais — Bažnyčia ir visa bažnytinė organizacija. Ji yra Kristaus pradėto darbo tęsėja, vykdytoja, jo malonių dalintoja, išganymo, įvykusio Kalvarijos kalne, realizuotoja laiko bėgyje vis naujose žmonių giminėse kartose, ir tai regimu, apčiuopiamu būdu, pagal Kristaus nurodymus ir įgaliojimus. Kitais žodžiais betariant, Kristus tęsia savo išganomąjį darbą regimu būdu per Bažnyčią, kuri jis pats asmeniškai ir matomu būdu vykdė per trejus metus Palestinoje, o dabar jau nebematomai vykdo iš dangaus.

Tiesa, Kristus būtų galėjęs tiesiogiai, be jokių tarpininkų, teikti iš dangaus savo malones kiekvienai sielai individualiai ir gaivinti jų dvasinį, antgamtinį gyvenimą. Tačiau jis prisitaikė žmogaus prigimčiai, kuri yra ir kūninė, turinti medžiaginį pradą, ne vien tik dvasinį, turinti pojūčius. Todėl ir regimu, pojūčiams apčiuopiamu ir prieinamu būdu veikia, kad visas žmogus dalyvautų dvasiniame gyvenime. Kristus, nė kiek nesumažindamas ir nesusilpnindamas savo antgamtinio veikimo į sielas, šitą savo veikimą įvelka į prigimtines, matomas, apčiuopiamas formas. Tokiu būdu dvasinis gyvenimas vyksta ir per pojūčiams prieinamus ženklus. Tačiau tai nėra joks paralelizmas ar dvigubumas, o vienas ir tas pats dvasinis, antgamtinis Kristaus veikimas, kaip ir iš žmogaus pusės vienintelis dvasinis, antgamtinis gyvenimas, kuriame, pagal galimybes, dalyvauja ir žmesnioji, medžiaginė žmogaus prigimtis, žodžiu, visas pilnutinis žmogus. Ir šita apčiuopiamoji malonės forma nėra tik tarytum kokia iliuzoriška projekcija, bet ji yra tikroviškiausia, turinti pagrindą ir vaisingumą antgamtinėje srityje. Ką daro Bažnyčia per per ženklus — sakramentus, tai savo pasėkomis turi galios, realizuojasi ir įsigali neregimoje, antgamtinėje, dvasinėje tikrovėje.

Vienas, vienintelis ir tas pats tėra išganymas, vienas tėra įsikūnijimas bei vienas atpirkimo ir išgelbėjimo pritaikymas, arba realizavimas kartų kartose paeiliui per amžius ateinančiose kartose. Vienas tėra Išganytojas, vienas Tarpininkas pas Dievą, vienas vienintelis visoms kartoms malonės šaltinis ir davėjas — Kristus. Jis tai vienui vienas veikia į visų laikų žmones viena ir ta pačia įtaka. Tik šitas jo veikimas irgi turi du požvilgių: vieną matomą, kitą nematomą. Nematomu būdu jis pats veikia sielos gelmėse asmeniškai ir betarpiškai. Ir šito veikimo niekas negali sulaikyti, užtvenksti, sutrukdyti, vien tik pats atskiras

žmogus savo laisvu apsisprendimu. Matomu gi, mūsų pojūčiams prieinamu būdu Kristus veikia per Bažnyčią, tai yra, per jos teikiamus sakramentus, jos saugomą ir skelbiamą evangelijos mokslą, per jos vadovavimą. Tačiau reikia gerai įsisąmoninti, kad tai nėra paraleliškas veikimas, bet vienui vieno to paties Kristaus. Taigi ir per Bažnyčią veikia Kristus, ne Bažnyčia savo vardu. Bažnyčios veikimas yra ne kas kita, kaip regimu būdu išsireiškimas Kristaus neregimojo veikimo, kuriuo jis pašvenčia ir sudievina žmogų. Šitas Kristaus veikimas be Bažnyčios būtų nematomas ir nežinomas.

Sakramentai ir pati Bažnyčia, šis plačia prasme didysis sakramentas, yra įsteigti ne tam, kad jie varžytų ir trukdytų žmones, ribotų jų sielos polėkius, bet kaip tik tam, kad jie tarnautų žmogui lyg papėde ir padėtų jam pakilti iki Dievo ir su juo bendrauti. Tiesa, Dievas ir Kristus gali veikti, jau minėjau, ir iš tikro veikia sieloje ir be sakramentų. Mūsų siela jam visuomet palieka atvira, gali veikti joje kada tik nori ir kaip nori. Kitaip yra su mumis. Dievas, « Viešpataujančiųjų Viešpats, vienas turįs nemarumą ir gyvenęs neprieinamoje šviesoje kurio nematė nė vienas žmogus, bet ir negali matyti »¹²², mums yra neprieinamas. Mes jo negalime sutikti ir su juo pasikalbėti, kada mes norime, gauti jo malonių tikrume. Be Bažnyčios, be sakramentų, mes neturėtume priėjimo prie Dievo. Mums reikia išraiškos, reikia užtikrinimo, reikia ženkle. Vien tik danguje nebereikės ir nebebus sakramentų, nes būsime su juo, nebebus net tikėjimo, nes jį pažinsime ir matysime veidas į veidą, nebebus nė vilties, nes neprarandamai jį turėsime pilnybėje. Tada liks vien tik tobulumas ir meilė¹²³.

Iš to, kad Kristus pavedė Bažnyčią valdyti šv. Petru ir jo įpėdiniais su visais įgaliojimais, dar neseka, kad yra du vadovai, dvi Bažnyčios galvos : Kristus ir popiežiai, jo vietininkai ir įgaliotiniai. Tikrenybėje Bažnyčią valdo ne popiežiai, bet pats Kristus. Vienas tėra Bažnyčios šefas, jos galva, tai yra Kristus. Tiktai jis dvejopu būdu valdo savo Bažnyčią, kuri yra ne kas

¹²²¹ *Timotiejui* 6,16.

¹²³ « Meilė niekados nepaliauja, nors pranašystės paliaus buvusios, nors kalbų nebebus, nors žinojimas nieku pavirs. Nes mes žinome dalimis ir dalimis pranašaujame. O kai ateis, kas yra tobula, paliaus buvę, kas yra dalimis. Kada aš buvau kūdikis, kalbėjau kaip kūdikis, išmaniau kaip kūdikis, galvojau kaip kūdikis; o kada pasidariau vyras, nusikračiau, kas buvo kūdikio. Dabar mes matome atspindyje lyg mįslę, tuomet gi veidu į veidą, dabar aš pažįstu dalimis, tuomet pažįsiu, kaip ir esu pažintas. Taigi, dabar pasilieka tie trys dalykai, tikėjimas, viltis, meilė; tačiau didžiausias tarp jų yra meilė » (*1 Korintiečiams* 13,8-13).

kita, kaip jo Mistinis Kūnas : matomu ir nematomu. Nematomu būdu valdo, mums visiškai neapčiuopiamai veda ir gaivina pats Kristus asmeniškai, betarpiškai, tiesiogiai iš dangaus, kur jį nuvedė jo triumfas, kur jis sėdi Tėvo dešinėje; matomu betgi būdu, tačiau jau netiesioginiu, tas pats Kristus valdo, veda ir gaivina Bažnyčią per savo vietininkus ir pilnateisius įgaliotinius, teisėtus šv. Petro įpėdinius. Tačiau iš to nesusidaro dvejopas vedimas, nei dvejopas valdymas, kaip neatsiranda dvejopas pašventimo šaltinis žvelgiant į betarpių Kristaus veikimą ir pašventimą per sakramentus.

Nors Bažnyčia turi pilnus Kristaus įgaliojimus, ji negali savivaliauti, bet būdama Mistinio Kristaus Kūno ženklas arba projekcija, ji nuolatos turi žiūrėti į patį Kristų ir jo planus vykdyti žemėje. Ji neturi teisės taip pat užsidaryti savyje, sukalkėti senose formose, bet priešingai, būdama kiekvieno laikotarpio konkretaus gyvenimo žmonių, įjungtų į Kristų, bendruomenė, turi dieviškąjį apreiškimo turinį išreikšti tų dienų žmonių gyvenimo formomis, jį perduoti tų dienų kultūrine forma. Apreiškimo prasmė ir tikslas yra ne žmogaus turimą, puoselėjamą ir jam brangią kultūrą paneigti, atmesti, bet kaip tik ją pašvęsti.

3. Bažnyčios šventumas

Kristus ir jo įsteigtoji Bažnyčia tiek ankštai yra sujungti, kad šv. Tomas Akviniėtis sako, kad Kristus persiformavo, persikeitė į Bažnyčią, o Bažnyčia keičiasi į Kristų ¹²⁴. Bažnyčia taip sujungta su Kristumi, suvienyta su juo ir gyvendama jo dieviškuoju gyvenimu, iš jo gaudama palaikančią antgamtinio gyvenimo malonę, kaip šakelė sultis iš kamieno, su juo nesudaro nieko kito, kaip tik vieną tą patį Mistinį Kristų. Bažnyčia yra, galima sakyti, nuolatinis, pasiliekančias Kristaus įsikūnijimas. Kaip Kristus įsikūnydamas priėmė žmogiškąją prigimtį, taip kad abi prigimtys, dieviškoji ir žmogiškoji, nors sujungtos į vieną asmenį, bet nesumaišytos, lygiai ir Bažnyčia, nuolatinis, pasiliekančias (permanentinis) Kristaus reprezentavimas, jo apreiškimas arba parodymas (*manifestatio*), kartu yra ir dieviška ir žmogiška. Šitie du elemen-

¹²⁴ « Ea que pertinent ad membra, dicit Christus de se, propter hoc, quod sunt sicut unum corpus mysticum Christus et Ecclesia; et ideo loquuntur sicut una persona, et Christus se transformat in Ecclesiam, et Ecclesia in Christum : Rom. 12 : ' Multi unum corpus sumus in Christo ' » (*Expositio in Psalmos Davidis, Ps 21,1*).

tai, kaip Kristuje, taip ir Bažnyčioje, jo Mistiniame Kūne, yra neatskiriama, bet lieka nesumašyti, skirtingi.

Šito susivienijimo, šitos didelės vienybės pasėka yra vadina-
moji *communicatio idiomatum*, tai yra, Kristaus savybių, ypatybių,
bruožų, jo žymių perkėlimas Bažnyčiai. To pasėkoje apie Kristų
ir apie Bažnyčią kalbama, kaip apie tą patį asmenį. Kas tinka
sakyti apie Kristų, tas pat tinka ir apie Bažnyčią, be jokio suma-
žinimo. Ir atvirkščiai kas tinka tvirtinti apie Bažnyčią, tas tinka
ir apie Kristų. Kristus Kristų skelbia sako šv. Augustinas, tai
yra Bažnyčia Kristų, taip abu sutapatina. Kristus — galva yra
danguje ir iš ten saugo visą savo kūną, o šis kūnas — Bažnyčia
skelbia savo galvą — Kristų, esantį danguje¹²⁵. Taigi Kristaus
žymės yra Bažnyčios žymės. Kaip Kristus yra dieviškas, taip
Bažnyčia yra dieviška, kaip Kristus yra vienas, taip ir Bažnyčia
yra ir tegali būti tiktai viena. Kaip Kristus yra vienintelis tar-
pininkas pas Dievą, lygiai ir jo įsteigtoji bei globojamoji Bažnyčia
tėra vienintelė tarpininkė pas Dievą. Kaip be Kristaus, jį atme-
tus, nėra išganymo, taip ir be Bažnyčios, ją sąmoningai, tai yra
ją pažinus ir tačiau atmetus, nėra išganymo. Kristus visatos
Karalius yra visų laikų visiems žmonėms ir visų rasių, lygiai ir
jo įsteigtoji Bažnyčia yra visų rasių, visų tautų, visų laikų žmo-
nėms. Ji yra universalinė, katalikiška. Kaip Kristus buvo Tėvo
siustas į pasaulį, taip ir Bažnyčia buvo siųsta paties Kristaus,
įkurta ir pavesta apaštalams ir išlikusi iki mūsų laikų ir pasiliksianti
iki pasaulio pabaigos. Taigi Bažnyčia viena tėra, kaip matėme,
ir ji yra apaštališka. Pagaliau, kaip Kristus yra šventas, lygiai
yra šventa ir Bažnyčia.

Jeigu kitos Bažnyčios žymės neatrodo nepriimtinos, jos, sa-
kytum, savaime aiškios, tai šventumo žymė skiriama Bažnyčiai,
nevienam gali pasirodyti ne vien tik perdėjimas ar nesusipratimas,
bet stačiai žmonių apgaudinėjimas. Kaip begalima kalbėti apie
Bažnyčios šventumą, matant tiek jos trūkumą, kasdienių nege-
rovių, akis badant aiškiems, nenuginčijamiems silpnumams, nebe-

¹²⁵ « Missum esse ad nos Salvatorem mundi, fides vivissima tenet : quo-
niam Christum ipse praedicat Christus, hoc est corpus Christi toto orbe
diffusum. In coelis enim ille erat, et saevienti in terra persecutori dicebat,
Quid me persequeris (Acta 9,4) ? Ubi Dominus sic expressit et hic se esse
in nobis. Sic totus crescit : quia quemadmodum ille in nobis est hic, sic
et nos ibi in illo sumus. Hoc facit compago charitatis. Ipse qui caput
nostrum, Salvator est corporis sui. Praedicat ergo Christus Christum, prae-
dicat corpus caput suum, et tuetur caput corpus suum » (S. Augustinus,
Sermo 354, cap. 1, nr. 1; Migne, *P. L.* 39, col. 1563).

kalbant jau apie istorinius praeities įvykius ? Ir tačiau taip yra. Bažnyčia yra šventa! Kad galėtume tai gerai suprasti, privalome atsiminti ir gerai įsidėmėti, kad kaip Kristuje yra dvejopas elementas, taip ir Bažnyčioje.

Kristaus asmenyje, šalia dieviškojo prado, jo dieviškosios prigimties, dievybės, yra dar ir žmogiškasis elementas arba pradas, jo žmogiškoji prigimtis. Lygiai tie du pradai yra ir Bažnyčioje. Tačiau yra vienas skirtumas. Kai Kristuje jo žmogiškoji prigimtis yra kuo tobuliausia ir visiško atbaigimo, sudvasinimo, sudievinimo stovyje, to dar nėra jo Mistiniame Kūne — Bažnyčioje. Dieviškasis pradas, aišku ir Bažnyčioje yra kuo tobuliausias. Dievybė nedalijama, nei sumažinama, nei aptemdoma, ji ir Bažnyčioje pasilieka visiškame šventumo pilnume ir žibėjime. Ji yra šventa savo mokslu, savo Evangelija, savo apreiškimu, savo priemonėmis, savo sakramentais ir savo malone, ar kas tomis priemonėmis naudojasi ar ne, arba net jas piktnaudoja. Tai nepakeičia šitų priemonių, dvasinio elemento šventumo.

Tačiau kitaip yra Bažnyčioje su žmogiškuoju pradu. Šituo požvilgiu Bažnyčia yra sudaryta ne iš kokių specialiai parinktų iš kažkur atsiradusių šventųjų, bet iš eilinių, šio pasaulio žmonių, iš nusidėjėlių, iš žmonijos tokios, kokia ji yra kasdienybėje, neišskiriant net nė pačių jos padugnių, didžiausių prasikaltėlių. Kaip tik ir yra Bažnyčios, Mistinio Kristaus Kūno uždavinys ir tikslas priimti žmoniją tokią, kokia ji yra, puolusią, nuodėmingą, pačiose jos padugnėse — neišskiriant nė vieno, — ir ją pakelti, perauklėti, perkeisti, pašventinti, sudievinti. Kristus ne tik nepanorėjo išskirti iš Bažnyčios, savo Mistinio Kūno, nusidėjėlių, bet kaip tik tų nusikaltėlių naudai jis ir įsteigė savo Bažnyčią. Jis pats apie save tvirtina, kad atėjęs ieškoti ir gelbėti to, kas buvo pražuvę¹²⁶, kad gydytojo reikalingi ne sveikieji, bet ligonys¹²⁷. Kristaus noru Bažnyčia yra sielų gydytoja, jų auklėtoja, mokytoja, švietėja ir valdytoja, vedėja, pašventėja ir sudievintoja. Ji yra tikrasis tobulumo luomas.

Šitas žmogiškojo trapumo elementas nusidriekia iki pačios Bažnyčios viršūnės, paties Kristaus vietininko. Nė vienas žmo-

¹²⁶ « Žmogaus Sūnus atėjo ieškoti ir gelbėti, kas buvo pražuvę » (*Luko* 19,10). Palygink *Mato* 18,11 ir visą skyrelį apie paklydusią tyruose avį, apie pamestą drachmą ir apie sūnų palaidūną (*Luko* 15).

¹²⁷ « Fariziejai ir jų Rašto žinovai murmėjo ir sakė jo mokytiniais : Kam jūs valgate ir geriate su muitininkais ir nusidėjėliais ? Atsakydamas Jėzus jiems tarė : Sveikieji neprivalo gydytojo, bet tie, kurie serga. Aš neatėjau šaukti į atgailą teisiųjų, bet nusidėjėlių » (*Luko* 5,30-32; palygink *Morkaus* 2,17).

gus, išskyrus Dievo Motiną Mariją, nėra išimtas, nėra išlaisvintas nuo ano žmogiškojo trapumo ir polinkių naštos, bet kiekvienas, nuo paskutinio ir paties žemiausiojo Mistinio Kristaus nario, paskutinio prasižengėlio ir piktadario iki paties aukščiausiojo ir švenčiausiojo yra po šita našta. Išsilaisvinimas nuo pikto bei dvasinis kilimas ir brendimas vyksta ne savaime, niekam nėra suteikiamas nė per aukščiausią hierarchinę padėtį, bet laimimas vien tiktai kiekvieno nario nuosavomis pastangomis, nors gausiai padedant, remiant ir vedant, skatinant ir įkvepiant malonei. Nė vienas, nė pats aukščiausias įvadas, Kristaus vietininkas, nėra išlaisvintas nuo tos kovos ir nuo tų asmeninių pastangų. Kiekvienas Mistinio Kristaus Kūno narys darosi šventas ne pagal užimamą vietą hierarchijoje, ne pagal turimą titulą, net ne pagal priklausymą — išorinį įsirašymą į Bažnyčią, lyg į kokią draugiją, bet vien tiktai pagal savo asmeniškos sąveikos su malone laipsnį.

Aišku, juo tobulesni yra Mistinio Kristaus Kūno nariai, ypačingai Mistinio Kūno aukščiausiai hierarchijos pakopoje esantieji vadovai, juo labiau spindintis ir žibantis yra Mistinio Kristaus Kūno — Bažnyčios veidas, tai yra pati Bažnyčia savo išorėje, ant kiek ji yra mums matoma. Tačiau net ir tuo atveju, kai patys atsakingiausieji hierarchijos nariai, netgi pats matomasis Bažnyčios šefas — jos galva, Kristaus vietininkas, būtų kuo nuodėmingiausi, net ir tuo atveju tatau nepanaikintų, nepakeistų, nė per plauką nesumažintų Bažnyčios, kaip dieviškos institucijos, šventumo. Labai realiai žvelgia Šv. Tėvas Pijus XII savo jau minėtoje enciklikoje apie Mistinį Kristaus Kūną, sakydamas, kad dieviškasis Bažnyčios Steigėjas, Kristus, prileidžia net pačiuose aukščiausiuose savo Mistinio Kūno nariuose, tebesančiuose žemėje, (taigi nė paties jo vietininko neišskiriant), aną apgailėtiną palinkimą į blogą, kad tuo būdu būtų išbandytas Mistinio Kristaus Kūno narių tikėjimas, ir kad jie augtų nuopelnais, net ir netobuluose atstovuose matydami Dievo vietininkus, jų klausydami stiprėtų tikėjime ir bręstų dvasioje ¹²⁸ *.

¹²⁸ « Quodsi in Ecclesia aliquid cernitur, quod humane arguit conditionis nostre infirmitatem, id quidem non iuridice est eius constitutioni attribuendum, sed lamentabili potius singulorum ad malum proclivitate, quam idcirco divinus eius Conditor in altioribus etiam mystici sui Corporis membris esse patitur, ut et ovium Pastorumque virtus comprobetur, et in Omnibus increscant christianae vite promerita. Christus enim, ut supra diximus, ex constituto a se coetu seclusos noluit peccatores; si igitur nonnulla membra spiritualibus morbis laborant, non est cur erga Ecclesiam nostrum minuamus amorem, sed cur potius erga eius membra pietatem adaugeamus» (Enciklika *Mystiei Corporis Christi*; žr: *Acta Apostolicæ Sedis*, XXXV (1943), 225 psl.

Bažnyčioje, Mistinio Kristaus Kūno nariuose, yra ne tik silpnybių, netobulumų, bet net klaidų, žaizdų, nuodėmių ¹²⁹. Tos silpnybės, klaidos, nuodėmės, — tos pūliuojančios žaizdos, — nėra priskirtinos ir nepriklauso Bažnyčiai kaip tokiai, kaip dieviškajai Institucijai, tai yra jos dieviškajam pradui arba tariamam to dieviškojo prado «nepajėgumui», bet jos yra tik žmogiškojo trapumo ir menkystės, tik žmogiškojo nuodėmingumo atsineštinis kraitis, tik, jei taip galima išsireikšti, tos «nebuities », iš kurios esame išnirę ir vis labiau išskylame, savotiškos «nuotrupos », tik mūsų dar neatbaigto sudievinimo liekanos, — aiškus įrodymas, kad dar nesame pakankamai performuoti, sudvasinti, sudievinėti. Šios pūliuojančios žaizdos, kurios turi būti išgydytos, šitie žmonės, kurie jų varginami, kaip tik yra « medžiaga », kuri dar turi būti pašvęsta, yra «tešla », kuri dar turi būti «įraugta »¹³⁰, perkeista, nušviesta Bažnyčios šventumo.

Kovojanti Bažnyčia žemėje, kenčianti Bažnyčia skaistykloje, triumfuojanti Bažnyčia danguje. Atbaigtieji, tobulieji nepasilieka čia žemėje kovojančios Bažnyčios papuošalui, bet pereina į dangų pas Tėvą. Už savo nuodėminguosius kovojančius Mistinio Kristaus Kūno narius Bažnyčia kasdieną meldžia Tėvą: ir atleisk mums mūsų kaltes ¹³¹.

Neretai mūsų laikais girdėti dejavimų ir kaltinimų, esą Bažnyčia praradusi savo įtaką, nustojusi savo reikšmės ir pajėgumo. Ne Bažnyčia nustojo savo pajėgumo, bet žmonės sumenkėjo. Bažnyčia gi, kaip buvo, taip ir pasiliko, jauna ir pajėgi, kaip pirmąją Sekminių dieną, visame savo skaistume, grožybėje, galioje ir pajėgume, be dėmės ir raukšlės, šventa ir nesutepta ¹³². Kaltinti Bažnyčią dėl žmonių netobulumo, yra tas pat, kaip kaltinti gydytojus ir gailestingąsias seseris dėl ligų. Juk ne dėl to yra ligų ir ligonių, kad yra gydytojų ir gailestingųjų seserų, bet kaip tik jų yra dėl to, kad yra gydytinų ir slaugytinų ligonių. Kaip liginės personalas yra sveikatingumo ir sveikatos užlaikymo ir jos atstatymo faktorius, lygiai Bažnyčia žmonių pašventinimo atžvil-

¹²⁹ Šv. Tomas Akvinietis, kalbėdamas apie Kristaus porsiformavimą į Bažnyčią ir Bažnyčios persiformavimą į Kristų, pabrėžia, kad Kristuje nėra nuodėmės, bet ji dar yra Bažnyčioje, Kristaus Mistinio Kūno nariuose: «In membris autem Christi, id est in Ecclesia, sunt delicta sive peccata. In capite vero, id est in Christo, nullum est delictum » (*Expositio in Psalmos Davidis*, Ps 21,1).

¹³⁰ Mato 13,33.

¹³¹ Mato 6,12; palygink Luko 11,4; encikl. *Mystici Corporis Christi*, žr. *Acta Apostolicae Sedis*, XXXV (1943), 225 psl.

¹³² Efeziečiams 5,27.

gin. Net jeigu ligoninėse tebutų tiktai bepročiai ir pūliuojantys vėžininkai, negalima būtų kaltinti gydytojų, nes ne gydytojai tų ligų priežastis, bet tik tam jie yra kad gydytų ir slaugytų. Lygia Bažnyčios užduotis yra pašvęsti. Tam ji buvo Išganytojo įsteigta Kristus Bažnyčią įsteigė ne todėl, kad jau buvo pamaldžių davatkėlių ar šventų, vertingų, tobulų žmonių, bet kaip tik tam, kad jų būtų, kad ir prasikaltėliai pasidarytų šventi. Labai stipriai išsireiškia ir šv. Augustinas, tvirtindamas, kad Bažnyčia įsteigta, kad joje bręstų šventieji¹³³. Tačiau savaime aišku, kad pašventimas neįvyksta automatiškai, per išorinį priklausymą Bažnyčiai, tarytum įrašymą į koki nors pilietybės sąrašą, bet vien tiktai per valios pastangas, per vidujinį ir laisvą apsisprendimą ir persikeitimą¹³⁴. Ir niekas, jeigu nenori, negali priversti. Net pats Dievas, respektuoja laisvą žmogaus valią, jo apsisprendimą, prievarta jo valios nelaužo.

Bažnyčia savo dieviškuoju elementu yra visados žibanti, šventa, visuomet to paties dieviško pajėgumo. Ji yra šventa savo tikslu : padaryti žmogų Dievo įsūnį, jį sudievinėti, paruošti gyvenimui amžinam Švenčiausios Trejybės bendravime. Toliau šventa ji savo priemonėmis ir jų gausumu : savo apreiškimu, sakramentais, liturgija, ypatingai šv. Mišių auka, aukštu doros mokslu, malone padarančia Dievo prigimtį ir jo gyvenimo dalininkais. Šituo pozvilgiu Bažnyčia yra šventa aukščiausiu galimu šventumo laipsniu. Čia jau nieko negalima ne tik pridėti, pagerinti, bet nelieka nieko geresnio pageidauti ar norėti.

Savo gi žmogiškuoju elementu, atskirų narių atžvilgiu, Bažnyčios šventumas yra labai reliatyvus, pareiškęs ne tik nuo žmogiškos valios su malone laipsnio, bet net ir nuo laiko, būtent, kiek jau yra asmuo pažengęs : tebėra tiktai moralio brendimo pačioje

¹³³ « Ecclesiam non habentem maeulam aut rugam (Eph. 5,27) ; non sic accipiendum est quasi jam sit, sed quae praeparatur ut sit, quando apparebit etiam gloriosa. Nunc enim propter ignorantias et infirmitatem membrorum suorum, habet unde quotidie tota dicat : Dimitte nobis debita nostra (Matth. 6,12)» (S. Augustinus, *Retractationum libri duo*, lib. 2, cap. 18; P. L. 32, col. 637-638; palygink ir to paties Šv. Augustino, *Epistola* 185, nr. 39-40 ; žr. P. L. 33, col. 810 ir *Epistola* 187, nr. 28 ; žr. Migne, P. L. 33, col. 842 ; taip pat *Mystici Corporis Christi*, žr. *Acta Apostolicae Sedis*, XXXV (1943), 203 psl.).

¹³⁴ « Ne kiekvienas, kurs man sako : Viešpatie, Viešpatie ! įeis į dangaus karalystę, bet kas daro valią mano Tėvo, esančio danguje, tas įeis į dangaus karalystę. Daugelis man sakys aną dieną : Viešpatie, Viešpatie ! argi ne tavo vardu mes pranašavome, ar ne tavo vardu išvarinėjome velnius ir ar ne tavo vardu darėme daug stebuklų ? Tuomet aš jiems pareikšiu : Aš niekuomet jūsų nepažinau ; atstokite nuo manęs, jūs piktdariai ! » (Mato 7,21-23).

pradžioje, jo vidurkelyje, ar jau artinasi į pilnutini atbaigimą, ar gal jau yra ji pasiekęs permainyme; pagaliau priklauso net nuo prigimtinių dovanų, kaip sveikatos, gabumų, būdo ir t.t. įvairumo. Daug yra buveinių danguje, užtikrina Kristus ¹³⁵.

Bažnyčia yra kaip nuolatos plaukianti upės srovė, įtekėjusio į vandenyną vietą užima nauja srovė iš šaltinio, taip kad upė atrodo visiškai nesikeičia. Lygiai ir su Bažnyčios nariais: vieni kelionės pabaigoje eina į dangų, bet tuojau pat seka kiti, vis nauji ir nauji, tarytum vandens besiliejęntys iš šaltinio į tą srovę tekančią į dangaus karalystę. Šitas žmogiškasis elementas yra nuolatinio judėjimo, nepastovumo, rūgimo ir apsisprendimo stovyje. Jis yra po nuolatine Kristaus malonės globa, po jos spinduliavimu, po Šventosios Dvasios veikimo įtaka. Kaip saulės spinduliai veikia dirvą, daigindami žolę, lygiai malonė vaisina, ugdė ir brandina asmenybes Bažnyčioje.

Iš tikro, reikia tik prisiminti būrius šventųjų prieš Dievo sostą, kurių, kaip sako šv. Jono Apreiškimas, niekas negalėjo suskaityti¹³⁶, jų heroiškos Dievo ir artimo meilės persunktą gyvenimą; gausybę kankinių, nepagailėjusių savo gyvybės ir ją atidavusių už idealą, už kitus brolius, už jų dvasinę gerovę. Visa triumfuojanti Bažnyčia, baigusi žemės kovą, perėjusi šitą formavimosi periodą, baigusi moralinio kilimo ir dvasinio brendimo laiką, gyvena Dievo akivaizdoje, vienybėje su juo, jo amžinoje palaimoje.

Tačiau, kai kalbama apie Bažnyčios šventumą, pirmon eilėn neturima mintyje šitie šventųjų būriai, nes jie yra Bažnyčios veikimo išdava, jos vaisiai žmogiškajame elemente, bet pirmon eilėn turima mintyje angamtinis Bažnyčios šventumas jos dieviškajame elemente.

Minėtieji Bažnyčios kaltinimai dėl *nepasisekimo*, *nevaisingumo*, *nepajėgumo* tikrovėje yra nesąmoningi, bet labai stiprūs savęs paties apkaltinimai. Bažnyčios nevaisingumas jos žmogiškajame elemente yra visiškai priklausomas nuo pačių žmonių, nuo jų laisvos valios apsisprendimo, jos prieštaravimo malonei, bet jokių būdu ne nuo paties dieviškojo elemento sumenkėjimo ar nepajėgumo, sakykime *netinkamumo* mūsų laikams. Tariamasis Bažnyčios nepajėgumas yra labai rimtas įspėjimas mums patiems! Ne

¹³⁵ Jono 14,2.

¹³⁶ « Po to aš mačiau didelę minią, kurios niekas negalėjo suskaityti, iš visų tautų, giminių, žmonių kuopų ir kalbų: jie stovėjo ties sostu ir Avinėlio akivaizdoje, apvilkti baltais rūbais, ir palmės buvo jų rankose » (*Apreiškimas* 7,9).

nuostatai, ne hierarchijos narių šventumas, ne koncilijai su savo nutarimais daro mus šventus, bet mūsų pačių moralinės pastangos sąveikoje su malone. Niekas negali nuo tų moralinių pastangų mus atpalaiduoti ar išlaisvinti. Dievo malonė su žmogaus laisvos valios piktumu ar atbulumu neflirtuoja.

Bažnyčios paskirtis yra apimti visus žmones, visų laikų visą žmoniją, ir juos padaryti šventaisiais. Davė galios tapti Dievo vaikais¹³⁷. Taigi Bažnyčia jokių būdu nėra tikrai šventųjų ir tobulųjų rinkinys, kuriame tik man būtų leista pasilaikyti keletą mano numylėtų netubulumų, tik jau ne kitiems. Kiti visi turėtų būti kaip dangaus angelai, ypatingai kiek tai liečia jų santykius su manimi. Kristus, įsikūnijęs Dievas, atėjęs išganyti žmonių, jų sudievinti, buvo jų iškoneveiktas, apkaltintas, pagaliau ant kryžiaus prikaltas, tų, kurių buvo atėjęs išgelbėti ir sudievinti. Nenuostabu tad, kad tada jų neatstūmęs nuo savęs, jiems leido ir į Bažnyčią įeiti, būti jos nariais, kad atsiverstų ir grįžtų į tiesos ir palaimos kelią.

Šv. Augustinas aiškindamas *Apraiškimo* eilutę, kur sakoma, kad danguje, naujoje Jeruzalėje¹³⁸, nebebus nei dejavimo, nei šauksmo, nei skausmo¹³⁹, labai taikliai nurodo, kad naujosios Jeruzalės statyba vyko visiškoje ramybėje be jokio triukšmo todėl, kad jos statybai «gyvieji akmenys»¹⁴⁰ buvo šlifuojami, poliruojami ir galutinai paruošiami Bažnyčioje, tai yra žemėje. Čia žemėje Bažnyčios prieglobstyje yra formuojamos, pašvenčiamos ir atbaigiamos asmenybės. Ir kol šis darbas vyks, bus Bažnyčioje netobulumų.

Pats Išganytojas, prisikėlęs iš numirusiųjų, pamoko Emaus mokytojus, kad Kristus turėjęs kentėti ir taip įeiti į savo garbę¹⁴¹. Tas pat yra ir su kiekvienu krikščioniu, jo Mistinio Kūno nariu. Visi Bažnyčios narių kentėjimai yra tik moralinis nusivalymas, tikrai dvasinis brendimas. Nuolatinė pasaulyje kova tarp gėrio ir blogio, ir nuolatinis sielų augimas ir brendimas vyks be paliovos iki pasaulio pabaigos, kol bus pasaulyje nors vienas žmogus. « Suformuotųjų», išvykusių į dangaus palaimą vietą užima kiti, vis nauji ir nauji « pradžiokai» vis su tais pačiais blogais palinkimais, vis su tomis pačiomis ydomis, su ta pačia prigimtimi atvira blo-

¹³⁷ Jono 1,12.

¹³⁸ *Apraiškimas* 21,2.

¹³⁹ *Apraiškimas* 21,4.

¹⁴⁰ *Petro* 2,5.

¹⁴¹ « Tuomet jis jiems tarė : O, neišmanėliai ir nerangios širdies tikėti visam, ką yra kalbėję pranašai! Argi nereikėjo, kad Kristus kentėtų ir taip įeitų į savo garbę ? » (*Luko* 24,25-26).

giui. Ir su kiekvienu tokiu « pradžioku » Bažnyčios darbas prasi-deda visiškai iš naujo, visiškai nuo pat pradžios. Bažnyčios uždavinys ir jos paskirtis nėra, kaip to kai kas norėtų, taip sa-kant, pagerinti žmonių veislę arba rasę, bet auginti, brandinti, formuoti ir pašvęsti žmonijos atskirus individus, neišskiriant nė vieno. Ir tai vyksta palengva, pagal prigimties dėsnius. Kaip nė geriausia mokykla septynių metų vaiko negali per mėnesį tiek išlavinti, kad jam galėtų suteikti doktoratą, lygiai ir Bažnyčia negali žmogaus perkeisti per vieną dieną ar vieną mėnesį. Jis turi augti ir dvasiškai bręsti. Tiesa, su laiku gali kiek pagerėti žmogiškieji metodai ir žmogiškosios priemonės, bet antgamtinės priemonės visuomet lieka tos pačios, ir visuomet visas apsisprendimo darbas palieka ir iki pasaulio pabaigos paliks kiekvienam toks pat. Iki pasaulio pabaigos Bažnyčioje bus ir trūkumų ir nuodėmių.

Tiktai paskutinėje savo stadijoje, kai bus atbaigtas visos žmonijos išganomasis darbas, galutinai bus nugalėtas blogis, kai pasibaigs laikas, ir kai visa bus permaininga, perkeista, nušviesta, kai « pats sutvėrimas bus išlaisvintas iš sugedimo vergijos į Dievo vaikų garbės laisvę »¹⁴², kai pasibaigs kovos, ir pergalės bus sunai-kinta mirtis¹⁴³ kai pasirodys naujas dangus ir nauja žemė¹⁴⁴, ir kai Dievo vaikų garbė apsieikš mummyse¹⁴⁵, tada bus įgyvendintas visiškas tobulumas, pilnas šventumas, išlieta palaima ir nebebus nei dejavimo, nei skausmo¹⁴⁶. Tai visa bus galutinai praėję. Liks tiktai *regnum veritatis, amoris et pacis* — tiesos, meilės ir ra-mybės karalystė¹⁴⁷. Liks tiktai palaimos pilnybė, kuria gyvena pats Dievas.

¹⁴² « Nes aš laikaus tos nuomonės, kad šio laiko kentėjimai negali ly-gintis su būsimąja garbe, kuri bus mummyse apreiškta. Nes sutvėrimas su išsiilgimu laukia Dievo vaikų garbės apreiškimo. Sutvėrimas juk buvo pavergtas tuštybei ne savo valia, bet to, kurs jį pavergė su viltimi, kad ir pats sutvėrimas bus išlaisvintas iš sugedimo vergijos į Dievo vaikų garbės laisvę. Mes juk žinome, kad visas sutvėrimas vaitoja ir kenčia skausmus iki šiolei. Ir ne tiktai jis, bet ir mes, kurie turime Dvasios priemones, dū-saujame patys savyje, laukdami Dievo išūnystės, mūsų kūno atpirkimo. Nes viltimi mes esame išgelbėti. Bet viltis, kuri matoma įvykusi, nėra vil-tis; nes kaipgi kas gali tikėtis to, ką mato įvykusį » (*Romėnams* 8,18-24).

¹⁴³ « Mirusieji kelsis nebegendą, ir mes būsime perkeisti. Nes šitas gendąs turi apsilvilti negedimu, ir tas marus turi apsilvilti nemarumu. O kai tas marusis apsilvilkis nemarumu, tuomet įvyks žodžiai, kurie yra para-šyti : Mirtis praryta pergalės. Mirtie, kur yra tavo pergalė ? Mirtie, kur yra tavo akstinas ? » (*1 Korintiečiams* 15,52-55).

¹⁴⁴ *Apreiškimas* 21,1.

¹⁴⁵ *Romėnams* 8,18-19; žr. 142 išnašą.

¹⁴⁶ *Apreiškimas* 21,4.

¹⁴⁷ Kristaus Karaliaus šventės mišių prefacija.

Mūsų uždavinys yra žvelgti į Bažnyčią tikėjimo dvasioje ir ją taip vertinti. Gerai reikia skirti abu elementu : dieviškąją ir žmogiškąją. Lengva gerbti ir vertinti dieviškąją elementą. Bet reikia gerbti ir žmogiškąją, nes, kaip matėme, Bažnyčia savo žmogiškuoju elementu yra bekytančių, beaugančių asmenybių eilė. Galima sakyti, tai savotiški besveikstą ligoniai, ar geriau, beaugą vaikai. Ir šitame žmogiškame elemente mūsų žvilgis turi išskirtinai pastebėti ir vertinti tai, kas yra amžina ir jau pradeda sudievėti, tai yra ano dieviškojo prado išsigalėjimą žmoguje, o ne į tai, kas malonės dar nėra apvaldyta — į trūkumus. Kas dieviška, tai kiekviename žmoguje dar auga, stiprės ir pasiliks amžinai. Kita gi, tai yra žmogiškieji trūkumai, nepritekliai, klaidos, ydos, nuodėmės, visa tai bus sunaikinta, pašalinta atitaisyta, ir vieną dieną iš to viso nieko neliks. Tad nėra nė reikalo į tai kreipti dėmesį, nei tuo piktintis ar apie tai kalbėti. Šitoje dvasioje lengva bus ne tik Kristų mylėti, bet ir jo Bažnyčią, nežiūrint joje dar pasitaikančių trūkumų.

Šitoji Bažnyčios meilė nereiškia tik kažkokio abstraktaus gerbimo ar respektavimo, kuris greičiau būtų tik atstu stovėjimas, tik pasilikimas nuošaliai, užlaikymas tam tikros distancijos, gal net užsidarymas fariziejiškame išdidume, tai yra greičiau Bažnyčios vengimas, negu jos meilė ir pagarba jai. Bažnyčios meilė reiškiasi ne žodžiais ar jausmais, bet darbais : Bažnyčios įsakymų, nuostatų, potvarkių priėmimu ir nuoširdžiu pildymu, toliau gerbimu jos atstovų, ne tik popiežiaus, vyskupų, kunigų, bet ir visų jos narių, net ir nuodėmingųjų. Šita meilė ir pagarba remiasi pastebėjimu ir užčiuopimu tikėjimo dvasioje Dievo veikimo pasaulyje, jo prezencijos, jo gyvenimo ir veikimo sielose. Tai galutinai reiškia pajautimą Dievo meilės, sklendenančios ant viso pasaulio. Tai veda prie išsijungimo pagal savo aplinkybes ir galiomybes į tą Dievo planą vykdymą žemėje, į jo karalystės įkūrimą sielose. Pagaliau tai ves kartu ir prie gilesnio paties Dievo pažinimo, jo meilės, jo kontempliacijos ir gyvenimo su juo.

Antanas Liuima, S. J.

Roma, 1962 m. sausio 20 d.

BIBLIOGRAFIJA

- Bardy, G., *Le Saint Esprit en nous et dans l'Église d'après le Nouveau Testament*, Albi, 1934.
- Berresheim, H., *Christus als Haupt der Kirche nach dem hl. Boranventura*, Bonna, 1939.
- Du Manoir De Juaye, H., S.J., *L'Église, Corps du Christ, chez Saint Cyrille d'Alexandrie*, žr. *Gregorianum*, XX (1939), 83-100, 161-188, 481-506.
- Elorduy, Eleuterio, *El Cuerpo místico de Cristo en Sudrez*, žr. *Revista Espanola de Teologia*, III (1943), 347-397 ir 443-474.
- Fazokas, A., *De identitate Corporis Christi mystici cum Ecclesia visibili in doctrina dionysiana S. Thomae de regeneratione spiritali*, žr. *Angelicum*, XXXI (1954), 113-138.
- Gaechter P., S.J., *Unsere Einheit mit Christus nach dem hl. Irenaus*, žr. *Zeitschrift für Katholische Theologie*, LVIII (1934), 503-532.
- Gigon, E., *De membris Corporis mystici*, Roma, 1940.
- Göpfert, F.A., *Die Katholizität der Kirche*, Würzburgas, 1876.
- Hoffmann, A., *Christus et Ecclesia est una persona mystica*, žr. *Angelicum*, XIX (1942), 213-219.
- Journet, Charles, *L'Univers de création ou l'univers antérieur à l'Église*, žr. *Revue Thomiste*, 53 (1953), 439-487; 54 (1954), 5-54.
- Kaeppli, Th., O.P., *Zur Lehre des hl. Thomas von Aquin vom Corpus Christi Mysticum*, Friburgas (Šveicarijos), 1931.
- Kagerer, Paul, *Die Heiligkeit der christlichen Kirche*, Regensburgas, 1859.
- Kaufmann, J.M., *Die Einheit, Katholizität und Apostolizität der Kirche*, Sulzbachas, 1858.
- Landgraf, A.M., *Die Lehre vom Geheimnisvollen Leib Christi in den frühen Paulinenkommentaren und in der Frühscholastik*, žr. *Divus Thomas* (Fribourg), XXIV (1946), 393-428; XXV (1947), 365-394; XXVI (1948), 395-434.
- Mersch, Emil, S.J., *Le Christ, l'homme et l'univers. Prolégomènes à la théologie du Corps Mystique*, Bruges, 1962.
- Midali, Mario, S.D.B., *Corpus Christi Mysticum apud Dominicum Banez, ejusque fontes*, Roma, 1962.
- Niederhuber, J., *Die Lehre des hl. Ambrosius vom Reiche Gottes auf Erden*, Mainzas, 1904.
- Nothomb, M., *L'Église et le Corps Mystique du Christ*, žr. *Irènikon*, XXV (1952), 226-248.
- Rinna, J., *Die Kirche als Corpus Christi Mysticum beim hl. Ambrosius*, Roma, 1940.
- Sauras, E., *El Cuerpo Místico de Cristo*, Madridas, 1956.
- Schwarzbauer, E., *Die Kirche als Corpus Christi Mysticum beim hl. Hieronymus*, Roma, 1939.
- Sickinger, Konrad, *Die katholische Kirche als das sichtbare Reich Gottes auf Erden*, Mainzas, 1877.
- Spannedda, G., *Il mistero della Chiesa nel pensiero di Sant'Agostino*, Sassari, 1944.
- Tromp, S., S.J., *De nativitate Ecclesiae ex Corde Jesu in cruce*, žr. *Gregorianum*, XIII (1932), 489-527.
- Tromp, S., S.J., *De Spiritu Sancto, anima Corporis Mystici*, I t. : Tęsti-

- monia selecta e Patribus graecis*, Textus et Documenta, 1 nr., Roma, 1932.
- Tbomp, S., S.J., *De Spiritu Sancto, anima Corporis Mystici*, II t.: *Testimonia selecta e Patribus latinis*, Textus et Documenta, 7 nr., Roma, 1932.
- Tbomp, Sebastianus, S.J., *Corpus Christi quod est Ecclesia*, I t.: *Introductio generalis*, Roma, ²1946.
- Tyszkiewicz, St., *Où en est chez nous la doctrine de la divino-humanité de l'Église* î Roma, 1941.
- Vadopivec, J., *Ecclesia catholica romana Corpus Christi Mysticum*, žr. *Euntes Docete*, IV (1951), 76-95.
- Villain, M., *Une vive conscience de l'unité du Corp Mystique : Saint Ignace et Saint Irénée*, žr. *Revue Apologétique*, LXVI (1938), 257-271.
- Walz, Dr. J.B., *Die Sichtbarkeit der Kirche, ein Beitrag zur Grundfrage des Katholizismus*, Würzburgas, 1924.

L'ÉGLISE EN TANT QUE L'EXPRESSION VISIBLE DU CORPS MYSTIQUE DU CHRIST

par

Antanas Liuima, S.J., professeur

Résumé

Dans la première partie de l'article sont examinés les textes d'exégèse scripturaire concernant la préparation et la fondation de l'Église.

La seconde partie est dédiée à l'étude des relations qui existent entre le Corps mystique du Christ et son Église, avant tout de la fonction de cette dernière dans la formation du Corps mystique du Christ jusqu'à son achèvement dans la consommation des siècles.

Enfin la troisième partie traite avec insistance, parmi les notes de l'Église, celle de sa sainteté, dans son aspect divino-humain.

ŽMOGAUS ESMĖ INTENCIONALINIŲ AKTŲ ŠVIESOJE

Prieš dvyliką metų Vercors slapyvardžiu prisidengęs rašytojas išleido intriguojančią knygą *Jūs juos pažinsite*, praturtindamas ją fantastinio žanro *science fiction* literatūrą ¹. Šiame romane autorius aprašo labai savotiškų gyvybių gentį, kuri savo elgesiu ir pagrindinėmis savybėmis primena žmonių giminę. Knygos pasakojimas sukasi apie vieną centrinę problemą, būtent: ar pridera šiuos keistus padarus vadinti tikrais žmonėmis ir statyti jiems moralinius reikalavimus? Nors Vercorso knyga neturi nė menkiausios mokslinės vertės ir neskelbia jokios filosofinės doktrinos ², tačiau jos pagrindinis klausimas gana tiksliai aptaria ir šio rašinio problemą: kokia yra žmogaus prigimtis ir kaip galima šią prigimtį pažinti?

Žmogaus esmės problema yra nepaprastai paini, plati ir sudėtinga. Tai yra viena iš tų giliausių mįslių, kurios pasižymi savo nepakartojamu svarbumu ir neišemiamumu. Tačiau nors ir stovime prieš pačią sunkiausią problemą, neprivalome, kaip teisingai perspėja Jaspersas ³, stokoti drąsos peržengti savo ribotumą ir surasti naujos šviesos žmogaus paslapčiai suprasti. Šiame rašinyje norėtume iškelti tiesą, kad prasmingiausiai apie žmogų liudija jo paties intencionaliniai aktai, nes juose atsispindi pagrindiniai žmogiškosios esmės bruožai. Prie šių žmogui būdingų aktų analizės prieisime tik pirma apsvarstę kelis įžanginius klausimus, kurie mums atrodo neišvengiami. Kadangi žmogaus sąvoka iškyla

¹ Vercors (slapyvardis), *You Shall Know Them*, New Yorkas, Little, Brown, 1953.

² Literatūra, būdama žmogaus dvasios išraiška, gali iškelti labai prasmingas problemas, nors metodiškas jų išsprendimas ir nėra jos uždavinys. Kurdamas meninius turinius, rašytojas stovi prieš tas pačias tikrovės ir gyvenimo problemas, kurios pažadina ir filosofų nuostabą. Filosofijos ir literatūros santykį pas mus yra įdomiai nušvietęs dr. Juozas Girnius. Žr. *Žmogus be Dievo*, 377-381 psl.

³ « One can take courage to try to do that which passes beyond his strength from the fact that it is a human problem, and man is that creature which poses problems beyond his powers ». *Reason and Existenz*, translated by William Earle, New Yorkas, The Noonday Press, 1957, 50 psl.

kasdieninėje patirtyje, pirmiausia turime pakalbėti apie žmogų kaip priešmokslinio pažinimo objektą. Šiam klausimui panagrinėti skirsime išanginę rašinio skiltį. Žinia, žmogus yra ne vien priešmokslinio pažinimo dalykas, bet taip pat įvairių mokslų objektas. Be biologijos, antropologijos ir sociologijos, žmogų tiria net dviejų rūšių psichologijos mokslai. Filosofinės ir eksperimentinės psichologijos skirtumui nušviesti bus antrosios skilties uždavinys. Trečioje ir pagrindinėje rašinio skiltyje apsvarstysime intencionalių aktų prasmę ir tai, ką jie liudija apie žmogaus esminę struktūrą.

Žmogus kaip priešmokslinio pažinimo objektas

Filosofija, mokslas ir menai suponuoja natūralią patirtį, spontaniškąjį daiktų pažinimą. Kitaip sakant, filosofija, atskirieji mokslai ir menai visuomet atsiremia į kasdieninę patirtį arba priešmokslinį sąmoningumą, kuris įgyjamas be ypatingų protinių pastangų ir be metodiškai tvarkomo dėmesio. Pradinis pažinimas, kuris pagimdo daiktų visuotines sąvokas, ateina kažkaip neišvengiamai, įvesdamas žmogų į visiškai naują egzistencijos formą. Visi žinome, kad asmuo, kuris apie mokslus ir filosofiją neturi nė elementariausio supratimo, lengvai pažįsta spalvas ir daiktų pavidalus, išskiria gyvus daiktus nuo negyvų daiktų, pastebi įvairias gamtos apraiškas ir sugeba aptarti, nors ir ne formaliai, žmogaus gyvenimą supančius faktus, būtent, kad žmogus gyvena ir miršta, galvoja ir jaučia, džiaugiasi ir liūdi, mato ir girdi, išgyvena kaltę ir laimę. Visų šių faktų pažinimas nereikalauja nei elementaraus išsimokslinimo, nei specialaus metodo, nei laboratorinio tyrinėjimo⁴.

Priešmokslinio pažinimo objektu yra ir pats žmogus. Pradinis žmogaus apie save patį sąmoningumas gimsta ir išsivysto jau priešmokslinio pažinimo plotmėje. Kuomet metodiškai nusigręžiamo nuo tiesų ir sprendimų, kurie moksliškai aptaria žmogaus galias ir jo elgesį, mes vis tiek žinome, kad žmogus yra gyva būtybė, sugebanti galvoti, spręsti, džiaugtis, jausti ir svajoti. Visi šie dalykai pasireiškia labai prasmingu aiškumu, nes mums jų nereikia išvesti iš kokių dar pagrindinesnių faktų ar atskleisti grynai loginio protavimo būdu. Mums yra taip pat aišku, kad šie tiesioginiame pažinime suvokti faktai apie žmogų radikaliai skiriasi nuo įvairių samprotavimų, aiškinimų, išvedžiojimų ir nuomonių.

⁴ Plg. C. J. Ducasse, *Philosophy as a Science*, New Yorkas, Oskar Piest, 1941, 118-123, 218-222 psl.

Pavyzdžiui, kuomet teigiame, kad raudonplaukiai žmonės yra piktesni už šviesiaplaukius, mūsų sprendimas nėra akivaizdus, bet grynai teorinis. Evidentiška tiesa reikia laikyti tik tą faktą, kad žmonės pyksta. Labai panašų atvejį turime ir tuomet, kai sakome, kad genialiųjų vaikų mirtingumas yra žymiai didesnis už normalaus gabumo vaikus. Galimas daiktas, kad čia pateikiame statistiniu metodu susektą objektyvią išvadą, kuri tačiau tiesioginės evidencijos neturi. Taip pat dažnai sutinkame nuomonę, kad moteris pažįsta intuicijos keliu, o vyras protu, kad mąstyme moteris yra intuityvnis tipas, vyras — diskursyvinis. Čia randa tikrai vieną primityvų faktą, kad moteris ir vyras sugeba pažinti, kai tuo tarpu lyčių kognityviniai skirtumai tiesioginiu akivaizdumu nepasižymi. Iš čia seka, kad tik akivaizdžiose duotybėse, kurios atsiskleidžia natūralios patirties plotmėje, mokslai ir filosofija randa savo išeities taškus, nes šiose srityse vystomas pažinimas yra tik primityvaus ir neišvengiamojo pažinimo tąsa. Psichologas, kaip ir kiekvienas kitas mokslininkas, įžengia į laboratoriją ne su hipotezėmis ir teorijomis, bet su jau žinomais faktais. Visiškai nieko nežinodamas apie girdėjimo ar regėjimo aktus, jis tikrai negalėtų atlikti šių aktų eksperimentinius tyrimus. Prof. Maslow visai teisingai pastebi, kad psichologinių žinių rinkime eksperimentinis tyrimas yra ne pirmasis, bet greičiau paskutinis žingsnis ⁵.

Filosofinės ir eksperimentinės psichologijos skirtumai

Žmogaus ir jo prigimties klausimas gali prasiveržti net priešmokslinėje plotmėje, atkreipdamas į save mokslininko dėmesį ir pažadindamas filosofo nuostabą. Tačiau į šį klausimą kasdieninis pažinimas neturi visuotinai galiojančių atsakymų, nes šiame pažinime mokslinių nagrinėjimų ir filosofinių svarstymų idealai pasilieka nesuprasti ir neįgyvendinti ⁶.

Žmogų tiria ne vienas, bet keli mokslai, kaip antropologija, sociologija, psichologija, biologija ir biochemija. Žinia, šių mokslų skirtumai yra ne pačiame tyrinėjimo objekte, bet nagrinėjimo

⁵ Abraham A. Maslow, *Nebraska Symposium on Motivation*, Lincoln, University of Nebraska Press, 1955, 2 psl.

⁶ « Like the sciences, it [common sense] is an accumulation of related insights into the data of experience. Like the sciences, it is the fruit of a vast collaboration. Like the sciences, it has been tested by its practical results. Still there is a profound difference. For the sciences have theoretical aspirations, and common sense has none ». Bernard J. F. Lonbrgan, *Insight*, New Yorkas, Philosophical Library, 1958, 179 psl.

požiūryje ir metode. Pavyzdžiui, antropologija žmogų tiria rasiniu, kilmės ir gyvenimo būdo požiūriu ; sociologijai svarbu pagvildinti žmogų grupiniu ir bendruomeniniu atžvilgiu ; psichologija žvelgia i žmogų iš mentalinės perspektyvos ; biochemija jį studijuoja cheminio vyksmo požiūriu ⁷.

Atrodo, kad joks kitas objektas nėra taip įvairiai tyrinėjamas kaip žmogus. Jokioje kitoje būtybėje nerasime tokio išsišakojimo ir sudėtingumo, tokio turiningumo ir paslaptiningumo. Todėl ir nenuostabu, kad žmogaus prigimtis yra neišsemiamas specialiųjų mokslų atžvilgiais ir metodais. Šis neišsemiamumas ypatingai atspindi psichologijos moksle ir jos dvilypume.

Populiariuose veikaluose ir vadovėliuose paprastai teigiama, kad apie 1879 m., kada Wundtas įsteigė savo pirmąją laboratoriją Leipcige, psichologijos mokslas atsiskyrė nuo filosofijos ir išaugo į autonomišką discipliną. Toks teigimas yra gana klaidinantis, nes jis gali reikšti, kad Wundtas žmogaus klausimą išjungė iš filosofijos mokslo rėmų, patikėdamas jį išimtinai eksperimentinei psichologijai ⁸. Turime čia pastebėti, kad filosofija niekada žmogaus klausimo iš savo problematikos neišbraukė ir išbraukti negali. Ir šiandien, gal daugiau negu bet kada, žmogaus klausimas filosofijoje užima centrinę vietą. Tikrai nė vieno nesuklaidinsime pasakę, kad nūdieninė egzistencinė filosofija yra ne kas kita kaip filosofinė psichologija, nes žmoguje ji mato būtybę, kurioje susibėga ir susitelkia visos problemos. Griežtai kalbant, naujoji psichologija, išbudusi 19 amžiaus gale, nuo filosofijos neatsiskyrė, ir tai dėl to, kad ji filosofijai niekada ir nepriklausė. Naująjį psichologijos mokslą pagimdė ne kokia filosofijos krizė, bet naujų empirinių faktų atskleidimas, naujas tyrinėjimo požiūris ir naujas mokslinis metodas. Manome, kad šie trys dalykai kaip tik ir apsprendžia skirtumą tarp filosofinės psichologijos (žmogaus filosofijos) ir eksperimentinės psichologijos. Norėdami paryškinti šį psichologijos dvilypumą, turime bent trumpai sustoti prie bendrųjų principų, kurie jį pagrindžia.

Visų pirma, filosofas savo darbą pradeda su spontaniškai ir neišvengiamai pažintais faktais. Kaip matėme, jų atidengimas nereikalauja nei eksperimentinių bandymų, nei techninių priemonių. Kiekvienam yra aišku, kad žmogus yra nepadalintas organizmas, kuris jaučia, galvoja, sprendžia ir siekia. Tačiau filosofas

⁷ Biochemijos žvilgį į žmogų mūsų literatūroje yra aptaręs dr. Bronius Baškys, *Gyvybė kaip cheminis procesas*, žr. *Aidai*, 1965 m. 2 nr., 68-72 psl.

⁸ Wundtui pirmiausia rūpėjo ne žmogaus klausimo nufilosofinimas, bet fiziologinių ir psichinių vyksmų koreliacija ir paralelizmas. Žr. *Grundzüge der physiologischen Psychologie*, Leipcigas, Engelmann, *1893.

iš šių faktų atsirenka tik pačius akivaizdžiausius ir turiningiausius prasmingumo atžvilgiu. Jis ieško dalykų, kurie yra ne tik aiškūs, bet ir mįslingi, ne tik elementarūs, bet ir giliai prasmingi, ne tik konkretūs, bet ir kokybinės prigimtys. Tokios rūšies patirtys filosofui kelia autentišką nuostabą ir pažadina gilesnio pažinimo troškulį. Tokiu būdu atsiveria naujo pažinimo horizontas ir gimsta filosofinė sąmonė.

Eksperimentinė psichologija taip pat suponuoja natūraliąją patirtį ir jos duotybes, tačiau šio tyrinėjimo dėmesys iš kart krypta į eksperimentinius faktus, kurių atidengimas remiasi akylu stebėjimu, technikinėmis priemonėmis, matavimais ir statistine analize. Ypatingai pabrėžtinas yra psichologo užsiangažavimas tiksliam matavimui ir kiekybiniam faktų aptarimui. Pavyzdžiui, psichologui yra visuomet svarbu apskaičiuoti dirgintojų ir jų iššauktų pajautų intensyvumus, arba nustatyti įvairių mokymosi būdų kiekybinius skirtumus gautuose rezultatuose.

Filosofinė psichologija skiriasi nuo eksperimentinės psichologijos ir savo metodais. Modernioji žmogaus filosofija, kaip ir tradicinė, visuomet savo darbą pradeda su primityviais faktais, charakterizuojančiais žmogaus gyvybę ir veiklą. Atsirinkusi ir išanalizavusi žmogui būdingus aktus, filosofija stengiasi apibūdinti ne tiktai galias, kurias pastebėtieji aktai būtinai implikuoja, bet ir jų ontologinį pagrindą. Filosofinio nagrinėjimo tvarka, atremta į priežastingumo principą, reikalauja, kad pirma būtų apsvarstyta tai, ką žmogus aktualiai daro ir kaip veikia, nes tik veikimo būdas ir savybės gali parodyti jo esmines galias ir nušviesti šių galių ontologinį pagrindą. Jau nuo seniausių laikų filosofams yra žinoma, kad tarp veikimo ir buvimo pagrindo yra glaudus ir būtinas ryšys. Daikto ar organizmo veikimas priklauso nuo buvimo. Kitaip sakant, būtybė veikia taip, kaip ji būna. Veikimas yra visuomet apsprendžiamas buvimo, todėl, koks yra buvimas, toks yra ir veikimas. Yra nesunku suprasti, kad veikimas nekyla iš savęs, bet iš būties ir todėl savo ypatybėmis jis visados apreiškia būties ypatybes. Pavyzdžiui, kuomet sakome, kad gyvulio ir žmogaus veikimas yra tikrai skirtingas, mes taip pat turime pripažinti, jog gyvulys ir žmogus ne tik kitaip reiškiasi, bet ir kitaip yra pačiuose savo būties principuose. Tik būties pagrindui priklauso priežasties (*principium*) teisė, kai tuo tarpu veikimas yra antraeilis dalykas, pasekmė, išdava (*principiatum*). Jei kurio objekto veiksenoje ir apraiškose, sakysime, neužtinkame jokio gyvybinio akto, kaip augimo, dauginimosi ir t.t., tai tuomet negalime tvirtinti, kad tas objektas turi vitalinę prigimtį. Iš kitos pusės, augalų tropizmai (sugebėjimas reaguoti į šviesą, drėgmę ar temperatūrą)

neduoda pagrindo teigti, kad augaluose slypi sąmoningumo galia, kadangi šios apraiškos jokios psichinės galios visiškai neimplikuoja⁹.

Yra labai svarbu pastebėti, kad filosofinė žmogaus analizė nieko bendro neturi su eiliniu stebėjimu, paprastu, nors ir visiškai tikslu, aprašymu, indukcijos ir pozityvaus patikrinimo metodu. Filosofijos metodą būdingiausiai charakterizuoja autentiškas išiskverbimas į žmogiškųjų aktų prasmę. Kitaip sakant, pats esmingiausias filosofijos metodo bruožas yra protinės išvalgos aktas, kuriam atsiskleidžia išimtinai svarbių dalykų esmės ir prasmės¹⁰. Taigi, psichologija, tikrai užsitarnaujanti filosofijos vardą, priklauso nuo išvalgos į specifiškai žmogiškus aktus, kurie patiriami betarpišku būdu.

Jei pats svarbiausias filosofinės psichologijos metodo bruožas yra racionalinis žvilgis į pagrindines žmogaus veiksenos formas, tai būdingiausias eksperimentinės psichologijos metodo bruožas yra jo empirinis charakteris. Eksperimentinė psichologija vysto grynai pozityvų tyrinėjimą, kuriame pradinių empirinių faktų teisėtumas nustatomas ir pagrindžiamas tik kitais empiriniais faktais. Labai suglaustai ir formaliai šį metodą galime aptarti tokiu būdu. Visų pirma, psichologas tiesioginiai stebi žmogaus elgesį, vadovaudamasis kruopščia stebėjimo technika ir laboratoriniais instrumentais. Antra, vienam ar kitam žmogaus elgesio aspektui nušviesti jis suformuluoja hipotezę arba nuspėjantįjį sprendimą, kuriame išspraudžiamas priežastingumo principas. Trečia, ši hipotezė patikrinama (vadinasi, priimama ar atmetama) tam tikslui parengtuose bandymuose. Ir ketvirta, psichologas suformuluoja ir paskelbia atitinkamą elgesio dėsni, kuris lieka atviras naujiems faktams ir patikslinimui.

Jau anksčiau minėjome, kad filosofinė psichologija ir eksperimentinė psichologija žvelgia į žmogų skirtingais požiūriais. Žinoma, atsirinkdamos skirtingus tyrinėjimo aspektus, šios dvi disciplinos tuo pačiu ieško ir skirtingų žinių bei išvadų. Filosofinės psichologijos žvilgis yra nukreiptas į žmogaus esmę, į patį egzistencinį pagrindą. Toks tyrinėjimas, aišku, suponuoja giliausią ir pagrindiniausią požiūrį. Kitaip sakant, filosofui rūpi peržengti visas pozityvias ir specialias analizes ir surasti patį aukščiausiąjį

⁹ Thomas V. Moore, *Dynamic Psychology*, Philadelphia, Lippincott, 1926, 79-97 psl. ; J. A. Bierens de Haan, *Animal Psychology*, Londonas, Hutchinson's University Library, be datos, 76-81 psl.

¹⁰ Žr. mano straipsnį *Filosofijos problematika ir metodas, Aidai*, 1965 m. 3 nr., 103-118 psl.

tyrinėjimo laipsnį. Todėl galime sakyti, kad filosofas žvelgia į žmogų buvimo atžvilgiu ir ieško metafizinių tiesų.

Eksperimentinei psichologijai yra visai nesvarbu atidengti žmogaus esminę sąrangą, apsręsti jo vertę ir nustatyti jo vietą tikrovėje. Šios rūšies psichologija metodiškai atsiriboja nuo filosofinių problemų, žvelgdama į žmogaus psichines apraiškas empiriškai, statistiškai ir kiekybiškai. Todėl eksperimentinės psichologijos požiūris yra nušviesti žmogų iš psichinio taško ir nustatyti dėsnius, kurie tvarko jo elgseną.

INTENCIONALINIŲ AKTŲ PRASMĖ IR LIUDIJIMAS

Pats svarbiausias ir esmingiausias dalykas, kurį galime pastebėti žmogiškųjų patirčių sferoje, yra jo sugebėjimas atlikti ir išgyventi intencionalinius aktus. Terminą *intencionalinis* čia ne vartojame įprastine prasme, kuri įima ketinimo ir tikslo sąvokas. Šiuo žodžiu vadiname kiekvieną patirtį, aktą, veiksnį, kuriame randame sąmoningą ir prasmingą santykį tarp žmogaus ir objekto ¹¹. Kitaip sakant, *intencionaliniu* vadiname kiekvieną aktą, kuris išreiškia žmogaus dialogą su tikrove: daiktais, vertybėmis, kitais asmenimis ir Dievu.

Reikia pasakyti, kad ne visose patirtyse, kurios žmoguje pasireiškia, galime rasti prasmingą ir racionalų ryšį tarp asmens ir objekto. Nuovargio patirtis, bloga nuotaika, alkio sensacija, susierzinimo išgyvenimas ir t.t. neturi subjekto-objekto struktūros. Žinoma, aukščiau suminėti dalykai būtinai suponuoja tam tikras priežastis, nes jie būna iššaukti tam tikrų sąlygų ar dirgintojų! Tačiau šiose patirtyse rastas priežastingumo santykis nesutampa su intencionaliniu santykiu. Iš tiesų, jei nuovargio patirtis nesuponuoja priežasties pažinimą, tai džiaugsmo, vilties, liūdesio ir pagarbos intencionaliniuose aktuose priežasties pažinimas yra pati būtiniausia sąlyga. Žinoma, turime pripažinti, kad žmogus, patirdamas slegiančią nuotaiką ar nuovargį, dažnai stengiasi sužinoti šių patirčių priežastis. Tačiau ir tuomet, kai jam pasiseka susekti savo išgyvenimų šaltinius, jų turiniai dėl to nėra kiek nepakinta. Iš patyrimo žinome, kad mūsų nuovargio stovis esmiškai nepakinta ir išlaiko savo tapatybę net ir tuomet, kai prisimename, kad prieš ¹¹

¹¹ Šią sąvoką skolinamės iš fenomenologinės filosofijos atstovų, kurių raštuose *Intentionalität* terminu aptariama esminė sąmonės ypatybė. Plg. Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, Leipzigas, 1924, lt., 120, 269 psl., Ilt., 133 psl.; Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen*, Halle, Max Niemeyer, 1928, II t., 243 psl.; Dietrich von Hildebrand, *Christian Ethics*, New Yorkas, David McKay Co., 1953, 191 psl.

tai ilgai ir intensyviai dirbome. Todėl ir seka, kad kai kurie žmogaus aktai visiškai nepriklauso nuo sąmoningo jų šaltinių pažinimo. Paprasto stovio turinys yra apsprendžiamas ne racionalių kelių, nes ir tuomet, kai priežastis pažįstama, ji pasilieka su patirtu stoviu prasmingai nesurišta.

Jei palyginsime paprastas būsenas ir stovius su vilties, džiaugsmo, liūdesio, neapykantos, abejonės ir įsitikinimo aktais, pastebėsime, kad pastarieji implikuoja tikrą pokalbį su įvairiais tikrovės elementais. Visuose šiuose aktuose randame žmogų prasmingai besikreipiantį į suvoktus objektus. Mes ko nors tikimės, kuo nors džiaugiamės, dėl ko nors liūdime, kuo nors abejojame, ką nors tikime ir t.t. Jei paprastose būsenose pasigendame objekto, kuris *iššaukiančiai* prieš mus stovėtų, tai intencionaliniuose aktuose objektas į mus betarpiškai apeliuoja, pagrįsdamas ir išvystydamas mūsų išgyvenimus tikrai prasmingu būdu. Iš tiesų, jei bloga nuotaika pasireiškia tik kaip fizinių ar psichinių priežasčių išdava, tai vilties ir džiaugsmo aktai niekada neišsivysto brutalaus priežastinumo pasėkoje. Intencionalios prigimties aktai reikalauja, kad juos motyvuojantieji objektai būtų pažinti kaip svarbūs, turiningi ir vertingi.

Čia privalu pastebėti, kad intencionaliniai aktai, kurie pasižymi nauja, autentiška prigimtimi, neturi būti sumaišyti su teleologinėm ir instinktyviom apraiškom bei jų patirtimi. Analizuodami troškulio, alkio ir mieguistumo patirtis galime aiškiai suprasti, kad tai nėra paprastos būsenos, nes jose randame naują elementą. Teleologinėse ir instinktyvinėse apraiškose yra įjautas savotiškas dinamizmas, įtampa, aklas skatinimas ir siekimas. Kitaip sakant, čia randame tam tikrą biologinį, imanentišką ir spontanišką raginimą vieno ar kito tikslo kryptimi. Labai dažnai žmogus šį instinktyvų pastūmimą patiria sąmoningai, tačiau toks protinis suvokimas dar nereiškia, kad čia turime reikalą su intencionaliniais aktais, nes protas instinktyviųjų aktų suformavime nedalyvauja. Teleologinis dinamizmas yra apspręstas fiziologinės jėgos, o ne žmogaus proto ar valios. Šios rūšies tendencijos iškyla ir įgyja sau būdingą kryptį visiškai neatsižvelgdamos į žmogaus racionalių ir asmeninių autoritetą. Todėl tikslinga instinkto kryptis patiriama tik kaip aklas ir brutalus pastūmimas. Šis vyksmas tikslo kryptimi, kaip sakėme, gali būti sąmoningai pažintas, tačiau čia randamas galutinumasis yra apspręstas ir nustatytas nesąmoningumu būdu. Tiesą ir faktą, kad tarp instinkto ir objekto yra tam tikra koreliacija ir koordinacija mes atidengiamo tik vėliau ir išoriniu būdu, panašiai kaip galutinumasis ir tikslai yra atpažįstami fiziologiniuose vyksmuose. Visiškai kitaip yra su intencionaliniais aktais, kuriuose

žmogus pasireiškia kaip asmuo, vadinasi, su savo paties autoritetu, su tam tikra nepriklausomybe ir priežastingumu, kuris kyla iš jo paties asmeninio centro.

Iš tikrųjų, intencionaliniai aktai labai aiškiai atspindi žmogaus kaip asmens ir individo prigimtį. Jie betarpiškai liudija, kad žmogus yra protingumu ir laisve apsręsta būtybė. Todėl intencionalumas, kurį suformuoja sąmoningumas ir laisvė, yra pagrindinis žmogaus originalumo ir dvasingumo bruožas¹². Paprastos būsenos, instinktyvios apraiškos ir teleologinės tendencijos apie žmogaus autentiškumą visiškai nieko neliudija. Panašias apraiškas ir tendencijas užtinkame taip pat gyvulių ir vabzdžių pasaulyje, kai tuo tarpu intencionalinė ypatybė randama tik žmogaus veiksenoje. Ši ypatybė suteikia jam vieninteliškumą ir labai svarbią vietą tikrovėje. Per intencionalinius aktus žmogus suvokia savo ir kitų objektų tikroviškumą ir tampa šio tikroviškumo vieninteliu skelbėju. Tik per žmogų daiktai išvedami iš kognityvinės tamsos ir atskleidžia savo prasmes, kurių jie patys nepajėgia suprasti. Žinia, ir gyvulys sugeba realizuoti pojūtinį pažinimą, tačiau toks pažinimas neįstengia prakirsti išorinį daiktų lukštą ir suprasti jų reikšmę, vertę, prasmę ir svarbą. Gyvulys, kaip teisingai pastebi Joseph Nuttin¹³, yra išimtinai biologinė ir stagnatinė būtybė, neįstengianti įsiveržti į doros, mokslo, religijos ir istoriškumo sferas.

Norėdami kiek aiškiau suvokti tai, ką intencionaliniai aktai liudija apie žmogaus esminę sąrangą, turime kruopščiau panagrinėti jų rūšis, savybes ir tarpusavio santykius.

Visus intencionalinius aktus galime suskirstyti į dvi pagrindines klases. Pirmai grupei priklauso kognityviniai aktai, kuriais įvairius tikrovės aspektus suprantame ir pažįstame. Antrąją grupę sudaro responsai, kuriais suvoktiems dalykams atsakome su savo pačių apsisprendimu ir tam tikru nusiteikimu. Šioje vietoje labai paranku pastebėti, kad tarp šių dviejų kategoriškai skirtingų aktų

¹² « Intentionality, as we employ the term in our context, is a decisive mark of spirituality. Teleological relations, on the other hand, pervade the entire nonspiritual world », D. von Hildebrand, *Christian Ethics*, New Yorkas, David McKay Co., 1953, 195 psl.

¹³ « As a rule, animal behaviour is confined to the biological development dictated by the species. Now, man manifests, besides dynamisms similar to those of animals, one characteristic feature : his dynamism goes beyond the boundaries of a biological species. In human activity there is a drive towards a certain self-transcendence, i. e., a force which tends, by *conscious* intervention and *personal* effort, to go beyond the merely spontaneous development of the biological process of growth ». *Psychoanalysis and Personality*, trans. by George Lamb, New Yorkas, Mentor Books, 1962, 186-187 psl.

yra vienas būtinas ryšys. Responsai arba atsakomieji aktai, kaip liūdesys, entuziazmas, pagarba, ištikimybė, suponuoja intencionalinį pažinimo aktą, nes pažinimas yra atsakymo būtiniausia sąlyga. Kitaip sakant, atsakomieji aktai yra galimi tik tuomet, kai jų objektų prasmė ir svarba būna racionaliai atidengta. Pavyzdžiui, pagarbos responsas suponuoja dalyką, kuris yra pažintas kaip tikrai svarbus ir nusipelnantis pagarbos.

Intencionaliniai percepcijos, suvokimo, sprendimo, protavimo, vaizduotės ir atminties aktai priklauso pažinimo kategorijai, nes jie visi dalyvauja sąmoningumo temoje ir atlieka pažinimo vaidmenį. Vienu žodžiu, visi šie aktai turi reikalą su pažinimu, kuris juos esmiškai apsprendžia. Norėdami apibūdinti, koku būdu šis apsprendimas įvyksta, privalome suminėti tris principinius dalykus. Pirma, visų pažinimo aktų turinys nustatomas ne subjekto, bet objekto. Net ir vaizduotės aktų apsprendimas ateina iš objekto pusės. Antra, kiekviename pažinimo akte intencionalumas «keliauja» iš objekto į subjektą, nes čia tik objektui leidžiama «kalbėti» ir save atskleisti. Pažinimo akte žmogus leidžia objektui skelbtis ir atiduoti savo kognityvinę medžiagą. Trečia, visi pažinimo aktai turi priėmimo bruožą. Šiuose aktuose žinios apie daiktus ir jų ypatybes yra pirmiausia priimamos ir įgyjamos, o tik vėliau išlaikomos ir skelbiamos.

Visai skirtingos rūšies intencionalumą aptinkame atsakomuosiuose aktuose. Čia visas kokybinis turinys yra ne objekto pusėje, bet pačiame žmoguje. Kaip tik dėl to ir intencionalinio ryšio kryptis čia yra visai kitokia, būtent, jis iškyla subjekte ir eina į objektą. Taip pat pažymėtina, kad atsakomieji aktai neatlieka jokios įgijimo funkcijos. Pavyzdžiui, džiaugsmo ar meilės išgyvenimų turiniai yra visuomet apspręsti paties žmogaus. Šie aktai yra paprastai adresuojami svarbiems objektams ar kities asmenims ir, pagaliau, juose jokių informacijų apie tikrovę neįgyjama, o tik jau suprastai tikrovei kalbama ir į ją prasmingai linkstama.

Šitaip aptarę pažinimo aktus ir paryškinę jų ypatybes, mes kime dabar žvilgsnį į intencionalinius responsus. Savo analizę galime pradėti suskirstydami responsų kategoriją į tris klases, kurių kiekviena skirtingai liudija apie žmogų ir jo galias.

Pirmai atsakomųjų aktų klasei priklauso abejonės, įsitikinimo, prileidimo, tikėjimo ir kiti aktai. Nors šie visi aktai labai aiškiai suponuoja pažinimą ir juo bazuojasi, tačiau jie patys jokio pažinimo neteikia. Paimkime įsitikinimo aktą. Nesvyruodami galime sakyti, kad įsitikinimas remiasi racionaliu tam tikrų dalykų suvokimu, tačiau jo specifinis bruožas yra ne suvokimas, bet ištartasis *taip* šių dalykų buvimui. Žinoma, žmogus nėra absoliučiai

laisvas įsitikinimo ar neįsitikinimo atžvilgiu, nes tik žinojimas gali nustatyti kokią atsakymą dera duoti. Kadangi žinojimas nėra visuomet pakankamai akivaizdus ir pilnas, žmogus abejonės akte netaria radikalaus *taip* ir krypsta į neigimą, vis dėlto atsisakydamas ištarti galutinį *ne*.

Antrajai atsakomųjų aktų grupei priklauso visi valios veiksmai siaurąja šio termino prasme. Kuomet kalbame apie valios aktus šia specifine prasme, mes turime galvoje laisvą užsiangažavimą tam, kas dar nėra įgyvendinta, atlikta, pasiekta. Šitaip suprastas valingumas būtinai implikuoja valios galią, kuri yra kiekvieno tikrai žmogiško veiksmo pagrindas ir sąlyga įsigilinę į laisvo užsiangažavimo aktus lengvai pastebėsime, kad jų ontologiniame pagrinde — valioje — yra įaustos dvi skirtingos perfekcijos. Pirmą, valia sugeba pagimdyti ir suformuoti savo pačios aktą arba sąmoningą norą, kuris yra autentiškas, laisvas ir motyvuotas. Ir antra, valia sugeba valdyti ir pastumti veiklon protą ir tam tikras organines galias. Valia nėra skirta protauti, spręsti, analizuoti ir atlikti fizinius bei fiziologinius uždavinius, tačiau ji sugeba pastumti protą į mąstymo aktus, o organizmą į fizinius ir kai kuriuos fiziologinius veiksmus. Iš tiesų, valia yra kiekvieno prasmingo nutarimo ir asmeniško apsisprendimo principas ir šaltinis. Viename savo veikale šv. Augustinas labai taikliai paaiškina, kad niekas nėra tokioje visiškoje asmens galioje kaip jo paties valia¹⁴. Valia yra visų intencionalinių aktų aprobeutoja ir asmeninės intervencijos galutinis principas, aptariantis žmogų pagrindinai ir tobulai.

Trečiąją atsakomųjų aktų klasę sudaro meilės ir neapykantos, džiaugsmo ir liūdesio, vilties ir nevilties, pagarbos ir neapykantos, entuziazmo ir pasipiktinimo aktai. Visose šiose apraiškose, kurios gali gimti tik žmoguje, aptinkame aiškų intencionalinį faktorių, nes ir emociniai aktai remiasi objektų gėrio pažinimu, kuris juos ir motyvuoja. Yra kiekvienam aišku, kad daiktai, kurie neturi nei gilios prasmės, nei ryškios svarbos, tikro džiaugsmo ar liūdesio neatneša. Paprastas įvykis ar faktas (sakykime, kad žiemos metu esti šalta) neiššaukia mummyse nei pagarbos, nei pasipiktinimo, kadangi čia gilesnės svarbos ar gėrio neišžvelgiame. Tačiau kilnus darbas, teisingas atsilyginimas ir nesavanaudiškas elgesys gali (ir turėtų) iššaukti pagarbos atsakymą. Žinoma, būdamas laisvas, žmogus gali nusikreipti nuo tikrųjų vertybių ir atmesti objektyvų priėjimą prie tikrovės. Jis visuomet gali vadovautis subjektyviu pasitenkinimu kaip vienintele veiklos gaire ir

¹⁴ *De Libero Arbitrio*, III, 3.

norma. Tačiau ir šiuo atveju žmogaus veikla nepraranda intencionalinio charakterio, o ir jis pats nevirsta paprastu daiktu ar eiliniu organizmu.

Intencionaliniai aktai, kurie išreiškia žmogaus dialogą su objektais, liudija apie jo autentišką prigimtį, vieninteliškumą ir neprilygstamumą. Mąstytojai, norėdami vienu žodžiu aptarti šias savybes, pasinaudoja dvasios terminu. Jų supratimu, dvasia nėra kokia svetima, antgamtinė substancija ar principas įdėtas į žmogaus esmę¹⁵, bet pačios esmės konstitutyvinis elementas, įgalinantis žmogų apsireikšti žmogiškai. Iš čia, žinoma, neseka, kad asmuo yra gryna dvasia. Be biologinių ir fiziologinių vyksmų gyvybė yra nesuvokiama, bet šių vyksmų kad ir kruopščiausia analizė nieko nepasako apie žmogaus sugebėjimą įsipareigoti ir pažinti, gėrėtis vertybėmis ar liūdėti dėl jų praradimo, turėti prasmingą viltį ar besąlyginiai ką nors mylėti. Tik protinė tinginystė pagimdo norą suvesti šiuos dalykus į biologinius principus. Tačiau yra labai nelogiška mėginti suvesti intencionalinius aktus į tas kategorijas, kurias minėtieji aktai suprantą, nušviečia ir peržengia.

Turime pripažinti, kad mūsų išvedžiojimai buvo labai skubūs ir schematiški. Tačiau manome, jog mums pasisekė nurodyti bent žmogaus esmės tyrinėjimo principus ir išeities taškus. Iš tiesų, jei norime suvokti žmogaus esmę, privalome radikaliau išgvil-denti tą sąmoningumą ir prasmingumą, kurį atidengiamo intencionaliniuose aktuose. Tai vienintelis kelias, kuris filosofijos mokslui yra atviras.

Dr. J. L. Navickas

Newton, Mass., J. A. V.

¹⁵ Šitokią dvasios sampratą klasiinei filosofijai primeta modernieji pozityvistai. Pigi. Richard Taylor, *Metaphysics*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1963, 30 psi.

THE NATURE OF MAN IN THE LIGHT OF INTENTIONAL ACTS

by

J. L. NAVICKAS, Ph. D.

Summary

The chief purpose of this paper is to develop a conception of man's essential structure from the viewpoint of intentional acts. The article aims on the one hand at integrating phenomenological approach into philosophical anthropology, and on the other hand at making a contribution to the study of man from the point of view of traditional psychology. Phenomenological method has been a source of illuminating ideas mainly because of the attention it gave to specifically human acts, and also because it brought out the notion of intentionality in the realm of mental experiences. The basic feature of specifically human activity is its intentionality. Therefore, concern with intentionality is concern with the intimate reality of man. Accordingly, to take account of the specifically human operations means to establish a spiritual conception of man. The term "spiritual" signifies an authentic notion of man which does not believe in reducing all human activity to the lower levels of action, namely, teleological, instinctive, and reactive. Neither our intellect nor our will is participating in instinctive and brutally caused acts.

The essential thing to be demonstrated is that certain acts of man are strikingly meaningful, transparent, rational, and dialogical. Perceiving and affirming, understanding and imagining, hope and doubt, conviction and expectation have their intentionality, not because they resemble some instinctive trend, but because they are what instinctive trend never is, namely, rational and dialogical. There are two distinct categories of intentionality: the first one appears in cognitive and receptive acts, the second — in responsive and affective acts. Responsive operations are related to cognitive operations not only by similarity but also by functional complementarity.

By means of the intentional act man overcomes the determinism of nature and of biological processes. Intentionality is a mode of being-in-the-world. Through intentionality man becomes himself. Man "becomes himself" because it is precisely through cognitive and responsive operations that he breaks through the facticity of nature. By virtue of this break-through, man is man and not a mere thing of nature. When one is understanding and judging, one is experiencing

one's own rationality ; when one is deliberating and choosing, one is grasping one's own freedom ; when one is loving and rejoicing, one is experiencing one's own subjectivity. Rationally and freely the subject makes himself what he is, but never in his life is the making completed.

The essence of man is not some single operative principle but a structure of several operative principles ; it is not some single perfection but a combination of several distinct perfections that ground and penetrate all intentional acts. Progress in the study of man will not be found in any attempt at reduction but by increasingly precise investigation of the many elements which make up the complex unity of man.

PIRMASIS LIETUVOS KARALIUS MINDAUGAS IR JO PALIKIMAS

Mindaugo mirties 700 metų (1263-1963) sukakčiai atžymėti

- I. *Įvadas — šešios galutinai neištirtos Mindaugo laikų problemos.*
- II. *Lietuvių karo žygiai į kaimynus ir valstybės pradžia.*
- III. *Sąjunga prieš Mindaugą. Jo krikštas ir karūnacija.*
- IV. *Tolimesni Mindaugo santykiai su kaimynais ir jo politikos charakteristika.*
- V. *Du dešimtmečiai Mindaugui žuvus : septynmetis vidaus neramumų (1263-1270) ir Traidenis (1270-1282).*

I. Įvadas — šešios galutinai neištirtos Mindaugo laikų problemos

Lietuvos istorijoje per eilę šimtmečių yra pasireiškę ištisa galerija didžių valdovų, pasižymėjusių kunigaikščių, gabių karo vadų, iškilių politikų. Patys lietuviai savo dėmesį daugiausia yra sutelkę prie kelių pačių stambiųjų vyrų, Lietuvos valstybės statytojų, savo veikimo pėdsakus stipriai įrėžusių tautos praeityje. Du jų kai kuriais atžvilgiais turi panašumo. Tai pirmasis lietuvių tautos valdovas, paprastai laikomas Lietuvos valstybės įkūrėju, *formaliai vainikuotas* jos karalius. Dar labiau lietuvių dėmesį nuo seno traukia garsas ir darbai kito valdovo. Visu savo veikimu jis reiškėsi kaip didis karalius, bet mirtis sutrukdė jam užsidėti karališką karūną. Abu tuos du valdovus jungia vienas bendras bruožas : jūdviejų politikos ir veikimo klausimais istorikai, nors apie abu yra gana daug rašę, iki šiol dar tebesiginčija, nepajėgdami suderinti kai kurių prieštaravimų, negalėdami pasakyti galutinio žodžio dėl kai kurių problemų. Suprantama, tie du vyrai tai Mindaugas ir Vytautas. Apie žymųjį Kęstutaitį yra tikrai bent keliasdešimt kartų daugiau medžiagos negu apie pirmąjį Lietuvos karalių, apie kurį ši kartą tekalbėsime. Bet ir apie jį daug rašyta!

Apie Mindaugą, palyginti, daug tyrinėjimų yra davę svetimtaučiai, ypač lenkai ir vokiečiai¹. Šiek tiek prisidėjo ir rusai. Ir pačių lietuvių studijų bei straipsnių apie Mindaugą ir jo laikų Lietuvą yra nepalyginamai daugiau negu apie tokius žymius XIV amž. valdovus, kaip Gediminas, Algirdas, Kęstutis. Vien universitetinių disertacijų apie Mindaugą yra trys. Pirmasis lietuvis buvo kun. dr. J. Totoraitis, kuris beveik prieš 60 metų Šveicarijos Friburge pas prof. G. Schnüren parašė plačiai žinomą disertaciją (išspausdinta 1905 m.). Už poros dešimtmečių sekė irgi vokiška kun. dr. J. Stakausko disertacija, kuri buvo 1934 m. Kaune sulietuvinta ir papildyta. 1948 m. Romoje Gregoriano universitete trečią disertaciją apie Mindaugą parašė itališkai kun. dr. A. Juška. Kad ir ne formalia disertacija apie Mindaugą reikia laikyti kan. A. Steponaičio studiją (Kaunas 1937)².

Nors įvairiais mindauginės epochos klausimais yra įvairių specialiųjų studijų, tačiau šaltinių trūkumai neleidžia atsakyti į eilę svarbių klausimų. Neskaitant popiežiaus Inocento IV laiškų (bulių) Mindaugui ir jo vardu išduotų Livonijos ordinui dovanojimų dokumentų, iš tiesų teturime Mindaugo laikams tik dvi pagrindines kronikas. Svarbiausia jų — Livonijos ordino žemėje rašytoji, Eiliuotinė Livonijos kronika^{3 4}. Iš 12.017 eilučių Mindaugo laikams apdairus poetas yra paskyręs daugiau negu trečdalį kronikos.

Kita svarbi kronika — vėl *prieš* žemės šaltinis — yra Mindaugui gana nepalankus Ipatijaus metraštis⁴. Iš Lietuvos XIII amž. istorijos jis duoda visą eilę svarbių faktų, nežinomų Eiliuotinės kronikos autoriui. Apie Lietuvos vidaus įvykius Ipatijaus kronistas buvo neblogai informuotas. Tad dabar samprotaujama, jog XIII amž. antrojoje pusėje Vaišvilko dvaro vienuolis buvo parašęs dingusį Lietuvos metraštį. Sprendžiant iš Ipatijaus kronikoje panaudotų ištraukų, jis turėjęs apimti Mindaugo, Vaišvilko ir Traidenio laikus⁵.

¹ Žiūr. gale bibliografinį sąrašą.

² Pilnus titulus žiūr. bibliogr. sąrašė. Kan. A. Steponaitis savo disertacijos Friburge pas prof. G. Schnürerį I pasaulinio karo metu nebegalėjo užbaigti, nes — dėl intensyvaus šalpos darbo, ypač lietuvių karo belaisvių šelpimo Vokietijoje — studijas turėjo pertraukti (žiūr. Kan. A. Steponaitis, *Tėvynėje ir pasauly. Prisiminimai ir apybraižos*, Brooklyn, N.Y. 1962, 94-95). Iš surinktos Mindaugo laikotarpio medžiagos A. Steponaitis paskelbė savo darbą lietuviškai.

³ Plačiau žiūr. Z. Ivinskis, *Eilėtoji Livonijos kronika ir jos autentiškumas*, Židinys, 1936, XXIV, 10 nr., 289-302. Z. I[vinskis], *Eiliuotinė Livonijos kronika*, LE V, 1955, 396-397.

⁴ K. Avž. [Avizonis], *Ipatijaus kronika*, LE IX, 1956, 44-45.

⁵ V. T. Pašuto, *Obrazovaniye Litovskogo gosudarstva*. Akademija Nauk

Kitose įvairiose svetimųjų kronikose Mindaugas labai atsitiktinai teužsimenamas.

Patys lietuviai apie Mindaugą jokių kronikinių užrašų vėlesnėms kartoms neišlaikė. Žinia, pirmoji iki mūsų dienų išlikusi lietuvių istoriografija teprasideda nuo Vytauto laikų. Net platesnioji (antroji) Lietuvos metraščio redakcija (iš XVI amž. pirmosios pusės), kildindama lietuvius iš romėnų, tepripildė Lietuvos istorijos pradžią įvairiausiais neistoriškais vardais * ⁶. Jie nerandami jokiose XII-XIII amžių versmėse. O paties Mindaugo vardo metraštyje *visai nėra*. Taip atsitiko todėl, kad į Lietuvos metraščio užuomazgą buvo įjungta žinomoji XIV a. nuotrupa *Origo regis Jagyelo et Witholdi ducum Lithuaniae* ⁷. Šitoji didžiųjų Lietuvos kunigaikščių «Kilmė» teprasideda Gedimino giminės išskaičiavimu ir baigiasi pirmuoju Vytauto pabėgimu į Ordiną. Tik trečioje Lietuvos metraščio redakcijoje (vad. Bychovco kronikoje), surašytoje XVI amž. antroje pusėje, tepaminimas Mindaugas ⁸. Bet ten randamos visos žinios apie Mindaugą yra tik *nurašytos* iš Ipatijaus kronikos. Kadangi prieš stovykloje surašytoji Ipatijaus kronikos dalis Mindaugui neturėjo gero žodžio, tai ir Lietuvos Metraščio trečioje redakcijoje paduotos apie jį žinios yra gana nepalankios ⁹.

Žymios šaltinių spragos yra palikusios bent šešias Mindaugo laikų problemas neišspręstas, ar iš viso neišsprendžiamas. Pati didžioji problema yra, ar iš tiesų Mindaugas buvo tikrasis Lietuvos valstybės suvienytojas. H. Paszkiewicz¹⁰ pirmasis yra atkreipęs

SSSR. Institut Istorii, Maskva 1959, 38-42. H. Lowmlański, *Uwagi o genezie państwa Litewskiego*, Przegląd Historyczny, 1961, 1 nr., 127-146.

⁶ PSRL XVII, 234-235, 250-251, 304, 365-366, 430-431.

⁷ PSRL XVII, 219-226.

⁸ PSRL XVII, 481-482. Plačiau apie Lietuvos metraščius: Z. Ivinskis, *Metraščiai*, LE XVIII, 1959, 307-310 (ten nurodyta reikalinga bibliografija). Mindaugą liečianti Bychovco kronikos tekstą žiūr. ir lietuviškame vertime: K. A. Matulaitis, *III Lietuvos Metraštis. Bychovco kronika ir jos autentiškumas*, Tautos Praeitis, I, 4 knyga, 1962, 572-573.

⁹ Esą Mindaugas buvęs žiaurus, šalinęs (žudęs) arba išvijęs kitus kunigus, nepakentęs sau nieko priešingo (lygiai tas pat PSRL II, 858-860). Jo krikštas buvęs apgaulingas, jis slapta garbinęs savo dievus ir tt. (tas pat PSRL II, 839). Tas pat ir apie Mindaugo pasiuntinių siuntimą Rygon pas Ordino magistrą, ten dovanų teikimą ir kt. Tik pačių žinių mažiau. Iš dalies nepalankiai apie Mindaugą kalbėjo 1582 m. savo garsioje kronikoje M. Strykowski (*Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi*, Varšuva 1846, I, 288), nors kronistas iš viso patiekė daugiau kitų žinių, kurios Bychovco kronikai nežinomos.

¹⁰ H. Paszkiewicz, *Litwa przed Mendogiem*, Pamiętnik V Zjazdu historyków Polskich we Lwowie, 1930, I, 246-258; Diskusijos: II, 1931, 76-80.

dėmėsi, jog Lietuvos valstybė esanti jau buvusi įkurta prieš Mindaugą. Tad, J. Latkowskio nurodyta Mindaugo valdžioje lietuvių susivienijimo data (1226-36), kurios dauguma iki šiol laikėsi, buvo gerokai *paankstinta*. H. Lowmiański metėsi į kitą kraštutinumą. Sugretindamas eilę kronikinių faktų, jis darė išvadą, jog tik 1254-1258 m. Mindaugas teuzėmęs visą Aukštaičių plotą¹¹.

Antras likęs miglotas klausimas yra paties Mindaugo *genealogija*. Dar reikia įrodyti, ar Lietuvos metraštyje ir M. Strykovskio kronikoje¹² minimasis Mindaugo tėvas Ringaudas iš tikrųjų tokiu vardu vadinosi. Eiliuotinė Livonijos kronika tepasako, jog Mindaugo tėvas buvo « didis kunigas »¹³. Nėra duomenų teigti, kad Mindaugo tėvas nesivadino Ringaudu, bet iki šiol tai neįrodyta. Iš kitos Mindaugo giminės vardu težinomas tik vienas Mindaugo brolis Dausprungas. Kitų jo brolių ir seserų vardai niekur neminimi. Ir paties Mindaugo vaikų klausimas nėra tiksliai išaiškintas. Jis turėjo ne tik tris sūnus (Vaišvilką, Ruklį ir Rupeikį), bet dar daugiau šeimos. Neaišku, ar sūnų Ruklį galima identifikuoti su Girstučiu, minimu Mindaugo vardu duotuose dokumentuose¹⁴. Taip pat neaišku, ar Mindaugas teturėjo tik dvi dukteris, kurių viena tapo antrąja žmona Haličo Danieliaus, o antra išteklėjo už šio sūnaus Švarno¹⁵.

Ne mažesnės svarbos turi trečias klausimas, būtent, kur buvo Mindaugo sostinė. Jo «sostapilio» jieškota net keliose Žemaičių vietose. Specialiai tuo klausimu užsiėmė atskiruose straipsniuose eilė istorijos tyrinėtojų ir jos mėgėjų¹⁶. Yra paaiškėję, kad pradinė Mindaugo « Lietuva » ir jo valdomos tėviškės pilys tebus apėmusios plotą tarp Nemuno, Neries ir Merkio, t.y. pietvakarių Aukštaičių sritį. H. Paszkiewicz tad Mindaugo sostine laikė, jeigu jis iš viso pastovią sostinę bus turėjęs, Kernavę (dešiniajame Neries krante)¹⁷.

H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, I (Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku), Varšuva 1933, 40-41.

¹¹ LowStud. n, 346.

¹² PSRL XVII, 234, 250, 304, 365, 430. M. Strykowski, *Kronika*, o. c. I, 251 (Ringolt Algimuntowic), 284 (Mindoph, Mendolph, Mendog albo Mindagos Ringoltowic). Plg. Z. Ivinskis, *Ringaudas*, LE XXV, 1961, 308-309.

¹³ Treniota 1261 m. sakė Mindaugui: « din vader was ein kunie gróz... » (LReim 6383-6385).

¹⁴ LUB I, 345, 464 (« consentibus filiis Replen et Gherstutten »). Plg. Z. Ivinskis, *Oirstutis*, Lietuviškoji Enciklopedija (Kaunas), IX, 1940, 67.

¹⁵ Plg. V. Sruogienė, *Ruklys ir Rupeikis*, LE XXVI, 1961, 102.

¹⁶ K. Būga, P. Būtėnas, W. Kętrzyński, L. Krzywicki, kun. Maculevyčia, K. Skirmuntaitė, S. Stakelė, Ed. Volteris, kun. J. Žebrys ir kt. Žiūr. bibliogr. sąrašą.

¹⁷ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, o. e. 86.

Taip jau prieš 100 metų buvo teigęs M. Toeppen¹⁸. Bet iki pat šių dienų yra dar rimtai manančių, kad Mindaugo sostinė turėjo būti baltarusių krašte Naugardukas¹⁹.

Donacinių Mindaugo dokumentų tikrumo klausimas Livonijos ordinui sudaro dar kitą neišbaigtą svarstyti ir tyrinėti sritį. Vieniems (pvz., W. Kętrzyński, J. Stakauskas) beveik visi jie yra Livonijos ordino falsifikatai, kitiems (A. Seraphim, St. Zajączkowski, Ph. Klymenko, H. Lowmiański ir kt.)²⁰ didelė dauguma, o gal ir visi Mindaugo vardu išduoti dovanojimai reikią laikyti autentiškais dokumentais.

Didelės svarbos yra penktoji problema, dėl kurios daug kas sau yra laužęs galvą, būtent, ar Mindaugas iš tiesti iki mirties išliko krikščionimi, tapdamas pagonių reakcijos kankiniu (tokiu jį laiko J. Latkowski), ar jis po didžiojo Žemaičių laimėjimo prie Durbės atsimetė nuo krikščionybės. Nors daug Mindaugo apostazijos klausimu rašyta, bet čia galima tarti kun. J. Stakausko (Mindaugo krikščioniu išlikimo šalininko) žodžiais, kad «turi tam tikro pagrindo ir priešingoji nuomonė»²¹. Pagrindinės kronikos (Eiliuotinė, Ipatijaus) įsakmiai pažymi Mindaugo apostaziją, tuo tarpu popiežius Klemensas IV, penkeriems metams praėjus po Mindaugo nužudymo (1268) kalbėjo apie jo šviesų atminimą²².

Pagaliau šeštoji problema yra pati reikšmingiausia. Į Mindaugą ir visą jo politinį veikimą gana įvairiškai tebežiūrima. Jau J. Šliūpas prasmingai skundėsi: «Iš tikro sunku yra nupiešti pobūdį Mindaugo, nes juodos apšmeižos pasipylė ant jo ypatos, teip iškilmingos reikaluose tautos»²³. Ir Maironis savo Lietuvos istorijoje, pirmajam Lietuvos karaliui duodamas vardą Mandagus²⁴, jį aukštino sakydamas, jog Mindaugas buvo «vienas iš didžiausių kunigaikščių XIII amž., kursai mokėjo išgelbėti ir išaukštinti Lietuvą, taip neprietelių apsiaustą»²⁵.

¹⁸ Išleisdamas P. Dusburgiečio kroniką, M. Toeppen įžvalgiai teigė: «Er (Mindowe) beherrschte namentlich Oberlithauen oder Auxote, Kemów an der Wilia war seine Residenz» (SRP I, 95, 5 pusb.). Ilgą laiką į šią pastabą niekas nekreipė dėmesio.

¹⁹ Naujai tai teigė prof. K. Jablonskis; žiūr. išnašą 27.

²⁰ Žiūr. bibliogr. sąrašą.

²¹ J. Stakauskas, *Lietuva ir Vakarų Europa XIII-me amžiuje*, 1934, 240.

²² «presidente illi clare memorie Mindota» (TMPL I, 79).

²³ J. Šliūpas, *Lietuvių Tauta senovėje ir šiandien*, II, Plymouth, Pa., 1905, 104. Šliūpai Mindaugas buvo didis valdovas (t.p. 105-106).

²⁴ Gal būt, Maironiui mintį Mindaugui duoti vardą *Mandagus* (tas pavadinimas Lietuvos istorijoje neišsilaikė) davė M. Strykowski, *Kronika*, o. c. I, 284. Ten Mindaugas pavadintas ketveriopai (žiūr. išnašą 12).

²⁵ Maironis, *Lietuvos istorija*, ³ 1906, 51.

O vis tik iki šiol dar nėra pasisekę XIII amžiaus Lietuvos istorijos tyrinėtojams prieiti vienos, visiems priimtinos pažiūros į Mindaugą ir jo politini veikimą. Net patys lietuviai vis dar nesutaria. Didelė dauguma lietuvių istorikų jį aukština, iškelia didelius jo politinius sugebėjimus²⁶, nes Mindaugui reikėjo nugalėti didelius pavojus. Bet atsiranda istorikų tarpe ir tokių, kurie Mindaugą tiesiog žemina²⁷.

Prieš pereidami prie paties Mindaugo laikų, turime mesti trumpą žvilgsnį į lietuvių tautos istoriją XII-XIII amžių sąvartoje.

II. Lietuvių karo žygiai į kaimynus ir valstybės pradžia

Livonijos kronisto Henriko žodžiais, lietuviai savo žygiais XII amž. pradžioje gąsdino visas kaimynines tautas, « o rusai bėgdavo per miškus ir kaimus, kai tik išvysdavo kad ir nedaugelį lietuvių, kaip bėga kiškiai pamatę medžiotoją...»²⁸. Ir kiti XIII amž. šaltiniai, kaip Eiliuotinė Livonijos kronika, Ipatijaus metraštis ir eilė rusų *letopisių*, kaip ir lenkų metraščiai, įvairiais faktais paremia anuos išgarsėjusius žodžius tokio svarbaus XIII amžiaus pradžios

²⁶ Plg. V. Daugirdaitė-Sruogienė, *Lietuvos istorija*, Chicago 1956, 89.

²⁷ Prof. K. Jablonskis, paskaitęs Z. Ivinskio, *Mindaugas und seine Krone* (Zeitschrift für Ostforschung, 1954, Heft 3, 360-386) laiške iš Vilniaus (1959.11.10) rašė autoriui: «Visų pirma Mindaugas, jo krikščionybė, jo karaliavimas. Jo tikroji sostinė tur būt iš tikrųjų buvo Naugardėlis baltarusių krašte, jam tenai patogiau buvo laikyti pabėgusius nuo totorių jo priimtus į tarnybą rusų karius, ir jiems ten patogiau buvo pravoslaviškame krašte, čia pat Lavrušovo vienuolyne gyveno jo sūnus Vaišelga, jį nužudžius lengvai galėjo užimti šitą sostą, o ne kur lietuviškose žemėse, surusėję ar rusiškai kuni-gaikščiai, Mindaugo sūnus ir žentas (Švarnas), kurie rėmėsi ne lietuvių bajorų karine jėga. Tenai buvo prie Mindaugo ar pora katalikų vienuolių, ar tik vienas jo kapelionas, o daugiau katalikų dvasininkijos visoje Lietuvoje tur būt ir nebuvo, Europoje buvo « Lietuvos » vyskupų, bet jie tebuvo tituliniai. Taigi, jokios katalikiškos krikščionybės Mindaugo laikais Lietuvoje nebuvo. Iš viso Mindaugas tebuvo Ordino statytinis, rėmėsis savo krašte nelietuviška karine jėga, neitralus kryžiaus žygiuose prieš Lietuvos žemes, jis visai nebuvo joks tikras Lietuvos valdovas, bet savanaudiškais tikslais daug prisidėjęs prie Lietuvos valstybinės organizacijos griovimo, bet nesugebėjęs jos sugriauti. Aš jį visai niekinu, tai ginčijamas dalykas, ir aš tos pažiūros nenoriu primesti, bet jo garbinti nėra pagrindo ». Plg. Z. Ivinskis, *Prof. K. Jablonskio atminimui (1892-1960). Jo įnašas Lietuvos istorijos mokslui*, Aidai 1961, 1 nr., 18-22.

²⁸ « Erant etiam tunc Lethones [= lietuviai] in tantum omnibus gentibus in terris existentibus dominantes, tam christianis quam pagani, ut vix aliqui in villis suis habitare auderent, et maxime Lethi... Et fugerunt Rutheni per silvas et villas a facie Lethonum licet paucorum, sicut fugiunt lepores ante faciem venatorum, et erant Lyvones et Lethi cibus et esca Lethonum et quasi oves in fauce luporum, cum sint sine pastore » (HChL 69).

šaltinio, Livonijos Henriko. Iš tiesų, iš XIII amž. versmių susidaro neginčijamai stiprus išpūdis, jog lietuviai buvo tapę tikra *karių* tauta²⁹. Savo žygiais jie kontroliavo Dauguvą iki pat jos tolimųjų aukštupio sričių. Pačiais Dauguvos pakraščiais, ant savo lengvų ir eiklių žirgų, jie pasiekdavo ir Smolensko žemes. Kai Polockas turėjo nesutikimą su Didžiuoju Naugardu, savaime šis turtingas prekybos centras tapo lietuvių ir polockiečių bendras priešas. O kada Livonijos ordinas ėmė išgalėti ir didinti savo valdas, ne tik Polockas, bet ir kiti Dauguvos krantų miestai ir pilys, kaip Gercikė ir Kukeinois, žiūrėjo į lietuvius kaip į savo natūralius gynėjus ir sąjungininkus³⁰. Smulkieji Padauguvio kunigaikščiai galingiems lietuviams visaip stengdavosi įtikti ir jų klausyti. Jie aprūpindavo lietuvius maistu jų tolimesniems žygiams gilyn į Livoniją ir į rusų žemes. Jie parengdavo ir duodavo savo laivus, kai tik reikėdavo lietuviams persikelti per upes. Lietuviai sugebėdavo persikelti ir per patvinusią Dauguvą, ar vienos nakties būvyje sau pasistatydavo tiltą. Padauguvio kunigaikščiai noriai prie lietuvių būrių priskirdavo ir savo kelių vadovus. Tokių « sąjungininkų » žemių lietuviai neplėšdavo³¹. Turėdami savo karo žygiams saugią bazę Polocko ir Dauguvos srityse, lietuviai daug kartų XII amž. gale ir XIII pradžioje nusitrenkdavo iki upių Velikaja, Lovatė, siekdavo Ilmenio ežero. Pačiuose tolimiausiuose savo žygiuose lietuviai yra siekę prekybos kelių nuo D. Naugardo iki Volgos aukštupių, iki upių Polos, Msta ir Tvercos³².

Pripetė buvo kitas vandens kelias, kuris traukė lietuvių dėmesį. Kraštas čia buvo skurdesnis negu Dauguvos. Lovatės ir Dniepro žemės. Prekyba iš Kijevo į Lenkiją patogumo ir kelio trumpinimo dėliai daugiau vyko sausumos keliais. Kai Pinsko ir Drogičino žemės pakliuvo į pusiau priklausomybę nuo Lietuvos, lietuviai pasirodė Pripetės ir Būgo krantuose. Tai buvo vėl pakeliui į turtingesnes Volinijos sritis, per kurias ėjo prekybos keliai iš Kijevo, būtent, į Vladimirą, Chelmą, Belzą ir kitur.

²⁹ HChL 25-26, 50-51. Kitas kronikos vietas apie lietuvių žygius žiūr. registeryje, 230 psl. (« Lethones ») ; LReim 326-330 (apie lietuvius : « ir macht ist breit »). Savo karo žygiuose į kaimynines žemes lietuviai pasirodė gausiais būriais, kurie siekia tūkstančių (LReim 1426, 2517, 2627, 4677, 7777 ir kt.). Prie 1283 m. Prūsų kronistas Petras Dusburgietis pažymėjo, kad kryžiuočiai pradėjo kovas prieš lietuvius : « contra gentem illam potentem et durissime cervicis exercitatumque in bello » (SRP I, 146). Kitus šaltinius žiūr. Z. Ivinskis, *Saulės-Šiaulių kautynės 1236 m. ir jų reikšmė*, Kaunas 1936, 6-11.

³⁰ Plg. H. Paszkiewicz, *The Origin of Russia*, Londonas 1954, 194.

³¹ Plačiau žiūr. M. Taube, *Russische und litauische Fürsten an der Duna zur Zeit der deutschen Eroberung Livlands (12. und 13. Jh.)*, Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, XI, 1935, 367-602.

³² H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, o. c. 29-36.

Trečias lietuvių žygių kelias siekė Černigovo kraštą, rytinių slavų — severėnų kilties žemę. Svisločio ir Beržūnos (gud. Biarezyna) krantais lietuviai pasirodydavo anapus Dniepro prie Desnos, kur kitados buvo nusidriekusi rytinių baltų sodybos, net iki pat Tverės, Maskvos, Kalugos, Tūlos ir Riazanės sričių. Papildydamas reikšmingus mūsų didžiojo kalbininko K. Būgos įdomius duomenis, tai yra neabejotinai įrodęs žinomasis slavistas M. Vasmer. Jis daugiausia rėmėsi upių-upelių ir ežerų vardynu³³. M. Vasmerio ir K. Būgos teigimus papildė gausi baltiškos kilmės archeologinė medžiaga³⁴.

Tad tie tolimi lietuvių žygiai į rytus buvo lyg savotiškas savo protėvių gyvenviečių ir jų etninių likučių jieškojimas. Nuostabiu būdu ne tik iki XIII amž., bet ir žymiai vėliau ten dar buvo išlikusios rytinių baltų, tiksliau, lietuvių salos, nes stipri rytinių slavų ekspansija į vakarus dar nereiškė, kad visi Dniepro ir Okos aukštupių baltų kilmės gyventojai būtų skubiai pasitraukę į vakarus, ar tuojau asimiliavęsi. Tad ne tik VII-VIII amž. po Kristaus aptinkami įvairiose Smolensko, Tverės, Maskvos, Tūlos, Orelio, Briansko, Černigovo srityse baltiško charakterio piliakalniai, pilkapiai, randami įvairūs įrankiai,³⁵ kurie panašūs į rytinės Lietuvos archeologinę medžiagą³⁶. Baltiškų gyvenviečių, jų sodybų ženklai kai kur išsilaikė dar žymiai ilgiau. Iki XII amž. yra išsilaikiusi į vakarus nuo Maskvos slavų apsupta garsioji galindų (*goliad*) sala. Įdomu, kad ištisa sritis arti Možaisko iki pat I pasaulinio karo buvo dar vadinama *Litva*³⁷. Kitos uždarų rytinių baltų sodybų salos prie Smolensko, Vitebsko, Polocko, Minsko buvo išsilaikiusios iki XIX amž.³⁸

Lietuvių veržimasis ir jų žygiai į rytus XII-XIII amž. yra dokumentuoti ne tik vaizdingais Livonijos Henriko posakiais. Jie žinomi iš rusų metraščių gausių užrašymų ir iš kitų šaltinių. Pvz., 1246 m. iš Volinijos į Kijevą keliavęs pranciškonas Jonas de Plano Carpinis pastebėjo, jog jam buvę baugu važiuoti per tą kraštą, nes lietuviai dažnai už-

³³ M. Vasmer, *Ueber die Ostgrenze der baltischen Stämme*, Sitzungsberichte der Preuss. Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, 1932. K. Būgos studijas žiūr. jo *Rinktiniai Raštai*, III, 1961, 493, 551, 728.

³⁴ Plačiau žiūr. M. Gimbutas, *Ancient Baltic Lands (A résumé of linguistic and archeological data)*. Naudota iš multiplikuoto manuskripto, kuris turi būti išspausdintas *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*. Šis manuskriptas (59 psl.) buvo paruoštas : *Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences*, Stanford, California, October 1961.

³⁵ M. Gimbutas, *Ancient Baltic Lands*, o. c., 43.

³⁶ Duomens proistorikų : Bulicovo, Spycino, Tret'jakovo, Iziumovos.

³⁷ M. Gimbutas, *Ancient*, o. c. 45.

³⁸ M. Gimbutas, *Ancient*, o. c. 45.

puldinę pietų Rusiją³⁹. Klaidinga būtų tačiau manyti, kad lietuviai su savo kaimynais tik karo santykius tepažino. Būta ir draugiškų ryšių. Pvz., kronistas Henrikas tarp kitko pasakoja apie žymų lietuvių kunigaikštį Daugerutį (Daugeruthe), kurio dukterį buvo vedęs Gereikės (Jersiko) Yisevaldas (Vsevolodas), kaip jis su didelėmis dovanomis vyko «pas didįjį Naugardo karalių, padarydamas su juo taikos sutartį»⁴⁰. Yra žinoma ir daugiau faktų iš tų ankstybųjų istorinių laikų, rodančių lietuvių kilmingųjų, jų kunigų vedybinius ryšius su slavų kunigaikščiais. Tik kartą Ipatijaus kronikoje tepaminėto Mindaugo brolio Dausprungo duktė buvo, pvz., ištekęsusi už Volinijos-Haličo Danieliaus Romanaičio ; Gaudemundą Traidenytę paėmė Plocko (prie Vislos) kunigaikštis Boleslovas II ; kita Traidenytė nuėjo į žmonas už Mozūrijos Ziemovito ir tt. Net vardais nebeatsekamos lietuvaits, vyriausių kilmingųjų — kunigų dukros, būdavo ištekinamos į kaimynus, nes jos ten skaitydavosi pageidaujamos žmonos. O vis tik kariniai žygiai labiausiai charakterizuoja to meto lietuvių žemę.

Gausūs lietuvių žygiai į kaimynus tačiau, kurių vien tarp 1200-1263 m. yra priskaičiuota 75⁴¹, nereiškė kokio neplaningo daužymosi į šonus. Tie žygiai buvo apdairiai organizuoti, o pasirodymai net gana toli už Lietuvos sienų byloja apie to laiko lietuvių didelę energiją. Pasėkoje tokių žygių, kurie parodė vadų stiprią valdžią, drausmę ir susiklausymą, buvo prasidėjęs Lietuvos viduje procesas, kuris paruošė lietuvių susijungimą į vieną valstybę.

Pačią Lietuvos valstybės pradžią tiksliai nustatyti yra sunku. Iš vidaus įvykių ir karo žygių į kaimynus, užsibaigusį žymiuoju Saulės laimėjimu (1236), Lietuvos suvienijimas ilgai buvo nustatomas dešimtmečio laikotarpyje 1226-36. Prieš 70 metų (1892) tyrinėtojas J. Latkowskis, kuris iš viso pirmasis davė išsamią studiją apie Mindaugą⁴², kronikų žinomis bandė prieiti išvados, jog nuo 1236 m. suvienytosios Lietuvos valdovu jau pasirodo Mindaugas. Jį Latkowskis laikė tikruoju Lietuvos vienytoju. Yra tačiau duomenų samprotauti, jog dar prieš Mindaugą, kada lietuvių tautai dar negrasė joks išorinis priešas, kai iš viso kaiminystėje dar nebuvo nei Livoni-

³⁹ « Nichilominus tamen ibamus semper sub periculo capitis propter Lithuanos, qui saepe insultum faciebant occulte quantum poterant super terram Rusciae et maxime in locis illis, per quos debebamus transire » (D'Avezac, M. : *Relations des Mongols ou Tartares par le frère Jean du Plan de Carpin*, 1838, 344 psi.). Plg. LowStud H, 277.

⁴⁰ HChL 113.

⁴¹ H. Paszkiewicz, *Origin.*, o.c. 197.

⁴² J. Latkowski, *Mendog król litewski*, atsp. iâ Rozprawy Akadem. Umiejtn., Krokua 1892.

joje, nei Prūsiose vokiečių ordino, lietuvių tautos apjungimui jau buvo padaryta *gera pradžia*. Dabar jau vis labiau norima tikėti, kad greičiausiai Mindaugo taip vadinamas «Lietuvos vienijimo» darbas yra turėjęs pirmataką⁴³.

Eiliuotinė Livonijos kronika, neminėdama vardo, kalba apie Mindaugo tėvą, kaip apie labai galingą vadą, kuriam nebuvo lygaus⁴⁴. Jau žymiai vėlesni lietuvių šaltiniai (vad. *Lietuvos Metrašcio* įvairūs sąvodai) yra užrašę jį Ringaudu⁴⁵. O Strykovskis Ringaudą vadina tiesiog « didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu »⁴⁶. Eilė smulkių teritorijų, kokių daug buvo etnografinėje Lietuvoje (Aukštaičiuose ir Žemaičiuose), turėjo būti dar XII amž. gale apjungta į stambesnę valdą vieno kunigo rankose.

Iš tarpo kunigų, kurie paprastai skaitėsi visais atžvilgiais vyriausieji, nes reikšmingais atvejais dar atlikdavo vyriausiųjų dvasininkų bei aukotojų pareigas, išsiskyrė pasižymėję karo vadai. Pasėkoje sėkmingų karo žygių, kurie tokiems kunigams nešė daugiau turto ir, žinoma, didino jų kariaunos — palydos karių (*družinos*) būrį, įgijo jie dar daugiau jėgos ir persvaros. Tada jie ėmė užiminėti kitų kunigų piliis, dar labiau didinti savo valdžią, pastoviai plėsti savo žemes. Iš silpnesnių kunigų jie ėmė reikalauti paklusnumo. Tokie stipresnieji kunigai Ipatijaus kronikoje yra pavadinti « vyresniaisiais kunigais » — *starejšej kniazi* ; Eiliuotinė Livonijos kronika kalba apie *konic groz, höchste konig, eldeste*, o lotyniški šaltiniai užrašė *poteris princeps, maior inter duces, rex*⁴⁷.

1219 m. sudarant taikos sutartį su Volinijos-Haličo našle Romano-viene, tarp dalyvavusių dviejų dešimčių Aukštaičių ir Žemaičių kunigaikščių yra minimi penki vyresnieji. Pirmoje vietoje yra užrašytas Živinbudas, kuris galėjo būti įpėdinis jau didelį Lietuvos plotą apjungusiojo kunigaikščio. Apie Živinbudą nebėra toliau jokių žinių. Gal po jo mirties vyriausią valdžią perėmė irgi tik tada vieną kartą teminimas vyresnis Mindaugo brolis Dausprungas, kurio sūnus Tautvilas paskui nenorėjo savo dėdei Mindaugui užleisti pirmosios vietos valstybėje. Ar Mindaugas savo teisę į vyriausią valdžią vedė iš savo tėvo, nežinoma. Nežinoma aiškiau nė jo kilmė, nė amžius. Jis buvo, be abejonės, susirinkęs sau stiprią kariauną ir valdė į vakarus nuo Nalšėnų srities pilimis apstatytą plotą, «Lietuva» vadinamą.

⁴³ Žiūr. išnašą 10 ir H. Paszkeewicz, *Origin*, o.c. 195-196.

⁴⁴ LReim 6383-85.

⁴⁵ PSRL XVII, 234, 250, 304, 365, 430, 481 (Rongol't, Ryngold, Rinkolt, Ringvilt). Jokie kiti šaltiniai Ringaudo nežino.

⁴⁶ M. Strykowski, *Kronika*, o.c. I, 251.

⁴⁷ K. Avižonis, *Die Entstehung und Entwicklung des litauischen Adels bis zur litauisch-polnischen Union*, Berlynas (Historische Studien) 1932, 29.

Pradžioje Lietuva tėra buvusi tik dalis Aukštaičių žemės, kurios vakarinė siena busėjusi žemiau Merkio žiočių, paties Nemuno vidurpiu iki pat Kauno. Kaip šiaurinę ribą, už kurios toliau driekėsi Lietuvos žemė, sudarė Neris, taip pietuose toji senoji Lietuva baigėsi dešiniajame Merkio krante. Rytinės ribos tolimieji punktai buvo : arti Vilniaus Paneriai ir Rūdninkai (prie Merkio) ⁴⁸ *. Ilgai yra sukėlę daug galvosūkio Mindaugo vardu išduotų dovanojimo dokumentų (1253, 1260 m.) datos *Datum in Lettowia in curia nostra* ⁴⁵. Tai negalėjo reikšti, kad dokumentai buvo surašyti Mindaugo pilyje *Lettowia*, bet jie galėjo būti duoti *Lettowia* žemėje Mindaugo pilyje ⁵⁰ *. Jau Mindaugo laikais Lietuvos ribos buvo stipriai išplėstos. Ji apėmė ne tik Aukštaitiją, bet ir žemes kairiajame Nemuno krante.

Iš šaltinių kaimynų, kurie paprastai įkyrius savo priešus lietuvius, žinomus pagonis, dažnai pravardžiavo ir pykčio valandomis rašydami koliojo (ypač rusų *letopisiai*), nėra galima laukti nuoseklių pasakojimų apie XIII amž. Lietuvos vidaus gyvenimą. Tad iš tų versmių nėra apytikriai negalima nustatyti *laiko*, kada Mindaugas tarp anų vyresniųjų kunigaikščių, kurių vardai (Živinbudas, Daujotas, Vilikaila, Dausprungas) toliau niekur daugiau nebeminimi, yra įgijęs žymiausią vaidmenį. Vyriausios valdžios užgrobimas ir jos išlaikymas buvo klausimas stipresnės *jėgos*. O ji priklausė nuo to, kokio didumo sritis ir kiek daug pilių Mindaugas į savo rankas suėmė.

Ilgi Eiliuotinės kronikos posmai, o dar labiau kelios aiškos žinutės Ipatijaus metraštyje, leidžia spręsti, koku būdu Mindaugas yra įveikęs sau priešingus kunigus. Tiesa, reikia atsiminti, kad anas rusų metraštis Mindaugui yra labai nepalankus, nes jį paprastai tamsiai piešia. Bet vistiek nuo tikrovės nebus nutolta teigiant, jog ^{48 49 50}

⁴⁸ « Lietuvos * ribas žiūr. žemėlapiuose : LowStud negale); V. Pašuto, *Obrazovaniye*, o.c. (gale) ; Lietuvos istorija, I, Vilnius 1957, 64-65 (pagal H. Lowmiański).

⁴⁹ K. Maleczyński, *W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga z lat 1253-1261*, Ateneum Wileński XI, 1936, 56 (žiūr. visų dokumentų tekstus priede).

⁵⁰ Paties žodžio *Lietuva* etimologizavimas yra sukėlęs daug sunkenybių : St. Tarvydas, *Lietuvos vietovardžiai*, Vilnius 1958, 20-22 ; St. Tarvydas, *Lietuvos vietovardžiai* (kolekt. darbe: *Lietuvos fizinė geografija*, I, Vilnius 1958, 34). Dabartinėje Lietuvos toponomastikoje žodis *Lietuva*, rodos, iš viso nebesurandamas, jeigu neminėti *Leitės*, Nemuno deltoje Rusnės prieupio (LB XTV, 1958, 355). Originalią ir labiau įtikimesnę *Lietuvos* etimologiją duoda J. Otrijbski, *Gramatyka języka litewskiego*, I, Varšuva 1958, 2-8 (O nazwach : Litwa, Litwini i język litewski). Jis įrodinėja, jog Nemuno vidurpis kitados yra vadinęsis *Leite* ar *Lieta*. Todėl, pvz., vietovardis *Alytus* (rusiškai *Olita*) esanti tik ankstyba prie Gardino įsikūrusių rusų transpozicija lietuviško vietovardžio *Leita*. *O-lita* turėję reikšti *Prie Litos*, ar *Ant Litos* (plačiau ten 5 psl.).

Mindaugas savo įsigalėjimui yra panaudojęs merovinginius metodus. Savo gudrumu, klasta ir jėga jam pasisėkė pašalinti, išvartyti, nužudyti ar priversti savo valdžiai paklusti kitus vyresniusius ir smulkesnius Aukštaičių kunigus. Smulkiai išskaičiuodamas iš lietuvių pusės 1219 m. sutarties su Haličo-Volinijos kunigaikščiais (Danielium ir Vasilku) dalyvius, Ipatijaus kronistas prie vienos giminės sako: « o štai Bulevičiai: Vismantas (Višimunt), jį nužudė Mindaugas ir pagrobė jo žmoną, ir jo brolius Edivilą ir Sprudeiką užmušė »⁵¹. Kitoje vietoje kronistas bendrai išsitarė, jog Mindaugas « pradėjo žudyti savo brolius ir brolėnus, o kitus išvijo iš krašto ir pradėjo kunigaikščiauti (kunigauti) vienas visoje Lietuvos žemėje. Jis labai išpuiko ir reikalavo būti šlovinamas ir garbinamas, ir jis nepakentė nieko sau priešingo »⁵². Dalis sritinių kunigų žuvo kovose su daug galingesniu Mindaugu. Ištikus poezijos puslapius yra davusi Eiliuotinė Livonijos kronika, kaip trys iš Aukštaičių žemės išvartyti kunigai sau prieglaudos ieškojo Livonijoje⁵³. Tiesa, Mindaugas dėl tokių savo užsimojimų užsitraukė daug neapykantos, bet jis apjungė didelę dalį lietuvių žemių. O kartą jau persvaros įgijęs, jis vis pastoviai didino savo valdas. Esą Nalšėnų kunigaikštis Daumantas tykojęs Mindaugą pašalinti, bet neįstengęs, nes — anot Ipatijaus metraščio — « Daumanto jėga buvo silpna, o Mindaugo didelė »⁵⁴. Iš Žemaičių kunigaikščių, be didelio pasipriešinimo, Mindaugui nusilenkė rytinės krašto dalies kunigas Erdvilas, kuris tik 1219 m. sutartyje tėra paminėtas. Jo vardas ten užrašytas šalia kito galingo ir Mindaugui nepaklusnaus Žemaičių kunigo Vykinto, kurio seserį buvo vedęs Mindaugo brolis Dausprungas⁵⁵.

Apie 1240 m. Mindaugas, įveikęs savo priešus, tapo vieninteliu tikrosios Lietuvos ir rytinės dalies Žemaičių valdytoju, tų žemių vyriausiuoju kunigu. Kalbant rytų kaimynų kronikų terminu, jis tapo *didžiuoju* Lietuvos kunigaikščiu, kaip jį yra pavadinusios Nau-

⁵¹ PSRL II, 735-736. Plg. V. Pašuto, *Obrazovanije*, o.c. 338-341.

⁵² « Nača [Mindaugas] izbivati brat'ju svoju i synovce svoj, a drugija vygna iz zemle, i nača kniažiti odin vo vsej zemle Litovskoj... » (PSRL H, 858-859).

⁵³ Tie trys lietuvių kunigai (broliai) čia vadinami vardais: *Milgerin*, *Tucze* (Dutze), *Gingeike* (LReim 2741-2885). Apie jų kovą su Mindaugo šalininku Lengveniu žiūr. plačiau Z. Ivinskis, *Lengvenis*, LE XXV, 386. Plg. V. Pašuto, *Obrazovanije*, o.c. 137, 152, 295.

⁵⁴ PSRL II, 860.

⁵⁵ Plačiau apie Mindaugo santykius su Žemaičių kunigais žiūr. St. Zajączkowski, *Studia nad dziejami Żmudzi wieku XIII*, Lvovas 1925, 46-49. J. Staikauskas, *Lietuva ir Vakarų Europa XIII-me amžiuje*, Kaunas 1934, 131-134 (Mindaugo teisiniai santykiai su Žemaičiais).

gardo ir M. Strykovskio kronikos⁵⁶. Reikia atsiminti, kad šitas titulas Europos rytuose nebuvo mažavertis. Tik vakarų Europoje galingi ir nepriklausomi kunigaikščiai gaudavo karaliaus titulą⁵⁷. Akivaizdžia Mindaugo karinės jėgos demonstracija yra laikoma tai, kad jis 1244 m. savo žygyje į Kuršą prie Ambotės buvo atvedęs didelę kariuomenę⁵⁸. Poezijos rimams suderinti vis didelius skaičius vartodamas, Eiliuotinės kronikos autorius rašė, kad Mindaugas ten atvedęs 30.000 karių⁵⁹. Savo valdžią Mindaugas stengėsi išplėsti ir i kairįjį Nemuno krantą, lenkdamas «išdidžius» jotvingių kunigus, kurie, palaikydami žymųjų Žemaičių kunigaikštį Vykintą, su Mindaugu turėjo «daug vaidų» (*mnogije brani*). Bet Mindaugas pagaliau «įtikino juos gausiu sidabru»⁶⁰. Šitaip Mindaugo valdžią ar priklausomybę nuo jo turėjo pripažinti Aukštaičiuose ne tik Nalšėnų, Deltuvos ir kitos žemės, bet dalis Žemaičių ir jotvingių.

Lietuvos ekspansija į rytus jau buvo prasidėjusi dar prieš Mindaugą⁶¹. Naudodamiesi artimųjų Rusios žemių susilpnėjimu, dar keliasdešimt metų prieš totorių pasirodymą, lietuviai buvo pradėję pastoviai veržtis rytų link. Gardino žemė su artimiausiomis pilimis buvo pradinis laimikis. Užimdamas Nemuno kairėje porą Lietuvai artimiausių krivičių sričių, šituo keliu ėjo ir Mindaugas. Savo palikuoniams jis nurodė ekspansijos kryptį, kuri pastoviai buvo palai-koma du šimtmečius. Iš Juodojoje Rusijoje užimtųjų sričių Mindaugas pasilaikė Slanimą ir Valkaviską, o sūnui Vaišvilkiui⁶² atidavė Naugarduką. Esą dėl pralieto kraujo sąžinės kamuojamas, Vaišvilkas priėmė graikišką krikštą, prie Nemuno «tarp Lietuvos ir Nau-garduko» pasistatė vienuolyną ir ten atgailavo⁶³.

⁵⁶ M. Strykowski, *Kronika*, o.c. I, 285.

⁵⁷ Plg. K. Forstkeuter, *Deutschland und Litauen im Mittelalter* (Studien zum Deutschtum im Osten, I) Köln-Graz 1962, 19.

⁵⁸ Eiliuotinės kronikos autorius du kartu įsakmiai pabrėžia, kad Mindaugas atvyko «mit grozer macht» (LReim 2465, 2499). Apie visą žygį žiūr. LReim 2450-2588. Apie Ambotę LE I, 1953, 141.

⁵⁹ «da was vil michel [= didelė] heidenschaft,
Myndowe drizic tūsent man
hatte...» (LReim 2516-18).

⁶⁰ «ubedi ja serebrom mnogim» (PSRL II, 820).

⁶¹ H. Paszkiewicz, *Litwa przed Mendogiem*, o.c. 246. Plg. H. Paszkiewicz, *Origin*, o.c. 188-194.

⁶² Kai kas Vaišvilką vadina Vaišelga (PSRL II, 858-859, 863 : *Voišelk*). K. Būgos (*Rinktiniai Raitai*, I, Vilnius 1958, 235-237) nuomone šis Mindaugaitis galėjo vadintis Vaiš(a)vilkas.

⁶³ PSRL H, 858-859. Šito vyriausiojo Mindaugaičio stačiatikių tikėjimo priėmimas gali būti netiesioginiu įrodymu, jog jo tėvas bus ilgai gyvenęs Lietuvos prijungtose rytinių slavų žemėse.

Nuolatos stiprėdamas, Mindaugas kaip savo priešus ėmė persekioti ir artimus giminaičius. Saugumo sumetimais atimdamas žemes, jis iš tikrosios Lietuvos išvarė sūnėnus, savo brolio Dausprungo vaikus, būtent, Tautvilą ir Edivydą. Drauge su iš Žemaičių išvarytu Vykintu, jis juos pasiuntė į rytus, žadėdamas leisti įsikurti Smolenske ir kitose jų užimsimose žemėse ⁶⁴. Strykovskio kronikos žinias, kad Vykintas užvaldęs Vitebską, Tautvilas — Polocką, o Edivydas — Smolenską * ⁶⁵, paremia ir kiti šaltiniai ⁶⁶. Bet Mindaugo grasinimų pabūgę, brolio sūnūs vėliau pabėgo pas Volinijos Danielių ir Vasilką.⁶⁷

Beveik tuo pat laiku, kai Lietuvoje brendo didėjanti mindauginė valstybė, gimė jai pavojaingiausias priešas. Netoli už Lietuvos ribų (prie Dauguvos ir Vislos krantu) buvo įkurdintos dvi svarbios karinės vokiečių riterių organizacijos. Jos greitai susijungė krūvon, ir galinga vokiečių ordino valstybė per du šimtmečius labiausiai svėrė Lietuvos gyvenime, darydama daug įtakos ir jos svarbiems politiniams apsisprendimams ⁶⁸.

Pirmiausia prie Dauguvos krantų ėmė stiprintis kalavijuočių ordinas ⁶⁹. Visby salos ir Liubeko pirkliams ėmus lankyti Dauguvos sritį, nuo 1180 m. Padauguviu pradėjo domėtis ir misininkai, ir 1186 m. Bremeno arkivyskupas Hartvigas II Ikšķilės (Uexkuel) vyskupu iššventino vienuolį Meinhardą, kurio įpėdinis Bertoldas 1198 m. žuvo kovoje su lybiais. Tada Hartvigas nauju Livonijos vyskupu iššventino (1199 m.) savo sūnėną Albertą, kuris pasirodė gabus organizatorius ir kolonizatorius. 1201 m. jis įkūrė Rygą ir ją padarė vyskupo sostine. Bet jam neužteko kasmet atsikviečiamų kryžininkų būrių pastoviai kovoti su priešiškais vietos pagonimis. Pagal Palestinoje su turkais kovojančių templininkų statutą, vyskupo priklausomybėje 1202-1203 m. žiemą buvo įkurtas kalavijuočių ordinas (*Fratres Militiae Christi*). Jojo nariai (*Schwertbrueder*) ant savo balto apsiausto, be raudono kryžiaus, nešiojo dar išsiuvinėtą kalaviją. Popiežiaus privilegijų skatinami, iš Vokietijos atvykstantieji kryžininkai didino naujo ordino prieauglių.

Sėkmingai užiminėjo kalavijuočiai pagonių lybių ir latgalių

⁶⁴PSRL II, 815-816. J. Stakauskas, *Lietuva*, o.c. 64-66. V. Pašuto, *Obrazovaniye*, o.c. 377.

⁶⁵ M. Strykowski, *Kronika*, o.c. 285-286.

⁶⁶ H. Paszkiewicz, *Origin*, o.c. 203.

⁶⁷ PSRL n, 815.

⁶⁸ Ryškiausias pavyzdys šia yra Kriavo aktas.

⁶⁹ Gana stambus ir pagrindinis naujas darbas : Fr. Benninghoven, *Der Orden der Schwertbrüder. Fratres Milicie Christi de Livonia*, Köln-Graz (Böhlau-Verlag) 1964 (ca. 550 psl., su 16 žemei., iliustr.). Ankstyvesnę bibliogr. žiūr. Z. Ivinskis, *Kalavijuočiai*, LE IX, 1956, 276-279.

žemes, iš vyskupo Alberto sau išreikalaudami *trečdalį* užimtų ir dar užkariausimų plotų (1207 m.). Nuo Dauguvos krantų riteriai nusi-kreipė ir į pietus. Jie užiminėjo sėlių gyvenamus plotus (1208 m.), tuo būdu norėdami padaryti užtvary vis nesiliaujantiems lietuvių puldinėjimams. Daug sunkiau kalavijuočiams sekėsi įkelti koją į žiemgalių ir kuršių plotus, nes tos kiltys rado veiklią paramą pavo-jingiausiam ordino priešė, būtent, lietuviuose. Įdomu, kad iš 42 lietuvių karo žygių 1200-1236 m. laikotarpyje, 23 žygiai buvo nu-kreipti šiaurėn, t.y. prieš kalavijuočius ir latvių gimines, ir tik 15 jų — prieš rytinius slavus ⁷⁰.

Su lietuviais ordinas težinojo tik karo santykius, nors antrasis kalavijuočių magistras Volkevinas (1209-1236) ilgai Lietuvon nekėlė kojos. Karo laimei besikeičiant, kaip įdomiai aprašinėja kronistas Henrikas, į kautynes su lietuviais riteriai stodavo tik tuomet, kai šie įsiverždavo Livonijon, ir taip tęsėsi porą dešimtmečių. Bet vysk. Alberto mirties metais (1229), pritraukę vietinių (estų, lybių ir lat-galių) būrius, kalavijuočiai padarė pirmą žygį Lietuvon, nužygiuo-dami link Nalšėnų žemės ⁷¹. Iš didelės lietuvių kariuomenės esą žuvę 2000, o karo grobio buvę 2500 arklių ⁷². Kad tos kautynės (jų skai-čiai, kaip paprastai pas Eiliuotinės kronikos autorių, yra perdėti) ir ordinui brangiai atsiėjo, yra aišku iš to, jog per 7 metus kalavi-juočiai nebekėlė kojos į Lietuvą. Turėjo jie ir vidaus sunkumų. Kai popiežiaus Honorijaus III atsiustasis legatas Vilhelmas de Mo-dena sėkmingai neišnarpliojo susipainiojusį ordino, vyskupo ir au-gančio Rygos miesto reikalų (1225 m.), vicelegatas Balduinas de Alna (1231-1234 m.) jau nebepajėgė Livonijoje įkurti bažnytinės valstybės, nes kalavijuočiai, nors formaliai ir priklausė Rygos vys-kupui, ginklu priešinosi.

Kaip tik tuo metu atsirado kitas svarbus ginkluotų misijų kraštas, būtent, Prūsų žemė, kuris Livonijos riterių ir kryžininkų prieaugliui tapo rimtas varžovas. Ten nuo 1216 metų, gavęs «Prūsų vyskupo» titulą ir Romos palaikomas, veikė cistersų vienuolis Kris-tijonas ⁷³. Jis paskutinis taikiu būdu bandė krikštyti prūsus. Bet jam nesisekė, ir jo įkurtoji Dobryniaus riterių brolija neturėjo jėgos. Nepalyginamai sėkmingiau veikė, į Prūsus koją įkėlęs, *vokiečių*

⁷⁰ H. Paszkiewicz, *Origin*, o.c. 205, 2 išnaša. Tuos skaičius tačiau nega-lima absoliučiai tikrais laikyti, nes jie yra paimti iš šaltinių, kurie nesužy-mėjo visų lietuvių karo žygių.

⁷¹ Nalšėnų sritis apėmė plotą į pietus ir į rytus nuo Vilniaus iki Eišiškių, Surviliškio, Alšėnų. Šiaurėje ji toli perėjo dešinį Neries krantą.

⁷² LReim 1833-1843 (apie tą kalavijuočių žygį posmai nuo 1800 eil.).

⁷³ Plačiau ir bibliografiją žiūr. Z. Ivinskis, *Kristijonas, Prūsų vyskupas*, LE XIII, 1958, 145.

ordinas, kuris savo pradžią buvo gavęs 1190 m. Palestinoje prie Akonos apgulimo ⁷⁴.

Ketvirtasis vokiečių ordino magistras Hermanas Salza, gavęs Mozūrijos kunigaikščio Konrado kvietimą atsiusti riterių gintis nuo įkyrių prūsų puldinėjimų, iš imperatoriaus Fridricho II (Hohenštاوفeno) išsirūpino ordino ateičiai rytuose reikšmingą privilegiją, duotą Rimini, Italijoje, 1226 m. kovo mėnesį. Jos dėka ordinui, su Reicho kunigaikščio titulu, buvo suteiktos visos teisės būti pilnu krašto savininku užkariausimoje prūsų žemėje. Tada Salza priėmė kvietimą Konrado, kuris 1230 m. kryžiuočiams užrašė Kulmiją. Krikščionims ginti ir naujakrikštams apsaugoti nuo fanatiškų pagonių puolimų, 1231 m. pavasarį atvyko prie Vislos Hermano Balke's vadovaujamas būrelis riterių. Jiems pirmąją bazę sudarė Tomas (1232 m.) ir Kulmas (1235 m.). Čia įsikūrę, kryžiuočiai iš gynimosi pozicijos perėjo į daug sėkmingesnę ofenzyvą. Jiems Fridrichas II vadinamoje *auksinėje bulėje*, duotoje Veronoje 1245 m., amžinai padovanojo Kuršą, Lietuvą ir Žiemgalius.

Dar nuo savo dešimtmečių veiklos Palestinoje kryžiuočių ordinas naudojosi dideliu vokiečių kunigaikščių palankumu ir ypatinga Romos kurijos globa. Vykstantieji iš Vokietijos į daug artimesnius Prūsus galėjo laimėti tuos pačius atlaides, kaip sunkiuose žygiuose į Palestiną. Ordinui ateitis buvo užtikrinta, nes ir popiežius Grigalius IX jam leido kurti savo valstybę (1234 m.). O iš nelaimingos prūsų nelaisvės sugrįžęs Kristijonas (1239 m.), kurio valdas jau buvo kryžiuočiai užėmę, tapo užmirštas; nieko nepadėjo ir skundas Romoje.

Vos tik kryžiuočiai įsikūrė Prūsuoje, Livonijos kardininkai pamatė, kad bus sunku dalintis Vakarų parama. Taigi jau 1230-1231 m. Livonijos magistras ėmė derėtis su vokiečių ordinu, siūlydamas prisijungti. Atsargiai ir šalta priimdamas pasiūlymą, tik 1235 m. Salza tepasiuntė Livonijon du savo įgaliotinius, kad ištirtų kalavijuočių gyvenimą ir paruoštų planą jiems priimti. Sužinojusi apie kalavijuočių tarpe esantį nedrausmingą ir nusikaltėlių elementą, kryžiuočių kapitula atidėjo jų priėmimą į Marijos riterius. Tačiau netikėti įvykiai — didelis kalavijuočių pralaimėjimas Lietuvoje, pagreitino jų įjungimą.

Vilhelmo Modeniečio paveiktas, popiežius Grigalius IX leido visoje šiaurės Vokietijoje paskelbti (1236.II.19) *pirmąjį* kryžiaus žygį prieš lietuvius. Kalavijuočiai jau buvo pastebėję, jog jų pašo-

⁷⁴ M. Tümler, *Der deutsche Orden im Werden, Wachsen und Wirken bis 1400*, Viena 1955 (gausi bibliografija). Lietuvišku požiūriu ir lietuvių ir kitą bibliogr. žiūr. Z. Ivinskis, *Kryžiuočių ordinas*, LE XIII, 177-184.

nėję atsirado stipri jėga, kuri galėjo būti pavojinga ordinui pačioje Livonijoje. Vėl pasitelkę jungtinę vietinių tautų kariuomenę ir gavę Vokietijos kryžininkų talkos, riteriai suruošė didelį žygį į šiaurinę Lietuvą. Grįždami prie Saulės (« kein Soule sie karten wider »), t.y. Šiaulių srityje, pelkėtoje vietoje, jie Žemaičių kunigaikščio Vykinto ⁷⁸ vadovaujamų būrių buvo sumušti (šv. Mauricijaus dieną, 1236.IX.22). Daugybės žuvusiųjų tarpe buvo pats Volkevinas ir 48 riteriai ^{75 76}, o kitus bėglius pakelyje žudė žiemgaliai ⁷⁷.

Šitas ankstyvas lietuvių laimėjimas savame krašte parodė jų organizaciją ir susiklausymą. Skaudus smūgis paskubino kalavijuo-

⁷⁵ Kad Vykintas yra buvęs prie Saulės kautynių vadas teturime netiesioginį įrodymą, randamą Ipatijaus kronikoje. Kada buvo bandoma į sąjungą (koaliciją) prieš Mindaugą ir Vykontą įtraukti (1248 m.), Rygos vyskupas rašė Volinijos-Haličo Danieliui Romanaičiui : « Tik tavo labai darome mes taikos sutartį su Vykontu, nes jis pražudė daug iš mūsų brolių » — «jako tebe delia mir stvorim so Vykyntom, zane brat'ju našu mnogu pogubi » (PSRL II, 816) ; St. Zajaczkowski (*Studia*, o.c. 54-56) pirmasis nurodė į šitą Ipatijaus kronikos vietą, darydamas išvadą, kad stipriausias to laiko Žemaičių kunigas yra buvęs vadu Saulės-Šiaulių kautynėse. Panašių išvadų priėjo : S. Sužiedėlis, *Kautynės ties Šiauliais 1236 m.*, Athenaeum VI, 1935, 45 ; Z. Ivinskis, *Saulės-Šiaulių kautynės 1236 m. ir jų reikšmė*, Kaunas 1936, 32 ; naujai prie tokių išvadų prisidėjo V. Pašuto, *Obrazovaniye*, o.c. 371.

⁷⁶ LReim 1906-1907. Visas Saulės kautynių aprašymas LReim 1859-1966. Kiti šaltiniai ir gausi bibliografija S. Sužiedėlis, *Kautynės*, o.c. 13-53; Z. Ivinskis, *Saulės-Šiaulių kautynės*, o.c. 1-50. Plg. naujai gana plačiai su žemėlapiu ir planu Fr. Benninghoven, *Der Orden der Schwertbrüder*, 1964. Kas liečia kautynių vietą, negalima identifikuoti Saldės su Vec-Saule prie Bauskės, nors Aug. Bielenstein (*Die Grenzen des lettischen Volksstammes*, 1892, 122) tikėjosi tai tezei suradęs ir archeologinių duomenų. Gal paskutinis Br. Schumacher (*Geschichte Ost- und Westpreussens*, Würzburg ⁴ 1959, 36) laikė Bauskės Saulę vieta kautynių, jas paankstindamas (1235 m.). Užtat R. Wittram (*Baltische Geschichte 1180-1918*, München 1954, 22) yra arčiau tiesos, teigdamas : « Es war auf dem Rückweg von einem Zuge gegen die Litauer, am 22. September 1236. Bei Säule — wohl Schaulen in Litauen — wurde das Ordensheer von den Litauern, denen die Semgaller sich anschlossen, überfallen und vernichtet ».

⁷⁷ Popiežius Grigalius IX savo bulėje (LUB I, 191) minėjo 50 kritusių riterių. Tokius pat skaičius užrašė Chronicon Olivense ir Chronicon Hermanui de Wartberge (SRP I, 681 ; II, 33-34). Tos kronikos pamini taip pat mirtį « daugybės kryžininkų » (pilgrimų). Didž. Naugardo ir Tverės metraščiai pamini, kad užjūrio vokiečiai su didele jėga buvo atvykę Rygon (« priodoša Nemce v sile velice iz zamorija v Rigu »). Tie šaltiniai taip pat patvirtina Eiliuotinės kronikos žinią, kad Saulės kautynėse dalyvavo ir Ruzen (LReim 1889-1890). Iš Pskovo buvo atvykę Livonijon 200 karių kaip kalavijuočių ordino sąjungininkai kariauti prieš «bedieviškąją Lietuvą ». Bet tik kas dešimtas iš jų tesugrižęs namon... 1237 m. rašė pirmasis D. Naugardo metraštis : «idoša na bezbožnuju Litvu ; i tako... bezbožnymi poganyimi pobeženi bysa, priodoša koždo desiatyj v domy svoja » (*Novgorodskaja pervaja letopis' staršego i mladšego izvodov*, red. A. Nasonov, 1950, 74; plg. PSRL III, 50; IV, 1, 214; IV, 2, 208 ; XV, 364).

čių į vokiečių ordiną įjungimą, kuris buvo įvykdytas 8 mėn. po Saulės kautynių (1237.V.13). Šitas susijungimas, t. y. kryžiuočių atsiradimas ir prie Dauguvos krantų, ateityje bus pastovus akstinas, kad abi ordino dalys (Prūsiose ir Livonijoje) susijungtų ir *teritoriniu* ryšiu. Kaip nemalonus pašinas ordino kūne, Žemaičiai atsirado tarp dviejų ugnių, ir juos laimėti pasidarys ordinui aukščiausias užsienio politikos tikslas, ypač Kęstučio ir Vytauto laikais. Livoniją ir Prūsus jungiančiam tiltui nutiesti daug pastangų bus padėta iki pat Melno taikos (1422 m.), net dar vėliau ⁷⁸.

III. Sąjunga prieš Mindaugą. Jo krikštas ir karūnacija

Mindaugo kaimynai ir giminaičiai su nepasitikėjimu ir baime žiūrėjo į jo pasisėkimus ir galios stiprėjimą. Volinijos — Vladimiro Romanaičių norą priešišškai veikti skatino Dausprungaičiai. Rimčiausias priešas dėdei Mindaugui buvo nepalaujamas sosto varžovas Tautvilas, kurio viena sesuo buvo ištekėjusi už Naugardo kunigaikščio Aleksandro Neviečio (Nevskio) ⁷⁹, o kita už — Volinijos Danieliaus. Savo pretenzijų atžvilgiu Tautvilas buvo ryškus Vytauto ir šio pusbrolio Švitrigailos pirmatakas. Atsiremdamas į priešus Lietuvoje viešpataujančio valdovo, drauge kovojo prieš jį už savo teises.

Danielius taip pat pasirodė veiklus. Kovon prieš Mindaugą jis kvietė lenkus, sąjungen įtraukdamas net puslaukinius polovcus. Danieliaus palaikomas ir Livonijos vokiečių užtariamas, narsus Žemaičių kunigaikštis Vykintas prikalbėjo Rygos miestą ir patį vyskupą Mikalojų sudaryti su Romanaičiais sutartį. Prieš Mindaugą dar buvo užraginti jotvingiai ir nenurimusi dalis Žemaičių. Be to, Eiliutinė kronika pamini (apie 1250 m.), kaip Livonijos magistras Andrius, nuteriojęs Nalšėnų sritį, atėjo iki pat Mindaugo pilies Lietuvoje (*Littowen*). Tais pat metais magistras išsiruošė žygiui ir į Žemaičius ⁸⁰.

Jauna Lietuvos valstybė pateko į didelį pavojų. Tačiau Mindaugas savo įgimtu gudrumu įveikė kliūtis ir neleido jai žlugti. Pirmiausia jis jėškojo taikos pas Volinijos Danielių, prašydamas nepalaikyti brolaikio Dausprungaičio. Dovanomis ir pinigais Mindaugas

⁷⁹* Plačiau Z. Ivinskis, *Kovos bruožai dėl žemaičių ir jų sienų*, Athenaeum V, 1935, 54-117 ; M. Tumbleb, *Der deutsche Orden.*, o.c. 130 ir sek. B. Schumacher, *Geschichte*, o.c. 34 ir sek.

⁷⁸ M. Taube, *Russische und litauische Fürsten*, o.c. 407.

⁸⁰* LReim 3287-3350 (« der konic in siner bürge lac », 3329 eil.). Ią Eiliutinės kronikos matyti, kad riteriai su kryžininkais tuoju gana sėkmingai įpuolė Žemaitijon (LReim 3351-3398 ; « der Sameiten blüt man göz und sie mochten sich nicht weren » 3372-3373 eil.).

norėjęs nužudydinti savo varžovą⁸¹, pavartodamas ankstesnius kovos metodus⁸². Mindaugą neramino žinios, kad Tautvilas buvo parodęs palankumo vokiečiams ir krikščionims⁸³. Sūnėnas galėjo pasidaryti dar pavojingesnis, kai jis kreipėsi į Rygos arkivyskupą krikšto reikalui. Kiek žinios siekia, Tautvilas yra buvęs pirmasis Rygoje lotyniškai pakrikštytas lietuvių kunigaikštis. Yra manoma, kad Tautvilui jau turėjo būti skirtas ir popiežiaus Inocento IV raštas, iš kurio aiškėja, kad neofitas Polocko kunigaikštis pareiškęs norą «Įkurti lotynų katedros bažnyčią»⁸⁴.

Tautvilo teises prieš Mindaugą palaikė tad ne tik Volinijos kunigaikščiai, bet taip pat Rygos arkivyskupas ir jo miestas. Bet padėtis nepasidarė tokia, kaip 1382 ir 1390 m., kai iš Prūsų ordino Vytautas terorizavo pusbroli Jogailą, priversdamas jį nusileisti⁸⁵.

Mindaugui buvo savotiška laimė, kad Tautvilas krikštijosi pas Rygos arkivyskupą, kuriam nebenorėjo paklusti Livonijos ordinas. Naudodamasis tokia savo priešų nesantaika, Mindaugas pirmasis iš lietuvių kunigaikščių gelbėjosi iš savo sunkios padėties, kreipdamasis į Livonijos ordino magistrą ir siusdamas jam įvairių brangių dovanų⁸⁶. Mindaugui pavyko su Andriumi von Stirland užmegzti kalbą, nes ir magistrui Danieliaus ir Tautvilo sąjunga su Rygos vokiečiais nebuvo pakeliui. Įtikinęs Mindaugą, žadėjusį užrašyti žemių, jog būtinai jam reikia krikštytis⁸⁷, magistras su juo padarė taiką.

1250 m. gale ar 1251 pradžioje Mindaugas priėmė krikštą. Jis nebuvo pirmasis lietuvių kunigas, kuris jieškojo Livonijos ordino pagalbos ir krikštijosi. Kai uolus Mindaugo šalininkas ir jo sesers vyras (ar sūnus) Lengvenis smarkiai persekiojo tris brolius kunigus⁸⁸, šie gelbėjosi iš savo sunkios būklės, pabėgdami Rygon. Ordino globoje pasikrikštiję, kaip jo vasalai jie gavo teoretišką teisę valdyti savo žemes ir žmones⁸⁹. Panašiai elgėsi po Mindaugo mirties Nal-

⁸¹ PSRL II, 816.

⁸² PSRL II, 858.

⁸³ M. Taube, *Russische*, o.c. 406, 462.

⁸⁴ LUB m, 1226 nr.

⁸⁵ Plačiau Z. Ivinskis, *Jogailos santykiai su Kęstučiu ir Vytautu*, rink.

Jogaila, red. A. Šapoka, Kaunas 1935, 45-79.

⁸⁶ Tam reikalui esą Mindaugas pasiuntęs daug aukso ir sidabro, sidabrinių ir gražių auksinių indų ir daug arklių : « poslal. . . zlata mnoho srebra i sosud serebrenyi i zlatyi i krasnyi i kone mnohy » (PSRL II, 816-817).

⁸⁷ LReim 3451-3576 (plačiai ir įdomiai išdėstyta, koku būdu Mindaugas su Livonijos ordino magistru užmezgė kontaktą ir susitaikė). Livonijos magistras, atvykęs į Lietuvą, pažadėjęs Mindaugui, jeigu tik tas pasikrikštys, išrūpinti karališką vainiką (LReim 3493-3496).

⁸⁸ Plačiau žiūr. Z. Ivinskis, *Lengvenis*, LE XIV, 1958, 386.

⁸⁹ Plg. K. Avižonis, *Die Entstehung*, o.c. 28.

šenų *Suxe*, pasiūlydamas savo turtą Rygos arkivyskupui ⁹⁰. Ir Prūsų ordinas mielai priglausdavo tokius perbėgėlius, juos pakrikštydamas. Jų žemes ordinas priiminėjo vasaliniais feodais, vis rūpestingai aktuose pažymėdamas, jog buvę savininkai gaus savo žemes valdyti, kai Lietuva bus nukariauta ⁹¹.

Apie tokį svarbų dalyką, kaip Mindaugo krikštas, smulkesnių žinių nerandama, nes Eiliuotinės kronikos, Ipatijaus metraščio ir popiežiaus Inocento IV bulių užuominos yra per bendros. Ar Mindaugą krikštui ruošė tas pats Livonijos ordino kunigas Kristijonas, kuris už poros metų tapo paskirtas Lietuvos vyskupu, yra neaišku, nes krikšto laikotarpyje jis buvo Vokietijoje. Mindaugas krikštijosi ne tik su sūnumis ir žmona, kuri gavo Mortos vardą, bet ir su būriu jam priklausančių žemių gyventojų. Tad Inocentas IV, apie tai iš Mindaugo pasiuntimų sužinojęs, galėjo rašyti, jog Lietuvos valdovas krikštijosi « su didele daugybe pagonių » ⁹²; o kitoje bulėje popiežius dar aiškiau pažymėjo, kad krikštą priėmė « didelė daugybė pagonių, kurie buvo jam (Mindaugui) pasidavę » ⁹³. Aplinkui turėjo likti Mindaugui priešiški kunigaikščių, kurie nepritarė jo krikštui. Gal būt, dar prieš pat krikštą susimokėliai ėmė veikti, nes to laikotarpio chronologiją yra sunku nustatyti.

Mindaugo priešų tarpe buvo Vykintas, pas kurį į Žemaičius apie 1250-1251 m. atbėgo ir Tautvilas. Ipatijaus kronikos duomenimis, susijungę su jotvingiais, žemaičiais ir jau iš seniau gavę Volinijos Danieliaus pagalbos, jie žygiavo prieš Mindaugą. Užsadaręs savo pilyje ⁹⁴ ir atsilaikęs, jis ėmė priešus skaldyti. Jotvingius jam pasisekė papirkti sidabru. Paskui « surinkęs didelę jėgą, Mindaugas atvyko prie Vykinto pilies, vadinamos Tviremet», kurią, berods, reikia tapatinti su Žemaičių Tverais (į rytus nuo Varnių, prie Jūros prieupio Aitros). Čia jis, be aiškos pergalės, karo lauke susitiko su giminaičiais ir jų sąjungininkais žemaičiais, Danieliaus rusais ir polovcais, kurių vienas pašovęs Mindaugą į šlaunį ⁹⁵.

⁹⁰ M. Perlbach, *Urkunden des Rigischen Capitel-Archivs in der Fürstlich Czartoryski'sehen Bibliothek zu Krakau*, Mitteilungen aus der Livländischen Geschichte, XIII, 1886, 17-18.

⁹¹ PUB I, 2, 488-489.

⁹² « cum numerosa multitudine paganorum » (TMPL I, 50).

⁹³ « numerosa paganorum multitudine sibi [= Mindaugui] subdita » (TMPL I, 101 nr.).

⁹⁴ Ji yra pavadinta Ipatijaus kronikoje *Voruta* (PSRL II, 817-818). Pagal K. Būgą, *Voruta* nebuvo vietovardis, o bendrinis žodis, kuris galėjo reikšti *arx*, *castellum*, *krepost'*, *twierdza* (K. Būga, *Rinktiniai Raštai*, I, Vilnius 1958, 131-137).

⁹⁵ PSRL II, 818. V. Pašuto, *Obrazovanije*, o.c. 379.

Sūnui Vaišvilkiui tarpininkaujant, Mindaugas pabaigė kovas ir ^{bu} Volinijos kunigaikščiais. Vienas iš Romanaičių, Danieliaus sūnus Romanas gavo iš Mindaugo vieną kunigaikštiją su keliomis pilimis Juodojoje Rusijoje, kitas Danieliaus sūnus — Švarnas vedė Mindaugo dukterį, kurios vardas tačiau nežinomas ⁹⁶. -O Vaišvilkas, savo noru atsisakęs valdžios Juodojoje Rusijoje, užsidėjęs vienuolio abitą, išvyko į Atoso kalną Balkanuose. Nebetekę pagalbos, susitaikė su Mindaugu ir kiti maištaujantieji kunigaikščiai. Edvydo vardas dingo be žinios, o Tautvilas, perėjęs dėdės Mindaugo pusėn, jam liko ištikimas iki pat jo nužudymo. Įveikęs savo priešus ir Livonijos ordino magistro skatinamas, Mindaugas po savo krikšto 1251 m. išsiuntė pas popiežių pasiuntinius. Tai delegacijai vadovavęs lietuvis Parnus ⁹⁷. O Inocentas IV pačiam Mindaugui apie ją užsiminė, sakydamas : « Kadangi nusizėminęs Mus prašei per oficialius ir nepaprastus pasiuntinius...» ⁹⁸. Jie pataikė atvykti pas popiežių, buvusį Milane, į pilną rūpesčių ir sukrėtimų metą. Tiesa, žymiausias Hohenštaufenų imperatorius Fridrichas II ką tik (1250 m.) buvo miręs Palerme, jau kelintu kartu dar sykį Lijono koncilijuje ekskomunikuotas (1245 m.), bet jo įpėdinis su savo nerimstančiais šalininkais bandė tvirtintis. Šito įtempimo metu popiežius nuo tolimų Baltijos plotų valdovo atvykusiems pasiuntiniams parodė rimto dėmesio. Jį liudija šeši popiežiaus raštai Mindaugui, ar jo reikalu siusti kitiems, išėję iš kurijos 1251 m. vidurvasaryje. Kad Nemuno žemių valdovo delegacija susilaukė didelio palankumo, paaiškina, be kitko, bendros politinės bei religinės priežastys, dėl kurių nuo Lijono koncilio rytų Europa buvo Romos kurijoje labiau susidomėta.

Pasėkoje įsibėgėjusios Hohenštaufenų ir popiežių kovos suskilusiai Vakarų Europai kaip tik tuo metu grasė didelis totorių invazijos pavojus. Nesimatė jėgos, kuri galėtų suorganizuoti sėkmingą atsišpyrimą. Mindaugo pasiuntinių pasirodymas pas popiežių jam buvo gera proga dar labiau atkreipti dėmesį į du šalia totorių nuteriotų rytų Europos plotų įsistiprinusius valdovus. Tai buvo, žinoma, Lietuvos Mindaugas, kuris atstovavo iki tol buvusiai grynai pagoniškai žemei. Antrasis buvo Volinijos-Haličo Danielius, kurio valdos

⁹⁶ V. Pašuto, *Obrazovaniye*, o.c. 380.

⁹⁷ LReim 3505-3515. Pirmiausia jis nuvyko Livonijon pas ordino magistrą (3510-3511 eil.) ir, iš Romos grįžęs, vėl sustojo Rygoje (3534-3542 eil.) su popiežiaus bulėmis, iš kurių buvę išskaityta, kad Livonijos magistrui priklausanti teisė Mindaugą karūnuoti (« ... daz gegeben was dem meistere der crōne gewalt », 3541-3542 eil.). Plg. M. Hellmann, *Der Deutsche Orden und die Königshronung des Mindaugas*, Zeitschrift für Ostforschung, III, 1954, 3 nr., 387.

⁹⁸ « Quia vero per solemnes ac spéciales nuntios nobis humiliter supplicasti » (TMPL I, 49).

išpažino jau krikščionišką (graikū) tikėjimą. 1246 m. metais prasi-dėjusios derybos su Danielium dėl bažnytinės unijos buvo sėkmingai užbaigtos 1253 m., kai buvusioje jotvingių žemėje Drogičine popiežiaus legatas Opizo Danielių vainikavo karalium

Į anų dviejų valdovų santykio su Roma panašumą, abiejose valstybėse besivystančių naujų įvykių paralelizmą, jau yra nuo seniau atkreipta dėmesio ⁹⁹ ¹⁰⁰. Abiem valdovam popiežius Inocentas IV suteikė karališkas karūnas, turėdamas vilties, kad jiedu pastatys jėgą prieš totorius. Bet viltys Volinijoje-Haliče nepasiteisino. Opizo skelbiamasis kryžiaus karas prieš totorius nedavė rezultatų, o pats Danielius tuojau *atsimetė* nuo Romos ir atsisakė įgyvendinti savo žemėse bažnytinę uniją.

Bet jau nuo 1251 metų galingas Danieliaus kaimynas, kuris jam neleido įsigalėti Nemuno aukštupio valdose, taip pat buvo patyręs popiežiaus Inocento IV ypatingo palankumo. Ar Romos kurija žinojo apie pagonių lietuvių ankstyvesnius susikirtimus su totoriais, nėra duomenų ¹⁰¹. Bet kiekvienu atveju iš naujakrikštų buvo lau-kiama Europai sąjungininko kovoje prieš mongolus.

Įkurdamas atskirą Lietuvos vyskupiją (*diocesis Lethoviensis*), Inocentas IV jai suteikė (1251.VII.17) Apaštalų Sosto globą ir ap-saugą, o Mindaugas tapo «ypatingasis Romos Bažnyčios sūnus» (*filius specialis sanctae Romanae Ecclesiae*)¹⁰². Šis savo 1253 m. dokumen-tuose kalbėjo apie popiežių, kaip apie « mūsų tėvą » (*pater noster*). Toks dvasinis tėvo ir sūnaus santykis viduriniais amžiais buvo žino-mas ne tik vakarų Europoje, bet ir schizmatikų tautų istorijoje Bal-kanuose¹⁰³. Teisiniu ir politiniu atžvilgiu tokia adoptacija dažnai reiškė leninę priklausomybę, žinomą iš popiežių santykių su Karo-lingais. Tokiame sūnaus ir tėvo santykyje, kaip rodo Livonijos Hen-riko kronika, skaitėsi Padauguvio kunigaikščiukai Rygos vyskupo Alberto atžvilgiu¹⁰⁴. Kaip daugelis Europos karalių nuo popie-žiaus Inocento III laikų, ir Mindaugo valstybė buvo subordinuota Apaštalų Sostui. Mindaugo karališkos karūnos klausimas nebesutiko

⁹⁹ T. Pašuto, *Očerki po istorii Galicko-Volynskoj Rusi*, 1950, 259. O. Halecki, *From Florence to Brest* (atsp. iš *Sacrum Poloniae Millenium*, V) 1958, 18-20. A. M. Ammann, *Ostslavische Kirchengeschichte*, Viena 1950, 54.

¹⁰⁰ A. Prochaska, *Dwie koronacye*, *Przegląd Historyczny*, I, 1905, 184-208, 372-393.

¹⁰¹ Apie tai žiūr. psl. 73-74.

¹⁰² TMPL I, 50.

¹⁰³ Apie *sūnaus-tėvo* santykį plačiau žiūr. Z. Ivinskis, *Mindaugas und seine Krone*, *Zeitschr. für Ostforschung*, III, 1954, 377-378 (tas pat *Aidai*, 1954, 2 nr., 55-59).

¹⁰⁴ L. Abbusow, *Deutsches Archiv*, VIII, 1950, 46.

kliūčių. Buvo statoma tik viena sąlyga, kad ypatingasis Bažnyčios sūnus, kaip ir jo įpėdiniai, Lietuvos valstybę skaitytų šv. Petro nuosavybe¹⁰⁵. Tokiomis *patrimonia S. Petri* buvo tapę tada eilė Europos kraštų.

Laimingai užmezgusi santykius su Apaštalų Sostu, Lietuva oficialiai turėjo įsijungti į krikščioniškų Europos tautų bendruomenę. Atrodė, kad pagonybės išnykimas beturėjo būti laiko klausimas, nors ir nebuvo arti stipraus religinio centro, kuris būtų davęs apaštalautoje ir parėmęs jau prasidėjusį kristijanizacijos darbą. Tokio veiklaus religinio centro trūkumas, jaučiamas nuo prūsų apaštalo Vaitiekaus mirties (997 m.), nuostabiai ilgai išlaikė baltus, ypač lietuvius, pagonybėje. Viduje susiskaldžiusi ir silpna Lenkija nuo XI amž. galo negalėjo parodyti misijinės ekspansijos. Trumpą epizodą sudarė Gniezno arkivyskupo Pelkos žygis, kurį, gal būt, reikia sieti su Livonijos ordino pradėtu Lietuvos krikštijimu. 1253 m. Mozūrijos Kozlove buvo išventintas Lietuvos vyskupu domininkonas Vitas¹⁰⁶. Jis tačiau savo diecezijos nepasiekė, ir apie jos vienerių metų gyvavimą beveik nieko nežinoma. 1255 m. popiežius Aleksandras IV formaliai leido atsisakyti Vitui nuo savo vyskupijos, palikdamas jam tik vyskupo titulą¹⁰⁷.

Vakarykščių priešų nurodytas kelias į krikščionybę Mindaugui ruošė įvairių sunkumų. Pagonių žemės valdovas pateko į jau susikomplicavusį rytų Pabaltijo krikščioniškų autoritetų tinklą. Norint iš jo išsipainioti, reikėjo apdairiai veikti ir nugalėti eilę kliūčių. Tiesa, popiežius palankiai sutiko Mindaugo žygį ir suteikė jam karaliaus vainiką. Bet siekdami savų tikslų, Livonijos ordinas ir Rygos arkivyskupas kliudė jam tapti nepriklausomu.

Popiežius sąmoningai aplenkė Rygos arkivyskupą Albertą. Kulmo vyskupas Henrikas Heidenreichas¹⁰⁸ gavo iš Romos bulę išventinti « Lietuvos vyskupą ». Pasidavęs Livonijos vyskupų įtakai ir gindamas interesus ypač Rygos arkivyskupo ir Kuršo vyskupo (šis 1253 m. per vakarinių Žemaičių — Ceklio — dalybas buvo pasidaręs artimas Mindaugo valdų kaimynas), Heidenreichas vis atidėliojo naujo vyskupo konsekraciją. Mindaugas vėl kreipėsi į Inocentą IV, kuris, «karaliaus karštų troškimų sužadintas», 1254.VI.24 d. pavedė arkivyskupui Albertui išrinkti ir konsekruoti tokį tinkamą vyskupui kandidatą¹⁰⁹, kuris būtų pageidaujamas paties Mindaugo.

¹⁰⁵ TMPL I, 49; tas pat geresnėje edicijoje MPV III, 36-37 (67 nr.).

¹⁰⁸ MPH II, 572; III, 22.

¹⁰⁷ MPV III 39 (73 nr.).

¹⁰⁸ Įdomiai jo vaidmenį paliečia K. Górski, *Heidenreich*, *Polski Słownik Biograficzny*; plg. Z. Ivinskis, *Henrikas Heidenreich*, LE VIII, 1956, 200.

¹⁰⁹ TMPL I, 53.

Tačiau Albertas taip pat delsė. Tada Mindaugas vėl rašė popiežiui, savo kandidatą paminėdamas Livonijos ordino kunigą Kristijoną¹¹⁰, kuris greičiausiai bus apsilankęs Lietuvoje dar tuo metu, kai, Mindaugo prašomas, Livonijos magistras atvyko Lietuvon į Mindaugo pilį taikos ir krikšto reikalais.

Tur būt, dar nespėjęs gauti naujo Inocento IV rašto (1254. VIII.25), liepiančio patenkinti Mindaugo prašymą¹¹¹, Rygos arkivyskupas pagaliau Kristijoną išventino Lietuvos vyskupu¹¹². Peržengdamas tačiau aiškius Romos įgaliojimus, Albertas iš naujojo Lietuvos vyskupo priesaiką paėmė Rygos arkivyskupo vardu, naująją Lietuvos dieceziją subordinuodamas Livonijos ir Prūsų arkivyskupijai. Pagunda savo arkivyskupijos jurisdikcijai užsitikrinti naujus plotus buvo per stipri, ir Albertas jai neatsilaikė. Nuo koalicijos metų prieš Mindaugą (Tautvilo krikštas), kaip rodė eilė faktų¹¹³, Rygos arkivyskupas bandė iš savo rankų neišleisti Lietuvos krikštijimo iniciatyvos. Įdomiu sutapimu, 1251 m. buvo panaikinta Žiemgalos vyskupija. Jai anksčiau buvo priskirti Nemuno ir Neries plotai, t. y. dar nenukariautos Lietuvos valstybės žemės. Buvusioji Žiemgalos diecezijos teritorija buvo prijungta Rygos hierarchui, naujai gavusiam *arkivyskupo* titulą. Iš čia suprantamas šio nenoras vykdyti iš Romos einančius nurodymus atskiros Lietuvos vyskupijos reikalu.

Specialiu raštu panaikindamas Rygos arkivyskupo jurisdikciją Lietuvai, Inocentas IV Mindaugui pranešė apie Lietuvos vyskupijos išskyrimą iš kaimyninės metropolito jurisdikcijos. Matyti, popiežius jau nebepasitikėjo Mindaugo valstybės kaimyniniais vyskupais, nes įgaliojo (1254.IX.3) Saksonijos (Neuenburgo) vyskupą iš Kristijono paimti priesaiką popiežiaus ir Romos vyskupo vardu¹¹⁴. Aplenkdamas Livonijos ordiną, Mindaugas buvo ėmęs savarankiškai veikti, ir trečiu atveju buvo kreipęsis į Romos kuriją. Per trejus metus Mindaugui pagaliau buvo pasisekė nugalėti kliūtis ir Livonijos hierarchų savanaudiškas užmačias¹¹⁵. Kadangi to laikotarpio popiežių nusistatymas buvo vyskopus laikyti nuo savęs betarpiškai priklausomus, Lietuvos vyskupijai buvo gauta egzempcijos teisė. Todėl nuo 1254 m. galima kalbėti apie užuomazgą tik Romai tepriklausančios bažnytinės Lietuvos provincijos.

¹¹⁰ LUB I, 337-338.

¹¹¹ LUB I, 254.

¹¹² Plačiau žiūr. Z. Ivinskis, *Kristijonas, pirmasis Lietuvos vyskupas*, LE XIII, 1958, 145-146.

¹¹³ J. Stakauskas, *Lietuva*, o.c. 67-68, 74-81.

¹¹⁴ LUB I, 355.

¹¹⁶ TMPL I, 53.

Livonijos ordino pagalba išrūpintąją karūną užsidėti Mindaugui sekėsi šiek tiek lengviau, bet ir tai užtruko dvejus metus (1253). Mindaugo vainikavimasis karaliumi buvo nepaprastas atsitikimas Lietuvoje, vienintelį kartą formaliai įteįvykęs pusaštunto šimtmečio lietuvių tautos istorijoje, nes vėliau Lietuvos valdovui vis kokios nors kliūtys pastodavo kelią į siūlomą, ar labai artimą karūnos garbę (1398, 1409 1429-1430 m. ; plg. Urachas-Mindaugas II — 1918 m.). Nors Lietuvos didieji kunigaikščiai garsėjo savo žygiais ir XIV amž. paprastai buvo vadinami karaliais, tačiau Mindaugas pasiliko pirmas ir paskutinis formaliai vainikuotas Lietuvos karalius¹¹⁶.

Mindaugo karūnavimas buvo atliktas pagal nusistovėjusią vidurinių amžių karalių vainikavimo liturgiją, vadinamą *ordines*, įvykdytą popiežiaus vardu^m. Pats Mindaugas savo dokumente rašė :

¹¹⁹ Dabar yra gyvai keliamas klausimas, kad visus didžiuosius Lietuvos kunigaikščius reikia vadinti karaliais, o pačią Lietuvą — karalyste. XIII amž. vokiškuose šaltiniuose lietuviškas žodis *Kunigas* natūraliai buvo verčiamas *konic* (*kunic*) (plg. Z. Ivinskis, *Kunigaikštis*, LE XIII, 1958, 355-356 ; A. Salys, *Kunigas*, ten pat 356-358), o lotyniškuose kartais *rex*, nes vakariečiaiškai galvojantieji ordino kronistai, ypač XIV amž., neturėjo kito tikro pavadinimo Lietuvos valdovams, ir juos kronikose pavadindavo titulu *rex*. Tokį titulą popiežius Jonas XXII davė Gediminui, nes ir rygiečių įtakoje surašytuose garsiuosiuose Gedimino laiškuose buvo pavartotas tas titulas. Iš išlikusių didelio skaičiaus paties Vytauto ir jo įpėdinių, kurie nebuvo Krokuvoje karūnuoti Lenkijos karaliais, kanceliarijoje surašytų dokumentų, niekur tačiau nerandame, kad tie valdovai patys save būtų titulavę karaliais (plg. A. Salys, *Karalius*, LE X, 1957, 510-511). Po Gedimino *didžiojo* kunigaikščio titulas pamažu formaliai nusistovėjo Vilniuje sėdinčiam vyriausiam kunigaikščiui. Kas buvo iš Vilniaus išvarytas (Jaunutis 1341, Jogaila 1381), tas savaime neteko didžiojo kunigaikščio titulo. Norintieji *dabar* mūsų garsiuosius didžiuosius kunigaikščius pakelti į karalių laipsnį, turėtų ne tik reikšti savus šios dienos asmeniškų patriotinius nusistatymus, o labiau eiti *tiesiai i šaltinius* ir susipažinti su pačių valdovų vartotais titulais, juo labiau, kad tie šaltiniai yra spausdinti ir ne sunkiai prieinami. Akivaizdoje autentiškų šaltinių, kurių dvasios ir jų formų perdirbti jokia teisinė logika po šešių amžių nebeпадės, turėtų būti stipriai koriguoti naujieji išvedžiojimai (P. V. Raulinaitis, *Lietuva — karalystė ar Didžioji Kunigaikštija ?* Lietuvių Dienos, 1962, 1 nr., 16 ; P. V. Raulinaitis, *Lietuva — karalystė*, Draugas, 1962 m. birželio 23 d. šeštad. priedas ; V. Alantas, *Lietuva — Karalystė ar Didžioji Kunigaikštija*, ten pat 1962 m. rugpiūčio 4 d. šeštad. priedas). Jau J. Rugis (*Lietuvos karalystės klausimu*, Draugas, 1962 m. liepos 7 d. šeštad. priedas) taikliai pastebėjo, kad « kiekvienas praeities laikotarpis turi būti matuojamas tik tų pačių laikų matu », o prof. dr. J. Jakštas (Draugas, 1963 m. kovo 2 d. šeštad. priedas) teisingai įspėjo, jog didžiojo kunigaikščio titulas turi savo nusistovėjusias tradicijas, kurių negalima kaitalioti. Kita proga, tur būt, teks dar žymiai išsamiau prie šito klausimo sugrįžti, atsiremiant į pačius dokumentus ir kronikas.

¹¹⁷ Apie Mindaugo vainikavimo *ceremoniją* plačiau žiūr. Z. Ivinskis,

« Patepti šventu aliejumi į Lietuvos karalius, gavome karalystės diademą »¹¹⁸. Jo patepimo apeigas atliko Kulmo vyskupas H. Heidenreichas, o Livonijos magistras Andrius uždėjo karūną, kurią jis buvo pažadėjęs iš popiežiaus išrūpinti¹¹⁹. Karūnos išrūpinimas reiškė ir teisę ją uždėti. Taigi magistras Andrius, paskirtas popiežiaus legatu, paėmė iš Mindaugo ir atitinkamą priesaiką. Iš Eiliuotinės kronikos yra galima išvesti, jog popiežius suteikė Livonijos magistrui teisę vainikuoti naujakrikštą valdovą, duodamas jam «der krone gewalt»¹²⁰. Tad Mindaugui, su kuriuo drauge buvo vainikuota ir jo žmona Morta, buvo pritaikintas įprastas karalių vainikavimo ceremonijalas, kai konsekruotojas (patepėjas) ir vainikuotojas yra ne tas pats asmuo.

Kur Mindaugas buvo vainikuotas, nėra duomenų. Ar tai įvyko jo sostinėje? Gal būt, Mindaugas, kaip ir daugelis vidurinių amžių valdovų, *neturėjo* pastovios sostinės. Tad nėra tikslu bandyti į Vorutą¹²¹ žiūrėti, kaip į sostinę dabartine prasme. Gausūs bandymai įvairiausiose Lietuvos vietose ieškoti vadinamos Mindaugo sostinės¹²² gali būti pateisinti, jeigu XIII amžiaus valdovo « sostinės » klausimas yra sprendžiamas naujoviškai. Su pagrindu galima teigti, kad tik Aukštaičiuose buvo Mindaugo tėviškės žemės. Jo svarbiausios pilys buvo jo valdoje, kuri vadinosi Lietuva, pradžioje teapimdama tik dalį Mindaugo valstybės. Toje žemėje Kernavė (prie Neries) yra buvusi viena iš svarbių Mindaugo pilių, kurioje jis galėjo ilgiau turėti vieną savo pagrindinių buveinių. Bet Mindaugo valdymą reikia taip pat rišti ir su stačiatikių plotų centrais, eventualiai ir su Naugarduku.

Jieškant Mindaugo karūnavimosi vietas, reikia jį palyginti su Volinijos-Haličo Danielium, kuris taip pat buvo užmezgęs santykius su Inocentu IV. Kaip sakyta, dar 1246 m., norėdamas nusikratyti totorių jungą, Danielius prašė popiežiaus pagalbos, žadėdamas prisijungti prie Romos Bažnyčios. Kaip tik Mindaugo vainikavimosi

Mindaugas ir jo karūna, Aidai, 1954, 55-59 (tas pat vokiškai Zeitschr. für Ostforschung, 1954, 360-386).

¹¹⁸ «In regem Lettowie oleo saerato peruncti, regni suscepimus diadematem» (LUB I, 243).

¹¹⁹ LReim 3493-96. Plg. M. Hellmann, *Der Deutsche Orden*, o.c. 387-390.

¹²⁰ LReim 3541. Apie pačią karūną žiūr. M. Hocu, *Die Krone des Mindaugas*, Zeitschr. für Ostforschung, III, 1954, 3 nr., 397-415.

¹²¹ *Voruta* K. Būgai tereiškė bendrinį žodį (žiūr. išnašą 94).

¹²² Eilė istorikų piršo vis kitą vietovę į Mindaugo « sostines » : 1. Varnėnai (Vilniaus krašte) — J. Latkowski, 2. Uturiai (prie Betygalos) — W. Kętrzyński, 3. Liškiava — J. Totoraitis, 4. Latuvos (*Lietuvos*) upės (Šventosios prieupis) pilis — E. Volteris, 5. Varniai — A. Steponaitis, ir kt.

metais (1253) Inocentas IV suteikė karališką karūną ir šio priešui Danieliui, popiežiaus legatas Opizo vainikavo Danielių ir jo žmoną Salomėją ne jo sostinėje Haliče, o karo žygio metu jotvingių žemėje Drogičine¹²³. Savo karūna Mindaugas, aišku, taip pat turėjo siekti labiau užsitikrinti valdomų žemių priklausomybę. Karūnuotasis Danielius nuo seno Mindaugui buvo rimtas varžovas į Juodąją Rusiją. Galimas dalykas, jog Mindaugas, norėdamas labiau pabrėžti užimtųjų rusų žemių priklausomybę, vainikavosi Naugarduke. Pirmosiose popiežiaus bulėse Mindaugui figūravo pripažinimas žemių, kurias jis atims iš *pagonių*. Apsivainikavęs, jis dar išprašė patvirtinimą savo valdžioje esančių rusiškų žemių, gaudamas teisę savo sūnų karūnuoti Lietuvos valdovu^{123 124}.

Už pagalbą bėdoje ir karališkos karūnos išrūpinimą Mindaugas turėjo ordinui *atsilyginti*. Karūnavimo metais jis užrašė Žemaičiuose po pusę žemių Raseinių, Betygalos, Ariogalos ir Laukuvos. Kitą žemių pusę buvo užrašyta vyskupui Kristijonui (1254.III.8 ir 12 d.),¹²⁵ kuris galėjo ten tikėtis apsaugos nuo priešų puolimų ir įsistiprinti, kryžiuočiams padedant. Jis todėl tuojau pat atidavė ordinui dešimtinę «visų tų žemių, kurias gavo nuosavybėn iš. . . Lietuvos karaliaus Mindaugo»¹²⁶.

Ar kiti penki Mindaugo vardu surašyti dokumentai yra autentiški¹²⁷, trūksta įtikinančių įrodymų. 1255 metų dovanojimu esą Mindaugas Livonijos ordinui užrašęs sėlių žemę — Sėlą (*Selonia*)¹²⁸. Po dviejų metų esą Mindaugas toliau Livonijos ordinui užrašęs Karšuvą, Nadruvą¹²⁹ ir kai kurias Žemaitijos sritis¹³⁰. Dar po dviejų metų (1259) Mindaugo vardu ordinui buvo surašytas naujas dovanojimų dokumentas. Juo buvo užrašytos įvairios Sūdumos sritys, visa Žemaitija, į kurią ordinas jau pora dešimtmečių taikstėsi, ir Skalva¹³¹. Pagaliau Mindaugas esą Livonijos riteriams užrašęs visą Lietuvą, jeigu jis mirtų bevaikis. Apie 1260 metus tačiau dar buvo gyvi trys Min-

¹²³ PSRL II, 827.

¹²⁴ TMPL I, 60.

¹²⁵ LUB I, 345; plg. J. Stakauskas, *Lietuva*, o.c. 113-116.

¹²⁶ LUB I, 266 nr.

¹²⁷ Paskutinis išsamus K. Maleczyńskiego darbas (*W sprawie autentyczności*, o.c. 1-56) to klausimo galutinai neišsprendžia.

¹²⁸ LUB I, 371. 1261 m. rugpiučio 7 d. pakartotiname sėlių žemės dovanojime yra išskaičiuota eilė Lietuvos šiaurės vietovardžių (LUB I, 461-464); plg. A. Salys, *Sėliai*, LE XXVII, 1962, 221-223.

¹²⁹ Žiūr. A. Salys, *Karšuva*, LE XI, 1957, 97-99; A. Salys, *Nadruva*, LE XIX, 1959, 469-470.

¹³⁰ pub p 2, 33-35.

¹³¹ PUB I, 2, 69-70. A. Salys, *Skalva*, LE XXVII, 1962, 536-541.

daugo sūnūs (Vaišvilkas, Ruklys ir Rupeikis) ir už Švarno, Danieliaus sūnaus, ištėkėjusi duktė.

Paprastai svarbesni to laiko dokumentai būdavo aprūpinami antspaudais ne vien tik susitariančiųjų pusių, bet ir liudytojų, juos teksto gale išskaičiuojant. Liudininkų nebuvimas kelia stiprų įtarimą. Mindaugas buvo parodęs daug sumanumo ir kietumo, kai reikalingas ėjo apie savos valstybės interesus. Sunku sutikti, kad jis paskui būtų galėjęs vis daugiau savo žemių užrašinėti ordinui, su kuriuo bendrauti buvo pradėjęs tik sunkios padėties verčiamas.

Vidurinių amžių falsifikatų bendras bruožas buvo perdėtas gyrimasis nuopelnais. Visai neminėdami Rygos arkivyskupo, ir anie dokumentai perdėm kelia tik Livonijos ordino ir šiek tiek Kristijono nuopelnus. Daugumas tyrinėtojų juos laiko netikrais. Nesutariama tik dėl jų atsiradimo laiko. Jeigu jie nebuvo suklastoti pačioje Mindaugo kanceliarijoje, jie galėjo būti ordino sufabrikuoti (1264 m.) tuoj po Mindaugo mirties. Juos yra bandoma sieti su tada popiežiaus duotomis didelėmis teisėmis Prūsijoje ir Lietuvoje Čekijos karaliui Otokarui (Przemyslui) II. Šiais dokumentais ordinas galėjo siekti apsaugoti savo teritorijines pretenzijas į Lietuvą¹³². Įrodymui, kad Lietuvos žemės yra buvusios jau Mindaugo užrašytos kryžiuočiams, tie dokumentai galėjo būti kryžiuočių padirbti ir XIV amž. gale.

Jeigu 1257 ir 1259 metų Mindaugo vardu surašytieji dokumentai ir būtų sufabrikuoti vokiečių ordino kanceliarijoje, ten tačiau minimos sritys (pietvakarių Žemaičių dalyje, Sūduvoje), kurias Mindaugas esą užrašęs ordinui, berods, galėtų tarnauti argumentu, kad jas Mindaugas yra savinęsis, arba jos jam tiesiog yra priklausiusios. Kiekvienu atveju tačiau, jeigu tie visi dokumentai ir būtų galutinai įrodyti kaip Livonijos kryžiuočių falsifikatai, jie yra reikšmingas šaltinis ano meto Lietuvos teritorialinio suskirstymo. Jie išvardina kelioliką XIII amž. Lietuvos vietovardžių¹³³. Bet iki šiol vis dar nėra galutinai išaiškintas klausimas, ar tie dokumentai yra tikri. Jeigu jie visi būtų autentiški, tai reikštų, kad «vokiečių ordinas savo draugystę su Mindaugu yra be saiko išnaudojęs»¹³⁴.

Santykiaudamas su naujakrikštu Mindaugu, Livonijos ordinas pradėjo reikšmingą laikotarpį. Jam ėmė sektis ir teritoriją plečiant,

¹³² J. Stakauskas, *Lietuva*, o.c. 139, 142; plačiau žiūr. A. Šapoka, *čekų karaliaus Przemyslo II (Otokaro II) žygiai į Prūsus ir planas nukariauti sau Galindiją, Jotvingius ir Lietuvą*, atsp. iš *Praeities* III, Kaunas 1934.

¹³³ Su šitokiu nusistatymu tuos vietovardžius kalbiškai analizavo K. Būga (*Rinktiniai Raitai*, III, 1961, 70, 270-272).

¹³⁴ K. Forstreuteb, *Deutschland und Litauen*, o.c. 7.

ir kariniu atžvilgiu. Pavaduodamas susirgusį Livonijos magistrą, Eberhard von Seyne¹³⁵ (Deutschmeister) pastatė strategiškai svarbią Klaipėdos pilį 1253-1254 m.¹³⁶ Ji ne tik gynė svarbų kelią tarp Prūsų ir Livonijos per patogią Kuršių Neringą, bet dar turėjo būti apsauga artėjančioms iš Kuršo į pietus ir nuo kairiojo Nemuno kranto į šiaurę ordino riterių jėgoms, turinčioms sudaryti bendrą tiltą vakarų Žemaičiuose (Baltijos pakraštyje). Nors Klaipėdai nė iš tolo neteko suvaidinti tokios rolės, kuri buvo tekusi prieš lybius ir latvius Rygai ar prie Priegliaus — Karaliaučiai (1254 m.), tačiau Klaipėda beveik aklinai uždarė Lietuvai išėjimą į jūrą, juo labiau, kad Prūsų ordinas XIII amž. gale užvaldė Nemuno deltą.

Nors Žemaičiai, savo įtakoje laikydami pajūrio plotą, tuojau pat ėmė puldinėti Klaipėdą¹³⁷, tačiau jai, bent teoretiškai, Livonijos ordinas tuoj gavo (1253 m.) platų užnugarį. Dar legatas Vilhelmas Modenietis buvo nustatęs, jog Kuršas esąs Prūsų žemės tąsa. Gi Mindaugo karūnavimosi metais per Ceklio dalybas daug žemių, esančių Žemaičių plote, atiteko Livonijos ordinui. Dalybų dokumentuose yra paminėtos vakarinės sritys — Duvzarė, Mėguva, Pilsotas, kurios sudarė Klaipėdos krašto plotą (nuo Minijos įtakos aukštyn Palangos pajūriu net iki Bartuvos). Dar platesnėje Ceklio srityje, kurioje paminėti 44 vietovardžiai, ordinas savo valdžion paėmė plotą nuo Ventos aukštupio per Minijos ir Jūros upių takoskyrą iki Veiviržo upės, gaudamas du trečdaliu Kretingos, Telšių, Mažeikių ir vakarinėje dalyje Šiaulių apskrities. Tos sritys figūravo kaip nukariautos¹³⁸. Ordinas buvo dar gavęs žemių iš Žiemgalos vyskupijos dalybų (1254 m.)¹³⁹. Mindaugo užrašymai Žemaičiuose reiškė tolimesnius ordino laimėjimus.

¹³⁵ Z. Ivinskis, *Eberhard von Sayn*, LE V, 1955, 323-324.

¹³⁶ Apie Klaipėdos įkūrimą žiūr. : LUB I, 295-300, 305-306," 313-314, 315-319. *Codex diplomaticus Prussicus*, išl. J. Voigt, I, 1836, 91-93, 98 nr. SRP I, 629. LReim 3625-3654. J. Voigt, *Geschichte Preussens*, III, 67-69. St. Zajaczkowski, *Studia*, o.c. 79-87. J. Sembritzki, *Geschichte der See- und Handelsstadt Memel*, 1926, 13 ir sek. F. Zurkalowski, *Studien zw Geschichte der Stadt Memel und der Politik des Deutschen Ordens*. Dissertation. Karai aučius 1906 (atsp. iš *Altpreussische Monatschrift*). P. Šležas, *Klaipėdos miesto istorijos bruožai*. Mūsų Žinytas XXVI, 1933, 187.

¹³⁷ LReim 3723-3908.

¹³⁸ Apie Ceklį žiūr. A. Salys, *Die žemaitischen Mundarten*, I, Tauta ir Žodis VI, 1930, 177-183. Plg. W. Eckert, *Die kurische Landschaft Cedis. Untersuchungen des Kampfes um Südkurland zwischen dem Deutschen Orden und Litauen*, *Altpreussische Forschungen*, XX, 1943, 6-84.

¹³⁹ LUB I, 345.

IV. Tolimesni Mindaugo santykiai su kaimynais IR JO POLITIKOS CHARAKTERISTIKA

Krikštu ir žemių užrašais Lietuvos karalius apsisaugojo nuo netikėtų Livonijos ordino invazijų ir sau užsitikrino ramybę, su kryžiuočiais visą dešimtmetį (1251-1261) būdamas oficialiai taikoje. Tad jis galėjo atnaujinti savo žygius į rytus. Mindaugo būriai puldinėjo Lenkiją. Iš viso Mindaugo laikotarpyje po Saulės kautynių (1237-1263 m.) iš 33 lietuvių karo žygių į kaimynus tik 5 tėra buvę į ordino valdas, 8 — į Lenkiją ir 20 — į rusų žemes¹⁴⁰. Apie 1255 m. Mindaugas vėl atgavo valdžią Polocke, užėmė naujų žemių prie Dniepro — Černigovo ir Briansko kunigaikštijose.

Įvykiai tačiau ėmė vystytis Mindaugo nenaudai. Lietuvoje jo priešai, ypač Treniota Vykintaitis, nerimo. Mindaugas vėl susivaidijo su Romanaičiais. Drauge su totoriais Danielius ėmė pulti Lietuvos karaliaus valdas. Tačiau apie Mindaugo konfliktus su iš Azijos rytų Europon įsiveržusiais totoriais gana maža tėra užsilikę autentiškų to pat laiko žinių. Vėlybi XVI amž. šaltiniai (Strykovskis ir Lietuvos Metraštis) mini daug lietuvių *susikirtimų su totoriais* dar 1238-1243 m. Kritiškai vertindami *Latopisiec Litewski* ir Strykovski, tyrinėtojai, pradedant J. Leleveliu, apskritai yra atmetę tų šaltinių taip spalvingai ir plačiai aprašytą Lietuvos valstybės pradžią ir jos XIII amž. istoriją. Kai dauguma jų, nekreipdami dėmesio į ten išskaičiuotas Mindaugo kovas su totoriais, į anų dviejų versmių aprašymus numojo ranka, juos specialiau išnagrinėjo J. Puzyna, bandydamas, aniems lietuvių šaltiniams grąžinti patikimumą¹⁴¹.

Ką galima pasakyti apie jaunos Lietuvos valstybės vaidmenį sulaikant totorių slinkimą prie Baltijos jūros? Ir iš menkų šaltinių nuotrupų yra įmanoma šiek tiek išvelgti, jog Mindaugas tuo pat laiku, kai vokiečių ir Silezijos kunigaikščiai prie Liegnitzo (Silezijoje) 1241 m. sulaikė ten totorių tolimesnį veržimąsi Europon, yra atlikęs jai *didelę paslaugą*. Jis sustabdė Čingis-chano kordų slinkimą į vakarus per jo valdomas žemes.

Nors Metraščio žinios apie totorių puolimus yra sujauktai užrašytos, į kai kurias užuominas tačiau reikia atkreipti dėmesį. Gal pasiseks kada nors tiesos sėklą apvalyti nuo nereikalingos « pelų »

¹⁴⁰ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, o.c., 95. PaRL. 180-421 nr.

¹⁴¹ J. Puzyna, *W sprawie Litwinów z Tartarami o Rué w latach 1238-1243*, Przegląd Historyczno-Wojskowy, IX, 3 nr., 1937, 345-400 (žiūr. St. Zajączkowski recenziją *Ateneum Wileńskie*, XIII, 1938, 303). Plg. J. Chabanier, *Les Tatars Lithuaniens*, Revue Historique de l'Armée, 1960, 3 nr., 16.

krūvos. Antroji to Metraščio redakcija aprašo, kaip Mindaugo tėvas (Bychovco kronikoje jis čia pavadintas Ringaudu) 1234 m. kovojo prieš totorius «nuo saulės patekėjimo iki jos nusileidimo» prie Mohilnos (Nemuno aukštupio dabartinėje Gudijoje). Lietuvos valdovas, pagal Lietuvos metraštį, totorius ir jų sąjungininkus rusų kunigaikščius galutinai sutriuškinęs («na golovu porazil») ¹⁴². Nors kiti šaltiniai tos žinios nepamini, tačiau vis tik ji yra verta dėmesio. Lietuviai ir toliau su totoriais turėjo karinių konfliktų. Tiesa, neižengiamos lietuvių miškų zonos prie stepių pripratusiems totorių raitelių būriams sudarė kliūčių, tačiau jie nepaliovė veržtis į vakarus. Dar apie 1253 m. totorių invazijos pavojus baimino vokiečių ordiną Prūsuoje. 1254 m. pradžioje buvo skelbiamas ordinui apginti prieš totorius kryžiaus karas ¹⁴³. Tolimesni smūgiai totorių tačiau iš kivičių plotų, t. y. būsimų gudų sričių buvo taikyti Lietuvai. Ipatijaus kronika yra užrašiusi, jog apie 1259 m. totorių chanas Burundajus, drauge su Volinijos-Haličo Danielium nusiaubė Aukštaitiją. Jie buvo pasiekę Nalšėnų žemę ¹⁴⁴. Tur būt, tą totorių žygį turėjo galvoje popiežius Aleksandras IV, kai jis 1260 m. rugsėjo mėn. Čekijos karalių ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ir Brandenburgo markgrafą ragino į kryžiaus žygį prieš totorius. Paskutiniajam popiežius rašė, jog totoriai esą nuterioję didesnę Lietuvos dalį ¹⁴⁸.

Kaip tik pradžioje tų lemtingų 1260 metų, kada rudenį — po Durbės kautynių — visas Pabaltijys sukils prieš vokiečių ordiną, popiežius ragino Prūsų riterių magistrą imtis vadovauti kryžiaus karo žygiui prieš totorius ¹⁴⁷. Pagony lietuviai tačiau kovojo prieš totorius savo ruožtu be jokių raginimų ir be jokios pagalbos iš šono, net tuo metu, kai iš vakarų prieš juos buvo organizuojami kryžiaus karo žygiai ¹⁴⁸. Lietuviai ne tik apgynė savo sodybines sritis, išmėtytas tarp didžiųjų miškų masyvų, bet dar išvystė aktyvią ekspansiją į rytus, atnešdami savo valstybingumą į eilę rytų slavų žemių,

¹⁴² PSRL XVTI, 234, 250, 304, 365, 430, 481 (Bychovco kronika). Lietuviai : K. Matulaitis, *III Lietuvos Metraštis (Bychovco kronika)*, Tautos Praeitis I, 4, 1962, 572.

¹⁴³ PUB I, 1, 216-217.

¹⁴⁴ PSRL II, 846. *Novgorodskaja perv. letopis'*, o.c. 1950, 79. Plg. V. Pašuto, *Obrazovaniye*, o.c., 381.

¹⁴⁵ PUB I, 2, 101 f. (111 nr.).

¹⁴⁶ « Lettoviam iam pro maiore parte destruxisse noscuntur », LUB I, 453. Apie Mindaugo Lietuvos vaidmenį kovoje su totoriais žiūr. K. A. Steponaitis, *Mindaugas ir Vakariai*, Kaunas 1937.

¹⁴⁷ PUB II, 1, 87-88 ir 98-99 nr. (bulės iš 1259.XII.17, 1260.1.25, 1260. III.21).

¹⁴⁸ J. Stakauskas, *Lietuva*, o.c. 151-183.

kurios mieliau rinkosi gyvenimą pagonių lietuvių valdžioje, negu kietą totorių jungą¹⁴⁹.

Daugiau ir tikslesnių žinių yra apie Mindaugo santykius su vokiečių ordinu. Prūsiose ordinas sėkmingai tvirtinosi Semboje, kai iš Čekijos atvykusio žygin Otokaro II garbei 1255 m. buvo pastatytas Karaliaučius, kuris vėliau kovose prieš lietuvius tapo svarbus atramos taškas. Ordinui toliau rūpėjo per nadruvių, sūduvių ir skalvių plotus rasti kelią į šiaurę, t. y. į pietų Žemaičius. Livonijos ir Prūsų kryžiuočiai Pabaltijo žemių okupacijos eigoje pirmą kartą 1259 m. prie Mituvos ir Imsrės žiočių į Nemuną (Karšuvos srityje) statėsi *bendrą* pilį Georgenburgą — Jurbarką. Vis labiau artėdamos viena prie kitos, abi ordino šakos sudėjo lėšas ir drauge atliko Georgenburgso statymo darbus¹⁵⁰. Tolimesnėse kovose prieš pagonis jos ėmė megzti dar artimesnius sąlyčius, tikėdamos pagaliau visai susijungti neperskiriama teritorija.

Per trumpą laiką (nuo 1253 m.) kryžiuočiai Žemaičiuose ir jų pasienyje beveik kasmet turėjo naujų teritorinių laimėjimų ir aplink statėsi svarbias pilis. Betarpiškame ryšyje su Georgenburgso įkūrimu reikia sieti 1259-1260 m. žiemą Žiemgaloje pastatymą stiprios pilies Dobės (Doblen)¹⁵¹, kurios sukilę žiemgaliai negalėjo įveikti.

Mindaugo pergamentai kryžiuočiams teteikė formalią teisę į jiems užrašytas sritis, bet praktiškai jiems iš Žemaičių žemės tik tiek tegalėjo priklausyti, kiek jie patys savo jėga įstengs užvaldyti. Žemaičiai tačiau nesidavė nulenkiami. Eiliuotinė Livonijos kronika nepagailėjo rimų parodyti, kaip žemaičiai nuo 1256 m. jau buvo pra-

¹⁴⁹ Dar XIII amž. antroje pusėje buvo aštrių susikirtimų tarp lietuvių ir totorių. 1275 metų totorių žygį į Lietuvą mini *Novgorodskaja pervaja letopis'*, o.c. 17, 63-64. Kitus du puolimus (1282, 1289 m.) žino PSRL X, 161, 168. Plg. V. Pašuto, *Obrazovanije*, o.c. 396. Sambijos kanaiminko *Epitome* 1315 m. kalba, kad totoriai lietuviams esą padarę *magna dampna* (SRP I, 286). Yra žinoma, kad Gediminas turėjo su Volgos totorių chanu Uzbeku rimtai skaitytis. 1324 m. jis derėjosi su totoriais savo naujoje sostinėje Vilniuje. O jau kitais metais Uzbeko kunigaikščiai savo karo žygyje esą Gediminui pridarę daug pikta (*mnogo zla*) ir su daug belaisvių grįžę atgal (PSRL X, 189). Nors ir toliau lietuviai patirdavo iš totorių nuostolių (pvz., Vorslka 1399 m.), tačiau jie iš totorių atkovojo net didelius stepės plotus. Plačiau žiūr. Z. Ivinskis, *Lietuvos valstybingumo išplėtimas slavų erdvėje*, Tautos Praeitis, I, 4, 1962, 501-520 (gausi bibliogr.).

¹⁵⁰ LReim 5511-5537, 5557, 5813-5815. Plg. SRP I, 95 (Dusburgiečio kronika); II, 40 (Wartbergės kronika). Iš chronologiškai nenuosekliai suminėtu faktų kronikose vistiek galima pasidaryti išvadą, kad pirma buvo pastatyta Dobės pilis. Plg. Z. Ivinskis, *Dobė*, LE V, 1955, 87.

¹⁵¹ A. Baubk, *Semgallen und Upmale, Baltische Lande*, I, hgg. von Ad. Brackmann und Carl Engei, 1939, 313 ir 7 pastaba.

dėję *intensityvius karo žygius* prieš vokiečius¹⁵². Žemaičiams vadovavo Alemanas (Ali minas)¹⁵³. Ar jis buvo kokis artimas giminaitis nuo Tverės kautynių nebeminimo Vykinto, galima tik spėlioti.

Žemaičių ir ordino to laiko kovoms pagrindinis šaltinis yra Eiliuotinė kronika. Pagal ją 1257 žemaičiai prie Klaipėdos sumušė Livonijos riterius, kurių kritę 12, neskaitant jų sąjungininkų kuršių. Tose kautynėse buvo sunkiai sužeistas naujas ir veiklus Livonijos magistras Burchardas von Hornhausen (buvęs Karaliaučiaus komtūras). Su likučiais prasiveržęs į Klaipėdos pilį, jis ten gydė savo žaizdas¹⁵⁴.

Pasveikęs magistras ėmė organizuoti didelę jėgą prieš Žemaičius. Iš to laikotarpio yra užsilikusios popiežiaus Aleksandro IV, didelio ordino geradario, kelios bulės. Jomis įsakoma dar intensyviau skelbti kryžiaus karus prieš pagonis. Vienoje bulėje sakoma, jog netikėliai esą nužudę beveik 500 kryžiuočių¹⁵⁵. Iš naujo skelbdami kryžiaus karą Vokietijoje, Čekijoje, Danijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Gotlande, domininkonai turėjo atvesti naujus piligrimų būrius. Tuo tarpu žemaičiai, prašydami taikos, siuntė Rygon savo pasiuntinius, kurie ten šaltai buvo priimti. Neįprasta juk buvo su pagonimis laikyti taiką. Todėl magistras tarėsi su komtūrais, arkivyskupu ir Rygos miestu¹⁵⁶. Buvo nutarta žemaičiams duoti dviejų metų (1257-1259) paliaubas, nes, tur būt, manyta, kad tokio laikotarpio užteks įsitvirtinti 1253 m. Mindaugo užrašytose žemėse. Be to, nuolatinė kovų ir pavojų išvargintam Livonijos ordinui buvo reikalingas poilsis.

Eiliuotinė kronika įdomiai pažymi, kaip Žemaičių krašto atstovai, pagal savo paprotį, taiką patvirtino su ordino magistru sudauždami delnus¹⁵⁷. Jeigu kas jų esąs sutartį tokiu būdu patvirtinęs, jos mirtinai laikosi¹⁵⁸. Iš tiesų, žemaičiai laikėsi savo žodžio. Dar daugiau, 1257 m. taiką padarius, Rygos miesto pirkliai Žemaičių plotą įtraukė į savo prekybinius interesus. Be pavojaus žemaičiai ir

¹⁵² LReim 4085-4158.

¹⁵³ LReim 4086, 4101, 4107. Šitas vardas (Aliminas, Alminas) Žemaičiuose ir dabar sutinkamas. Du Kaziai Alminai yra, pvz., profesoriai (vienas — veterinarijos — nuo Platelių, kitas — kalbininkas — nuo Švėkšnos).

¹⁵⁴ LReim 4505-4515. Kryžininkų žygyje esą buvę 500 (LReim 4501).

¹⁵⁵ LUB I, 402.

¹⁵⁶ LReim 4545-4570.

¹⁵⁷ LReim 4614-4615.

¹⁵⁸ « des landes site stët also :

wer dem anderen tut die hant,
wer er über daz dritte laut,
der hette getruwelichen vride
bie dem halse und der wide » (LReim 4616-4620).

rygiečiai esą galėję vieni pas kitus keliauti ir prekiauti¹⁵⁹. Rygai rūpėjo Lietuvoje neišsenkami kiekiai žaliavos, ypač vaško ir kailių. Taigi vos tik Mindaugas susitaikė su Livonijos ordinu, rygiečiai išsirūpino sau (1253 m.) prekybos teisę Lietuvoje¹⁶⁰.

Dviejų metų paliaubos buvo pasirengimas tolimesnei kovai. Su 1259 m. data yra siejama ordinui nauja Mindaugo donacija, kuria kryžiuočiai esą gavę iš karaliaus atskiras sūduvių (jotvingių) sritis, skalvių žemę ir *visus Žemaičius*, išskyrus vyskupui dovanotus plotus¹⁶¹. Kaip ten bebuvę, kiekvienu atveju žemaičiai nesidavė geruoju nulenkiami. Paliauboms pasibaigus, jie puolė Kuršą. Kai narsus Kuldingos (Goldingen) komtūras Bernhardas von Haren su gausiu grobiu grįžtantiems žemaičiams Skuodo laukuose pastojų kelią, šie persekiotojus sumušė. Žuvo 33 riteriai¹⁶². Pradėjus kuršiams trauktis iš kautynių lauko, pagonių laimėjimas buvo didelis, ir jie, dar labiau padrąsinti, greit antru kartu įsiveržė Kuršan. Nors ordinas buvo surinkęs didelę kariuomenę, tačiau rimtai pagonių nepuolė ir leido jiems pasitraukti. Eiliuotinės kronikos autorius aprašinėja, kaip riteriai savo taryboje stengėsi tą neveiklumą išsiaiškinti^{163 164}.

Tų žygių įtakoje jau 1259 m. sukilo žiemgaliai, išvarydami ordino ir Rygos arkivyskupo pastatytus viršininkus. Kai kryžiuočiams nepasisekė paimti žiemgalių pilies Tervetės (į šiaurę nuo Žagarės)¹⁶¹, jie pasistatė minėtą Dobę, kurią tuoj, sukilėliams talkininkaudami, puolė žemaičiai¹⁶⁵. Nepasisekus pilies paimti, jie persimetė į pietus prie Georgenburgo ir, pasistatę sau pilį kaimynystėje, iš jos puldinėjo nykstančią ir maisto trūkstančią vokiečių įgulą.

Siekdamas savo padėtį pataisyti nors vienu žymesniu laimėjimu, ordinas suruošė žygį, pasitelkdamas Prūsų ordiną. Maršalas Henrikas Botelis atvedė ne tik riterių, bet ir sąjungininkų kariuomenės iš prūsų kilčių (pamedėnų, sembų, notangų ir varmėnų). Livonijos ordino jėgos buvo dar didesnės. Dalyvavo iš Talino danai, estai, kuršiai ; iš Hanzos miestų laivais buvo atvykę pilgrimų. Tai kelių tūk-

¹⁵⁹ LReim 4629-4644.

¹⁶⁰ LUB I, 312. Apie Lietuvos XIII amž. prekybinius santykius su Ryga : Fr. Benninghoven, *Rigas Entstehung und der frühhansische Kaufmann*, 1961, 35. Z. Ivinskis, *Die Handelsbeziehungen Litauens mit Riga im 14. Jahrhundert*, *Conventus Primus Historicorum Balticonum*, Ryga 1938, 276-285.

¹⁶¹ PUB I, 1, 69-70.

¹⁶² LReim 4829-4831, 4845-4859. Plg. Z. Ivinskis, *Skuodo kautynės*, LE XXVIII (1963), 112-113.

¹⁶³ LReim 5190-5238.

¹⁶⁴ LReim 5408-5436.

¹⁶⁵ LReim 5445-5464.

stančių kariuomenei vadovavo 200 ordino riterių. Kai nuo Klaipėdos vokiečių kariuomenė traukė link Georgenburgo, ji patyrė, jog lietuviai su didele jėga (Dusburgas mini 4000) ¹⁶⁶ jau siaubė Kuršą. Šv. Margaritos dieną (1260.VII. 13) pietiniame Durbės ežero krante įvykęs susirėmimas baigėsi pagonių pergale. Nuo kryžiuočių atsimetę kuršiai juos puolė iš užpakalio, paskui į savo pilis priimdami žemaičių įgulas¹⁶⁷.

Neskaitant didelių aukų ordino talkininkų, Durbės kautynėse žuvo Burchardas von Hornhausen, maršalas Botelis ir 150 ordino riterių. Nors nėra tiesioginių duomenų, tačiau iš lietuvių pusės Durbės kautynių vadu yra laikomas Vykinto sūnus Treniota. Pats Mindaugas, žinoma, jose nedalyvavo. Jis laikėsi taikos su ordinu iki pat 1261 m. galo. Jeigu Mindaugo vardu žinomas pergamentas iš 1260 m. būtų neabejotinai tikras, išeitų, jog Lietuvos valdovas dar 1260 m. birželio viduryje yra Livonijos ordinui užrašęs visą Lietuvą, jeigu tik jis mirtų be įpėdinių¹⁶⁸. Dar 1261 m. rugpiūčio 7 d. esą Mindaugas užrašęs ordinui, sutinkant dviem jo sūnum, visą sėlių žemę¹⁶⁹.

Yra duomenų tačiau spręsti, jog karalius, oficialiai būdamas su ordinu taikoje, jau nuo 1256-1257 m. *slapta* yra rėmęs nenorinčius Livonijos ordinui pasiduoti Žemaičius ¹⁷⁰. Iš Mindaugo taikingų santykių su Treniota po Skuodo ir Durbės kautynių peršasi natūrali išvada, jog jis dar gerokai anksčiau prieš didžiuosius karinius Vykintaičio pasisėkimus jau turėjo su Žemaičiais slaptų susitarimų¹⁷¹. Sunkioje padėtyje vikriai besisukinėjantį Mindaugą, berods, galima

¹⁶⁶ SRP I, 97-98, 425 (N. Jeroschino kronika). Kryžininkus iš Vokie-tijos įsakmiai mini LReim 5658-5660.

¹⁶⁷ LReim 5601-5614, 5630-5635, 5735-5812, 5912-5985. Plg. V. Bilkins, *Kuriu brivibas cinas*, Ryga 1936, 44-47. Apie tas kautynes visus žinomus šaltinius ir gausią bibliogr. žiūr. Z. Ivinskis, *Durbės kautynės 1260 m. ir jų politinis vaidmuo*, Kaunas 1938 (atsp. iš *Karo Archyvo* VII ir IX t., 114 psl.). Tas pat santraukoje *Aidai* 1960, 6 nr., 233-240. R. Varakauskas, *Lietuvių kova su vokiškaisiais agresoriais Mindaugo valdymo laikotarpiu (1236-1263)*, Vilniaus Valstybinio Pedagoginio Instituto Mokslo Darbai, TV, 1958, 111-141. Septynių amžių Durbės kautynių sukakties proga dar rašė: M. E. Nauburas, *Durbės kautynės*, Tautos Praeitis, I, 2, 1960, 205-210; 1960 m. *Karyje* (Brooklyn, N.Y.) buvo spausdinta Z. Raulinaičio *Durbės mūšis* (atspaudas 96 psl.).

¹⁶⁸ puB I, 1, 91-93 (106 nr.).

¹⁶⁹ LUB I, 461-464. Mindaugo sūnūs čia vadinami *Replen* ir *Gherstutten*.

¹⁷⁰ Plačiau Z. Ivinskis, *Mindaugas und die Žemaiten*, Ōpetatud Eesti Seltsi Toimetustet, III. — Liber saecularis, Tartu 1938, 930-957 (ypač 951-952). Šitą galimybę pirmasis iškėlė H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, o.c. 99.

¹⁷¹ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, o.c. 99.

laikyti šituo atžvilgiu *Vytauto* pirmataku, sugebėjusiu slapta žemaičius sukurstyti prieš ordiną.

Iš visų ordino kovų Pabaltijyje iki XV amž. Durbės kautynės, kurios buvo žymiausias lietuvių laimėjimas XIII amž., savo pasėkomis jam buvo pats skaudžiausias smūgis. Amžininkai jas laikė didžiausia ordino katastrofa, nes betarpiškai tuojau prasidėjo didysis prūsų sukilimas (1260-1274 m.)¹⁷², atitraukęs kryžiuočių jėgas nuo Lietuvos.

Kada beveik visos rytų Pabaltijo tautos sukilo, iš pagrindų sudrebėjo ant bedugnės krašto stovinčio ordino galybė. Prūsuose ordinas šiaip taip atsilaikė, dėka vis naujų kryžininkų-pilgrimų būrių, kuriuos sukėlė Romos kurijos skelbiami kryžiaus karai prieš pagonis. Vietinėse gi tautose sporadiškai pabudo solidarumas prieš ateivių jungą. Atskirai kovodami, sukilėlių prūsų vadai (Herkus Mantas, Divanas, Glapas, Linka) tačiau neturėjo pakankamai priemonių įveikti stipriųjų vokiečių ordino tvirtovių, kurių penkios pasiliko Prūsuose nepaimtos.

Lietuvių tautos ateičiai Durbės kautynės turėjo reikšmingų pasėkų. Kadangi Prūsų kryžiuočiai porai dešimtmečių buvo užimti krašto viduje (sukilimas galutinai buvo numalšintas 1274 m.), Traidenio ir jo įpėdinių valdžioje spėjusi sutvirtėti, vėliau per eilę generacijų Lietuva pajėgė sėkmingai vesti įtemptas kovas prieš riterius.

Tuo metu, kai prūsai iš paskutiniųjų kovojo savo didžiąją kovą prieš kryžiuočius, vidaus nesutikimai Lietuvoje (1263-1270 m.) nesudarė šaliai išorinio pavojaus, juo labiau, kad ir Livonijoje buvo sukilusios tautos : estai, kuršiai, žiemgaliai. Kuršas buvo pajungtas tik po 7 metų kovos (1267 m.), o kol žiemgaliai buvo nugalėti, praėjo 30 metų (1290). Į pasidalintą Ceklį ir į Mindaugo užrašytas žemes Žemaičiuose ordinas jau nebegalėjo įkelti kojos.

Tuoj po Durbės pergalės, naudodamiesi kryžiuočių silpna padėtimi, lietuviai tęsė savo žygius Livonijon. Bendradarbiaudami su kuršiais, šiems jie padėjo užimti pilis į vakarus nuo Ventos, kur atsilaikė tik Kuldirga ir Klaipėda. Surinkę savo ir Rygon atvykusių pilgrimų jėgas, Livonijos kryžiuočiai ant Dauguvos kranto prie Liel-

¹⁷² Plačiau ir bibliogr. žiūr. Z. Ivinskis, *Prūsų sukilimai*, LE XXIV, 1961, 164-169. Svarbu A. L. Ewald, *Die Eroberung Preussens durch die Preussen*, III, Halle 1886, 142 in sek. G. Koehle, *Der 2. grosse Aufstand der Preussen gegen den Deutschen Orden 1260-1274*, veikale : *Die Entwicklung des Kriegswesens in der Ritterzeit*, II, 1886, 1-91. St. Zajaczkowski, *Podbój Prus i ich kolonizacja przez krzyżaków*. Toninė 1955. Iš lietuvių pusės: R. Jasas, *Didysis prūsų sukilimas (1260-1274)*, Vilnius 1959. Z. Ivinskis, *Durbės kautynės*, o.c. 88-91.

¹⁷³ LReim 5932-6098.

vardės (Lennewarden) šv. Blažiejaus dieną (1261.II.3) pastojo kelią su gausiu grobiu grįžtantiems lietuviams, bet nesėkmingai. Turėdami Durbės patyrimą, riteriai šį kartą nebesidavė apsupami, ir jų tekrito 10, kai pilgrimų esą žuvę daug. Keliose kronikose Lielvardės kautynės¹⁷³ yra atvaizduotos kaip skaudus ordino pralaimėjimas. 1261 m. balandžio 27 d. Livonijos ordino vicemagistras maldavo pagalbos iš Liubeko miesto, skusdamasis, jog ordinas turėjęs daug nuostolių arkliais, ginklais ir kitokiomis gėrybėmis¹⁷⁴. Krinta į akį tai, kad Eiliuotinė Livonijos kronika, palyginti, plačiai aprašydama tą pagonių žygį, jau visai atskirai nemini žemaičių, apie kuriuos paprastai viską dešimtimis kartų vis tiksliai pažymėdavo. 1261 m. pradžios (Lielvardės) žygyje ta kronika bendrai terašo apie Lietuvą ir lietuvius (*Lettowen*), juos įsakmiai paminėdama šešis kartus¹⁷⁵. Gal tai jau gali būti ženklų, jog kokia nors karinė akcija iš Lietuvos buvo prasidėjusi dar prieš oficialų Mindaugo santykių nutraukimą su Livonijos ordinu.

Pagal Eiliuotinę Livonijos kroniką, Žemaičiai po šito laimėjimo esą siuntę savo pasiuntinius pas Mindaugą ir esą prašę žymųjį karo vadą, kunigą Treniotą, kad tas jų vardu įtikintų Mindaugą vėl grįžti pagonybėn.¹⁷⁶ Yra pagrindo samprotauti, kad Treniota jau anksčiau gyveno Mindaugo dvare¹⁷⁷. Mindaugo tolimesnei laikysenai Žemaičių ir Livonijos ordino atžvilgiu buvo charakteringa, ką ilguose pokalbiuose¹⁷⁸, po visos grandinės reikšmingų Žemaičių pergalų prieš Livonijos kryžiuočius, yra «išmintingajam Mindaugui» pasakęs Treniota¹⁷⁹ Savo pagrindinę kalbą Treniota užbaigė tvirtindamas, jog Livonijos tautos norinčios *sugrįžti* pagonybėn ir *pasiduoti* Mindaugo valdžiai¹⁸⁰. Matomai sukilusių žiemgalių, kuršių ir ypač

¹⁷⁴ LUB I, 460-461 (« ... quantum dampnum... in perditis equis et armia et aliis bonis... »). Plg. P. Schwartz, *Kurland im 13. Jahrhundert*, Leipzig 1875, 111.

¹⁷⁵ LReim 5933, 5945, 5956, 5985, 6001, 6031.

¹⁷⁶ LReim 6339-6356 (Žemaičiai apsidžiaugtų, jeigu Mindaugas « ... wurde wider heiden », 6353).

¹⁷⁷ Plg. St. Zajączkowski, *Studia*, o.c. 100-102.

¹⁷⁸ LReim 6371-6425.

¹⁷⁹ Išdėstęs eilę įvykių, Treniota Mindaugui sakęs :

« wie bistu so rechte blint!
du bist ein wiser kunie genannt,
 daz ist dir doch unbekannt » (LReim 6396-6398).

¹⁸⁰ « wir han verwär daz vernomen,
 daz erste daz wir mit dir komen
 zû Letten und zû Nieflant,
 sô komen sân in dîne hant
 die lant von in beiden
 sie wollen werden heiden » (LReim 6421-6426).

prūsų pirmieji didieji pasisiekimai¹⁸¹ darė išpūdžio Lietuvos kunigams. O Treniota savo sėkmingomis pergalėmis prieš ordiną buvo įgijęs jau gana didelės įtakos. Jis sugebėjo pagaliau priversti Mindaugą, kurio su Livonijos magistru dovanomis keitimosi laikotarpis jau buvo pasibaigęs¹⁸², viešai nutraukti santykius su kryžiuočiais ir įsijungti prieš juos į kovą. Padaręs sąjungą su Aleksandru Nevskiu (Didž. Naugarde)¹⁸³, drauge su Treniota, Mindaugas išžygiavo Livonijon ir nesėkmingai puolė Cesio (Wendeno) pilį. Prie žygio nepasisiekimo prisidėjo tai, kad iš Naugardo neatėjo laiku prieš kryžiuočius žadėtoji kariuomenė. Livonijos kronistas šaiposi, jog rusai (*Ruzen*) Mindaugui « žadėjo didelę pagalbą »¹⁸⁴, ir « jie labai skubėjo »¹⁸⁵, bet kai jie prie Dorpato (Estijoje) pasirodė, lietuviai jau buvo pakeliui į namus.

Karaliui Mindaugui nepasisekė sukelti už Lietuvos ribų simpatijų ir ten įsitvirtinti. Jis neprijungė savo valstybei nė žiemgalių, nė kuršių¹⁸⁶, nors ir vieni ir kiti mielai nuo 1260 m. priimdinėdavo žemaičių ir lietuvių įgulas ir dažnai veikė išvien¹⁸⁷. Iš Livonijos sugrįžęs Mindaugas, pagal Eiliuotinę kroniką¹⁸⁸, esąs daręs karčių priekaištų Treniotai, kam jį rusai apgavę, kam turėjęs nutraukti santykius su Livonijos magistru. Mindaugas rūsčiai išmetinėjo, jog latviai, lybiai ir kitos Treniotos jam žadėtos žemės « visai nesijungia » prie jo. Lygiai tas pat matyti iš Mindaugo pokalbio su jo žmona Morta¹⁸⁹, kuri pareiškė savo didelį nepasitenkinimą Treniota. Dar kartą 1262 m. vidurvasaryje Mindaugo ir Treniotos būriai darė ben-

¹⁸¹ B. Schumacher, *Geschichte*, o.c. 42.

¹⁸² LReim 4437-4460 (ypač 4453-4455). Plg. 6553-6559, 6587-6593 eil.

¹⁸³ LReim 6461-6470.

¹⁸⁴ « gelobeten im helfe grôz » (LReim 6469).

¹⁸⁵ « die îlten ser » (LReim 6616).

¹⁸⁶ Plg. V. Pašuto, *Obrazovaniye*, o.c. 409.

¹⁸⁷ LReim 6787-6793, 6823-6883, 6951-7049, 7059-7090 Plg. V. Bilkins, *Kuršu brtvības*, o.c. 40. A. Bauer, *Semgallen*, o.c. 314.

¹⁸⁸ « er [Mindaugas] sprach : “ Traniâte, sage
du boser man und rechter zage (tikras baily !)
nû hân die Rûzen mir gelogen,
den meister hâstu mîr gezogen
zu einem unvrûnde zû ;
waz râtes gibestu mir nû ?
Letten, Liven und die lant
die du gelobtes in mîne hant
die kêren sich an mich nicht ein hâr ” » (LReim 6499-6507).

¹⁸⁸ LReim 6527-6562. Mindaugienė pastebėjo :

« nû volgestu einem affen,
ich meine Traniâten,
der dich hat verrâten » (6560-6562 eil.).

drą žygį. Jis buvo nukreiptas į prūsų žemę. Ar tai reiškė solidarumą ir pagalbą sukilusiems prūsams, tiksliau negalima išaiškinti. Težinoma, kad lietuviai grįždami Jazdove paėmė nelaisvėn ir nužudė Danieliaus žentą Mozūrijos Ziemovitą, o jo sūnų Konradą išsivedė Lietuvon¹⁹⁰.

Ar 1261 m. nutraukdamas sąjungą su Livonijos ordinu, tuo pačiu Mindaugas atkrito ir nuo krikščionybės, nėra tiksliai išaiškinta. Šalia Mindaugo « sostinės » vietos, penkių jo dokumentų tikrumo mįslės ir kitų neišaiškintų problemų, tai yra pats svarbiausias kontroversiškas klausimas, apie kurį tiek daug rašyta. Išskyrus pirmąjį Mindaugo tyrinėtoją J. Latkowski, kuriuo pasekė keli XIII amž. Lietuvą labiau studijavę lietuviai-kunigai¹⁹¹, lenkų ir vokiečių mokslinėje literatūroje iki šiol perdėm vyrauja nuomonė, jog Mindaugas yra atkritęs nuo krikščionybės. Paskutinis argumentuotai už Mindaugo apostaziją yra plačiai pasisakęs kritiškas lenkas H. Paszkiewicz¹⁹², kuris apskritai Lietuvos istorijoje stengiasi būti lietuviams gana objektyvus¹⁹³.

Mindaugo apostazijos šalininkai labiau akcentuoja ir pasitiki prieš Mindaugą nusistačiusio Ipatijaus metraštininko žodžiais ir Eiliuotinės Livonijos kronikos posmais. Volinijos kronistas tarėsi žinąs ir teigė : nors Mindaugas « nusiuntė [pasiuntinius] pas popiežių ir apsikrikštijo, bet jo krikštas buvo apgaulingas ; jis juk slapta aukodavo savo dievams, pirmajam Nonadevi, ir Teliaveli, ir Dive-rikzu, Zuikių dievui ir Miejdieinu. Kai jam išjojus į laukus, kiškis atbėgdavo į lauką, jis neidavo į miško tankumyną ir nedrįsdavo net šakelės nulaužti ; ir jis auکوjo savo dievams, ir degino mirusiųjų kūnus, ir viešai išpažino pagonybę»¹⁹⁴. Apie Mindaugo virtimą krikš-

¹⁹⁰ MPH II, 807. Visus kitus šaltinius žiūr. PaRL 393 nr.

¹⁹¹ J. Stakauskas, A. Steponaitis, A. Juška.

¹⁹² H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, o.c. 92-100.

¹⁹³ Savo naujausiame veikale (*The Origin of Russia*, 1954) jis lietuvių kunigaikščių vardus, net ir Jogailos, rašo lietuviškai. Anot prof. O. Haleckio, kai H. Paszkiewicz ir Vilnių rašas ten lietuviškai, o ne *Wilno*, tai rodą autoriaus didžiausias pastangas lietuvių atžvilgiu būti labai korektišku.

¹⁹⁴ PSRL II, 817. Tekstą ir plačius komentarus lietuvių religijos istorijai žiūr. A. Mierzyński, *Źródła do mytologii litewskiej*, I, Varšuva 1892, 137-152 ; W. Manhardt, *Letto-Preussische Götterlehre*, Ryga 1936, 56-59. Plg. A. Brückner, *Mythologische Studien (Beiträge zur litauischen Mythologie aus der Hypatiuschronik)*, Archiv für slawische Philologie, IX, 1886, 216-223. E. Volter, *Zapadnorusskoje svidetel'stvo o litovskich bogach*, leidinyje : *Litovskij Katichizis N. Daukši (1595)*, 1886, 173-179. Minimų dievų vardų analizę žiūr.: Z. Ivinskis, *Medžių kultas lietuvių religijoje* (atsp. iš *Soter* 1938-1939, XV-XVT), Kaunas 1939, 33-34. Kitą bibliogr. žiūr. Z. Ivinskis, *Senovės lietuvių religijos bibliografija* (atsp. iš *Soter* 1935-1937, XII-XIV), Kaunas 1938 (156 psl.).

čionių priešų gerai žino Eiliuotinė Livonijos kronika, kurios faktų autentiškumą apskritai reikia gana teigiamai vertinti¹⁹⁵. Iš Lietuvoje tada gyvenusių vokiečių kunigų ir riterių kronikos autorius, rašęs po 30 metų, galėjo būti gerai informuotas. Pagal kronistą, Mindaugas liepęs krikščionis iš Lietuvos išvaryti, o dalį jų nužudyti¹⁹⁸. Matomai Livonijoje išsilaikė žinia, kad Mindaugas nuo krikščionybės atkrito, nes ir XIV amž. galo Hermanno de Wartbergės kronikoje įsakmiai pažymėta, jog « Lietuvos karalius atkrito nuo tikėjimo . . . išvarė iš savo karalystės brokus (t. y. ordino riterius) ir visus krikščionis »¹⁹⁷.

Viduriniais amžiais daugelio žymių valstybės kūrėjų kelias į krikščionybę buvo apsprendžiamas įvairių politinių aplinkybių. Taip buvo, pvz., su Konstantinu Didžiuoju, germanų tautų vadais, frankų — Klodvigu, lenkų — Mieško, lietuvių — Jogaila. Ir Mindaugas naują tikėjimą priėmė politinių aplinkybių *verčiamas*¹⁹⁸. Bet jis, lyg koks sąmoningas krikščionybės priešas, tikrai iš anksto nesvarstė su Bažnyčia nutraukti ryšius. Pasilieka atviras ir galutinai neišrištas klausimas, ar Mindaugo atsimetimas nuo ordino ir susijungimas su Žemaičiais, kuriuos jis, berods, slapta nuo 1257 m. rėmė, jau galėjo reikšti nutraukimą santykių su Roma. Ar Mindaugas galėjo sekti keliu Volinijos Danieliaus, kuris po karūnavimosi greitai nuo Romos atkrito? Mindaugui karališkas vainikas teikė politinės naudos. 1257 m. jis gavo iš popiežiaus leidimą vieną iš savo sūnų karūnuoti karaliumi.

Šitokių duomenų akivaizdoje reikšmingi yra 1268 m. popiežiaus Klemenso IV bulės žodžiai Čekijos karabui Otokarui II : « ... viešpataujant šviesaus atminimo Mindaugui (*clare memorie Mindota*), kuris, jam priėmus krikšto sakramentą, buvo Apaštalų Sosto vardu vainikuotas karaliumi, tačiau nuožmiai nužudytas piktos valios sūnų »¹⁹⁸. J. Latkowskis ir kiti juo pasekusieji, kurie įrodinėja, kad Mindaugas neatkrito nuo krikščionybės, labiausiai remiasi šituo popiežiaus posakiu apie Mindaugą. Yra daroma tokia išvada ; jeigu neofitas karalius būtų nuo krikščionybės atkritęs, popiežius jo tikrai nebūtų pavadinęs *šviesaus* atminimo valdovu. Per penkerius metus nuo Mindaugo mirties Romoje jau turėjo būti žinoma apie likimą Pabaltijo naujakrikšto karaliaus, į kurį Roma buvo dėjusi daug savo vilčių, ypač ^{186 187 188}

¹⁸⁶ Plaičiau Z. Ivinskis, *Eilėtoji Livonijos kronika ir jos autentiškumas*, Židiny, 1936, XXIV, 10 nr., 289-302 ; panašiai LE V, 1955, 396-397 (gausi bibliogr. apie autentiškumą).

¹⁸⁶ LReim 6457-6460 (« und ouch ein teil erslahen »).

¹⁸⁷ SRP n, 42.

¹⁸⁸ TMPL I, 79.

kovoje su totorių pavojumi. Iš tiesų, liktų nesuprantama, kokiū būdu Apaštaltų Sostas būtų galėjęs kalbėti apie apostatą¹⁹⁹, kaip apie šviesaus atminimo vyrą. Kokio intereso būtų galėjęs turėti kryžiuočių ordinas klaidingai painformuoti Romą — iš turimų versmių yra neišrišamas klausimas.

Popiežiaus Klemenso IV teigiamas atsiliepimas apie Mindaugą Romos kurijoje tačiau pasiliko unikumas. Po 60 metų (1324 m.) popiežius Jonas XXII iš Avignono jau rašė priešingai, būtent, jog « Mindaugas su savo visa karalyste buvo atvirtęs į Kristaus tikėjimą, bet pasėkoje žiaurių ir nedraugiškų skriaudų, kurias padarė mylimi vokiečių ordino sūnūs, nuo tikėjimo atsimetė ir grįžo į pirmutinę klaidą »²⁰⁰. O Vilniaus dvare visą XIV amž. išsilaikė taip pat tradicija, jog Mindaugas dėl kryžiuočių ordino kaltės negalėjęs išsilaikyti krikščioniu. Vykstant deryboms dėl krikšto, Mindaugo santykiai su ordinu buvo statomi pavyzdžiu. Psichologiškai gali būti visai suprantamas sugrįžimas pagonybėn karaliaus, kuris krikščionybę buvo priėmęs iš vakarykščių priešų, po dešimtmečio vėl tapusių jo neprieteliais. Tokios apostazijos pas naujakrikštus valdovus, kurių nuovoka apie naująją tikėjimą dar būdavo grubi, buvo žinomos ir kitose tautose. Iš vieno atsitiktinio Romos kurijos teigiamo pomirtinio atsiliepimo apie Mindaugą, kada visi kiti XIII amž. ir vėlesni šaltiniai priešingai kalba, darosi tikrai sunku įsitikinti, kad Mindaugas būtų pasilikęs toliau (po 1261 m.) krikščioniu.

Kaip ten su paties Mindaugo išlikimu krikščionimi bebuvo, kiekvienu atveju Lietuvoje to pirmojo karaliaus įžiebtoji krikščionybės liepsna jau visai *nebeužslopo*, nes ja labiau buvo rūpinamasi iš *apačios*. Kelias dešimtis metų dar buvo pastangų išlaikyti ir pačią « Lietuvos vyskupiją ». Bet Mindaugo įpėdiniai per ištisą šimtą su viršum metų — tiesa, atvejų atvejais veddami derybas dėl krikšto — delsė oficialiai jį priimti. Nors kaimynų šaltiniai apie Lietuvos vidaus XIII amž. gyvenimą, maža ką teturėdami pasakyti, palieka daug spragų, vis tik iš kai kurių užuominų galima prieiti išvadų, jog pagonių plotuose tada krikščionybę palaikė domininkonai ir pranciškonai²⁰¹. Žymesnėse gyvenvietėse ir prie pilių, kur vėliau kūrėsi pirmieji miestai, atsirasdavo sąlygų apaštalausti²⁰². Nuolatinų karo

¹⁹⁹ Plg. R. Varakauskas, *Lietuvių kova*, o.c. 138-139.

²⁰⁰ TMPL I, 293 nr.

²⁰¹ V. Gidžiūnas, *De fratribus minoribus in Lithuania*, Roma 1950/12. V. Gidžiūnas, *The introduction of Christianity into Lithuania*, atsp. iš *Lituanus* 1957, 4 (13) nr., 4. Plg. Z. Ivinskis, *A Contribution to the history of the Conversion of Lithuania*, Baltic and Scandinavian Countries, V, 1939, 1 nr., 11-21.

²⁰² K. Chodyncki, *Próby zaprowadzenia chrześcijaństwa na Litwie przed*

žygių metu Lietuvon būdavo sugabenama iš lotyniškos krikščionybės kraštų (Livonijos, Lenkijos, Prūsų) daug karo belaisvių. Jų tarpe būdavo ir kunigų, kurie, kad ir aprėžtose sąlygose, galėjo skleisti liaudyje krikščionybę.

Pagoniškosios reakcijos poveikyje pirmoji Lietuvos vyskupija negalėjo išsilaikyti. Apie vyskupą Kristijoną yra žinoma, kad jis iš savo vyskupijos turėjo pasitraukti. Jau 1255.III.7 d. popiežius Aleksandras IV iš Mindaugo reikalavo, kad šis saugotų ir gintų iš visų pusių puolamas vyskupo Kristijono valdas²⁰³. Apie patį Kristijoną smulkesnių žinių nėra. Taip pat pasilieka mįslė, ar su Kristijono pagalba kryžiuočiai galėjo organizuoti Mindaugo kanceliariją ir praveisti surašymą šio vardu sudarytų lotyniškų dokumentų, kai pats Kristijonas nefigūravo liudininku jokiam Mindaugo donaciniame rašte. Padėčiai pablogėjus, Kristijonas pasitraukė Vokietijon, kur jis jau žinomas pusantrų metų prieš Mindaugo atsimetimą nuo ordino (1259.IX.7 d.)²⁰⁴. Kai Kristijonas mirė (1271 m.), prieš porą metų Lenkijoje buvo miręs ir kitas Lietuvos vyskupo vardą turėjęs vienuolis, būtent, domininkonas Vitas²⁰⁵. 1261 m. yra minimas jotvingių misijoms skirtas vyskupas nominatas Henrikas. Tada pranciškonai turėjo organizuoti kryžiaus karą prieš jotvingius ir lietuvius²⁰⁶.

Romos kurija siekė ir po pirmojo Lietuvos vyskupo Kristijono mirties išlaikyti tą titulą. Livonijos ordino iniciatyva nauju vyskupu Lietuvai buvo iššventintas taip pat kryžiuočių ordino kunigas Jonas, kuris, būdamas toli nuo sau skirtos diecezijos, tačiau vis vartojo titulą *episcopus Lettoviensis*. 1271-1291 m. įvairiose Vokietijos imperijos vietose jis yra pašventinęs daug bažnyčių ir atlikęs kitokių vyskupiškų aktų²⁰⁷. Rodos, kad į Lietuvą iki XIV amž. galo joks vyskupas kojos nebeįkėlė, ir nė vienas daugiau iki 1387 m. nebuvo iššventintas, nes nuo tos minties atsisakė ir Livonijos ordinas, laikęs Lietuvą savo misijų žeme.

r. 1386, Przegląd Historyczny, XVIII, 1914, zes. 2, 215-255 ; zes. 3, 257-319. Plg. PaRL 427 nr.

²⁰³ LUB IH, 279a nr.

²⁰⁴ SRP II, 43. Apie Kristijono veiklą Lietuvos vyskupo titulu žiūr. PaRL 363, 364-365, 370, 391-392, 443a, 457a, 478a (179 psl.), 488 (mirtis) nr.

²⁰⁵ Apie Vitą žinių žiūr. PaRL 379, 394, 404, 481, 482 (mirtis apie 1269 m.) nr.

²⁰⁶ mpv III, 75-77, 84, 512 nr. PaRL 387 nr. Plg. R. Gródecki, *Bartłomiej z Pragi*, Polski Słownik Biograficzny I, 1935, 316 (to pranciškono veikla ryšium su kryžiaus karu).

²⁰⁷ PaRL 489, 498, 509a (180 psl.), 518-519, 535, 550, 585, 590-591, 596, 601, 606-610, 619, 622-623, 625-627, 629, 638, 641, 642, 656, 662, 663-666, 669-670, 677-678, 701 (1291 m. geg. mėn.) nr. Visur čia vysk. Jonas figūruoja kaip *Lethoviensis* ar dažniau *Lettoviensis episcopus*.

Po Durbės kautynių prasidėjusi sukilimo audra rytiniame Baltijoje greitai privedė Lietuvos karalių prie sunkios krizės, kuri ją pražudė. Nuo 1260 m. Prūsiose ir Lietuvoje pagoniškoji reakcija pradėjo imti viršų. Sukilimas prūsams pradžioje sekėsi. Pagal Dusburgą, jiems talkos siuntę ir lietuviai, ir iki Mindaugo nužudymo yra minimi (1262–63 m.) du jų žygiai į Prūsus²⁰⁸. Vienam jų vadovavo «Lietuvos karaliaus sūnus Treniota» (*Trinota*). Kitame žygyje, talkininkaudami prūsams, lietuviai drauge su sūduviais vokiečius puolė Semboje. Vienoje Didžiosios Lenkijos kronikoje Mindaugas tada ir buvo pavadintas « prūsų, lietuvių ir kitų netikinčiųjų tautų » karaliumi²⁰⁹. Bet žemaičių kovų su Livonijos ordinu laikotarpyje, iš kurio tiek daug smulkių epizodų pateikia Eiliutinė Livonijos kronika, jau buvo išaugęs Žemaičių kunigaikščio Treniotos vaidmuo. Greičiausiai prieš savo norą, jam turėjo nusilenkti ir Mindaugas. Jau nuo seniau susitelkusi Treniotos neapykanta Mindaugui užaštrėjo dar labiau, kai nenusisekė į Livoniją (Cesį) jų bendras žygis, kurio metu Treniota buvo užtikrinęs Mindaugui dar lybių ir latgalių sukilimą. Kai Mindaugas apgailestavo tą savo persimetimą ir smarkiai priekaištavo Treniotai, šis jau buvo tiek sustiprėjęs, jog ryžosi pašalinti Mindaugą ir pats paimti valdžią.

Neminėdama vardo, Eiliutinė Livonijos kronika apie Mindaugo nužudytąjį sako, jog jis buvęs tiek pat turtingas, kaip ir Mindaugas, ir tiek pat turėjęs palydos²¹⁰. Savo tikslui Treniota rado sąjungininką Nalšėnų kunigaikštį Daumantą, Mindaugo švogeri, norėjusį atkeršyti asmenišką skriaudą. Mortai mirus, Mindaugas buvo prašęs Daumantienę atvykti apraudoti savo sesers. Bevaikę Daumantienę Mindaugas užlaikė savo sūnams auginti.

Sąmokslininkai surado patogią progą Mindaugą užpulti. O toji pasirinktoji proga reiškė, kad Mindaugas būtų likęs be stiprios karinės jėgos. Norėdamas sutrukdyti dviejų savo priešų vedybas, būtent, Briansko kunigaikščio Romano dukters su Volinijos Vasilko sūnumi, 1263 m. Mindaugas išsiuntė didelę kariuomenę į Brianską. Apsimetęs ligoniu, Daumantas iš to žygio (jis baigėsi lietuviams nelaimingai) grįžo atgal. Tuo tarpu namuose likęs, Treniota jau buvo pasirėngęs smurto žygiui. Susimokėlių staiga užpultas, Mindaugas buvo nužudytas drauge su dviem sūnumis — Rukliu ir Rupeikiu, kurių vienas turėjo užimti Mindaugo vietą ir gauti karūną.

²⁰⁸ SRR I, 112, 125–126.

²⁰⁹ MPH n, 586.

²¹⁰ LReim 7121–7132.

Matomai ilgai buvo išlikusi tradicija, kad Mindaugas buvęs nužudytas arti Lietuvos-Latvijos sienos Aglonoje (į šiaurės rytus nuo Daugpilio). Ten dar XVII amž. turėjusi būti marmurinė lenta su Mindaugo antkapio. Bet nuo XIX amž. Mindaugo kapas buvo « surastas » Naugarduke.

Lietuvos valstybės istorija būtų pasukusi visai kitu keliu, jeigu nebūtų buvęs nužudytas karūnuotas valdovas. Eidami Mindaugo pėdomis ir viešai palaikydami krikščionybę, jo įpėdiniai būtų galėję Lietuvai išsaugoti karališką karūną visam laikui. Tokiu atveju būtų buvę liautasi prieš lietuvius skelbti kryžiaus karus. Santykiai su ordinu, o vėliau ir kaimynine karalyste Lenkija, būtų kitaip susidėstę. Šalia šios, Lietuva būtų stovėjusi kaip lygus, o politiškai kaip žymiai stipresnis partneris. Nėra duomenų išvelgti, kiek būtų laimėjęs Lietuvos valstybingumas. Bet yra tikra, jog krikščioniškosios Vakarų kultūros vaisiai būtų Lietuvą žymiai anksčiau pasiekę. Tad ir tautinė lietuvių kultūra būtų buvusi labiau išsaugota.

Mindaugas lietuvių tautoje yra atlikęs svarbių uždavinių. Nuo XIII amž. pradžios iš bendros pirmatako valdžios atsipalaidavusias ir savarankiškoms tapusias smulkias Lietuvos, ypač Aukštaitijos, kunigaikštijas jis apjungė vienoje valdžioje. Savo valstybės plotą jis ne tik apsaugojo nuo kaimynų užuomačių (Livonijos ordinas, Volinijos kunigaikščiai), bet dar įgijo rytuose naujų žemių. Nors politinės aplinkybės buvo gana nepalankios (visų kaimynų sąjunga prieš Mindaugą), jis pramatė tolimesnių įvykių eigą ir surado išeitį iš keblios padėties.

Laimėjęs Livonijos kryžiuočių palankumą, Mindaugas pajėgė iš tos jo valstybei pavojingos bičiulystės ištraukti jai naudos. Savo vakarykščio priešo apkrikštytas ir įgijęs karališką karūną. Mindaugas *pirmasis* Lietuvai nurodė kelią į Vakarų Europos kultūrą ir į lotyniškąją krikščionybę. Tai paliko gairę ateičiai. Keli Mindaugo įpėdiniai XIV amž. vedė derybas dėl krikšto priėmimo, ir nė vienas neturėjo galvoje rytų krikščionybės. Kad būtų galima apsisaugoti nuo pastovios ordino agresijos, Lietuvai tebuvo vienas kelias — priimti tokią pat lotynišką krikščionybę, kuri buvo ordino žemėse.

Daugelis Europos tautų valdovų (pvz., frankų Pipinas, vengrų Steponas, Volinijos Danielius) vainikavosi karaliais jau būdami krikščionys ir valdydami *jau seniau* krikštytas tautas. Mindaugo atvejas buvo tuo įdomus, kad, jam karūnuojantis, tautos didžioji dauguma dar tebeskendėjo pagonybėje. Panaši padėtis dar buvo ir 135 metus vėliau, kai krikštijosi didysis Lietuvos kunigaikštis Jogaila. Lietuva vėl oficialiai *atnaujino* savo lotynišką krikštą. Abiem atvejais pagonių tautos istorijoje po *krikšto sekė karališka karūna*. Tik 1386 me-

tais tokį karališką vainiką valdovas jau užsidėjo ne pačioje Lietuvoje, o kaimyninėje valstybėje.

Kadangi politinių aplinkybių verčiamas Mindaugas jieškojo taikos su savo priešu, turėjo jam atlyginti žemėmis Žemaičiuose. Nors politiškai rodė savarankiškumą, «Žemaičiai» tada buvo dar geografinė sąvoka, ir jų gyventojai tarmiškai nesiskyrė nuo kitų lietuvių²¹¹. Žemių dovanojimų kaina perkamoji taika iš kryžiuočių vedė Mindaugą į naujus konfliktus su Lietuvoje sustiprėjusiais jo priešais ir į jo paties žlugimą. Bet nelaimingą galą priėję Mindaugo kontaktai su Livonijos ordinu XIV amž. lietuvių kunigaikščiams buvo *ispėjantis* ir į atsargumą skatinantis pavyzdys, nes 1257-1261 m. Mindaugo vardu surašytus Lietuvos žemių dovanojimų dokumentus ordinas vėliau panaudojo savo pretenzijoms į Lietuvą paremti.

Nors pats Mindaugas žuvo, kaip auka savo asmeniškų priešų, tačiau nežlugo jo valstybė. Ji turėjo dar išgyventi stiprių sukrėtimų ir vidaus kovose susilpo. Tačiau ji ne tik atgavo saro reikšmę ir galybę, bet, Gedimino atnaujinta, dar labiau sutvirtėjo.

V. Du pirmieji dešimtmečiai Mindaugui žuvus: septynmetis
vidaus neramumų (1263-1270) ir Traidenis (1270-1282).

Mindaugo nužudymas Lietuvą sukrėtė ir užnuodijo jos vidaus santykius. Sujudimas buvo toks stiprus, jog vedė dar prie didesnio kraujo praliejimo. Per septynerius metus vienas po kito Lietuvoje buvo nužudyti *keturi* kunigaikščiai, kurie turėjo vyriausią valdžią, arba jos siekė.

Lietuvos karaliui žuvus, atsipalaidavo jo kietoje drausmėje laikyti sritiniai kunigai ir ėmė kelti galvas. Iki pat Traidenio tarpusavyje smarkiai kovojo Mindaugininkai ir jų priešai, o su jais drauge reikėsi dvi srovės, būtent, krikščionybės išpažinėjai ir pagonybės fanatikai. Krikščioniškoji srovė, žinoma, buvo dar gana silpna. Prie jos Mindaugo laikais dar priklausė ne tik lotynišką krikštą priėmusieji, bet ir Lietuvos valstybės Bizantijos tikėjimo stačiatikiai. Stipresnė Lietuvoje buvo pagoniškoji srovė, kurios uolus palaikytojas buvo energingasis Žemaičių kunigas Treniota. Tad Mindaugą nužudžius, pirmiausia išgalėjo Lietuvoje jo priešai pagonybės šalininkai. Treniota esąs buvęs toks užkietėjęs pagonis, jog persekiojęs krikščionis. Tad Vaišvilkas mindaugaitis, kuris dar

²¹¹ K. Būga, *Rinktiniai Raštai*, III, 86-95. Plg. A. Saly, *Baltų kalbos*, LE n, 1954, 132-138.

prie savo tėvo iš Atoso kalno vienuolyno buvo sugrįžęs į savąją pilį ant Nemuno kranto, bijodamas savo tėvo likimo, pabėgo į Pinską²¹². *Treniota*, kaip Ipatijaus kronika įsakmiai pažymėjo, paėmė «Lietuvos ir Žemaičių žemėje» vyriausią valdžią²¹³. Mindaugo palikimu dalintis jis kvietė iš Polocko aną veržlųjį Mindaugo sūnėną Tautvilą. Šis, taip pat siekdamas vyriausios valdžios, dar prieš kelioliką metų buvo sukurstęs plačią sąjungą prieš savo dėdę. Bet žudymo sąmokslą prieš Mindaugą organizuojant, Tautvilas buvo *aplenktas*. Gal tai tebuvo padaryta vien todėl, kad gyveno tolėliau nuo tikrosios Lietuvos. Mindaugui kritus, Tautvilas tarėsi tebeturįs senąją teisę į valdžią ir siekė pašalinti savo konkurentą. Jis norėjo užvaldyti Lietuvą su savo Polocko kariais. Tačiau *Treniota* pasirodė vikresnis. Jis buvo įspėtas vieno Polocko bajoro apie jam gresiantį pavojų²¹⁴. *Treniota* pirmasis spėjo nužudyti (apie 1263-1264 m.) sosto varžovą Tautvilą. Tik šio sūnui pavyko išsigelbėti ir pabėgti į Did. Naugardą.

Bet ir *Treniotos* valdymas tebuvo trumpas (1263-1264 m.). Jo elgesys su krikščionimis buvo iššaukęs šių nepasitenkinimą. Tur būt, su Vaišvilko žinia ir pritarimu, buvę Mindaugo dvariškiai-arklininkai (*koniūši*) *Treniotą* 1264 m. nužudė. Apie šio mirtį sužinojęs, Vaišvilkas ėmė telkti būrius Pinske, Juodojoje Rusijoje surinko savo tėvo šalininkus krikščionis ir užsitikrino Volinijos Romanaičių pagalbą. Mindaugaitis Lietuvoje ėmė šeimininkauti, persekiodamas ir išvarinėdamas savo tėvo priešus, kurių skaičius yra buvęs didelis.

Pavojus atėjo ir pačiam Mindaugo užmušėjui Daumantui, kurio tačiau Vaišvilkas vienas pats negalėjo įveikti. Jam pagalbon su savo kariuomene atėjo švogerys Švarnas, kurio tėvas Danielius buvo ką tik miręs (1264 m.). Tada Vaišvilkas traukė prieš pagrindinius priešus. Ipatijaus metraštis mini²¹⁵, jog buvę du Mindaugo priešų opozicijos centrai, būtent, Deltuva (prie Ukmergės)²¹⁶ ir Nalšėnai. Pradėjęs Vaišvilku ten vieną po kitos imti pilis, Nalšėnų Daumantas, pabūgęs pakliūti Vaišvilku į rankas, išbėgo į Pskovą su savo šeima, bajorais ir palydovais (družina). Įkandin ar drauge su juo (1265 m.) į Pskovą pasitraukė su šeimomis 300 lietuvių, kurie ten visi pasikrikštijo²¹⁷.

Per krikštą priėmęs Timofėjaus vardą, Daumantas, kaip veiklus

²¹² PSRL II, 860.

²¹³ PSRL II, 860-861.

²¹⁴ PSRL II, 861.

²¹⁵ PSRL II, 863.

²¹⁶ Plg. Z. Ivinskis, *Deltuvos kunigaikščiai*, LE IV, 1954, 431.

²¹⁷ PaRL 442, 446-447 nr. Plg. Z. Ivinskis, LE IV, 1954, 371-373.

karo žmogus, Pskovui pasirodė labai naudingas. Jis buvo išrinktas Pskovo kunigaikščiu ir, vesdamas Aleksandro Nevskio sūnaus Dimित्रo dukterį, susigiminiavo su Riurikaičiais. Per 35 metus rūpestingai tarnaudamas naujai tėvynei (Daumantas mirė 1299 m.), jis sulaukė Livonijos ordino puldinėjimus. Pačią Pskovo pilį jis apjuosė akmens mūrais, kurie ligi šiol tebevadinami « Daumanto sienomis ». Stačiatikių cerkvė jį yra įrašiusi į šventųjų skaičių.

Įsikūręs naujoje žemėje, jau 1266 m. su pskoviečiais Daumantas puolė Nalšėnus. Ten jis nelaisvėn paėmė Mindaugo šalininko Gerdenio du sūnus ir jo žmoną, savo tetą. Gerdenis, kuris po Tautvilo nužudymo buvo tapęs Polocko kunigaikščiu, matomai buvo užėmęs Daumanto tėviškę Lietuvoje. Tarp jųdviejų iki Gerdenio žuvimo (1267 m.) užsiliepsnojo karas. Radęs pilį išplėštą ir pagrobtą šeimą, Gerdenis ²¹⁸, padedamas kunigaikščių Gatarto, Liumbkio ir Liugailos (Hotort, Lumbej, Luhailo), su 700 vyrų prie Dauguvos susitiko Pskovan grįžtantį Daumantą (1266. VI). Gerdenis pralaimėjo ir tik su likučiais išsigelbėjo, o kitame Daumanto žygyje į Nalšėnus (1267 m. žiemą) ir pats žuvo²¹⁹. Apie jo sūnus yra žinoma, kad jie išaugo stačiatikiais. Jų vienas (Andrius) buvo tapęs įžymiu Tverės vyskupu ²²⁰.

Vaišvilku persekiojant tėvo nužudymo sąmokslininkus ir jo suvienytos Lietuvos priešus, Livonijon pabėgo kitas žymus Nalšėnų kunigas Suksė (*Suxe*). Rygoje pasikrikštijęs Mikalojaus vardu ir prisiglaudęs pas Rygos arkivyskupą, Suksė tapo jo vasalu. Įdomus 1268 m. leninis dokumentas parodė, jog N. Suksė arkivyskupui užrašė « visą savo tėviškę, susidedančią iš žemių ... dirbamų ir nedarbamų plotų, kuriuos jis Nalšėnų srityje iš savo tėvų buvo paveldėjęs »^{220a}. Matomai Rygoje buvo įsitikinimas, kad kryžiuočiai Lietuvą greitai įveiks. Eiliuotinė Livonijos kronika, vadindama Sukšę « pamaldžiu karžygiu » ^{220b}, pamini, kaip jis jau vėliau (Traidenio laikais) da-

²¹⁸ Ig. Jonynas, *Gerdenis*, LE VII, 1956, 168-169.

²¹⁹ PaRL 453, 454 nr. (nurodyti šaltiniai).

²²⁰ PaRL 682, 692 nr. ; plg. *Andrius*, LE I, 1953, 167 (žymiai plačiau yra Kaune leistoje Lietuviškoje Enciklopedijoje).

^{220a} M. Perlbach, *Urkunden des Rigischen Capitel-Archives in der Fürstlich Czartoryski' sehen Bibliothek zu Krakau*, Mitteilungen aus Livländischen. Geschichte, XIII, 1881, 17-18. LUB I, 111 (reg. 463 nr.).

220b [ein vromer heit wart oueh geslagen,

den noch die cristen müzen clagen :

Suxe was er genannt,

er quam in der brudere lant,

dô entpfien er den cristentûm ...

er hâtte maniche herevert

geriten gegen Lettowen wart.

lyvavo keliuose žygiuose į Lietuvą. Kovodamas Livonijos ordino pusėje prieš savo tautiečius (pagonis), neofitas Sukšė viename žygyje Aukštaičių žemėje žuvo. Eiliuotinės kronikos autorius jam paskyrė kelioliką šiltų eilučių, tardamas, «krikščionys turi raudoti dėl jo mirties»^{220c}. Buvo ir daugiau tokių pabėgėlių iš Lietuvos, tačiau tos rūšies suskilimą jauna valstybė atlaikė.

Tuo metu kitų pavojų Lietuva neturėjo. Būdami užimti vietinių tautų sukilimais, Livonijos kryžiuočiai Lietuvos atžvilgiu laikėsi pasyviai. Jie esą tik džiaugėsi — kaip rodo Eiliuotinė kronika — tėvo atsimetėlio mirtimi ir norėjo padėti įsiviešpatauti sūnui krikščioniui^{220 221}. Šis tuoj visiems suimtiems krikščionims davęs laisvę, grąžindamas taip pat Livonijos magistrui vokiečių krikščionis²²².

Vaišvilkas tačiau Lietuvoje tevaldė trimetį (1264-1267). Uoliai remdamas rytų krikščionybės vystymąsi Lietuvoje, savo valstybės politikoje jis visai pasidavė Romanaičiams. Šių įtakaėjo tiek toli, jog *Vaišvilkas* pagaliau apie 1268 m. vyriausią valdžią Lietuvoje perleido ištikimam savo švogeriui Švarnui (1268-1269 m.), vedusiam *Vaišvilko* seserį. Vėl į savo vienuolišką gyvenimą sugrįžusį *Vaišvilką* greitai ištiko jo tėvo likimas. Keršydamas už valdžios Lietuvoje atidavimą Švarnui, kitas Volinijos-Haličo kunigaikštis, Levas (Danieliaus sūnus), pasikvietęs į svečius, *Vaišvilką* nužudė.

Švarno valdymas (1267/68- 1269) Lietuvoje, užtrukęs ne «keletą metų», bet gal tik metus su viršum — nes jis mirė apie 1269²²³ — praėjo be žymėtinų pėdsakų. Tai buvo keistas ir iki Zigmanto Augusto mirties daugiau nepasikartojęs atvejas, kad Lietuvoje valdžią turėjo jai svetimas kunigaikštis. Tas *Vaišvilko* bandymas sujungti jauną Lietuvos valstybę su jo pamėgta Volinijos-Haličo kunigaikštija tebuvo labai trumpas. Berods, galima spręsti, kad *Švarnas* iš Lietuvos jėga buvo išvarytas Traidenio²²⁴, kuris jau 1269 m. turėjo įsiviešpatauti.

Traideniui tapus Lietuvos valdovu (1269/70-1281/82), vėl visam šimtmečiui Lietuvoje buvo užtikrinta *pagonybės* persvara. Nors apie

er was von. Lettowen geborn,

ein helt kûne und ûz erkorn» (LReim 8107-8115).

^{220c} LReim 8108. Plg. P. Johansen, *Eine Riga-Wisby-Urkunde des 13. Jahrhunderts*, Zeitschr. des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertums-kunde 38, 1958, 99-107. Žiūr. Z. Ivinskis, *Nalšia*, LE XIX, 1959, 490-491; Z. Ivinskis, *Sukšė*, LE XXIX, 1963, 179.

²²¹ LReim 7148-7158.

²²² SRP II, 45 (H. de Wartberge). Apie *Vaišvilko* ir Livonijos magistro gerus santykius LReim 7159-7208.

²²³ P8RL II, 868-869 («let nemnoho »).

²²⁴ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, o.c. 125.

Traidenį šiek tiek žinių davė beveik jo amžininkai, Ipatijaus ir Eiliuotinės kronikos autoriai, tačiau Traidenio laikotarpyje yra daug neaiškumų, nes jis mažai ištyrinėtas²²⁵. Bet ir iš to, kas apie Traidenį yra žinoma, galima apčiuopti, jog, šalia Mindaugo, jis yra buvęs XIII amž. *žymiausias* Lietuvos valdovas. Jis ne tik kad vėl įtvirtino Lietuvos valdžią artimose rusų žemėse, bet buvo stiprus baltų žemių jungėjas. Traidenis praplatino vakaruose Lietuvos valstybės plotą, prijungdamas dalį sūduvių-jotvingių. Šiaurėje jis paėmė dalį žiemgalių žemės, sėkmingai palaikydamas jų sukilimą prieš vokiečius. Jo žygius pajuto ir Prūsų kryžiuočiai, o ypač Lenkija.

Traidenio kilmė lieka neišaiškinta. Kas buvo jo tėvas (Vidas, Vilkas ar Gedvilas), pasilieka spėliojimų srityje. Tiek tikra, kad Traidenis buvo kilęs iš Aukštaičių. Tai patvirtina faktas, kad jis buvo Kernavės (prie Neries) kunigaikštis. Traidenio ne žemaitišką kilmę parodo ir jo brolių pasikrikštijimas rytų krikščionimis. Žemaičiuose tokia ortodoksų krikščionių įtaka tada nebuvo galima. Pagal Ipatijų, keturi Traidenio broliai (Borza, Sirputis, Lesia, Svilkėnis) esą buvę krikščionys, kilnūs ir geri vyrai²²⁶. Bet toji kronika nepagailėjo piktų žodžių pačiam Traideniui. Prie 1270 m. ji pradžioje pažymi: « Lietuvoje pradėjo valdyti pašėlęs (*okajanyj*), nedorovingas, prakeiktas ir negailestingas Traidenis ». Jis ten lyginamas su žiauriais: « Sirijos Antiochu, Jeruzalės Erodu, Romos Neronu »²²⁷.

Nuo Mindaugo laikų iki XV amž. buvo išlikusi bendra rusų metraščių žymė: jei kuris *lietopisis* kurį nors Lietuvos valdovą labiau pravardžiavo, buvo aišku, kad šis lietuvių tautoje buvo labiau pasižymėjęs (pvz., Algirdas). Taip buvo ir su Traideniu. Kronisto nusistatymas yra suprantamas. Savarankiškas ir energingas Traidenis Volinijos Romanaičių atžvilgiu elgėsi kitaip, negu jo pirmataikai (Vaišvilkas, Švarnas). Nors jis ypatingos antirusiškos neapykantos nerodė — o su Danieliaus sūnumi Levu net buvęs didelėje draugystėje²²⁸ — tačiau su Volinija Traidenis turėjo ginčų ir karų.

Ipatijaus metraštis užrašė, jog Vladimiro Vasilkas Romanaitis esąs nužudęs tris Traidenio brolius²²⁹. Gal tai įvyko dar pradinėse kovose, kai Traidenis siekė užvaldyti Lietuvą. Jam valdant, kelis kartus beminimas tik jo brolis Sirputis. Bet niekur nėra pažymėta, kad Traidenis būtų ėjęs Mindaugo keliais link Smolensko, į Briansko-

²²⁵ Iki šiol daugiausia apie Traidenį yra pasakęs H. Paszkiewicz.

²²⁶ PSRL II, 869. Plg. J. Jakštas, *Vokiečių ordinas ir Lietuva*, Senovė, I, 1935, 143. Z. Ivinskis, *Sirputis*, LE XXVII, 1962, 503-504.

²²⁷ PSRL II, 869.

²²⁸ PSRL II, 871. Plg. H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, o.c. 126.

²²⁹ PSRL II, 871.

Černigovo žemes. Su savo jėgomis rytuose nesiblaškydamas, Traidenis savo dėmesį tekreipė Volinijon.

Totorių palaikomi, Romanaičiai stengėsi užimti Juodojoje Rusijoje Naugarduką ir kaimyninį Gardiną. Levo ir jo sąjungininkų totorių veržimasis 1275 ir 1277 m. buvo atmuštas. Dažnai žygiais Traidenis išlaisvino Lietuvą iš ikitolinės Romanaičių įtakos ir savo valdžią įtvirtino Kopyliuje, Naugarduke, Tureiske, Slanime, Gardine ir kitose pilyse. Laikinai jis buvo užvaldęs Drogičiną ir daug kartų plėšė Vladimirą.

Ne vien tik Romanaičiai pajuto energingo Lietuvos valdovo ranką. Lietuviai vėl stipriai pradėjo pulti Livonijos kryžiuočius ir ėmė ruošti, kaip niekada iki tol, į *Lenkiją* intensyvius karo žygius. Nepertraukiami lietuvių žygiai Lenkijon nusitęsė iki 1306 m. Lietuvių būriai nusiaubdavo pietinės Lenkijos, o ypač Liublino ir Lėšicos (Łęczyca) žemes. Jie tačiau neliesdavo Mozūrijos. Pats Traidenis buvo vedęs Mozūrijos ir Kujavijos kunigaikščio Konrado I dukterį Liudmilą²³⁰. Tokios pagonių kunigaikščių vedybos tada tarnaudavo ir politiniams tikslams. Tad vienas iš Mozūrų kunigaikščių, būtent, Plocko Boleslovas II, norėdamas dar labiau apsisaugoti nuo lietuvių puolimų, 1279 m. vedė Traidenio dukrą Gaudimantę (Gaudemundą), kuri per krikštą gavo Sofijos vardą. Žentas Boleslovas, apie kurio žmoną Traidenytę ir Dlugošas šiltai atsiliepia, iš pagarbos narsiajam uošviui, pakrikštijo savo sūnų jo vardu (*Trojden I*)²³¹. Iki pat Kęstučio laikų buvo palaikoma giminytė su Mozūrija, per kurią Lietuva bandė turėti kelią į Vakarų Europą.

Vaišvilko ir Švarno laikais Livonijos kryžiuočiai neparodė agresijos į lietuvių žemes. Po Durbės kautynių Livonijos ordinas, nors dar ilgai savinosi Ceklio kraštą, nepajėgė ten tvirčiau įkelti kojos ir pasistatyti pilių. Tad Klaipėda pasiliko vienintelė kryžiuočių apsauga žemaičių puldinėjamame pajūryje. O Ceklis, tas reikalingas tiltas tarp abiejų ordino šakų, buvo skaudžiai pralaimėtas, ir jį atgauti viltys atgijo tik XIV amž. gale, kai Gedimino anūkai, tarp savęs valdydamiesi, ėmė Žemaičius užrašinėti ordinui.

Nuo Mindaugo krikšto Livonijos ordinas buvo įsigijęs įtakos į Lietuvos vidaus santykius. Traidenio laikais Lietuva vėl grįžo prie pagoniškų laikų politikos ir vykdė energingus žygius į kryžiuočių valdas. Iš žymesnių kovų paminėtini 1270 m. žygiai. Metų pradžioje

²³⁰ Klaidingai tas vedybas O. Balzer (*Genealogia Piastów*, 1895, 304-307) ir G. Rhode (*Die Ostgrenze Polens*, I, 1955, 143) yra priskyrę Treniotai. Į šitą klaidą pirmasis atkreipė dėmesį H. Paszkiewicz (*Jagiellonowie*, o.e.).

²³¹ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, 437.

lietuviai plėšė Dauguvos paupius ir trukdė prekybą²³². Traidenis tada užšalusia jūra padarė žygį į Oeselio (Saaremaa) salą. Grįžtantiems su grobiu lietuviams ordino kariuomenė vasario 16 (šv. Julijonos) dieną ant ledo pastojė kelią. Nepradedami kautynių atviroje vietoje su raiteliais, lietuviai susimetė krūvon ir savo roges taip sustatė, kad puolančių kryžiuočių arkliai buvo subadyti. Nupėstinti riteriai kautynėse su lietuviais pralaimėjo, ir jų krito net 52, drauge su magistru Otto von Lutterberg²³³. Netrukus kitame susirėmime su įpuolusiais į Livoniją lietuviais žuvo vicemagistras Andrius iš Vestfalijos ir 20 riterių²³⁴.

Traidenis varžėsi su Livonijos ordinu dėl žiemgalių žemės, kurią buvo pasidalinę kryžiuočiai ir Rygos arkivyskupas. Kaip reikalingą bazę savo žygiams ordinas 1265 m. pastatė Mintaujos (Jelgavos) pilį. O 1272 m. jis iš žiemgalių atsiėmė porą per sukilimą krikštusių pilių, būtent, Tervetę ir Mežotnę, ir pajungtuosius privertė mokėti duoklę. 1274 m. pačiame Lietuvos pasienyje pastatytasis Daugpilis turėjo palengvinti ordino žygius į lietuvių žemes. Po nepasisekusio Daugpilio apgulimo, nors panaudojo ir akmenims svaidyti mašinas (jų buvo pastatytos keturios), Traidenis pasitraukė (1278 m.)²³⁵. Vaizdingais Eiliuotinės kronikos žodžiais, jis esą skundėsis: «Toji tvirtovė yra pastatyta mano širdyje, ir aš kentėsiu dėl jos skausmą, kol gyvas būsiu»²³⁶.

Keršydamas už Traidenio puolimus, 1279 m. pavasariop Livonijos magistras Ernest von Rassburg suruošė didelį žygį Lietuvon. Nesutikdami pasipriešinimo, žudydami ir degindami kaimus, Livonijos kryžiuočiai atėjo iki pat Traidenio sostinės Kernavės²³⁷. Su

²³² LUB I, 531.

²³³ LReim 7774-7961. SRP I, 283 (Canonicus Sambiensis) ; II, 47 (Herrn, de Wartberge), 144 (Annales Ronnenburgenses). Plačiau žiūr. R. Varakauskas, *Ledo mūšis ties Karūzu 1270 m. (Iš lietuvių kovų prieš Livonijos ordiną XIII a.)*, Lietuvos Aukštųjų Mokyklų Mokslo Darbai, Istorija, III, 1962, 147-156.

²³⁴ LReim 7962-7992 (Andriaus ir riterių mirtis : 7986-7987 eik).

²³⁵ LReim 8177-8252. Nors dieną ir naktį akmenimis svaidyti mašinos (« bilden ») pilin svaidė didelius akmenis, Daugpilis nepasidavė.

²³⁶ « er [kunie Thoreiden] sprach “ nû mûz ich smertzen tragen an mînem hertzen.

ir heiden mir getrûwet,

diz hûs ist gebûwet

mitten aff das hertze min.

nû mûz ich immer lîden pîn [= skausmą]

die wîle ich lebe, sunder wanc ;

min vreude die ist wurden cranc “ » (LReim 8253-8260).

²³⁷ LReim 8333-8368 («Kernowen... dô wart kuniges Thoreiden lant », 8347, 8349 eil.).

grobiu grįžtančius ėmė vytis, spėję laiku susirinkti, lietuvių būriai. Prie Aizkrauklės (Ascheraden, ant Dauguvos kranto), jie užpuolė ordino kariuomenę. Kruvinose kautynėse (III. 5 d.), iš kurių kryžiuočių nelaimei pasitraukė žiemgaliai²³⁸, žuvo pats magistras ir 71 ordino riteris²³⁹. Skaudžiam Aizkrauklės pralaimėjimui Eiliuotinės kronikos autorius tepaskyrė, palyginti, nedaug posmelių. Iš to, ką kronistas pasakė, matyti, jog tos kautynės Livonijoje buvo pergyventos, kaip «didelis smūgis krikščionybei», ypač kai «krito » ir pagonims atiteko riterių vėliava²⁴⁰. O jos netekimas kovoje, prie viduriniais amžiais perdėtai vertinamos įvairių ženklų simbolikos, skaitėsi didelė nelaimė. Įskaitant ir Aizkrauklės mūšį, iš 20 Livonijos ordino magistrų XIII amžių šeši jų buvo žuvę kovose su lietuviais²⁴¹. Po 1279 m. smūgio visuotinėje vokiečių ordino kapituloje buvo pripažinta, jog abiem ordino šakom reikia dar vieningiau veikti kovose prieš pagonis. Viena Livonija sunkiai galėjo atsilaikyti prieš lietuvius.

Tuomet žiemgaliai vėl sukilo, nepakęsdami kryžiuočių kietos valdžios. Panašiai kaip prūsų sukilimo vadas Herkus Mantas, žiemgalių sukilėlių vadas Nameisė taip pat iki tol buvo tarnavęs ordinui²⁴². Pagal Eiliuotinės kronikos duomenis, pasidaręs nuo Traidenio priklausomas, Nameisė atsiėmė Tervetę, sėkmingai kariavo ir lietuviams išdavinėjo vokiečius belaisvius²⁴³. Lietuviai talkininkavo sukilėliams. Vokiečiai turėjo nutraukti Dobelės (Doblen) apgulimą, kadangi tos pilies ginti artinosi lietuviai²⁴⁴, o 1281 m. Nameisė visai pasidavė Traideniui ir jo valdžioje padarė žygį į Prūsus²⁴⁵. Ir Traideniui mirus, lietuviai puldinėjo Žiemgalon. 1286 m. reikėjo ginti nuo žemaičių ką tik prie Tervetės pastatytą ordino pilį Heiligenbergą²⁴⁶. 1289 m. lietuvių žygyje į Rygos sritį žiemgaliai buvo priversti lietuvių sąjungininkai²⁴⁷. Lietuviai prievarta imdavo galinčius ginklą vartoti²⁴⁸. Žiemgalos atsparumas prieš vokiečius tačiau ėmė

²³⁸ LReim 8440-8444.

²³⁹ LReim 8449-8452.

²⁴⁰ «der bradere vanc dar nider lac,
daz was der cristenheit ein slac » (LReim 8447-8448).

²⁴¹ R. Witttram, *Baltische Geschichte*, o.c. 26. L. Arbusow, *Grundriss der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands*, Ryga *1918, 319-320.

²⁴² LReim 8658-8663.

²⁴³ LReim 9395-9400.

²⁴⁴ LReim 9464-9480.

²⁴⁶ LReim 9667-9674.

²⁴⁸ LReim 9965-10114.

²⁴⁷ LReim 11089-11342.

²⁴⁸ LReim 11103-11108.

silpnėti, ir XIII amž. gale (1290 m.) dalis žiemgalių išsikėlė Lietuvon²⁴⁹.

Traidienio valdžią ėmė pripažinti ir dalis *jotvingių*²⁵⁰. Traidenio brolis Sirputis su lietuvių ir jotvingių būriais 1278 m. stipriai nuteriojo Liublino sritis. Tačiau jotvingių padėtis darėsi beviltiška. Jų sodybas dažnai teriojo Danielius. Kentėjo jie taip pat ir nuo lenkų siaubimų. Pasak Dlugošo, lenkų Boleslovas Drovusis 1264 m. esąs išnaikinęs beveik visą jotvingių kultūrą. Bet ir po šito skaudaus pralaimėjimo jotvingiai dar laikėsi ir 1282 m., sąjungoje su lietuviais, puolė Lenkiją. Pagal laikų šaltinius (Krokuvos kapitulos, Sėdzivojaus, Trasko ir Maž. Lenkijos analus)²⁵¹, Leškas Juodasis kautynėse už Narevo tada jotvingiams davęs mirtiną smūgį. Nuo 1282 m. Ipatijaus ir lenkų kronikose daugiau karo veiksmų su jotvingiais nebeminima.

Kai pietinę Jotvingos dalį sunaikino lenkai ir Volinijos kunigaikščiai, šiaurinę jos dalį, vadinamą Sūduvą, įveikė vokiečių ordinas. 1274 m. užbaigęs slopinti didįjį prūsų sukilimą, ordinas ėmė pulsti sūduvius, kurių sodybos rubežiavosi su Galindos ir Nadruvos plotais. Iš 1277-1283 m. kronistas Dusburgas yra pateikęs detalių apie tą kovą²⁵², užsibaigusią nesėkme, kaip ir pietinėje sūduvių dalyje, t. y. Jotvingoje. Visa Sūduva buvo nukariauta. Beveik kiekvienas Sūduvos kunigas su savo žmonėmis skyrium kovėsi prieš žymiai galingesnius kryžiuočius ir žuvo. Tik dalis sūduvių kunigų su savo pavaldiniais buvo paimti nelaisvėn, arba patys pasidavė. Ten pateko, gaudami įvairiose vietose žemių, ir jų vadai (*capitanei*), kaip Skomantas

²⁴⁹ LReim 11405, 11501.

²⁵⁰ PSRL II, 871; plg. II, 878. MPH III, 76, 308.

²⁵¹ Jotvingių arba sūduvių klausimas, kuriuo paskutiniame dešimtmetyje, ypač ryšium su archeologiniais kasinėjimais, atsirado daug naujos literatūros (žiūr. *Sūduviai*, LE), čia plačiau nekalbama. Pirmai orientacijai žiūr. A. Kamiński, *Jaćwież, terytorium, ludność, stosunki gospodarcze i społeczne*, Łódź 1953. St. Zajączkowski, *Problem Jaćwieży w historiografii*, Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu, XIX, 1953; St. Zajączkowski, *O nazwach ludu Jadźwingów*, ten pat XVIII, 1952. Abu tie du darbai prieš tai buvo išspausdinti lietuviškai žurnale *Lietuvos Praeitis* I, 1940-1941, 57-76 (*Kaip jotvingiai buvo vadinami viduriniais amžiais*), 386-468 (*Jotvingių problema istoriografijoje*). Keletą svarbių proistorinių darbų, kurie reikšmingi sūduvių kultūrai pažinti, yra naujai paskelbęs J. Antoniewicz. Žiūr. jo : *Paslaptieji sūduviai*, Tautos Praeitis, I, 1, 1959, 63-64 (sutrauktai išvertė M. Gimbutienė). Naujausią bibliogr. ir kitus duomens žr. J. Antoniewicz, *The Sudowians*, Baltstogė 1962. Nepasenusios yra išvados K. Būgos, *Lietuvių kalbos žodynas*, I, 1924, LXXVI psl. ir sek. Tas pats K. Būgos, *Rinktiniai Raštai*, III, 1961, 126-155.

²⁵² SRP I, 51, 73, 137-146.

(Skomandas), Kantigirdas. Apie į Sembą patekusius sūduvių likučius dar žinojo vėlesni kronistai XVI-XVII amž. (nuo Gruenau iki Hartknocho).

Per žiaurias kelerių metų kovas nenukariauti buvo likę du kunigai, būtent, Gedetas (Jedetas) ir Skurdas (Skurdo) ²⁵³. Gedetas su 1500 žmonių pasidavė kryžiuočiams ir įsikūrė Semboje, o Skurdas su savo pavaldiniais — persikėlęs per Nemuną — prisiglaudė Lietuvoje. M. Strykovskis minėjo sūduvių išeivius apie Naugarduką ir prie aukštutinio Nemuno. Sūduvos žemė, anot Dusburgo, « šitaip iki šiai dienai pasilieka apleista » ²⁵⁴. Iš tiesų, beveik visai nebegyvenamas sūduvių-jotvingių kraštas XIV amž. virto ištisais tyrais, liūliuojančiomis giriomis, kurios nusitęsė iki Nemuno vidurupio ir žemupio krantų.

Traideniui tepasisėkė priglausti savo valstybėje tik *likučius* pralaimėjusių baltų kilčių (žiemgalių, prūsų). Šalia sūduvių, jieškančių apsaugos uždaramė lietuvių sodybų plote, Traidenis priėmė dar prūsų sukilimo metu nuo kryžiuočių bausmės bėgančius senprūsius (bartų ir kitų kilčių) sukilėlius. Įkurdinti Gardino ir Slanimo pilyse ²⁵⁵, ar jų plote, tremtiniai prūsai turėjo Lietuvą iš pietų pusės saugoti nuo Romanaičių ir totorių puolimų.

Pasėkoje savo reikšmingų karinių laimėjimų ir sugebėjimo naudotis Romanaičių nesutikimais, Traidenis pačią Lietuvą ne tik *išlaisvino* iš svetimųjų įtakų, bet drauge sutvirtino krašto viduje pagonybę. Ir pakrikštyti Traidenio broliai palaikė jo politiką. Pačiam Traideniui veikiant kituose frontuose, daugiausia prieš Livonijos ordiną, o kitiems trims broliams žuvus kovose, ketvirtasis brolis — Sirputis turėjo uždavinį ginti Lietuvą nuo Volinijos.

Kaip ir Mindaugui, Traideniui rūpesčių sudarė totoriai. Iš turimų šaltinių nėra tiksliai atsekama, kiek jam teko su jais susikauti. Įsakmiai tačiau žinoma, kad totoriai, sąjungoje su Volinijos Levu, 1279 m. apiplėšė Lietuvą ²⁵⁶.

Traidenio laikais Lietuva vėl atgavo savo ankstybesnį svorį, kuris buvo sumažėjęs tuoj po Mindaugo mirties. Pats Traidenis, kaip ir Mindaugas, Eiliuotinėje Livonijos kronikoje yra vadinamas *kunic* ²⁵⁷.

²⁵³ Apie visus tuos sūduvių kilminguosius žiūr. LE.

²⁵⁴ SRP I, 146.

²⁵⁵ PSRL II, 874 ; SRP I, 145-146.

²⁵⁶ PSRL II, 876-878 ; X, 157.

²⁵⁷ LReim 8190, 8209, 8249, 9397, 9671 ; « kunige » (8218), « kuniges » (8349). Plg. *Hansisches Urkundenbuch*, I, 1879, 350-351. Įdomu, kad *kunic* titulą (11964 eil.) turėjo kartą po Traidenio mirties tepaminėtas *Maseke* (gal Mažeika ?).

Nėra žinoma tačiau tiksliau nei laikas nei aplinkybės, kuriomis Traidenis yra miręs ²⁵⁸. Bet jis buvo pirmasis Lietuvos XIII amž. valdovas, kuris mirė savo mirtimi. Po jo jau neberandama pėdsakų apie sukrėtimus ar maištus, kurie buvo lydėję Mindaugo nužudymą. Valstybiniame gyvenime nebeįvyko atmainų. To įrodymu gali būti dažni lietuvių žygiai (1282-1291 m.) į kaimynų kraštus ²⁵⁹, jų kariniai pasisėkimai prieš Livonijos ordiną.

Mindaugo apjungtoji valstybė ne tik atlaikė visus sukrėtimus, bet dar labiau sutvirtėjo. Tad su pagrindu po Traidenio mirties prie 1283 metų Petras Dusburgietis savo kronikoje, kai jau prūsų žemė buvo nukariauta, galėjo rašyti žinomus žodžius : «Prasidėjo karas su lietuviais... su galinga, kiečiausio sprando ir kariauti pratusia tauta » (I 146). Didžiojo Gedimino ir jo sūnų valstybei jau teko atlaikyti iki tol lietuvių tautos istorijoje negirdėtą žūtbūtinę kovą ^{260 261}. Bet Mindaugo suręstieji valstybės pamatai, nors juose

²⁵⁸ PSRL II, 869.

²⁵⁹ Visi žygiai ir reikalingi šaltiniai nurodyti PaRL 592-594, 597, 635-636, 643, 645-649, 657-660, 681, 684-685, 691 nr. Plg. H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, o.c. 146-150.

²⁶⁰ Plačiau Z. Ivinskis, *Lietuvos valstybės galybės kūrėjas didysis Gediminas (1316-1341)*, Aidai 1959, 9 nr., 376-383; 10 nr., 422-427.

²⁶¹ Z. Ivinskis, *Lietuvos valstybingumo išplėtimas slavų erdvėje. Gediminaičių šešių dešimtmečių pastangos (iki 1408 m.)*, Tautos Praeitis, I, 4, 1962, 501-520.

²⁹² Baigiamos pastabos

1) Mindaugo *dokumentų autentiškumą* žiūr. : Kętrzyński, Klymenko, Malczyński, Prochaska ; Mindaugo *sostinės lokalizavimą* žiūr. : Būga, Būtėnas, Kętrzyński, Krzywicki, Steponaitis, Volteris, Žebrys ; Mindaugo laikų *karus* : Ivinskis, Puzyna, Sužiedėlis, Varakauskas ; Mindaugo *karūną* : Hellmann, Hocij, Ivinskis.

2) Mindaugas vis labiau darosi mūsų visuomenei žinomas. Sėkmingai populiarinamas jis dailiojoje literatūroje. Naudodamasis istorijos šaltiniais, Mindaugą yra pavaizdavęs savo trumpoje dramoje (*Mindaugo mirtis*) Vincas Krėvė (*Raštai*, V, 1958, 7-48). Tur būt, labiausiai arti tikrovės anų žiaurių dešimtmečių vaizdus yra gambiai sukūręs J. Kralikauskas *Draugo* premijuotame romane *Titnago ugnis* (Chicago, III., 1962). Iš Mindaugo laikų savo brandžios kūrybos nuošiasį duoti rašytojas Vytautas Alantas.

3) Su Mindaugo vardu surišto Lietuvos krikšto 700 metų sukakties (1251-1951) minėjimas virto ištisu sąjūdžiu. J. A. V. susidomėjimą Mindaugu, ryšium su jo krikštu, pradėjo nenuilstamas lietuvių kultūros mecenatas, prelatas Pr. Juras, išleisdamas 1951 kompozitoriaus Jeronimo Kačinskio *Missa in honorem Immaculati Cordis Beatae Mariae Virginis occasione 700 anniversarii Baptismi Mindaugi Regis Litvaniae*. Šios sudėtingos ir koncertinės Mišios yra skirtos mišriam chorui, solistams (sopranui, altui, tenorui, bosui), akompanijuojant vargonams ir įvairiems muzikos instrumentams. Tik po dvylikos metų (1963 III 24), jau atžymint Mindaugo mirties sukaktį, tos J. Kačinskio Mišios buvo išpildytos Bostone, Mass., orkestrui diriguojant pačiam J. Kačinskiui, o visam asamblui — amerikiečių dirigentui John Bavicchi. Kon-

Gediminas ir įvykdė daug pakeitimų, nebesidavė išverčiami. Lietuvių tauta ne tik apgynė savo žemę ir išlaikė valstybę, bet dar ėmė toli į rytus²⁶¹ skleisti savo valstybingumą²⁶².

certe prel. P. Juras išryškino Lietuvos krikštą, Mindaugą ir J. Kačinsko sukurtas Mišias. Mindaugo krikšto sukaktis buvo atžymėta ir kitais meno kūriniais. Dail. A. Varnas nutapė dideli paveikslą — karaliaus Mindaugo ir jo žmonos Mortos vainikavimas (originalas šv. Kryžiaus bažnyčioje Chikagoje), o A. Tamošaitienė išaudė didžiulį kilimą, vaizduojanti Mortos krikštą (prel. P. Juro nuosavybė Lawrence, Mass., šv. Pranciškaus parapijos klebonijoje). Mindaugo krikšto sukaktį minint A. L. R. K. Kunigų Vienybė Brooklyne, N. Y. išleido 1951 lietuviškai ir angliškai 30 psl. leidinį — Z. Ivinskio paskaitą *Lietuvos Bažnyčios heliu. Karaliaus Mindaugo krikšto 700 metų ir Lietuvos bažnytinės provincijos 25 metų sukaktims paminėti*. Su pasisekimu buvo pristatyta, ypač J. A. V. lietuvių ir amerikiečių visuomenei, Lietuvos valstybės įkūrėjo ir jos pirmojo krikštyto valdovo figūra. Susidomėjimas pirmuoju mūsų karaliumi didėja. Be kitko, kun. prof. St. Yla baigia statyti Nekalto Prasidėjimo seselių (Putnam, Conn.) žemėje su Mindaugo vardu surištą, gana originalią koplyčią, kuria plačiai susidomėta.

Kiek įvairių tokių sukaktuvinių progų uoliose pastangose bepalieka tikrosios epochos dvasios ir istoriškojo Mindaugo paveikslo, kuris iš pačių XIII amž. šaltinių nuotrupų yra nujaučiamas, yra jau atskiras klausimas. Nieko nuostabaus, kad vėlybesnės generacijos apie savo protėvių laikus paprastai turi tendencijos susikurti sau tokius vaizdus, kurie toms kartoms labiausiai priimtini.

4) Nuoširdžiai dėkoju kun. dr. Pauliui Jatuliui už šio darbo rankraščio rūpestingą ir skubotą mašinėlę perrašymą, būtiną lietuviškai nemokančiam raidžių rinkėjui.

SANTRUMPOS

- HChL - *Heinrici Chronicon Livoniae*, bearbeitet von L. Arbusow und A. Bauer (Scriptores rerum Germaniearum in usum Scholarum), Hannoverae 1955.
- KH = *Kwartalnik Historyczny*.
- LE = *Lietuvių Enciklopedija*, I-XXXI, Boston, Mass., U.S.A., 1953-1964. Iš Mindaugo laikotarpio yra išspausdintas iki «Tū » beveik visas vardynas, kuris šitame straipsnyje sutinkamas. Prie daugelio straipsnių ten nurodyta speciali literatūra, kuri čia nebe-kartojama.
- LReim = *Livländische Reimchronik*, hgg. von Leo Meyer, Paderborn 1876 (cituota pagal eilutes).
- LUB = *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch*, I, 1853.
- LowStud = H. Lowmiański, *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, I-II, Vilnius 1931-1932 (žiūr. rec. St. Zajaczkowski, KH XLVT, t. 1, 1932, 447-475).
- MPH - *Monumenta Poloniae Historica*, ed. A. Bielowski, II, 1872 m, 1878.
- MPV = *Monumenta Poloniae Vaticana*, III, ed. J. Ptaśnik, Krukwa 1914.
- PaRL = H. Paszkiewicz, *Regesta Lithuaniae, ab origine usque ad Magni Ducatus cum Regno Poloniae unionem*, I, Varšuva 1930.
- PUB = *Preussisches Urkundenbuch*, I, 1-2 dalys, 1889-1909.
- PSRL = *Polnoje Sobranije Russkich Letopisej*, II (*Ipat'jevskaja letopis'*) 1908 ; X (*Patriarchšaja letopis'*) 1885 ; XVII (*Zapadnorusskije letopisi*) 1907.
- SRP = *Scriptores Rerum Prussicarum*, I, 1863 ; II, 1863.
- TMPL = *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, ed. A. Theiner, I, Roma 1860.

B I B L I O G R A F I J A

Iš Vatikano archyvų bibliografijoje nenurodoma nieko dėl to, kad Mindaugo laikotarpiui ir apskritai senajai Lietuvos istorijai iki XV šimtmečio visi Vatikano archyvuose esantieji dokumentai jau yra išspausdinti įvairiuose čia paminėtuose rinkiniuose. Kas liestų Mindaugo laikotarpį ir nebūtų dar paskelbta Vatikano archyvuose nebėra nieko. Mindaugo popiežiui siųstieji dokumentai yra žuvę. Tėra išlikę tiksliai nuorašai visų popiežiaus bulių, kurias jis yra siuntęs Mindaugo krikšto, jo karūnacijos ir Lietuvos vyskupijos įkūrimo reikalui. Visi šitie dokumentai yra randami A. Theinerio ar kituose rinkiniuose.

Į šią sąrašą nepateko dalis šaltinių ir pagalbinės literatūros, kuri yra čia nurodyta išnašose. Atranka padaryta labiau kreipiant dėmesį į naują ir lietuvišką bibliografiją. XIII amž. liečiančius senesnius dalykus žiūr. St. Baltramaičio, Ed. Winkelmann'o ir E. Wermke's bibliografiniuose veikaluose.

- Acukas, J., *Medžiaga kariškai Lietuvos istorijai nuo seniausių laikų*. (« Kardo » redakcijos leidinys Lietuvos nepriklausomybės 10 metų sukaktuvėms paminėti 1918-1928) Kaunas 1928 43-89 psl. — istoriškai lietuvių kariaavimo faktai XI-XIII amž.
- Aleksandrovič, D., *Litovskije tatary*. Kratkij istoriko-etnografičeskij očerk, Baku 1926.
- Arbusow, L., *Römischer Arbeitsbericht*, III. Latvijas Universitātes Raksti, filologijas un filosofijas fakultātes serija, I, 3, Ryga 1929, 65-160.
- Avižonis, K., *Die Entstehung und Entwicklung des litauischen Adels im 13. und 14. Jahrhundert bis zur litauisch-polnischen Union 1385*. (Historische Studien, hgg. von Dr. E. Ebering, Heft 223) Berlynas 1932.
- A. Ž., *Atrasta Mindaugo laikų Vorutos pilis ?*, Lietuvos Aidas, 1936.VIII.3, 176 nr.
- Basanavičius, J., *Karaliaus Mindaugo žymėspaudis*, Lietuvių Tauta, I, 1907.
- Bauer, A., *Semgallen und Upmale in frühgeschichtlicher Zeit*, rink. Baltische Lande, I, Leipzigas 1939, 306-329.
- Baumgarten, N. de, *Généalogies des branches régnantes de Rurikides du XIIIe au XVIe siècle*, Orientalia Christiana, 35, 1 nr., Roma 1934.
- Baumgarten, N. de, *Polotzk et la Lituanie*, Orientalia Christiana Periodica, II, 1-2 nr., Roma 1936, 223-253.
- Benninghoven, Fr., *Der Orden der Schwertbrüder, Fratres Milicie Christi de Livonia*, Marburg 1963.
- Bilkins, V., *Zemgaliešu cinas biskapiem un Ordeni*, Ryga 1936.
- Burins, V., *Kuršu brivibas cinas*, Ryga 1936 (plg. L. Arbusow, *Jomsburg*, I, 1937, 526-529).
- Bukins, V., *Nameikis in vina laikmets*, Ryga 1935.
- Būga, K., *Voruta, Ariogala, Veredava*. (K. Būgos) *Rinktiniai Raštai*, I, Vilnius 1958, 131-137.

- Būtėnas, P., *Mindaugo sostinės pėdsakų ieškojimas*, Židinyss XXI, 2 nr., 1935, 207-209; tas pats — *Gimtasai Kraštas*, 1935, 3-4 nr., 329.
- Caspar, E., *Hermann von Salza und die Gründung des Deutschordens im 13. Jh.* Diss. Leipgigas 1917.
- Danilevič, V., *OSerk istorii Polockoj zemli do konca XIV stol.*, Kijevas 1896 (atsp. iš *Kievskije Universitetskije Izvestija*, 1896).
- Eremin, I. P., *Volynskaja letopis' 1289-1290 gg.* Trudy Otdela Drevne-Russkoj Literatuty, Akademija Nauk SSSR, XIII, Maskva-Leningradas 1957, 102-117.
- Ewald, A. L., *Die Eroberung Preussens durch die Deutschen*, II-IV, Halle 1875-1886.
- Gens'iors'kij, A. I., *Redakcii galicko-volins'kogo litopisu*. Naukovi Zapiski Institutu Suspil'nich Nauk Akad. Nauk Ukrain'skoj R.S.P., IV t. 2 nr., Kijevas 1957, 68-82.
- Gidžiūnas, V., *The introduction of Christianity into Lithuania*, Lituanus, 1957, 4 (13) nr. (atsp. 7 psl.).
- Gidžiūnas, V., *Mindaugas ir Pranciškonai*. 700 metų Mindaugo mirties progą Žr. Šv. Pranciškaus Varpelis, 1963, 11 nr., 319-323.
- Golubinskij, E., *Istorija russkoj cerkvi*, II, 1 kn., Maskva 1901.
- Gruševs'kij, M., *Istorija Ukrainy-Rusi*, III (do roku 1340), Lvovas 1905.
- Hellmann, M., *Das Lettenland im Mittelalter*, Münster-Köln 1954.
- Hellmann, M., *Der deutsche Orden und die Königskrönung des Mindaugas*, Zeitschrift für Ostforschung, in, 3 nr., 1954, 387-396.
- Hellmann, M., *Zu den Anfängen des litauischen Reiches*, Jahrbücher für Osteuropa, IV, Heft 2, München 1959, 159-165 (V. Pašuto pažiūrų kritika).
- Hellmann, M., *Die geschichtliche Bedeutung des Grossfürstentums Litauen*, Saeculum, IX, Heft 1, 1958, 87-112.
- Hocij, M., *Die Krone des Mindaugas*, Zeitschr. für Ostforschung, in, Heft 3, 1954, 398-415.
- Ivinskis, Z., *Saulės-Šiaulių kautynės 1236 m. ir jų reikšmė*, Kaunas 1936 (atsp. iš *Karo Archyvo*, VII t., 1-51 psl.; gausi bibliogr.).
- Ivinskis, Z., *Durbės kautynės 1260 m. ir jų politinis vaidmuo*, Kaimas 1938 (atsp. iš *Karo Archyvo*, VIII ir IX t., 1-114 psl.; plati bibl.).
- Ivinskis, Z., *Mindaugas und die Žemaiten. Das politische Verhältnis des ersten Litauerkönigs zu seinen Westgebieten*. Öpetatud Eesti Seltsi Toimetused. Commentationes Litterarum Societatis Esthonicae, XXX. Liber saecularis, II, Tartu 1938, 930-958.
- Ivinskis, Z., *A Gontribution to the History of the Conversion of Lithuania, Baltic and Scandinavian Countries*, V, 1 nr., 1939, 11-21.
- Ivinskis, Z., *Mindaugas und seine Krone*, Zeitschr. für Ostforschung, in, Heft 3, 1954, 360-386 (tas pats *Aidai* 1954, 1 nr., 1-8; 2 nr., 55-59).
- Ivinskis, Z., *Mindaugas*, LE XVTII, 1959, 495-502 (plati bibl.). Kiti strps. nuo Dausprungo iki Sprudeikos žiūr. atitinkamuose LE tomuose.
- Ivinskis, Z., *Lietuvos istorija naujų šaltinių ir pokario tyrinėjimų šviesoje*, L.K.M. Akademijos Suvažiavimo Darbai V, 1964, 523-600 (paliesti Mindaugo laikai, jo laikų šaltiniai ir tyrinėjimai).
- Jakštas, J., *Mindaugas — Lietuvos istorijos epochos reiškėjas, Tėviškės Žiburiai*, Toronto (Kanada) 1964, 23-26 m., (apdairus įvertinimas Mindaugo ir jo laikotarpio).
- Jonynas, Ig., *Klaipėda (1923-1933)*, Kaunas 1933 (Šaulių Sąjungos leidinys; (Medžiaga paskaitoms).

- Jučas, M., *Lietuvos didikų kunigaikščių metraštis*, Lietuvos Mokslų Akademijos Darbai, ser. A, 2 (3) 1957, 111-121.
- Juška, A., *Le relazioni del re Mindaugas con la Chiesa Cattolica*. (Dissertatio ad Lauream in Facultate Historiae Ecel. Pontificia Universitas Gregoriana). Roma 1948 (XX-210 psl. ir 2 žemi.) Mašinraštis.
- Juška, A., *Karaliaus Mindaugo krikštas*, Aidai, 1951, 9 nr., 385-388.
- Kamieniecki, W., *Geneza państwa Litewskiego*, Przegląd Historyczny, XIX, 1915, 1-52 (at8p.).
- Kamiński, A., *Jaćwież. Terytorium, ludność, stosunki gospodarcze i społeczne*. Łódź 1953.
- Kętrzyński, W., *O dokumentach Mendoga, króla litewskiego*. Rozprawy Akad. Umiejętn., Seria II, t. XXV (ogólnego zbioru t. 50) 1907, 180-222 (atsp.).
- Kętrzyński, W., *Najdawniejsza stolica litewska*, KH XXI, 1907, 604-611 (su žemėlapiu).
- Keussler, F., *Das livische und das lettische Dünagebiet und die Fürsten von Polozk, Gericke und Kokenhusen am Ausgang des 12. und zu Beginn des 13. Jhs.*, Mitteilungen aus der Livländischen Geschichte, XV, 1892. Plg. Taube, M.
- Klymenko, F., *Die Urkunden Mindowes für den livländischen Orden*, Altpreussische Forschungen, VI, 1929, 201-255.
- Krzywicki, L., *W poszukiwaniu grodu Mendoga*, Przegląd Historyczny, VIII, 1909, 20-48 (9 ilustr.).
- Latkowski, J., *Mendog, król litewski*, Rozpr. Akad. Umiejętn., Seria H, t. HI (ogólnego zbioru t. 28) 1892, 300-453 (atsp.).
- Liubavski, M., *Litva i slaviane u ich uzaemaadnosinach u XI-XIII stolec'ci*. Zapiski addzelu humanitarnych navuk Belar. Akad. Navuk, kn. 8. Pracy klasy gistoryi, t. III, Minskas 1929, 1-20.
- Lowmiański H., *Uwagi o genezie państwa litewskiego*, Przegląd Historyczny, 1961, 1 nr., 127-146.
- Malczyński, K., *Sprawa chrztu i apostazji Mendoga w świetle krytyki dokumentów*, Pamiętnik VI powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, I, Lwovas 1935, 559-561 (gera apžvalga).
- Malczyński, K., *W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga z lat 1253-1261*, Ateneum Wileńskie, XI, 1936, 1-56 (dvi synoptinės Mindaugo dokumentų tabelės).
- Matulaitis, K., *Kronikininkų Mindaugas*. Pirmojo Lietuvos karaliaus Mindaugo 700 metų mirties sukaktį minint, *Tautos Praeitis II* t., 1 knyga, 1964, 19-31 (Tarp kaikiurių ginčytinų klausimų, jokių būdu neįrodomas autoriaus teigimas, kad « Ipatijaus kronikininkai ištaisais puslapiais įglaudė į savo kroniką Lietuvos Metrašį » (26 psl.). Priešingai, pirmoji Lietuvos Metraščio redakcija net iš viso neminėjo Mindaugo, ir tik į *plačiąją* Lietuvos Metraščio redakciją tepateko iš Ipatijaus kronikos išrašyti tekstai apie Mindaugą. Teigimas, kad Daumantas buvo vedęs « Infilantų magistro dukterį » (28 psl.), autentiškų šaltinių neįrodomas. Ką tikro apie Mindaugo laikus galėjo žinoti 518 metų po Mindaugo mirties rašęs I. Stebelskis? Juk ir mus penki amžiai teskiria nuo Vytauto epochos, o vis ieškome autentiškų to pat laiko versmų).
- Mykolas, *Mindaugis, did. Lietuvos kunigaikštis ir karalius*, 1899 (J. Latkowskio medžiaga).
- Ochmański, J., *Uwagi o litewskim państwie wczesno feudalnym*, *Roczniki Historyczne*, rocznik XXVII, 1961, 143-160.
- Ochmański, J., *Noms des terres lituaniennes au XIIIe siècle — Lituanie*,

- Nalszany et Dziawoltowa, Lingua Posnaniensis*, IX t., Poznanė 1963, 169-174.
- Pakarklis P., *Lietuvių kova prieš kalavijuočius*, Panevėžys 1945.
- Pakarklis, P., *Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai*, Kaunas 1948 (kryžiaus karus prieš prūsus ir lietuvius liečiančių bulių lietuviški vertimai 203-237).
- Paszkiewicz, H., *Z zagadnień -strojowych, Litwy przedchrześcijańskiej*, KH XLIV, zesz. 1, 1930, 301-312.
- Paszkiewicz, H., *Litwa przed Mendogiem*, Pamiętnik V powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, I, Lvovas 1930, 246-258 ; II, 76-80 (diskusiją nuomonės: J. Adamus, J. Jakubowski, St. Zajączkowski).
- Paszkiewicz, H., *Jagiellonowie a Moskwa*, I, Varšuva 1933.
- Paszkiewicz, H., *The Origin of Russia*, Londonas 1954.
- Pašuto, V. T., *Očerki po istorii Galicko-Volynskoj Rusi*, Maskva 1950.
- Pašuto, V. T., *O vznikenii Litovskogo gosudarstva*, Izvestija Akad. Nauk SSSR, serija istor. i filosofii 1952, IX, 1 nr., 29-49 (žiūr. Hellmanno kritiką ; Jahrb. f. Gesch. Osteur. 1956).
- Pašuto, V. T., *Obrazovanie litovskogo gosudarstva*, Maskva 1959 (plati bibliogr.).
- Pisanu, L., *L'attività politica d'Innocenzo IV e i Francescani (1243-1254)*, Annali dell'Istituto Superiore di Scienze e Lettere « S. Chiara » di Napoli, 1957, 7 nr. (gausi bibliogr.).
- Prochaska, A., *Dwie koronacje*, Przegląd Historyczny, I, 1905, 184-208, 372-393 (Mindaugo ir Danieliaus karūnacijų panašumas).
- Prochaska, A., *Dwa objaśnienia do dziejów Litwy* (O apostazyi Mendoga. O autentyczności darowizn Mendoga) KH, XX, 1906, 58-73.
- Prochaska, A., *Od Mendoga do Jagiełły*, Litwa i Ruś, I, zesz. 1, 18-32 ; II, zesz. 2, 34-46, Vilnius 1912.
- Puzyna, J., *W sprawie pierwszych walk litwinów z tatarami o Ruś w latach 1238-1243*, Przegląd Historyczno-Wojskowy, IX, 1937, 345-400.
- Raulinattis, Z., *Durbės mūšis*, Brooklyn, N.Y., 1960 (atsp. iš 1960 m. *Kario*, 96 psi.).
- Rhode, G., *Die Ostgrenze Polens*, I, Köln-Graz 1955 (6 žemėl., 9 geneal. tabelės, gausi bibliogr.).
- Salys, A., *Mindaugas* (vardas), LE XVIII, 1959, 493-495.
- Schwartz, Ph., *Kurland im 13. Jahrhundert*, Leipcigas 1875.
- Sembritzki, J., *Geschichte der Stadt Memel*, Klaipėda 1926.
- Skirmunt, K., *Mindog król Litwy*. (Nad Niemnem i nad Bałtykiem, zesz. IH) Varšuva 1909 (yra lietu. vertimas).
- Stakauskas, J., *Lietuva ir Vakarų Europa XIII-me amž.*, Kaunas 1934 (iki šiol Mindaugo laikų tyrinėtojų per maža pastebėtas darbas).
- Steponaitis, A., *Ar rasta Voruta ?*, Lietuvos Aidas, 1935, 212 nr.
- Steponaitis, A., *Iš Mindaugo santykių su totoriais ir Roma*, Židiny, 1936, 7 nr., 48-55.
- Steponaitis, A., *Mindaugas ir Vakarai. Vokiečių militarinių ordinų veikla ir Mindaugo santykiai su Roma*, Kaimas 1937.
- Sužiedėlis, S., *Kautynės ties Šiauliais 1236 m.*, Athenaeum, VI, 1935, 13-53.
- Sužiedėlis, S., *Tautvilas*, LE XXX, 1964, 465-466.
- Sužiedėlis, S., *Treniota*, LE XXXI, 1964, 438-439.
- Šapoka, Ad., *Čekų karaliaus Przemysła II (Otokaro II) žygiai į Prūsus ir planas nukariauti sau Galindiją, Jotvingius ir Lietuvą*, atsp. iš *Praeities* III, Kaunas 1934.

- Šapoka, Ad., *Lietuvos valstybės įsikūrimas ir Mindaugas*, Ateitis, 1951, 3 nr., 102-103, 110.
- Šležas, P., *Klaipėdos miesto istorijos bruožai*, Mūsų Žinynas, XXVI, 1933, 187-191.
- Šležas, P., *Mindaugas — Lietuvos karalius*, Mūsų Žinynas, XXVII, 1934, 340-358, 530-544.
- Taube, M., *Russische und litauische Fürsten an der Dūna zur Zeit der deutschen Eroberung Livlands (12.-13. Jahrhundert)*, Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, Neue Folge, XI, Heft 3-4, Breslau 1935, 367-502.
- Totobaitis, J., *Die Litauer unter dem Könige Mindowe bis zum Jahre 1263*. Diss. Freiburg (Schweiz) 1905 (lietuv. santrauka : *Mindaugas, Lietuvos karalius*, Marijampolė 1932).
- Tumler, M., *Der deutsche Orden*, Viena 1954 (plati bibliogr. Mindaugo santykiams su ordinu).
- Varakauskas, R., *Vokiečių feodalų agresija į rytinį Pabaltijį ir lietuvių kova su ja XIII a. 1-me ketvirtyje*, Vilniaus Pedagoginio Instituto Mokslo Darbai, HI (istorija ir filologija), Vilnius 1957, 5-31.
- Varakauskas, R., *Lietuvių kova su vokiškaisiais agresoriais Mindaugo valdymo laikotarpiu (1236-1263)*, ten pat IV (visuomeniniai mokslai), Vilnius 1958, 111-143.
- Volteris, E., *Kur reikėtų jieškoti Mindaugo sostinės ?* Židinys, XXII, 11 nr., 1935, 413-416.
- Vol'ter, E., *Oorod Mendovga ili gde iskat' Letoviju 13 veka*, Izvestija Russkogo Jazyka i Slovesnosti Imper. Akad. Nauk 1909 god, Petrapilis 1910, 95-102.
- Zajączkowski, St., *Studia nad dziejami Żmudzi wieku XIII*, Lvovas 1925.
- Žebbs, J., *Kur buvo Mindaugo sostinė 1*, Draugija, 1907.

Zenonas Ivinskis

Roma, 1963 m. kovo 23 1.

P.S. : 1963 metų kovo mėn. užbaigtame ir tada spaustuvėje iki vasaros sulaužytame darbe jau nebebuvo galima atsižvelgti į šiais metais išėjusius tyrinėjimus ir sukaktuvinius straipsnius Mindaugo 700 metų mirties proga. Dalį tų straipsnių dar pasisekė įterpti į bibliografinį sąrašą.

Roma, 1964 m. spalio 19 d.

Z.I.

MINDAUGAS THE FIRST KING OF LITHUANIA AND HIS LEGACY

by

Prof. Dr. Zenonas Ivinskis

Summary

Mindaugas and Vytautas are two rulers of Lithuania about whom investigators of Lithuanian history have written by far the most. Four dissertations have been written by four Lithuanian priests (J. Totraitis, J. Stakauskas, A. Steponaitis, A. Juška) on King Mindaugas and his times. From the times of Mindaugas there has remained only two fundamental chronicles: the Annals of Ipatjeva and a Livonian chronicle (*Livlandische Reimchronik*). Only at the end of the XVIth century does the name of Mindaugas appear in Lithuanian chronicles and even this is taken from the Annals of Ipatjeva.

Because of the lack of sources there remains at least six problems regarding the times of Mindaugas which have not been finally solved. H. Paszkiewicz has drawn attention that the Lithuanian State was established already before Mindaugas. Unclear remains Mindaugas's genealogy. There exist no facts to affirm that the father of Mindaugas was called Ringaudas. Unsolved remains the number of children that Mindaugas had. Much has been written regarding the seat of Mindaugas. However, whether Mindaugas established a seat at Kernavė or whether there even existed such a seat has not been proved. In Mindaugas's State, Naugardukas played an important role. It has not yet been settled whether the donation documents of Mindaugas from 1255-61 are true or falsified. A mystery surrounds the question whether Mindaugas fell away from Christianity. Finally still to be explained is Mindaugas's whole attitude to political activity.

The Annals of Ipatjeva and the versed chronicle reveal the manner in which Mindaugas during his domination over "Lithuania" (which in the beginning embraced an area between the Nemunas, Merkys and the Neris) joined together regions ruled by other dukes. Having acquired influence Mindaugas still enlarged his authority. By cunning, force and perfidy he removed, drove out or forced minor dukes to obey him. By 1240 he had become the sole ruler of Lithuania and of the Eastern part of Samogitia.

Rivals of Mindaugas, unwilling to obey him, united themselves in a coalition. Into this coalition entered a nephew of Mindaugas, Tautvilas (the son of Dausprungas), Daniel of Volynia, Vykintas, a duke of Samogitia (he took part in the battle of Šiauliai 1236. IX. 22. when the Livonian Knights were defeated), Jotvingians and the Livonian Order. Mindaugas, however, succeeded in breaking this coalition. Knowing

that his great rival Tautvilas had been baptized by the Archbishop of Riga, Mindaugas with great gifts addressed himself to the Magister of the Livonian Order, Andreas von Stirland, and “ cum numerosa multitudine paganorum ” received baptism. With the aid of this Magister, Mindaugas entered into relations with Rome. He became a *filius specialis sancte Romane ecclesie* and according to the Ceremonial (ordines) of the Middle Ages, Mindaugas was crowned King of Lithuania in 1253. Mindaugas's coronation and relations with the Pope were similar to those of Daniel of Volynia, who about the same time was crowned king by the Papal Legate Opizo. Rome hoped that both kings would be energetic fighters against the threat of the Tartars.

When Mindaugas donated half of the land of Samogitia (Raisėiniai, Betygala, Ariogala and Laukuva) to the Livonian Order and to Christian, the first Bishop of Lithuania, he maintained a ten-year peace (1251-1261) with the Knights. After this the Samogitians started intensive wars against the Order. On July 13, 1260 at Lake Durbe, very likely under the leadership of Treniota, the son of Vykintas, such a great victory was won that the oppressed Baltic nations rose up against the Knights. The success of the Prussian uprising, the collaboration of the Samogitians with the Kursian and Žiemgalian uprisers made an impression on Mindaugas. Mindaugas confiding and believing that in Treniota that a Livonian uprising would redound to his authority, broke off his alliance with the Order. Mindaugas here made an unsuccessful move, for he quarrelled with Treniota over his influence on the Livonians.

Treniota having found another conspirator, Daumantas, wished to occupy Mindaugas's place in Lithuania and in 1263 killed Mindaugas.

In 1268 Pope Clement IV wrote to the Czech King Ottokar II referring to the King of Lithuania with the words “ clare memorie Mindota There are those who draw from this that Mindaugas did not fall away from Christianity. Sixty years later (1324) Pope John XXII wrote from Avignon that Mindaugas “ apostatized and returned to his first error The Ipatjeva Annals and the versed chronicle also speak about Mindaugas's falling away. If Mindaugas did fall away from Christianity his beaconlight of Christianity did not die out in Lithuania. After the death of Bishop Christian (1271), in Germany there still is recorded to 1291 a John *episcopus Lethoviensis*.

In the seven years following the death of Mindaugas (1263-1270), four dukes (Treniota, Tautvilas, Vaisvilkas, Svarnas), who held the highest authority, or sought it, were killed one by one. Nevertheless, Mindaugas's united Lithuanian State overcame all these internal crises. Under Traidenis (1270-1282) Lithuania once again obtained her former importance. Changes in her State life were not made. The foundations of Mindaugas' State were not overturned. The Lithuanian people not only defended her lands against the attacks of the Order and kept her State, but also went far to the East in expansion. In this way she safeguarded many Eastern Slavic lands from the Tartars. Mindaugas was the first who successfully withheld the Tartars' desire for Lithuania.

PETRAS KRIAUCIŪNAS
LIETUVIŲ TAUTINIO ATGIMIMO PRADININKAS SŪDUVOJE

45 METŲ (1916-1961) MIRTIES PROGA

Pirmojo pasaulinio karo audrų išblokštas iš savo tėvynės, toli, Jaroslavlio mieste Rusijoje, 1916 m. sausio mėn. 20 d. mirė vienas iš žymiausių tautinio atgimimo veikėjų Petras Kriaučiūnas (1850-1916). Pasak Jablonskio, anuomet, t. y. XIX a. gale, nebuvę didesnio lietuvio ir įžymesnio žmogaus už Petrą Kriaučiūną. Jo reikšmė tautiniam lietuvių atgimimui ilgai buvo nustelbta tų padarinių, kurie išaugo, išbujojo iš P. Kriaučiūno veiklos.

Paprastai lietuvių tautinio atgimimo pradžią siejama su *Aušra* ir jos įsteigėju dr. Jonu Basanavičium. Tačiau, jei Žemaičiuose nebūtume turėję vyskupo M. Valančiaus, o Sūduvoje Petro Kriaučiūno, kažin ar ir *Aušra* būtų gimusi. Šiuodu vyru paruošė kelią, pribrandino liaudį, išugdė šviesuomenę iki tiek, kad tautinio atgimimo žiedai — lietuviškoji spauda — jau rado atramos pačioje tautoje. O tie du vyrai buvo tiek skirtingi, kiek yra skirtingi žemaičiai ir sūduviai. Kai žemaičiams padaryti juos lietuviais (tautine, ne kalbine prasme) reikėjo vadovo su ganytojo lazda ir vyskupo autoritetu, sūduviams pakako mokytojo.

Norėdami suprasti, kas buvo Petras Kriaučiūnas lietuvių tautai apskritai ir Sūduvai ypatingai, bent trumpai pažvelkime, kaip susidarė toji dirva, kurioje Petrui Kriaučiūnui teko veikti.

Sūduvos kraštas

Senovės Sūduva, kurią kryžiuočių ordino kronikos vadina *Sudovia* ar *Sudauen*, o Vytautas *Terra Sudorum*, dar XIII buvo Ordino taip nuteriotą, jos gyventojai taip išnaikinti, kad ji apaugo giriomis ir net jos vardas buvo užmirštas. Vokiečių Ordino kronikininkas Dusburgas, apie 1326 m., išdėstęs sūduvių išnaikinimą, sako: «Ir taip Sūduvos žemė liko apleista iki šiandien»¹. Nuo to laiko ir

¹ *Scriptores Rerum Prussicarum*, I, 146 psl.

Ordino kronikose neretai sutinkamas šiam kraštui naujas vardas : *Wildniss, Desertum*. Kojalavičius XVII a. savo raštuose, jau palei Prūsų sieną apgyventą Sūduvos dalį, vadina *Decanatus Ultrasilvanus*, tuo pat laiku atsiranda ir lenkiškas pavadinimas : *Kraj Zapuszczański*. Visi tie pavadinimai rodo, kad senoji sūduvių žemė buvo virtusi tyrais, apžėlusi giriomis, per kurias Ordinas traukdavo pulti Lietuvos, o lietuviai vykdavo pasiplėšti į Ordino žemes. Taip iki XV a. Sūduva buvo tapusi lyg ir niekieno žeme, kurią savinasi Ordinas, o Vytautas gynė ir laikė savo paveldėjimu. Tik Melno taika 1422 m. galutinai buvo išspręstas Sūduvos likimas drauge su Žemaičių likimu : Sūduva, deja, ne visa, o tik didesnioji jos dalis atiteko Vytautui, pravedus sieną, kuri išliko nepakeista iki mūsų laikų ir liko pastoviausia siena visoje Europoje.

Ordino galybei žlugus ir Sūduvos girioms patekus į Lietuvos didž. kunigaikščio nuosavybę, Sūduvos žemė, kaip tuščias plotas, ėmė traukti į save gyventojus. Ta Sūduvos kolonizacija, kuri iš karto buvo neorganizuota, prasidėjusi Zigmanto ir Kazimiero laikais (tada Sūduva buvo šalis, kur buvo galima pabėgti be baimės būti sugrąžintam atgal) ypačiai sustiprėjo Zigmanto Senojo laikais, kai jo žmona Bona turėjusi Lietuvoje daugybę dvarų jau planingai kolonizavo Sūduvos vakarinę dalį. Zigmanto Augusto pravesioji žemės reforma galutinai įjungė į ekonominę krašto sistemą ir Sūduvą, valakais padalintą žemę apsodindama naujais valstiečiais.

Kai kas, pašiepdamas dabartinius Sūduvos gyventojus, sako, kad jie esą visokių nuo teisingumo rankos pabėgusių piktadarių ainiai. Faktinai į Sūduvos girias bėgo ir čia iš naujo kūrėsi Žemaičių baudžiauninkai, kurie nepakentė vergijos, nenorėjo susitaikyti su skriaudžiamo baudžiauninko dalia ir jieškojo vietos, kur galėtų iš naujo įsikurti, be pono ant savo sprando. Tai buvo užsigrūdinę pionieriai, nepabijoję palikti gimtųjų sodybų, laisvę branginę daugiau už viską. Vėliau, susirūpinus Paprūsės, į kurią veržėsi Ordino žmonės, kolonizacija, imta iš Jurbarko pusės jau planingai kolonizuoti, duodant žmonėms «valią» užimti girios plotą, iškirsti girią ir įsikurti, naudojantis tam tikromis lengvatomis baudžiaivos ir mokesčių srityje. Ypačiai pavarė Sūduvos kolonizaciją energingoji karalienė Bona, turėjusi Lietuvoje ir Žemaičiuose daugybę dvarų, iš kurių verbavo naujuosius kolonistus. Tai buvo Šiaulių, Daugėliškio, Platelių, Batakių dvarų baudžiauninkai, parinkti tokie, kurie turėjo daugiau energijos, sumanumo, sveikatos. Į naujas žemes Bona priimdavo ir privatių dvarų valdinius. Tai buvo gyventojai iš Kauno, Vilkijos, Veliunos, Ariogalos, Upytės ir kitų sričių.

Kita Sėduvos gyventojų dalis buvo atėjusi iš už Nemuno, iš Vilnijos. Didysis kunigaikštis savo ištikimiams valdininkams ėmė dalinti žemes Sėduvos giriose, leisdamas jiems čia kurti dvarelius su kaimiečiais baudžiauninkais. Lygiai didžiojo kunigaikščio dvarų vietininkai rūpinosi kurti naujus sodžius gyventojams, kurie priklausė anoje Nemuno pusėje esantiems dvarams.

Sėduvos pietų srities kolonistai buvo Gardino seniūnijos gyventojai : gudai, lietuviai, jotvingiai ir totoriai. Iš anapus Augustavo įsimaišė vienas kitas mozūras. Jie vėliau visi sulenkėjo. Rytinė Sėduvos sritis buvo kolonizuota dzūkais iš anapus Nemuno. Jie siekė Šešupę. Vidurio sritį apgyveno Birštono, Punios, Rumšiškės ir Kauno sričių gyventojai. Vien tik vakarinė Sėduvos sritis buvo apgyventa ateivių žemaičių, kurie užėmę paprūsės sritį net iki Vištyčio, slinko toliau į rytus. Žemaičiai su dzūkais ir aukštaičiais, vis slinkdami vieni vakarų, kiti rytų kryptimi, susidūrė maždaug prie Šešupės ribos.

Tokia buvo natūrali Sėduvos kolonizacija. Į jos plotus kartais ūzteldavo banga naujų ateivių ir iš toliau. Pavyzdžiui, karo su Maskva metu, daugelis, bėgdami nuo Maskvos kariuomenės, suplaukė į Sėduvą. Žemaičius vakariečius šiek tiek atmiešė Prūsų gyventojai lietuviai ir vokiečiai salzburgiečiai bei prancūziškieji šveicarai. Prūsai katalikai bėgo į Sėduvą nepakeldami religinio persekiojimo, o salzburgiečiai ir šveicarai, užplūdę Prūsus po didžiojo maro, nepakeldami baudžiavos, kuri Prūsijoje buvo sunkesnė negu Sėduvoje.

Įdomus yra tas faktas, kad iš taip įvairių sričių atsikėlę Sėduvos gyventojai, vis tik sudarė kompaktinę lietuvišką masę. Net ir žemaičiai, praradę savo tarmę, tapo zanavykais. Išskyrus pietinę Sėduvos dalį, kurios gyventojai sulenkėjo, visa Sėduva liko grynai lietuviška. Net ir tie gudai, mozūrai, prūsai, totoriai, kurie įsimaišė krašto gilumoje į lietuvių tarpą, netrukus sulietuvėjo, palikę savo kilmės pėdsakus vien tik pavardėse ir vietovardžiuose (Kunderko, Totoraičiai, Gudeliai etc.). O ir vienintelė visoje Sėduvoje Vinkšnupio kaimo (Keturvalakių parap.) totorių kolonija, turėjusi net savo mečetę, vien tik savo tikyba skyrėsi nuo lietuvių katalikų.

Kol gyvavo Lietuvos-Lenkijos valstybė, Sėduvoje buvo tokia pat tvarka, kokia buvo Trakų vaivadijoje ir Žemaičių seniūnijoje. Valdžios aparatas buvo ponų rankose, o liaudis be pilietinių teisių. Bažnyčioje buvo tokia tvarka, kokia buvo Žemaičių (daugiau lietuviška) ir Vilniaus (aplenkėjusi) vyskupijose. Lietuviškiausia sritis buvo paprūsė, kur, pavyzdžiui Šakiuose, net žydai nemokėjo lenkiškai. Vilniaus vyskupijos bažnyčiose jau vyravo lenkiškas ele-

mentas, kuris įsiveržė ir į Sūduvos bažnyčias, priklausančias tai vyskupijai. Po Liublino unijos, lenkų kalbai vis labiau virstant valstybine kalba, Sūduvos liaudis, neprileista prie valdžios aparato, išlaikė savo gimtąją kalbą. Teisingai M. Biržiška² rašo: «Ilgai kaip ir nuošaliai nuo tautos gyvenimo bepalikę, didžiųjų Lietuvą ištikusią karų, marų ar politikos įvykių mažiau bepaliesti, Lietuvos kaip ir pamiršti, šie užgiriniai aukštaičiai kiekiau už kitus išlaikė senąją aukštaičių tarmės kalbą, senus aukštaitiškus papročius, pasakojimus apie žilą senovę, gražias dainas, žamaitiškai užsigrūdino, užsikietino, sunkiai piešdami dirvą iš po girios ir ją išdirbdami, ponų čia suvaromi į sodžius, čia vėl išskirstomi palivarkams, virsdami vienkiemiais ilgai nepamiršo sodžionių tradicijų, reiškėsi sava-rankiškesni, tvirtai, stačiai, kiti net stačiokiškai».

Sūduva, po galutinio Lietuvos-Lenkijos padalinimo, po 1795 m., atsidūrė ypatingose sąlygose. Prijungta Prūsijai, ligi 1807 m. šiai priklausydama, iš Prūsų gavo šiek tiek dvarininkų ir kolonistų vokiečių, bet drauge pasimokė prūsiško ūkininkavimo būdo ir tvarkos. Nuo 1807 m. sūduviai Napoleono įjungti Varšuvos kunigaikštijon, o nuo 1815 m. Kongresinei Lenkijai, surištai su Rusija vienon karalystėn, kol ši pastaroji po 1864 sukilimo įvedė posukiliminę maskolišką tvarką, buvo jau tiesioginiai lenkų priklausomi ir tvarkomi, gavę Napoleono kodekso teises, pajuto lenkų « globą », kad ir šiek tiek kalboje paveikti ir labiau aplenkėdami, vis tik nepamiršo ponų jiems daromų skriaudų, jiems jautė neapykantos, paniekos, ironijos, laikėsi statūs, save skaitydami pilnaverčiais žmonėmis. Paliuosuoti iš baudžiavos, tuojau atkuto, tapo šimtamargiais, dairėsi, kaip čia savo vaikams suteikti mokslo, šviesos.

Sūduva čia vokiečių, čia lenkų, čia maskolių valdoma ir tvarkoma, vis neturėjo ne tik savaimingo veido, bet ir savaimingo vardo. Užgirio Traktas buvo vokiečių pakeistas Lomžos departamentu, paskui Augustavo vaivadija. Po 1831 m. sukilimo Augustavo vaivadija virto Augustavo gubernija, pagaliau padalinta į dvi atskiras Suvalkų ir Lomžos gubernijas, taip suplakus mozūrus su lietuviais ir tuo neleidžiant lietuviškiems plotams savaimingai pasireikšti, nors lietuviškoji sritis vis labiau svėrė. Naujai sudarytoji Vygrių, paskui Seinų vyskupija priklausė Varšuvos metropolijos, kuri parinkdavo vyskopus, dažnai nelietuvius ir tuo būdu dar labiau išplėtė lenkų įtaką šioje grynai lietuviškoje srityje. Faktiną Sūduvos sostinę tapo Marijampolė, lenkų vadinta Staropole, kur susikryžiaavo praveistos susisiekimo arterijos — plentai iš Kauno į Varšuvą ir nuo Prūsų sienos (iš Karaliaučiaus) per Prienus į Vilnių,

² *Lietuvių tautos kelias*, I t., 90 psl.

kur buvo mokslo židinys, iš karto *Szkoła Powiatowa* o vėliau gimnazija, ir apskrities administracijos centras, iš karto apėmęs ne tik Sėduvos vidurį, bet ir paprūšę.

Rusų vyriausybei panaikinus baudžiavą, o dar anksčiau kaimiečiams skirstantis viensėdžiais ir gavus žemę nuosavybėn, pajutę po savo kojom nuosavą žemę, sėduviai ūkininkai dar kiekiau ėmė statytis, dar labiau nuo lenkų skirtis. Jie gabių ir sumanių, tautiškai kietai apsisprendusių, vadų vedami, drauge su kitais aukštaičiais ir žemaičiais stojo prie bendro lietuvių tautos darbo, jam aiškiau už kitus nustatė gaires, dažnai lemiamai jam svėrė.

Reikėjo tik, kad kas tuos medžiaginiai jau neblogai atkutusius valstiečius pabudintų iš tautinio apsnūdimo, įtikintų juos, kad jie yra savaiminga tauta, turinti garsingą praeitį, parodytų jiems kelią, kryptį. O jau paskui, kaip siūbtelėjusi banga negrįš atgal, o eis srovėmis, srovelėmis iki pilno tautinio atgimimo, iki jo vainiko — nepriklausomybės. Ne be reikalo ir *Varpas* sugaudė: *Kelkitės, kelkitės!* O vienu pirmųjų žadintojų ir vadų buvo kaip tik Petras Kriaučiūnas.

Kriaučiūno jaunystė

Gimęs 1850 m. rugsėjo 16 d. Papečkių kaime, Kaupiškių valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje, pasiturinčioje, religingoje ir apsišvietusioje šeimoje, vyriausias Kriaučiūnų Kazimiero ir Magdalenos Pauliukonytės sūnus, pirmuosius šviesos spindulius pastebėjo savo šeimoje. Tėvas mokėjęs rusiškai, lenkiškai ir vokiškai, skaitęs knygas ir Tilžės *Keleivi*. Motina mėgdavusi skaityti šventųjų gyvenimus, o paskui juos atpasakoti savo vaikams. Iš kūdikystės dienų Kriaučiūno atmintyje stipriausiai užsiliko rudens ir žiemos rytmečių vaizdas : motina su gaidžiais kelia šeimyną, o kol ji sukils, kurdama krosnį, jau pradeda : *Sveika, Aušros žvaigžde šviesi*. Giesmė miegus nuvaiko, ir visi sukilę, apspitę stalą gieda rožančių. Iš visų išsiskira stiprus Petro balsas. Daug vėliau, kai Petras jau buvo Marijampolėje mokytoju, Armino liudijimu «štai žiūrėk, išdidžiai ranka pamos, nurodydamas tamsybes už langų beniuksančias ir gūdžiu žemu pusbalsiu ima giesnoti *Sveika, Aušros žvaigžde šviesi*. Toji Aušros žvaigždė jam buvo simbolis tautos tamsybių nugalėjimo; tėvų įdiegtas tikėjimas, pasireiškęs įvairiomis pamaldumo formomis, liko Petro Kriaučiūno gyvenimo vienu iš stipriųjų šulų.

Pirmoji tautinė Petro tarnyba buvo kiaules ganyti. Ją atlikęs, mokėsi Vištyčio pradžios mokykloje. Ten gyvendamas pas dėdę Petrauską išmoko lenkiškai kalbėti. Paskui Pajevonyje mokytojo

Bučanausko buvo parengtas į gimnaziją ir per Lenkmetį (1863) įstatytas į Marijampolės gimnazijos pirmąją klasę.

Anuo metu Marijampolės miestas jau buvo smarkiai aplenkėjęs. Visa miesto inteligentija kalbėjo tik lenkiškai, o iš 6.000 miestiečių tik koks 12-15 nuošimtis namie vartojo lietuvių kalbą. Tai buvo tarnaitės, paprasti darbininkai, malkų kirtikai, davatkėlės, vežėjai ir Degučių bei Tarpučių biednuomenė. Dar 1897 m. gyventojų surašinėjime Marijampolėje rasta tik apie 700 lietuvių. Kiti save laikė lenkais.

Sūduvos kraštą sujungus su Varšuva, lenkai, netekę rytinių sričių, nukreipė savo dėmesį į šiaurinę Varšuvos kunigaikštystės dalį ir ėmėsi ją intensyviai lenkinti. Svarbiausio šio krašto centro — Marijampolės lenkai valdininkai, laisvų profesijų inteligentai, gydytojai, vaistininkai, teisėjai, advokatai, mokytojai laikė savo misija šį kraštą laimėti Lenkijai. Ypačiai buvo kreipiamas dėmesys į busimąją inteligentiją — gimnazijos moksleivius, atėjusius iš grynai lietuviško kaimo. Juos reikėjo « apšviesti ». Tam tikslui Marijampolės lenkystės apaštalai turėjo tam tikrą programą : lenkiškų spaudinių platinimas (kai kuriems moksleiviams lenkiškus žurnalus dykai dalindavo, užprenumeruodavo), kur tik galima lenkų kalbos vartojimas, dalyvavimas visuomenės organizacijose, lenkų spektakliai, vaidinimai (artistai-moksleiviai), baliai, pobūviai, šokiai ne tik mieste, bet ir pas apylinkės dvarininkus, kurių spindėjimas ir manieros turėjo žavėti muzikų vaikus. Lenkų salonuose moksleivija išmokdavo ne tik varšuviško lenkiško akcento, bet ir šokti polką, krakoviaką, mazurką ir kitus lenkiškus tautiškus šokius, gražiai elgtis su moterimis, bučiuoti joms rankes. Salonų sienose kabą Kosciuškos, Step. Batoro, Skargos, Poniatowskio ir kitų lenkų didvyrių portretai turėjo nuteikti jaunuosius moksleivius pamilti Lenkiją. Buvo varoma propaganda, ką gero lietuviams padarę lenkai : jie ėję į Lietuvą su kryžium, elementorium, keldami gerovę, šviesdami kraštą. Iš šitokios mokyklos išėję grynai lietuviukai, pasijusdavo esą bendros tėvynės Lenkijos vaikais ir, apleidę Marijampolę, nusidanginę Rusijon ar Lenkijon. Lietuvai žūdavo amžinai. Tik prisiminkime Vinco Kudirkos gimnazijos laikus, į ką jis buvo pavirtęs ir, jei ne *Aušra*, kažin ar nebūtų likęs Lenkijai tarnauti. Kiek jį buvo paveikusi lenkti įtaka matyti iš to, kad kartą bendrai būriui moksleivių važiuojant namo ir kažkam pasiūlius *Zaśpiewajme*, kai Basanavičius užtraukė *Augin tėvas du sūneliu*, Kudirka lenkiškai pamislyjo : *Komedijant*, ir nepravėrė lūpų.

Petras Kriaučiūnas gimnazistas nepasidavė lenkų salonų vilioniems. Jis jautėsi esąs lietuvis, skirtingas nuo lenkų. Daug mokosi. Kai Marijampolės *Szkoła Powiatowa* (keturklasė) 1867 m. buvo pavers-

ta valstybine gimnazija, su dėstomąja rusų kalba, joje buvo įvesta ir 2 valandos kas savaitę lietuvių kalbai dėstyti. Kriaučiūno laikais aukštesnėse klasėse lietuvių kalbą dėstė matematikas Ulinskis iš Kauno gubernijos, žemaitis. Jo dėstymo metodas buvo ypatingas : atsinešdavęs klasėn lotynų kalbos žodyną ir drauge su mokiniais lygindavęs lotyniškus žodžius su lietuviškais, norėdamas įrodyti tų dviejų kalbų giminystę, iškelti lietuvių kalbos senumą ir jos mokslinę vertę. Tuo užsikrėtė ir Kriaučiūnas : kažkokio lotyniško žodyno visus žodžius iki raidės P buvo sulyginęs su lietuviškais ir juos greitai surašęs, besigėrėdamas radęs bendrų kamienų, panašių gramatikos ir sintaksės ypatybių. Gal dėl to jis ir lotynų kalbą ypačiai pamėgo, ją gerai mokėjo. Kai gimnaziją lankė Varšuvos apygardos mokslo globėjas, direktorius Černiavskis jam nurodė VII kl. mokinių Kriaučiūną, kaip gerai mokantį lotynų kalbą. Su aukštuoju svečiu Kriaučiūnas kalbėjosi lotyniškai ir už tai buvo pagirtas.

Bet buvo mokytojų, kurie tyčiojosi iš lietuvių kalbos. Kartą mokytojas Plewinskis, lenkas, viešai pamokoje pavadino lietuvių kalbą *cygańskiem językiem* — kažkokiu mišiniu ir žargonu, kuriuo gilesnių minčių neįmanoma išreikšti. Ta pajuoka užgavo mokinius lietuvius. Kriaučiūnas, kaip kitados Baranauskas, norėdamas įrodyti kad ir *chłopska mowa* galima sukurti *Anykščių šilėlį*, pasiryžo įrodyti, kad ir lietuvių kalba tinka poezijai ir mokslui ne mažiau, kaip lenkų kalba.

Tam atsirado gera proga. Anais laikais mokslo metai baigdavosi iškilmingu aktu, dalyvaujant mokytojams, mokiniams ir kviestinei publikai. Direktorius referuodavo mokyklos darbus, o moksleiviai padeklamuodavo, padainuodavo, paskambindavo, kartais suvaidindavo kokį vaizdelį. Kriaučiūnas, ne be Ulinskio įtakos, pasiryžo į programą įtraukti ką nors ir lietuviškai. Jis išverčia į lietuvių kalbą J. Kochanowskio eiles *Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?*, įteikia rengimo komisijai ir gauna leidimą deklamuoti, ką ir padaro akto iškilmėje. Tada gimnazijos salė pirmą kartą išgirdo viešą lietuvišką žodį. Visi sukluso, nustebo, nejučioms suplojo, o mokinių tėvai kaimiečiai apsiverkė : «Dievuliau, tu mano — lietuviškai! » Publikos bravo ir bis paskatino eilininką dar padeklamuoti savo išverstą Krilovo pasakėčią *Senelis ir smertis*. Žinoma lenkai susiraukė, o direktorius pastebėjęs rankraštį klausia :

— Kodėl Jūs ne rusiškomis raidėmis rašote?

— Kad kirilica negalima lietuviškai išsireikšti — atsako Kriaučiūnas. Nuo to laiko rusams jis litvinas, o lenkams litvomanas. Ši pravardė jam liks iki karsto lentos.

Tuo faktų gimnazijoje padaryta rimta konkurencija lenkų kalbai, kuri iki 1866 buvo dėstomoji ir veik visų vartojama. Kriau-

čiūno pavyzdys užkrečia ir kitus. Puišys verčia Naruševičiaus *Gonce zlotego slonca* ir visa eilė kitų paseka Kriaučiūnu, įtikinti, kad ir lietuvių kalba tinka poezijai ir bendrai literatūrai.

Seminarijoje ir Akademijoje

Jau pasirinktas Kochanowskio eilėraštis rodo, kad Kriaučiūnas buvo stipriai religingas ir gimnazijoje to religingumo neprarado. Garsaus marijonų generolo Jurgio Čėsnos, gimnazijos kapeliono, įtaka Kriaučiūnui sustiprino iš kaimo atsineštą religingumą. Todėl nenuostabu, kad 1871 m. baigęs gimnaziją, Kriaučiūnas pasuka į Seinų seminariją. Motina visada svajojo, kad jos Petriukas bus kunigu. Tačiau iš tėvų pusės vertimo nebuvo. Kartą tėvas, veždamas sūnų į gimnaziją, sako : « Būk, sūneli, kuo tik nori, kad tik geras žmogus būtum. Ko norėsi, pasakyk man; aš ir motiną įtikinsiu. Tik, vaikeli, be pašaukimo nieko nedaryk, nors tai būtų ir puikiausias luomas ».

Pasiryžęs ir apsisprendęs tarnauti savo tautai, Kriaučiūnas matė, kad tik kunigai, likdami savo krašte, prieidami prie liaudies, gali jai tinkamiausiai pasitarnauti, ją kelti morališkai ir tautiškai. Todėl tą pat 1871 m. rudenį drauge su panašiu lietuviu užsispyrėliu Antanu Radušiu stoja į Seinų seminariją, kur mokosi penkerius metus. Iš to laikotarpio maža ką žinome apie Kriaučiūną seminaristą. Jo mokslo draugai tvirtina, kad jis seminarijoje gerai mokėsi ir daug skaitė : perskaitęs Donelaičio raštus, gražesnes vietas net atmintinai išmokęs, Kraševskio *Hystorja Litwy*, Jucevičiaus *Wspomnienia Żmudzi* ir daug kitų, ką tik lietuviško ar apie Lietuvą radęs. Nuvykęs į Varšuvą mažesniųjų šventimų gauti, susipažįsta su knyginininku Orgelbrandu ir iš jo gauna knygų papigintomis sąlygomis.

Kad dar rūpestingiau pasiruoštų ateities darbui, Kriaučiūnas, baigęs seminariją, svajoja patekti į Petrapilio Dvasinę Akademiją, bet lenkiškoji seminarijos vadovybė, matyt pastebėjusi jo lietuvišką nusistatymą, pasiunčia pagal turimas stipendijas kitą — lenką, o ne Kriaučiūną. Užsispyręs Kriaučiūnas tada prisirašo prie Mohilevo vyskupijos ir jos sąskaiton patenka Akademijom.

Akademijoje tuoj iškilo lietuvių trijulė : Jaunius, Kriaučiūnas, Gimžauskas, atstovaujį Kauniją, Suvalkiją ir Vilniją. Totoraitis rašo : « Čia [Akademijon] suėjo į draugę ir vilniškis Gimžauskas, karštomis eilėmis garbinęs tėvynės meilę, ir kauniškis Jaunius, uoliai užsiėmęs lietuvių kalbos tyrinėjimu, ir seiniškis Petras Kriaučiūnas,

smarkiai raginęs mylėti gimtą kalbą ir tėvynę, rusų žandarų vėliau ne be priežasties pramintas Lietuvos karaliumi»³.

« Jauniaus — Kriaučiūno — Gimžausko trijulė Petrapilio Akademijoje buvo tos trys degančios pliauskos, kurios suglaustos ima liepsnoti; o kai gerai išliepsnoja, tai ir skyrium nebegęsta. Trijulės supratimai apie gimtosios kalbos reikšmę ir vertybę, apie spaudžiamos iš visų šonų naikinamos tėvynės reikalus, per šiuos metus tiek sutvirtėjo, jog paskui gyvenime, sugrįžę į Lietuvą, kiekvienas savaip dirbo ir dirbęs nesiliovė, nors jų gyvenimo takai, pasirodė šiekštomis užvirtę ar tyčia užverčiami»⁴.

Kriaučiūnas ir vėliau palaikė santykius su savo draugais iš Akademijos. Jaunių jis tiesiog idealizavo dėl jo gabumų, iškalbos, stebėjosi jo plačia erudicija, giliu kalbų mokėjimu. Visą amžių Kriaučiūnas buvo Jauniaus įtakoje. Kalbos dalykuose Jauniaus žodis Kriaučiūnui buvo galutinis. Kai norėdavo ką sustiprinti lietuvybėje, Kriaučiūnas patardavo aplankyti Kaune Jaunių, ar bent jį pamatyti; jau pats to mokslininko vaizdas turėjo veikti, kaip veikė patį Kriaučiūną. Bet Kriaučiūno simpatijas Jauniui stiprino ir kai kurios abiejų bendros būdo žymės: abu mokslininkai, abu filologai (nors Kriaučiūno filologiją kaip tik labiau pagrindė ir sustiprino Jaunius), abu iškalbingi, plačiai apsiskaitę, abu patriotai, abu pedagogai ir deja, abu grafofobai — nemėgstą rašyti, savo gausių žinių sisteminti. Jų veikimas — gyvas žodis. Jausdami savyje tą žodžio galybę, veikė juo, kiek tuomet aplinkybės leido, tirpdė savo sielos auksą ir gausiai dalino klausytojams.

Su Gimžausku Kriaučiūno ryšiai taip pat nenutrūko. Jis nuolat sekė, ką veikia, ką rašo jo draugas Vilniuje ir plačiai papasakodavo gimnazijos moksleiviams, statydamas jiems Gimžauską pavyzdžiu. Tas pavyzdys buvo labai tinkamas busimiesiems Seinų vyskupijos kunigams, kurie Kriaučiūno pamokyti ir įkaitinti stodavo į Seinų seminariją.

Akademijoje Kriaučiūnas, atsineštą iš kaimo, gimnazijoje kiek jau patobulintą ir iššlifuoatą, lietuvių kalbą dar labiau pamilo, ją patobulino. Grįžę atostogų Lietuvon, kai kuriose bažnyčiose sakydavo pamokslus. Jo kalba buvo graži, gryna, tik žmonėms ne visai suprantama. Mat, Kriaučiūnas, valydamas kalbą nuo polonizmų, vartodavo daug naujų žodžių, kurių liaudis, pripratusi prie barbarizmų, nesuprasdavo. Akademijos knygyne radęs M. Daukšos *Postilę*, ją kartą vasaros atostogoms parsivežė į Lietuvą parodyti kunigams ir šviesuoliams žadinti tėvynės meilei. Paskui, bū-

³ J. Totoraitis, *Lietuvos Atgijimas*, 102 psl.

⁴ Doc. J. Tumas, *Silvestras Gimžauskas* (Lietuva 1924).

damas mokytoju, duodavo ją mokiniams dalimis nusirašinėti, kad iš jos pasimokytų lietuvių kalbos. Vysk. P. Būčys savo atsiminimuose rašo, kad Kriauciūnas išstudamas iš Akademijos buvo pasiėmęs ir tada vienintelį žinomą Chylinskio Biblijos vertimą ir tik Akademijos vadovybei griežtai pareikalavus, turėjo ją gražinti. Ir šis retas lituanistinis veikalas turėjo tarnauti Kriauciūnui įrodymui, kokia sena ir graži yra lietuvių kalba.

Vasarodamas klebonijose mėgo surinkti vaikų būrį ir smuiku grieždamas juos mokydavo giedoti A. Strazdo *Pasvydo, pasvydo, aušros žvaigžde pasvydo*. Lankydavosi pas žymesnius ūkininkus kaimuose ir jieškodavo senų dainininkių, iš kurių užsirašydavo dainų tekstus, melodijas. Žmonėms toks jauno kunigėlio, dargi akademiko, lankymasis, domėjimasis lietuvių dainomis, pasakomis, kalbėjimas gražiai lietuviškai, darė nepaprasto įspūdžio, gaivino savo kalbos ir krašto meilę.

Baigiant Akademią, kai reikėjo gauti kunigo šventimus, paaiškėjo, kad Kriauciūnas, kaip Mohilevo vyskupijos stipendijatas ir šiai arkivyskupijai prirašytas, turi šventintis šios arkivyskupijos titulu ir paskui liktis joje kunigauti. O Kriauciūno svajonė buvo dirbti Lietuvoje. Todėl išbuvęs Akademijoje ketverius metus (1867.X.25 - 1880.VI.15), išlaikęs baigiamuosius egzaminus ir gavęs Šv. Teologijos Kandidato laipsnį, išvyko į Lietuvą su mintimi daugiau jau negrįžti į Akademią. Apsigyvenęs Keturvalakiuose pas simpatingą ir šviesų senelį kleboną Šipailą, kuris leido į mokslus savo sesers sūnų Jablonskį, dar bandė įsirašyti į Seinų vyskupiją. Tačiau Seinų vyskupijos dvasinei valdžiai nesutikus jį priimti atgal, atsisakė šventintis į kunigus, nes gyvenimas be Lietuvos buvo jam stačiai nesuprantamas. Todėl paprašė Akademijos valdžią, kad jam išduotų mokslo pažymėjimą, o Metropolitą atleistų jį iš Mohilevo arkivyskupijos. Akademijos vadovybė duotame mokslo pažymėjime tvirtina, kad jis « eidamas šios akademijos mokslus ir būdamas itin gabus, parodė daug mokslingumo ir labai gražiai elgėsi ».

Mokytojas Marijampolėje

Netekus prabilti į Lietuvos liaudį iš sakyklos, Kriauciūnas ryžosi laimėti bent mokyklos katedrą, kad iš jos galėtų skelbti savo idėjas, šviesti Lietuvos liaudį. Turėdamas du diplomu, gimnazijos ir akademijos, ryžos jų pagalba įsigyti aukštąjį pasaulinio mokslo cenzą, reikalingą gimnazijos katedrai. Tad 1880 m. rudenį važiuoja į Varšuvą ir ten įstojęs į universitetą klauso lekcijų istorijos-filolo-

gijos fakultete. Apsigyveno pas dr. A. Zakarevičių, gavęs atskirą kambarį, kur jautėsi jaukiai: vaikščiodamas ir mosuodamas rankomis garsiai skaitydavęs ir atmintinai deklamuodavęs lotynų klasikus.

Po metų, t. y. 1881.X.16 išlaiko egzaminus pagirtinai ir gauna diplomą, gimnazijos ir progimnazijos mokytojo, su teise dėstyti lotynų kalbą. Beliko išlaikyti paskutinis — ištikimybės egzaminas. Reikės pareikšti ir raštu pasirašyti, kad « nori ir privalai savo tikram viešpačiui Aleksandrui III ir jo įpėdiniui Mikalojui ištikimai ir neveidmainingai tarnauti, klausyti, ligi paskutinio kraujo lašo, visas jo teises sąmoningai ginti ir saugoti ».

Reikėjo raštu pareikšti « įsipareigojimą », kad : « imdamasis mokytojauti gimnazijoje prisižadu sąžiningai ir neprieštaraujamai pildyti visus vyriausybės paliepimus bei įsakymus, tiek jau paskelbtus, tiek ir dar skelbsimus ateityje, taip pat visus nusprendimus, liečiančius viešą ir naminių jaunuomenės auklėjimą... klausyti paskirtos valdžios... mokinant vartoti tik patvirtintas, vyriausybės nurodytas knygas, daboiant tos taisyklės dalinant mokiniams knygas skaityti, versti ar nuorašams daryti ».

Primenama ir etika ; reikia prisiekti, kad : « neleisiu mokiniams ir mokinėms skaityti piktinamų ir priešingų dorai veikalų, su kuriais ir pats nė žodžiu, nė raštu jų nesupažindinsiu... neliesiu religijos dogmų, nesilpninsiu pagarbos vyriausybei, jos įsakymams ir sostui ištikimybės, priešingai: dėsiu visas pastangas sustiprinti šiems dėsniams jaunuomenės širdyje... Už nusižengimą šioms prievolėms, ir jei bus išvelgtas koks nors iš mano pusės veikimas priešingas valstybės tikslams ir įsakymams, pasiduoodu smarkiai atsakomybei, įstatymų skirtai už politinius nusižengimus ».

Dar reikėjo pasirašyti vieną dokumentą : « Priesaikos pareiga, kurią aš žemiau pasirašęs esu prisiėmęs garbės ir sąžinės pareiga, pareiškiu, kad visą mano gyvenimą jokioms slaptoms draugijoms tiek Rusų imperijoje, tiek ir Lenkų karalystėje, tiek ir užsienyje nepriklausiau ir ateityje nepriklausysiu ir su joms raštu, žodžiu ar koku nors kitu būdu jokio susisiekimio nei pats tiesioginiai, nei per kitus neturėsiu. Jeigu pasirodytų mane pirmiau prie kokios slaptos draugijos buvus prisidėjusį, o dabar paslėpusį, tai pasiduoodu smarkiausiai valstybės nuskaltėlių bausmei ».

Tik po tokių pasižadėjimų ir įsipareigojimų, Kriaučiūnas 1881. XI.3 buvo paskirtas Marijampolės gimnazijon lotynų kalbos mokytoju lygiagretėse klasėse. Atlyginimas iš karto 750 rublių metams, vėliau pakilęs iki 900 rublių. Dar už klasės auklėjimą 160, už knygininkavimą 120 rublių. Dar už pridėdamas lietuvių, graikų

ir vokiečių kalbas šiek tiek — taigi materialinė padėtis užtikrinta. Ji daug padės Kriaučiūnui, kai reikės savo veiklai finansų.

Tik dabar prasideda našiausias ir svarbiausias Kriaučiūno veiklos periodas. Iš karto jis užimponuoja mokinius, tiek savo išvaizda, tiek pedagoginiais sugebėjimais. Kriaučiūno išvaizdą M. Gustaitis taip charakterizuoja : « Tai buvo augalotas, plačių pečių, raumeningas vyras, šviesiai mėlynų akių, juosvais ūsais ir plaukais ; paskui užsiaugino didelę barzdą (jau vedęs žmoną 1889 m.), bet vėliaus pražilo, viršugalvis ir kaktą išpliko ; veidas matinės lyg kreolų spalvos, graikiška nosis, liemuio bent kiek pašlijęs priekinis, darė kaip ir paskubos, veržimosi įspūdį, rodos, kad savo žodžiais ir stuomenio svoriu veikiau tave įveiks, įtikins, negu atsiloš, žengs atgal. Būdo buvo gyvo, labai judrus, griausmingo balso ; tuo mokiniams didžiai užimponavo — veik ėmė pravardžiuoti Perkūnu ; vis skubėdavo, daug dirbdavo, nuolatos ką veikdavo. Sveikata gera, ūpas pakeltas. Judėjimai, eisena, mimika — greitai, smarkūs, griežti. Vis tai rodė ne šalto proto, bet karšto jausmo — temperamento žmogų »⁵.

Mokytojo pareigas ėjo stropiai, rūpestingai. Kiekvienai pamokai uoliai pasirengdavo, niekad jų nepraleidinėdavo. Mokymo metodai naujoviški, įdomūs. Sunkias lotynų kalbos išimtis sueiliuoja ir taip mokiniai jas lengvai išmoksta. Savo «eilėms » pri-taiko kokią lietuvišką melodiją, atsinešęs smuiką išmoko mokinius ne tik lotynų kalbos taisyklių, bet ir lietuviškų melodijų. Jo mokiniai visą gyvenimą atsiminė Syrokomlės karo maršo *Tegu giria šlamščia, užia* (Armino vertimas) melodiją žodžiams : *Mnogije slova na is, masculini generis, panis, piscis, erinis, finis, ignis, lapis, pulvis, cinis... tra ta, tra ta, tra ta ta...*

Gavęs dėstyti lietuvių kalbą (dalykas neprivalomas, kartą savaitėje paskutinė pamoka ir šventadieniais po mokinių pamaldų visoms klasėms dar viena — jungtinė pamoka), nevartojo užmestos kirilicos, bet tiek klasėje, tiek privačiai vartojo vien lietuviškas raides. Kad aiškinant ir šį tą ant lentos užrašant nebūtų matyti, kaip rašoma, lenta vis būdavo pastatoma taip, kad per stiklines klasės duris nematytum lentoje parašyto teksto. Iki tol lietuvių pamokos, kaip nepriverstinės ir blogai dėstomos, dabar Kriaučiūnui dėstant, uoliai lankomos, nes jos virto senovės Lietuvos galybės giesmė, patriotizmo mokykla. Jose mokiniai pasijuto kas jie esą, jautėsi atgimus juose protėvių dvasią, pajuto laisvės troškimą, siekią nepriklausomo, teisingesnio gyvenimo. Tos pamokos vykdė didelį darbą, dėjo pamatus jaunajai Lietuvai, naujai valstybei.

⁵ M. Gustaitis, *Petras Kriaučiūnas*, 16 psl.

Čia mokiniai be gramatikos (Šleicherio, Kuršaičio, Jauniaus, Baranausko) gana sistemingai išeinamos, išgirsdavo apie tėvynės gražią praeitį, jos kunigaikščius ; čia pajusdavo gimtosios kalbos vertę ir grožį, gaudavo žinių apie tautos atgimimą, veikėjus ir jų darbus. Žodžiu, tai buvo universalūs agitacijos kursai.

Per pamokas mokiniams paskaitydavo gautuosius laiškus, suteikdamas žinių apie prasidėjusį tautos atbudimą, jos veikėjus, darbus. Ne tik pamokose Kriaučiūnas buvo lietuviybės agitatorius : visur tiek gimnazijoje, tiek mieste su mokiniais kalbėdavo tik lietuviškai, nepraleisdamas progos taisyti barbarizmus, kalbos netaisyklumus. Moksleivius ragindavo šį tą versti lietuviškai iš rusų kalbos. Prieš atostogas patardavo ir pamokydavo užrašinėti pasakas, mįsles, dainas, priežodžius, tikindamas, koks didelis juose glūdi tautos ir kalbos turtas. Dalis tų rinkinių pateko per Kriaučiūną į L.M. Akademijos archyvą.

Būdamas gimnazijos knyginku ir dalindamas moksleiviams knygas, stengdavosi lietuviams pakišti bent ką apie Lietuvą rusų ar lenkų kalba. Su gimnazijos mokiniais santykius Kriaučiūnas palaikydavo ir tada, kai šie išeidavo į universitetą ar kunigų seminariją ir vis vykdydamas tą pačią misiją, ragindamas, mokydamas dirbti lietuvybei. O pačioje Marijampolėje Kriaučiūno butas (gyveno viešbutyje) ypač šventadieniais, buvo lyg koks turgus : čia aukštesniųjų klasių moksleiviai gaudavo Tilžėje leidžiamų raštų, ateidavo pasiskolinti pinigų. Pasirodžius *Aušrai*, Kriaučiūnas ne tik taisė šio laikraščio rankraščius, bet rėmė pinigais, o ypačiai ėmėsi platinimo darbo. Be Kriaučiūno *Aušra* nebūtų išsilaikiusi nė tų trijų metų. Jis per savo seminarijos kurso draugą Naumiesčio vikarą kun. S. Petriką parsigabendavo apie porą šimtų egz. *Aušros* ir skleisdavo juos ne tik moksleivių tarpe, bet ir plačiai Suvalkijos krašte. Kriaučiūno nuopelnus *Aušrai* pripažino ir jos redaktorius J. Šliūpas : « Ypatingai pačioje pradžioje *Aušrai* būtų labai sunku buvę išsilaikyti, jeigu jos nebūtų palaikę P. Kriaučiūnas, mokytojas Marijampolės gimnazijoje, ir Juozas Miliauskas, policijos viršininkas Rygoje. Kriaučiūnas užmokėdavo už 100 ar 200 egz. ir per Naumiestį jis pats persisiusdavo sau žinomais keliais (dažnai papirkdamas žandarus) ; per mokinius jis plačiai paskleisdavo *Aušrą*, Suvalkijoje ir Kaune ». Bet ne tik per mokinius : jo turėta uolių ir sumanių lietuviškų knygų platintojų kunigų, buvusių jo mokslo draugų tarpe : tai marionas Miliauskas (pas kurį vienuolyne buvo draudžiamų knygų sandėlis), du Norkai (punsketis aušrininkas ir liubaviškis), A. Radušis, Kalvarijos vikaras kun. A. Grinevičius. Vėliau ir *Varpas* Kriaučiūno asmenyje rado stiprią paramą; 1888 m. pirmasis varpininkų susirinkimas buvo kaip tik pas Kriaučiūną.

Kiek jis yra išleidęs ano meto spaudai remti, prenumeruoti (viską dalindavo dykai) žino tik jis pats.

Dirbdamas su gimnazijos moksleiviais, nepamiršo ir kaimo. Jis priragina P. Arminą rašyti lietuviškai (tas pateko visiškam Kriaučiūno įtakon). Vėliau, atskirtas nuo Kriaučiūno ir iškeltas į Augustavo dviklasę mokyklą, ilgėdamasis savo draugo, rašo:

«Ten palikau aš geriausią bičiulį Kriaučiūną,
Kurio kiekviens žodis man pamokslu būna.
Jis tai mane išmokė mylėt savo kampą ;
Duok Dieve, te žodžiai jo man kelrodžiu tampa ».

Per Arminą Kriaučiūnas ėmė veikti į «kaimo liktarnas », labiau susipratusius pradžios mokyklų mokytojus, kurių tarpe netrukus atsirado gabių plunksnos ir veiklos darbininkų : Tomas Žičkauskas Marijampolėje, Ksaveras Sakalauskas Antanave, Juozas Andziulaitis Garliavoje.

Savo šakotos, bet siekančios vieno ir to paties tikslo — atgavinti lietuvių tautą — veiklos programos, sistemingai suimtos į paragrafus, Kriaučiūnas nepaliko. Tai padarė jo mokinyš, buv. Lietuvos prezidentas dr. Kazys Grinius. Štai ji :

1. Kiek galėdami, išsimokslinę, pasilikite gyventi ir dirbti tarp savųjų lietuvių. Čia dirbkite, čia mirkite, savo noru svetur nesikraustykite. Ir aš taip darau ir darysiu.

2. Mylėkit savo tėvų per tiek amžių išlaikytą žemę, lietuvių kalbą, gerus senovės papročius. Išmokite lietuvių kalbos ir istorijos.

3. Visur ir visada pasilikite lietuviais, kalbėkite, kur galite, tik lietuviškai, nesigėdinkite būti lietuviais ir kitus raginkite eiti tokiais pat keliais.

4. Platinkite, nors Rusijos valdžios ir draudžiamus, lietuviškus spaudinius, kovokite su 1865 m. draudimu lietuvių spaudos, stenkitės susigrąžinti ją.

5. Nepasiduokite baimei, kurią stengiasi sukelti lietuvių širdyse mūsų spaudėjai. Nebijokite dėl savo tautos laimės nukentėti. Neišsigąskite pakliuvę į priešų rankas. Mokėkite tylėti. Jokiu būdu neprasitarkite valdžios agentams ir neįkiškite į nelaimę kitų. Tai būtų didžiausia gėda, visai nevyriškas pasielgimas.

6. Supraskite lietuvių tautos ne tik praeitį, bet ir dabartį, ir ateitį. Studijuokite besikeliančių ir prisikėlusią prispaustųjų tautų — čekų, bulgarų, ukrainiečių, airių, latvių — istoriją. Lyginkite jų padėjimą su savo. Iš ten pasisemsite pavyzdžių ir mūsų

tautos ateičiai gerų vilčių bei sumanymų (šiam reikalui duodavo pasiskaityti tinkamų knygų).

7. Ginkite lietuvius nuo skriaudų, rodykite jiems daromas skriaudas, mokykite juos reikalauti tokių pat teisių, kokias turi rusai. Visur skelbkite teisių lygybę ir daromas lietuviams nuoskaudas.

8. Mokykite žmones, kad valsčių savivaldybėse, bažnyčiose, mokyklose, teismuose ir kitose viešose įstaigose reikalautų įvesti lietuvių kalbos vartojimą.

9. Patys besišviesdami, Švieskite ir kitus lietuvius, skleisdami elementorius ir kitokius spaudinius, palaikykite slaptus daraktorius, savitarpinio lavinimosi ratelius. Parūpinkite tinkamų žmonėms mokyti vadovėlių ir pasiskaitymų.

10. Laikykitės vienybės, nesiskirskykite dėl menkniekių, visados atsimindami, kad svarbiausias dalykas — tautos atgijimas ir išvienėjimas prieš bendrus spaudėjus. Sudrauskite įdavėjus ir saugokitės jų. Sužinoję apie tokius, praneškite kitiems.

11. Laikykitės amžiais nusistovėjusių dorovės dėsnių: artimo meilės, teisingumo, sąžiningumo, tolerantiškumo, darbštumo. Venkite įžeisti kitų nuoširdžius įsitikinimus, kilnius jausmus, nekelkite tikybinių ginčų, nes jie kenkia geram sugyvenimui. Branginkite savo sveikatą, kad ilgiau galėtumėt tarnauti lietuvių tautos labui.

12. Būkite švarūs, kasdien prauskite kūną, nesigadinkite girtuokliavimu, paleistuvavimu, apsirijimu, girtuoklyste ir kitais nesveikais dalykais. Venkite keltis į puikybę, nes ir tai yra apsisvaininimas.

13. Gimtajai kalbai geriau pažinti, pasikalbėkite su senesniais žmonėmis, ypač su moterimis, kurios moka tik lietuviškai. Tam padeda rinkimas žmonių žodinės kūrybos : pasakų, dainų, priežodžių, patarlių, mįslių, burtų, prietarų, vestuvėse sakomų oracijų, raudų, pačių žmonių vartojamų gydymosi būdų. Visa reikia užrašinėti žodis į žodį, be padailinimų.

14. Religija yra naudingas dalykas : ji palengvina žmogaus buitį, duoda sielai nusiramino, palaiko visuomenėje drausmę, mažina nusikaltimus, išdirba žmogaus būdą, savo apeigomis pagąžina gyvenimą, atitraukia nuo kasdienių smulkių rūpesčių ir žemesnių jausmų, sutaiko sąžinės priešingumus. Bet religija yra gera tik tada, kai ji neužmiršta pagrindinio dorovės dėsio : mylėk savo artimą kaip pats save, nenorėk jam to, ko pats nenori. Neapykanta kitatikiams yra žmonijos nelaimė, nes iš to kyla vaidai, skriaudos ir pyktis. Religija, jos paslaptys, dogmos protui dažnai yra neprieinami dalykai, negali būti matematiškai įrodyti, bet jie tūkstančiais metų laikosi, tad palaikytini, negriautini, nepajuoktini. Geriausia į

tikybinius ginčus nesivelti, tikybinių jausmų neužgaudinėti, ir visas tikybas, kurios remiasi bendrine žmonijos dorove, pripažinti ir gerbti. Lietuviams patriotams visi lietuviai, kokios tikybos jie bebūtų, turi lygiai rūpėti. Vienybės ir stiprybės galima pasiekti ne tiek tikybine, kiek tautine vienybe⁶. Anot Griniaus, Kriauciūnas nepeikė nė vienos tikybos, tačiau nedoriems kunigams nedovanodavo, juos dažnai papeikdavo.

Neduočiau galvos, kad Grinius, marksistas ir socialistas, save laikęs pirmieju, antiklerikalu, teisingai atpasakojo Kriauciūno pažinimą į religiją. Viena yra tikra, kad Kriauciūnas buvo tikintis katalikas, nors religinėse praktikose kiek apsileidęs. Tačiau pamaldas jis mėgdavęs. Atėjęs bažnyčion, jis neidavo, kaip tada buvo mada, su ponais už grotelių, bet įsimaišydavęs į siūbuojančią minią su malda knyge rankose. Tas su minia bendrumas stiprino jame pasitikėjimą savim ir tauta, darė jį idėjos fanatiku, kurio tikėjimas judina klanus. Kai ateidavo sunkios dienos, kai buvo persekiojamas už «litvomaniją», griebdavosi skaityti Šv. Raštą, Tomą Kempietį, VI. Solovjovą.

Kriauciūno didžiausio veiklumo metu, Basanavičius pasirodo su *Aušra*, kurioje paskelbia savo programinius dėsnius (1883). Jie yra labai panašūs į Kriauciūno veiklos programą, tačiau daug migloresni, priemonės tai programai vykdyti aiškiau nepažymėtos. Basanavičius pagrįdė tautos praeitį, tikėdamasis, kad ji uždegianti tautos meile dabartinius jos vaikus (*Homines historiarum ignari semper sunt pueri*). Kriauciūnas Basanavičiaus labai bendrus dėsnius praplėtė, sukonkretino, savo gyvenimo pavyzdžiu sutvirtino ir pasistatė sau aiškų, praktišką tikslą — sukurti jau dabartyje toms idėjoms gyvenančios lietuvių inteligentijos kadrus, kad atsirastų vienodų pažiūrų vadovybė, kuri, eidama kitų atgimusių tautų pavyzdžiu, turėtų aprūpinti bent stambesnius šalies reikalus ir toliau išsikovoti nepriklausomybę. Basanavičius *Aušros* metu tokio nusistatymo dar neturėjo ir tik apie 1905 m., gyvendamas jau Vilniuje, galvojo apie Lietuvos politinę autonomiją.

Vėtra išvertė ažuolą

Kriauciūno mokytojavimo metu Marijampolės gimnazija buvo pasiekusi savo apogėjų: mokinių virš 700, kurių 80 procentų lietuviai, buvusių baudžiauninkų vaikai. Iš mokytojų net 6 lietuviai,

⁶ Dr. K. Grinius, *Atsiminimai ir Mintys*, 38-41 psl.

jų tarpe ir inspektorius Botyrius, Kiti: Y. Staniškis, P. Kriaučiūnas, kun. J. Čėsna, J. Jasulaitis, P. Arminas. Taigi lietuviškiausia gimnazija! Ji tokia tapo dėka Maskvos politikos — noro po 1863 m. sukilimo atskirti lietuvius nuo lenkų. Garsusis Katkovas, buvęs Maskvos universiteto profesorius, *Moskovskyje Viedomosti* redaktorius ir leidėjas, anksčiau pasižymėjęs liberalas, vėliau tapęs aršiu monarchistu, po sukilimo labai nusistatė prieš lenkus ir judino lietuvių klausimą. Lietuviai studentai Maskvoje, per 3 žydelių krikštynas į pravoslaviją (juos prikalbėjo tapti pravoslavais lietuviai studentai) susipažino su pakviestu kūmu Katkovu ir jam pakišo mintį apie Marijampolės gimnazijos svarbą paruošti studentų Maskvos universitetui. Iš to atsirado Maskvos universitete 9 stipendijos tiems Suvalkų ir Marijampolės abiturientams, kurie turės atestate gerą lietuvių kalbos pažymį. Iš to ir toks ypatingas Marijampolės gimnazijai palankumas. Katkovo politikai pritarė ir caras, ir švietimo ministeris Deljanovas. Žinoma, rusai turėjo savo tikslus: tąjį *iskonny rusky kraj* surusinti. Botyriaus pravoslavija turėjo būti pavyzdys ir tarsi tiltas į rusų marias. Gal tos rusų užmačios ir būtų davusios vaisių, jei Marijampolėje tada nebūtų buvę Kriaučiūno. Marijampolės moksleiviai, tiesa, nusigrėžė nuo lenkų, bet nekrito nė į rusų glėbį. Kriaučiūno atkastas Sūduvos liaudyje susikaupęs šaltinis, pasileido įvairiomis srovelėmis į Seinų ir Veiverių seminarias, Maskvos ir kitus universitetus. Visur ėmė kurtis lietuvių studentų draugijos, spaudai remti rateliai, atsirado rašytiniai laikraščiai, buvo palai-koma ir platinama draudžiamoji tilžiškė spauda.

Vietiniai rusų valdininkai matė, ką daro Marijampolės gimnazijoje lietuvių vedamas auklėjimas ir todėl skundais klabeno viršūnes, kad ten susirūpintų Marijampolės gimnazijos žalinga veikla. Tokiam užkampiui — toks mokslo židinyš ! Kai muzikai daugiau žinos — daugiau reikalaus, o jų reikalai ne valdžios reikalai. Veiverių seminarijos inspektorius Jurkevič Marijampolės gimnaziją pavadino rože prie muziko sėmėgos atlapo.

Susirūpino ir lenkai. Marijampolės moksleiviai išsprūdo iš jų įtakos. Jie jau visur kalba tik lietuviškai, nesilanko lenkų salonuose, nevaidina jų rengiamuose teatruose. Reiškia: Chlopas atgijo! Nėra abejonės, kad Varšuvoje prieš Marijampolės gimnaziją lenkų buvo nuteikti ir generalgubernatorius Gurko, ir mokslo apygardos globėjas Apuchtin, kurie, Katkovui mirus, sutarė « sutvarkyti » Marijampolės gimnaziją.

Žiaurusis Apuchtin, vadintas « svetimų tautų ėdiku » ima pirmas veikti. Naujas gimnazijos direktorius Serno-Solovjovič tampa jo dešinė ranka. Jis irgi nepatenkintas gimnazija, iš kurios išeina ne rusai-pravoslavai, o tik fanatikai lietuviai «buntovščikai», todėl

užsimoja gimnaziją visiškai likviduoti : pakiša valdžiai sumanymą gimnaziją uždaryti. Tik dėl vietos gyventojų prašymų ir centre įvairių užtarimų, ji lieka. Tačiau, dėl pasunkėjusių įstojimo sąlygų, mokinių skaičius krinta iki 200. Direktoriaus dėsniis : ko mažiau priimti, ko daugiau atleisti, kad gimnaziją kasmet baigtų ne daugiau 5-6 lietuvių.

Iš mokytojų pirmasis smūgis tenka Petrui Arminui. Jis 1883 IX.26 atleidžiamas iš gimnazijos. Būdamas rengiamosios klasės vedėju jau spėjo pasižymėti savo veikla : jo butas buvo jaunimo susirinkimų vieta. Nukeltas į Augustavo dviklasę mokyklą, susirgo džiova. Sekančiais metais grįžo į Marijampolės ligonis ir 1885.III.18 mirė. Vysk. Būčys savo atsiminimuose aprašo P. Armino laidojimo pamaldas, kuriose velionies žmona, gaudžiai verkdamas, garsiai kartojusi : «Ateik niekše, pažvelk į savo auką». Tuo ji šaukė gimnazijos direktorių Solovjovičių, nes buvo įsitikinusi, kad vyro liga ir mirtis įvyko dėl jo atstatymo iš gimnazijos. Armino kapą jo draugai papuošė gražiu akmeniu paminklu su tokiu Kriaučiūno šešiaeiliu :

« Viengenti, prie šito kapo atėjęs,
Atmink, kad tšia ilsis mūsų geradėjas,
Kurs Dievą ir brolius savo mylėjo
Ir meilę viengentšių tarpe jų sėjo ;
Paliko jis gražų mums atminimą,
Kiekviens už paveikslą jį tegul sau ima ».

Garsus savo gabumais ir įtaka Marijonų vienuolijos generolas Jurgis Čėsna, ilgai mokytojaves Marijampolės gimnazijoje, dabar uždraudus tikybą dėstyti gimtąją mokinių kalbą, dar metus klasėse pratylėjęs, atsistatydino.

Buvo pašalintas iš gimnazijos ir inspektorius Andrius Botyrius, nepaisant to, kad jis buvo priėmęs pravoslaviją ir vedęs *Moskovskyje Viedomosti* redaktoriaus padėjėjo dukterį Leontjevaitę. Jis buvo perkeltas iš karto į Kališą, vėliau į Suvalkus, Lomžą, pagaliau ištremtas į Kazanį ; mirė 1900 Astrachanėje.

1886 m. pavasarį pats Apuchtin atvyko į Marijampolę. Pasišaukęs abu lietuvių kalbos mokytoju Kriaučiūną ir Jasulaitį, paklausė, kodėl pamokose vartoja ne graždanką. Šie pareiškė, kad vartoja Donelaičio raštus išleistus Petrapiłyje, o vadovėlių rusiškoms raideis nesą. Apuchtin pasiūlė Schiekoppo gramatiką išversti rusų kalbon. Lietuviams atsisakius, to darbo ėmėsi gimnazijos mokytojas Pajewski, lenkas. Apuchtin aiškiai nusistatė prieš lietuvių mokytojus. Tuoj buvo panaikintos paralelės gimnazijos klasės :

taigi Kriaučiūnas jau nebereikalingas gimnazijai. Jam liko tik 10 pamokų, alga tik 250 rub. metams. Atleistas ir iš knygininko pareigų. Matydamas, kad vis tiek jau neteks liktis gimnazijoje, pats paduoda prašymą atleisti jį iš tarnybos, ir 1887.IX.1 jo prašymas patenkinamas : atleistas paties prašymu.

Jeigu Kriaučiūnas būtų pasiprašęs mokytojo vietos kitur, tikriausiai būtų ją gavęs. Bet jam užvis brangesnė buvo Sūduvos širdis Marijampolė, kur jis taip gausiai pasėjo lietuviybės sėklą. Nori matyti ir jos vaisius. Taigi lieka vietoje. Kartą su lenkais besiginčyjant, advokatui Zablockiui patarus persikelti į Rusiją, Kriaučiūnas rūsčiai atkirto : «Čia stipsiu badu, kaip šuo, bet iš šios vietos nesitrauksiu ».

Netrukus iš gimnazijos buvo išguiti ir matematikas Jasulaitis su Staniškiu : vienas į Vloclavką, kitas į Lomžą. Juodu į Lietuvą daugiau negrižo.

Baigiant šį vaisingiausią Kriaučiūno gyvenimo periodą, reikia paminėti jo darbo vaisius. Dr. K. Grinius priskaito 80 žymių Kriaučiūno mokinių, iš kurių apie 30 buvo žymūs nepriklausomos Lietuvos veikėjai — kultūrininkai, universiteto profesoriai, vyskupai, ministrai, seimų nariai. Iš Maskvos lietuvių studentų draugijos 58 narių, 60 procentų buvo Kriaučiūno mokiniai. Prasidėjus jau žūtbūtei kovai už savo krašto laisvę, už spaudą, 23 Kriaučiūno mokiniai nukentėjo nuo caro persekiojimų, taigi beveik trečdalis visų jo mokinių. Taigi tik kelių metų sėja, o jau atnešė gražių vaisių. Bet pačiam Kriaučiūnui reikėjo dar sudėti ant tautos aukuro ir savo asmeninę auką.

Teisėjas — teisingumo sargas

Netekus darbo gimnazijoje, prasidėjo vargingiausios Kriaučiūno dienos. Gyventi reikia, tad imasi Marijampolės teisėjo raštinėje vietos su keliolika rublių mėnesiui. Po pusės metų gauna Apygardos Teismo Suvažiavimo raštvedžio vietą ir čia išbūna iki 1889.1.30, kada valdžia, patyrusi jo sąžiningumą ir gabumus, paskiria jį Plokščių teisėju.

Graži ten ir rami panemunės vietelė. Žemiau, už poros kilometrų, kitoje Nemuno pusėje raudonuoja Raudonės pilis — ženklas, kaip toli kryžuočiai buvo įsibrovę į Lietuvos žemę. Rusai šią vietą oficialiai vadino Blagosloviensktvo, o lenkai dabar ėmė pravardžiuoti litvomanų Meka, kur litvinų būriai lanko savo krivių krivaitį.

Kriaučiūnas Plokščiuose atsigauja, čia veda Armino našlę Sofiją, bajoro Zalevskio iš Kalvarijos apskričio dukrą. Kiek Kriaučiūnas buvo išsiblaškęs ir nepraktiškas, tiek Sofija sisteminga, taupi, bei vaišinga žmona. Ji veda visą ūkį, žiūri tvarkos ir prižiūri Kriaučiūną, kad visada būtų padoriai apsirengęs (to Kriaučiūnas nepaisydavo). Kriaučiūno įtakoje Sofija sustiprėjo lietuviybėje, išmoko puikiai lietuviškai ir tapo susipratusia tautininke.

Plokščiuose Kriaučiūno buvimas buvo aiškus: jis — idėjos kankinys. Todėl jį čia lanko studentai, kunigai, šviesuomenė ne tik iš Sūduvos, bet ir iš visos Lietuvos. Čia rado kelią ir kitų tautų mokslininkai: Aleksandrovas, Baudouin de Courtenay, Volteris, Benediksenas, Mikkola, Niemi ir kiti. Vieni kalbos pasimokyti, kiti lietuviybės reikalais pasitarti, dar kiti vietos gamta pasigrožėti. Kudirka kurį laiką net visiškai buvo apsigyvenęs Kriaučiūnuose. Ten jis buvo ir žandarų suimtas, ir išvežtas į Kalvarijos kalėjimą. Geru savo gimtosios kalbos mokėjimu, puikiu savosios tautos pažinimu ir didžiu paslaugumu visiems padėti, kurie tik domisi lietuvių tauta ir jos kalba, Kriaučiūnas pasidarė tarsi koks orakulas, į kurį visi kreipėsi ir visi rado, ko jieškojo. Iš savo gausios lituanistinės bibliotekos Kriaučiūnas mielai dalino kad ir vertingas knygas, jei tik kas jomis domėjosi. Vysk. Būčys sakosi Plokščiuose iš Kriaučiūno gavęs Sirvydo žodyną ir *Punktus Sakymų*. Visi, kas norėdavo susitikti su žymesniais lietuviais veikėjais iš Didžiosios ar Mažosios Lietuvos, pamatyti ano meto mokslo garsenybes, vykdavo ypač vasarą į Plokščius. Kartais pas Kriaučiūną būdavo tiek svečių, ir tai ilgesniam laikui atvykusių, kad atrodė lyg koks nuolatinis susirinkimas.

Plokščiuose Kriaučiūnas išbuvo 10 metų, valdžios skiriamas kiekvienam trimečiui iš eilės. Turėjo pasitraukti, kai 1899.III.17 valsčiaus teisėju buvo išrinktas iš užnemunės atsidanginęs dvarininkas Šemeta, turįs reikalaujamą turtą, kokio Kriaučiūnas neturėjo. Bet faktinai Kriaučiūną iš Plokščių išėdė Gelgaudiškio žemių savininkas baronas Keidelis, kuris įdūko ant Kriaučiūno, kai tas nuteisė kitą dvarininką vokiečių Sandeną, sumušusi dvaro račių. Keidelis skundė Kriaučiūną ne tik Marijampolėje, bet ir Varšuvoje, kad toks bylų sprendimas kelią darbininkus prieš ponus, esąs revoliucijos darbas. Kitas dvarponis, nušovęs ūkininko šunį, buvo nubaustas sumokėti išlaidas ir 9 paras kalėti. Tas irgi skundėsi valdžiai, kaltino lietuviybę ir iš apmaudo įdavė teisėją: pas jį vyksta slapsti susirinkimai... Vonsiackis, siausdamas Suvalkijoje ir gaudydamas Kriaučiūno veiklos padarus, puikiai žinojo Kriaučiūno vaidmenį ir jo įtaką. Todėl reikėjo Kriaučiūno veiklai padaryti galas. Lenkas dvarininkas mažiau rusams pavojingas, negu lietuvis tautininkas.

Kriaučiūnas vėl liko be vietos, be duonos. Ir vėl keliasi į Marijampolę. Apie gimnaziją nėra ko nė svajoti — jai dar daugiau, negu teismui, reikia ištikimybės. Tad imasi advokatūros. Bet čia jautėsi ne savo vietoje. Teisme ne visada susigriebdavo laiku atsakyti į priekaištus. Pažemintas dėl lietuviybės, žydelių advokatų konkurencijos pešiojamas, jis skusdavosi: « Trošku man teisme. Skaudu žiūrėti, kaip dėl politikos, dėl prielankumo ar gražaus žodžio laužoma teisybė ». Juk jis teologas, reikalavo teisingumo, ne kompromisų.

Bet ir šiuo laiku stengėsi pasitarnauti savo tautai. Jis rūpinasi spaudos atgavimu, įrodinėja valdžios padarytą lietuvių tautai skriaudą, platindamas raštus, kuriuose spaudos klausimas gvildenamas. Apie 1900 m. Petrapilyje kalbininkų draugijoje skaito lietuviško raidyno tema referatą įrodinėdamas, kad lietuvių kalbai rusiškos raidės visiškai netinkančios. Lietuvių vartojamas jau 300 metų raidynas, esąs lotynų-lietuvių o ne lenkų-lietuvių. Lietuvių raidynas susideda iš 117 rašmenų, atvaizduojančių ne tik garsus, bet ir sangarsius, kai rusų literatūrinėje kalboje esą tik 20 raidžių, kurios tinkančios lietuvių kalbai. Vėliau spaudos reikalu Kriaučiūnas patiekė Varšuvos apygardos mokslo globėjui Lyginui platų memorandumą, su smulkiai išdėstytu lietuvių spaudos leidimo reikalingumu. Lyginas gėrėjosi tuo raštu ir pasiuntė jį lietuviškojo alfabeto komitetui. Taip Kriaučiūnas mokslo ir administracijos sferose padėjo rimtai išaiškinti spaudos dalyką ir tuo nemaža prisidėjo jai atgauti.

Ir vėl gimnazijoje

Po japonų karo ir tautų subruzdimo, rusų valdžia pasidarė sukalbamesnė. Ir į lietuvių kalbos klausimą atlaidžiau žiūrėta. Marijampolės gimnazijai nebuvo rimtesnio kandidato už Kriaučiūną. Direktoriaujant neutraliam gudui Bobrukui, draugų ir mokinių tėvų raginamas, paduoda prašymą ir paskiriamas lietuvių kalbos mokytoju nuo 1906.1.15 su 10 pamokų savaitėje ir atlyginimu 560 rub. metams. Dar teisių mokslo trys pamokos VII ir VIII klasėje, vienoj kitoj klasėj lotynų kalba, na ir vėl knygininkavimas. Be to dar lietuvių kalba *Žiburio* mergaičių progimnazijoje ir Breverniūtės mergaičių gimnazijoje. Šio laikotarpio mokiniai nusiskundžia, kad kalbos ir rašybos tiek neišmoko, kiek būtų galėję išmokti, dėl to, kad ir dabar Kriaučiūnas lietuvių kalbos pamokose liko lietuviybės agitatorium. Tos pamokos virsdavo Lietuvos istorijos pamokomis. Tai buvo patriotinės kalbos, kurios žadino jaunuolius pasi-

švęsti tėvynei, kokią jiems vaizdavo Kriaučiūnas. Jo mokinys Eliz. Draugelis apie tas pamokas rašo : «Kas mane stebindavo — tai tas Kriaučiūno užsidegimas, kuriuo jis pasakodavo mums apie lietuvių literatūrą, jos kalbos gražumą, jos senumą, sulygindamas ją su lotynų, graikų ir kitomis senomis kalbomis... Aš ir kiti mano draugai, stačiai stebėjomės ta jauna, visada tėvynės meile liepsnojančia P. Kriaučiūno siela ir jį statėmės sau idealu darbuotojo tėvynės labui »⁷.

Gimnazijos bibliotekoje įsitaisė lietuviškų knygų skyrių, kelis šimtus rinktinių veikalų, ir naudodavo juos lietuvių kalbos ir raštinijos istorijai pavaizduoti. Noriai tomis knygomis apdalindavo ir mokinius. Dėstydamas teisę, daugiausia pasakodavo iš savo patirties teisėjo kėdėje, ir tik atėjus direktoriui į klasę, sumišęs imdavo aiškinti caro giminės eilę. Rūpestingiausiai dėstydavo lotynų kalbą, nes čia reikia gerai išmokyti, pažymiais įvertinti. Nesitenkindamas pedagogikos rutina, 1909 m. Vilniuje išspausdino vadovėlį rusų kalba *Lotynų sintaksė V klasėj*. Taip grįžęs prie savo mėgiamo pedagogo darbo išliko jame iki mirties, vis sėdamas lietuvybės sėklą tiek Marijampolėje, tiek tremtyje Jaroslavyje, kur nusikėlė Marijampolės gimnazija.

Kriaučiūno tragedija

Kilus Vokietijos-Rusijos karui ir vokiečiams artinantis prie Marijampolės, Kriaučiūnas atvyksta į Vilnių ir apsistoja prie L. Mokslo Draugijos. Čia rausiasi po jos lentynas ir jieško žinių, žodžių savo visą amžių rengtam ir niekad neparašytam žodynui, kurio surinktą gausią medžiagą, apleisdamas Marijampolę paslėpė kažkur marijonų vienuolyne. Ten karo metu šeimininkavo vokiečiai, ir vėliau to rinkinio nerasta nė pėdsakų. Vilniuje gyvendamas Kriaučiūnas rūpinosi lietuvių kalbos teisėmis mokykloje. Tuo reikalu rašo rusų švietimo ministeriui raštą, siūlydamas išplėsti lietuvių kalbos programą iki 19 pamokti savaitėje ir nurodydamas kokie turėtų būti mokytojai (cenzas, atlyginimas etc.). Taigi ir čia be darbo nesėdėjo ir stengėsi būti naudingu lietuvių tautai ir jos reikalams. Frontui artėjant, 1915 m. vasarą Kriaučiūnas atvyksta į Jaroslavlį, kur renkasi čion perkeltos Marijampolės gimnazijos moksleiviai.

Čia, kaip prityręs pedagogas ir taurus lietuvis, gina lietuvių kalbos teises, kai mokyklą globėjas nei iš šio, nei iš to pakėlė lenku

⁷ *Lietuvos Mokykla*, 1921, 330 psl.

kalbos pamokų skaičių iki 19, o lietuvių paliko po senovei — 10. Nors valdžios biurokratai Kriauciūno argumentus pripažino svariais, tačiau lietuvių kalbos pamokų skaičius paliko tas pats. Gera kad Jaroslavyje lenkai nerado tinkamo mokytojo ir pamokų padauginimu nepasinaudojo. Kitą kartą Kriauciūnas išstojo ginti tikybos pamokas, kurias aukštesnė mokyklų vyresnybė užsimojo sumažinti.

Kai į Rusiją užtelėjo tremtinių bangos ir pasidarė aktualus jų šalpos reikalas, Kriauciūnas mokytojas liko nuo to darbo nuošaliai. Tiesa, jis įsirašė į šelpimo draugiją nariu, bet visokių valdybų, komitetų ir komisijų iš tolo vengė. Ar tai buvo vien senatvė, ar gal rusų biurokratinės valdžios įspausta baimė? Ne, jis ir čia norėjo liktis virš visų, dirbti dėl visų tą darbą, kurio kiti negali atlikti, bet nesidėti nė su viena grupe ar sambūriu. Tokiu jis buvo ir seniau.

Kai po 1905 m. Suvalkijoje užvirė kova tarp pirmievių ir katalikų, tiek vieni, tiek kiti traukė Kriauciūną į savo pusę. Jis su visais kalbėjosi, visiems patardavo, pamokydavo, bet nė su katrais nesidėjo. Ir tremtyje pasiliko prie vienintelės pramogos — knygų, draugaudamas su senu kolega Jasulaičiu, su kuriuo pokalbiuose nuolat grįždavo į savo numylėtą Marijampolę. 1915 m. žiemą ėmė jį kankinti sklerozė, skundėsi įvairiais negalavimais, bet dar iki Kalėdų atostogų dirbo gimnazijoje. Per šventes sunkiai atgulė; gydytojai rado angina pectoris ir perkėlė į ligoninę, kur 1916.1.20, aprūpintas šv. Sakramentais, amžinai užgeso. Mirtį sutiko ramiai, padaręs testamentą, kuriuo visą savo turtą — kelis tūkstančius rublių, namus ir knygyną Marijampolėje paliko Lietuvių Mokslo Draugijai.

Kriauciūno ištremimo draugai, žinodami jo prisirišimą prie savo krašto, nujausdami jo valią, kurią jis buvo išreiškęs eilėmis, kad vėliau jo kūnas būtų galima perkelti į Lietuvą, palaidojo jį dviejuose — metalo ir medžio — karstuose, kapą aptvėrė ir pažymėjo mediniu kryželiu, bei įrašė. Deja, karas baigėsi, Lietuva nepriklausomai tvarkėsi, ir niekas iš gausių jo mokinių, kurie dabar skardenosi seimų tribūnose, sėdėjo ministerių kėdėse ir dėvėjo diplomatų cilinderius, nepasirūpino kad Kriauciūno palaikai būtų parvežti į Lietuvą ir palaidoti ant Šešupės kranto. Gyvieji per greit užmiršo savo mirusįjį mokytoją... Nebent komunistai tai padarys, kaip padarė su Jonu Biliūnu, pargabendami jį iš Zotopanės į Anykščius.

Šio mano rašinio baigiamąjį skyrelį pavadinau Kriauciūno tragedija. Juk ar tai nėra tragedija, kad tas, kuris taip buvo įsikibęs į gimtąją žemę, jog buvo pasiryžęs verčiau badu numirti, negu ją apleisti, gyvenimo gale turėjo savo kaulus paguldyti svetimoje, nesimpatingoje Rusijoje, toli nuo savo tėvynės? Argi ne tragedija,

kad prigaminęs tiek daug medžiagos nepriklausomybės rūmams statyti, nesulaukė nė tos dienos — vasario 16 — kada buvo tiesiami tam rūmui pamatai ? Argi ne tragedija, kad turtingas, visą gyvenimą rankiotas ir nekartą duonos kąsnį nuo lūpų nutraukiant supirk-tas Vilniaus knygynuose ir antikvarijatuose knygynas, jam išvyks-tant iš Marijampolės išvežtas dalinai į Raudenio valsčių pas gimines Aniuolauskus, dalinai į Igliaukos kleboniją, karo verpetuose virto pelenų krūva ? Argi ne tragedija, kad tas žmogus, mokėjęs 8 kalbas (lietuvių, lotynų, graikų, latvių, lenkų, rusų, vokiečių ir prancūzų), galvoje nešiojęsis ištisą enciklopediją iš kalbotyros, teisės, istorijos ir etnografijos, beveik nieko rašyto nepaliko ir savo žinias nusinešė į anapus ? Argi ne tragedija, kad visą amžių žadėjęsis parašyti lietuvių kalbos žodyną, nuolat rankiojęs jam medžiagą, ne tik jo neparašė, bet ir surinktos medžiagos neišsaugojo ? Panašiai įvyko ir su planuota lietuvių kalbos gramatika. Kun. M. Gustaitis rūpes-tingai surankiojo visa, ką Kriauciūnas raštu paliko, ir ką turime? Keletą verstinės poezijos dalykėlių, kelis rašybos klausimu straipsne-lius, lietuvių kalbos ir raštijos programą gimnazijoms, rusiškai rašytą konspektinę lotynų kalbos sintaksę ir kelioliką dar jaunystėje užra-šytų tautosakos dalykėlių. Viso 95 vidutinio formato knygos spaus-dinti puslapiai! Iš tokio puikaus lituanisto buvo galima daugiau tikėtis, bet jis, kaip ir jo draugas Jaunius, nemėgo rašyti. Kriauciūnas matė savo misiją ir ją vykdė žodžiu ir asmenybe. Jo nuo-pelnas yra tas, kad jis sunkiais despotizmo laikais sukėlė tautybės idealą ir paskatino šimtus jo siekti. Jis iki mirties liko ištikimas Lietuvai, savo idealui. Lietuvių tauta turi likti ir Kriauciūnui išti-kima : iš jo mokytis ir semtis sau stiprybės sunkiose dabartinėse dienose.

PANAUDOTA LITERATURA

Būčys, Vysk. P. *Atsiminimai* (rankraštis).

Gustaitis M., *Petras Kriaučiūnas. Gyvenimas, Raštai, Dokumentai*, 1926.

Valaitis Jonas, *Ką atsimenu apie Petrą Kriaučiūną*, (Gimtoji Kalba, 1959, 2-3 nr., 42-43 psl.).

Samajauskas K., *Mokytojo patrioto atminčiai* (Draugija, 1921, 5-6 nr., 199-207 psl.).

Grinius Dr. K., *Atsiminimai ir mintys*, I, 1947, 37-57 psl.

Milukas A., *Petras Kriaučiūnas* (Spaudos laisvės ir lietuvių organizuotės su-kaktuvės, II laida, (be datos) 151-170 psl.

Totoraitis J., *Sūduvos-Suvalkijos istorija*, I, 1938.

Dr. J. Vaišnora, M.I.C.

Roma

PETRAS KRIAUCIŪNAS
THE INITIATOR OF THE LITHUANIAN NATIONAL
RENAISSANCE

by

Rev. Dr. Juozas Vaišnora, M.I.C.

The southwestern part of Lithuania, which in ancient times was called Sudovia, was in the thirteenth century so devastated by the Teutonic Order and its inhabitants so dispersed that it literally became a desert. Only after the Peace of Melno (1422) between the Grand Duke Vytautas and the Teutonic Order, when the greater part of this territory was ceded to Lithuania, did it begin to repopulate with new settlers coming from all other parts of Lithuania. Although these new arrivals were of many and varied ethnic origins, with the passage of time they formed a compact Lithuanian mass with a dialect all its own but with a social structure similar to that of the rest of Lithuania : the government in the hands of the nobles, while the common people were serfs without any political rights. But when this region was annexed to the Principality of Warsaw (after a brief period of subjection to Prussia following the third partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1795, it received the Napoleonic Code and, after 1865 with the abolition of serfdom, it immediately took on new life. The national consciousness of the people of this region, however, remained dormant under the strong Polish and Russian influence then being exerted. An awakening was necessary, and the first great national revivalist in this region was Petras Kriaučiūnas (1850-1916).

Kriaučiūnas received his secondary education at Marijampole and then studied at the Seminary of Seinai and later earned a master's degree in Sacred Theology at the Ecclesiastical Academy of St. Petersburg. Since as an ordained priest he would have to work far from his own people in a diocese in Russia, Kriaučiūnas decided not to accept Orders and to return instead to work in Lithuania where he immediately found a position teaching at Marijampole.

In the school there, although the majority of the students were Lithuanians, because of the influence exerted by the Polish and Russian teachers, the students were becoming little by little either Polonized or Russified. Kriaučiūnas taught there for six years (1881-1887) and by his example and his patriotism accomplished so much, that from this one school went forth the greater part of the most famous personalities of independent Lithuania : statesmen, ministers, bishops,

university professors, etc. Naturally, his work was not looked upon with favor by the Russians then ruling Lithuania. Consequently, after only six years he was dismissed from the school not to return until after 1905, when the government was forced to grant greater liberties throughout Russia. Thenceforth, he continued his pedagogical activities until his death in 1916 at Jaroslavl in Russia where during the First World War the school was transferred from Marijampole.

Every great man has his tragedies. Kriaučiūnas was no exception. For this man who contributed so much to the formation of independent Lithuania's future leaders, himself never lived to see the day of that longed-for independence. A man with a deep love for his own country and its people, he was destined to end his days in a foreign land among people not his own. A great philologist (he knew eight languages) who had mastered the Lithuanian language as no other man of his time, he left very few writings as a testimony to his vast knowledge and superior culture. It would seem his mission consisted rather in the living word and in his personal example.

In the closing decades of the 19th century there was no man in all Lithuania more influential and admired than Petras Kriaučiūnas, whose greatest merit lies in his inestimable contribution to the rebirth of Lithuania.

IŠ SIMNO ISTORIJOS

1. Simno apylinkės prieš dvaro įsikūrimą

Vokiečių ordinui, rusams ir lenkams XIII amž. išnaikinus sūduvius ir jotvingius, visa Sūduva — Suvalkija paliko tuščia ir apaugo miškais¹. Tik kai kur buvo praminti keliai, kuriais Vokiečių ordino kariuomenė vykdavo naikinti Lietuvos pilių, pastatytų Nemuno pakrantėse, arba lietuvių pulkai tokiu pat tikslu eidavo į kryžiuočių ir lenkų žemes. Du kryžiuočių keliai i Alytų ėjo netoli Simno: vienas šiaurėje už Žuvinto ežero per Amalavos, Dovinės ir Peršiakės upes, kitas pietuose pro Dusios ežerą per Obelytės upę^{1 2}. Nėgana to, iš šiaurės į pietus pro Dusios ežerą ėjo kelias į Lenkiją. Šiose vietose dar XIV amž. galėjo būti viena kita sodyba, būda, kur sustodavo keleiviai ir bitininkai, atvykę iš anapus Nemuno.

Sūduvos miškus savinosi Lietuvos valdovai ir Vokiečių ordinas. Dėl ribų buvo tartasi 1379, 1398 ir 1404 m., bet tomis derybomis vis vakarinė Sūduvos dalis atitekdavo Vokiečių ordinui. Sūduvos ribų klausimo neišsprendė nei Žalgirio mūšis, nei imperatorius Zigmantas. Tik Melno ežero taikoje 1422 m. buvo nustatytos Prūsijos ir Sūduvos ribos, kurios buvo išvestos tik Zigmantui Senajam viešpataujant, 1529 m.³ Kiekvienu atveju dabartinė Simno apylinkė priklausė Didžiajai Lietuvos Kunigaikštijai, dėl to pirmieji sėslūs gyventojai čia galėjo kurtis gana anksti, gal net XIV amž. gale.

Atrodytų, kad Simnas yra paminėtas Vigando Marburgiečio kronikoje⁴, kur jis aprašo 1382 m. Vytauto pergalę prieš kry-

¹ J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, I, Kaunas 1938, 1 psl. ir sek.

² *Die Littauischen Wegeberichte (Scriptores rerum Prussicarum*, II, Leipzig 1863), 689, W. 55; 696 s., W. 75 s.

³ J. Totoraitis, Ten pat, 5 psl. ir sek.

⁴ « Marschalkus indixit reysam contra Lithwanos anno 1382 tempore frigoris et nivis. Cumque terre approximaret, turbam in très divisit, prima cohors transiit in castrum Brist ; sēd eito abscesserat, 2a in Punnow visa est, 3a in Aliten erectis vexillis hostilia exercebant opera undequaque : in nocte simul eonveniunt, quiescentes in Samenike prope Stagnum, qua nocte pascarii a paganis affliguntur. Quorum paganorum capitaneus Wytaut fuit, qui

žiuočius, kuriuos jis su 300 vyrų naktį užpuolė Samenike prie ežero. Nors kronikos leidėjai notoje Samenike vadina Seiminiškiais, kurie randasi į šiaurę nuo Trakų, arba į pietryčius nuo Trakų, bet kadangi kryžiuočių žygis buvo daromas į Birštoną, Punią ir Alytų, tai atrodytų, kad jie anų Seiminiškių pasiekti negalėjo. Tai lengviau galėjo atsitikti Sūduvoje prie Simno ežero, kur jau galėjo būti Simno dvarelis ar bent medžiotojų sustojimo vieta. Panašiai savo paliktame rankraštyje, skirtame turbūt *Lietuvių Enciklopedijos* papildymui, šią vietą aiškina ir a. a. J. Matusas.

Jei Simno apylinkėje anuo metu daug gyventojų dar ir nebuvo, tai jų daugiau turėjo atsirasti apie 1450 m. Taip verčia manyti ir ankstyvas šioje vietoje didelės bažnyčios atsiradimas. Ir iš tikrųjų, jei jau 1520 m. Simno savininkas pasiryžo statyti tokią didelę mūrinę bažnyčią, tai reikia manyti, kad gyventojų skaičius šioje apylinkėje jau buvo nemažas. Iš kitos pusės, ano meto miškų kolonizacijos galimybės buvo labai sunkios, dėl to dvarui ir kaimams įsikurti reikėjo kent kelių dešimčių metų.

2. Simno dvaras ir kaimai

Neturime žinių kada ir kaip kūrėsi Simno dvaras, nors žinome, kad jis priklausė didžiajam Lietuvos kunigaikščiui kaip ir Alytus. Manoma, kad jis pradžioje buvo medžioklės dvarelis, kaip ir į vakarus nuo Simno buvusieji Nemunaičiai (dabar Nemunaičių kaimas), ir Alytaus rūmų (dabar Buktos) dvareliai, kuriuos 1525 m. iš Martyno Pietkovičiaus nupirko Gardino seniūnas Jurgis Radvila⁵.

Simno istorijos pradžia surišta su Zabžežinskių šeima. Jų protėvis buvo Rimvydas, kuris turėjo dvarą prie Ašmenos. Jo sūnus Jurgis iš Zigmanto I gavo Zabžežynos dvarą ir ėmė vadintis Zabžežinskiu. Jurgio sūnus Jonas Zabžežinskis 1482 m. buvo karaliaus maršalas, 1484 m. Polocko vietininkas ir dvaro maršalas, 1492 m. Trakų pilininkas, 1496 m. atsisakęs Polocko vietininkystės gavo iš Paco Naugarduką, 1498 m. buvo dar Trakų karvedžiu, o 1498-1499 m. vėl Trakų pilininku⁶.

Šias pareigas eidamas, nežiūrint Mykolo Glinskio intrygų, dėl kurių 1505 m. buvo netekęs Trakų karvedžio ir maršalo pareigų, Jonas Zabžežinskis įsigijo didžiojo kunigaikščio Aleksandro malonę,

cum 300 eos invasit et aliquos occidit signanter » (*Script. rer. Pruss.*, II t., 611 psl. ir sek.).

⁵ J. Totoraitis, Ten pat, 79 ir 234 psl.

⁶ Ten pat, 75 psl. ir sek.

kuris jam 1492 m. dovanojo Alytų ir Nemunaičius, 1493 m. patvirtino iš giminių pirktus Rimovidavičių, Kniagininų ir Krivičių dvarus, 1496 m. dovanojo dar Dubingių dvarą, o 1506 m. pridėjo pievą Punios valsčiuje ir tais pačiais metais gegužės 5 d. Alytaus dvarą su Simno dvareliu, Dusios ežeru ir Nemunaičių dvarą užstatu už paskolą ⁷. Šį Alytaus dvaro ir Simno dvarelio dovanojimą tas pats Aleksandras 1506 m. birželio 16 d. medžioklininkui Martynui Krebtavičiui įsakė įvykdyti ⁸. Pagaliau 1507 m. karalius Zigmantas visiems laikams Jonui Zabžežinskiui patvirtino visus nuosavybėn gautus dvarus, tarp jų ir Alytaus dvarą su Simno dvareliu su visomis teisėmis į jų turtus, žemes, bajorus, tarnus, visų rūšių specialistus ir žmones tiems dvarams priklausančius, kuriuos jam buvo dovanojęs Kazimieras ir Aleksandras ⁹.

Garsus buvo ir Jono Zabžežinskio sūnus Jonas. Jis taip pat ėjo daug augštų pareigų ir buvo labai turtingas. Neskaitant kitų, jis buvo Sūduvoje Alytaus, Simno, Nemunaičių, Metelių ir Oniškio savininkas. Jam priklausė visa apgyventoji Sūduva nuo Punios iki Merkinės. Iš savo dvarų kariuomenei jis pristatydavo 197 arklius¹⁰. Jis betgi, atrodo, nevertinęs savo Sūduvoje buvusių dvarų, nes Oniškio dvarą už 1500 lietuviškų kapų pardavė karalieniui Bonai, o Alytų ir Nemunaičius 1536 m. užrašė karaliui Zigmantui ir karalieni Bonai¹¹.

Jonui Zabžežinskiui mirus, Simnas pagal užrašus perėjo karaliaus ir karalienės nuosavybėn ir vėliau teko jo sūniui Zigmantui Augustui. Šis gi aprūpindamas savo žmoną Barborą Radvilaitę, 1549 m. gegužės 1 d., užrašydamas kitus dvarus, užrašė jai ir Simną su Meteliais ir Nemunaičiais. Šiuo užrašu karalienė nedaug pasinaudojo, nes 1551 m. gegužės 8 d. ji mirė, galbūt šių dvarų nė nemačiusi ir nieko žymesnio juose nepadariusi¹². Tiesa, remiantis Grigaliaus Valavičiaus girių aprašymu, atrodytų, kad apie šį laiką per girias iš Simno į Virbalį buvo išvestas kelias, kurį iškirto Ganus Skopas, bet kieno įsakymu ar rūpesčiu tai padaryta autorius nepažymi ¹³. Pažymėtina dar ir tai, kad paskutiniais Zigmanto viešpatavimo metais Simnas valstybės išdui davė 233 kapas ir 39 grašius,

⁷ *Opisanie Dokumentów Moskov.* Min. Just., 1915, 32, 383 psl. ; F. I. Leontovič, *Akty Litovskoj Metriki* (ALM), I t., 2 d., 1897, 744 n., 178 psl., 759 n., 188 psl.

⁸ ALM, I, 2, 744 n., 178 psl.

⁹ J. Totoraitis, Ten pat 76 psl.

¹⁰ Ten pat, 77 psl. ir sek.

¹¹ Wł. Pocieha, *Królowa Bona*, ITI t., Poznanė 1958, 65 psl.

¹² J. Totoraitis, Ten pat, 78 psl. ir sek.

¹³ G. Wałowicz, *Revizija pušci perechodów zviemich*, 1867, 37 psl.

o Lazdijų ir Simno giria su žuvininkyste 80 kapų ir 11 grašiu¹⁴.

Apie Simną Zigmanto Augusto laikais užtinkame žinių ir Lietuvos Metrikos dokumentų rinkinyje, kurie liečia valakų įvedimą, įvairius mokesčius ir karo su Maskva dėl Livonijos metu kariuomenės išlaikymą. Antai 1551 m. balandžio 1 d., įsakant įvesti Lietuvoje valakų sistemą, tarp išvardintų vietovių minimas ir Simnas¹⁵. Du kartu, būtent, 1563 ir 1566 m., Zigmanto Augusto į Simną buvo atsiusti laišakai dėl sidabrinio mokesčio mokėjimo¹⁶, o 1566 m. sausio 20 d. buvo pranešta, kad pagal 1565-1566 m. Vilniaus seimo nutarimą reikia mokėti pagalvę¹⁷. Gi apie įvairias pyliavas ir maisto kariuomenei tiekimą, minėto karo metu, į Simną buvę išsiųsta daug daugiau laiškų. 1563 m. rugsėjo 17 d. buvo išsiuntinėti laišakai dėl rugių ir avižų pyliavos ir jos pristatymo į Alytų, Simną ir Nemunaičius¹⁸. Sekančiais metais įsakoma tėvūnams lenkų kariuomenės išlaikymui siusti rugius ir avižas iš Alytaus ir Simno. Gi įsakant valdiškiems dvarams siusti maistą vėl minima, kad jis turi būti siunčiamas ir iš Simno¹⁹. Net ir karui su Maskva pasibaigus, 1565 m. rugsėjo 8 d., įsakant urėdninkams pristatyti kariuomenei maistą iki šv. Kryžiaus šventės, minima, kad tai turi padaryti Alytus ir Simnas²⁰.

Vėliau Simno ir Metelių dvarai atiteko karalienei Cecilijai Renatai, Vladislavo IV žmonai. Šiuos dvarus jai 1638 m. pavedė Varšuvos seimas²¹. Jai mirus, neaišku koku būdu, Simno dvaras teko Sapiegos, vėliau Višnevickiams, o po paskutinio Lietuvos padalinimo 1799 m., Prūsų karalius Fridrikas Vilhelmas Simną atidavė kunigaikščiui Karoliui Beck-Holšteiniui²², matyt, tuo metu jis buvo valdiškas dvaras. Vėliau Simno turtus: Kalesnykų ir Metelių dvarus su jų kaimais valdė Tiškevičiai, Godlevskis ir Mikuličas. Šio paskutiniojo dukterį vedė Tomas Ušinskis, Kalvarijos apskrities komisorius; gimus dukrai, motina mirė, bet ir duktė tegyveno 16 metų, dėl to, nelikus įpėdinių, tie dvarai teko Ušinskiui²³.

¹⁴ J. Totoraitis, Ten pat, 232 psl.

¹⁵ *Litovskaja Metrika* (Rus. Istor. Bibl. 30 t.) 1914, 564 psl.

¹⁶ Ten pat, 677, 870 psl.

¹⁷ Ten pat, 826 psl.

¹⁸ Ten pat, 731 psl.

¹⁸ Ten pat, 762, 783, 800 psl.

¹⁰ Ten pat, 815 psl.

¹¹ J. Totoraitis, Ten pat, 292 psl.

⁸² Akiras - Biržys, *Lietuvos miestai ir miesteliai*, I t., Alytaus apskritis, Kaunas, 1931, 278 psl.

²³ J. Totoraitis, Ten pat, 477 psl.; Kun. P. Augustaitis, *Seinų diecezijos bažnyčių Monografija*, Vadovas, 1911, 394 psl.

Simno dvarelis rūmai buvo dabartinių kapų vietoje taip, kad sakoma, jog bažnyčios fundatorius iš jų pro atidaras didžiąsias bažnyčios duris matydavęs kunigą, prie altoriaus laikanti Mišias. Kada šie dvaro rūmai buvo nugriauti ir jų vieta paversta kapais, neturime žinių. Greičiausia, kad pastačius bažnyčią ir įsikūrus miesteliui bei dvaro žemę aplink bažnyčią išdalinus miestelio gyventojams, dvarininkai savo rūmus pasistatė toliau nuo Simno ir Simno dvarą ėmė vadinti Kalesnykais. Šis dvaras buvo didžiausias visame Simno valsčiuje, nes dar ir prieš išparceliavimą Lietuvos nepriklausomybės laikais jis turėjo 434 ha. žemės²⁴.

Simnas savo kilme yra buvęs didžiojo kunigaikščio medžioklės dvarelis. Jo darbams dirbti, bitėms veisti ir žuvims gaudyti čia buvo įkurdinti pastovūs gyventojai, o ilgainiui aplink dvarą įsikūrė kaimai. Kai 1506 m. didysis kunigaikštis Aleksandras Jonui Zabžežinskiui pavedė Simno dvarelį, aplink jį jau buvo gyventojų, nes sekančiais metais karalius Zigmantas Simną ir kitus dvarus dovano-damas, juos atiduoda su bajorais, tarnais, kiaulininkais, baudžiauninkais, leičiais, arklininkais, sekėjais ir duoklininkais²⁵. Šiuo metu apie Simną jau turėjo būti bent keli kaimai. Vieną jų prie Bamberos upelio pamini Grigalius Valavičius, greičiausia tai bus dabartinis Babininkų kaimas²⁶. Jonas Zabžežinskis, 1520 m. darydamas Simno bažnyčiai užrašus, užrašo tris apleistas kolonijas : Oželiškius arba Blyškius, Čiupiškius ir Černiūkiškius ir du ūkininku prie Dusios ežero. Iš to galima spręsti, kad aplink Simną jau buvo kaimų, viensėdžių ir bajorų, nes ir jie minimi bažnyčios užrašų dokumente²⁷.

3. Simno bažnyčia

Simno bažnyčią pastatė ir užrašais aprūpino Jonas Zabžežinskis. Sumanęs statyti bažnyčią ir įkurti parapiją, jis 1520 m., dalyvaujant Alytaus klebonui Grigaliui ir Balbieriškio klebonui Martynui, padarė didelius užrašus, kaip tai matome iš Simno bažnyčios archyve išsilikusio dokumento nuorašo, kurio turinį atpasakojo Akiras Biržys ir Jonas Totoraitis²⁸.

²⁴ A. Biržys, Ten pat, 304 psl.

²⁵ J. Totoraitis, Ten pat, 76 psl.

²⁶ G. Wai.owicz, *Revizija puść*, 37 psl.

²⁷ J. Totoraitis, Ten pat, 470 psl. ; A. Biržys, Ten pat 280 psl. ir sek.

²⁸ A. Biržys, Ten pat, 280 psl. ir sek. ; J. Totoraitis, Ten pat, 470 psl. ir sek.

«Jis užrašė bažnyčiai keturis gerai įsigyvenusius ūkininkus, kurių du, Danylą ir Raškų, Simno mieste ir kitų du valsčiuje : Jokūbą pas Dusios ežerą ir Mikitą Margį, su jų čyžėmis, vaisiais, medum ir tarnybomis, tai yra su visais mokesčiais ir pareigomis, kurias jie iki tol buvo ėję dvarui. Duoda vieną smuklę, kurioje laikomas alus ir degtinė. Dešimtinę iš Simno dvaro dirbamų laukų ir tų, kurie dar bus išplėsti ir įdirbti ir taip pat iš daržų ir iš visų javų, išskyrus avižas. Taip pat dešimtinę iš Metelių dvaro iš visų javų, išskyrus avižas. Dešimtinę iš Simno valsčiaus laukų, kurie dar bus ateityje įdirbti. Simno valsčiuje kilmingas Andrius Karnaciejus Nackus ir jo įpėdiniai ar kiti, kurie bus į kilminguosius pakelti, turės duoti pėdų dešimtinę arba dešimtą saiką rugių, išskiriant kitus javus. Užrašo tris tuščius laukus, kurių vienas vadinasi Oželiškiai, antras Čiupiškiai, trečias Černiūkiškiai, su visomis jų priklausomybėmis, pievomis, miškeliais, krūmokšniais, vandenimis ir jų nutekėjimais. Ir jei šitų laukų būtų kiek mūsų vietininkų atimta, klebonas turi atjieškoti ir laikyti taip, kaip tų žemių pirmtakūnai buvo laikę ».

Toliau fundatorius « duoda pievą, iš kurios būva 3 stirtos šieno ». Negana to, nustato taksas už bažnytinį patarnavimą : «Už kilmingo pono laidotuves bažnyčioje turi būti duodama pusė kapos grašių, už kūdikio krikštą pusė grašio. Kiti sakramentai ir išpažintys dovanai. Už gedulingas giedotines Mišias 3 grašiai. Už palydėjimą į kapus su pamokslu vienas grašis ». Toliau seka kitokie užrašai: « Taip pat duodama medžiai ir malkos iš girios statybai ir namų reikalams klebonui kiek reikia; taip pat vienas saikas žuvies iš ežerų, du bertainukai medaus iš Simno dvaro kas metai, vienas akmuo gerai išvalyto vaško kas metai, ir klebonas turi aprūpinti visus altorius žvakėmis. Taip pat laisvas malimas dvaro malūne be mokesčio ir be saiko. Simno ir kaimų kiekvienas šeiminkas mokės po grašį, taip pat iš Metelių dvaro ir kaimų, kas metai turės sumokėti iki Trijų Karalių šventei. Taip pat laisvas klebonui žvejojimas visuose ežeruose. Klebonas ir jo įpėdiniai turi laikyti vikarą ir atlaikyti trejas Mišias kas metai: vienas šv. Marijos garbei, antras atgailai už nuodėmes, trečias už mirusius gimines ».

Šių užrašų data yra laikoma bažnyčios pastatymo ir parapijos įkūrimo data, bet Augustaitis Seinų vyskupijos bažnyčių aprašyme sako, kad graži mūrinė Simno bažnyčia pastatyta 1526 m.²⁹. Kuo jis savo tvirtinimą paremia, nepasako, bet reikia manyti, kad ir Simne, kaip visur senovėje, kuriant parapiją, pirmiausia būdavo

²⁹ P. Augustaitis, Ten pat, 394 psl.

padaromi užrašai klebono išlaikymui, o paskui, jau gavus pasaulinės ir bažnytinės valdžios leidimą ar, geriau, patvirtinimą, statoma bažnyčia. Taip verčia galvoti ir tai, kad donaciniame dokumente visai neminima klebono vardas ir pavardė, dėl to atrodo, kad Simne dar nebuvo nei klebono, nei bažnyčios. Bažnyčia buvo pastatyta vėliau, galbūt 1526 m., kaip mano Augustaitis.

Simno bažnyčia stovi ant aukšto kalnelio, tarsi pilis, prie Simno ežero ir Spermos upės ir gana toli matoma. Ji turi renesanso žymių. Pati bažnyčia yra mūrinė ir gana aukšta, trijų navų, kurias skiria dvi eilės stambių pilorių su gražiai atbaigtais skliautais. Sūduvos istorikas Totoraitis mano, kad jos statytojas Jonas Zabžežinskis ją tokią aukštą statė nusižiūrėjęs į Maskvoje italo architekto Fioravenci statytas cerkves³⁰. Vargu galima taip manyti, nes Simno bažnyčia nieko neturi bendro su cerkvių struktūra, nebent tik sienų konstrukcijos formoje.

Vilniaus vyskupijos 1674 m. vizitacijos aktuose randame pasakyta, kad Simno bažnyčia yra mūrinė, didelė, po Maskvos puolimo dar neatnaujinta, nors ir prieš tai dar nebuvo pabaigta, dėl to buvo patarta pabaigti bažnyčią ir aptverti šventorių³¹. Kodėl ji taip ilgai nebuvo baigta, neaišku. Neatrodytų, kad bažnyčios užbaigimą būtų sutrukdęs tuo metu Lietuvoje įsigalėjęs protestantizmas, nes Simnas dažniausiai būdavo didžiojo kunigakščio nuosavybė, o tokiuose dvaruose protestantų įtaka buvo mažesnė kaip privačių didikų valdose.

Nežinome tikrų priežasčių, kodėl bažnyčios pastatu ilgai niekas rimtai nesisirūpino, nes ji dar 1760 m. buvo apdengta šiaudais. Keletriems metams praslinkus klebonas Pranas Antanas Bonaventūra Javydas ėmė remontuoti bažnyčią. Jis tada nugriovė vieną aukštą, aprūnijusį bokštą ir išmūrijo du aukštus apvalius, iki 1944 m. išsilikusius bokštelius. Napoleonui žygiuojant į Rusiją, prancūzai 1812 m. bažnyčioje buvo įsitaisę karo ligoninę. Tada jie išdaužė langus, sulaužė suolus, naujų vargonų 16 dūdų pagadino, paėmė bažnyčiai sudėtus pinigus. Čia dar pravartu pastebėti, kad tais laikais šventorius buvo pinučių žabais aptvertas. Pagaliau 1823 m. nuplėštas šiaudinis stogas, ir bažnyčia apdengta gontais, 1844 m., kilus mieste gaisrui, ir bažnyčia daug nukentėjo; po gaisro paliko tik mūro sienos. Ją atnaujino klebonas Glovackis, pristatydamas frontą, kurio pirmame aukšte — bobinčius, antrame — vargonai, ir pratešdamas vidurinę navą, skirtą didžiajam altoriui. Kunigo Glovackio įpėdinis kun. Sebastijonas Valentinas bažnyčią apdengė

³⁰ J. Totoraitis, Ten pat, 688 psl.

³¹ J. Kurczewski, *Stan kościołów* (Litwa i Rus, II t., 1 sąs., 57 psl.).

skarda ir pagrindinai atremontavo, o šventorių aptvėrė akmenine tvora³².

Per pirmąjį pasaulinį karą rusai išvežė tris didelius varpus, ir bažnyčia daug nukentėjo nuo artilerijos sviedinių. Po karo klebonas Vincas Šeškevičius bažnyčią atremontavo, atskilusią šiaurinę navą suveržė geležiniais varžtais ir nuo ežero pusės pristatė kontrforsus, sustiprinimus, pastatė bažnyčios tarnams namus ir didelę parapijos salę, prie kurios įsteigė knygyną³³.

Bažnyčia daug nukentėjo ir per antrąjį pasaulinį karą. 1944 m. vokiečiai traukdamiesi ją padegė, dėl to ji neteko savo aukštų smailių bokštų ir viduje daug kas buvo sugadinta. Tik 1958 m. dabartinis klebonas Juozas Žemaitis sutaisė bažnyčią iš lauko ir apdengė bokštus, bet jų tokių, kokie jie buvo anksčiau, neatstatė, dėl to bažnyčia išoriniai nustojo savo didingumo. Jis pertvarkė ir bažnyčios vidų : sienas ir lubas naujai išdažė ir išdekoravo. Sutaisė seniau buvusį Kristaus karstą ir įtaisė Betliejaus prakartelę, kurie dabar per Velykas ir Kalėdas įrengiami didžiajame altoriuje³⁴.

Bažnyčia dedikuota švenč. Mergelei Marijai dangun paimtajai, dėl to didysis altorius jai skirtas. Nuo neatmenamų laikų Simne labai iškilmingai švenčiama Dangun ėmimo šventė, rugpjūčio 15 d., į kurią net iš tolimu parapijų suvažiuoja tūkstančiai tikinčiųjų. Be didžiojo altoriaus bažnyčioje yra dar kiti keturi šoniniai altoriai: epistolės pusėje Marijos Rožinės ir šv. Vincento; evangelijos — švenč. Jėzaus Širdies ir šv. Antano Paduviečio. Be šių dar yra šv. Krikšto ir Kūdikėlio Jėzaus altorėliai, skirti Krikšto apeigoms ir aukoms. Evangelijos pusėje prie pirmojo pilioriaus stovi prisišliejusi grakšti sakykla, o prie kitų keturių laisvų pilorių ant stalelių padėti stovi procesijose mergaičių nešami altorėliai. Nemaža yra ir įvairių vėliavų, vėlevėlių ir puošnus baldakimas. Buvo taip pat dideli ir galingi vargonai, bet degant bažnyčiai greičiausiai jie bus sudegę. Vertingų meno kūrinių nėra³⁵.

Zakristijoje seniau kabojo senas Simno vaito Jono Chmielausko paveikslas, kuriame buvo šeimos herbas ir atatinkamas užrašas. Simno vaitu ir Metelių storosta jis buvo apie 1746 m. Bažnyčios rūsyje 1672 m. sausio 14 d. palaidotas Kauno maršalas Jonas Kristu-

³² J. Totoraitis, Ten pat, 471 psl. ir sek.; A. Biržys, Ten pat, 282 psl. ir sek. ; P. Augustaitis, Ten pat, 394 psl. ; *Słownik Geograficzny*, X t, Varšuva, 1889, 614 psl.

³³ J. Totoraitis, Ten pat, 472 psl. Mano prisiminimai.

³⁴ Žinios iš asmeninės korespondencijos.

³⁵ *Elenehus omnium ecclesiarum et universi cleri provinciae ecclesiasticae Lituaniae pro anno Domini 1940*, 218 psl. Mano prisiminimai.

pas Kielčevskis, kaip rodo pietinėje sienoje įmūryta lenta su lenkišku įrašu³⁶.

Pradžioje bažnyčios šventoriuje buvo kapai, bet jų dabar nelikę nė žymės. Tik vienas kažkokio didiko paminklas, jau gerokai apleistas, tebestovi šalia medinės varpinės, ir kartais smarkaus lietaus vanduo nutekėdamas į pakalnę išplauna vieną kitą numirėlio kaulą. Seniau šventoriaus pakraščiuose šlamėjo didžiuliai vešlūs kaštanai, liepos ir kitokie lapuočiai, kurių dabar gautoje nuotraukoje jau nebematyti. Klebonija su aukštu trilypiu kaminu su ūkio trobesiais stovėjo už plento prie Spermos upės, paskendusio sodo medžiuose, o vikariatas su sodeliu prisišliejęs prie šventoriaus mūro. Klebonijoje gyveno klebonas, o vikariate vikarai, kurių pagal fundatoriaus užrašą visuomet būdavo vienas, o prieš pirmąjį pasaulinį karą ir nepriklausomybės metais du³⁷.

4. Simno klebono įplaukos

Simno klebono išlaikymui ir vikaro samdymui, kaip matėme, buvo padaryti dideli užrašai. Jo pajamos šiek tiek sumažėjo, kai Povilas Sapiega, Simno ir Metelių dvarų laikytojas, 1619 m. kovo 3 d. įkūręs Metelių parapiją, jos klebonui atidavė Simno klebonui iš Metelių dvaro užrašais priklausančią dešimtinę. Tada, kad Simno klebonui nebūtų skriaudos, Sapiega iš Simno dvarui mokamų čyžių paskyrė jam kasmet sumokėti 100 auksinų. Šį užrašą patvirtino ir karalius Zigmantas III, kaip tai rodo to patvirtinimo nuorašas, kuris randasi Simno bažnyčios archyve³⁸. Nors Metelių parapija ir buvo šiuo užrašu iš pasaulinės valdžios pusės įkurta, bet dar ilgai Simno kunigams teko aptarnauti Metelius, nes ten iš pradžią ilgai nebuvo paskirtas klebonas³⁹.

Pakeitus Metelių dešimtinę į 100 auksinų, Simno klebono metinės pajamos buvo tokios : rugių 5 statinės — 180 auksinų vertės ; kviečių $2\frac{1}{8}$ statinės — 143 auks. ir 15 skt.; miežių $11\frac{6}{8}$ statinės — 235 auks. ; šieno 135 (nepažymėta ko) — 135 auks. ; nuomos už smuklę — 200 auks.; mokesčiai už žemę — 126 auks. ; mokesčiai už daržus — 72 auks. ; Simno dvaro mokestis už Metelių dvaro dešimtinę — 100 auks. ; dešimtinė iš Butrimiškių dvaro — 50 auks. ; metinės subsidijos — 28 auks. Viso metinių pajamų — 1,241 auks. ir 15 skt.

³⁸ A. Biržys, Ten pat, 282 psl. ir sek.

³⁷ Mano prisiminimai.

³⁸ J. Totoraitis, Ten pat, 472 psl. ir sek.

³⁹ *Lietuvių Enciklopedija*, XVIII, Bostonas 1959, 295 psl.

Vėliau 1789 m. klebono turtai buvo šitokie : 1 arklys 5 metu — 30 rubl. vertės ; 1 arklys 6 m. — 20 rubl. ir 30 kap. ; 1 kumelė — 19 rubl. Viso arklių 25 : keturi stoniniai, kiti darbiniai; darbo arklių kainos nuo 10 iki 12 rubl.; kumeliukai po 4 rubl. ; veršis 6 metų — 15 rubl. ; veršių iš viso 23 — už veršį žemiausia kaina 4 rubl.; karvių 20, jų kaina 4 — 7 rubl. ; avių 101, visos kartu įvertintos — 60 rubl. ir 60 kap. ; 7 avinai, visų kaina — 11 rubl. ; kiaulių 23 ir paršiukų 16, jos visos įvertintos — 68 rubl. ir 60 kap.; žąsų 10 — 3 rubl. ; kalakutų 9 — 2 rubl. 75 kap. ; ančių 60 — 1 rubl. ir 50 kap. ; vištų 50 — 1 rubl. ir 25 kap.; 7 kaustyti brikai su pakinktais — 35 rubl. ; 7 dalgiai — 3 rubl. ir 50 kap. ; du dengti brikai — 60 rubl. ; 3 paprasti brikai — 45 rubl. ; 1 dengtos rogės — 20 rubl. ; 3 rogės vienkintės — 23 rubl. ; 3 rogės dvikintės — 30 rubl. ; kuliamoji mašina — 120 rubl. ; trys arpai — 27 rubl. ; 1.000 svarų vario — 310 rubl. ; cinko 60 svarų — 9 rubl. Šis Simno klebono turtų ir pajamų inventorių rastas bažnyčios archyvo senoje knygoje⁴⁰, greičiausiai tai bus nuorašas to, kurį klebonas siuntė rusų valdžiai po paskutiniojo padalinimo ar vyskupijos kurijai jo pareikalavus.

Apie vėlesnes Simno klebono įplaukas ir parapijos turto vertę nieko nežinome. Kun. Augustaitis Seinų vyskupijos bažnyčių monografijoje rašo, kad «Simno klebonas valdęs 18 valakų žemės, pievų turėjo keliuose kaimuose»⁴¹. Kada rusų valdžios Simno bažnyčios užrašai buvo panaikinti ir žemė atimta, neturint po ranka dokumentų, negalima žinoti. Greičiausiai tai buvo padaryta po 1863 m. sukilimo. Viena tik yra aišku, kad klebonui buvo palikta trobesiai ir šiek tiek žemės daržams prie kapų, o nepriklausomybės metais parceliuojant Kalesnykų dvarą, klebonui, kaip mažžemiui buvo duoti keli ha. Iš to aišku, kad Simno klebonas 1940 m. komunistams užėmus Lietuvą nebuvo didelis žemvaldys. Nežiūrint to komunistų režimas netik žemę, bet ir trobesius atėmė ir jau tik vieną be vikarų likusį kleboną iš klebonijos išvarė.

5. Simno kunigai

Labai gaila, kad esamose sąlygose negalime duoti nei pilno Simne dirbusių kunigų sąrašo, nei aprašyti jų veiklos, nei patiekti tikinčiųjų dvasinio stovio. Parapiją kuriant ir 1520 m. užrašus darant, Simne klebono dar nebuvo, bet ir vėliau čia dirbusių kunigu

⁴⁰ A. Biržys, Ten pat, 281 psl. ir sek.

⁴¹ P. Augustaitis, Ten pat, 394 psl.

pavardžių nežinome. Tik 1619 m., kuriant Metelių parapiją, fundacijos dokumente užtikiname Simno kleboną Augustiną Snarskį. Vėliau metrikų knygoje, kurios buvo pradėta vesti 1656 m., užtikiname kunigų pavardžių ir daugiau⁴². Taip 1656 m. krikšto metrikų knygoje yra pasirašęs kun. Mykolas Obszymiskis, Smolensko kanauninkas, Mailovės klebonas ir Simno bažnyčios valdytojas. Tais pačiais metais toje pačioje knygoje yra pasirašęs kun. Povilas Glodzievskis ir kun. Mykolas Dambrauskis. Nuo 1656 m. per 24 m. pasirašinėjo kun. Albertas Izdzevskis, bet neaišku, ar jis buvo klebonas ar vikaras, nes Leipalingio bažnyčios archyve užtikinama, kad 1662 m. Leipalingio parapiją vizitavo Simno klebonas kun. Petras Sledzevskis. Išeitų, kad kun. A. Izdzevskis buvo vikaras, arba ėjo Simne nereziduojančio klebono pareigas, kas anais laikais buvo dažnas reiškinys. 1688 m. Simne klebonavo Smolensko kanauninkas Aleksandras Gerickis. Vėliau 1689-1723 m. metrikuose kunigų vardai nepažymėti, o 1723-173Sm. klebonavo kun. Juozas Antanas Paplauskis, pas kuri vikaravo kun. Antanas Jacevičius. 1742-1746 m. Simno klebonu buvo Aleksandras Komaros, pas kurį vikaravo kunigai: Jurgis Lengevičius, Adomas Ancypa ir Matas Petkevičius. 1746 m. klebonavo Jurgis Dunin-Girdauskis, kuris ilgai turėjo kovoti su Simno vaitu, neleidžiančiu naudotis malūnu ir norinčiu užgrobti klebono turtus. 1760 m. klebonavo Pranas Antanas Bonaventūra Javydas, o 1774 Vaitiekus Grimza. 1777-1778 m. — kunigas Liudas Misevičius, o 1778-1815 — kun. Mykolas Miškauskas, kurį palaidojo jo vikaras kun. Francūzevičius. 1815-1845 m. klebonu buvo Ambroziejus Žigevičius, kilimo žemaitis, darbštus ir geras ūkininkas. Po jo 1845-1885 m. klebonavo Ambroziejus Glovackis, apie kurį yra užsilikusių žinių, kad buvęs geras lietuvis. Po šio 11 metų klebonavo Sebastijonas Valentinas, paskui kun. Vincas Vaičiūnas, įvedęs Simno bažnyčioje lietuvių kalbą, o po jo iki I pas. karo kun. Vincentas Merkevičius. Paskutiniam klebonui karo metu pasitraukus Rusijon, jo vieton buvo paskirtas kun. Vincentas Šeškevičius, išklebonavęs Simne iki antrosios bolševikų okupacijos, o dabar klebojauja kun. Juozas Žemaitis, gimęs 1926 m.⁴³

Kai pažvelgę į nepilną mus pasiekusį klebonų sąrašą, randame tiek daug lenkiškai skambančių pavardžių, tai susidaro įspūdis, kad Simno bažnyčios fundatorius nepasirūpino, kaip kiti ano meto fundatoriai, kad čia būtų lietuvis klebonas ir bažnyčioje būtų vartojama lietuvių kalba. Iš tikro, tokios klauzulės jo fundaciniame

⁴² A. Biržys, Ten pat, 282 psl.; J. Totoraitis, Ten pat, 471 psl.

⁴³ A. Biržys, Ten pat, 282 psl ir sek.

dokumente ir nerandame, dėl to taip sunkiai tik XIX amž. gale lietuvių teisniko savo kalbą bažnyčioje.

Iš turimų žinių atrodytų, kad ir klebonai iki XVIII amž. mažai Simne tegyveno. Antai Mykolas Orzynskis, būdamas Smolensko kanauninkas ir Mailovės klebonas, kaip Simno bažnyčios administratorius tik 1656 m. čia buvo atvykęs. Šalia jo parašo kitų kunigų parašai metrikų knygoje verstų galvoti, kad, klebonui nesant, dvasines pareigas ėjo vikarai. Tai patvirtina ir tas faktas, kad 1656-1680 m. oficialius raštus pasirašinėjo kun. Albertas Izdzevskis, o apie kleboną tesužinome, kai jis 1662 m. vizitavo Leipalingio parapiją. Neatrodo, kad ilgiau kaip metus Simne gyveno ir klebonas Aleksandras Gerickis, kitas Smolensko kanauninkas.

Nežinia, kurios priežastys klebonams trukdė gyventi savo parapijose ir kodėl jie ėjo kelias pareigas, nes jau seniai Tridento susirinkimas buvo tai uždraudęs, ir pagrasęs bausme netekti beneficijos, jei klebonas negyvena savo parapijoje. Iš Lietuvos vyskupų sąrašų matome, kad dar šiuo metu buvo labai sunku įvykdyti šio Visuotinio Bažnyčios susirinkimo nutarimus, nes daug kur tekdavo susikirsti su bažnyčių patronais. Kadangi Simno parapija buvo įkurta privataus didiko, tai atrodo, kad ir vėlesniesiems Simno savininkams patronato teise priklausė nominuoti kleboną. Gi sulenkėję savininkai klebonais galėjo skirti savo favoritus lenkus, kurie pastoriai Simne negyveno, o jų pareigas ėjo klebonų pagal fundatoriaus valią samdomi vikarai.

6. Simno dekanatas

Simno parapija nuo pat savo įkūrimo priklausė Vilniaus vyskupijai ir gana greitai susilaukė dekanato garbės. Kada, iš tikrųjų, Simnas tapo dekanatu, žinių šiuo metu neturime. Tik iš 1669 m. Vilniaus sinodo aktų sužinome, kad jau tada Simnas buvo dekanatu ir jam priklausė : Rudaminos, Lazdijų, Simno, Balbieriškio, Ūdrijos, Metelių, Seirijų, Šventėžio, Leipalingio, Veisiejų, Beržininko, Seinų ir Punsko parapijos⁴⁴ ⁴⁵. Kuone šimtmečiu vėliau 1744 m. sinodo aktuose randame, kad prie senų prisidėjo dar naujos : Daukšių parapija, Riečių koplyčia Ūdrijos parapijoje ir Kapčiamiesčio koplyčia Beržininko parapijoje ⁴⁵. Prie šių J. Kurčevskis prideda dar Vygrių, Gudelių, Justinianų ir Alšankos koplyčias ⁴⁶.

⁴⁴ J. Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie*, Vilnius 1912, 568 psl.; J. Totoraitis, Ten pat, 359 psl.

⁴⁵ J. Totoraitis, Ten pat, 360 psl.

⁴⁶ J. Kurczewski, Ten pat, 180 psl.

Rašant šį straipsnį nepavyko užtikti žinių, kada Simnas prarado dekanystę ir kada vėl ją atgavo. Kun. P. Augustaitis rašo : «Simne buvo to vardo dekanato sostinė, kuomet toji parapija prigulėjusi Vilniaus ir Vygrių dijecezijai »⁴⁷. Išeitų, kad kai Vygrių vyskupijos kurija 1818 m. buvo perkelta į Seinus, Simnas neteko dekanato teisių ir mažiausiai iki 1911 m., jei ne vėliau, jų neatgavo. Jis tada priklausė Kalvarijos dekanatui⁴⁸. Mano atmintyje, kuri siekia maždaug 1919 m., Simnas jau buvo dekanatu, nes jo klebonas kun. Vincentas Šeškevičius buvo vadinamas dekanu.

Prieš bolševikų okupaciją ir bažnytinės santvarkos Lietuvoje sugriovimą Simno dekanatui priklausė 8 parapijos : Simno, Alytaus, Krokialaukio, Krosnos, Riečių, Rumbonių, Santaikos ir Ūdrijos. Dekanate 1940 m. buvo 26.585 sielos ir dekanu buvo anksčiau minėtasis kun. Vincentas Šeškevičius⁴⁹. Trumpai Simno dekanato parapijas yra aprašę P. Augustaitis^{50 51} ir J. Totoraitis⁶¹.

7. Brolijos ir draugijos

Simne buvo įkurta šv. Rožančiaus brolija, kuriai karalius Augustas III (1733-1763) dovanojo valaką žemės. Po tuo dovanojimo dokumentu dar yra pasirašę ir sekantieji ano meto pareigūnai: Simno Magdeburgijos seniūnas Pranciškus Mikalojus Ksupskis, sekretorius Juozapas Čemeviskis, Streipunsko storosta, Simno miesto teismo seniūnas Juozapas Miternovskis ir Simno miesto burmistras Juozapas Rozickis⁵². Simne gyvojo ir amžinojo rožančiaus brolijos veikė iki bolševikų okupacijos 1940 m., bet kokių nors turtų ar žemės jos neturėjo. Augusto III užrašu gautą valaką žemės brolija bus praradusi po 1831 ar 1863 m. sukilimo. Nuo neatmenamų laikų Simne veikia ir Tretysis šv. Pranciškaus ordinas, kurį atgaivino ir pagal naujus reikalavimus sutvarkė klebonas V. Šeškevičius. Spaudos draudimo metu per «davatkas», tretininkes, kunigų čia buvo platinama rusų draudžiamoji spauda, gabenama iš Prūsų⁵³. Tretininkų kongregacija buvo įsitaisiusi savo šv. Pranciškaus vėliavą, su kuria dalyvaudavo iškilmingose procesijose.

⁴⁷ P. Augustaitis, Ten pat, 394 psl.

⁴⁸ A. Šapoka, *Lietuvos istorija*, Fellbach, 1950 (pirmas leidimas Kaune), 449 psl.; *Słownik Geograficzny*, X b., 614 psl.

⁴⁹ *Elenchus*, Ten pat, 217-219 psl.

⁵⁰ P. Augustaitis, Ten pat, 394 psl.

⁵¹ J. Totoraitis, Ten pat, 470-472 psl.

⁵² A. Biržys, Ten pat, 285 psl.

⁵³ A. Milukas, *Spaudos laisvės ir Amerikos lietuvių organizuotis sukak-tuvės*, Philadelphia, Pa. (sine anno), 92, 401 psl.

Be šių bažnytinių brolių dar prieš I pasaulinį karą veikė *Žiburio* draugija, kuri turėjo savo knygyną, kiek vėliau įsikūrė pavasarininkai, blaivybės draugija, angelaičiai, bei katalikų vyrų ir moterų draugijos, kurios sudarė čia ir Katalikų Veikimo Centro branduolį. Absoliuti Simno parapijos didžiuma buvo praktikuoją katalikai, nors netrūko apsileidusių ir liberalų. Nepriklausomoje Lietuvoje komunistuojančių vos vieną kitą tebuvo galima rasti.

8. Kova dėl lietuvių kalbos bažnyčioje

Kadangi Simno bažnyčią statė ir jai užrašus padarė sulenkėjęs, bet ano meto prasme lietuvis didikas, Jonas Zabžežinskis, tai, neradę fundacijos dokumente nė vieno žodžio apie lietuvių kalbos reikalą, jau anksčiau padarėme išvadą, kad jis ja ir nepasirūpino. Nežiūrint to, prisiminus, kad tuo metu čia beveik išimtinai buvo įsikūrę ar tebesikūrė lietuviai dzūkai, dėl to bent jų vaikų katekizacija, sekmadienių evangelijų skaitymas ir šioks toks pamokslų sakymas turėjo būti lietuviškai. Blogiausiu atveju kunigai vikarai turėjo bent suprasti lietuvių kalbą, nes kitaip jie nebūtų galėję klausyti išpažinčių ir teikti kitų sakramentų. Padėtis pagerėjo tik tuomet, kai į Simną atvyko iš lietuviškų kaimų kilę kunigai, bet tai, atrodo, atsitiko tik XIX amžiuje.

Tai lyg ir patvirtintų, nežinia kuo paremtas kategoriškas A. Biržio sakiny : «Iki 1864 m. Simno bažnyčioje visos pamaldos buvo atliekamos lenkų kalba»^{54 55 56}. Tačiau su šiuo sakiniu sugretinus tuo pat klausimu rašiusius Augustaitį^{55 *} ir Totoraitį⁵⁶ atrodytų, kad išimtinai lenkų kalba buvę tik giedojimai ir tai net iki 1897 m. Tas pats A. Biržys, kuris matė Simno bažnyčios archyvą ir kalbėjosi su labai kultūringu klebonu kun. V. Šeškevičium, rašo, kad nuo 1845 m. iki 1886 klebonavęs kun. Ambroziejus Glovackis, geras lietuvis⁵⁷. Ką reiškia šis posakis ? Gal šis klebonas ėmęs sakyti lietuviškus pamokslus, ar žadinęs lietuvišką sąmonę, kuri miestiečių tarpe jau buvo išblėsusi, greičiausiai dėl to, kad laikė «garbe» būti miestiečiu ir kalbėti «privilegiuota» lenkų kalba. Gal dalinai juos prie to buvo paskatinęs Magdeburgo teisių gavimas, nes panašiai samprotauja ir Augustaitis su Totoraičiu. «Simnas Magdeburgo miesto teises gavo iš Zigmanto III 1626 m. sausio 2 d. Miesto gyventojai, turėjusieji tas teises, save ėmė laikyti lenkais»⁵⁸.

⁵⁴ A. Biržys, Ten pat, 286 psl.

⁵⁵ P. Augustaitis, Ten pat, 394 psl.

⁵⁶ J. Totoraitis, Ten pat, 472 psl.

⁵⁷ A. Biržys, Ten pat, 284 psl.

⁵⁸ J. Totoraitis, Ten pat, 472 psl.; P. Augustaitis, Ten pat, 394 psl.

Sumanymas Simno bažnyčioje įvesti lietuvišką giedojimą kilo kun. S. Valentinui klebonaujant (1886-1897). Tada buvo pasiusta lietuvių delegacija pas Seinų vyskupijos valdytoją, kuris, nesant vyskupo, valdė vyskupiją, nes vyskupas P. Vierzbovskis buvo miręs 1893 m., o Antanas Baranauskas tebuvo ten paskirtas tik 1897 m. Vyskupijos valdytojas pasiustai delegacijai davė žodišką leidimą lietuviškai giedoti rožančių ir kitas bažnytines giesmes. Klebonas, patyręs iš delegatų apie jų gautą leidimą, iš pradžių pažadėjo leisti lietuviškai giedoti bažnyčioje, bet prieš tai dar žadėjo pats pasikalbėti su valdytoju. Ar jis kalbėjo, nežinia, bet atmainos giedojime nepadarė.

Tada lietuviai 1895 m. vasario 6 d. parašė laišką, primindami jo duotąjį žodinį leidimą ir nusiskundė, kad klebonas vilkinęs lietuviškų giesmių giedojimo įvedimą ir net iš sakyklos paskelbęs, kad lietuvių prašymų neklausysiąs, kol negausiąs vyskupo įsakymo raštu. Gavęs šį raštą vyskupijos valdytojas dalyko iš irti atsiuntė Kalvarijos dekaną kun. Joną Žaliauską, susipratusį lietuvių⁵⁹, kuris, viską vietoje ištyręs, pranešė, kad jo nuomone, Simne lietuvių kalba pamaldas reikia įvesti, nes lietuviai lenkiškai nemoka, o maža dalis lenkų puikiausiai lietuviškai susikalba.

Kadangi ir po šio Kalvarijos dekanų pranešimo iš Seinų kurijos nebuvo sulaukta jokio atsakymo, tai lietuviai kun. vikaro M. Gustaičio paraginti ir Skovagalių kaimo daraktoriaus ir knygnešio Nikodemio Abromaičio su sūnumi Antanu lietuviškų giesmių išmokyti, 1896 m. lapkričio 8 d. susirinkę bažnyčion pradėjo lietuviškai giedoti rožančių ir kitas giesmes. Dėl tokio savavališko giedojimo, klebono lūpomis tariant, išėjo netvarka. Tada tarp lietuvių ir lenkų kilo nesusipratimų, o miestelyje net muštynių⁶⁰, nes lenkai miestiečiai užpuldinėdavo lietuvius choristus, o lietuviai kaimiečiai juos gindavo.

Kūdikystėje pats apie šias kovas esu daug girdėjęs iš savo tėvelio ir kitų. Panašiai jos aprašytos ir Antano Abromaičio nekrologe, mirusio Brooklyne 1962 m. kovo 9 d., kur taip rašoma: «Antanas su tėvu pirmutiniai šokosi mokytis lietuviškų giesmių ir organizavo lietuvišką chorą. Simno bažnyčioje užvirė kova už lietuviškas pamaldas». Ta kova buvo sunki, nes jei lietuvius palaikė vikaras, tai lenkų pusėje stovėjo klebonas.

«Kad tai nebuvo taip paprasta, kalba faktai. Choristai repeticijas darydavo šeštadieniais ligi išnaktų. Bet namo eiti atskirai bijodavo. Tada užsidedavo žibintus ir visi grįždavo į kaimą. Ypač vadovų, Antano ir tėvo, lenkai tykojo dieną ir naktį. Atrodė,

⁵⁹ A. Milukas, Ten pat, 91, 94, 97, 231 psl.

⁶⁰ A. Biržys, Ten pat, 284, 286 psl.

kad tuos ramsčius išrovus, lenkybei neliktų užtvarų. Gi Antanas su tėvu, ypač po Velykų ar Kalėdų, net moterimis persirengę, kaimynų vežimais grįždavo namo. Ir vis dėlto vieną sekmadienį, išeinant iš bažnyčios, akmuo prakirto Antano galvą. Gerai, sakė žmonės, kad kraujas nebuvo pralietas pačioje bažnyčioje, tai ji nebuvo uždaryta »⁶¹.

Žinios apie šitokią padėtį pagaliau pasiekė net Suvalkų gubernatorių, kuris įsakė klebonui leisti lietuviams ir lenkams giedoti paeiliui. Tada klebonas nusileido ir bažnyčioje sekmadieniais iš ryto iki pamokslo buvo giedama lietuviškai, o po pamokslo lenkiškai. Tas betgi lietuvių ir lenkų nenuramino : kova dėl giedojimo ėjo ir toliau. Iš seno Simno bažnyčioje buvo paprotys, net ir šiokiadieniais, po šv. Mišių giedoti *Viešpaties Angelas*, kurį užvesdavo kunigas. Kunigas Gustaitis, jei matydavo bažnyčioje nors vieną lietuvių giesmininką visuomet užgiedodavo lietuviškai. Mano 80 m. tetos kazimierietės pasakojimu, vieną rytmetį kunigas ir užintonavęs lietuviškai, o ji viena tęsusi toliau. Šalia jos stovėjusieji lenkai pradėję rėkti: *Cicho, cicho !* bet ji nenutilusi. Panašių atsitikimų pasakoję ir kiti. Šitaip dalykams esant, lietuviai, kovos dvasios vedini, net ir tie, kurie ir nebuvo uolūs katalikai, kasdien pamainomis vykdavo į bažnyčią, kad neleistų *Viešpaties Angelas* giedoti lenkiškai.

Lenkų padėtis labai pablogėjo, kai į Simną klebonu buvo atkeltas kun. Vincas Vaičiūnas, mokytas ir susipratęs lietuvis. Jis aiškiai iš pat pradžios pradėjo palaikyti lietuvius. Tada lenkai 1898 m. pradžioje naujam Seinų vyskupui A. Baranauskui įteikė skundą, kam bažnyčioje lietuviškai sakomi pamokslai ir lietuviškai giedama. Vyskupas, matyt, nedavė jiems patenkinamo atsakymo, dėl to, kai lenkai pakartotinai tais pačiais metais kovo 30 d. vėl įteikė skundą, tai jiems buvo leista procesijose giedoti liturgines giesmes. Kadangi tas lenkų giedojimas buvo labai mizernas, nes jų vadinamąjį chorą sudarė keli išgverusiais balsais seniai, tai jų giedojimas iškilmingose šventėse labai erzino visus tikinčiuosius.

Tada klebonas sumanė lenkiškam giedojimui padaryti galą. Vėlinių dieną buvo procesija ir pats klebonas lietuviškai užintonavo : *Diena rūsti*. Lenkai pradėjo giedoti lenkiškai, o lietuviai traukė lietuviškai. Lietuviai užrėkė lenkus ir jie nutilo. Tada vėl lenkai skundėsi, kad klebonas neleidžia giedoti lenkiškai. Konsistorija klebonui davė pastabų, dėl kurių jis kelis kartus turėjo aiškintis⁶².

⁶¹ *Darbininkas*, 1962.III.27 d., 22 n.

⁶² A. Biržys, Ten pat, 286 psl. ir sek. ; ir žmonių pasakojimai.

⁶³ P. Augustaitis, Ten pat, 394 psl.; J. Tororaitis, Ten pat, 472 psl.

Ilgainiui tačiau lenkų kovos energija išblėso, ir jie visai nustojo giedoti lenkiškai.

Lenkams dar kurį laiką buvo sakomi pamokslai lenkiškai, bet jiems pamažu nustojus jų klausytis, dėl to kad jie patys geriau mokėjo lietuviškai kaip lenkiškai, jie buvo panaikinti ⁶³. Ilgai dar miestiečių vaikai buvo katekizuojami lenkiškai ir sumos metu sekmadieniais skaitoma evangelija iki pagaliau klebonas V. Šeškevičius apie kokius 1929 m. ją panaikino. Nebuvo daugiau ir reikalo, nes miestiečių vaikai, lankę lietuvišką mokyklą, suprato esą lietuviai ir ėmė gėdytis net to, kad jų tėvai, būdami lietuviais, save laikė lenkais ir bandydavo kalbėti lenkiškai.

9. Švietimas Simne ir apylinkėse

Prie Simno bažnyčios, vikariato patalpose, veikė parapijos mokykla. Kada ši mokykla pradėjo veikti žinių iki šiol nepavyko surasti. Žinome tik tai, kad joje 1782 m. mokėsi 10 mokinių, iš kurių vienas šlėkta, aštuoni miestiečiai ir vienas kaimietis ⁶⁴. J. Totoraičio teigimu ši mokykla veikusi ir 1821 m., kurioje vaikus mokė vikaras, o klebonas du kartu savaitėje dėstė katekizmą ⁶⁵. Ar ši mokykla buvo uždaryta po 1831 m. sukilimo, ar ji veikė iki 1864 m., irgi neturime žinių.

Uždarius parapijos mokyklą, matyt, tuoj buvo atidaryta Simne rusų pradžios mokykla, nes ją visuomet veikusią atsimena seniausieji žmonės. Kadangi per šią mokyklą skverbėsi rusifikacija ir pravoslavija, tai kunigai draudė tėvams vaikus leisti į šią mokyklą. Ją lankė daugiausia miestiečių ir artimųjų kaimų vaikai. Šioje mokykloje mokėsi visi garsieji simniečiai: dailininkas Antanas Aleksandravičius, poetas Ksaveras Sakalauskas — Vanagėlis ir jo brolis, berods, teisininkas, istorikas prof. Ignas Jonynas, pulkininkas Antanas Zubrys, kapitonas Vytautas Dainius, kapitonas ir operos solistas Ignas Ivanauskas, visi iš Simno parapijos kilę kunigai ir daugelis kitų ano meto šviesuolių. Įdomu yra ir tai, kad šioje mokykloje yra mokytojavę lietuviai mokytojai: Juozas Butauskas ir prieš I pasaulinį karą Jonas Bendorius ⁶⁶. Ši rusiška mokykla nustojo veikusi per I pasaulinį karą, vokiečiams užėmus Simną.

Be šios oficialios parapijos ar rusų valdžios mokyklos buvo

⁶⁴ J. Kurczewski, Ten pat, 310 psl.

⁶⁵ J. Totoraitis, Ten pat, 472 psl.

⁶⁶ A. Biržys, Ten pat, 290 psl. ir sek.; *Lietuvių Enciklopedija*, žiūrėk pavardes.

dar privačios mokyklos. Ponai ir turtingieji ūkininkai savo vaikams mokyti namuose samdydavo mokytojus. Antai namuose samdytas mokytojas Jonas Skitarkevičius, prieš išeinant į pradžios mokyklą, namuose mokė poetą Ksaverą Sakalauską — Vanagėli⁶⁷. Tie turtingųjų vaikų mokytojai dažniausiai vaikus mokė lenkiškai. Kaimuose kartais būdavo ir tokių mokytojų, kurie savo namuose laikydavo lyg ir bendrabučius, kuriuose žiemos metu gyvendavo ir mokydavosi tolimesniųjų kaimų vaikai. Viena tokių mokyklų veikė Skovagalių kaime pas jau minėtą Nikodemą Abromaitį, kur pastoviai gyvendavo 10-15 berniukų, kuriuos kartu su savo kaimo vaikais mokė pats šeimininkas. Šioje mokykloje buvo mokoma lietuvių, lenkų ir rusų kalbų, aritmetikos ir katekizmo⁶⁸.

Ar panašaus tipo mokyklos Simno apylinkėje veikė ir kituose kaimuose, žinių neturime, bet žinome, kad visuose didesniuose kaimuose mokė kaimų mokytojai, daraktoriais vadinami. Kur nė tokių mokytojų nebuvo, ten bent skaityti mokė motinos, pasisodinusios vaikus prie ratelio, dėl to Simno parapijoje nedaug tebuvo analfabetų. Antai dar net prieš 1880 m. iš Simno Amerikon atvykęs Mykolas Vališkis, kaip kun. Antanas Mikulas rašo⁶⁹, išmokė lietuviškai rašyti Juozą Bindoką, kuris 1885 m. grįžo į Lietuvą.

Simniečiams mokant lietuviškai skaityti ir esant nepertoliausiai nuo Prūsų, ir spaudos draudimo metu knygų ir laikraščių netrūko. Simną draudžiamąja spauda per savo tretininkes ir knygnešius aprūpindavo Kalvarijos dekanas kun. Jonas Žaliauskas ir jo vikaras kun. Adomas Grinevičius. Kun. A. Miluko teigimu, visokia lietuviška literatūra ėjo per šių kunigų rankas. Jie, savo ištikimų tretininkių atgabentus, net 1, 2, ir 3 *Varpo* numerių pakus pristatė į Simną, o iš čia jau paštu siųsdavo į kitas vietas. Iš to jau galima spręsti, kad ir anksčiau vyskupo Valančiaus knygos ir *Aušra* greitai pasiekdavo simniečius. Žinome taip pat, kad ir knygnešys Antanaitis dažnai pasiekdavo Simną su uždraustomis knygomis, nes jis buvo įsipareigojęs aprūpinti spauda Simną, Krokialaukį, Ūdriją ir Miroslovą (Slabadą)⁷⁰. Čia jam padėdavo vietiniai knygnešiai Burba iš Marinkos ir jau minėtas Skovagalių kaimo mokytojas Nikodemas Abromaitis⁷¹. Šie knygnešiai lietuviškų knygų slėpimo punktus turėjo visuose aplinkiniuose kaimuose, net ir mano senelio daržinėje. Šių knygnešių dėka dar ir mano augimo dienose (1912-

⁶⁷ A. Biržys, Ten pat, 290 psl.

⁶⁸ *Darbininkas*, 1962.III.27 d. 22 n.

⁶⁹ A. Milukas, Ten pat, 467 psl. Žmonių pasakojimai.

⁷⁰ Ten pat, 169 psl.

⁷¹ *Darbininkas*, 1962.III.27 d. 22 n.

1930) beveik kiekvienuose namuose buvo galima užtikti spaudos draudimo laikų knygų.

Vokiečiams I pasaulinio karo metu užėmus Simną, klebono kun. V. Šeškevičiaus ir kitų šviesesnių žmonių pastangomis iš okupacinės valdžios buvo gautas leidimas Simne ir keliuose kaimuose atidaryti lietuviškas mokyklas, kurios netrukus pradėjo veikti. Šiose mokyklose dieną mokėsi vaikai, o vakare į taip vadinamus kursus rinkosi jaunimas, kuris ne tik mokėsi, bet ir paruošdavo įvairius vaidinimus Kalėdų ir Užgavėnių proga. Tai buvo pirmieji kaimiečių šviesesnių pramogų užmasčiai.

Nepriklausomoje Lietuvoje prieš Simno valsčiaus padidinimą valsčiuje veikė 8 pradžios mokyklos: Simne 3-jų komplektų, kurių 3-sis nuo 1927 m. veikė Pasiremių kaime; žydų mokykla, įkurta 1920 m., kurią lankė apie 70 žydukų; Buktininkų km., įkurta dar vokiečių okupacijos metu. Bambininkų km. 2-jų komplektų įsteigta 1923 m., kurių vienas komplektas veikė Bambininkuose, antras Žuvintų km.; Atesninkėlių km., įkurta dar vokiečių okupacijos metu; Stebulių km., anksčiau veikusi Babrauninkų kaime, įkurta dar vokiečių okupacijoje; Pietarių, kuri veikė Atesnykų kaime, įsteigta 1924 m.; Spernios — Ponkiškių km., įsteigta 1928 m. Kurį laiką po I pasaulinio karo Simne buvo ir lenkų pradžios mokykla, bet ji neilgai gyvavo ⁷². Turėdami tiek daug pradžios mokyklų simniečiai greitai pradėjo leisti savo vaikus į netolimas Alytaus, Lazdijų, Marijampolės ir Prienų gimnazijas, dėl to daugelis iš jų tapo mokytojais, karininkais, kunigais ir kitų sričių specialistais.

10. Simnas ir jo valdžia

Simnas, kaip pradžioje minėjome, buvo tik mažas karaliaus dvarelis, kuris kartais tekdavo privatiems savininkams, kartais vėl grįždavo karaliui. Išaugus prie bažnyčios miesteliui, karalius Zigmantas III 1626 m. kovo 2 d. Simnui suteikė Magdeburgo teises ir įsteigė teismą. Šis teismas Simne išsilaikė net iki Stanislovo Augusto Paniatovskio laikų, kuris teismą iš Simno perkėlė į Trakus ⁷³. A. Biržys, lankydamasis Simne, jieškojo miesto herbo, nes pasak jį, «jei Simnui buvo duotos Magdeburgo miesto teisės, tai turėjo būti ir herbas». Ilgai taip pat buvo ginčytasi, ar Simnas

⁷² A. Bibžys, Ten pat, 302 psl. ir sek. Mano prisiminimai.

⁷³ P. Augustaitis, Ten pat, 394 psl.; *Słownik Geograficzny*, X t., 614 psl.

yra valdžios ar privati nuosavybė⁷⁴. Tai buvo dėl to, kad pats Simno dvaras davęs miesteliui pradžią ėjo iš rankų į rankas.

Simno miestelio dydis ir jo gyventojų skaičius laikui bėgant tai pakildavo tai nukrisdavo. 1781 m. Simne buvo 1.537 gyventojai, 1796 m., po Lietuvos padalinimo, miestelyje buvo 103 namai, 703 gyventojai ir tada jis buvo priskirtas Vygrių pavietui⁷⁵. 1827 m. Simnas turėjo 140 namų ir 1200 gyventojų⁷⁶, 1863 m. buvo 153 namai ir 1270 gyventojų, iš kurių apie pusę žydų⁷⁷. 1889 m. Simne buvo 229 namai ir 1722 gyventojai, valsčiaus valdyba, paštas, vaistinė, notaro įstaiga, ir jis tada priklausė Kalvarijos pavietui⁷⁸. 1930 m. miestelyje buvo 1000 gyventojų, iš kurių 150 žydų šeimų, 120 medinių ir 14 murinki namų⁷⁹, 1938 m. jau buvo apie 1600 gyventojų⁸⁰. Stebint čia įvairių autorių patiektą gyventojų skaičių, atrodo, kad jis tik apytikris, bet neoficialus, tačiau ir iš jo matome, jog gyventojų skaičius svyravo tarp 1000 ir 2000. Per antrąją pasaulinį karą Simno gyventojų skaičius gerokai sumažėjo, nes jis neteko daugelio žydų ir kitų gyventojų, deportuotų Rusijon, pasitraukusių į Vakarus ar žuvusių partizanų kovose Žuvinto ežero salose, Kalniniškės miške ir kitur.

Akiro Biržio žiniomis ir mano prisiminimu 1930 m. Simne buvo 89 žydų krautuvės ir trys *Visuomenės* bendrovės krautuvės. Vartotojų bendrovė *Visuomenė* įkurta 1919 m., kurioje buvo 233 nariai. Ji 1930 m. padarė 200.000 litų apyvartą. Miestelyje buvo 2 žydų vaistinės, 1 ligoninė, 2 medicinos daktarai, 1 dentistas ir 1 akušerė. Veikė smulkaus kredito žydų laudies bankas, įkurtas 1920 m., kuris 1929 m. apyvartoje turėjo 21.075.119 litų. Buvo dar Smulkaus kredito ir Ūkininkų sąjungos bankeliai, bet jų apyvarta buvo nedidelė. 1930 m. pradėjo veikti ir žemės ūkio draugijos skyrius. Miestelyje buvo 2 viešbučiai, 1 alaš urmo sandėlis, 2 smuklės, 1 gaisrininkų klubas, 2 svaigalų pardavimo monopoliai, 2 arbatinės, 4 aludės. Buvo šiek tiek išsivysčiusi ir pramonė arba privatūs verslai: 2 batų dirbtuvės, 1 limonado fabrikėlis, 5 siuvėjai, 2 kepurininkai, 1 puodžius, 1 medžio apdirbimo įmonė, 1 garsi visoje apylinkėje žemės ūkio mašinų dirbtuvė, 3 vilnakaršės, 1 linų apdirbimo įmonė, 1 milo veltuvai ir dažykla, 2 gariniai malūnai ir viena

⁷⁴ A. Biržys, Ten pat, 278 psl.

⁷⁵ A. Janulaitis, *Užnemunė po Prūsais*, Kaunas 1928, 190 psl.

⁷⁶ *Słownik Geograficzny*, X t., 614 psl.

⁷⁷ A. Biržys, Ten pat, 278 psl.

⁷⁸ *Słownik Geograficzny*, X t., 614 psl.

⁷⁹ A. Biržys, Ten pat, 278 psl.

⁸⁰ *Vadovas po Lietuvą*, red. P. Barkauskas ir A. Vabalas, Kaunas 1938, 164 psl.

aliejaus spaudykla. Nuo 1927 m. Simne įvesta elektra ir akmenimis grįsti šaligatviai pakeisti cementiniais.

Nepriklausomos Lietuvos laikais prekymečiai Simne būdavo : sekantį antradienį po šv. Petro ir Povilo, po sausio 25, po kovo 4, po balandžio 23, po Šeštinių, po rugpjūčio 15, po rugsėjo 8, po spalio 10, po lapkričio 1 ir po gruodžio 8 d. Paprastieji turgai būdavo antradieniais ir penktadieniais. Tuoj po I pasaulinio karo atsikūrė anksčiau veikusieji gaisrininkai, kurie turėjo dūdų orkestrą ir sporto komandą ir nemažą pramogoms salę. Be jau minėtų bažnyčių brolių ir katalikiškų organizacijų, veikė daugiau ar mažiau organizuotai visos politinės partijos ir jų kultūrinės organizacijos : jaunimo sąjunga (Skovagalių km. turėjusi savo namus), jaunalietuviai, pradžios mokyklose vilkiukai, paukštytės ir jaunieji ūkininkai. Buvo ir šaulių būrys, priklausęs Alytaus rinktinei ⁸¹.

Kaip iš dokumentų parašų pastebime, Simnas didžiosios Lietuvos kunigaikštystės gale turėjo savo burmistrą ir valsčiaus viršaitį ⁸². Vėliau nežinia kada, gal po Lietuvos padalinimo, Simnui atitekus Prūsams, ar Varšuvos kunigaikštystės metu, o gal patekus rusų valdžion, miestelį ir valsčių valdė vienas viršaitis. Taip buvo ir vokiečių okupacijoje ir nepriklausomos Lietuvos laikais. Taigi, Simne valsčiaus centras buvo nuo seniausių laikų, nors viršaičių pavardžių kaip ir jų darbų, per karus dokumentams dingus, ir nežinome. Pilnesnį jų sąrašą be chronologinės eilės patiekia A. Biržys tik nuo 1900 m. Šiuo metu Simno valsčiaus viršaičiais yra buvę : Jurgis Sinkevičius iš Atesnykų, Baltrus Adomaitis iš Kavalčiukų, Jonas Slavėnas iš Kavalčiukų, Jonas Tuinyla iš Kalesnykų, Antanas Šimkevičius (iš kur nepamėta) ir Miknevičius iš Giluičių. Miknevičiui esant viršaičiu 1914 m. buvo pranešta, kad bus karas ir reikia pasiruošti mobilizacijai. Gavęs apskrities viršininko telegramą, viršaitis tuoj raštu pranešė seniūnams, ir jie kaimuose išklijavo karo paskelbimo ir mobilizacijos lapus. Tada Simne buvo 6 stražninkai ⁸³. Nežinome kaip valsčius valdėsi vokiečių okupacijos metu. Greičiausia, kad viršaitis paliko tas pats, nes, mano atminimu, seniūnai buvo palikti tie patys, kurie turėjo vykdyti okupacinės valdžios įsakymus, ypač rekvizicijas išreikalauti.

Simne nepriklausomos Lietuvos kūrimo darbai 1918 m. ėjo labai gyvai. Juos uoliai rėmė parapijos kunigai: klebonas V. Šeškevičius ir vikaras J. Luckus, prie kurių prisidėjo karininkas Antanas Zubrys ir kiti susipratę lietuviai, kaip tai matome iš 1918 m.

⁸¹ A. Biržys, Ten pat, 278 psl. ir sek. Mano prisiminimai.

⁸² Ten pat, 282-283, 285 psl.

⁸³ Ten pat, 293 psl. ir sek.

įvairių susirinkimų protokolų, kurių dalį išspaudino A. Biržys⁸⁴. Iš jų atrodytų, kad valsčius buvo pradėtas organizuoti parapijos teritorijoje parapijos tarybos, kuri savo ruožtu išrinko vykdomąjį parapijos komitetą, kuris valsčių valdė iki buvo išrinkta valsčiaus valdyba su pirmuoju viršaičiu.

Vokiečiams Simną palikus be apsaugos, pirmame Simno apylinkės piliečių susirinkime buvo nutarta steigti miliciją. Tada miesteliui buvo išrinkti 20 milicininkų, o kaimams po 4. Ten pat, atrodo, buvo surasti ir atatinkami asmenys, nes protokole seka 20 milicininkų pavardžių sąrašas. Netrukus buvo išrinkta 48 narių taryba, kuri 1918 m. lapkričio 19 d. susirinkusi išrinko 7 asmenų vykdomąjį komitetą, kuriam pirmininkavo kun. J. Luckus, komiteto veiklai paruošęs trumpus nuostatus. Esant maisto trūkumui, sekančiame tarybos susirinkime buvo nutarta kontroliuoti iš Simno apylinkės javų išvežimą, kad tuo vargšų nenaudai nepasipelnytų spekuliantai. Tam tikslui buvo nustatyta, kad didesniai kiekiai javų išvežti reikalingas komiteto leidimas. Paskui buvo išklaustas grįžusio iš Vilniaus klebono V. Šeškevičiaus pranešimas ir nuspręsta pataisyti mokyklos patalpas bei pasirūpinti jų apšildymu. Į 1918 m. lapkričio 26 d. komiteto posėdį iš Krosnos buvo pakviesti vokiečių valdžios atstovai: leitenantas Kappe ir puskarininkis Dreifus. Pasiurbėjime paaiškėjo, kad komitetas iš vokiečių už pinigus gali gauti 2000 centnerių javų ir šiek tiek prastesnių arklių, bet, komitetui prašant ginklų milicijai apginkluoti ir palikti telefoną, vokiečių pareigūnai atsisakė. Komitetas pasirūpino ir girių apsauga, ir maisto produktų išvežimo sutvarkymu, ir kova su banditais, jei tokių atsirastų. 1918 m. lapkričio 28 d. sušauktame tarybos susirinkime miestelio ir kaimų atstovai komitetui įteikė 14.923 rublius, surinktus javų pirkimui ir kitiems reikalams. Vykdomasis komitetas skelbė ir drausmės įstatymus. Antai 1918 m. gruodžio 2 d. buvo nuspręsta, kad degtindarius reikia bausti 500 markių ir 2 mėnesių kalėjimo bausme. Šis įstatymas įsigaliojo 1918 m. gruodžio 12 d. ir veikė iki Lietuvos teismų įsikūrimo.

Padaugėjus darbams, į pirmąjį valsčiaus komitetą buvo išrinkti dar trys asmenys. Šis komitetas veikė, iki buvo išrinkta valsčiaus valdyba su savo reguliarium viršaičiu. Pirmasis viršaitis buvo Aleksandras Buza iš Kalesnykų, po jo viršaičiais buvo išrinkti Aleksandras Abromaitis iš Bambininkų, Jonas Kupčinskas iš Giluičių, vėl Aleksandras Abromaitis ir paskutinis Jonas Miknevičius iš Giluičių.

⁸⁴ Ten pat, 295-302 psl.

11. Žemė, ežerai, upės, piliakalniai, dvarai ir katmai

Simno valsčiaus žemės paviršius ir derlingumas nevienodas: šiaurinė dalis žema lyguma — derlingas juodžemis; pietinė — ledynų sunėsta aukštuma, kalvomis išvingiuota, kur užtinkama ir molio, ir žvyro, ir smėlio, ir ledų nušlifuočių granito skeveldrų, dėl to mažiau derlinga.

Simno valsčiaus ribose yra Simno, Giluičio, Žuvinto, Angininkų, Atesnykų ežerai, o savo pietryčių pakraščiu valsčius yra prisišliejęs ir Dusios ežero. Iš Dusios ežero išteka upelis Koja, kuris nuo Spermos dvaro gauna Sperniankos vardą ir įteka į Simno ežerą. Iš Simno ežero išteka Bambena ir įteka į Žuvinto ežerą. Iš Žuvinto ežero ištekanči upė vadinasi Dovine, kuri įteka į Šešupę⁸⁵. Simno valsčiuje tėra tik vienas mažas miškelis — Kalesnykų Pošnelė, nors jis rubežiuojasi su Kalniniške ir Žuvinto paliomis susisiečia su Žaliąja.

Prieš išparecelavimą (1922 m.) valsčiuje buvo 13 dvarų : Pasimnyčio, Pasiauriškės, Jenčikų, Spernios, Čininčiauninkų. Kalesnykų, Mergalaukio, Atesninkėlių, Prygos, Padusio, Seiminiškių ir kt. Kaimų buvo 40 : Aitvariškių, Aleknonių, Angininkų, Atesninkėlių, Ažuolinių, Babrauninkų, Bambininkų, Barčių, Bažavos, Buktininkų, Dambavaragio, Dubininkų, Giluičių, Giraitės, Gluosninkų, Grinkiškių, Kaimynų, Kalesnykų, Kavalčiukų, Kamisaruvkos, Litvarniškės, Marinkos, Mergalaukio, Metelicos, Ochotkos, Ostampo, Pavilionio, Ponkiškių, Prelamciškės, Prygos, Seiminiškių, Skiturių, Skovagalių, Stebulių, Zailių, Žuvinto ir dar keli viensėdžiai.

Skaitant dvarų ir kaimų ūkius, 1930 m. buvo 950 ūkių, su 13.160 ha. žemės ir 7.161 gyventoju. Tais metais Simno valsčiuje buvo 2.764 arkliai, 3.388 galvijai, 2.050 avių ir 6,444 kiaulės⁸⁶. Anksčiau ūkininkai vertėsi daugiausia javų ūkiu, vėliau apie 1930 m. pradėjo verstis gyvulininkyste, dar vėliau stambesnieji ūkininkai ėmė sodinti cukrinius runkelius.

12. Simnas Lietuvos kovose

Kiek Simnas ir jo dvarai dalyvavo didžiosios Lietuvos kuni-gaikštijos karuose iki šiol dar neištirta, bet viena aišku, kad čia ir apylinkėse : Krokialauky ir Obelijoj, didžiojo kunigaikščio dvaruose,

⁸⁵ Ten pat, 304 psl.

⁸⁶ Ten pat, 305 psl. ir sek., 192 psl.

buvo laikomi valdiški žirgynai ir paprasti privatūs dvarininkai turėdavo pristatyti nustatytą skaičių apginkluotų karių⁸⁷. Jau anksčiau matėme, kad Zigmanto Augusto laikais, jo karo su Maskva dėl Livonijos metu, net kelis kartus Simnui buvo įsakytos pyliavos.

Simno apylinkėse 1863 m. veikė ir sukilėliai, yra buvę ir susirėmimų su rusų kariuomene. Sukilėliai dar net iki 1864 m. pavasario bastėsi po miškus, kol rusai jų neišgaudė ir neiškorė. Man pačiam kūdikystėje vaikščiojant po Kalniniškės mišką, tėvas rodydavo medžius, ant kurių rusai buvo pakorę sukilėlius.

Šios apylinkės sukilėliams, žmonių pasakojimu, vadovavęs kažkoks Hlasko, kurio tikros pavardės niekas nežinojo. Jo stovykla buvo Kudrėnų dvaro miške, Leipalingio parapijoje. Kai jis atvyko, sukilėlių būrys buvo nedidelis, bet jam ir sukilėliams kreipiantis į dvarus ir kaimus daugumas tų, kurie save laikė lenkais, dėjosi prie sukilėlių. Labiausiai sukilimui pritarė privačių dvarų ponai. Jie savo tarnus ir valstiečius prikalbėdavo eiti į sukilėlius.

Toje apylinkėje prie sukilėlių prisidėjo Račkauciškės ponas Tokalius, sėkmingai veikęs, kaip sukilėlių žandarmerijos vadas; Grinčionių ponas Grzędzinskis ; Panemunės — Volskis ir kt. Šių ponų visi tarnai išėjo į sukilimą. Valdiškųjų dvarų nuomininkai, tarp jų Seirijų Idzkauskas ir Šventėžerio T. Miškauskas tik pasyviai rėmė sukilimą, duodami sukilėliams drabužių, maisto ir pašaro. Pasakotojai nežino, kaip sukilimo atžvilgiu laikėsi Veisiejų, Seinų, Simno ir Alytaus ponai.

Hlasko žinioje buvo visa apygarda, kuri, eidama Panemune, apėmė Kapčiamiestį, Seinus, Simną ir Alytų. Greitu laiku jo būrys išaugo iki 300 vyrų. Sukilėlių stovyklos buvo ne tik Kurdėnų, bet ir Dzirmiškės, Alytaus, Leipalingio, Veisiejų ir kituose miškuose. Sukilėliai, kiek laiko pabuvę vienoje stovykloje, keldavosi į kitą, kaip strategija ar atsargumas reikalavo. Stovyklų palapinės klaidžiose miškų tankumynuose buvo gerai įrengtos ir stipriai sargybų saugojamos. Sakoma, Hlasko būryje buvęs ir kunigas, kuris stovykloje laikydavęs šv. Mišias ir klausydavęs išpažinčių. Sukilėlių vadas palaikė griežtą drausmę ir smarkiai bausdavo žmonių skriaudikus.

Kai rusų papulkininkis Manockis gegužės 11d. prie Balbieriškio sumušė Kamiskio vadovaujamus sukilėlius ir Aguonpievėje ties Rudėnais gegužės 15 d. sumušė kitą sukilėlių būrį⁸⁸, tai kitas sukilėlių vadas Suzina, veikęs Prienų miškuose, su 800 vyrų prie Nemunaičio persikėlė per Nemuną ir susitikęs su Hlasko būriu, jau 400 vyrų,

⁸⁷ J. Totoraitis, Ten pat, 128 psl. ir sek.

⁸⁸ *Sbornik rasporiaženii M. Muravieva*, Vilnius 1866, 2 d., 108 psl.

apsistojo Seirijų miškuose. Tada Suzina prie Staciškės miško sumanė sumušti besivejančius rusus. Pagal jo planą, rusai turėjo patekti kryžminėn ugnin, bet, kilus mūšiui, sukilėliai kažkodėl vado įsakymo nepajėgė įvykdyti. Hlasko, matydamas, kas dedasi, ir būdamas rezerve, Suzinai į pagalbą neatėjo, bet, kerdžiaus vedamas, Metelių ežero pakraščiu su savo būriu pasitraukė į Simno apylinkę. Suzina pats žuvo kovoje, o su juo ir 35 sukilėliai, kuriuos žmonės paskui vienoje duobėje prie kelio iš Staciškės į Mockonis palaidojo. Sukilėliai vieni buvo paimti rusvi, kiti išbėgiojo. Pasakojama taipgi, kad žuvę daug rusų. Pasak vieną pasakotoją žuvęs net jų pulko vadas, pasak kitą tik buvęs sunkiai sužeistas ir Alytun nugabentas miręs. Tas mūšis įvykęs 1863 m. birželio 29 d.⁸⁹

Paskui dar buvę mūšių prie Simno, Šlavantų, Leipalingio ir kitur. Didžiausias betgi žmonių atmintyje išlikęs mūšis buvo jau minėtasis Staciškės pamiškėje. Po jo rusai sustojo Seirijuose, ir čia iki rudens sukilėliai nepasirodė. Tik rugsėjo gale kažkur nuo Simno į Trako miškelį atsidangino sukilėliai, matyt, Hlasko būrio likučiai, kurie norėjo pereiti į Bestraigiškės mišką, bet kelyje iš Seirijų į Veisiejus, susitikę su rusais, susikovė. Rusams vadovavo kunigaikštis Borotinskis, kuris 1863 rugsėjo 29 d. sumušė paskutinius šio krašto sukilėlius⁹⁰. Tuo ir baigėsi 1863 m. sukilimo gincluoti susirėmimai šiame krašte, kuriuos sekė skaudžios rusų represijos.

Simno valsčius aktyviai dalyvavo ir nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kūrimo darbe ir kovose su bolševikais ir lenkais. Simniečiai gyveno laimėjimų džiaugsmiais, jautė pralaimėjimų pasekmes ir baimę, kas bus ateityje, jei Lietuvos priešai užgesys jau uždegtą laisvės kibirkštėlę. Simnas pačioje pradžioje davė mūsų kariuomenei kelis narsius karininkus ir virš 100 savanorių.

Antai Antanas Zubrys iš Gluosninkų kaimo, prieš I pasaulinį karą mokytojas, karui baigiantis grįžęs iš Rusijos, padeda organizuoti Simno piliečių tarybą ir pats pirmininkauja pirmame jos susirinkime. Paskui stoja savanoriu į 2-įjį pulką ir kaip narsus karininkas vadovaudamas kuopai, kaujasi su bolševikais ir lenkais. Apie jam pavestus uždavinius ir kovas galime pasiskaityti J. Petruičio knygoje *Laisvę ginant*⁹¹. Vėliau paskiriamas 1-sios divizijos štabo viršininku, o iš čia vyriausiojo štabo administracijos valdybos viršininku. Už pasižymėjimus kovose apdovanotas Vyties kryžiumi.

⁸⁹ A. Biržys, Ten pat, 386 psl.

⁹⁰ Ten pat, 389 psl.

⁹¹ J. Petraitis, *Laisvę ginant*, I t., antra laida, J.A.V., 1952, 79 psl. ir sek.

Kapitonas Vytautas Dainius, gimęs New Yorke, J.A.V., augęs Ponkiškių km., iš profesijos mokytojas, dar 1918 m. lapkričio mėnesi Alytaus apskrityje pradėjo rinkti savanorius. Vien iš Simno apylinkės į pirmuosius Lietuvos pulkus jis pasiuntė arti 100 savanorių. Pagaliau 1919 m. pradžioje pats savanoriu įstojo į 1-ąjį pėstininkų pulką. Pulke dirbo valdininku, 1920 m. pakeltas į leitenanto laipsnį, ilgesnį laiką buvo pulko adjutantu, vėliau pakeltas kapitonu. Apdovanotas Vyties kryžiumi ir kitokiais medaliais ⁹².

Bolševikams 1919 m. vasario 13 d. rytą užėmus Alytų ir žuvus 1-jo pulko vadui karininkui Juozapavičiui, išblaškyto pulko likučiai — 15 karininkų ir apie 150 kareivių tą pačią dieną, 2 val. po pietų atvyko į Simną. Čia pavalgę pietus, 4 vai. klebonijoje karininkai susirinko pasitarimui. Tada karininkas Čaplikas pranešė esamą padėtį ir įsakė susitvarkius vykti į Marijampolę. Tuoj buvo pristatyta ūkininkų pastotės su rogėmis ir apie 5 val. pulko likučiai išvyko į Marijampolę. Kelyje jie buvo užpulti, bet tai įvyko jau prie Liudvinavo, Žaliosios miške ⁹³.

Galima įsivaizduoti simniečių baimę ir pergyvenimą, kai paskutinieji savanoriai, pasitraukdami iš miestelio, paliko atvirą kelią bolševikams. Daug baimės ir skausmo patyrė tada ir šias eilutes rašantis, kai naktį su kariška uniforma, su šautuvu, šoviniais apsikarstęs, per Nemuną ledu perbėgęs ir laukais virš 20 kilometrų atžygiavęs, į mūsų duris pasibeldė 17 m. dėdė savanoris, ir papasakojo, kad bolševikai, užėmę Alytų, gali užimti ir Simną. Su juo nuogaustavome visi, susirūpinę kitų dviejų jo brolių savanorių likimu, kurie taip pat tarnavo 1-me pulke. Laimei, Simnas bolševikų nebesulaukė, nes jie, užėmę Alytų ir gerokai 1-jo pulko 2-sios kuopos sumušti prie Jiezno, toliau nežygiavo, kol vėliau vokiečiai ir mūsų kariuomenė juos išvijo iš Alytaus ⁹⁴.

Kovoje su lenkais Augustavo-Seinų operacijos metu 1920 m. per Simną eidavo didžiausias judėjimas. Tada čia stovėdavo nuolatatos kelios kuopos kareiviai ir net patsai generalinis fronto štabas su kariuomenės vadu generolu Kotche ⁹⁵. Laimei, tuomet gražiųjų Simno apylinkės kalnelių priešų įsiveržimas kovų lauku nepavertė, nes jiems iš viso šio krašto pasiekti nepavyko.

Nepriklausomybės kovoms apimus, Simnas, kaip ir visa Lietuva, gyveno ramiu gyvenimu ir savo pastangomis stengėsi kelti krašto gerbūvį. Jis nedalyvavo nė Suvalkijos ūkininkų streike, gyveno ramiai iki II pasauliniam karui, kol vėl susilaukė nauju

⁹² A. Biržys, Ten pat, 292 psl ir sek.

⁹³ Ten pat, 115 psl. ir sek.

⁹⁴ Ten pat, 122 psl.

⁹⁶ J. Petraitis, *Laisvę ginant*, II t., 105, 120 psl.

okupantų : pirma rusų, paskui vokiečių ir, pagaliau, vėl rusų. Pajutę priespaudą, simniečiai gynėsi kartu su visos Lietuvos partizanais, bet nelygi jėga juos palaužė žūtbūtinėse kovose Kalniniškės miške ir Žuvinto ežero salose ⁹⁶. Toms kovoms atminti jie paliko gražias Kalniniškės partizanų giesmes. Dabar Simno tautinis, religinis ir kultūrinis gyvenimas, svetimųjų slopinamas, skursta, bet jis gaivinas geresnių laikų viltimi.

Baigdamas noriu priminti, kad šį straipsnelį rašydamas nė nemaniau pilnos ir išsamios Simno monografijos parašyti. Tam tikslui reikėtų su didesniu atsidėjimu išjieškoti visus istorinių dokumentų rinkinius, iš jų ir archyvų išrankioti žinias, susipažinti su visa Simną liečiančia literatūra, išsikalbėti su dar gyvais visuomenės veikėjais ir Lietuvos kūrėjais ir, visa kritiškai įvertinus, imtis rašyti savo gimtojo miestelio istoriją. Matydamas, kad dabartinėse aplinkybėse to padaryti negalėsiu, iš susikaupusios kartotekoje medžiagos ir išsilikusių atmintyje žmonių pasakojimų sumaniau bent šį tą parašyti, dėl to būsiu dėkingas, jei kas nors prie šio straipsnelio ką nors pridės, ar, kur sulydau, pataisys.

Viktoras Gidžiūnas, O. F. M.

Brooklyn, N. Y.

⁹⁶ J. Daumantas, *Partizanai už geležinės uždangos*, Chicago 1950, 92, 100 psl.; antras papildytas leidimas, Chicago 1962, tie patys psl.

THIS AND THAT ABOUT SIMNAS

by

VICTORAS GIDŽIŪNAS, O.F.M.

Resumé

In the thirteenth century Sudavia and the entire south Lithuania could not withstand the belligerent and constant attacks of the German Teutonic Knights and those of Russia and Poland. Terror-stricken Sudavians deserted their beloved soil and, by the turn of the same century, Sudavia grew into a vacant Forest. Only towards the end of the fourteenth and in the beginning of the fifteenth century Lithuanians migrated from across of the Nemunas River and once again settled down in Sudavia.

Between the years of 1382-1450 one the landmarks of the early settlers certainly was Simnas with its naturally beautiful surroundings. Here the wild Forest allured the Grand Duke of Lithuania which he proclaimed as a hunting game preserve and on May 5, 1506 Grand Duke Alexander gave it as a gift to the well-known nobleman John Zabžežinski. Zabžežinski's son, John, in the year of 1520 made outstanding contributions to the Pastor of Simnas by having a brick church built at his own expense. Immediately this sublime gesture attracted Sudavians ; it has been recorded that by 1940 Simnas possessed nearly 2000 inhabitants. In the charter which John drew up previously for the parish there was no clause providing that the Lithuanian language be used officially in the church. Heretofore in the nineteenth century as a consequence of hard-fought battles with the polish speaking people the Lithuanian language had become compulsory in church use. From the start the parish of Simnas was incorporated in the diocese of Vilnius, then in that of Vygriai and in Seinai — under the Independent Lithuania in the diocese of Vilkauskis. Simnas not was soon granted the honor of a deanery, however, she lost this privilege in 1818 while being part of the diocese of Seinai. The deanery had been transferred to Kalvarija but after the first world war Simnas regained its deanery. In 1940 the parish of Simnas was considered as an active one with 5785 souls. The various societies were reactivated, notably the society of the Holy Rosary and of Third Order of St. Francis which, together with some others, made up Catholic Action. All of these were ridiculed and closed in 1940 when Soviets enslaved our beloved Lithuania. Under the auspices of the parish a school was founded

where in 1782 there were 10 pupils. Further it has been affirmed that still in 1821 the school was functioning. The entire scholastic curriculum had been entrusted to the assistant and the Pastor taught religion. In 1864, this school having been closed by the Russians, a Russian school was established which endured until World War I. Some of the nation-wide known Simnians were former pupils of this school: artist Antanas Aleksandravicius; poet Ksaveras Vanagelis-Sakalauskas ; history professor Ignas Ivanauskas; Col. Antanas Zubrys ; Cpt. and organizer of the freedom fighters Vytautas Dainius and many others. Under the Czar in many villages some secret private school sprung up where students were instructed in the Lithuanian language by the *daraktoriai*. Through able leadership of Nikodemus Abromaitis in the village of Skovagalai to such an institution even the boarding facilities were provided. Since many Simnians knew well Lithuanian to write and to read, the forbidden books imported from Prussia by the courageous book-smugglers Abromaitis and Burba were a boost to their freedom-fight. These forbidden books consisted of the Lithuanian prayerbooks, some writings by Bishop M. Valančius, newspapers *Aušra*, *Varpas*, *Apžvalga* and of some other publications. When Germans occupied Simnas during the first world war, through the never-ceasing efforts of Pastor Seskevicius and with the help of some more educated people, new Lithuanian elementary schools were reopened. Also some other villiges were included under the same provisions. Graduates from these schools pursued higher studies in Alytus, Lazdijai, Marijampole and in Prienai; later on many have attained professional degrees.

The first ruler of Simnas was its owner. After the erection of the church buildings the town of Simnas achieved its full growth. King Zigmantas III on March 2, 1626 accorded Simnas the title of Magdeburg with the rights of its own board of administration and of a trial in a court. However the court during the reign of King Stanislaus Augustus Paniotowski (1764-1795) was transferred to Trakai. The rights of self-management acquired a mayor was duly installed under whose authority a city administration was formed. The same type of government existed during the glorious reign of the Independent Grand Duchy of Lithuania (1795-1807) and also it prevailed during the partition of the Lithuanian Republic by Prussia (1795-1807). After the creation of the Duchy of Warsaw by Napoleon Sudavia was ceded to Warsaw and in 1815 it was partitioned into several bailiwicks. Consequently Simnas was administered by a chief of a newly created Simnas' bailiwick. During the Regeneration Period of Independent Lithuania in 1918 an executive committee was formed in Simnas. This committee appointed 20 policemen and, in general, took care of the welfare of its people by supplying them with food and providing grain for their farms. It also issued orders banning bootleggers and forbidding distraction of the Forest. The powers of this committee ended due with the election of the chief of Simnas' bailiwick and its committee.

Simnians actively participated in the wars of the Grand Duchy of Lithuania. In the manors of Krokialaukis and Obelija, bailiwick of Simnas, governmental centers were erected and every landowner was compelled to raise an appropriate number of warriors. Zigmantas Augustus while at war with Moscow for the possession of Livonia demanded of the farmers that a substantial quota of grain be delivered. Simnians also excelled in the struggle for the Independence of Lithuania. Several army officers and some 100 freedom-fighters bravely defended Lithuania against Bolsheviks, Bermondts and against the Poles. In 1919 Colonel Juozapavičius, leader of the first infantry regiment, was killed in action, his troops retreated; via Simnas to Marijampolė. Under the Independent Lithuania Simnians carried on a quiet life being active in the nation's pursuit of cultural redevelopment with great emphasis on civilization. Like the rest of the country Simnas fell a victim to Communists at the end of World War II, once again the small nation overpowered by Soviets has been enslaved to the whims of Russia. But there is a dim hope that some day the innocent blood of the freedom-fighters shed for the survival of their nation will see Democratic Independent Lithuania.

SOCIALINIS KRIKŠČIONYBĖS PAJĖGUMAS

[žangos vietoje]

Šios studijų savaitės¹ tema yra *Krikščionis žmogus komunizmo akivaizdoje*. Atrodo, jog ryšium su šita tema, geriausia bus išgirsti vieną liudijimą, meditacijas žmogaus, kuris vienuolika metų išgyveno komunistinį rojų ir tai paskelbė viešai savo neseniai išleistoje knygoje². Tai prancūzas tėvas assumpcionistas, kalėjęs Sovietų Sąjungoje nuo 1944 metų ir grįžęs į Prancūziją. Kad geriau suprastumėme, kokia yra katalikų socialinės doktrinos reikšmė ir koks yra jos pajėgumas, duodu jo liudijimą apie komunistinį rojų. Šis liudijimas kartu mums atskleidžia ir visą laisvojo pasaulio tragediją dabartinėje padėtyje, kada norima « koegzistuoti » su komunistiniu pasauliu. Verčiu tėvo Jean Nicolas mintis :

« Vienuolika Rusijoje praleistų metų mano gyvenime paliko pėdsakų sąmoningai, ar nesąmoningai. Grįžau iš ten savo dvasioje ir su susižavėjimo ir su maišto nuotaikomis. Žaviuos atliktais darbais ir neginčijamais pažangos laimėjimais ; maištą keliu prieš kainą, kuri už atsiektus pažangos laimėjimus buvo pareikalauta ; maištą keliu prieš pavergimo metodus, kurie, paskirų žmonių eksploatavimą kitų žmonių, pakeitė bevardės valstybės ir vienintelės partijos eksploatavimu žmonių, tai yra institucijų, kurios nepasitenkina žmoniškumo idealą apriboti medžiaginėje plotmėje, tuo kas galima matyti ir apčiuopti, bet kurios nusikaltimais laiko drąsą galvoti ir spręsti kitaip, negu jos dienos šūkiiais yra nurodžiusios...

Grįžau policijos ir jos metodų viešpatavimo parblokštas, ir man kyla klausimas, kodėl reikia tiek prievartavimo ir kontrolės, kad tauta būtų priversta rodytis linksma, ar tikėti, kad ji linksma yra, jaustųsi laimingesnė ir labiau klestinti, kaip kuri kita tauta pasaulyje. . .

O gal, pagaliau, visa tai tėra tik kaukė, melas paslėpti ruošimą didžiausios vergijos visam pasauliui «išlaisvinimo» ir taikos» priedanga.

¹ Paskaita skaityta Europos L. F. Bičiulių ir Vokietijos Ateitininkų Sen-
draugių Studijų Savaitėje Königsteine (Vokietijoje) 1959. VIII. 25 d.

² Jean Nicolas, A. A., *Ome ans au Paradis*, Libr. Arthème Fayard, Paris,
1958.

Kaip šie vadovai galėtų realizuoti tikrąjį socialinį teisingumą, kuriems Tiesa tėra tik momento oportunizmas, kurie tegyvena ir teisilaiko tik melu, apgaule, kurie kelių milijonų žmonių aukos pareikalavo? Ar socialinis teisingumas tegali būti tik tiekos didžių nusikaltimų, melo ir išdaviškumo vaisius?

Gerai vaisiai negali ant blogo medžio augti.

Bet jei laukujės laikysenos ir metodai, tęsia Jean Nicolas, daug kartų pasikeitė, vis tiek reikia pripažinti, kad nuo keturiasdešimt metų nėra pakeista pagrindinės pažiūros nė viena jota, nei ryžtas socialistinę ir komunistinę revoliuciją išplėsti į visą pasaulį.

Kokios bebūtų vartojamos priemonės, kokie bebūtų patobulinimai ir pagerinimai atsiekti jų krašte, kokie bebūtų gražūs materialiniai laimėjimai, kuriuos jie gali mums rodyti, bet kurie, vis dėlto, nesuteikia beveik jokios naudos individui ir kurie vis pareikalauja vargingų situacijų, per kurias mes milijonai perėjome, — nepamirškime, kad visa tai teturi tikslą griauti tai, ką žmogus, tikrai to vardo vertas, žino, jog tai yra pagrindai to, kas jam turi prasmės.

Čia yra pavojus ir jis yra labai rimtas. Ką mes galėsime vakariečių masėms pasakyti tada, kada geležinė uždanga bus atskleista ir kada jos gaus matyti neginčijamus ir gražius materialinius laimėjimus, ir kada stovyklų ir deportacijų vergija, kraujas, ašaros ir mirtys, kurios nuo keturiasdešimt metų gamina tuos turtus, — apskurios propagandos dėka bus perstatytos, kaip entuziastingas jaunųjų pasišventimas totalitarinės partijos labui?

Ar neprivalome jau nuo dabar mes pareikšti mūsų moralinį sprendimą pagal krikščionybės principus, kurie visai neprieštarauja ir nėra kliūtimi net materialinės civilizacijos klestėjimui ir kurie yra laidas teisingumo ir laisvės.

Ko verta žmogui pasaulį laimėti, jei jis sielos netenka?

Ir ypačiai visos žmonijos sielos, kuri, viliojama materialinės pažangos, rizikuoja pamiršti tai, kas yra svarbiausia.

Kiek tada reikės aukų ir pasišventimo, kad būtų surasta pasaulio pusiausvyra, paskendus kraujuje ir purvuose?

Jei mes pasitenkinsime tik reikalus stebėti taip, kaip juos galime matyti tik per mūsų įpročių, prietarų, egoizmo akinius, jei mes nesiryšime suteikti reliatyvinės vertės, kuri pritinka dvasinėms ir materialinėms užmačioms, jei mes pasitenkinsime tik dangstytis paviršutinišku krikščionybės ir civilizacijos kiautu, nesigilindami į moralinius reikalavimus, kurie jų turiniu yra — aš labai bijau, kad mūsų pabudimas nebūtų siaubingas ir skausmingas »³.

³ Ten pat, 296-298 psl.

I. Pagrindiniai katalikų Bažnyčios socialinės doktrinos principai.

Jean Nicolas liudijimas — meditacijos yra šauksmas ne vien jo, bet, — būkime tikri, — visų katalikų ir ypačiai visų mūsų tautiečių, kurie perėjo koncentracijos stovyklų pragarą. Šis liudijimas mus įpareigoja pagalvoti, ką mes galime padaryti, vaduodamies krikščionybės socialine doktrina, sprendami kartu ir apie jos pajėgumą.

Netikslinga būtų šio pranešimo ribose plačiai kalbėti apie Katalikų Bažnyčios socialinę doktriną, nes ne toks yra jo tikslas. Todėl labai trumpais bruožais pasitenkinsime tik atžymėti pagrindinius tos doktrinos bruožus, kuriuos visuomet reikia turėti galvoje.

1. Reikia pripažinti žmogaus asmenybei jos kilnumą, jos tikrą laisvę, jos teises. Reikia elgtis taip, visais teisėtais būdais, kad visose srityse socialinės formos garantuotų pilnutinę asmeninę laisvę, tiek pasaulinėje plotmėje, tiek dvasinėje.

2. Reikia ginti, proteguoti, atnaujinti šeimą jos ekonominėje, dvasinėje, moralinėje ir teisinėje vienovėje (unite), jai parūpinti erdvės, šviesos, poilsio, šeimos židinių netoli darbo vietovės, kad ji galėtų atlikti savo misiją, auklėti vaikus, turėti gražų šeimos gyvenimą, tiek materialiai, tiek dvasiniai.

3. Suteikti visuomenėje darbui vietą, kuri jam priklauso, kaip «įrankiui reikalingam pasauliui apgalėti, įrankiui Dievo skirtam jo garbei», kitaip sakant, reikia darbui grąžinti jo kilnumą.

4. Laiduoti darbininkams ir jų šeimoms :

a) darbo ir pragyvenimo sąlygas (atlyginimą, butą, nuosavybę), b) galimumą pasiekti žmonišką kultūrą, c) vietą, kuri darbininkams priklauso tautos gyvenime.

5. Daryti viską, kad būtų siekiama visuomenės vieningumo lojaliai bendradarbiaujant visiems visuomenės sluogsniams ir visoms profesijoms.

6. Auklėti visų sąmonėse bendrojo gėrio supratimą, skelbiant darbą ir gyvais pavyzdžiais socialinį teisingumą ir socialinę meilę.

7. Turėti teisingą valstybės sąvoką. «Jokia socialinė institucija, po šeimos, taip stipriai nėra įleidusi šaknų, kaip valstybė. Jos šaknys yra tvėrimo tvarkoje ir valstybė pati yra vienas prigimtinių teisės sudaromųjų elementų ». Valstybės užduotis yra padėti, globoti, pažadinti visų bendradarbiavimą visuomenės gerovei, nepaglemžiant individo, šeimos. Valstybės pareiga yra būti teisės ir teisingumo saugotoja.

8. Jungti juridinę santvarką su moraline santvarka. Kiekvienas žmogus turi teisę į juridinę apsaugą : neleistina, kad jo juridinė padėtis būtų grasinama bet kokiais įstatymų leidėjo, teismų, policijos, valdžios ar partijų sauvaliavimo veiksmais.

9. Daryti viską, kad žmonių masė nebūtų amorfinė individų masė, bet kad ji būtų tikra, sąmoninga tauta.

10. Nėra tikro socialinio progreso visiems žmonėms ir nėra tikros žmoniškos civilizacijos pamirštant Dievą ir negrįžtant į Evangeliją, kurią skelbia Bažnyčia. Katalikų Bažnyčios socialinė doktrina įpareigoja krikščionis eiti į socialines organizacijas ir į politines organizacijas, kurios dirba, kad būtų transformuota valstybė. Jinai jiems nurodo principus, kuriais jie turi vaduotis savo veikloje, kokių klaidų jie turi vengti, kokioje dvasioje jie turi dirbti; nurodo kilnumą ir reikalą socialinės misijos.

Tai keli pagrindiniai tos doktrinos bruožai, ir juos reikia visuomet prisiminti ⁴.

II. Katalikų socialinei doktrinai reiškiami priekaištai

1945 m. bal. 29 d. Pijus XII savo kalboje Italijos Katalikų Akcijos kongresistams yra pareiškęs : «Ji yra privaloma; niekas negali nuo jos nutolti, nes tai būtų pavojinga ir tikėjimui ir moralinei santvarkai». Tokia, tad, yra popiežių nuomonė apie katalikų socialinę doktriną. 1952 m. Pijus XII, kreipdamasis į Austrijos katalikus ir per juos į visus katalikus, yra raginęs juos «ištikimai sekti katalikų socialinės doktrinos liniją . . . neiškrypstant nei į dešinę, nei į kairę. . . nes ilgainiui bet koks iškrypimas būtų pavojingas nutolimas nuo tiesaus kelio » ⁵.

1954 m. balandžio mėnesį, Prancūzijos Episkopatas yra pareiškęs, kad « didžiausias nuostolis dabartinėje valandoje yra neatsižvelgimas, ar nežinojimas, Bažnyčios socialinio mokslo » ⁶.

Tai atžymėdami, nepamirškime, kad katalikų socialinė doktrina skelbia šiuos dalykus :

arba ji apibūdina kai kurias *tiesas*, t.y. į ką reikia tikėti ir apie ką reikia galvoti,

arba ji nustato kai kuriuos *principus*, t.y. ką reikia daryti, ką reikia praktikuoti,

⁴ Mgr. Guerry, *La Doctrine sociale de l'Église*, Paris, Bonne Presse, 1957.

⁵ Pijaus XII 1952.IX.12 d. kreipimasis per radiją į Austrijos katalikus.

⁶ Mgr. Guerry, *La Doctrine sociale de l'Église*, 9-10 psl.

arba ji nurodo kai kurias *vertybei*, kurias reikia gerbti, ginti ir kurias reikia branginti.

Katalikų socialinė doktrina tuo yra svarbi, kad ji nori prabilti į katalikų sąžinę ir ją auklėti ; ji nori apsaugoti moralės dėsnius, kad nebūtų moralė pažeista nei ekonominėmis, nei socialinėmis institucijomis ; Bažnyčia, pagaliau, turi misiją sujungti visus žmones Kristaus, meilės vienybėje, todėl ji skelbia savo socialinę doktriną.

Kokius, tad, mes turime ir kokius kiti turi priekąštus katalikų socialinei doktrinai, jei mums kyla klausimas, ar socialiniai krikščionybė yra pajėgi ?

Štai užmetimai, ar priekaištai, kuriuos tenka girdėti.

1. Socialinė katalikų doktrina esanti pasenusi ir atgyvenusi savo amžių . . . Visuomenė šiandieną yra nebetikinti. Moderniškos valstybės pačios organizuoja politiką, ekonominę ir socialinę santvarką.

Atsakymas į tai yra trumpas : katalikų socialinė doktrina yra nesenstanti. Nuo 1891 m. gegužės, 15 d. katalikų socialinė doktrina pradedama formuoti su *Rerum novarum* enciklika. Toliau seka Pijaus XI *Quadragesimo anno* enciklika 1931 m., o vėliau Pijus XII nuolatos pasisako socialiniais klausimais ir kalba visais aktualiais reikalais. Dabartinis popiežius Jonas XXIII katalikų doktriną socialiniais ir valstybiniais klausimais paskelbė šiomis enciklikomis : *Mater et Magistra*, 1961 m. gegužės 15 d. ir *Pacem in terris*, 1963 m. balandžio 11 d.

2. Kalbėti apie krikščionišką civilizaciją esą nebeįmanoma. Šiandieną civilizacija esanti kita, ji esanti pasaulietiška. — Tai klaida. Pažiūrėkime į katedras, pažiūrėkime į papročius. Beveik visame pasaulyje praktikuojami tie patys dalykai, branginamos tos pačios tradicijos — gimstant, vedantis, mirštant.

3. Valstybės vengiančios Bažnyčios įtakos. Mat, valstybės esančios laicistinės. — Tai reikia išsiaiškinti. Bažnyčia ieško žmogaus, ieško, kad būtų gerbiamas valstybės autoritetas. Bažnyčia paruošia žmogų imtis atsakomybės kaip šeimos galvos, kaip tėvų, kaip profesijos žmonių, kaip visuomenės narių ; ji paruošia žmogų jo pilietinėms pareigoms ir valstybės autoriteto gerbimui.

4. Valstybė esanti laicistinė. — Daugelis katalikų mano, kad socialinė katalikų doktrina nepripažįsta laicistinės valstybės. Nereikia šių dalykų painioti. Laicistinės valstybės supratimas yra tas, kad valstybė yra autonomiška savo veiklos srityse, grynai pasaulietiškuose dalykuose, vykdydama politinius, ekonominius ir administratyvinius, juridinius, karinius bei švietimo reikalus. Katalikų socialinė doktrina atmeta tik antireligines valstybės užmačias, bet ne ką kitą. Bet valstybė, net būdama atskirta nuo Bažnyčios, negali pamiršti reli-

ginio veiksnio, religinio fakto, negali nesilaikyti moralinių dėsnių. Valstybė, kuri gerbia sąžinės laisvę, negali pamiršti Bažnyčios ir jos doktrinos socialinėje plotmėje.

5. Katalikų socialinė doktrina teliečianti tik katalikus, ji kitų nesaistanti. — Bažnyčia kreipiasi į visus. Ji pageidauja visų lojalaus ir veiklaus bendradarbiavimo, kad būtų įkurta ekonominė ir socialinė santvarka, kuri geriausiai atitiktų žmogaus kilnumui ir Dievo įsakymams. Katalikų socialinė doktrina spinduliuoja ir visiems kitiems, ne vien katalikams. Jos dvasia spindi ir parlamentų ginčiuose ir teismų sprendimuose bei valstybių vyrų kalbose.

6. Socialinė katalikų doktrina esą remiasi prigimtąja teise ir apreiškimu. Šiandieną tai netinka. — Katalikų doktrina iš apreiškimo papildo prigimtąją teisę, jai neprieštarauja ir gina svarbiausias žmogaus teises ir laisvę, ji pageidauja žmoniškos ekonomijos, bendrojo gėrio, socialinio teisingumo, broliškos meilės. Kas čia yra priešinga žmoniškumui, valstybės interesams? Ji kelia sartiną meilę ir Dievo meilę, — kas čia negera valstybei ir žmonijai?

7. Katalikų socialinė doktrina esanti kartu per griežta savo principais ir kartu neiški pritaikymu praktikoje. — Katalikų socialinė doktrina yra labai lanksti pritaikymo srityje kiekvienai epochai, kiekvienam amžiui, nežiūrint, kad ji yra griežta savo principuose. Žmogaus asmenybės supratimas, visuomenės supratimas, žmonių santykių klausimai visuomet lieka tie patys.

8. Pats socialinės doktrinos vardas esąs neiškus. — Nereikia klausimo painioti. Socialinė katalikų doktrina neturi tos prasmės, kad tai yra ekonominės sistemos, ar politinės partijos doktrina. Katalikų socialinė doktrina atsisako pateikti techniską programą pasaulietiniais klausimais. Ji tai palieka valdžiai, pasauliečiams. Ji tik nori, kad nebūtų pamirštas Bažnyčios mokslas socialiniais klausimais ir kad jai nebūtų draudžiama skelbti savo principus ⁷.

Šalia išvardytų užmetimų, štai dar kiti du paskutiniai priekaištai.

9. Viskas esą labai gražu. Bet katalikų socialinės doktrinos idealas esąs taip abstraktus, tolimas, taip nesuderinamas su visa dabartine socialine, ekonomine santvarka, o moderniškasis pasaulis turįs tiek komplikuočių klausimų, kad sunku esą suprasti, kaip katalikų socialinė doktrina galėtų katalikų pastangoms duoti tinkamų nurodymų bei vadovauti jų pastangoms, kada kasdieną jie turį susidurti su tikrove šių dienų socialiniais klausimais.

Pijus XII drąsiai į tai yra atsakęs. Klausimas sukasi apie tai, kad reikia « visiškos pasaulio reorganizacijos ir visiško atnaujinimo ». « Reikia perorganizuoti pasaulį ... Iš laukinio žmogaus reikia jį žmo-

⁷ Mgr. Guerry, Ten pat, 32-43 psl.

gumi padaryti, iš žmogaus reikia jį dievišku padaryti, pagal Dievo širdį »⁸.

Reikia pasaulį perorganizuoti pagal teisingumą ir meilę⁹. Reikia « daug studijų, daug darbo, daug savęs pamiršimo ir ypačiai daug meilės »¹⁰.

10. Sutikime, kad mes pažįstame didžiąsias popiežių enciklikas, liečiančias Bažnyčios socialinę doktriną. Bet daugelis tų tekstų yra tik popiežių kalbos, pareiškimai per radiją. Jei pripažįstama enciklikos, tai vis dėlto negalima tokios pat reikšmės teikti popiežių kalboms, pasakytoms įvairiomis progomis.

Šiuo reikalu reikia išskirti ekstraordinarinius popiežių pareiškimus *ex cathedra*. Tai yra neginčijami katalikams dalykai, kurie yra dogmos. Šalia to yra paprastu keliu daryti popiežių pareiškimai — enciklikos, kalbos, laiškai, kuriais popiežiai pareiškia savo mintis mums rūpima socialine katalikų doktrina. Tai jura tradicinis Bažnyčios kelias. Ne tik popiežiai, bet ir vyskupai nusako tiesas, kurių katalikams reikia laikytis. Tikintieji jas turi priimti. Ir tai sakant, reikia prisiminti Evangelijos žodžius : «Kas Jūsų klauso, manęs klauso»¹¹. Reikia nepamiršti, kaip kardinolas Liénart 1929 m. yra sakęs : « Bažnyčia tai laiko morališkai reikalinga. Bažnyčia ragina. Bažnyčia nori. Bažnyčia sugestionuoja. Bažnyčia rekomenduoja. Ir popiežių kalbos, pareiškimai per radiją, turi tiek pat autoriteto, kiek enciklikos »¹².

III. Katalikų socialinės doktrinos realumas

Atžymėję svarbesnius priekaištus katalikų socialinei doktrinai, iš naujo dar grįžkim į tuos priekaištus tuo tikslu, kad galėtumėme pasisakyti, ar Katalikų Bažnyčios socialinė doktrina yra reali ir yra aiški tik principų plotmėje, ar, priešingai, ji gali mums nurodyti ir kai kurias orientacines gaires veiklai. Šiuo klausimu pasirodė stambus veikalas¹³.

Išvardyti klausimai, reikia pripažinti, daugumoje pačių katalikų yra keliami, nežiūrint, kad vis labiau ir labiau katalikai su socialine

⁸ Pijaus XII 1952 m. vasario 10 d. radijo kalba.

⁹ Pijaus XII 1939 m. spalio 20 d. kalba.

¹⁰ Pijaus XII 1947 m. sausio 8 d. kalba Romos patricijams.

¹¹ *Luko* 10, 16.

¹² Mgr. Guerry, Ten pat, 168-195 psl.

¹³ Jean-Yves Calvez ir Jacques Perrin, *Église et Société économique. L'enseignement social des Papes de Léon XIII à Pie XII (1878-1958)*, Éd. Aubier, Paris 1959.

Bažnyčios doktrina susipažįsta ir ją stengiasi praktikuoti. Keldami realumo klausimą, katalikai patys norėtų, kad Katalikų Bažnyčios socialinė doktrina būtų aiškesnė ir duotų daugiau orientacijos gairių, kaip praktiškai tą doktriną vykdyti. Tokie jau dabar laikai — norima viską aiškiai turėti ir matyti aiškius nurodymus, kaip ir ką reikia vykdyti. Tai atominio amžiaus praktika ir reikia su ją skaitytis.

Pirmoje eilėje katalikų socialinės doktrinos realumo klausimas kyla iš Jungtinių Amerikos Valstybių, kur Edward Duff, iš *Social Order* Instituto, esančio Saint Louis mieste, kelia klausimą nuosavybės reikalu, ar jinai yra suderinama su amerikonišku ekonominiu, socialiniu ir politiniu kontekstu. Jis tą klausimą kelia, nes Jungtinių Amerikos Valstybių esanti nežinoma privačios nuosavybės sąvoka ir ten viskas esą koncentruota stambiose « kompanijų » įmonėse. Duff eina toliau, teigdamas, kad niekur pasaulyje nebeegzistuojanti privatinė nuosavybė, « žemės nuosavybė ir gamybos įrankiai, taip, kaip mes randame etikos vadovėliuose »¹⁴. Teigimas yra realus, bet pamirštama, kad moraliniai reikalavimai pasilieka galioje ir jie nepraranda prasmės, nors jie praktiškai ir nebūtų užlaikomi. Pagal Duff Jungtinėse Amerikos Valstybėse darbininkai nesijaučią darbdavių pavergti. Sovietų Sąjungos pasiekti rezultatai įrodą, kad yra kitų paskatų kurti, negu vien nuosavybės klausimas. Pagaliau, kas liečia ekonominį saugumą — vakarų pasaulis niekuomet neturėjęs tokio laikotarpio, kad tiek maža žmonių mirtų iš bado, ar nuo ligų vien dėl maisto ar mediciniškos pagalbos stokos.

Niekas negali drausti panašius klausimus kelti. Bet ryšium su šiais klausimais, turime iš kitos pusės dar šiuos klausimus iškelti.

Pirmiausia, klausimas kyla, kodėl rodoma Katalikų Bažnyčios socialinės doktrinos atžvilgiu toks jautrumas. Pavyzdžiu gali būti šiais metais (1959) keltas prancūzų dienraščių klausimas, kodėl kardinolai Liénart ir Richaud bei arkiv. Mgr. Guerry «einą į Cezario veikimo sritį ». Tai lietė kai kurių įmonių darbininkų atleidimą ir išvadytų Bažnyčios hierarchų intervenciją, kad darbininkai nebūtų atleisti. Tas jautrumas juo labiau yra nesuprantamas, nes valstybė juk nėra galutinis gėrio ir blogio teisėjas ekonominiuose santykiuose. Valstybė gali ir suklysti, tai kodėl Bažnyčia negali tarti savo žodžio klausimais, kurie liečia žmonių padėtį ir jų moralę ?

Ir šiuo reikalu dažnai praktiškame gyvenime įvyksta keistas sutapimas : tiek marksistai, komunistai, kurie Bažnyčios socialinę doktriną laiko « reakcionieriška », tiek konservatoriai, kurie Bažnyčios socialinę doktriną kartais palaiko revoliucionieriška — puola

¹⁴ Edw. Duff, *Property in the American environment*, Social Order, January, 1959, 2 psl.

katalikų socialinę doktriną ir Evangeliją, kaip netinkamus dalykus. Tai geriausias įrodymas katalikų socialinės doktrinos realumo, arba geriau pasakius, tai yra įrodymas, kad Katalikų Bažnyčios socialinė doktrina nėra tinkamai suprantama. Čia ir glūdi visa drama. Visi nesusipratimai, susiję su katalikų Bažnyčios socialine doktrina dažniausia kyla dėl to, kad katalikų socialinė doktrina bei jos pasiūlymai nėra su atitinkamu rimtumu studijuojami ir taikomi praktiškame gyvenime.

Išvardyti Duff teigimai, liečią nuosavybės klausimą, nereikia suprasti taip, kaip jis juos perduoda pagal moralinius vadovėlius. Bažnyčios doktriną aiškinant ir skelbiant, reikalinga yra ją imti su visais niuansais. Kada Bažnyčia kalba apie nuosavybę, reikia pagalvoti ir apie tai, kad Bažnyčia neaiškina tai visa grynai materialistiškai. Bažnyčios socialinė doktrina nėra baigta : reikia kai kuriuos principus suprasti, kaip tradicinius ; reikia taip pat kai kuriuos dalykus suprasti, kaip dalykus, kuriais Bažnyčia aiškina savo doktrinos turinį. Reikia geros valios ir lojalumo interpretuojant Katalikų Bažnyčios socialinę doktriną.

Nereikia pasitenkinti tik kai kuriomis katalikų socialinės doktrinos nuotrupomis ir pamiršti visumą. Sakysime, praktiškai dažnai taip įvyksta, kada prisimenama plačiai žinomas korporatizmo terminas. Jis buvo pavartotas *Quadragesimo anno* enciklikoje. Korporatizmas buvo suprastas daugiau kaip kooperavimas. Lygiai tas pats yra su kitu terminu — profesinės organizacijos. Šie terminai negali būti išskirti iš katalikų socialinės doktrinos, kuri visuomet primena draugijų teises, darbininkų sindikatų klausimą.

Panašiai yra ir su kitu klausimu, liečiančiu tai, kad Bažnyčia nelaiko priešingu prigimtinei teisei fakto, jog yra žmonių, gyvenančių iš algų (salariat), bet ir šiuo klausimu nereikia pamiršti, kad Bažnyčia taip pat nelaiko natūraliu dalyku, jog proletariatas amžinai liktų toje padėtyje, kurioje jis yra¹⁵.

Aiškinant katalikų socialinę doktriną visuomet reikia turėti galvoje, kad negalima atskirų dalykų išskirti iš visos doktrinos visumos. Praktiškos išvados, pagal katalikų socialinę doktriną, visuomet yra sudėtingos, niuansuotos pagal pagrindinius doktrinos principus. Ir galutinėje išvadoje galima pasakyti, kad aiškinant katalikų socialinę doktriną, reikia daug intelektualinių pastangų, nuoširdžių ir nesuinteresuotų. Tik tuo būdu galima prieiti prie praktiškų formulių, jas praktiškai pritaikyti neprasižengiant su doktrinos intencijomis.

¹⁵ Pijaus XII kalba 1944.II.22 d. gavėnios pamokslininkams, *Acta Apostolicae Sedis*, 36 (1944) 85 psl.

Jei katalikai, krikščionys veikia ne pagal nuoširdžius įsitikinimus, — tuo atveju galima juos pavadinti veidmainiais. Ir dažniausiai katalikai, vadinamieji akcijos žmonės, gauna patirti nemalonumų vieni iš kitų, dažnai jie būna vieni kitų kaltinami kaip klystantys ir nutolstantys nuo katalikų socialinės doktrinos. Taip jie patenka į vadinamą nerealistų eilę, kurie ir pradeda abejoti katalikų socialinės doktrinos realumu.

Todėl, antroje eilėje, kyla klausimai, susiję su katalikų socialine doktrina ir jos praktišku pritaikymu.

Šioje klausimų srityje visuomet prisimintinas šis pagrindinis dalykas : katalikų socialinė doktrina nori būti daugiau religinio ir moralinio pobūdžio, bet ne techniško, kaip Pijus XI yra pasakęs : «Bažnyčia neturi tam atitinkamų priemonių ir kompetencijos». Ji įsikiša tik į visa tai, kas liečia moralę. Kada apie tai kalbama ir prikišama katalikų socialinei doktrinai nerealias — reikia nepamiršti, kad praktiški uždaviniai yra intelektualinio pobūdžio klausimai, kur reikalinga yra paruošti veiklos schemos ir planai, reformos, įvairios struktūros, kurios — pripažinkime — turi katalikų būti ruošiamos, bet nepamirštant katalikų socialinės doktrinos turinio ir principų.

Pagaliau, trečioje eilėje, kyla klausimas, ar katalikų socialinė doktrina yra reali, jei jinais nori institucijų ir dvasios reformos be revoliucijos, kai dabar, atominiam amžiuje, viskas eina revoliucijos keliu.

Keliamas klausimas yra labai aktualus šiandieną. Iš tikrųjų, jei kraštuose, kur katalikai yra valdžioje, katalikų socialinė doktrina būtų taikoma, — tai visu tikrumu galima būtų teigti, jog tų valstybių vaizdas pakitėtų ir jisai skirtųsi tiek nuo senosios kapitalizmo sistemos, tiek nuo moderniško kapitalizmo supratimo ir lygiai jisai skirtųsi ypačiai nuo komunistinio kolektyvizmo. Ir dėl to, galima į keliamą klausimą atsakyti, jog katalikų socialinė doktrina yra revoliucinė, nes ji skelbia esmines reformas, ne reformėles ir turi galvoje visą institucijų visumą.

Katalikų Bažnyčios skelbiama socialinė doktrina, jei gerai ją suprantame ir gerai į ją įsigiliname, yra greičiausiai pati revoliucionieriškiausia ir realiausia doktrina. Ji nesiriboja kai kuriomis ekonominėmis institucijomis, tuo tarpu kada marksizmas nori ribotis, tikėdamasis laimėti, arba, eventualiai pralaimėti, skelbdamas tik valstybinę nuosavybę, kaip gamybos priemonę. Nepamirškime, kiek atikų marksizmas pareikalavo Sovietų Sąjungoje užsiblokuodamas ideologijos ir institucijų srity. Realizmas nėra vien revoliucijos reikšimosi lytis ; priešingai, kas nori būti realistas — turi būti lankstus. Ir šioje srityje katalikų socialinė doktrina, kol priešingai nebus

įrodyta, galima teigti, yra pati realiausia, neskelbdama jokių revoliucijų.

Tiesa, dar yra kitas revoliucijos metodų bruožas, būtent, vartojimas, ar nepavartojimas prievartos. Bet šiuo klausimu Bažnyčios doktrina yra tradicinė : jėgos pavartojimą ji teleidžia tik tam, kad būtų atitaisyta neteisėtumai. Jei jėgos pavartojimas yra perdedamas, jos vartojimas gali pereiti į neteisėtumą ir neteisybę.

Bažnyčios doktrina visuomet nori netinkamų institucijų transformacijos, bet tik pagal savo skelbiamus principus. Ji kovojo savu laiku prieš vergiją, skelbdama žmonių lygybę ir žmogaus kilnumą, ji veikė vergų labui, juos laikydama žmonėmis, lygiais visiems kitiems, broliais krikščioniais. Šiandieną yra tas pat. Bažnyčia negali ir neturi priemonių panaikinti vienoki ar kitoki ekonominį režimą, bet ji nuolat kartoja savo principus. Ir skelbdama savuosius principus — ji vartoja tikriausi kelią ir labiausiai tikrą, kad radikalčiai būtų pakeistos institucijos, kurių neteisingumą ji nurodo.

Visas katalikų socialinės doktrinos mokslas spindi šita dvasia ir šitais metodais. Dėl to nieku gyvu negalima teigti, kad ta doktrina nėra reali, nes nereališkiausias dalykas yra prievartos metodai.

IV. Katalikų socialinės doktrinos vaidmuo bei pajėgumas

Neįmanoma yra šios paskaitos rėmuose smulkiai nurodyti, vaduojantis statistiniais duomenimis, koks yra iš viso Romos Katalikų Bažnyčios pajėgumas, jos veikimo priemonės ir jos vaidmuo, nors tai pritiktų, jei norėtumėme visu tikslumu parodyti, koks yra pačios katalikų socialinės doktrinos vaidmuo, koks jis galėtų eventualiai būti ir koks jo pajėgumas galėtų būti, ar yra praktiškas šiais laikais. Socialinio krikščionybės pajėgumo klausimas yra susijęs su Katalikų Bažnyčios pajėgumu bei vaidmeniu. Todėl reikia tenkintis tik trumpa apybraiža.

Štai, pirmiausia, keletas duomenų bendros orientacijos sumetims. Visame pasaulyje skaičiuojama apie 456 milijonus katalikų, t.y. visų pasaulio gyventojų penktadalis. Ir tai yra beveik dvidešimt amžių Evangelijos skelbimo rezultatas. Indusų tikėjimo skaičiuojama 321 milijonas, budistų — 200 milijonų, islamo — 365 milijonai.

Nurodant šiuos duomenis, yra svarbu pažymėti du dalykus : kada kitų religijų žmonės gyvena beveik kompaktine mase, katalikai yra išsisklaidę po visą pasaulį. Iš vienos pusės tai įrodo katalikybės jėgą, spinduliavimą, iš kitos pusės — tai yra ir jos silpnybės prie-

žastis, nes, būdami išsisklaidę, katalikai negali taip padaringai veikti, kaip kitų religijų žmonės. Kada kitų religijų atstovai beveik nesi-reiškia tarptautiniame gyvenime, tarptautinėse institucijose — katalikai visur yra ir visur jie dalyvauja, jei ne kaip katalikybės atstovai, tai kaip Katalikų Bažnyčios stebėtojai. Popiežius visuomet iškilmingai taria savo žodi kiekvienu momentu ir jojo balsą girdi visas pasaulis, ne vien katalikai. Tai yra antras svarbus bruožas, įrodąs katalikų kokybinį svorį, ne vien kiekybinį.

Dar yra kitas svarbus veiksnys, kurį reikia pažymėti, tai kunigų skaičius pasaulyje. Nekalbėsiu apie jų skaičių, bet pateiksiu kitą duomenį, būtent: Europoje skaitoma vienas kunigas 888 katalikams, Azijoje — vienas kunigas 1.300 katalikų, Afrikoje — vienas kunigas 1.400 katalikų, Pietų Amerikoje, žemyne, kur yra apie trečdalis viso pasaulio katalikų, — vienas kunigas 5.000 katalikų, Haiti yra vienas kunigas tik 7.888 katalikams ir Gvatemaloje vienas kunigas 16,038 katalikams. Brazilijoje yra viena provincija, kur vienas tik kunigas yra 40.000 katalikų (Caetie diecezija).

Tad, Pietų Amerika, žemynas, kuris materialiai atsilikęs, yra ir kunigų skaičiumi blogiausiai aprūpintas¹⁶.

Kada kalbame apie duomenis, prisiminkime Nikitos Chruščiovo žodžius : «Už penkiolikos metų Europa bus marksistinė ». Ir šiuo klausimu reikia sutikti, kad tai yra rimtas įspėjimas Katalikų Bažnyčiai ir visam Vakarų pasauliui. Pripažinkime, kad Vakarai šiandieną neturi politikos Sovietų Sąjungos atžvilgiu. Jie veikia diena po dienos, jie neturi moralinės jėgos, moralinio atsparumo. Jie neturi doktrinos. Eventualiai, gal būt Vakarai tikisi Bažnyčios religine jėga, ypač Katalikų Bažnyčios. Bet Vakarai tik pagerbia Katalikų Bažnyčią, išklausो jos skelbiamų žodžių, tačiau Vakarai neseka Katalikų Bažnyčios doktrinos. Čia ir yra Vakarų pasaulio tragedija, čia ir glūdi klausimas, ar krikščionybės socialinė doktrina yra reali, ar ji yra pajėgi visus pavojus apgalėti. Vakarai lig šiol nepajėgę suprasti, kad marksizmą-komunizmą galima nugalėti tik pasaulietiškoje plotmėje, bet ne religijos plotmėje, nes marksizmas-komunizmas nėra religija, tai yra tik žmonių materialistinė filosofija.

Stalinas karo metu esąs Rooseveltui ir Churchillui kėlęs klausimą, kiek popiežius turįs divizijų. Jis tą klausimą kėlė, kaip strategas, norėdamas žinoti, koks yra Katalikų Bažnyčios pajėgumas dabar, šiais laikais, nes Katalikų Bažnyčia komunizmui yra mirtinas priešas.

Teologai gal galėtų atsakyti, kad amžių eigoje Bažnyčia, Dievo malonės dėka, turėjo ne kartą stebėtiną atgimimo reiškinių. Gal

¹⁶ Duomenys pagal *La Croix* 1959.VI.9 d. numerį.

būt ir dabar įvyks atgimimas. Gal būt pop. Jono XXIII šaukiamas visuotinis konciliumas ras kelią, kaip geriausia yra šiandieną Katalikų Bažnyčiai veikti, kokiais metodais. Tikėkimės. Bet tas visuotinio konciliumo šaukimas yra aiškus įrodymas, kad Katalikų Bažnyčia supranta pavojų ir jieško išeities. Bažnyčia turi apskaičiuoti savo jėgas, susiorientuoti, kokios silpnybės yra ir kaip galima būtų jas atitaistyti.

Nepamirškime, kad Šv. Sostas turi tylų vaidmenį. Jis padarinas, nežiūrint visų silpnumų. Šv. Sostas turi techniškas priemones informuoti pasaulį. Tradiciniai Bažnyčios pamokymai veikia. Smarkiai veikia pastaruoju laiku vadinama religinė sociologija. Prancūzijoje kai kurie teologai galvoja, jog reikėtų, kad būtų veikiamą nauja lytimi — darbo teologijos mokslu, kaip yra moralinė, spiritualinė teologija. Šalia išvardytų priemonių Šv. Sostas turi autoritetą, kurio niekas negali ginčyti. Net ir komunistiniuose kraštuose katalikai seka Romos balsą. Laisvuose kraštuose tas pats reiškiny.

Tad, organizacija, informacija, disciplina yra reiškiniai, kurie įrodo Katalikų Bažnyčios pajėgumą visose srityse taip pat ir mums rūpimu klausimu. Bet visais laikais ir dabar — Bažnyčia gina išimtinai dvasinę sritį, dvasines teises. Tai yra Bažnyčios nepriklausomybės požymis ir prigimtis. Jinai neriša savo likimo su jokių režimu, su jokia civilizacija. Čia yra Bažnyčios jėga, kuri negali būti lyginama su divizijų skaičiumi. Dėl to Bažnyčia eina į atsilikusius kraštus ir ten skelbia evangeliją, net jei ir nepatiktų kai kuriems Vakarų kraštams. Čia Bažnyčia įrodo, kad ji nėra reakcionieriška. Šią linkmę prisiminkime pastaruoju laiku tą faktą, kiek Katalikų Bažnyčia išventė naujų kunigų, kiek paskyrė naujų vyskupų įvairių rasių tarpe. Ir džiugus yra faktas, kad katalikų skaičius Afrikoje labai smarkiai auga. 1927 m. juodosios rasės katalikų ten tebuvo tik apie 3.500.000, o 1955 m. jau 15.583.000. Dabar prašoka 21.000.000. Vien tik 1955 m. Afrikoje buvo pakrikštyta 1.015.000 juodųjų. 1962 m. ten buvo daugiau 2.000.000 katechumenų besiruošiančių krikštui.

Suprantama, Bažnyčia šiandieną nėra pripažinta *de jure*. Katalikybė toleruojama. Jos jėga tėra tik moralinė. Tai yra daugiau dvasinės įtakos veiksnys. Svarbiausias gal Katalikų Bažnyčios silpnumas šiandieną yra tas, kad 90% katalikų yra Vakaruose — Europoje ir Amerikoje, o politinėje plotmėje visi interesai yra nukrypę į Aziją ir Afriką. 60.000.000 katalikų šiandieną yra už geležinės uždangos, kur, deja, nei Bažnyčia, nei Vakarų laisvasis pasaulis nedaug gali padėti, išskyrus radijo transliacijas, simpatijas.

Pačiame laisvajame pasaulyje matome reiškinius, kurie negali Bažnyčios džiuginti, pavyzdžiui, nukrikščionėjimas. Sakysime Ita-

lijoje — nustatyta, kad 46% kaimo gyventojų balsuoja už komunistus. Kas bus su katalikais Pietų Vietname, Pilipinuose, Formozoje? Libane katalikų padėtis irgi neaiški. Bet yra ir džiuginančių reiškinių : Šiaurės Amerikoje jau 25 % gyventojų yra katalikiškai krikštijami, Kanadoje 44,7%.

Įdomiausias reiškinys, konstatuotinas šiandieną yra tas, kad Bažnyčios ribos atitinka laisvojo pasaulio riboms. Ir Bažnyčiai tenka iš komunistinės ir Maskvos propagandos tie patys smūgiai, kaip Vakarams. Užtat ir primetama, kad Bažnyčia yra kapitalizmo šalininkė.

Į reikalą žiūrėdami pasauliečių akimis, negalime nekonstatuoti ir to, kad Katalikų Bažnyčia turi ir vidinių sunkumų, ar nesklandumų. Jie yra dviejų rūšių : vieni yra susiję su reorganizaciniais klausimais senų krikščioniškų tradicijų kraštuose, kiti yra susiję su katalikų įsistiprinimu kraštuose, kurie naujai yra perėję į katalikybę.

Pietų Amerikoje susiduriama, kaip sakytą, su kunigų stoka, su politiniu nepastovumu, su antiklerikalizmu, su religine ignorancija. Kai kur tik vienas kunigas tenka 6.000 katalikų, kada Prancūzijoje vienas kunigas tenka 727 katalikams. Ši kunigų stoka yra panaudojama protestantų, kurių misijos, išvytos iš Kinijos, šiandieną braunasi į Pietų Ameriką.

Europoje vyksta katalikiškos akcijos krizė. Tai matyti Prancūzijoje, tai matyti beveik ir visoje Europoje. Pagrindinė priežastis, kodėl katalikiškoji akcija Europoje silpnėja, yra jos supolitininimas. Dėl to yra jiejama naujų kelių, būtent — organizuoti parapijinių gyvenimą taip, kad jis atitiktų gyventojų nuotaikas. Nauji liturginiai ir bibliniai bandymai yra daromi, kad būtų pašalinta tikinčiųjų religinė ignorancija. O jaunimo tendencijos yra tokios, kad jis norėtų katalikybėje rasti dinamiškus sprendimus pasaulietiškais klausimais, kad katalikybė taptų patraukli ir viliojanti. Ir krikščioniškos partijos — jų tarpe krikščionys demokratai — negali šios jaunimo tendencijos patenkinti. Vieningos, apjungtos Europos idėja į tai taipgi nedavė atsakymo.

Šiaurės Amerikoje konstatuojama, kad religinis atgimimas yra mažesnis negu kultūrinis. Tiesa, pašaukimų skaičius ten didėja, katalikų institucijos auga, bet tas pats reiškinys pastebimas ir pas protestantus. Tik 44% katalikų teskaito katalikiškus leidinius. Daugiau rūpinamasi laukujais dalykais, kaip katalikų doktrinos pagilinimu.

Afrikoje, juodųjų tarpe, dabar yra 10,7% katalikų. Bet katalikybė susiduria ir su islamo plėtimusi ir su komunizmu. Svarbiausia, nėra politinio pastovumo. Viskas juda.

Tad, visur, pastebima tas pats reiškiny — tiek pramonės kraštuose, tiek kraštuose, kur vyksta transformacija visose srityse — Bažnyčia visur nukenčia.

Gal klystama, bet yra daug žmonių, kurie galvoja, kad šiandieną Bažnyčiai reikia rasti naujų kelių, kitais metodais skelbiamos ideologijos bei doktrinos ; nebepakanka tenkintis tomistine teologija. Tikimasi, kad Bažnyčia sukels dogmatinį atbudimą, nes dogmatika šiandieną palieka tik dvasininkų tarpe ir nebeapima masių. Bažnyčiai reikia taip tvarkytis, kad masės nenutoltų nuo Bažnyčios, kaip savu laiku buvo ir yra nutolusios nuo Bažnyčios darbininkų masės, ką įrodo religinė sociologija. Nors yra gražių dvasinio atgimimo ženklų, tačiau trūkstant kunigų, nukrikščionėjimas eina į visus sluoksnius. ir tai visose tautose, ypačiai kraštuose, kurie yra atsilikę ir kur islamo tikėjimas ir marksizmas turi didelio pasisėkimo.

Svarstydami mums rūpimą klausimą, koks yra socialinis krikščionybės pajėgumas, galime rasti nepaprastą eilę duomenų, kurie įrodo, kiek katalikybė spinduliuoja, kiek ji visuose kraštuose gražiai reiškiasi, kiek turi įvairių profesinių organizacijų, kiek katalikai reiškiasi politiniame gyvenime ir kiek turi jie įtakos. Gražiausia iliustracija yra šie faktai: Vokietijoje, Belgijoje, Liuksemburge, Olandijoje, Austrijoje, Italijoje katalikai turi vadovaujantį vaidmenį. Bet ar visur yra taikoma Bažnyčios skelbiama socialinė katalikų doktrina, tai yra kita problema, kuri negali užtemdyti socialinio krikščionybės pajėgumo reikšmės ir įtakos.

Štai keletas duomenų, kurie ryškiai įrodo socialinį krikščionybės pajėgumą : tarptautiniame gyvenime : Jungtinių Tautų Organizacijai katalikybė teikia savo paramą; katalikai aktyviai dalyvauja tarptautinėse organizacijose, kur jie neša daug atsakomybės ; katalikybė kuria tam tikrą dvasią, klimatą, kuris tarptautiniame gyvenime favorizuoja pačios Jungtinių Tautų Organizacijos veikimą.

1948 m. Kalėdų žodyje pop. Pijus XII pasakė: «Tegu Jungtinių Tautų Organizacija tampa pilnutine ir gryna tarptautinio solidarumo ir taikos išraiška ».

Tarptautinėje plotmėje katalikai aktyviai dalyvauja įvairiose organizacijose, kurių vienos yra tarptautinės ir tarpvyriausybinės, kitos privatinės.

Pirmųjų tarpe yra Ekonominė ir Socialinė Jungtinių Tautų Organizacijos Taryba, Socialinė Komisija, specialios komisijos įvairiais klausimais, pagaliau UNESCO. Čia visur katalikai, kartu dalyvaudami su kitais, gali reikšti mintis, kurios turi konsultatyvines teises. Čia gali pasireikšti organizacijos ir pateikti projektus, pasiūlymus pagal socialinės krikščionybės doktrinos principus. Durys yra atviros.

Taip pat ir privatinės organizacijos gali tarti savo žodį. Iš jų paminėtina: Tarptautinės Katalikų Organizacijos (O.I.C.), kurių yra keturios dešimt (intelektualai, mokytojai, profesoriai, darbdaviai, darbininkai, gailestingosios seserys, žurnalistai ir t.t.). Kai kurios iš jų yra masių organizacijos, kaip Katalikų moterų organizacijų tarptautinė sąjunga, su 36.000.000 narių, Katalikų Darbininkų Organizacija (J.O.C.) su 2.000.000 narių, Tarptautinė krikščionių sindikatų Konfederacija su 3.000.000 narių, Krikščionių darbininkų sąjūdžių tarptautinė federacija su 3.000.000 narių. Visos jos gali kooperuoti tarptautiniame gyvenime, atstovauti, ginti, skleisti krikščionišką doktriną klausimais, kurie liečia tarptautinį gyvenimą, gali formuoti kompetentingus specialistus, apaštalus, tarptautiniais klausimais, užtikrint katalikų atstovavimą Jungtinių Tautų Organizacijoje ir kitose jos institucijose, gali darbuotis tautų susiartinimo klausimais.

Šiam visam darbui koordinuoti egzistuoja vadinamoji Katalikų Tarptautinių Organizacijų Konferencija, kur susirenka jų pirmininkai. Šventasis Sostas čia nuolatos atstovaujamas.

Šalia šios organizacijos veikia trys informacijos ir ryšių centrai tarptautinėms katalikų organizacijoms, būtent:

Tarptautinių Katalikų Organizacijų Informacijos centras, veikiantis Ženevoje, prie Jungtinių Tautų Organizacijos rūmų.

Tarptautinis Katalikų Civilizacijos centras prie UNESCO Paryžiuje. UNESCO organizacijoje Šv. Sostas turi savo nuolatinį stebėtoją.

Ryšių centras tarp Tarptautinių Katalikų Organizacijų ir Misijų su centru Romoje¹⁷.

Išvadoje galima teigti, kad tiek atskirų tautų gyvenime, tiek tarptautiniame gyvenime, socialinis krikščionybės pajėgumas gali nuolat pasireikšti ir jis turi galimumą savo mokslui, savo tiesoms skelbti. Katalikai gali įnešti daugiau susipratimo dvasios ir nuotaikų, susitaikymo dvasios ir daugiau vienumo (unite). Krikščionybės vaidmuo turi plačias galimybes, yra privilegijuotoje padėtyje ir gali daug padaryti.

V. Socialinio katalikų pajėgumo sąlygos

Kalbėdami apie socialinį krikščionybės pajėgumą, visai nutylėjome apie labai daugelį dalykų, kurių nereikia iš akių išleisti. Prsiminkime tik katalikų misijonierių darbus, atliktus įvairiose socia-

¹⁷ Mgr. Guerry, *L'Église et la Communauté des Peuples*, Paris, Bonne Presse, 1958 m., 286-300 psl.

linių problemų srityse visuose žemynuose, prisiminkime lygiai katalikų pagalbą tremtiniais. Štai Belgijoje veikianti *L'Aide a l'Église de l'Est*, vien 1958 m. yra davusi 9.447.647 prancūzų frankų pabėgėliams Prancūzijoje, kurios sumos 4.000.000 fr. atiteko lenkams. Šioji organizacija, daugiau žinoma *Oastpriesterhuelfe* vardu — rūpinasi pabėgėliais, Tylos Bažnyčia ir ateities paruosimo klausimais. Nekalbame specialiai ir apie labdarybės srityje turimus katalikų nuopelnus, nes tai nėra mūsų tikslas. Bet labdarybė visuomet katalikų darbe bus reikalinga ir ji yra būtina, nes Kristus yra pasakęs « Visuomet bus neturtingų jūsų tarpe ».

Daug gal galima būtų kalbėti apie socialinio katalikų pajėgumo sąlygas, priemones, bet čia pasitenkinsime tik svarbiausiais dalykais. Jų tarpe tik šiuos paminėsime :

1942 m. Pijus XII Kalėdų proga sakytoje kalboje yra kvietęs krikščionis į *croisade* įkurti krikščionišką socialinę santvarką. Ar tai buvo vykdoma katalikų bei jų vadų tarpe ? Atrodytų, kad tai tebuvo tik reliatyviai vykdoma. Žinodami padėti visokeriopais požiūriais, turime konstatuoti, kad reikalinga yra veikla ir kova kaip sako Yves de Montcheuil, S.J.: «Teisingumas yra pergalės rezultatas prieš priespaudą, anarchiją ir netvarką »¹⁸. Prisiminkime tai, kad « jokia tauta niekad neišsivadavo iš vargo ir skurdo, nepasiekė geresnės būties be didelio ir sudėtingo rimto visų žmonių darbo, tiek tų, kurie veda darbus, tiek tų, kurie įsakymus vykdo »¹⁹. Ir šiame darbe reikia visuomet prisiminti du būtiniausius dalykus — « institucijų reformą ir papročių pataisymą »²⁰.

Tad, svarbiausias ir pirmasis dalykas yra krikščionybės socialinės doktrinos pažinimas, jos skelbimas ir kova už ją. Vietoje «klasių kovos» šūkio, kurį skelbia marksistai, — atrodo, katalikai turėtų paskelbti šūkį « Kovą už Teisingumą »²¹.

Antroji socialinio krikščionybės pajėgumo sąlyga yra tinkamas katalikų įsisąmoninimas paklusnumo ir laisvės klausimu Katalikų socialinės doktrinos srityje, kaip ir visose kitose Katalikų Bažnyčios doktrinos srityse.

Visi gerai žinome ir suprantame, kad Katalikų Bažnyčia reikalauja visiško paklusnumo. Jei mes vieną kartą tariamės esą katalikai, tai nieku gyvu negalime leisti sau ginčyti Katalikų Bažnyčios

¹⁸ *L'Église et le Monde actuel*, 2e éd., 37 psi., Témoignage Chrétien, Paris, 1945.

¹⁹ Pijus XI, *Quadragesimo anno*, 274 psl. pagal vysk. V. Brizgio išleistas *Popiežių Enciklikas*.

²⁰ Pijus XI, ten pat 282 psl.

²¹ Lucien Guissard, A. A., *Catholicisme et progrès social*, 99 psl. Paris, Arth. Fayard, 1959.

skelbiamą doktriną. Laisvai mes įėjome į Katalikų Bažnyčios tikinčiųjų eiles ir laisvai jose pasiliecame. Jei laisvai pasiliecame — mes turime prisiimti vykdyti tai, ką skelbia Katalikų Bažnyčia, ar tai būtų dogmų srityje, ar socialiniais klausimais. Ir pasauliečiai, ne katalikai, pripažįsta, kad « Ten, kur yra *prisiimtas paklusnumas*, tik ten yra Laisvė ir niekur kitur »²².

Šiuo reikalu leidžiu sau priminti Paryžiaus arkivyskupo kardinolo Feltin 1958 m. gavėnios pastoralinį laišką, kuriame pasisako socialinės srities klausimu : «Katalikas žino, kad yra socialinė Bažnyčios doktrina ir kad ji yra jam privaloma. Pateikdama kataliko sąžinei tinkamos šviesos, jinai jam padeda paruošti labiausiai žmonišką socialinę ir ekonominę santvarką. Jinai sprendžia ir padeda pašalinti klaidas arba klaidingas reakcijas. Jinai apvalo kelią ir jį išlaisvina tinkamam konstruktyviniam ir sveikam darbui ». Jinai kataliko iniciatyvos nepanaikina, nes « Krikščionims priklauso jų pačių atsakomybė imtis politinių, ekonominių ir socialinių analizių ir pagal jas padaryti atitinkamas išvadas, kaip geriau būtų veikti. Katalikų socialinė doktrina nėra paruošta programa, kurią reiktų tik vykdyti. Patys katalikai turi veikimo programą paruošti, programą, kuri, vaduodamasi tąja doktrina, savo pažiūromis ir savo planais būtų tokia, už kurią pasauliečiai turėtų visišką atsakomybę »²³.

Žinome posakį *Roma locuta, causa finita*. Tad disciplinos ir paklusnumo reikalas katalikams, dirbantiems socialinėje srityje yra privalomas.

Baigiamosios mintys

Kalbant apie socialinę krikščionybės pajėgumą, svarbiausia reikia galvoti apie «socialinio teisingumo ir socialinės meilės atnaujinimą visuomenėje »²⁴.

Jau Tridento konciliume Laynez, 1562 m. rugsėjo 6 d. yra padaręs katalikams įspėjimą : « Meilė, kuri favorizuoja netikinčiuosius ir pamiršta katalikus — nėra tikra meilė »²⁵.

Jei katalikai nori tikrai vykdyti socialinę Bažnyčios doktriną — pirmoje eilėje jie patys savo tarpe turi būti vieningi ir vieni kitiems parodyti ne žodžiais, bet darbais tikrą krikščionišką meilę.

²² Citata iš Simone Wer pagal L. Guissard, A. A., *Catholicisme et Progrès Social*, Ten pat, 49 psl.

²³ Kardinolas Feltin, *Obéissance et Liberté dans l'Église*, 25 ir 26 psl.

²⁴ Pijus XI, *Quadragesimo anno*, pagal *Popiežių Enciklikas*, 298 psl.

²⁵ Mgr. J. Rupp, *Jean XXIII, l'Amérique Latine et nous*, straipsnis savaitraštyje *France Catholique*, 1959.I.21 d.

Tik tada jie galės tinkamiau ir sėkmingiau vykdyti Bažnyčios doktriną socialiniame gyvenime.

Savu laiku esu turėjęs paskaitą apie *Quadragesimo anno* Kaune. Baigdamas šį pranešimą, noriu tik pacituoti tos enciklikos žodžius :

« Tesusijungia tad visi geros valios vyrai, kurie po Bažnyčios Ganytojų akimis nori kovoti šitą gerą ir taikingą Kristaus kovą : ir visi Bažnyčios vadovaujami bei mokomi tesistengia kiekvienas pagal savo išmanymą, jėgas ir padėti šį tą įnešti į tą krikščioniškąjį žmonių visuomeninį atnaujinimą, kurį Leonas XIII savo nemirštamąja enciklika *Rerum novarum* pranašavo, “ neįžeidami savęs nei to, kas jų yra, bet kas yra Jėzaus Kristaus”»²⁶. «Reikia, kad dirbą socialinį darbą pasižymėtų išmintimi bei laisvu nuo įvairių kraštutinumų sprendimu ; kad jie ypatingai giliai būtų perimti Kristaus meilės, kuri viena tepajėgia maloniai, stipriai palenkti žmonių širdį ir valią teisybės ir žmoniškumo įstatymais »²⁷.

²⁶ P i j u s X I, *Quadragesimo anno*, pagal *Popiežių Enciklikas*, 308 psl.

²⁷ P i j u s X I, *Quadragesimo anno*, pagal *Popiežių Enciklikas*, 306 psl.

PANAUDOTA LITERATŪRA

- Heckel, R., *Christianisme et socialisme démocratique*, Revue de l'Action Populaire, Éd. Spes, Paris, mėnesinis žurnalas, 116 nr., Mars 1958.
- Boso, R., *Sociologie des relations internationales*, Ten pat, 127 nr., Avril 1959.
- Calvez, J.-Y., *Réalisme des principes sociaux de l'Église*, Ten pat 128 nr., Mai 1959.
- Chambre, H., *Compétition de l'Est et de l'Ouest*, Ten pat, 129 nr., Juin 1959.
- J. E., *Regards sur le Monde : L'actualité sociale dans le monde*, kelių autorių apžvalga, Ten pat, 130 nr., juillet-août 1959.
- Brizgys, Vysk. Dr. V., *Popiežių Enciklikos*, Lux, 1949 m.
- Directoire Pastoral en matière sociale, à l'usage du Clergé*, 3e éd., Bonne Presse, Paris, 1951.
- Code Social, Esquisse de la doctrine sociale catholique*, Nouvelle synthèse, Éd. Spes, Paris, 1948.
- Code de Morale Politique*, Synthèse Doctrinale, Éd. Spes, Paris, 1957.
- Code de Morale Internationale*, Nouvelle synthèse, Éd. Spes, Paris, 1948.
- La conscience chrétienne et les nationalismes*, Semaine des Intellectuels catholiques, 1958, Éd. Pierre Horay, Paris, 1959.
- Feltin, S. E. le Cardinal, *Obéissance et Liberté dans l'Église*, Lettre Pastorale, Carême 1958, Paris.
- Guerry, S. E. Mgr., *La Doctrine sociale de l'Église*, Bonne Presse, Paris, 1957.
- Guerry, S. E. Mgr., *L'Église et la Communauté des Peuples*, Bonne Presse, Paris, 1958.
- Guissard, Lucien, A. A., *Catholicisme et Progrès Social*, knygutė iš kolekcijos *Encyclopédie du Catholique au XXe siècle*, Je sais-je crois, Éd. Arthème Fayard, Paris, 1959.
- Guissard, A. A. Lucien straipsnis *Enseignement de l'Église et progrès social. Politique et Religion*, Cahier 26, 1959, *Recherches et Débats du Centre Catholique des Intellectuels Français*. Éd. Arthème Fayard, Paris.
- Montcheuil, S. J., Yves de, *Le Problème social*, straipsnis knygoje *L'Église et le Monde Actuel*, Témoignage Chrétien, Paris, 1945.
- Nicolas Jean, A. A., *Onze ans du Paradis*, Libr. Artème Fayard, Paris, 1958.
- Pensée Chrétienne et Communauté Mondiale*, Cahier 23, 1958, *Recherches et Débats du Centre Catholique des Intellectuels Français*. Éd. Arthème Fayard, Paris.
- Problèmes du Catholicisme Français*, La Nef, 5, Éd. Juillard 1953.
- Vallin, S. J. Pierre straipsnis *L'Enseignement Social. La vie de l'Église sous Pie XII*, Cahier 27, 1959, *Recherches et Débats du Centre Catholique des Intellectuels Français*, Éd. Arthème Fayard, Paris.

Dr. S. A. Bačkis

Paryžius

L'IMPORTANCE DE LA DOCTRINE SOCIALE DE L'ÉGLISE

par

Dr. S. A. Bačkis

Résumé

L'auteur expose les principes fondamentaux de la doctrine sociale de l'Église catholique. Il mentionne et critique les objections qui sont faites à cette doctrine.

Ensuite, il étudie le réalisme de la doctrine sociale de l'Église, ainsi que son rôle et son efficacité.

Puis, il indique les conditions du rayonnement de la doctrine sociale de l'Église et termine son exposé en soulignant que les catholiques doivent pratiquer la justice et la charité dans leur vie et chercher à se conformer à l'enseignement social de l'Église.

NAUJA PASAULIO SANTVARKA

Pijus XII savo 1942 m. Kalėdų išvakarių kalbą paskelbė per Vatikano radiją visam pasauliui. Jis tarp kita ko konstatavo joje, kad nors karas neįeina į Bažnyčios uždavinių katalogą, tačiau ji negali būti jo atžvilgiu abejinga. Šventasai Tėvas yra gamtinės ir antgamtinės santvarkos sargas, ir dėlto jo pareiga reikalauti vaduotis įstatymais ir dėsniais, kuriais paremtas žmogaus gyvenimas ir ant kurių pagrindo turės būti kuriama nauja pasaulio santvarka. Dabartinė socialinė santvarka neįstengia pasauliui duoti taikos, tad žmonės, kurie jos nori, turi stoti į naujos geresnės santvarkos kūrimo darbą. Pijus XII savo kalbose nurodo, kuriais būdais ir priemonėmis galima ta naujoji santvarka įkurti.

I. SOLIDARIZMO IDĖJA PIJAUS XII TEZĖSE

Žmogaus gyvenimo instinktas veda jį prie savo asmenybės išvystymo, pakilimo į platesnes minties ir veiksmo sritis, ar trumpiau tariant — tobulinimo savęs ir jį supančio pasaulio. To siekti reikalauja ir žmogaus būties tikslas. Tuo būdu žmogui rodo tuos pačius kelius ir jo gyvenimo instinktas, ir jo gyvenimo tikslas.

Žmogaus individas neatskiriama įpintas į tą bendruomenę, žmonių telkinį, kuris jį supa. Instinkte tarnauti tam, ko neapima individo reikalų-reikaliukų ratas, intuiciniame reikalavime dalyvauti tame bendruomenės ar žmonių telkinio vystymo ir tobulinimo darbe, surandame norą daryti kažką gera ir naudinga, kas, nors ir tarpšakiai, galėtų pateisinti (gyvenimo tikslo atžvilgiu) tas kūrybines pastangas, kurios išeina už kovos už būvį postulatų ribos, t.y. buvimo būtinumą ir išlikimą dauginimosi keliu.

Realiausias gyvenime faktas — žmogiškasis vienetas, individas. Telkinys yra abstrakcija, idėjinė santrauka. Tačiau individualinis gyvenimas kuriasi, vystosi ir turtėja darniame sugyvenime su kitais žmogiškaisiais vienetais, tarp kurių žmogus suranda savąjį išsivystymą.

Tarnavimas telkiniui, bendruomenei gali būti sąmoningas ir nesąmoningas. Toji tarnyba gali reikštis įvairiausiomis formomis.

Mokslininkas, menininkas, valstybės tarnautojas, fabriko darbininkas, ūkininkas, amatininkas, dirbdamas sau, tuo pačiu metu dirba ir bendruomenės gyvenimo tobulinimui. Kiekvienas darbininkas — proto ar rankų darbo — savo darbo naudingume randa pasitenkinimo. Net kukliausieji jų tarpe žino, kad kiekvienas jų darbas, kaip gyvenamo namo ar ūkio trobesių statymas, puspadžio kalimas, griovių laukuose kasimas ar pelkių sausinimas, krosnies statymas ar švarko siuvimas lengvina ir gerina jų ir jų šeimų gyvenimą. Be to, vieni jų žino, kiti tik nujaučia, kad tais savo darbais jie prisideda prie to didžiojo kūrybos reikalo ir pareigos žmonių gerovei ir kultūrai kelti realizavimo, kas sudaro žmonijos būtiną laimės sąlygą. Visa to žinojimas ar tik nuvokimas jiems patiems suteikia tikro moralinio pasitenkinimo.

Bet kokiame kūrybos pareiškingame žmogiškasis vienetas susiduria su bendradarbiavimo būtinumu ir čia jis išsiaiškina, įsisąmonina savo laimės artimą ryšį su kitų laime: savo artimo, grupės, pagaliau tautos, valstybės ir žmonijos. To ryšio išjautimas, supratimas yra solidarizmo esmė. Šiandien to ryšio reikalingumas ir svoris auga nepaprastai intensyviai. Jis tapo kiekvienos socialinės ar valstybinės veiklos išeities punktu.

Socialinis ir valstybiniai-organizacinis solidarizmas ne visuomet buvo lygiai vertinamas ir palaikomas. Net šiandien ne visų jis lygiai yra suprantamas ir gyvendinamas. Amžių eigoj valstybinio ir socialinio gyvenimo tvarkymas dažnai įgydavo tokių formų, kurios solidaraus sugyvenimo ir veikimo supratimą aptemdindavo, o solidarizmo apraiškas naikindavo pačioj užuomazgoj. Solidarizmo idėjos istorija neįeina į šio rašinio planą. Tačiau aiškumo dėliai bent trumpai teks paliesti jos senovės formas. Iš to lengviau suprastume, kokią evoliuciją joms teko išeiti.

Senajame pasaulyje visos valdymosi formos pripažindavo ir palaikydavo vergiją. Jos buvo įsisąmoninusios solidarizmo reikšmę, bet leisdavo jam pasireikšti labai siaurose ribose. Tų valdžių jėga formaliai rėmėsi religiniais nuostatais ir tradicijomis, bet praktikoje jose reiškėsi tiksliai aptartas valstybinis solidarizmas, tačiau jis buvo taikomas tik kaikiurioms socialinėms grupėms. Kur tik kūrėsi senovinė Europoje teisiškos valstybinės organizacijos, solidarizmo elementas įgaudavo pilnesnės ir aiškesnės formos, kuris derino valstybės interesus su tik piliečių dalies interesais, būtent — su pilna-teisių piliečių. Tai buvo graikų demokratijos laikotarpis ir Romos respublikos žydėjimo amžius. Perėjimas senojo pasaulio į autokratiškas formas, laipsniškai mažino, o vėliau visai sugriovė turėtą seniau valstybinį solidarizmą. Įsigalėjo kietas ir žiaurus despotizmas,

kuris palaidojo senąjį pasaulį griuvėsiuose. Senųjų amžių pasaulio materializmo griuvėsiuose išsilaisvino krikščioniškoji idėja.

Viduriniųjų amžių solidarizmas nepasireiškė valstybinė idėjoj, bet bažnytiniam ir korporaciniam gyvenime. Nepaprastai didelę bažnytinių organizacijų reikšmę viduriniųjų amžių pasaulietiškame gyvenime galima aiškinti tik tuo faktu, kad tada Bažnyčia buvo vienintelis visuotinis solidarizmo elementas ir kad ji bendrai su luominiu solidarizmu, kuris reiškėsi riterių moralė ir vieningai su luominių grupių (miestais, cechais, korporacijomis) akcija vedė nuolatinę ir nenuilstamą kovą solidarizmo dvasioj prieš valstybių tiranijos ir despotizmo formas.

Atgimusi Romos-graikų teisės ideologija, susijungusi su krikščioniškąja idėja, viduriniųjų amžių pabaigoj sukėlė aniems laikams tikrai didelę revoliuciją. Ji pasuko tuometinį valstybinį gyvenimą į aišką solidarizmo idėjos kelią. Tas solidarizmas buvo paremtas suderinimu individo teisių su valstybės ir tarptautinės bendruomenės teisėmis. Feodalinės sistemos griuvėsiuose pradėjo formotis didžiosios monarchijos. Jos turėjo plačią solidarizmo šūkių vardan ginti piliečius nuo feodalų tiranijos. Tai va, šiose sąlygose tuo metu gimė visa apimanti valstybė, kuri pasirinko harmoningą solidarizmo tendencijomis organizacija.

Beveik dviejų šimtų metų tarpe valstybinis solidarizmas plėtėsi ir brendo daugiau ar mažiau teisiškos monarchijos išorinėj priedangoj. Devynioliktasis ir dvidešimtis amžiai autokratinų monarchijų didžiumą nušlavė. Ant jų griuvėsių pasirodė jau apytobuliai suformuluota ir apibrendusi modernioji demokratybė. Ji į valstybinio gyvenimo vairuotojus statė vis didesnius piliečių sluoksnius, o galų gale paskelbė visus piliečius lygiateisiais.

Pasirašius Versalio traktatą ir įgyvendinus Tautų Sąjungos paktą, galima buvo manyti, kad solidarizmo idėjos pažanga tarptautiniuose santykiuose pralenks net evoliuciją valstybių vidaus santykiuose.

1933-1939 metų laikotarpis toms viltims kirto skaudų ir pavojingą smūgį. Tačiau Versalio traktato ir Tautų Sąjungos pakto dvasios ir paliktų realių pėdsakų tas smūgis negalėjo nušluoti. Pasiliko gyva ir tarptautinio solidarizmo idėja. Jos neparaližavo. Ji stūmėsi pirmyn, darė pažangą ir šiuo laikotarpiu ji, kaip psichologinis veiksnys, kartu su kitais tolygiais veiksniais suvaidino labai svarbų vaidmenį, sukeliant valstybių eilės reakciją prieš agresiją.

Tačiau po malonių pagrįstų vilčių laikotarpio po pirmo Didžiojo karo ištiko katastrofa. Praslinkus vos 20 metų po Tautų Sąjungos įkūrimo, solidarizmo evoliucija susvyravo pačiuose pagrinduose. Kaikurių valstybių vidaus gyvenime žmogiškojo individo, piliečio

teisės buvo nubrauktos materializmo ir totalistinės pasaulėžiūros vardan. Tarptautiniuose santykiuose pradėjo išsiutusiai siautėti grobuoniškas pikto egoizmo vadovaujamas nacionalizmas. Atsirado « vadų », kurie užmiršo, kad žmogus turi sielą, o kai kurios valstybės įtikėjo, kad tik jos turinčios teisės gyventi ir valdyti kitas tautas, kaip verges.

Iš to minčių ir jausmų chaoso, iš kančių jūros ir ligi šiol nematytų griuvėsių plotų galingai nuskambėjo Bažnyčios balsas, kaip nuskambėdavo tokiose aplinkybėse per visus jos ilgo gyvenimo amžius. Prabilo ji paprastais visiems suprantamais žodžiais, pastatė krikščioniškos religijos principais paremtus postulatus, harmoningai jungdama dvasinę viziją su žemiškojo gyvenimo žmonijos reikalais.

Tuo balsu pasauliui prabilo Pijaus XII Kalėdų išvakarių kalbos, sakytos nuo 1939 ligi 1942 metų ir toliau ligi jo mirties. Tas Šventojo Tėvo kalbas, pasakytas ligi 1942 m. imtinai, išanalizavo labai preciziškoj ir moksliskojo formoj prof. Guido Gonella Vatikano organe *L'Osservatore Romano*. Jo straipsniai šiame laikrašty buvo spausdinami nuo 1942 m. sausio 17 ligi gegužės 10 d. Neliesiu čia grynai politinių koncepcijų, kurios gali būti vertinamos, kaip prof. Gonellos asmeninės pažiūros. Svarbu įsigilint ir mintimis perskrost ateities santvarkos, geresnio pasaulio vaizdą, kurį mums pastatė prieš akis Pijus XII savo minėtose kalbose ir garsus Bolonijos profesorius savo doktrinaliniame jų išanalizavime.

Sukurti naujai tarptautinei santvarkai reikalinga viena galutinė ir būtina pergalė. Kokia ? « Nugalėti šalto, abejingo egoizmo jausmą »^x. Vienintelė jėga, kuri gali tą pergalę laimėti, yra solidarizmo jėga.

Kuo pasireiškia solidarizmas tarp tautų ? Pirmiausia tikslų vievingumu, tačiau išorinė jo apraiška yra teisiškai-tarptautinė santvarka. Šis solidarizmas nereikalauja bet kokio visų valstybių sujungimo į vieną visumą. Ne. Šis solidarizmas tik konfederuoja valstybių sutartą kiekį. Kas manytų, jog tarptautinis solidarizmas būtų sukonfederuotų valstybių laisvės paneigimas, klystų. Atvirkščiai, esmėje jis turi būti kiekvienos sukonfederuotos valstybės laisvės esminė sąlyga ir garantas, laidas.

Kiekviena valstybė, kuri rūpinasi savo kultūros kėlimu ir dvasinių bei materialinių gėrybių ugdymu ir gaminimu, nerūpina jų tik sau, bet paveda ir valstybių bendruomenės naudai. Tarptautinis solidarizmas reikalauja, kad kiekvienas valstybių-tautų bendruomenės narys vystytų ir ugdytų ne tik savo istorinį pašaukimą (vidinę

¹ Pijaus XII 1945 m. Kalėdų išvakarių kalbos 5 punktas.

vienybė), bet tą vystymą pritaikytą ir tarptautiniams reikalavimams (išorinė vienybė). Taip suprasti solidarizmo ir laisvės reikalavimai sukliudo, užkerta kelią tarptautiniams santykiams mėgsti tik tam tikros kategorijos valstybėms, uždarytoms ar savo privilegijų ar savo vargo ribose.

Pasiektoji krikščioniškosios idėjos dėka jungė tarp bendruomenės ir žmogiškojo vieneto, tarp solidarizmo ir laisvės yra geriausias tarptautinio sugyvenimo pavyzdys, nes jame randame visų tautų ir valstybių teisių ir solidarizmo pareigų harmoniją.

Taip suprastas Pijaus XII raginimas suteikti reikiamos vietos krikščioniškajai moralei tarptautiniuose santykiuose negali pasilikti be atbalsio. Tas Šventojo Tėvo balsas, nukreiptas į visus geros valios žmones, ragina kurti naują santvarką, paremtą teisingumu ir tarptautiniu solidarizmu. Tie geros valios žmonės turi atsiliepti į Apaštališkojo Sosto balsą ir stoti į darbą nurodyta kryptimi.

Susipažinti su Pijaus XII tezėmis, liečiančiomis geresnę tarptautinio gyvenimo organizaciją, yra pareiga ne tik kiekvieno kataliko, bet ir kiekvieno žmogaus, kuriam rimtai rūpi tautų, valstybių ir žmonijos ateitis.

II. Katalikų bažnyčios doktrina apie visuomeninio gyvenimo organizaciją valstybių viduje ir tarptautiniuose santykiuose

Šventasai Tėvas Pijus XII savo Kalėdų išvakarių kalbose nuo 1939 m. analizavo krikščioniškosios doktrinos visuomeninio valstybių vidaus gyvenimo pagrindus ir tarptautinius santykius. Formuluo-damas principus, kuriais turi remtis tarptautiniai santykiai, neiš-eidami iš krikščioniškosios etikos ir moralės ribų, Pijus XII pa-smerkė tas idėjas ir metodus, kurie aiškiai nesiderino su jo skelbia-momis tezėmis.

Savo Kalėdų išvakarių kalboje, pasakyoje 1942 m., Pijus XII pasmerkė :

1. totalistinių valstybių doktrinas ;
2. pripažinimą tam tikrų valstybių, rasių ir luomų interesų aukščiausią veiksmų ir elgsenos normą ;
3. išėmimą valstybių iš kontrolės ir kritikos ;
4. visokias materializmo formas, kurios skelbia žmonių bendruomenės valdžios nuosavybę ir nevaržomo su jomis elgimosi objektu ;
5. paskirų tautų egoizmą, izoliaciją ir tarpusavią jų neapykantą ;

6. sroves, kurios, būdamos tam tikrų grupių, luomų ar sąjūdžių tarnyboje, žaloja įstatimdavystes ir prievartauja teismus ;
7. laikymą tarptautinių sutarčių beverčiu aktu ir
8. valdžių pelno bei naudos troškimą kitų tautų sąskaiton.

Tas Pijaus XII tezes apie tarptautinių santykių problemas smulkiai išnagrinėjo Vatikano laikraštys *L'Osservatore Romano* prof. Guido Gonella. Jo studija minėtais klausimais, pavadinta *Esminės naujo tarptautinio gyvenimo prielaidos*.

Pačioje pradžioje mums kils klausimas, kokios saistomos galios turi ši prof. Gonellos studija ir joje skelbiami teigimai ? Iš esmės imant, neturi jokios moraliai saistomos galios. Jo studija tiek mums gali turėt vertės, kiek vertingas yra autoriaus autoritetas. Tačiau tas faktas, kad ji tilpo *L'Osservatore Romano* skiltyse ir faktas, kad ji yra išsamus popiežiaus kalbų komentaras, jai priduoja ypatingos reikšmės. Todėl kiekvienas katalikas, nagrinėdamas joje paliestus klausimus, drąsiai gali jo išvadomis naudotis be baimės iškrypti iš krikščioniškos moralės ribų.

Teisingas turtų padalinimas. — Pirmoje savo studijos dalyje prof. Gonella gvildena teisingo medžiaginių turtų padalinimo klausimą.

Priminęs, kad enciklika *Šertum laetitiae*, skirta J.A.V. vyskupams, yra žinomos enciklikos *Rerum novarum* santrauka, autorius nurodo, kad medžiaginės gėrybės yra Dievo sukurtos visiems žmonėms, todėl jos privalo būti visiems žmonėms prieinamos. To reikalauja teisingumo ir gailestingumo dėsniai. Kiekvienas žmogus, kaip žmogiškoji esybė, apdovanotas protu, turi prigimties jam suteiktą teisę naudotis žemės medžiaginėmis gėrybėmis. Tos teisės įgyvendinimas ir realizavimas paliktas tautos privalomiems įstatymams. Tačiau jos nieks neturi teisės panaikinti. Lygiai taip pat kilusi iš Dievo, prigimtoji tvarka reikalauja privatinės nuosavybės, nors sąlygotos, teisės pripažinimo ir laisvų gėrybių mainų teisės. Tačiau tų mainų priežiūros teisė palikta valstybei.

Toliau prof. Gonella tvirtina, jog pagal visuotinai pripažįstamą tarptautinių medžiaginių gėrybių doktriną žmonės yra sujungti tarp savęs ne tik natūraliniu ir betarpišku brolybės ryšiu, bet ir tarpišku valstybių bendradarbiavimu. Kiekvienas žmogus yra didžios žmonių šeimos narys. Kiekviena valstybė yra tarptautinės visuomenės narys. Tarpiškai per valstybes yra sudaryta žmonių bendrumą, todėl valstybės turi pareigos žadinti žmones prie bendradarbiavimo ekonominėje srityje.

Iš fakto, kad nėra valstybės visiškai ekonominiai nepriklausomos, kad kiekviena valstybė tų ar kitų medžiaginių jai trūkstamų gėrybių turi jieškoti kitose valstybėse, seka, kad valstybių bendradarbiavimas ne tik galimas, bet ir būtinas, neišvengiamas.

Prof. Gonella pabrėžia, kad valstybės, norėdamos mėgsti ryšius su kitomis valstybėmis, turi pripažinti savo piliečiams teisę bendradarbiauti ekonominėje srityje su kitų valstybių piliečiais. Autorius cituoja šv. Tomo Akviniečio doktriną, pagal kurią kiekviena valstybė, turėdama bet kokią nuosavybę, pripažintą teise, turi pareigos padaryti ją prieinamą ir kitoms valstybėms. Kiekvienas tautinis ūkis turi savo tarptautinę funkciją, kaip kiekviena privati nuosavybė turi savo socialinę funkciją. Tad valstybės turi būti tarpininku ar ryšiu tarp vienos tautos medžiaginių gėrybių ir gėrybių, kurios nėra perieinamos kitai tautai savo apgyventoj teritorijoje.

Tautinių mažumų teisės. — Prof. Gonella savo studijos vieną skyrių pašventė tautinių mažumų klausimams spręsti. Pijus XII tą klausimą palietė 1939 m. Kalėdų išvakarių kalboje, o išvystė ir pagrindė jį 1941 m. tokioje pat kalboje. Paskutinėje kalboje Šv. Tėvas yra pasakęs :

«Naujoji moraliniai dėsniais paremtoji santvarkoji negali būti vietos atviram ar slaptam persekiojimui tautinių mažumų kultūrinių ar kalbinių skirtumų, apsunkinimui ar visiškam sukludymui jų ekonominių gabumų išvystymo, jų natūralinio išsivystymo apribojimui ar panaikinimui. Juo skrupulingiau valstybės valdžia saugoja mažumų teises, juo skrupulingiau ji gali reikalauti iš mažumų atstovų, siekdama pageidaujamų rezultatų, lojalaus pilietinių pareigų atlikimo lygiomis su kitais piliečiais ».

Jau iš seno tautinių mažumų klausimu buvo dvi tezės. Viena jų. Jono Jokūbo Rousseau, skelbė, kad visiška nepriklausomybė turi būti pripažinta kiekvienai didelei ar mažai tautai nuo tos valandos, kai ji tos nepriklausomybės pareikalauja. Kita teorija skelbė, kad tautinių mažumų reikalaujamoji laisvė gali būti suteikiama. Įvedant federalinių valdžių formą, nes federalizmas, pripažindamas autonomiją, kaip federalinių sąjungų postulatą, suteikia tikrą laisvę ir pašalina visus nesusipratimus, kurie gali kilti tarp įvairių tautinių ar rasinių grupių.

Tarp minėtų dviejų teorijų tautinių mažumų klausimu tarpinė poziciją užėmė jėzuito Yves de la Brière tezė. Jis reikalavo esamos tarptautinės tautinių mažumų apsaugos sistemos praplėtimo ir patobulinimo, įvedant tautinių mažumų atžvilgiu įsipareigojimų generalizaciją.

Panašus pasiūlymas buvo patiektas 1929 m. Tarptautinio Teisių Instituto. To Instituto deklaracijos pirmasis straipsnis skelbė, kad «kiekvienos valstybės pareiga pripažinti kiekvienam vienetui lygias teises į gyvenimą, laisvę ir nuosavybę be skirtumo tautos, rasės, lyties, kalbos ir tikėjimo».

Prof. Gonella konstatuoja, kad įvairūs eksperimentai ir sistemos tautinių mažumų teisių tarptautinės apsaugos atžvilgiu bendrai imant yra įgyvendinti. Tačiau jis pabrėžia, kad kalbamoji tarptautinė tautinių mažumų teisių apsauga nėra nei vienintelė, nei pagrindinė apsauga.

Kur reikalinga jį ieškoti lojalumo santykiuos valstybės su mažumomis ? Prof. Gonella nurodo to lojalumo šaltinį šiuos Pijaus XII žodžius: pagerbimas kultūrinių ir kalbinių skirtumų. Šventasai Sostas nuo savo doktrinos nesitraukia ir jos kietai laikosi. Pavyzdžiui galima paimti tik dvidešimtojo amžiaus jo šiuo klausimu tarptautinius aktus. Tautinių mažumų klausimas sprendžiamas minėta linkme visoj konkordatų eilėj : konkordate su Lietuva 21 straipsnyje, su Lenkija — 23, su Italija — 22, su Vokietija — 29. *Lingua minoritarum tuenda* visuomet buvo ir yra labai rūpimuojamu klausimu Šventajam Sostui, ir kiekviena proga savo doktriną šiuo klausimu jis gina ir propaguoja.

Nusiginklavimas. — Paskirtame nusiginklavimui skyriuje prof. Gonella plačiau sustoja prie Leono XIII, Pijaus X, Benedikto XV ir Pijaus XI didelių pastangų nusiginklavimo idealui realizuoti. Daug sugaišo prie šio klausimo ir visa eilė didelių ir mažų valstybių. Garsiausia gal šiuo nusiginklavimo klausimu kalbama dabartiniu metu. Tačiau, kaip anais, taip lygiai ir šiais laikais absoliučiai nieko nepasiekta ir nieko nepadaryta. Tautų Sąjungos Pakto 8 straipsnis kalbėjo tik apie tautų ginklavimosi apribojimą, nustatymą minimumo, reikalingo valstybės saugumui ar įvykdyti įsipareigojimams, kuriuos valstybės yra prisiėmusios.

Studijos autorius ilgiau panagrinėjęs 1932 m. nusiginklavimo konferencijos istoriją ir jos nepasisekimo priežastis, baigia šiais Pijaus XII žodžiais : « Reikalinga beveik antžmogiškų jėgų ir geros valios, kad užgriuvusias mums kliūtis ir sunkumus nugalėtumėm ir ginklavimosi apribojimo problemą sėkmingai išspręstumėm ».

Prof. Gonella čia daro visai teisingą pastabą, kad ginklavimosi apribojimas galimas vien tik tada, kai visų nuoširdžiai bus priimtas *pacta sunt servanda* — « sutartys išlaikytinos » principas. Padarytoms sutartims išlaikyti valstybės turi sukurti tarptautines institucijas, turinčias pakankamai autoriteto ir galios garantuoti saistančių sutarčių vykdymą ir, reikalui atsiradus, jas revizuoti pagal teisingumo ir lygybės principus.

Sutarčių gerbimas. — Valstybių sutartims autorius skiria daug reikšmės ir svarbos. Tam klausimui jis pašvenčia savo studijoje tris skyrius. Ketvirtajame skyriuje autorius gvildena sutarčių gerbimo pareigą. Pacitavęs atitinkamų ištraukų iš Pijaus XII Kalėdų išvakarių 1939, 1940 ir 1941 m. kalbų, kuriose popiežius ragina pasaulį grįžti prie senos normos *pacta sunt servanda*, prof. Gonella pabrėžia, kad ta norma, kaip vienu esminiu pagrindu, turi būti paremtas visas naujos tarptautinės santvarkos pastatas. Šia proga jis polemizuoja su pozityvistine teorija, liečiančia tarptautinę teisę, įrodinėdamas, kad *ratio obligandi* bet kurios tarptautinės sutarties turi turėti moralinį pagrindą, o nesiremti vien tik suinteresuotų šalių jos sudarymo faktu. Autoriaus teisingu teigimu, tarptautinėj teisėj negali būti vietos etiškajam agnosticizmui. Dėl to principas *pacta sunt servanda* tik tada gali būti tarptautinės teisės piliorium, kai kartu su juo bus priimta ir pripažinta tarptautinė etika, kuri yra ne kas kita, kaip krikščioniškoji moralė.

Žmonijos saugumas tegalimas tik visuotinai nusiginklavus. Visuotinai nusiginkluoti tegalima tik grąžinus pasitikėjimą sutartimis. Tas gi pasitikėjimas laimėti galima tik tada, kai pačios sutartys bus paremtos moraliniais principais ir krikščioniškąja etika.

Kokia yra jėga antmestų sutarčių saistomoji galia? Tokios sutartys paprastai pasirašomos taikos konferencijose, pasibaigus ginkluotiems konfliktams. Kai tik pasikeičia pralaimėjusių jėgų santykis su laimėjusiųjų, valstybės, kurios save laiko nuskriaustomis, taikos sutartį laiko niekine, kaip prievartos padarą, ir siekia ją nusikratyti. Kaip šitą klausimą sprendžia prof. Gonella? Jis jį sprendžia, kaip spręstų kiekvienas teologas, prisilaikęs krikščioniškosios etikos dėsnių. Tokios rūšies taikos sutarčių saistomoji galia priklauso nuo to, kiek jų turinys suderintas su teisingumo reikalavimais. Tad pradėti reikalinga nuo to, kad pačios sutartys būtų moralinės ir teisingos, kad jos atitiktų tautų prigimtąją teisę. Jei norima turėti sutartis, kurioms turi būti taikoma norma *pacta sunt servanda*, tai jų negalima remti momento jėgų santykių, bet teisingumu. Sutartis be teisingumo virsta kontraktu, kurio amžius priklauso nuo tai ar kitai kontragentų pusei naudingumo.

Pacta sunt servanda. — Prof. Gonella, jieškodamas sutarčių saistomosios galios krizės priežastį, primena Pijaus XII žodžius apie reikalą įkurti «institucijų, kurios galėtų garantuoti priimtų įsipareigojimų sąžiningą vykdymą», ir pažymi, kad tos krizės, kuri pradėjo reikštis nuo pirmo Didžiojo karo pabaigos ligi tol negirdėtu spartumu, priežastis yra normos *pacta sunt servanda* negerbimas ir nustojimas ją laikyti pareiga. Tokios būklės skaitlingų ir įvairia-

rūšių priežasčių tarpe autorius nurodo ir sutarčių infliaciją tarp 1919 ir 1939 metų, ypač tarp Europos valstybių sudarytų.

Pastaraisiais laikais sutartys nyksta dėl moralinės atmosferos ir aiškaus kolektyvinio jas gerbti pareigos supratimo trūkumo. Toks reiškinys aiškintinas faktu, kad sutartys nebuvo geros ir kad nebuvo tinkamos instancijos, kuri galėtų pravesti tokių sutarčių reviziją.

Prof. Gonella, apžvelgęs tarp dviejų karų sudarytų sutarčių daugybę, pabrėžia jų blogą valią, tikslų simuliaciją, tų tikslų nemonalumą ir, jei jų įvykdymo priemonės nėra pritaikytos prie nustatytų tikslų didumo, tai yra pagrindo įtarti, kad tame metode slypi piktoji valia.

Sutarčių revizija. — Autorius, liesdamas tarptautinių sutarčių revizijos klausimą, primena, kad šalia jau minėto etiškojo prado tarptautinių santykių tvarkyme reikalingas ir dinamiškas veiksnys, ir tuoj pat cituoja Šv. Tėvo žodžius, kuriais reiškiamas pageidavimas «įkurti institucijas ne tik sutarčių vykdymą garantuojančias, bet ir pravedančias jų revizijas ir papildymus, paremtus teise ir teisingumu». Pijaus XII tezių komentatorius, atmetęs kraštutinį utilitarizmą ir absoliučiai antirevizionistinę doktriną, eina prie žinomos tarptautinėj teisėj klauzulės *rebus sic stantibus* nagrinėjimo. Jis pabrėžia, kad ir ši klauzulė privalo remtis tarptautine, t.y. krikščioniška morale. Tik tuomet atsiras galimybės teisingai išspręsti priešingybę tarp sutarčių vykdymo ir gerbimo ir formaliai ir materialiai apriboto būtinumo kai kuriais atvejais daryti sutarčių reviziją ir papildymus bei pakeitimus.

Prof. Gonella sutarčių revizavimo šalininkas. Jis gina savo tezę, tačiau čia pat nurodo ir to revizijonizmo ribas. Revizionizmo mastas toks jo nurodomas — sutarčių revizionizmas negali stoti opozicijon principui *pacta sunt servanda*. Išvengti tai opozicijai revizionizmas turi būti atremtas teisingumu ir teise, išmintimi ir objektyvumu bei nustatytu reikalu. «Sutarčių gerbimas ir išlaikymas — principas, revizionizmas — išimtis, kuri principą patvirtina, rašo jis. Sutartys revizuojamos ir keičiamos tik dėl to, kad jos gerbtinos ir išlaikytinos, o ne dėl to, kad jos būtų žalojamos ir prievartaujamos ».

Nustatyti sutarčių revizijų priežastims ir būdams autorius svarsto visas tuo reikalu esamas teorijas :

1. intereso teoriją ;
2. teoriją *salus reipublicae suprema lex esto* ;
3. *rebus sic stantibus* teoriją ir
4. vidaus įstatimdavystės konflikto su tarptautinėmis sutartimis teoriją.

Šią paskutiniąją teoriją autorius kategoriškai atmeta, pažymėdamas, kad ją priėmus tarptautinėj teisėj kiltų didžiausia maišatis ir chaosas.

Teorija *rebus sic stantibus* dažnai praktikoje naudojama. Autorius jos neatmeta, bet pažymi, kad ji palaikytina su sąlyga, būtent — jei jos panaudojimo reikalauja teisingumas ir ji naudojama vaduojantis tarptautine morale, tačiau jėgos panaudojimą šiame atveju autorius griežtai atmeta. Kai įvyksta faktinių pasikeitimų, kurie saistomąją sutartį padaro neteisingą, tuomet panaudojimas principo *rebus sic stantibus* yra pozityvus revizionizmas, bet tik tada ir tokiomis sąlygomis. Kokiu būdu šis principas naudotinas sutarčių revizijose? *Nemo iudex in causa propria*, todėl kalbamo principo panaudojimo sutarties revizijai vienas kontragentas negali išspręsti. Tai gali padaryti tik bet kuri objektyvi kompetentinga institucija, apie kurią bus kalbama sekančiame skyriuje.

Autorius, išeidamas iš institucionalizmo prielaidų ir pasisakydamas prieš voliuntaristinę valstybės primatą teisės srity, pabrėžia tarptautinės bendruomenės natūralumą ir akcentuoja būtiną reikalą jai suteikti teisinį charakterį, kad prigimtoji teisė lygiai su pozityvine teise jos veikimo ribose būtų pripažįstamos besąlyginiai saistančiomis galiomis. Nustatyti teisingai tarptautinei santvarkai būtina sąlyga — pereiti iš voliuntaristinės fazės į institucionalinę tarptautinės bendruomenės esminės sampratos prasme. Tik tada, kai teisinė tarptautinė santvarka nebus paremta valios aktu, bet valstybių bendruomenės, ne tik politinės, bet ir teisinės, natūralinės tikrovės esimo faktu, galės prasidėti nauja tautų sugyvenimo era. Tam tikslui pasiekti reikalinga išlyginti santykį tarp faktinės būklės ir teisinės, o tai pasiekti gali padėti tik tikslus teisingumo supratimas ir jo gyvendinimas.

Tarptautiniai-teisinės institucijoms skiriami uždaviniai:

1. garantuoti sutartims gerbimą ir išlaikymą ;
2. atsiradus pagrįstam reikalui, praveisti sutarčių reviziją ;
3. neprileisti sutarčių žalojimo ir sauvališkų jų aiškinimų.

Tame pačiame skyriuje prof. Gonella kalba apie valstybę, kaip tarptautinės bendruomenės veiksnį. Pirmiau kalbėta prasme tarptautinė institucija valstybę ištraukia iš izobacijos ir sušvelnina absurdinį neriboto suverenumo supratimą. Nagrinėdamas teorijas, kurios siekia sukurti vieną pasaulinę pagal formulę *žmogus — viena valstybė* valdžią, autorius jas atmeta, teigdamas, kad esamos valstybės yra natūralus tarpininkas tarp žmogiškojo vieneto ir tarptautinės bendruomenės. Deramas pavienių valstybių vertinimas ir gerbimas

reikalauja, kad tarptautinės institucijos turėtų lygybinį charakterį, nes valia, kuri vairuoja tarptautinius santykius, negali būti hegemoniška, t.y. stipresniojo valia, bet grupių valia, kurios turi savo partikuliarinių interesų, kitaip tariant, ta valia turi būti socialinė, t.y. institucijos valia, kuri sukuria *ius super partes*.

Tarptautinė organizacija. — Prof. Gonella. nagrinėdamas Tautų Sąjungos esmę, pažymi, kad pamėginta seną ir netinkamą valstybių pusiausvyros sistemą pakeisti tarptautinio legalumo sistema, kurioje tarptautinės institucijos turėtų būti pozityviai reguliuojančiais valstybių teises ir pareigas organais. Jis čia pat pažymi, kad tas mėginimas teigiamų rezultatų nedavė, bet parodė tautų siekimus ir aspiracijas.

Tarptautinių institucijų esmę, istoriją ir krizes autorius nagrinėja savo studijos aštuntame skyriuje. Jis čia analizuoja vėlyvesniųjų laikų daugiausia žinomų tos rūšies 20 sąjungų, ypač Tautų Sąjungos ir Panamerikoniškos Unijos, charakterį, funkcionavimą ir jų vidaus gilią krizę, kuri pakirto pasitikėjimą jomis ir tikėjimą jų reikalingumu. Vienintelė išeitis iš tos liūdnos padėties — kurti naują Tautų Sąjungą, paremtą krikščioniškuoju mokslu ir natūraline teise, ką pasauliui buvo pasiūlęs 1920 m. gegužės 23 d. Benediktas XV savo žinomoj enciklikoj *Pacem*.

Kalbėdamas apie Tautų Sąjungos istoriją ir jos kritimo priežastis, autorius nurodo, kad joje buvo reprezentuojamos dvi valstybių grupės. Vienos grupės atstovų manymu Tautų Sąjunga buvo tam, kad palaikytų *status quo*, kitos gi reikalavo radikalinio pakeitimo. Abiejų grupių valstybių atstovai Tautų Sąjungą laikė savo politikos įrankiu. Tiesa, dar buvo ir trečioji, vadinama «išmintingųjų» valstybių grupė, kurių išmintis pasireiškė tylėjimu ir indiferentiškumu. Autoriui rūpi, kaip pats pasisako, ne tiek praeitis, kiek jieškojimas būdų išsaugoti įvykdytų patyrimų vaisius.

Ryšium su tuo, kas buvo pasakyta, autorius stato šiuos klausimus:

1. Ar tarptautinės institucijos turi būti visuotinės? Atsako teigiamai su viena pastaba, kad turi tas klausimas evoliucionuoti.
2. Ar, turint vieną visuotinę Tautų Sąjungą, gali būti šalia jos dar kitos dalinės tarptautinės organizacijos? Į šį klausimą atsakoma taip pat teigiamai.
3. Ar Tautų Sąjungoj valstybės rūšiuojamos lygybės ar hierarchijos principu?

Autorius gvildena dvi paskutiniąsias tarp savęs priešingas nuomones. Jo manymu tas klausimas prarastų savo aštrumą, jei vals-

tybių bendruomenė atsirastų evoliucijos eigos kelyje : pradžioje atsirastų regionaliniai valstybių susijungimai, paskui kontinentaliniai. Jie, turėdami daugiau organinį charakterį, eliminuotų skirtumų reikšmę tarp mažųjų ir didžiųjų valstybių. Tačiau kiekvienu atveju negali būti tokia Tautų Sąjunga, kuri nepripažintų kiekvienam savo nariui — valstybei suverenumo teisių. Lygybė, bent teisinė, Tautų Sąjungoj būtina. Be visų valstybių — didelių ir mažų — Tautų Sąjungos narių suverenumo teisių ji negalėtų būti Tautų Sąjunga, kaip tarptautinė valstybių bendruomenė.

Autorius, kietai pabrėžęs politinės lygybės reikalingumą, prileidžia tam tikrą jų skirtumą ekonominėje politikoje. Čia jis pacituoja iš Pijaus Xn 1941 m. Kalėdų išvakarių kalbos šiuos žodžius : « Jei neišvengiama, kad didžiosios valstybės, dėl savo didesnių galimybių, tiesių kelius sudaryti ekonominėms grupėms tarp savęs ir silpnesnių tautų, tai ir šiuo atveju toms mažesnėms valstybėms pasilieka neabejotina teisė į jų laisvės pagerbimą politinėje srityje, nes tai yra bendrojo gėrio interese». Prof. Gonella prie šių Pijaus XII žodžių jungia tokį svarbų jų paaiškinimą: iš to neseika, kad didesnės valstybės šiuo atveju įgautų didesnių teisių, bet turi reikšti, kad jas aisto didesnės pareigos ir didesnė atsakomybė tarptautinės bendruomenės atžvilgiu.

Iškyla klausimas, ar kalbėtos Tautų Sąjungos funkcijos turi būti tik preventyvinės ar ir represyvinės ? Autorius nedvejodamas atsako, kad busimosios Tautų Sąjungos nariams, pasiekus tam tikro politinio subrendimo, ji turi turėti ne tik preventyvines, bet ir represyvinės funkcijas, nes visuomeninė santvarka negali būti garantuota ir apsaugota tokio organo, kuriam palikta tik svarstomoji galia. Tokia Tautų Sąjunga turi turėti vykdomąją ir teisminę galią. Tuo tikslu turi būti Tarptautinis Tribunolas, kaip pastovus privalomojo arbitražo organas.

Baigdamas tarptautinių institucijų esmės ir krizių priežasčių gvildenimą, autorius daro išvadą, kad busimoji Tautų Sąjunga turi būti sukurta iš laisvų ir nepriklausomų valstybių, kurių suverenumas turi būti tam tikrame laipsnyje aprėžtas, bet ne panaikintas, kaip būva sufederuotose valstybėse, kurios turi bendrą teritoriją, bendrą valdžią ir tt. Tad, kai kalbama apie tarptautinės politikos krypimą į naujos formos federaciją, tęsia toliau autorius, neprivalome to žodžio suprasti grynai techniškąja prasme. Priėmus taip suprastą federaciją, priiimtume utopiją paremtą valstybių sąjungos idėją, kurios pagrinde būtų ne tarptautinė teisė, bet tam tikra ypatinga vidaus teisė. Toks reiškinys būtų abstrakcija ir aistorinė idėja, neturinti atramos faktuose. Jei toks valstybių susijungimas taptų aktualus, jo negalėtume pavadinti valstybių sąjunga, nes

visą valdžią ir lemiamą balsą turėtų centralinė valdžia, o įėjusios į tokią sąjungą valstybės nebeturėtų jokios valdžios ir jokio balso.

Jei kalbama apie naujas federalines tendencijas, tai jas reikalinga suprasti kaip artesnio ir glaudesnio valstybių bendradarbiavimo tendencijas, siekiančias sustiprinti valdžią tam tikrų valstybių grupių, įgalintų nustatyti paskirų valstybių galių ribas. Tos grupės savo ruožtu turi pripažinti tarptautinės teisės aukščiausią autoritetą.

Devintajame studijos straipsnyje liečiamas neapykantos klausimas ir jos nugalėjimo būdai. Sukūrimas tokios moralinės atmosferos, kurioje nėra vietos neapykantai, yra pagrindinė sąlyga parengti naujai tarptautinei santvarkai palankią dirvą. Neapykantos nugalėjimo postulatas yra iškeltas Pijaus XII 1940 m. Kalėdų išvakarių kalboje. Šalia minėto postulato yra ten išvardinti ir kiti, būtent:

1. nepasitikėjimo nugalėjimas,
2. politinio ir teisinio utilitarizmo nugalėjimas ir
3. kolektyvinio egoizmo nugalėjimas.

Neapykanta melu, šmeižtais, intrygomis tautas kiršina ir skaldo. Ją reikalinga pakeist krikščioniškąja meile, nes tik ji naikina blogio jėgas, stiprina teisingumo supratimą ir atskleidžia susipratimo ir taikos galimybes.

Liečiamas čia klausimas yra didžioji filipika prieš neapykantą, aroganciją, puikybę, egoizmą, prievartą ir tt. Straipsnis aiškiai nukreiptas prieš nacių ir fašistų mentalitetą. Autorius, pasirėmęs žmonių vienoda prigimtimi, skelbia, aiškindamas Pijaus XII tezes, visų žmonių lygybę ir tautiškosios prigimties pagarbą. Krikščionybės mokslu žmogų reik mylėti tokį, koks jis yra, t.y. žmogų reik mylėti su visa tuo, ką jis myli, vadinasi — ir su jo prisirišimu prie savo krašto ir tautybės bei su jo tėvynės meile.

« Tautybes skiria fiziniai ir psichologiniai veiksniai, rašo autorius, o ne moraliniai, tuo būdu seka visų individų ir tautų moralinė lygybė ». Tai autorius labai stipriai pabrėžia.

Krikščionybės vaidmuo tarptautiniam gyvenime. — Dešimtame straipsnyje prof. Gonella nagrinėja klausimą, kokis turi būti santykis tarp religijos ir naujos tarptautinės santvarkos kūrimo darbo. Apie tai kalbėjo Pijus XII savo 1941 m. Kalėdų išvakarių kalboje. Čia prof. Gonella analizuoja religijos įtaką į tarptautinę teisę ir papročius, pabrėždamas, kad laicizuojant juos silpninamas sutarčių gerbimo principas, kuris nustoja savo kilnaus charakterio ir tampa tarptautinių sutarčių saistomosios galios visuotinės krizės šaltiniu. Tačiau krikščionybė nepasitenkina tik minėtu vaidmeniu. Ji įveda į tarp-

tautinę teisę pozityvinių kūrybinių, paimtų iš krikščioniškos moralės, pradų, apie ką buvo anksčiau kalbėta. Čia prof. Gonella nagrinėja taip pat ir teisingojo karo problemas, pažymėdamas, kad tarptautinės teisės pagrindus yra padėję krikščioniškieji teologai ir filosofai. Todėl visai teisingai Pijus XI savo enciklikoj *Ubi arcano Dei* Bažnyčią pavadino tautų teisės sargu, nes geresnė tarptautinė santvarka gali būti kuriama tik vadovaujantis krikščioniškos vienybės, bendradarbiavimo, broliškumo ir universalizmo principais, ar kitaip tariant — religijos ir Bažnyčios mokslu.

Šia proga autorius aiškina, kad tautų bendruomenė krikščioniškosios doktrinos prasme nėra tas pats, kas yra internacionalinis kosmopolitizmas. Šis pastarasis kalba apie visuotinę valstybę, kaip pasaulio piliečių valstybę. Autorius tokią pasaulio visuotinę valstybę vadina klaida, utopija, pažymėdamas, kad tarp gyvo žmogaus ir visuotinės bendruomenės yra dar kitokių realių bendruomenių formų. Tarp izoliacinio nacionalizmo ir utopijos yra tikroji doktrina, pagal kurią visų pavienių valstybių bendruomenių, suorganizuotų prigimtosios teisės dėsniais, realizuojama brolybė. To klausimo gvildenimas baigiamas konstatavimu, kad krikščionybės genijus yra integracinis genijus.

Analizuodamas tarptautinio teisingumo klausimą ir silpniesiojo teisių apsaugojimo reikalą, autorius rašo, kad joks valstybės reikalas niekad negali įgalinti pažeisti silpnesnės valstybės teises, pridurdamas, kad tarptautinio teisingumo tikslas — *bonum commune* — bendrasis gėris, visų valstybių, ne tik stipriųjų.

Autorius daugiau vietos skiria neteisingam, nusikalstamam karui, kuris skelbiamas ne savo teisėms ginti, bet pelnui. Toks karas smerkiamas. Jis čia pacituoja Tacito žodžius: «Yra valstybių, kurios karu nori laimėti tai, kas galima laimėti darbu». Smerkiamas taip pat ir baudžiamasis karas, kuris iš tiesų nėra tokis, bet tik tuo vardu pridengiamas. Šis tarpsnis autoriaus taikomas vokiečiams ir italams.

Išgaunamas išpūdis, kad autorius pripažįsta teisę karu paremti ar ginti teisingumą. Iš tiesų gi autoriaus vedamoji mintis tuo klausimu tokia: stengtis teisingumą gyvendinti be ginkluotų pajėgų panaudojimo.

Tautų solidarumas. — Paskutiniame savo studijos straipsnyje autorius nagrinėja tautų solidarumo problemą. Jis čia vysto Pijaus XII tezę apie galutinį pašalinimą iš tarptautinio gyvenimo kolektyvaus egoizmo, nepaisant iš kokios pusės jis reikštųsi — valstybės, rasės, ar tautos. Geriausia priemonė tam tikslui pasiekti — aiškus ir pastovus įsisąmoninimas, kad ir didžiąsias ir mažąsias val-

stybes riša natūralus ir organiškas vienų nuo kitų priklausomumo ir bendrų interesų ryšys ir tuo būdu jos lyg iš augšto skirtos jungtis ir bendradarbiauti. Tai esminis valstybių solidarumo pagrindas. Tas solidarumas turi būti paremtas giliu ir gyvu teisingumo ir laisvės supratimu ir vertinimu. Tik ant tokių pamatų pastatytas tarptautinis solidarumas gali palengvinti įvesti tarptautinę santvarką ir ją išlaikyti. Nevienam toks tarptautinis solidarumas atrodo svaja, nerealii dalyku. Tiesa, tai nelengvai pasiekiamas idealas, bet krikščioniškosios moralės atmosferoje ir įtakojime ta svaja gali būti paversta tikrove.

Egoizmas savo pasėkomis skaudžiai paveikia valstybės gyvenimą iš vidaus ir iš oro. Iš oro jis pažeidžia valstybės garbę ir suverenumą, iš vidaus gi — žmogaus laisvę. Vienintelė jėga nugalėti egoizmui — tarptautinio solidarumo jėga.

Autorius aštriai kritikuoja vokišką nacių teoriją, kuri aukoja vienos valstybės teises kitos naudai. Tokiai teorijai jis nepalieka vietos praktiškajame gyvenime. Visos valstybės turi lygią teisę gyventi. Jas turi jungti tarptautinis solidarumas į vieną šeimą. Valstybių solidarumas yra natūralinės tvarkos ir organiškos tarpusavio priklausomybės kūrinys ar padaras.

Aiškiai ir tiksliai aptaręs, kas yra valstybių organiškas solidarumas, autorius stabteli prie vieno įdomaus, bet keisto reiškinio, būtent, kad vidinis solidarizmas, siekiąs įveikti klasių ir visuomeninių interesų skirtumus, daro labai didelę pažangą, išorinis gi solidarizmas lyg stabo ištiktas nedaro jokios pažangos ir iš vietos nejuda. Todėl autorius ragina valstybes perkelti vidaus solidarumo metodus į tarptautinę dirvą.

Ekonominis solidarizmas grindžiamas valstybių gamybos ryšiais, migracijos palengvinimais ir tt. Jis daro neįmanomą privilegijuotų bei egoistiškų monopolijų išlaikymą.

Juridinis arba teisinis solidarizmas yra tiek aiškus ir būtinas tarp valstybių, kad autorius tam klausimui net vietos daug neskiria. Autorius taip rašo šio tarpsnio pabaigoj : « Nepakanka tik kalbėti apie solidarumą. Jo yra ir vilkų tarpe ».

Tarptautinis teisingumas negali vaduotis vadinamos *natūralinės selekcijos* procesais, nes toks teisingumas leidžia stipresnėms valstybėms eliminuoti silpnesniąsias ir realizuoti supremacijos ir vergijos solidarumą. Solidarus teisingumas turi nustatyti tarp stipriųjų ir silpnųjų valstybių moralinę pusiausvyrą.

Su solidariu teisingumu ankštai surišta solidari atsakomybė. Kolektyvinis saugumas priklauso nuo privalomo įsipareigojimų išpildymo. Privalus įsipareigojimų vykdymas yra solidarumo garantas. Solidarumas valstybių tarpe turi reikštis ne tik taikos metu, bet

ir tada, kai reikalinga ginti atsidūrusios pavojuje valstybės teises ir kai jos teisės yra pažeistos ir sulaužytos. Tokiais atvejais ir karas leistinas.

Tarptautinis solidarumas nenaikina valstybių laisvės ir nepriklausomybės, atvirkščiai — jas garantuoja. Pijus XII akcentuoja « valstybių autonomiją ir nepriklausomybę ir laisvųjų solidarumą, o ne despotų ir vergų ».

Toliau prof. Gonella, aiškindamas, kas yra laisvė sujungta su įsipareigojimais ir pareigomis, ir pasisakydamas prieš uždaras kastas tarp valstybių, smerkia vadinamų *intouchables* — neliečiamųjų ir rasistų teorijas. Jokia valstybė negali būti tik įrankiu, baigia autorius, nes kiekviena jų yra reliatyvus tikslas integruojančioj tikslus sistemoje.

Studija baigiama priminiu, kad visų žmogiškųjų individų, visų tautų ir valstybių tikslas yra brolybė, krikščionybė, ir žmogaus asmens vertybės gerbimas bendradarbiavime ir artimo meilėje. « Kas padeda kitiems — sau padeda, teigia autorius, kas smerkia kitus — save smerkia ».

Išvados. — Įsigilinę į *L'Osservatore Romano* nagrinėtos prof. Gonellos studijos, — kuri yra, kaip esu minėjęs pradžioj, kruopštus ir vertingas Pijaus XII Kalėdų išvakarių kalbų komentaras, — reikšmę ir vertybę, turime pabrėžti ir gerai įsisąmoninti šias Šv. Tėvo tezes:

1. Privalu besąlyginiai gerbti tautų ir valstybių esimo teises. Hegemonijos idėją ir valstybių hierarchijos sampratą, kaip teisės valdyti kitas tautas ir joms antmesti savo valią, pasmerkti.

2. Pripažinti tarptautinio solidarizmo idėją, paremtą kolektyviniu saugumu ir lygiu valstybių bendradarbiavimu.

3. Pripažinti būtinybę valstybių vidaus organizavimosi laisvę. Šitas organizavimasis turi būti paremtas morale, krikščioniška etika ir individo prigimtąja teise.

4. Pripažinti dėsni, kad jokiai valstybei nevalia vienašaliu sprendimu atsisakyti nuo prisiimtų sudarytose sutartyse įsipareigojimų ir tai teisinti « įvykusiū faktu » ar jų nesuderinimu su krašto konstitucine teise.

5. Smerkti visus teroro ir persekiojimo metodus, kuriuos okupantai vartoja užgrobtuose kraštuose, lygiai taip pat ir tas teises koncepcijas, kuriomis yra pagrįsta nacių teorija.

6. Realizuoti tuos tarptautinio bendradarbiavimo postulatus, kurių buvusi Tautų Sąjunga neįstengė įgyvendinti.

7. Priimti vidaus solidarizmą, kaip vienintelę priemonę pašalinti iš visų tautų ir valstybių klasių ir visuomeninių interesų skirtumams ir kaip tarptautinio solidarizmo pagrindą.

Nevienas pasiges Šv. Sosto žodžio apie bolševizmą. Jo nėra. Kodėl? Prof. Gonella išnagrinėjo Pijaus XII kalbas, pasakytas ligi 1942 m. pabaigos. Tuo metu aktualiausias klausimas lasvajam pasauliui buvo nacionalsocializmas. Jo grėsmė baugino visus Vakarus. Tad ir popiežius tik jam skyrė žodį, kur jis rišosi su nagrinėjama klausimais. Kai baigėsi karas ir bolševizmas pasireiškė visa savo kruvina veikla, Šv. Sostas atvejų atvejais apie jį kalbėjo, dar kiekiau negu apie nacionalsocializmą. Bet tai jau kita tema, kurios čia neturėjau pagrindo liesti.

III. Pijaus XII 1942 m. Kalėdų išvakarių kalbos punktai.

Taika žemėje priklauso nuo teisingos socialinės santvarkos kiekvienoje valstybėje paskirai.

Teisinga socialinė santvarka yra valstybėje tada, kai :

1. valstybės piliečiai gyvena tokioj santvarkoj, kuri garantuoja galimybę :
 - a. kiekvienam žmogui vystytis ir tobulėti,
 - b. visuomenei tarnauti asmeniui pagal Dievo valią, pareikštą nekintamam įstatyme, o ne nūdieniams rasiams, partiniams ir valstybiniams tikslams ar reikalams.
2. piliečiai gyvena ramybės ir damos atmosferoje, kuri teikia galimybių :
 - a. visiems piliečiams — seniems ir jauniems — bendradarbiauti, pildant Dievo valią kiekvienu metu, nepriklausomai nuo kintamų gyvenimo aplinkybių,
 - b. visiems piliečiams dirbti tikros laisvės sąlygose savo ir bendrajam gėriui.

Dėsniai, kurie, kaip kelrodžiai, rodo kelią, iš tamsybių į šviesą :

1. Asmens vertybės ir kiekvieno žmogaus teisių gynimas, būtent:
 - a. teisės religiniai auklėti ir mokslinti,
 - b. teisės laisvai praktikuoti religiją,
 - c. teisės į moterystę ir šeimyninį gyvenimą,
 - d. teisės į darbą,
 - e. teisės pasirinkti profesiją.
2. Šeimos reikalų gynimas, atseit:
 - a. moterystės neišardomybės,

- b. atitinkamų butų sąlygų,
 - c. humaniškų namų tarnautojų teisių,
 - d. darbovietės artumo nuo darbininko šeimos namų,
 - e. artimo ir darnaus šeimos su mokykla sugyvenimo.
3. Darbo vertingumo gynimas, pavyzdžiui:
- a. teisingo atlyginimo šeimai,
 - b. privatinės nuosavybės,
 - c. galimybės mokslintis,
 - d. įvairių pramonės šakų, vietovių ir silpnų ir stiprių valstybių bendradarbiavimo.
4. Teisiškumo gynimas, kaip va :
- a. saivališkų partijų, klasių ir sąjūdžių siekimų uždraudimas,
 - b. aiškus ir tiksliai suredaguotas teisinis kodeksas, kuris saistytų teisėją ir tribunolus bei neprileistų populiarinimosi, sentimentų ir asmeninės naudos,
 - c. valstybės pareiga ginti asmens laisvę, nuosavybę, garbę, vystymąsi ir sveikatą.
5. Valstybės gyvenimo krikščioniškų dėsnių gynimas, būtent:
- a. valstybės tarnavimas visuomenės ir asmens naudai,
 - b. valstybės tarnavimas tiesai ir moralumui.

Negerovės, už kurias tam tikram laipsnyj atsakingi ir krikščionys :

- 1. Suaktyvinimas, kilus karui, ligi tol nesireiškusio laimėjimų ir valdžios troškimo,
- 2. laipsniškas vengimas tarptautinių sutarčių, liečiančių humanišką karo vedimą, nuostatų vykdymo,
- 3. oro karo grėsmė.

Krikščionys privalo pasiaukoti kovai dėl visuomenės atgimdymo ir prisiekti tai :

žuvusiems frontuose,
 politiniams išeiviams,
 persekiojamiems,
 civiliniams gyventojams, žuvusiems nuo lėktuvų bombardavimų ir naikinimo beprotybės, apėmusios plačius karo laukus.

Mykolas Krupavičius

Cicero, Illinois

MOKYMO MAŠINOS IR TESTAVIMO PASĖKOS MOKSLO DĖSTYME¹

Klausimas kaip naudingas yra dažnas testavimas vidurinėje mokykloje ar universitete nebuvo iki šiol nuspręstas eksperimento daviniais. Ši dažnų egzaminų problema paaštrėjo su mokymo mašinų panaudojimu, kurių mokymo sėkmingumą teko patirti keliuose Amerikos Psichologų Sąjungos suvažiavimuose, o taip pat ir Floridos valstybiniam universitete 1962 m. Mašinų mokymo efektyvumas yra bent dalinai susijęs su dažnu ir betarpiu studijuojančio testavimu. Plati mokslinės literatūros apžvalga parodė visišką eksperimentalinių bandymų stoką šioje srityje. A. Davis sako, kad esą labai naudinga egzaminuoti užbaigus kiekvieną mokytojo dalyko vienetą, nes « kiekvienas iš pagrindinių darbo vienetų turi savo tikslą ir organizaciją ir tuo pačiu suteikia testavimui savitą bazę ». Konkretūs daviniai neparemia šio jo tvirtinimo². A. Lockharto straipsnis testavimo klausimu yra logiškas ir skaitytoją įtikinąs, kad testavimas padeda mokymuisi, bet čia taip pat trūksta eksperimentalinių davinių bei literatūros nurodymo apie tokius bandymus³.

Literatūros apžvalga mokymo mašinų klausimais privedė prie sekančios išvados, kurią H. S. Broudy šitaip išreiškė⁴: Ypatingiausias mokymo mašinų programos pobūdis yra jų efektyvus mokymas. Atrodo, kad negali būti esminio skirtumo mokymo pasėkose, kad šis mokymo būdas yra mechaniškas. Šiuo metu yra ne maža davinių rodančių, kad mokymo mašinos turi specifinės mokymo vertės, todėl jos ne tik kad išsilaikys kaip mokymo priemonės, bet ir išplis.

Ką Detroito Cass technikos gimnazijos⁴ 12 klasės moksleiviai mano apie faktorius keliančius mokymosi standartą, parodo I

¹ Šio straipsnio davinių dalis buvo patiekta Michigano Mokslo Akademijos 68 metiniam suvažiavime 1964 m., East Lansing.

² A. Davis, *Testing and the course of classroom learning*, J. educ. Psychol., 1943, 28, 29-31.

³ A. Lockhard, *Testing can improve teaching*, J. Health Phys. Educ., 1948, 19, 590 ir 627-629.

⁴ Ši gimnazija yra viena iš geresniųjų aukšto standarto mokyklų Detroite.

lentelė, apibendrindama individualius 336 abiturientų atsakymus apie gerus mokymo metodus. Jų atsakymai į trumpą anketą rodo, kad jie pabrėžia efektyvų mokomojo dalyko perdavimą (106), toliau seka draugiški moksleivio-mokytojo santykiai (66) ir susidomėjimo sukėlimas klasėje (54). Galima tvirtinti, kad mokymo mašina efektyviai ir sistematingai pristato mokomąjį dalyką, nesudaro priežasties moksleivio nepasitenkinimui, o taip pat suteikia jam reikiamą pagalbą (11), yra teisi (9) ir kantri (8). Mašina niekuomet nėra « nei per griežta, nei per palaidi » (8). Ji pristato mokomąjį dalyką pagal studijuojančio sugebėjimą, ne per greit ir ne per lėtai.

I Lentelė

APIBENDRINTI MOKYMO SI STANDARTO KĖLIMO FAKTORIAI
336 ABITURIENTŲ ATSAKYMUISE

Atsakymo pobūdis	skaičius
Reikalinga daugiau efektyvumo mokomąjį dalyką perduodant	106
Draugiški ir supratimu paremti mokytojo-moksleivio santykiai	66
Susidomėjimo sukėlimas klasėje	64
Reikalinga, kad mokytojas būtų susidomėjęs ir mėgtų mokymą	22
Priverstų moksleivius studijuoti	11
Duotų moksleiviams specialią pagalbą ir būtų susidomėjęs ju specifinėmis problemomis	11
Reikalautų pagarbos ar išlaikytų klasės kontrolę	10
Teisingumas iš mokytojo pusės	9
Ne per griežtas ar per palaidus	8
Būtų kantrus	5
	Viso 302

Retesni negu 5 panašūs atsakymai nėra įtraukti į šią lentelę.

Mašinos mokymo metodikos tyrinėjimas rodo, kad mašina pastoviai egzaminuoja moksleiviui perteikiamas žinias. Jis kartoja mokomojo dalyko pavyzdžius, iki jis pilnai apvaldo kiekvieną sąvoką ar vienetą, tik tuomet sekantieji vienetai pasirodo. Atrodo, kad pastovaus testavimo programa yra mašinos stiprybė. Logiškai šis faktas veda link mokytojo egzaminavimo reikšmės tyrinėjimo.

Atsakymai į du giminingus klausimus matomai padėtų pilniau suprasti šią naujai susidariusią padėtį. Ką mokytojas apleidžia savo dėstyje, kas galėtų padidinti jo efektyvumą, ir kokius mokymo mašinos bruožus galėtų jis įjungti į savo dėstyimo metodologiją ?

Manydamas, kad testavimo dažnumas yra susijęs su mokyklinio dėstymo efektingumu, bandysiu patirti, ką šioje srityje parodys eksperimentaliniai duomenys.

Eksperimentalinė procedūra ⁵

Antrasis chemijos kursas buvo išrinktas eksperimentui, nes šiame kurse išeinama kas savaitė po vieną vadovėlio skyrelį. Šie skyreliai yra savistovūs ir susideda iš maždaug 11 psl., teikdami apylygų darbo kiekį kiekvienai savaitei. Savaitiniai testai buvo taip sudaromi, kad kiekvienas skirsnelis gaudavo bent vieną klausimą. Pats klausimų skaičius buvo nustatomas pagal jų sunkumą.

Testavimas, panaudotas kaip mokymosi efektingumo kriterijus, buvo paimtas ištisai iš chemijos vadovėlio leidėjo. Mokytojas nieko nežinojo apie šių egzaminų klausimus. Šio testavimo tašymas buvo mechaniškai atliktas pagal paruoštą atsakymų blanką. Keturios Cass gimnazijos 12 skyriaus klasės su 128 moksleiviais dalyvavo šiame eksperimente. Šios keturios klasės buvo padalintos į dvi grupes ir jos abi buvo panaudotos tiek eksperimentui, tiek ir kontrolei. Kai pirmoji grupė mokėsi šešių kapitelių medžiagą (pavadintą A skyreliais), antroji grupė mokėsi kitus šešis kapitelius (pavadintą B skyreliais). Praslinkus 6 savaitėms, visi buvo egzaminuojami leidėjo paruoštais egzaminais. Padalinimas į dvi grupes, sudarymas A ir B skyrelių ir grupių naudojimas abejoms mokymo fazėms, išbalansuoja galimus abiejų skyrelių sunkumo skirtumus.

Tie moksleiviai, kurie mokėsi A skyrelius, sekančių 6 savaitių bėgyje mokėsi B skyrelius ir atvirkščiai. Eksperimentalinėje fazėje, jie buvo egzaminuojami kas savaitę, o leidėjo testas buvo panaudotas periodo pabaigoje. Kontrolės fazėje, jie buvo egzaminuojami tik leidėjo egzaminais šešių savaitių pabaigoje. Vietoje savaitinių egzaminų jie turėdavo privalomą mokymosi periodą, kurio metu mokytojas jiems aiškino paskaitos ir vadovėlio medžiagą. Tai padėjo studijuojantiems neatsilikti. Mokytojas bandė padaryti kontrolės mokymosi fazę galimai efektingą. Aiškumo dėliai visa eksperimento procedūra yra sutraukiama į II lentelę.

⁵ Patį eksperimentalinį bandymą atliko prityręs Cass gimnazijos mokytojas Douglas Mazzotta.

II Lentelė

PROCEDŪROS SANTRAUKA

Savaitinės klasės	Kontrolės fazė	Eksperimento fazė
	Pirmoji grupė — mokosi A skyrelius	mokosi B skyrelius
	Antroji grupė — mokosi B skyrelius	mokosi A skyrelius
Pirmoji	paskaita	paskaita
Antroji	mokymosi periodas	savaitinis testas
Trečioji	klausinėjimas, įimąs vadovėlį ir namų darbą	savaitinio testo aiškinimas, abiturientams jį taisant

Visas semestras buvo padalintas į tris pažymių periodus. Norint išvengti padidėjančios motyvacijos semestru artėjant į pabaigą, eksperimentas apėmė tik du pirmuosius periodus. Galimas motyvacijos pakitimas tarp pirmo ir antro periodo vieno semestro bėgyje negalėjo būti išbalansuotas. Abiturientai nebuvo painformuoti, kad jie dalyvauja eksperimente. Leidėjo egzaminų daviniai, kurie sudarė kriterijų lyginant mokymosi efektingumą eksperimento ir kontrolės fazėse, susidarė iš vieno testo A skyreliams ir vieno testo B skyreliams. Norint išvengti galimo šių egzaminų perdavimo kitiems moksleiviams, jie nebuvo sugrąžinti. Savaitiniai egzaminai buvo grąžinami, nes kitaip jie būtų nustoję savo pamokomosios vertės.

Eksperimento daviniai ir jų vertinimas

Abiejų grupių testavimo rezultatų santrauka yra matoma III lentelėje. Jų palyginimas rodo, kad eksperimento fazės daviniai yra visu ruožu žymiai aukštesni negu kontrolės fazėje, išskiriant tik 90-99 nuošimčių skiltį. Šioje skiltyje randama trys kontrolės ir du eksperimento atvejai. Aukščiausias pažymys (93%) buvo atsiektas kontrolės fazėje, o sekantis pažymys (92%) buvo gautas eksperimento fazėje. Žemoj skalės dalyje daugiausiai sumažėjo blogi pažymiai eksperimento fazėje. Jeigu egzaminų išlaikymas būtų nustatytas ant 60% ribos tai neišlaikusiųjų skaičius siektų 66 kontrolės fazėje, o tik 17 eksperimento fazėje. Šioj fazėj bendras egzaminų vidurkis yra 10.07% aukštesnis negu kontrolės fazėje.

III L e n t e l ė

ABIEJŲ GRUPIŲ EGZAMINŲ DAVINIAI

10% skiltys	Kontrolės skaičiai	Eksperimento skaičiai
30-39	7	0
40-49	20	5
50-59	39	12
60-69	24	41
70-79	26	34
80-89	9	34
90-99	3	2

Vidurkis abejomis grupėms esant kontrolės fazėje = 60,77%

Vidurkis abejomis grupėms esant eksperimento fazėje = 70,84%

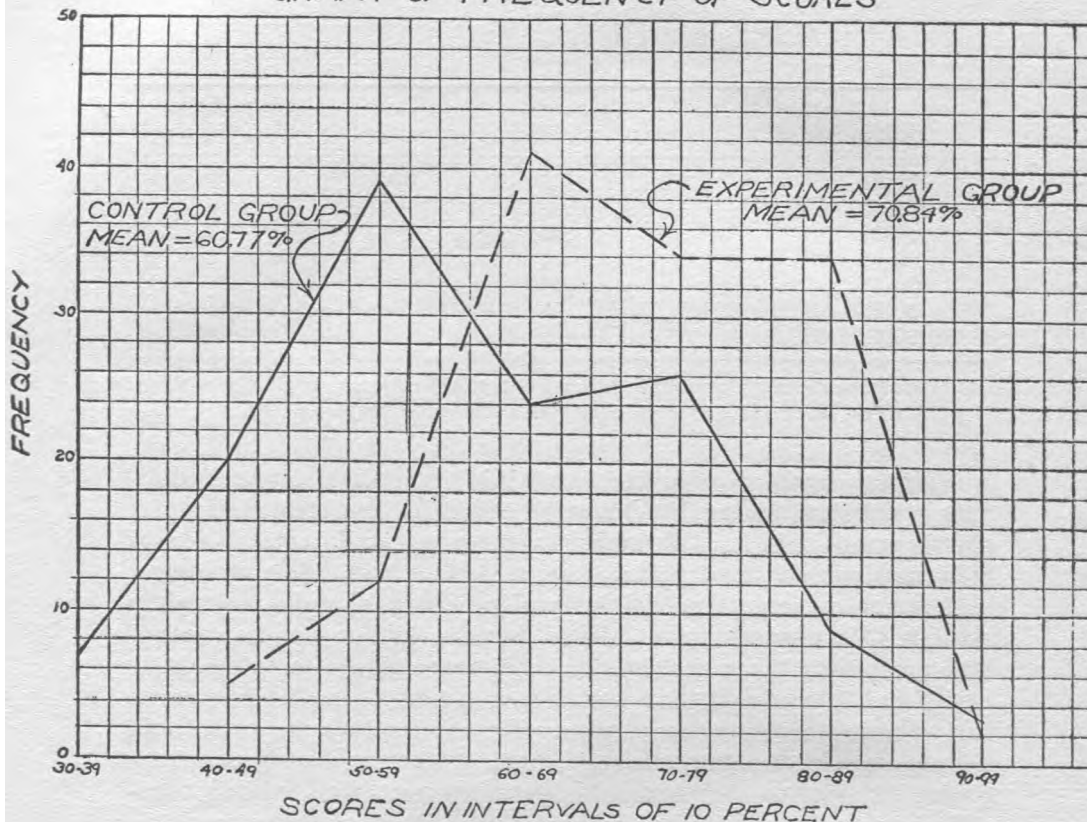
Minėti daviniai rodo, kad savaitinio egzaminavimo panaudojimas atsiekė reikšmingai aukštesnių pažymių, kas rodo mokymosi efektingumo pakilimą ši mokymo metodą naudojant. Kadangi mokymasis yra visiems privalomas, mokyklos turi didelę problemą, norėdamos sumažinti neišlaikiusiųjų ir neperkeliamųjų moksleivių skaičių. Šis eksperimentas aiškiai parodo, kad ir bendrai mokymui nemotyvuotas moksleivis kažkaip respaktuoja testavimą.

Nereikia nustepti, kad testavimas Amerikos moksleivių tarpe turi žymios motyvavimo galios. Egzaminavimas reprezentuoja sėkmės ar nepasisekimo situaciją, kuri yra artimai susijusi su teigiamu atlyginimo bei bausmės efektingumu. Ryškindama amerikiečio charakterį, M. Mead pabrėžia, kad jis yra linkęs prie judėjimo ir pasisekimo, energingai viršija kliūtis, bet nepasekimuose pajunta nusivylimo bei nusikaltimo jausmus⁶. Testavimo programos efektingumas yra lengviau priimtinas šioj *pasisekimo-sėkmės* ir su tuo surištų jausminių išgyvenimų plotmėj. Pagarba, teikiama *success story* ir be kitų malonės iškilusiam asmeniui, yra tipingai amerikietiška.

Reikia paminėti, kad šiuo metu žymi pedagogų dalis yra nusi-
stačiusi prieš mašinų mokymo panaudojimą aukštesniosiose mokyklose. Pavyzdžiui, D. Epperson ir R. Schmuck pabrėžia, kad mechanistinis sėkmingumas yra kaip tik toks mokymo būdas, kurį John Dewey aštriai kritikavo, pats tikėdamas aktyvia pro-

⁶ M. Mead, *And keep your powder dry*, New Yorkas, Morow, 1942.
193-194 psl.

FIGURE I
GRAPH OF FREQUENCY OF SCORES

blemų sprendimo orientacija ⁷. H. S. Broudy nurodo, kad mašinos mokymas yra diametraliai priešingas sokratiškajam dėstymo metodui ⁸.

Šių eksperimentinių davinių, remiančių dažną testavimą, pateikimas gali prisidėti prie egzaminų sudažninimo gimnazijose ⁹, ypač, kad mokykloms reikalaujant, vadovėlių leidėjai lengvai išleis-tų reikiamą egzaminų kiekį, o pats egzaminų taisymas gali būti

⁷ D. Epperson ir R. Schtock, *An experimentalist's critique of program-med instructions*, Educ. Theory, 1962, 12, 247-254.

⁸ H. S. Broudy, *Socrates and the teaching machine*, Phi Delta Kap-pan, 1963, 44, 243-246.

⁹ Šis straipsnis, kiek skirtingoje formoje, bus atspausdintas 1965 m. spalio mėn. ir amerikiečių *Science Education* žurnale, pavadinimu *The Effects of Weekly Testing in the Teaching of Science*.

atliekamas IBM masinų arba ir pačių moksleivių, jiems duodant spalvotus pieštukus ir žadant dali egzaminų patikrinti¹⁰. Papildomi tyrinėjimai yra reikalingi, norint nustatyti kokių laipsniu dažnų testų metodas yra efektingas kitų dalykų dėstyme mokyklos, gimnazijos ir universiteto lygiuose. Taip pat būtų įdomu ištirti, ar testavimo dažnumas skirtingai veikia kitų tautų moksleivius.

Prof. Justinas Pikūnas

Detroito universitetas, J.A. V.

PANAUDOTA LITE R A T U R A

1. Bboudy, H. S., *Socrates and the teaching machine*, Phi Delta Kappan, 1963, 44, 243-246.
2. Broudy, H. S., *Teaching machines: threats and promise*, Educ. Theory, 1962, 12, 151-156.
3. Curtis F. D., *Testing as a means of improving instructions*, Science Educ., 1944, 28, 29-31.
4. Davis, A., *Testing and the course of classroom learning*, J. educ. Psychol., 1943, 34, 526-534.
5. Dull, C. E., H. C. Metcalf ir J. E. Williams, *Modern chemistry*, New Yorkas, Holt, 1958.
6. Epperson, D. ir R. Schmuck, *An experimentalist's critique of programmed instructions*, Educ. Theory, 1962, 12, 247-254.
7. Lockhard, A., *Testing can improve teaching*, J. Health Phys. Educ., 1948, 19, 590 ir 627-629.
8. Mead, M., *And keep your powder dry*, New Yorkas, Morow, 1942.

¹⁰ F. D. Curtis, *Testing as a means of improving instructions*, Science Educ., 1944, 28, 29-31.

LIETUVIŲ IŠEIVIŲ KATALIKŲ RELIGINĖ KNYGA

1948-1958 METŲ BIBLIOGRAFIJA

*Jo Ekscelencijos viso Šventojo Rašto ver-
tėjo į bendrinę, lietuvių kalbą,, Kauno
Arkivyskupo, Lietuvos Bažnytinės Pro-
vincijos Metropolito, Teologijos Daktaro
Juozapo Jono SKVIRECKO šių metų ¹
sukaktims paminėti*

BIBLIOGRAFIJOS MĖGĖJAMS

Apie lietuvių kultūros puoselėjimą išeivijoje spaudoj daug kartų rašyta. Ryškiausiai išsireiškė p. Vytautas Meškauskas 1959 m. *Vienybės* 20 numeryje, straipsnyje *Nulaužtos šakos būklėje*: «Iš-
vijai tenka kreipti dėmesį į tas kultūros apraiškas, kurioms Lietuvoje
nėra palankios dirvos. Ir jei koks organizuotas kultūrinis gyvenimas
čia yra įmanomas, tai jis tik tam reikalui ir skirtinas... Režimai ateina
ir nueina, kultūrinės vertybės lieka amžiams ».

Verta palyginti religinių knygų leidimą Lietuvoje ir išeivijoje.
1955 metais Lietuvoje pasirodė 2098 neperiodiniai leidiniai (knygų
ir brošiūrų) bei 80 muzikinių leidinių (gaidų ir jų rinkinių). Katali-
kams buvo leista atspausdinti maldaknygę ir 2 kalendorius, viso 436
psl., evangelikams — 1 kalendorių — 28 psl. Taigi katalikiškieji lei-
diniai sudaro 0,13%, o evangelikų — 0,04% visų Lietuvos leidinių.

Tuo pat metu išeivijoje išleista 170 knygų, iš kurių katalikų
religinių knygų buvo 26 ir dar iš 17 muzikos veikalų 2 katalikų gies-
mės ; evangelikų ir kitų buvo 4 leidiniai. Katalikų knygoje yra
4718 psl., giesmės turi 12 psl., iš viso 4730 psl.; evangelikų ir kitų
leidiniams tenka 246 psl. Katalikų leidiniai sudaro 12,83%, o evan-
gelikų bei kitų — 2,13% visų išeivių išleistų knygų ir brošiūrų. Paly-
ginimas patvirtina, kad tikrai dabartinėje Lietuvoje religinės knygos
leidimui nėra palankios dirvos... *

¹ Tai yra 1959 metų, nes tais metais paruošta bibliografija. (Redakto-
riaus prierašas).

Gal būt šią bibliografiją geriau būtų sudaryti dvasininkui — teologijos ir jos šakų žinovui. Tačiau ir man, pasauliečiui, šis darbas jau nebėra svetimas. Jau 1948 m., prof. kun. St. Ylos paragintas, buvau sudaręs bibliografiją pavadintą *Lietuvių religinė knyga tremtyje 1945-1947 metais*, kuri buvo tais pačiais metais paskelbta *Aukos* žurnalo 3-me nr. ir atskira atspauda pasirodė dar 60 egz. Anoje bibliografijoje buvo surašyta 42 katalikų religines knygos ir brošiūros, šioje skelbiama 269, iš kurių 177 išspausdintos J.A.Y., 38 — Italijoje, 29 — Federalinėje Vokietijos Respublikoje, 7 — Anglijoje, 4 — Australijoje, 4 — Prancūzijoje, 4 — Kanadoje, 2 — Belgijoje, 1 — Austrijoje 1 — Šveicarijoje, 1 — Brasilijoje ir 1 — Čilėje. Lietuvių kalba parašyta 228 knygos, anglų — 11, prancūzų — 10, italų — 8, lotynų — 8, vokiečių — 3 ir ispanų 1.

Leidimų klasifikacijai panaudoti šie veikalai : pagrindiniai — *Classification Décimale Universelle. Tables abrégées.*, Bruxelles-Paris, 1947 ir *Dezimal-Klassifikation*, Deutsche Kurzausgabe. 3. Vollständig überarbeitete Auflage, Berlin-Köln, 1955 bei pagalbinis *Dewey Decimal Classification and Relative Index*, Standart (15th) Edition, 1952. J.A.V. priimta klasifikacija daug kur žymiai skiriasi nuo kitose šalyse vartojamos pasaulinės. Skyrių ir poskyrių pavadinimai tuose vadovėliuose dažnai skirtingi, taip juos ir paliekame, o lietuviškus skyrių bei poskyrių pavadinimus vartojame dar iš nepriklausomos Lietuvos atsivežtus.

Lietuvių Bibliografinė Tarnyba negauna visų leidinių. Tenka kartais skolinti leidinių aprašymus iš spaudos, kur pasitaiko ir netikslumų, atsiranda praleidimų. Norime tikėtis, kad iš gerbiamųjų skaitytojų susilauksime pataisų ir papildymų. Mūsų adresas : Lithuanian Bibliographical Service, 1132 North Walnut Street, Danville, Ill., J.A.V.

LIETUVIŲ IŠEIVIŲ KATALIKŲ RELIGINĖS KNYGOS KLASIFIKACIJOS SCHEMA

<i>Skyriai</i>		<i>Poskyriai Veikalų</i>	<i>skaičius</i>
21 Natūrinė teologija	215	Tikėjimas ir mokslas	1
22 Šventasis raštas			1
	221	Senasis Testamentas	5
	225	Naujasis Testamentas	1
23 Dogmatinė teologija			
	231	Dievas	1
	231.73	Stebuklai	4
	231.75	Pranašystės	3

	232	Kristologija	2
	232.931	Marijologija	13
	235	Angelai, piktosios dvasios	2
	235.3	Šventieji	13
	236	Paskutiniai dalykai	6
	237	Amžinasis gyvenimas	2
	238	Tikybės vadovėliai	9
24 Praktinė teologija			
	241	Moralinė teologija	1
	242	Mąstymai	7
	243	Maldos, maldaknygės	45
	244	Religinė skaityba	14
	245	Bažnytinė muzika	21
	246	Bažnytinis menas	2
	248	Askezė, mistika	11
	249	Naminės pamaldos	2
25 Ganytojiškoji teologija			
	252	Pamokslai	5
	253	Sielovada	2
	255	Brolijos	2
26 Bažnytinė teologija			
	261.7	Bažnyčia ir valstybė	1
	262.13	Šventasis Sostas	3
	262.14	Kunigai	5
	262.2	Parapijos	15
	262.3	Vyskupijos	3
	262.9	Beatifikacija	9
	264	Liturgika	6
	265	Sakramentai	3
	266	Misijos, apaštalavimas	8
	266.5	Katalikiškasis veikimas (akcija)	3
	267	Religiniai susivienijimai	10
	268	Religinis auklėjimas	2
27 Bažnyčios istorija			
	271	Vienuolijos	4
	271.3	Pranciškonai	5
	271.5	Jėzuitai	2
		Marijonai	1
		Jėzaus Nukryžiuotojo Seserys	1
		Šv. Kazimiero Seserys	2
	272	Religiniai persekiojimai	11

21 NATŪRINĖ TEOLOGIJA — THÉOLOGIE NATURELLE —
NATURAL RELIGION — NATÜRLICHE THEOLOGIE

215 Tikėjimas m mokslas — Religion et science — Religion and
science — Religion i jnd Wissenschaft.

G u t a u s k a s , Vaclovas [1913 VIII 15]; V. Gutauskas, S.J., *Kas žiūri ir nemato? Religiniai Pašnekesiai*, 1 nr. Chicago [III., J.A.V.], T. Jėzuitų leidinys, Nekalto Prasidėjimo Seserų spaustuvė, Putnam, Conn., 1952. Virš., 4 nrm., 92, 2 nrm. psl., 135 x 200 mm. 1,00\$.

Recenzijos : Dr. A. Baltinis, *Aidai* 52/6, 277-279 ; — *Draugas* 52/81, H, 3 ; T. D., *Ateitis* 52/7, 164.

22 ŠVENTASIS RAŠTAS — BIBLE — BIBLE — BIBEL

S k v i r e c k a s , Juozapas Jonas [1873.IX.18 - 1959.XII.3] : Dr. Juozapas J. Skvireckas, Kauno Arkivyskupas Metropolitas, *Bend-rasis įvadas į Šventąjį Raštą*, II laida. Roma [Italija], išleido kan. dr. J. Končius, spaudė Fausto Failli, 1954. Virš., 59, 1 nrm. psl., 155 x 230 mm. 300 egz. Bibliografija: 46-48 psl. Šv Rašto vertimai lietuvių kalbon.

221 Senasis Testamentas — Ancien Testament — Old Testa-
ment — Altes Testament.

Psalmių knyga. Vertimas lotynų kalbon iš pirmųščių tekstų parūpintas Biblinio Popiežiaus Instituto profesorių ir vertimas lietuvių kalbon su paaiškinimais. Parūpino dr. Juozapas Skvireckas, Kauno Arkivyskupas Metropolitas. Stuttgart [Vak. Vokietija], išleido Lux leidykla, spaudė Schwabenverlag A.G., 1949. Kieti virš., XXIX, 3 nrm., 521, 3 nrm. psl. 110x165 mm. 1500 egz. Pastaba: III psl. Psalmynas.

Recenzijos : K. K. R., *Muzikos Žinios*, 52/7, 49-50 ; K. Razminas, *Aidai* 49/5, 2 ; T. dr. K. Žalalis, O. F. M., *Švento Pranciškaus Varpelis* 50/6, 170-172.

Šventasis Raštas Senojo Testamento I. Trumpas įvadas į Šv. Raštą. Penkios Mošės knygos. Jošuės knyga. Teisėjų knyga. Rūtos knyga. Samuelio knygos. Karalių knygos. Kronikų knygos. Ezdro knyga. Neemijo knyga. Tobijo knyga. Juditos knyga. Esteros knyga. Makabiejų knygos. Vertė ir Komentorių pridėjo Kaimo Arkivyskupas Metropolitas Juozapas Jonas Skvireckas, Teologijos

Daktaras. II laida. Roma [Italija], išleido kan. dr. J. Končius, spaudė Fausto Failli, Roma, 1955. Kieti virš., LXXVII, 1 nnm., 1045, 1 nnm. psl., 155 x 240 mm. 1500 egz. 10,00 \$.

Recenzijos : Msgr. Klemens, *Lux Christi* 55/4, 87-89 ; Msgr. K. Razminas, *Žibintas* 56/1, 6-7 ; Kun. K. Steponavičius, *Aidai* 58/2, 89.

Šventasis Raštas Senojo Testamento II. Vertė ir Komentorių pridėjo Kauno Arkivyskupas Metropolitas Juozapas Jonas Skvireckas, Teologijos Daktaras. Roma [Italija], spaudė Fausto Failli, 1958. Kieti virš., XV, 1 nnm., 1241, 3 nnm. psl., 160 x 243 mm. 12,00 \$. Turinys : Ijobo knyga. Psalmių knyga. Patarlių knyga. Pamokslininkas. Giesmių Giesmė. Išminties knyga. Sirakho Sūnaus Jėzaus — Eklesinė, Ješajo pranašystė. Jeremijo pranašystė. Raudos. Barukho pranašystė. Ezekeelio pranašystė. Danielio pranašystė. Dvylikos mažesniųjų pranašų knyga.

Šventoji istorija Senasis Įstatymas. Kirchheim-Teck [Vak. Vokietija], Šv. Sosto Delegatūros lietuviams leidinys 13 nr., spaudė : Buch- und Offsetdruckerei I. Illig, Goppingen, 1948. Virš., 107, 1 nnm. psl., iliustr., 145 x 227 mm. 3000 egz. 10,00 RM. (1,00 \$). Pastabos : 4 psl. Šis *Šventosios Istorijos, Senojo Įstatymo*, leidimas yra parengtas turint pavyzdžiu vyskupo Kazimiero Paltaroko [1875.X.22 - 1958. 1.3] to paties vardo vadovėli. Naudotasi : dr. J. Ecker *Schulbibel* 1929 m. laida ir *Biblische Geschichte*, parengta Katechetenvereine Oesterreichs, II laida. Kalbos ir stilistikos žiūrėjo lituanistas Paulius Jurkus [1916.VII.29].

225 Naujasis Testamentas — Nouveau Testament — New Testament — Neues Testament.

Šventasis Raštas. Naujojo Testamento II dalis. Šventojo Povilo Apaštalo laiškai. Katalikiškieji laiškai. Apreiškimas. Vertė ir komentorių pridėjo Juozapas Jonas Skvireckas, Kaimo Arkivyskupas Metropolitas, Teologijos Daktaras. II laida. [Vak. Vokietija], *Lux* leidykla, spaudė Buchdruckerei Georg Wagner, Nordlingen, 1950. Virš., XVI, 656 psl., 158 x 234 mm. Pastaba: VI-sis Šv. Rašto [Naujojo Testamento] tomas su lietuvių lotynų teksta is ir labai plačiais komentarais. Jo Ekscelencijos. Juozapo Jono Skvirecko, Teologijos Daktaro, Kauno Arkivyskupo, Lietuvos Bažnytinės Provincijos Metropolito, Šv. Sosto Asistento, Romos Grafo, viso Šv. Rašto vertėjo, 50 metų kunigystės ir 30 metų vyskupystės jubiliejams paminėti. Aprašė Bronius Kviklys.

23 DOGMATIKA — THÉOLOGIE DOCTRINALE — DOCTRINAL
THEOLOGY — DOGMATIK

231 Dievas — Dieu — God — Gott.

Bartkus, Feliksas [1894.IX.1] ir Aleksa, Pijus [1894.V.5 - 1958.XI.29] : Prel. dr. F. Bartkus ir Kan. dr. P. Aleksa, *Dievas ir žmogus. Katalikų tikėjimo tiesos, dorovės reikalavimai ir sielai pašvęsti priemonės*. Roma [Italija], išleido kun. Konst. Vasys, spaudė Fausto Failli, Roma, 1953. Kieti virš., XL, 517, 3 nnm. psl., 170 x 240 mm. 6,50 t

Recenzijos : Vysk. V. Brizgys, *Darbininkas* 53/47, 3 ir *Draugas* 53/150, II, 3 ; V. Doniela, *Australijos Lietuvis* 54/6, 5 ; — Garsas 53/33, 4 ; — *Laiškai Lietuviams* 53/9, 255 ; J. Liūdžitis, *Naujienos* 54/115, II, 10-12 ; K. Mažutis, *Garsas* 54/34, 2 ; Kan. M. Vaitkus, *Draugas* 54/25, II, 3 ; Kun. K. A. Vasys, *Draugas* 54/14, 3 ; Ž-is, *Keleivis* 54/21, 4.

231.73 Stebuklai, stigmos — Miracles, Stigmata — Miracles,
Stigmata — Wunder, Stigmatisationen.

Burkus, Jonas [1913.XII.3] : J. Burkus, *Teresė Neumannaitė*. Tat atsitiko, kad pasaulis pažintų, jog yra Aukštesnė Jėga. Chicago, III. [J.A.Y.], Knygų leidyklos Sūduvos leidinys, sp. npž., 1953. Virš., 269, 3 nnm. psl., iliustr., 152 x 230 mm. 3,00 \$. Pastabos : 4 psl. Viršelį piešė Jonas Kelečius [1918.1.1]. Copyright by Author. Bibliografija : 263-265 psl. (45 veik.).

Recenzijos : Kun. J. Prunskis, *Kristaus Karaliaus Laivas* 53/49, 7-8 ; Dr. P. Ragažinskas, *Draugas* 53/179, II, 8 ; A. Sušinskas, *Ateitis* 53/9, 222.

Jėzus kalba apie savo palaiminimą per Teresę Naumanaitę ekstazijoje. [?!] [exstazėje.]. [J.A.V.], sp. npž. [1954], 4nnm. psl., 91 x 125 mm.

Rimšelis, Viktoras [1915.V.11] : Kun. dr. Viktoras Rimšelis, M.I.C., *Tėvas Pijus*. Chicago [Bl., J.A.V.], išleido Kunigų Marijonų Seminarija, spaudė *Draugo* spaustuvė, 1955. Virš. su aplanku, 157, 3 nnm. psl., ilustr., 137 x 195 mm. 2,00 \$. Pastaba : 2 psl., Viršelis Ses. M. Mercedes.

Recenzijos : Al. B., *Draugas* 55/148, 3 ; Kun. A. Baltinis, *Lux Christi* 55/1, 106-107 ; J. Gulbinas, *Ateitis* 55/7, 164 ; J. K., *Žibintas* 55/4, 128.

Musumeci, Ottavio : Kan. dr. Ottavio Musumeci, *Verkianti Dievo Motina Syrakūzuose*. Pirmieji pranešimai apie neįprastą įvykį gausiai dokumentuoti ir paveiksluoti. Chicago, Ill. [J.A.V.], išleido Marijonų Kongregacija, spausdino Liet. Kat. Spaudos Draugijos spaustuvė, 1957. Virš., 108, 4 nnm. psl., iliustr., 137 x 200 mm.

2,00 \$. Pastabos : 4 psl. Italų kalboje knyga vadinasi : *Ha pianto la Madonna a Siracuse*. Vertė M. Pulauskas [1913.IX.16], M.I.C.

Recenzijos : Dr. Pr. Brazys, *Draugas* 57/107, II, 7 ; J. Budzeika, M. I. C., *Kristaus Karaliaus Laivas* 57/21, 12-13 ; — *Motery Dirva* 57/6, 6.

231.75 Pranašystės — Prophéties — Prophecies — Weiss-
gungen.

B a g d a n a v i č i u s , Vytautas Jonas, M.I.C., [1908.XII.26] : Vytautas Jonas Bagdaničius, M.I.C., *Žmonijos likimas šv. Jono Apreiškimo knygoje*. Su vysk. V[incento] Padolskio [1904.IV.21-1960.V.6] pratarim. Chicago, III. [J.A.V.], Lietuviškos Knygos Klubas, spaudė *Draugo* spastuvė, 1953. Virš., su aplanku, XVI, 406, 2 nmm. psl., iliustr., 135 x 195 mm. 3,50 \$. Pastabos. : II psl. Vinjetės dail. Ansis Berzinš [1913]. Aplankas dail. Romo Viesulo [1918.IX.il]. Žemėlapis tėvo Juozo Petraičio [1922.VTI.16]. Bibliografija : 394-400 psl. Panaudotos literatūros apžvalga : 52 veikalai.

Recenzijos : Dr. A. Baltinis, *Ateitis* 53/8, 197-198 ir *Draugas* 53/185, II, 1 ; Kun. Y. Cukuras, *Aidai* 55/2, 87-90 ; G. Galva, *Tėviškės Žiburiai* 53/28, 5, 8 ; — *Kristaus Karaliaus Laivas* 53/37, 11 ; Dr. K. Žalalis, *Tėvynės Sargas* 54/1, 234-235.

232 Kristologija — Christologie — Christology — Chris-
tologie.

B r e n t a n o , Clemens [1778-1842]: *Kristaus kančia*. Pagal Dievo tarnaitės Onos Kotrynos Emmerich regėjimus surašyta Klemenso Brentano. Iš penktojo leidimo išvertė J[urgis] Talmantas (1894-1955). Chicago, III. [J.A.V.], išleido Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija, spaudė *Draugo* spaustuvė, 1959. Virš., 349, 3 nmm. psl., 134x 194 mm. [3,00\$]. Pastabos: 7-13 psl. Kotrynos Emmerich [1774.IX.8 - 1824.II.9] gyvenimas. I leidimas pasirodė 1932 m.Kaune.

O' S u l l i v a n , Paul : *Garbė Jėzui Kristui*. Nuostabūs įvykiai. Parašė Tėvas Paul O'Sullivan. Vertė kun. J[uozapas] Petraitis [1922.VII.16], M.I.C. Chicago, III. [J.A.V.]. Išleido Tėvai Marijonai, spaudė *Draugas*, 1959. Virš., 56 psl., 130 x 190 mm. 0,5\$.

232.931 Marijologija — Mariologie — Mariology — Mario-
logie.

B a r t k u s , Feliksas : Prel. dr. F. Bartkus, *Pažvelkime į Mariją*. Trumpas Švenč. Marijos gyvenimas, parašytas pasiremiant Dievo apšviestųjų regėtojų pasakojimais. Castelnuovo Don Bosco

[Italia], Lietuvių Saleziečių spaustuvė, 1954 [išleista 1955]. Kieti virš., 260, 2 nmm. psl., iliustr., 125 x 197 mm. 3,00 \$. Pastabos : 6 psl. Iliustravo dail. Vincas Aleksandravičius, S.D.B. Spaudą atliko Petras Nekrošius.

Recenzijos : J. Ku-kis, *Žibintas* 56/1, 32 ; S. Matulis, M. I. C., *Lux Christi* 55/2, 106-107.

B r i z g y s, Vincentas [1903.XI.16] : Vysk. Vincentas Brizgys, *Marija Danguje ir Žemėje*. Chicago, Ill. [J.A.V.], Lietuviškos Knygos Klubas, spaudė *Draugo* spaustuvė, 1956. Virš. su aplanku, 142, 2 nmm. psl., 136x 193 mm. 1,50 \$. Pastaba: 2 psl. Aplankas dail. Jono Pilipausko.

Recenzijos : — *Draugas* 56/106, II, 1 ; .1. Gulbinas, *Ateitis* 57/6, 138 ; J. P., *Ateitis* 56/6, 148 ; Kan. F. Kapočius, *Draugas* 56/124, II, 2 ; S. Matulis, M. I. C., *Žibintas* 56/6, 199 ; Kan., M. Vaitkus, *Aidai* 57/4, 135-136.

Y l a, Stasys [1908.1.5] *Marijos Garbė Pasaulyje, Lietuvoje, Rožančiuje*. Stasys Yla. Papildytas atspaudas iš *Aukos* 4 nr. Kirchheim-Teck [Vak. Vokietija], išleido L.T. Sielovados Tarnybos Spaudos Skjtius, spausdinta 1949. Virš., 32 psl. 146 X 203 mm.

Recenzijos : Dr. J. Prunskis, *Draugas* 50/32, 6.

K u z m i c k i s, Jonas [1913.II.8] : Kun. Jonas Kuzmickis, *Marija mums kalba*. Londonas [Anglija, autoriaus leidinys], rinko ir spaudė *Nida Press*, 1954. Kieti virš., 159, 1 nmm. psl., iliustr., 140 x 212 mm. 2,00 \$. Bibliografija : 6 psl. 17 veikalų.

Recenzijos : B. Brazdžionis, *Žibintas* 55/3, virš. 3 p. ; P. Daukns, M. I. C., *Europos Lietuvis* 55/3, 2 ; — *Draugas* 55/12, II, 1 ; G., *Tėviškės Žiburiai* 55/19, 5 ; — *Lux Christi* 55/1, 110 ; M. K. R., *Lux Christi* 55/4, 89-92 ; Mgr. K. Razminas, *Žibintas* 56/1, 30-31 ; S. Matulis, M. I. C., *Lux Christi* 55/2 107-108.

M a c e i n a, Antanas [1908.1.27] : Antanas Maceina, *Didžioji Padėjėja. Šv. Mergelės Marijos būties ir veiklos apmąstymas*. Putnam, Conn. [J.A.V.], išleido prel. Pr. M. Juras, *Immaculata Press*, 1958 [išleista 1959]. Virš. su aplanku, 234, 2 nmm. psl., iliustr., 139 x 195 mm. 3,00 \$. Pastabos: 2 psl. Aplankas J. Pilipausko. 7-10 psl. Autoriaus žodis. 187-232 psl. Ivinskis, Z[enonas] prof. [1908.V.21] : VIII. Marijos garbinimas Lietuvoje.

Recenzijos : Kan. M. Vaitkus, *Draugas* 59/244, II, 1, 7 ; Kun. Pr. Gaidamavičius, *Aidai* 60/1, 43-46.

P r u n s k i s, Juozas [1907.XII.22] : Kun. dr. Juozas Prunskis, *Motina Gailestingoji*. Chicago, Ill. [J.A.V.], Lietuviškos Knygos Klubas, spaudė *Draugo* spaustuvė, 1957. Virš., 119, 1 nmm. psl. 136 x 195 mm. 1,30 \$.

Recenzijos : J. Gulbinas, *Ateitis* 57/6, 138 ; J. K., *Žibintas* 58/4, 126 ; A. Sušinskas, *Draugas* 57/117, II, 6 ; T. V. Žiūraitis, O. P., *Tėviškės Žiburiai* 57/24, 5; — *Lux Christi* 57/2, 193-194.

Vaišnora, Juozapas [1905.1.16]: J. Vaišnora, M.I.C., *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Visos kartos vadins mane palaiminta, Luk. 1,62. Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos leidinys nr. 5. Roma [Italija], lėšos prel. Pr. Juro, spaudė Fausto Failli, 1958. Virš., 445, 3 nrm. psl., iliustr., 168 x 240 mm. 2500 egz. 5,00 S. Pastabos : 1 psl. Marijos garbinimas Lietuvoje. 7 psl. Autoriaus žodis. Bibliografija 411-417 psl. Lietuviškoji literatūra apie Mariją (170 veikalų).

Recenzijos : — *Draugas* 58/298, II, 1 ; Z. Ivinskis, *Aidai* 59/3, 136-137 ; Kun. R. Krasauskas, *Draugas* 59/26, II, 3 ; — *Tėviškės Žiburiai* 59/18, 5.

Fatima (1917)

Aleksa, Pijus : Kan. dr. P. Aleksa, *Marijos žodis Fatimoje*. Chicago [111., J.A.V.], Lietuvių Katalikų Spaudos Draugijos leidinys, Spaudė *Draugo* spaustuvė, 1951. Virš., 128 psl., iliustr., 135 x 195 mm. 1,00 \$. Viršelis dail. J. Pilipausko.

Recenzijos : — *Lux Christi* 51/2, 63.

Doolley, Lester: Rev. Lester Doolley, S.V.D., *Fatimos Marija*. Translation from *Are you heeding Fatima*. Published by Queen's Work, St. Louis, Mo. Putnam, Conn. [J.A.V.], N. Pr. Švenč. P. Marijos Seserų Kongregacijos leidinys. Immaculate Conception Convent, N.P. Seserų spaustuvė. Šventieji 1950 metai. Virš., 72 psl., 97 x 149 mm.

Fonseca, L. Gonzaga da: Prof. dr. L. Gonzaga da Fonseca, *Marija kalba pasauliui*. Fatimos paslaptis ir jos reikšmė pasauliui. Išvertė kun. Mykolas J[uozas] Vembrė [1904.1.5], Boston, Mass. [J.A.V.], išleido kun. Mykolas J. Vembrė, Stoughton, Mass., spausdino Tėvų Pranciškonų spaustuvė, 1951. Virš., 264 psl., iliustr., 151 x 229 mm, 2,00 \$.

Recenzijos : *Vydūnas*, *Draugas* 54/120, II, 4.

Kuzmickis, Jonas : Kun. Jonas Kuzmickis, *Fatima ir mes*. London [Anglija], *Žibintas*, Rinko ir spaudė *Nida Press*, 1955. Kieti virš. su aplanku, 255, 1 nrm. psl., iliustr., 140 x 220 mm. 3,00 S. Pastabos : 4 psl. Aplankas dail. Charles Carlin, K. S. G., Derby. Bibliografija : 6 psl. 7 veikalai.

Recenzijos : P. Daukny, M. I. C., *Europos Lietuvis* 55/44, 2 ; S. Matulis, M. I. C., *Lux Christi* 55/4, 93-94 ; M. K. R., *Lux Christi* 55/4, 89-92.

Šiluva (1612)

B u d z e i k a , Juozas [1908.11.14] : Huozas Budzeika, *Marijos apsireiškimai Šiluvoje*. Marianapolis [Thompson, Conn., J.A.V.], spaudė *Immaculata* spaustuvė, Putnam, Conn., 1953. Virš., 46 psl. Aprašė *Draugas* 53/232, II, 1.

Y l a , Stasys : *Vainikuotoji Šiluvė*. Kun. Stasys Yla. Putnam, Conn. [J.A.V.], spaudė *Immaculata Press*, [1957]. 15, 1 nnm. psl., iliustr., 157 x 230 mm. Pastaba: 2 psl. Leidinys paruoštas statulos pašventinimo proga.

Recenzijos : — *Draugas* 57/128, II, 1 ; J. Gulbinas, *Ateitis* 57/6, 138.

— *Marijos apsireiškimas Šiluvoje*. The Apparition of our Lady of Šiluva. [J.A.V.], sp. npž. [1952]. 6 nnm. sulankst. psl., 84 x 160 mm.

235 Angelai, piktosios dvasios — Anges, demons — Angels,
devils — Engel, Dämonen.

L a m a , Friederich von : *Angelai Dievo mums duotieji sargai ir draugai* Iš Ancilla Domini raštų surinko Friederich von Lama. Iš anglų kalbos vertė Kun. Dr. K[azimieras] A[loyzas] Matulaitis [1894.X.19], M.I.C. Chicago, Ill. [J.A.V.], išleido Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija, leidinys 3 nr., padėjo išleisti Šv. Teresės Mažųjų Sielų Draugija, spausta *Draugo* spaustuvėje, 1950. Virš., 56 psl., 136 x 200 mm. [0,5 \$].

Šėtonas grasina pasauliui. Šiurpus velnio apsėdimas mūsų die-nomis J.A.V. Sulietuvino J. Dagelis. [Kanada], leidėjas kun. A[ntanas] Sabas, Lietuvių Saleziečių spaustuvė Castelnovo Don Bosco (Asti) [Italia], 1954. Virš., 54 psl., iliustr., 120x 169 mm. 0,50 \$. Aprašė Bronius Kviklys.

Recenzijos : K. A., *Tėvų Kelias* 54/5-6, 1130 ; J. Liūdžiū, *Keleivis* 56/10, 4; 56/12. 4 ir 56/13. 4 ; V., *Naujienos* 60/214, II d., 3 ; — *Žibintas* 56/1, 33.

235.3 Šventieji — Saints — Saints — Heilige.

M a t u l a i t i s , Kazimieras Aloyzas: *Šventųjų gyvenimai*. Kiekvienai Metų Dienai vieno šventojo gyvenimo santrauka paminint apie 6.000 kitų šventųjų. Parašė kun. K. A. Matulaitis, Ph. D., M.I.C. Chicago, Ill. [J.A.V.], išleido Marijonų Vienuolija Amerikoje, spausta *Draugo* spaustuvėje 1949. Kieti virš., 714, 6 nnm. psl., iliustr., 140 x 204 mm. 3,00 \$.

Recenzijos : V. Alantas, *Draugas* 50/34, II, 2 ; R., *Aidai* 50/4, 185.

Šv. Antanas Paduvietis (1165-1231)

V i a n , Nello : Nello Vian, Šv. Antanas Paduvietis. Išvertė Antanas Vaičiulaitis [1906.VI.23]. Kennebunk Port, Maine [J.A.V.], Tėvų Pranciškonų leidinys, sp. npž. 1951 metai. Virš., 144 psl., iliustr., 132 x 208 mm. 1,00 \$. Pastaba: 4 psl. Viršelį ir vinjetės dail. Telesforo Valiaus [1914].

Recenzijos : — *Lux Christi* 51/2, 63 ; J. Pr., *Draugas* 51/130, 7 ; Š., *Tėviškės Žiburiai* 51/28, 5.

Šv. Domininkas Savio (1842-1857)

G a v ė n a s , Pranas [1918.X.11]: Kun. Pranas Gavėnas, S.D.B., *Jaunojo galiūno keliu. Pal. Domininko Savio gyvenimo bruožai*. Castelnovo Don Bosco [Italija], R.N. 1, Saleziečių Spaudos Studija, 1952. Kieti virš., 2 nrm., 157, 3 nrm. psl., iliustr. 170 x 225 mm. 2,00 \$. Pastabos : 4 psl. Iliustracijos paimtos iš L.D.C. išleisto *Domenico Savio* albumo. Dekoracijos ir meninė priežiūra dail. V. Aleksandravičiaus, S.D.B. Literatūra : 157 psl. 8 veikalai.

Recenzijos : J. Baužys, *Ateitis* 53/3, 70 ; J. Pr., *Draugas* 53/32, II, 8.

Šv. Jonas Bosco (1816-1888)

Lemoyne, J. : Kun. Jonas Lemoyne, salezietis, Šv. Jonas Bosko. *Jo asmuo, darbai ir auklyba*. [Išvertė kun. prof. Pranas Petraitis, mirė 1948.IX.13] Prakalbą parašė J.E. vyskupas M[ečislovas] Reinys [1884.II.5 - 1953.XI.8], Crown Point, Indiana [J.A.V.], Lietuvių Saleziečių leidinys, [Vivi spaustuvė, Chicago, RI.], 1956. Virš., 755, 1 nrm. psl., iliustr., 138 x 208 mm. 5,00 \$. Pastabos : 8 psl. Imprimatur. Kaunas, die 25 augusti 1930 an. 15-16 psl. Vietoj įvado II-jai laidai. Bibliografija : 17-18 psl. 34 veikalai.

S a b a l i a u s k a s , Antanas [1905.II.4]: *Pažink Don Bosko*. Paruošė kun. A. Sabaliauskas S.D.B. [Putnam, Conn., J.A.V.], spaudė : [Immaculata], 1955. Virš., 24 psl., 90 x 147 mm.

Šv. Kazimieras (1458-1484)

F l o r i d i , Ulisse Alessio: U.A. Floridi S.J., *San Casimiro e la Lituania*. Estratto de *La Civiltà Cattolica* del 7 marzo 1959 a cura della Comunità Lituana in Italia [Roma, Italija], spaudė : So.Gra.Ro, 1959. Virš., 11, 1 nrm. psl., 164 x 235 mm. Pastaba: Be antraštinio psl., aprašyta iš viršelio.

Recenzijos : P. Dauknys, M. I. C., *Europos Lietums* 59/15, 2.

Gidžiūnas, Viktoras [1912.X.5] : Šv. Kazimieras. Viktoras Gidžiūnas, O.F.M. Brooklyn, N.Y. [J.A.V.], Tėvų Pranciškonų leidiny, spaudė Pranciškonų spaustuvė, 1958 jubiliejiniais šv. Kazimiero metais. Virš., 48 psl., iliustr., 112 x 150 mm. 3000 egz. 0,50 \$. Pastaba : 2 psl. Religinė kultūra. Šventųjų gyvenimai nr. 1.

Recenzijos : — *Tėviškės Žiburiai* 58/35, 5 ; — *Tautos Praeitis* 59/1, 1 knyga, 115.

Ivinskis, Zenonas [1908.VT.25] : Zenonas Ivinskis, Šv. Kazimieras 1458-1484. New York [N.Y.-J.A.V.], išleido Lietuvos Pranciškonai Amerikoje, spaudė Tėvų Pranciškonų spaustuvė, Brooklyn, N.Y., 1955. Virš. su aplanku, 222, 2 nmm. psl., iliustr., (72 nmm. psl. tekste), 125 x 185 mm. 3,00 \$. Bibliografija : 185-198 psl. Šaltiniai ir literatūra : 165 veikalai. Viršelį ir aplanką tvarkė dail. Romas Viesulas.

Recenzijos : — *Draugas* 55/260, II, 3 ; T. V. Gidžiūnas, O. F. M., *Ateitis* 55/10, 239-240 ; J. P., *Darbininkas* 55/17, 4 ; J. A. Jūragis, *Mūsų Pastogė* 56/13, 2 ; Dr. A. Juška, *Draugas* 55/289, II, 3 ; — *Laisvoji Lietuva* 55/46, 2 ; S. Matulis, M. I. C., *Lux Christi* 55/4, 94-95 ; J. Šaltuonis, *Švento Pranciškaus Varpelis* 55/10, 301-304 ; A. Šp., *Tėviškės Žiburiai* 56/3, 5 ; V. Trumpa, *Aidai* 55/10, 430-431 ; *Civis Caunensis, Europos Lietuvis* 56/11, 2.

Kontautas, Albertas [1924.V.II] : St. Casimir 500th Anniversary of His Birth 1458-October 3rd-1958 by Rev. Albert J. Contons. So. Boston, Mass. [J.A.V.], Published by the Knights of Lithuania, Printed by the Franciscan Fathers' Press, Brooklyn, N.Y., 1958. Virš., 48 psl., iliustr., 110 x 150 mm. 0,50 \$.

Recenzijos : A. J. Contons, *Vytis* 58/9, 3 ; M., *Draugas* 58/239, II, 7 ; — *Draugas* 58/269, II, 1 ; T., *Lux Christi* 58/3, 62 ; — *Tėviškės Žiburiai* 58/49, 5.

Sužiedėlis, Simas [1903.XI.10] : Simas Sužiedėlis, Šventas Kazimieras 1458-1484. Kirchheim-Teck, Šv. Sosto Delegatūros lietuviams leidiny 2 nr., spaudė A. Gottliebs und Oswalds Buchdruckerei, 1947. Virš., 32 psl., 147 x 210 mm. 3000 egz. 2,00 RM.

Recenzijos : A. Š., *Žiburiai* 47/24, 7 ; L. Gižinskas, *Naujasis Gyvenimas* 47/3, 44-45.

Šv. Popiežius Pijus X (1835-1914)

Šv. Pijus X. Redagavo kun. Jonas Petrėnas [1911.IV.7 - 1957. XII. 17]. Brooklyn, N.Y. [J.A.V.], išleido *Ateitis*, spaudė Tėvų Pranciškonų spaustuvė, 1958. Virš. su aplanku, 255, 1 nmm. psl., iliustr., 132 x 190 mm.

Recenzijos : A. P., *Aidai* 58/6, 279 ; Kun. Dr. V. Bartuška, *Lux Christi* 68/2, 65-69 ; — *Europos Lietuvis* 58/17, 2 ; Kun. Dr. J. Maknys, *Darbininkas* 58/42, 5 ; Dr. I. Urbonas, *Draugas* 58/110, II, 5 ; — *Tėvynė* 59/41, 3'

šv. P r a n c i š k u s A s y ž i e t i s (1182-1126)

D a y e a u , D. : T. Damazas Daveau, O.F.M., Šv. *Pranciškus Asyžietis*. Vertė J. Povilonis. Kennebunk, Maine [J.A.V.], Lietuvos Pranciškonų leidinys 3 nr., spaudė *Darbininkas*, Boston, Mass., 1949. Virš., 176 psl., iliustr., 138x214 mm.

M a c e i n a , Antanas [1908.1.27]: Antanas Maceina, *Saulės giesmė. Šventasis Pranciškus Asyžietis kaip krikščioniškojo gyvenimo šauklys*. Brooklyn, N.Y. [J.A.V.], išleido prel. M. Juras, spaudė Pranciškonų spaustuvė, 1954. Kieti virš. su aplanku, 454, 2 nmm. psl., 140 x 225 mm. 5,00 \$. Pastabos : 6 psl. Veikalas, laimėjęs 1952 m. *Aidų* mokslo premiją. Viršelįs dail. Telesforo Valiaus.

Recenzijos : A. Baltinis, *Aidai* 54/6, 272-278 ir *Ateitis* 54/6, 141 ; Dr. P. Celiešius, *Draugas* 54/143, II, 1 ir *Lux Christi* 54/2, 97-100 ; Y. Gidžiūnas, O. F. M., *Tėviškės žiburiai* 54/42, 7 ; K. B., *Vienybė* 55/5, 4 ; *Pasikalbėjimas su autorium A. Maceina, Tėviškės žiburiai* 54/27, 5 ir 54/28, 3 ; Dr. J. Sav., *Darbininkas* 54/43, 4-5 ; — *Žibintas* 55/1, 31.

236 Paskutinieji dalykai — Fins dernières — Eschatology —

Die letzten Dinge.

E.D.M., *Kaip išvengti skaistyklos*. Vertimas iš anglų kalbos. Brockton, Mass. [J.A.V.], Šv. Teresėlės Mažųjų Sielų Draugijos leidinys 2, nr. spaudė *Forum*, 1951. 56 psl. Aprašė *Draugas* 51/235, II, 4.

Recenzijos : J. Pr., *Draugas* 51/235, II, 4.

— E.D.M., *Kaip išvengti skaistyklos*. Iš anglų kalbos laisvai vertė Mažosios Sielos. Antra laida. Šventos Teresėlės Mažųjų Sielų Draugijos leidinys, 2 nr., St. Theresa Mission Press, Chicago, III. [J.A.V.], 1952. Virš., 56 psl., iliustr., 108 x 137 mm. 0,40 \$.

— E.D.M., *Kaip išvengti skaistyklos*. Iš anglų kalbos laisvai vertė Mažosios Sielos. Castelnovo Don Bosco [Italija]. Iš 1951 m. laidos perspausdino Lietuvių Saleziečių Spaustuvė, 1954. Virš., 56 psl., iliustr., 98 x 148 mm.

J u r a s , Pranciškus Mykolas [1891.VI.16] : *Pranašystės apie pasaulio pabaigą*. Kun. P.M. Juras. South Boston, Mass. [J.A.V.], *Darbininko spauda*, 1947. Virš., 111., 1 nmm. psl., iliustr., 127 x 192 mm. 1,00 \$.

Nepaprastai griežtas pasaulio įspėjimas. [J.A.V.], sp. npž., [1957]. 12 psl., iliustr., 92 x 182 mm.

Žmonija griežtai įspėjama. Vertė Dr. Juozas Mačernis [1891.1.22]. [J.A.V.], sp. npž., [1958]. Virš., 32 psl. [tikrumoje 2-32, 1 nmm. p.] 90 x 135 mm.

237 Amžinas gyvenimas — Vie future — Future life — Das
ZUKÜNFTIGE LEBEN.

D a n i e l i s , Juozapas [1885. VIII. 22] : *Amžinas gyvenimas. Psichologinė stadija*. Chicago, Ill. [J.A.V.], Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija, spausdinta 1958. Virš., 68 psl., 2,00 \$. Aprašė *Draugas* 58/227, II, 1.

Recenzijos : — *Draugas* 58/227, II, 1 ; — *Lux Christi*. 58/3, 62-63 ; J. Gutas, *Tėviškės Žiburiai* 59/28, 5 ; — *Lux Christi* 58/3, 62-63 ; A. Sušinskas, *Lux Christi* 59/4, 43-46.

M a t u k a s , M. : *Ne visa miršta. Kūno mirtingumas ir sielos nemarumas*. Clarendon Hills, Ill. [J.A.V.], išleido Šv. Teresėlės Mažųjų Sielų Misijų Brolija, spausdino *Forum Press*, Brockton, Mass., 1953. Virš., 28 psl. 88 x 137 mm. 0,25 \$.

238 Tikybos vadovėliai — Catéchismes — Statement of fun-
damental religious belief — konfessionskunde

F e l i x , Richard, *Dievas su mumis* [Mažiesiems Katekizmas], Kun. dr. A[ntano] Deksnio [1906.VT.1] vertimas. Kun. Richard Felix, O.S.B. [Catechism No. 1]. [Chicago, Ill., J.A.V.], Šv. Kazimiero Seserų leidinys, rašyta mašinėle ir spausdinta mimeografu, 1948. Virš., 3 nmm., 59 psl., iliustr., 126 x 179 mm. [0,30 \$].

— *Dievas su mumis* (Mažiesiems Katekizmas). 2 laida. Kun. dr. A. Deksnio vertimas. Kun. Richard Felix, O.S.B. (Catechism No. 1). [Chicago, Ill., J.A.V.], Šv. Kazimiero Seserų leidinys, rašyta mašinėle ir spausdinta mimeografu, 1954. Virš., 3 nmm., 69 psl., iliustr., 126 x 179 mm. [0,30 \$]. Pastaba : Lietuvių ir anglų kalbomis.

Y l a , Stasys : *12 pasikalbėjimų su mažaisiais apie Jėzų*. Stasys Yla. Kirchheim-Teck [Vak. Vokietija], Šv. Sosto Delegatūros lietuviams Spaudos Skyriaus leidinys 21 nr., spaudė A. Gottliebs & J. Oswalds Buchdruckereien [1949]. Virš., 30, 2 nmm. psl., 102 x 144 mm. 4000 egz [0,50 DM.]. Pastaba : Viršelis P. Osmolskio.

Recenzijos : J — *Lietuvių Žodis* 49/17-18, 3.

P a l t a r o k a s , Kazimieras [1875.X.22 - 1958.1.3]: Vyskupas K. Paltarokas, *Tikybos pirmamokslis*. Patvirtintas Lietuvos vyskupijoms. Aštuonioliktasis leidimas. Regensburgas, spaustuvė Friedrich Pustet, Graphischer Grossbetrieb, 1945. Virš., 31, 1 nmm. psl., 110 x 167 mm.

— Vyskupas K. Paltarokas, *Tikybos pirmamokslis*. Patvirtintas Lietuvos vyskupijoms. Toronto [Ont., Kanada], išleido Petras Alekna, spaudė *Banga*, 1951. Virš., 31, 1 nmm. psl., iliustr., 110 x 170 mm.

— *Tikybos pirmamokslis*. Detroit, Mich. [J.A.V.], išleido kun. K. Simanavičius, spausdinta 1955. Aprašė *Draugas* 55/246, 5.

Tikybos vadovėlis. Pradinei mokyklai paruoštas sekant kun. K. Žitkaus *Tėve mūsų* ir *Tikiu*. Italija, išleido kan. dr. J. Končius, spaudė Saleziečių spaustuvė, 1958. Kieti virš., 165, 1 nmm. psl., iliustr., 128 x 182 mm. 1,00 \$. Pastabos: 5 psl. kan. dr. J.B. Končius, Leidėjo žodis. Vadovėlį rengti padėjo kunigai: J[onas] Pakalniškis [1915.1.1], Vikt[oras] Dabušis [1910.XII.8] ir M[atas] Čyvas [1916.VI.30]. Ypač dėkoju Amerikos Katalikų Episkopatui (N.C.W.C.), kuris pinigiskai parėmė šio vadovėlio išleidimą.

Recenzijos : — *Draugas* 58/286, II, 1 ; Dr. J. Gutauskas. *Draugas* 59/11,2, 4; K. P r . G., *Moteris* 59/3, 21-22 ; V.J.B., *Aidai* 59/4, 186-187.

Z d a n a v i č i u s , Bronius: *Trumpas katekizmas*. Doerverden, [Vak. Vokietija] rotat., 1945. Aprašė *Lietuvis* 45/6, 3.

Ž i t k u s , Kazimieras [1893.XII.17]: Kun. K. Žitkus, *Tėve mūsų*. Tikybos vadovėlis antrajam pradinės mokyklos skyriui. X leidimas. Tuebingen, Lietuvių Sąjungos leidinys, sp. npž., 1945. Virš., 104 psl., iliustr., 137 x 194 mm. 2500 egz. Pastaba: Atspausdinta fotomechaniniu būdu iš IX leidimo (1944 m.).

24 PRAKTINĖ TEOLOGIJA — PRATIQUES RELIGIEUSES — DEVOTIONAL THEOLOGY — PRAKTISCHE THEOLOGIE

241 Moralinė teologija — Théologie morale — Moral theology — Moralthéologie.

R i m š e l i s , Viktoras: Victor Rimšelis, M.I.C., *Natura et peccatum ad mentem S. Thomae*. Dissertatio ad lauream in Facultate S. Theologiae apud Pontificium Institutum Angelicum de Urbe. Romae [Italija], Typographie Immaculata, Putnam, Conn. [J.A.V.], 1952. Virš., 4 nmm. 195, 1 nmm. psl., 155 x 236 mm. Bibliografija, 184-190 psl. 124 veikalai.

Recenzijos : Dr. A. Baltinis, *Draugas* 53/20, II, 3 ; Kun. J. Mačiulis, M. I. C., *Lux Christi* 53/1, 76-77.

242 Mąstymai — Méditations — Meditations — Erbauungs-
schriften

Brizgys, Vincentas : Vyskupas Vincentas Brizgys, *Trisdešimt meilės žodžių*. Gyvenimo temomis Kristaus dvasioje. Chicago, Ill. [J.A.V.], Lietuviškos Knygos Klubo leidinys, spaudė *Draugo* spaustuvė, 1957. Virš., 167, 1 nmm. psl. 137 x 192 mm. 1,50 \$.

Recenzijos : Dr. F. Bartkus, *Draugas* 57/181, II, 5 ; — *Jaunimo Žygiai* 57/4, 41 ; Kun. J. Petrėnas, *Lux Christi* 57/3, 278-279 ; — *Žibintas* 57/5, 157.

Doyle, William [1873-1917]: *Sek mane !* Kvietimas į tobulesnį gyvenimą. Parašė William Doyle, S.J. I laidą parengė kun. A.F. II — kun. V.P. Putnam, Conn. [J.A.V.], *Immaculata Press*, 1957. Virš., 63, 1 nmm. psl., 118 x 180 mm.

Markaitis, Brunonas [1922.VII.17] : Bruno Markaitis, S.J., *Širdies gėlmė*. Putnam, Conn. [J.A.V.], *Immaculata Press*, 1957. Virš. su aplanku, 146, 2 nmm. psl., 125 x 194 mm. 2,00 \$. Pastabos : Aplanko 2 psl. Aplankas Algirdo Kurausko [1923.VII.13].

Recenzijos : V. Bdg., *Draugas* 57/64, II, 3 ; V. J. Bieliauskas, *Ateitis* 58/4, 91-92 ; — *Draugas* 57/52, II, 4 ; A. Elvikienė, *Draugas* 57/134, II, 8 ; J. Gulbinas, *Ateitis* 57/5, 116 ; — *Lituanus* 57/2, 32 ; T. Narbutas, *Aidai* 57/10, 470-471 ; — *Žibintas* 57/3, 94-95 ; — *Dux Christi* 57/2, 194.

Vaitkevičius, Juozapas [1880-1949]: *Gyvoji dvasia. Mąstymai kiekvienai metų dienai*. Parašė kun. dr. J. Vaitkevičius, M.I.C. I tomas. Chicago, 111. [J.A.V.], išleido Marijonų Vienuolija Amerikoje, spausta *Draugo* spaustuvėje, 1950. Kieti virš., 464 psl., 135 x 205 mm. 5,00 \$. Pastaba : 11-21 psl. įžanginis paaiškinimas.

Recenzijos : *Kristaus Karaliaus Laivas* 51/13, 8-9.

— *Gyvoji dvasia. Mąstymai kiekvienai metų dienai*. Parašė kun. dr. J. Vaitkevičius, M.I.C. II tomas. Cambridge, Mass. [J.A.V.], savo lėšomis išleido kun. Pranciškus Juškaitis, spaudė *Draugo* spaustuvė, Chicago, Ill., 1952. Kieti virš., 543, 1 nmm. psl., 135 x 205 mm. 5,00 \$.

Recenzijos : V. Bagd., *Draugas* 52/47, 5 ir *Kristaus Karaliaus Laivas* 52/13, 9 ; A. Baltinis, *Aidai* 52/5, 229 ; E. V., *Kolumbijos Lietuvis* 52/6, 134-135.

— *Gyvoji dvasia. Mąstymai kiekvienai metų dienai*. Parašė kun. dr. J. Vaitkevičius, M.I.C. III tomas. Chicago, 111. [J.A.V.], išleido Marijonų Vienuolija finansuojant kun. Pranciškui Juškaičiui Cambridge, Mass., spaudė *Draugo* spaustuvė, 1952. Kieti virš., 621, 3 nmm. psl., 135 x 205 mm. 5,00 \$.

— *Gyvoji dvasia. Mąstymai kiekvienai metų dienai*. Parašė kun. dr. J. Vaitkevičius, M.I.C. IV tomas. Chicago, Ill. [J.A.V.], išleido Marijonų Vienuolija finansuojant kun. Pranciškui Juškaičiui Cambridge, Mass., spaudė *Draugo* spaustuvė, 1952. Kieti virš., 671, 1 nrm. psl., 135 x 205 mm. 5,00 \$.

243 Maldos, maldaknygės — Priėkes, livres de prières —
Prayers, Prayer books — Gebete, Gebetbücher.

Andriekus, Leonardas [1914.VII.15] : *Oremus. Maldynas, vartojamas Lietuvos pranciškonų šv. Kazimiero provincijoje*. Maldos, apeigos, giesmės lietuvių ir lotynų kalbomis. Parengė Tėv. Leonardas Andriekus, O.F.M. Brooklyn, N.Y. [J.A.V.], išleido Tėvai Pranciškonai, atspaudė pranciškonų spaustuvė, 1955. Virš., 294 psl. Nepardavinėjama.

Atlaidų šaltinis. Boston [Mass., J.A.V.], *Darbininko* leidinys, 1949. Kieti virš., 574 psl., 77 x 125 mm. 3,75 \$. Aprašė Garsas 49/46, 1.

B.M.V. : *Laimingos Mirties Novena* [Chicago, Ill., J.A.V.], perspausdinta iš *Laivo*, [1954], 8 psl., iliustr., 75 x 130 mm.

B.V.M.-M.S. : *Laimingos Mirties Novena*. Brockton, Mass. [J.A.V.], išleido Šv. Teresėlės Mažųjų Sielų Misijų Brolija, spaudė *Forum Press*, 1956. 8 nrm. psl., iliustr., 78 x 130 mm.

Bartkus, Feliksas : *Būk mums malonus*. Sekmadienių bei šventadienių šv. mišios ir lietuvių katalikų dažniausiai vartojamos maldos bei giesmės. Paruošė kan. dr. F. Bartkus. Stuttgart [Vak. Vokietija], išleido *Lux* leidykla, spaudė Schwabenverlag A. G., 1948. Kieti virš., XXXII, 413, 3 nrm. psl., 95 x 148 mm. 10.000 egz. 2,00 \$. Lotynų ir lietuvių kalbomis.

Recenzijos : Kun. V. Bagdanavioius, *Žiburiai* 48/31, 5.

— *Būk mums malonus*. II laida. Stuttgart [Vak. Vokietija], 1953. Aprašė K. Senkus giesmyne *Garbė Dievui* 1960 m., 352 nrm. psl.

— *Liturginės šv. mišios*. Ištrauka iš kan. dr. F. Bartkaus maldaknygės *Būk mums malonus*. Stuttgart/Württ. [Vak. Vokietija], išleido *Lux* leidykla, spaudė Schwabenverlag A.G., 1948. 30, 2 nrm. psl., 111 x 169 mm. 4000 egz. Lotynų ir lietuvių kalbomis.

Burkus, Jonas : Kun. J. Burkus, *Rožių puokštė*. Chicago, Ill. [J.A.V.], spaudė *Draugo* spaustuvė, 1954 Marijos metais. Virš., 32 psl., 93 x 141 mm. 0,25 \$.

Recenzijos : T. Narbutas, *Draugas* 54/208, II, 2.

Didžioji savaitė. Pagal 1955 lapkričio mėn. 16 d. Šv. Apeigą Kongregacijos nuostatus. Roma [Italija], Lietuvių Kunigų Sąjunga, spaudė Fausto Failli, 1957. Virš., 244, 4 nmm. psl., 94 x 144 mm. 1,00 \$.

Recenzijos : *Lux Christi* 57/2, 193.

Didžioji savaitė. Roma [Italija], Lietuvių Kunigų Sąjunga. Spaudė Fausto Failli, 1958. Kieti virš., 256, 2 nmm. psl., 97 x 148 mm.

Eucharistiniai Kryžiaus keliai. Vertė kun. Pr. J. Juškaitis [1885.X1.5]. Antras, pataisytas leidimas, [Cambridge, Mass., J.A.V.], vertėjo leidinys, spaudė *Immaculata*, [Putnam, Conn.], 1955. Virš., 70, 2 nmm. psl., 90 x 138 mm. Pastaba : Viršelyje Eucharistiniai Kryžiaus keliai. Gaudūs verksmai.

Į Aušros Vartų Marijq. Putnam, Conn. [J.A.V.], Immaculate Conception Convent, 1951. 2 nmm. psl., iliustr. 78 x 114 mm.

Y l a , Stasys : *Lietuvos krikšto malda.* Iš. kun. St. Y l o s malda-knygės. Putnam, Conn. [J.A.V.], N.P. Seserų spaustuvė, 1951. 4 nmm. psl., iliustr., 75 x 114 mm. Pastaba : 4 psl. 700 metų Lietuvos krikšto jubiliejui atminti.

— *Nekalčiamios Marijos Širdies novena.* Putnam, Conn. [J.A.V.], išleido Nekalto Prasidėjimo Seserys [ir atspausdino, 1951]. 14, 2 nmm. psl., iliustr., 91 x 137 mm, Pastaba: 2 psl. Parengė kun. Stasys Y l a .

— *Nekaltai Pradėtoji.* Kun. Stasys Y l a . [Putnam, Conn., J.A.V., Nekalto Prasidėjimo Seserų spaustuvė, 1952], 6 nmm. su-lankst. psl., iliustr. 85 x 160 mm.

— *Pasiaukojimas Nekalčiausiai Marijos Širdžiai.* [Putnam, Conn., J.A.V., Nekalto Prasidėjimo Seserų spaustuvė], 1950. 4 nmm. psl., iliustr., 76 x 114 mm. Pastabos: 3 psl. Auctor St. Y l a . 4 psl. Prisiminti Fatimos Marijos Statulos Putnam, Conn., Nekalto Prasi-dėjimo Seserų sodyboje pašventinimui, atliktam Hartfordo vyskupo J.E. Henry O'Brien dalyvaujant būriams lietuvių iš N. Anglijos, atvykusiems į lietuvių susiartinimo šventę.

— *Rožančius.* Putnam, Conn. [J.A.V.], išleido Nekalto Prasi-dėjimo Seserys [ir atspausdino], 1951. 23, 1 nmm. psl., 92 x 138 mm.

— *Skautų maldos.* Paruošė Kun. St. Y l a . Vak. Vokietija, išleido Vyčio Korporacija, rašyta mašinėle ir spausdinta rotatorium Heil-brunne 1950.IX.8. Virš., 23, 1 nmm. psl., 148x212 mm. 250 egz. Pastabos : 2 psl. Atspausdinta iš sktn. kun. Stasio Ylos VI-am lei-dimui paruošto *Apsaugok Aukščiausias* maldaknygės rankraščio.

Maldų rinkinėlis skiriamas lietuvių katalikų skautų reikalams. 3 psl. Sktn. Kun. Dr. J. [uozas] Vaišnora P.L.S.S. Vyr. Dvasios vado Įžangos žodis.

— *Stebuklingoji Dievo Motina, padėk mums varguose*. Parengė kun. St. Yla. Putnam, Conn. [J.A.V.], spaudė Nekalto Prasidėjimo Seserų spaustuvė, [1951]. 16 nrm. psl., iliustr., 88 x 132 mm. 0,05 \$ Pastaba : Iliustravo Vl[adas] Vijeikis.

— *Sveika Marija*. Mažasis maldynas. Parengė kun. St. Yla. Putnam, Conn. [J.A.V.], *Immaculata* leidinys, išleidimas ir spauda Nekalto Prasidėjimo Seserų, 1953. Kieti virš., 371, 1 nrm. psl., iliustr., 85 x 129 mm. 2,50 \$. Pastabos : 4 psl. Kalbinė pagalba prof. Skardžiaus [1899.III.26]. Piešiniai dail. Telesforo Valiaus.

Recenzijos : T. L. Andriekus, O.F.M., *Aidai* 53/7, 325-326 ; J. Baužys, *Ateitis* 53/5, 118 ; J. Gutas, *Tėviškės žiburiai* 53/27, 5 ; Kun. S. Yla, *Lux Christi* 54/1, 75-76 ; Kan. F. Kapočius, *Draugas* 53/103, II, 4 ; J. Lūža, *Britanijos Lietuvis* 53/33, 2 ; K. Pažėraitė, *Draugas* 53/209, II, 7 ir *Kristaus Karaliaus Laivas* 53/47, 8 ; Msgr. K. Razminas, *Lux Christi* 53/4, 66-69 ir 54/1, 75-76 ; Kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. *Darbininkas* 53/29, 4 ; Vyties recenzijų redaktorius, *Vytis* 53/7, 12.

— *Vardan Dievo*. Mažųjų maldos. Putnam, Conn. [J.A.V.], išleido Nekalto Prasidėjimo Seserys, spaudė T. Pranciškonai, Brooklyn, New York, [1952]. Kieti virš., 133, 3 nrm. psl., iliustr., 77 x 112 mm. 1,25 \$. Pastabos : 4 psl. Tekstas kun. Stasio Ylos. Paveikslai dail. Pauliaus Augiaus [1909.IX.2].

Recenzijos : A. B., *Draugas* 52/98, II, 4 ; V. Č-nas, *Darbininkas* 52/6, 5 ; — *Eglutė* 52/4, 125 ; J. Gutas, *Tėviškės Žiburiai* 52/20, 5 ; A. Šerkšnas, *Draugas* 52/64, 3.

— *Visa atnaujinti Kristuje*. *Ateitininkų maldos*. Iš aprobuotų šaltinių parengė kun. Stasys Yla [J.A.V.], išleido ateitininkai sen-draugiai : dr. Antanas Kučas, University of Scranton, Pa., dr. Pranas Padalskis, University of Detroit, Mich., dr. Antanas Salys, University of Pennsylvania, spaudė Nekalto Prasidėjimo Seserys, Putnam, Conn., [1951]. 32 psl., iliustr., 91 x 137 mm.

— *Malda i apsireiškusią Dievo Motiną* [Iš Kun. St. Ylos *Sv. Marija*]. Crown Point, Indiana [J.A.V.], Salesian of St. John Bosco, sp. npž., [1958]. 4 nrm. psl., iliustr., 70 x 110 mm.

Immaculata stovyklos maldos. Putnam, Conn. [J.A.V.], išleido Nekalto Prasidėjimo Seserys [ir atspausdino], 1954. 15, 1 nrm. psl., iliustr., 95 x 137 mm.

Jatulis, Paulis [1912.1.31]: *Marijos mėnuo. Skaitymai gegužinėms pamaldoms*. Paruošė kun. P. Jatulis. Adelaide [S.A., Australija], *Šventadienio Balso* leidinys 1 nr., rašyta mašinėle ir spausdinta rotatoriumi, 1954. Virš., 48 psl. 205 x 255 mm.

Juras, Pranciškus Mykolas : *Ramybės šaltinis*. III laida. Surinko prelatas P.M. Juras. Chicago [Ill., J.A.V.], išleido Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija, 1954. Kieti virš., 544 psl. 3,00 \$. Aprašė Garsas 54/37, 2.

Kirvelaitis, Pijus [1896.X.3 - 1953.X.25] : *Jaunuolių maldos*. Paruošė kun. P.K. Kirvelaitis. East Chicago, Ind. [J.A.V.], išleido Edvardas Vilutis, spaudė *Draugo* spaustuvė, Chicago, Ill., [1951]. Kieti virš., 159, 1 nrm. psl., iliustr., 77 x 119 mm. 1,00 \$.

Kristau, kuris laimini žmonės ramybėje, pasigailėk mūsų ! [Dillingen, Vak. Vokietija], sp. npž. [Manz, 1948], 4 nrm. psl., iliustr., 75 x 105 mm.

Kryžiaus keliai. Putnam, Conn. [J.A.V.], išleido Nekalto Prasiđėjimo Seserys, sp. npž., 1954. 22, 2 nrm. psl., 89 x 137 mm. Pastaba : 23 psl., Kryžiaus Keliai perspausdinti iš Kan. A. Sabaliausko maldaknygės *Šlovinkim Viešpatį*.

Linkus, Anicetas [1887.IV. 17] : *Melskimės Už Mirštančius*. (Novena). Spaudai paruošė kun. A. M. Linkus, Šv. Kryžiaus parapijos Chicagoje klebonas. Chicago [Ill., J.A.V.], sp. npž., 1950. Virš., 32 psl., iliustr., 102 x 160 mm. [0,15 \$].

Lietuvių Tautos pasiaukojimas Nekalčiausiajai Marijos Širdžiai. Brooklyn, N.Y. [J.A.V.], spausdino Tėvų Pranciškonų spaustuvė, [1951]. 16 psl., iliustr., 151 x 230 mm.

Malda išprašyti Lietuvai apaštalų [Chicago, Ill., J.A.V.], sp. npž., [1957]. 4 nrm. psl., iliustr., 78 x 120 mm. Pastaba: 3 psl. Prayer for Apostles to Lithuania.

Marija, gelbėki mus. [Brooklyn., N.Y., J.A.V.], išleido Ateitis, spaudė *Immaculata Press*, Putnam, Connecticut, 1959.11.16. Kieti virš., 96 psl., iliustr., 75 x 115 mm. 1,00 \$. Pastabos: 4 psl. Sibiro tremtinių ranka rašyta maldų knygelė. 7-8 psl. Tėvas Leonardas [Andriekus], O.F.M., Paaiškinimas.

Recenzijos : — *Draugas* 59/68, II, 1 ; — *Elta Press* 59/1-2, 32-34 ; J. B., *Ateitis* 59/2, 25-27 ; Kun. L. Jankus, *Darbininkas* 59/17, 5 ; J. Jasys, *Draugas* 59/89 (tikrai 80), 3 ; R. Leimonas, *Vytis* 59/4, 4-7 ; S. Suž., *Darbininkas* 58/88, 3-4 ir *Šv. Pranciškaus Varpelis* 59/1, 1-6 ; S. Sužiedėlis, *Vytis* 59/4, 1-2. K. P. G., *Moteris* 59/2, 3-4 ; — *Lituanus* 59/1, 1 ; — *Lux Ghristi* 59/2;

54 ; J. Matulionis, *Moteris* 61/2, 5-7 ir 61/4, 4-6 ; G. Pbo cuta, *Draugas* 60/137, II d., 7 ir *Mūsų Lietuva* 60/588, 4 ; S. M., M.I.C., *Kristaus Karaliaus Laivas* 59/24, 7-8; — *Svečias* 60/3, 7-10; Kęstutis Tbmakas, *Žvaigždė* 59/6, 171-173.

Marijos pažadai kalbantiems Rožančių. [J.A.V.], išleido Š[ventos] T[eresėlės] M[iažuju] S[ielu] M[isiju] B[rolija], sp. npž., [1956]. 3 nrm., 1 balt. psl., iliustr., 88 x 127 mm. Pastabos : 2 psl. Perspausdinta iš *Laivo* birž. 7 d., 1952. 3 psl. Iš *L'ora della Madonna* stud. Žiogelis.

Matulaitis, Kazimieras Aloyzas : *Viešpatie, išklausk mane.* Paruošė kun. K.A. Matulaitis, M.I.C. Chicago, 111. [J.A.V.], išleido Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija, spausdino *Draugo* spaustuvė, 1956. Kieti virš., 640 psl., iliustr., 80 x 120 mm. 3,00 \$.

Novena į Šventąjį Kazimierą. Ižanginis žodis ark. J[uozapo] Skvirecko ir vysk. V[incento] Padolskio. Stuttgart [Vak. Vokietija], išleido *Lux* leidykla, sp. 1949. Virš., 16 psl., 75 x 115 mm. Aprašė B. Kviklys.

Novena prašant Dievo gailestingumo. [J.A.V.], sp. npž., [1952]. Virš., 29, 3 nrm. psl., 85 x 135 mm.

Pasakykite žmonėms. Išvertė Šventosios Teresėlės Mažųjų Sielų Brolija. J.A.V., sp. npž., 1952. 8 sulankst. psl., iliustr., 102 x 205 mm.

Pasiuokojimas Nekalčiausiai Marijos Širdžiai. Šventinant Fatimos Apsireiškimo Paveikslą Šv. Pranciškaus parapijos bažnyčios lange. Lawrence, Mass. [J.A.V.], rašyta mašinėle ir spausdinta rotatoriumi, 1952 m. gegužės mėn. 11 d. 8 psl., iliustr., 110 x 178 mm.

P.G. : *Mano maldos.* Castelnuovo Don Bosco, 1955. Aprašė K. Senkus giesmyne *Garbė Dievui* 1960 m. 352 nrm. psl.

P i j u s XII [1876.II.2 - 1958.X.9] : *Pijaus XII malda Marijos metams.* Putnam, Conn. [J.A.V.], išleido Nekalto Prasidėjimo Sėserys, 1954. 6 nrm. sulankst. psl., iliustr., 85 x 130 mm.

Pirmieji mėnesio šeštadieniai. J.A.V., Šv. Teresėlės Mažųjų Sielų Misijų Brolija, sp. npž., [1952]. 2 lap., sp. vien. psl., 92 x 139 mm.

Ražančius už mūsti kraštą. [J.A.V.], sp. npž., [1952]. 24 psl., 106 x 146 mm. [0,15 \$] Pastaba; 2 psl., Išvertė Kun. V[ytautas] Bagdanavičius.

Sabalaiuskas, Adolfas [1873.VIII.23 - 1950.I.14]: *Viešpaties Angelas. Maldų knygelė visiems.* Parašė kan. A. Sabaliauskas. [East] Chicago [Ind., J.A.V.], išleido Edvardas Vilutis, perspausdino

Saleziečių spaustuvė, Castelnuovo Don Bosco (Asti) [Italija], 1955. Kieti virš., 4 nmm., 287, 3 nmm. psl., 72 x 112 mm. 2,00 \$. Pastaba : 3 psl. Leidėjams labai rūpėjo, kad maldų kalba būtų tikusi; ją žiūrėti buvo pavedę V.D. Universiteto profesoriui dr. A[ntanui] Saliui [1902.VII.21].

šv. *Aušros Vartų Marija Melskis už mus!* Malines — Belgija, rašyta mašinėle ir spausdinta rotatorium, 1950.II.8 - 11.16. 4 nmm. lap., sp. vien. pusėje, 118 x 139 mm.

V. M. J. *Kristaus Kančios šventos valandos*. Sudarytos pagal mažąsias P. P. Marijos Valandas. Lietuvišką teksto vertimą parengė kun. Ladas Tulaba. Roma [Italija], F. Failli spaustuvė, [1954], Kieti virš., 155, 5 nmm. psl., 85 x 135 mm.

Žiūraitis, Tomas [1915.III.18] : *Svarbesnės Mišių Giesmės*. Sustatė Tomas Žiūraitis, O.P. Riedas [Austrija], rotat., 1946. Virš., 24 psl., 110x154 mm. Pastaba: 24 giesmės ir 1 malda. Aprašė Česlovas Grincevičius.

244 Religinė skaityba — Lectures religieuses — Stories,
ALLEGORIES -- RELIGIOSE LITERATUR.

Baronas, Aloyzas [1917.XII.12] : Aloyzas Baronas, *Valandos ir amžiai. Religiniai pasakojimai ir legendos*. Chicago, Ill. [J.A.V.], Lietuviškos Knygos Klubo leidinys, Spaudė *Draugo* spaustuvė, 1958. Virš. su aplanku, 99, 1 nmm. psl., 130 x 195 mm. 1,00 \$. Pastaba : 4 psl. Aplankas dail. Algirdo Kurausko.

Recenzijos : A. Audrius, *Draugas* 58/139, II, 3 ; — *Draugas* 58/81, II, 1 ; — *Europos Lietuvis* 59/13, 2 ; — *Tėviškės Žiburiai* 58/19, 5.

Burkus, Jonas : *Mažųjų dienelės*. Paruošė Jonas Burkus. Iliustravo Stef. Statkevičiūtė. Dillingen [Vak. Vokietija], Published under license Fr. Knapp at Donauwörth, printed by Manz, 1948. Virš., 63, 1 nmm. psl., iliustr., 148 x 204 mm. 1.80 DM.

Draugelis, Simanas Jonas [1893.XII.27] : Rev. S.J. Draugelis, *Madonna of Nazareth*. Stockbridge, Mass. [J.A.V.], Publishers The Marian Fathers, Eden Hill, 1949. 119 psl. Aprašė *Lux Christi* 55/2, 110.

Matulaitis, Jurgis [1871.IV.13 - 1927.1.27]: Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius, *Užrašai*. Cum approbatione ecclesiastica. London [Anglija], išleido Tėvai Marijonai, spaudė *Nidos* spaustuvė, [1953]. Kieti virš. su aplanku, 2 nmm., 220, 2 nmm.

psl., iliustr., 125 x 190 mm. 2000 egz. 2.50 \$. Pastabos : 4 psl. Iliustravo dail. K. Dargis. 135-214 psl. Vaišnora, J[uozas] M.I.C.: Ark. J. Matulevičius Vilniuje.

Recenzijos : J. Kuzmickis, *Draugas* 53/167, II, 4 ir 53/262, II, 2 ; Britanijos *Lietuvis* 53/59, 2 ; — *Kristaus Karaliaus Laivas* 53/47, 6-7 ; Kun. K. A. Matulaitis, M.I.C., *Kristaus Karaliaus Laivas* 59/44, 7-8.

P r u n s k i s, Juozas ; Kun. Juozas Prunskis, *Augštyt širdis*. Putnam, Conn. [J.A.V.], [išleido Agnietė Gilienė], *Immaculata Press*, 1957. Virš. su aplanku, 260, 4 nmm. psl., 151 x 218 mm. 2,00 \$.

Recenzijos : — *Ateitis* 58/3, 66 ; S. Būdavas, *Draugas* 57/286, II, 3 ; — *Draugas* 57/270, II, 1 ; G. P., *Tėviškės Žiburiai* 58/10, 5 ; L. A., *Aidai* 58/2, 89 ; — *Laiškai Lietuviams* 58/1, 32 ; P. C., *Laiškai Lietuviams* 58/9, viršelio 3 psl. ; Alfa Sušinskas, *Darbininkas* 58/3, 5 ; Kan. M. Vaitkus, *Lux Christi* 58/1, 74-80.

— Kun. J. Prunskis, *Aušros Vartai Vilniuje*. Chicago, Ill., [J.A.V.], spaudė *Draugo* spaustuvė, 1949. Virš., 40 psl., iliustr., 125 x 180 mm. [0,30 \$]. Pastaba : Viršelyje kun. J. Prunskis, Aušros Vartai Vilniuje. Faktai, padavimai, maldos ir poezija apie garsiąją Vilniaus šventovę.

— Dr. Juozas Prunskis, 28 moterys. Putnam, Conn. [J.A.V.], *Immaculata Press*, 1959. Virš., 159, 1 nmm. psl., 128 x 194 mm. 1,50 \$.

Recenzijos : — *Draugas* 59/226, II, 6 ; B. Al., *Tėviškės Žiburiai* 59/46, 6 ; — *Laiškai Lietuviams* 59/11, viršelio 3 psl. ; Alfa Sušinskas, *Darbininkas* 59/70, 4 ; — *Lux Christi* 59/4, 46-47 ir *Mūsų Lietuva* 60/555, 4.

— Kun. Juozas Prunskis, *Meilė ir laimė*. Putnam, Connecticut [J.A.V.] [išleido Agnietė Gilienė], *Immaculata Press*, 1958. Virš., 248 psl., 150 x 215 mm. 2,00 \$. Pastaba : Aplanko 2 psl. Aplankas [ir viršelis] Jono Tričio [1915.11.12].

Recenzijos : K. P. B., *Tėviškės žiburiai* 58/49, 4 ; — *Laiškai Lietuviams* 58/8, virš. 3 p. ; M. Muraitis, *Kristaus Karaliaus Laivas* 58/29, 9-10 ; A. Sušinskas, *Draugas* 58/168, II, 1 ; S. Tamulaitis, *Darbininkas* 58/73, 4.

— Juozas Prunskis, *Metai su Dievu*. Putnam, Connecticut [J.A.V.], *Immaculata Press*, 1958. Virš. su aplanku, 239, 1 nmm. psl., 148 x 218 mm. 2,00 \$. Pastaba : Aplanko 2 psl. Aplankas A. Rūkštelės.

Recenzijos : Al. B., *Tėviškės Žiburiai* 58/51-52, 5 ; S. Yla, *Lietuvių Dienos* 59/3, 17 ; J. S. *Laiškai Lietuviams* 59/1, virš. 3 psl. ; T., *Lux Christi* 58/3, 63 ; Dr. I. Urbonas, *Draugas* 58/280, II, 1.

— Dr. J. Prunskis, *Prie Vilties Kryžiaus*. Chicago, Ill. [J.A.V.], išleido kun. P.M. Juras, spauda Valinskas ir Valinskas, 1948. Virš., 142, 2 nmm. psl., 149 x 228 mm. Bibliografija 140 psl. : Šiam veikalui panaudota 25 veikalai.

S a b a l i a u s k a s , Antanas : *Taip jis kalbėjo. . . Don Bosco mintys*. Parengė kun. A. Sabaliauskas, S.D.B. [J.A.V.], spaudė *Immaculata*, Putnam, Conn., 1953. Virš., 130 psl. Aprašė *Europos Lietuvis* 53/48, 2, 6.

Recenzijos : K. Mažutis, *Draugas* 53/305, II, 3.

Š e š p l a u k i s , Alfonsas, slapyvardis A. Tyruolis, [1909.IX.10]: *Aušros Žvaigždė. Marijos poezijos antologija*. Parinko ir išvertė A. Tyruolis. Roma [Italija], išleido kun. Jonas Vaitekūnas, spaudė Fausto Failli, 1954. Virš., 110, 2 nrm. psl., 152x212 mm. 700 egz. 2,00 \$. Pastabos : 4 psl. Viršelis V. Aleksandravičiaus. 95-104 psl. Biografinės pastabos (58 poetų biografijos).

Recenzijos : — *Draugas* 55/24, II, 2 ; J. K-is, *Žibintas* 55/3, 95 ; S. Tamulaitis, *Draugas* 55/201, II, 3 ; Z. S., *Laikas* 55/140, 6 ; S. Matulis, M.I.C., *Lux Christi* 55/2, 105-106.

— *Marijos žemė. Lietuvių poetų Marijos eilių vainikas*. Paruošė A. Tyruolis. Castelnuovo Don Bosco [Italija], Saleziečių leidinys 10 nr. Saleziečių spaustuvė, 1958 [išleista 1959]. Kieti virš., 63, 1 nrm. psl., iliustr., 147 x 198 mm. 1000 egz. Pastabos : 1 psl. Jau-nimo biblioteka. Ir eisim Lietuvos keliu. 3 psl. Marijos žemė. 5 p. Šiluvos apsiareiškimo 350 m. atminimui.

Recenzijos : — *Draugas* 59/144, II, 3 ; S. Matulis, M.I.C., *Kristaus Karaliaus Laivas* 59/36, 3-5 ; T., *Lux Christi* 59/3, 72 ; M. Vaitkus, *Draugas* 59/191, II, 1.

Z u m e r i s , Bronius : Bronius Zumeris, *Kalėdų varpai*. Kristaus gimimo šventės proga. Melbourne [Australija], išleido kun. Pr. Vaseris, spaudė Williamtown Chronicle, 1957. Virš., 49, 3 nrm. psl., 136 x 198 mm. 5000 egz. 6 šilingai.

245 Bažnytinė muzika — *Musique religieuse* — *Church music*
— *Kirchenmusik*.

A m b r a z a s , Pranas : *Dvi giesmės*. Mišriam chorui. Parašė Pranas Ambrazas (*Muzikos Žinios*, 1957, 4 nr., Part. 3). [Cicero, 111., J.A.V.], *Muzikos Žinios*, sp. npž., 1957. 4 nrm. psl., 177 x 254 mm. Pastabos : 2-3 psl. *O Dieve*. Žodžiai B. Brazdžionio [1907.11.2]. 4 psl. Giesmė į Šv. Kazimierą. Žodžiai S. M. Justinos, C.S.C.

B r a z y s , Teodoras [1870.XI.20 - 1930.IX.10] : *Giesmės*. Kun. Teodoras Brazys (*Muzikos Žinios* 1956 m. 1 nr., Part. 4). [Cicero, Ilk, J.A.V.], sp. npž., [1956], 4 psl. 182 x 256 mm. Pastabos: Žodžiai A. Žalvarnio [kun. Jurgio Tilvyčio slapyv. 1880.IV.8 - 1931.XII.24],

B u d r e c k a s , Vladas [1905.X.24] : Kun. Vladas Budreckas, M. M., *Giesmė už Tėvynę*. Mišriam chorui. Skiriu Jo Ekscelencijai Kauno Arkivyskupui Metropolitui Jo Šventenybės Rūmų Grafui Dr. Juozapui J. Skvireckui. [Cicero, 111., J.A.V.], *Muzikos Žinios*, sp. npž., [1957]. 3 nrm., 1 balt. psl., 178 x 255 mm. Pastaba : Žodžiai prel. J. Maironio [Jono Mačiulio slapvyv. 1862.XI.2 - 1932.VT.28] Apsaugok, Augščiausias.

Recenzijos : V. Jakubėnas, *Draugas* 57/152, II, 3.

B u d r i ū n a s , Bronius [1909.VII.29] : *Dvi Kalėdų giesmės*. Mišriam chorui. Žodžiai M. Mykolaitytės. Bronius Budriūnas (*Muzikos Žinios*, 1957 m. 3 nr., Part. 4). [Cicero, III., J.A.V.], *Muzikos Žinios*, sp. npž., 1957. 4 psl., 178 x 255 mm. Pastaba : 1 psl. Copyright by Bronius Budriūnas.

— Bronius Budriūnas, *Malda*. Mišrių balsų chorui. Lietuvių Katalikų Tremtinių Bažnytinės Muzikos Komisija. (1949 m. Vokietijoje atrinktas kaip išleistinas kūrinys). New York [N.Y., J.A.V.], *Pašvaistė*, sp. npž., [1950.XII]. 4 nrm. psl., 210 x 287 mm. 500 egz. Pastabos : Antraštė dail. Rimienės. 2 psl. *Malda*. Žodžiai B[alio] Sruogos [1896.II.2 - 1947.X. 16]. Copyright 1950 by *Pašvaistė*, New York.

Recenzijos : — *Amerika* 51/5, 3 ; V. Jakubėnas, *Draugas* 51/100, II, 7 ; — *Muzikos Žinios* 51/1, 3-4.

G a u b a s , Juozas [1879.VT.20] : *2-jo Advento sekmadienio offertorium*. Mišriam chorui. Parašė Juozas Gaubas. Memmingen [Vak. Vokietija], atspaudė Juozas Kreivėnas, rašyta mašinėle ir spausdinta rotatorium, 1949. 3, 1 nrm. psl., 148 x 208 mm. Aprašė Bronius Kviklys.

— *Sex cantus sacri*. Composuit Josephus Gaubas. Memmingen [Vak. Vokietija], atspaudė Juozas Kreivėnas, rašyta mašinėle ir spausdinta rotatorium, 1950. Virš., 24 psl., 147 x 205 mm. 100 egz. Pastaba : Viršelis Algio Eidukevičiaus.

K a č i n s k a s , Jeronimas [1907.IV. 17] : *Missa in Honorem Immaculati Cordis Beatae Mariae Virginis*. Occasione 700 anniversarii Baptismi Mindaugi Regis Lituaniae. J.A.V., išleista prel. Pr. Juro lėšomis, spaudė Gregorian Institute of America, Toledo, Ohio, 1952. 69 psl. 1,50 \$. Aprašė *Draugas* 53/2, II, 8.

Recenzijos : A. Pocius, *Draugas* 53/2, II, 8 ir *Muzikos Žinios* 53/1, 4 ; I. Vasyliūnas, *Kolumbijos Lietuvis* 53/10, 224-229 ; J. Žilevičius, *Darbininkas* 53/3, 4 ir *Muzikos Žinios* 53/2, 9-10.

Kalėdų giesmės. [Yak.] Vokietija, išleido Vilniečiai, rašyta ranka spausdintomis raidėmis ir litografuota. Marijos — 1954 — Metai. Virš., 2 nmm., 18, 4 nmm. psl., 209 x 297 mm. Pastaba : Viršelio 2 psl. Jo Ekselencijai Arkivyskupui Dr. Mečislovui Reiniui, Vilniaus Apaštališkajam Administratoriui, laimėjusiam 1953.XI.8 d. Kankinio garbės vainiką Vladimire, Rusijoje — dėkingi Vilniečiai.

Markaitis, Brunonas : B. Markaitis, S. J. Dvi giesmės. Mišriam chorui. *Muzikos Žinios*, 1955 m. 4 nr., Part. 2. [Cicero, UI., J.A.V.], *Muzikos Žinios*, sp. npž., [1956]. 5, 1 nmm. psl., 177 x 225 mm. Pastaba : Žodžiai Šalčiaus ir Stasio Ylos.

Recenzijos : V. Jakubėnas, *Draugas* 56/53, II, 4.

Mišių giesmės. 1954 Ateitininkų Federacijos Kongreso metai. [Chicago, 111., J.A.V.], rašyta mašinėle ir spausdinta rotatorium, 1954. 8 nmm. psl., 150 x 100 mm. Aprašė Bronius Kviklys.

Musicae sacrae disciplina. Jo Šventenybės Popiežiaus Pijaus XII enciklika apie šventąją muziką. 1955 m. gruodžio 25 d. *Muzikos Žinios*, 1957 m. 3 nr., Part. 5. [Cicero, III., J.A.V.], *Muzikos Žinios*, sp. npž., 14, 2 nmm. psl., 177 x 254 mm. Pastaba : 2 psl. Vertimas iš *Acta Apostolicae Sedis*, XXXVIII t., 1956, 5-25 psl. Vertė kun. prof. Pijus Dambrauskas [1892.IX.13],

Recenzijos : Kun. K. Senkus, *Draugas* 58/17, 6 ; K. R., *Lux Christi* 56/1, 89-90.

Mūsų giesmynas. 60 giesmių vienbalsiam giedojimui su vargonų pritarimu. Adelaide [S.A., Australija], išleido kun. P. Jatulis, rašyta mašinėle ir spausdinta rotatorium, viršelis — spaustuvėje, 1954. Virš., 4 nmm., 155, 1 nmm. psl., 200 x 246 mm. 500 egz. 2,00 \$. Pastaba : Giesmyno muzikinę dalį tvarkė J. Zdanavičius, J. Govenlock, J. Kreivėnas [1912.III.3].

Recenzijos : I. Vasyliūnas, *Lux Christi* 54/4, 108.

Navickas, St. : St. Navickas, Malda. Solo viduriniam balsui, mišriam chorui ir vargonams. [Cicero, UI., J.A.V.], *Muzikos Žinios*, išleista autoriaus lėšomis, sp. npž., [1955]. 5, 1 nmm. psl., 178 x 254 mm. Aprašė Bronius Kviklys.

Sasnauskas, Česlovas [1867.VII.19 - 1916.I.5]: *Lietuviška muzika.* Requiem ir kita 1869-1916. Česlovas Sasnauskas. Redagavo Juozas Žilevičius [1891.III.16]. J.A.V., išleido kun. L. Voisiekauskas, sp. npž., 1950. 133, 1 nmm., 1 balt. psl., 214 x 280 mm. 3.50 \$. Pastaba : Viršelį (tikrumoje antraštės psl.) piešė dail. Teofilius Petraitis.

Recenzijos : A. S. P., *Draugas* 51/10, 5 ; — *Amerika* 50/51, 2 ; — *Lietuvių Žinios* 51/2, 6 ; A. Mikulskis, *Dirva* 51/11, II, 4 ; J. R-lis, *Muzikos žinios* 51/1, 5-6 ; L. J. Šimutis, *Draugas* 51/11, II, 1 ; J. Žilėvičius, *Lietuvių Dienos* 51/2, 8-9, 14 ir *Švento Kazimiero Akademijos Aidai* 51/3, 19.

Š i a u č i ū n a s , Jonas J. : *Kalėdų Balsai*. Kalėdinės giesmės mišram chorui. Surinko ir Sutvarkė Jonas J. Šiaučiūnas. J.A.V., išleido R.K. parapijų chorų *Dainos* Draugija, sp. npž., 1949. Virs., 31, 1 nmm. psl., 175 x 266 mm. 1,00 \$.

— *Kalėdų Balsai*. [J.A.V.], išleido Lietuvių R.K. Parapijų Chorų *Dainos* Draugija, sp. [1957]. 35 psl. 1,00 \$. Aprašė *Draugas* 58/3, II, 7.

Recenzijos : — *Draugas* 58/3, II, 7.

— *Vespers, in honor of the Blessed Sacrament*. For Four mixed Voices Compiled and Arranged by John J. Šiaučiūnas. Wyoming Valley, Pa., Lith. R.C. Choir Association of Wyoming Valley, Pa., Printed in U.S.A., sp. npž., Holy Year 1950. Virš., 16 psl., 230 x 305 mm.

Š i m k u s , Stasys : St. Šimkus, *Lietuviškos mišios*. Mišriam chorui gaidos su žodžiais 4 balsams arr. J. Gaubas. Memmingen [Vak. Vokietija], atspaude rotatorium Juozas Kreivėnas, 1949. Virš., 20 psl., 145 x 205 mm. Aprašė Bronius Kviklys.

V e n s k u t ė , Marija-Bernarda [1902.XII.9] : Sesuo M. Bernarda, S.S.C., *Dvi giesmės*. Vienbalsiam giedojimui su vargonų pritarimu. [Cicero, 111., J.A.V.], *Muzikos Žinios*, sp. npž., [1956]. 4 nmm. psl., 178 x 255 mm.

Z d a n a v i č i u s , Jonas : Jonas Zdanavičius, *Veni Creator Spiritus*. Mišriam chorui. *Muzikos Žinios* 1957 m. 2 nr. [Cicero, III, J.A.V.], *Muzikos Žinios*, sp. npž., 1957. 3 nmm., 1 balt. psl., 180 x 255 mm.

Recenzijos : J. Strolia, *Muzikos Žinios* 57/4, 76.

246 Bažnytinis menas — Art religieux — Christian art —

Christliche Kunst.

Lietuvių Padėkos šventovė Jungtinėse Amerikos Valstybėse. [Chicago, Ill., J.A.V.], Lietuvių Padėkos šventovei statyti organizacinis komitetas, sp. npž., [1951]. Virš., 4 nmm. psl., 240x 217 mm. Pastaba: Viršelyje architektų P[etro] [1909.1.10 - 1955.VIII.15] ir V[assios Nicolakaki] [1915.XII.30] Kiaulėnų eskiziniai braižiniai.

Paminklinė Marijos koplyčia Nekalto Prasidėjimo vienuolyne Putnam, Conn. [Putnam, Conn., J.A.V.], Leidinys šventinimo dienai, 1955 m. rugpiūčio 21-ajai, atminti, spaudė *Immaculata*, 1955. Virš., 32 psl., iliustr., 155 x 230 mm. Lietuvių ir anglų kalbomis.

248 Askezė, mistika — Théologie ascétique et mystique —
Personal religion — Aszetik, Mystik.

Balčiūnas, Vytautas [1910.XI.21]: *La vocation universelle à la perfection chrétienne selon Saint François de Sales*. Auctore Abbé Vytautas Balčiūnas, Moderatore concientiae in Collegio Lituaniano Romae. Dissertatio ad Lauream in Facultate Theologica Pontificiae Universitatis Gregoriana (Pontificia Università Gregoriana). Annecy [Prancūzija], Académie Salésienne, Imprimerie F. Abry, 1952. Virš., 4 imm. XII, 172, 4 nmm. psl., 160 x 250 mm. Bibliografija: X-XII psl. Les sources. Les ouvrages consultés (32 veikalai).

Recenzijos: S. Y., *Lux Christi* 53/1, 75-76; K.M.U., *Lux Christi* 54/2, 100-101; Kun. P. C., *Aidai* 53/4, 183-184; J. Petrėnas, *Draugas* 53/68 (tikrai 61), II, 7; Kan. M. Vaitkus, *Aidai* 53/7, 328-329.

Bosco, Giovanni [1815-1888]: Šv. Jonas Bosco, *Laimės gairės*. II-ji laida. Paruošė kun. A. Sabaliauskas, S.D.B. [Putnam, Conn., J.A.V.], Lietuvių Saleziečių leidinys, sp. *Immaculata*, 1954 [išleista 1955]. Virš., 136 psl., 109 x 150 mm. [0,50 \$].

Recenzijos: — *Žibintas* 55/4, 128.

Liūma, Antanas [1910.1.28]: *Aux sources du traité de l'amour de Dieu de Saint François de Sales. Première partie*. Les sources de l'idée d'amour de Dieu. Par Antanas Liūma, S.J., Professeur à l'Institut de Théologie Spirituelle de l'Université Grégorienne. Ouvrage publié avec le Concours de l'Académie Salésienne. Collectanea spiritualia edita ab Instituto Theologiae Spiritualis in Pontifica Universitate Gregoriana, Vol. 5. Rome [Italija], Librairie Éditrice de l'Université Grégorienne, Typis Pontificiae Universitatis Gregoriana, 1959. Virš., XLV, 3 nmm., 339, 1 nmm. psl., 173 x 248 mm. 3500 lirų. Bibliografija XXV-XLV psl. (455 veikalai).

Recenzijos: Jonas Aistis, *Draugas* 60/1, II, 4; Kun. V. Bartuška, *Lux Christi* 59/2, 53; Fortunato de Jesús Sacramentado, O.C. D., *Revista de Espiritualidad* XVIII (Madrid, Ispanija, 1959) 594-596; M. A. Fiorito, S.J., *Ciencia y Fe* XV (San Miguel, Argentina, 1959) 379-382; L. M., *Ons Geestelijk Erf* XXXIII (Antwerpen-Anvers, Belgija, 1959) 2 15-216; M. Olphe-Galliard, S.J., *Revue d'Ascétique et de Mystique* XXXV (Toulouse, Prancūzija, 1959) 212-216; E. Valentini, *Salesianum, Periodicum Trimestre Theologiae, Juris Canonici, Philosophiae, Paedagogiae* XXI (Torino, Italija, 1959) 708-709; B. Lavaud, O. P., *Angelicum*, P e-

riodicum trimestre Pontificiae Studiorum Universitatis a Sando Thoma Aquinate in Urbe XXXVII (Roma, Italija, 1960) 224-227 ; P. Dionysius Łasieć, O. F. M., *Antonianum, Periodicum Trimestre editum cura Professorum Athenaei Antonianum in Urbe XXXV* (Roma, Italija, 1960) 133-135 ; G. Philips, *Ephemerides Theologicae Lovanienses XXXVI* (Louvain, Belgija, 1960) 536 ; R. Desjardins, *Bulletin de Littérature Ecclésiastique*, Publié par l'Institut Catholique de Toulouse LXI (Toulouse, Prancūzija, 1960) 233-234 ; A. L., *Brotéria, Revista contemporanea de cultura LXX* (Lisboa, Portugalija, 1960) 347 ; H. Bleienstein, S.J., *Geist und Leben, Zeitschrift für Ascese und Mystik XXXIII* (Würzburg, Vokietija, 1960) 318-319 ; E. Jorge, *Manresa, Revista de investigación e información ascética y mística XXXII* (Madrid, Ispanija, 1960) 85 ; V. M., *Messenger du Coeur de Jésus* (Toulouse, Prancūzija) 1960, bal. mėn. 188 ; Fr. Eulogio de la V. del Carmen, O. C. D., *Ephemerides Carmeliticae XI* (Roma, Italija, 1960) 482-486 ; Julien-Eymard d'Angers, O. F. M. Cap., *XVIIe siècle, Bulletin de la « Société d'Étude du XVIIe siècle », 49 nr.* (Paris, Prancūzija, 1960) 54-57 ; Louis Cognet, *Revue d'Histoire Ecclésiastique LVT* (Louvain, Belgija, 1961) 556-559 ; J. A. Robilliard, O. P., *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques XLV* (Paris, Prancūzija, 1961) 112 ; J.-E. d'ANGERS, O. F. M. Cap., *Les Amis de St. François d'Assise, Revue Trimestrielle de Doctrine, de Littérature et d'Art, Nouvelle Série II* (Paris, Prancūzija, 1961) 32 ; [P. Droulers, S.J.] *Gregorianum, Commentarli de re theologica et philosophica editi a professoribus Pontificiae Universitatis Gregoriana XLII* (Roma, Italija, 1961) 388-389 ; I. Iparraguirre S.J., *Archivum Historicum Societatis Iesu XXX* (Roma, Italija, 1961) 291-294 ; — VAmi du Clergé, *Revue de toutes les questions ecclésiastiques LXXII* (Langres, Prancūzija, 1962) 671 ; G.F., *Revue des Études Augustiniennes IX* (Paris, Prancūzija, 1963) 345-347 ; E. Depuis, S.J., *Nouvelle Revue Théologique LXXXVI* (Louvain, Belgija, 1964) 86-87.

— *Aux Sources du Traité de l'Amour de Dieu de Saint François de Sales*. Deuxième partie : Les sources des moyens d'expression de l'idée d'amour de Dieu. Par Antanas Liuima, S.J., professeur à l'Institut de Théologie Spirituelle de l'Université Grégorienne. *Collectanea Spiritualia edita ab Instituto Theologiae Spiritualis in Pontificia Universitate Gregoriana, Vol. 6*. Rome [Italija], Librerie Editrice de l'Université Grégorienne, Typis Pontificiae Universitatis Gregoriana, 1960. Virš., XI*, 3 nrm., 343-740, 2 nrm., psi. 170 x 241 mm. 3500 brų.

Recenzijos : V. Bgd. [Bagdanavičius, M. I. C.], *Draugas* 60/264, II, 4; Kun. dr. P. Celiešius, *Lux Christi* 61/2 (39), 40-42 ; E. Jorge, *Manresa, Revista de investigación e información ascética y mística XXXIII* (Madrid, Ispanija, 1961) 403-404 ; A. L., *Brotéria, Revista contemporanea de cultura LXXII* (Lisboa, Portugalija, 1961) 594-595 ; B. Lavaud, O. P., *Angelicum, Periodicum trimestre Pontificiae Studiorum Universitatis a Sancto Thoma Aquinate in Urbe XXXVIII* (Roma, Italija, 1961) 461-463 ; F. Wulf, S.J., *Geist und Leben, Zeitschrift für Ascese und Mystik XXXIV* (Würzburg, Vokietija, 1961) 469-470 ; [P. Droulers, S.J.] *Gregorianum, Commentarli de re theologica et philosophica editi a professoribus Pontificiae Universitatis Gregoriana XLII* (Roma, Italija, 1961) 388-389 ; I. Iparraguirre, S.J., Ar-

chivum Historicum Societatis Iesu XXX (Roma, Italija, 1961) 291-294 ; G. Philips, *Ephemerides Theologicae Lovanienses* XXXVII (Louvain, Belgija, 1961) 641 ; Fortunato de Jesu Sacramento, O. C. D., *Revista de Espiritualidad* XXI (Madrid, Ispanija, 1962) 146 ; L. M., *Ons Geestelijk Erf* XXXVI (Antwerpen-Anvers, Belgija, 1962) 436-437 ; G. F., *Revue des Études Augustiniennes* IX (Paris, Prancūzija, 1963) 345-347 ; — Thérèse, *revue bimestrielle du Carmel*, année 45, nr. 3 (Gand, Belgija, 1960) ; Dom Ildefonso M. Gómez, M. B., *Yermo, Cuadernos de historia y de espiritualidad monásticas* III (Madridas, Ispanija, 1965) 1 nr. * 14.

— A. Liūima, S. J., *Saint François de Sales et les mystiques*. Extrait d'une thèse présentée à la Faculté de Théologie de l'Institut Catholique de Toulouse le 2 Juin 1950. Toulouse [Prancūzija], *Revue d'Ascétique et de Mystique*, sp. npž., 1950. Virš., 30, 2 nrm. (XXIVt., 220-293, 376-385) psl., 160 x 245 mm.

Recenzijos : J. A. de Aldama, S.J., *Archiva Teològica Granadina* XII (Granada, Ispanija, 1949) 374 ; — *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* XXXIII (Paris, Prancūzija, 1949) 346 ; F. C[avallèr], S.J., *Revue d'Ascétique et de Mystique* XXVI (Toulouse, Prancūzija, 1950) 183-184.

— Antanas Liūima, S.J., *Saint François de Sales et la Tradition. Les Pères de l'Église*. Toulouse [Prancūzija], Extrait de la *Revue d'Ascétique et de Mystique* XXVI (Toulouse, Prancūzija, 1950) 202-227 psl. 1950. 26 ir 2 nrm. psl. 155 x 245 mm.

Recenzijos : A. Grion, O. P., « Sapienza », *Revista di Filosofia e di Teologia* I (Roma, Italija, 1951) 89 ; P. Fortunato de Jesu Sacramento, O. C. D., *Revista de Espiritualidad* X (Madrid, Ispanija, 1951) 489 ; J. G[hellinck], *Revue d'Histoire Ecclésiastique* XLVI (Louvain, Belgija, 1951) 419-420 ; J. A. de Aldama, S.J., *Archivo Teològico Granadino* XIV (Granada, Ispanija, 1951) 303 ; — *Revista Espanola de Teologia* XI (Madrid, Ispanija, 1951) 403 ; — *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* XXXV (Paris, Prancūzija, 1951) 383.

— Antanas Liūima, S.J., *Le Traité de l'Amour de Dieu de saint François de Sales et les Auteurs Classiques*. Toulouse [Prancūzija], Extrait du *Bulletin de Littérature Ecclésiastique*. Publié par l'Institut Catholique de Toulouse. Tome LI (1950), pages 136-159 et tome LIII (1952), pages 26-41.

Recenzijos : P. Fortunato de Jesu Sacramento, O. C. D., *Revista de Espiritualidad* X (Madrid, Ispanija, 1951) 489 ; J. G[hellinck], *Revue d'Histoire Ecclésiastique* XLVI (Louvain, Belgija, 1951) 933 ; — *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* XXXV (Paris, Prancūzija, 1951) 173 ir XXXVI (1952) 586 ; J. A. de Aldama, S.J., *Archivo Teològico Granadino* XVT (Granada, Ispanija, 1953) 435-436.

— « Deuociōn corno rūbea » in sancti Ignatii ephemeride spirituali. A. Liūima, S.J. [Roma, Italija], [atspaudas iš] *Studia Ignatiana. Humana responsio divinae gratiae, Gregorianum* Vol. XXXVII, nr. 3, 1956. Ann. XXXVII. Virš., 1 nrm., 12 (530-541), 1 nrm. psl., 162 x 232 mm.

Recenzijos: — *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* XL (Paris, Prancūzija, 1956) 789 ; F. V., *Bulletin de Théologie ancienne et médiévale* VII (Louvain, Belgija, 1954-1957) 612 ; A. Segovia, *Archivo Teológico Granadino* XX (Granada, Ispanija, 1957) 440 ; Hugo Rahner, S.J., *Geist und Leben*, *Zeitschrift für Ascese und Mystik* XXX (Würzburg, Vokietija, 1957) 148.

— Antanas Liuiima, S.J. *Saint François de Sales à l'école des âmes*. Excerptum ex : *Gregorianum*, Vol. 39 (1958), pp. 43-92. Roma [Italija], Tipografia di Pontificia Università Gregoriana, 1958. Virš., 50 (43-92) pai., 162 x 232 mm. Be antraštės psl., aprašyta iš viršelio.

Recenzijos : — *Draugas* 58/39, II, 6 ; — *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* XLII (Paris, Prancūzija, 1958) 588 ; M. P., *Pier Lombardo*, *Rivista di Teologia, Filosofia e varia Cultura* II (Novara, Italija, 1958) 79.

— Antanas Liuiima, S.J. *L'influence de Saint Augustin chez saint François de Sales*. Toulouse [Prancūzija], Extrait du *Bulletin de Littérature Ecclésiastique*, Tome LX (1959) pages 3-37, Imprimerie du Centre, 1959. Virš., 36 (3-37), 1 balt. psl., 160 x 243 mm. Be antrašt. psl., aprašyta iš viršelio.

Recenzijos : — *Draugas* 59/279, II, 1 ; A. Segovia, *Archivo Teológico Granadino* XXIII (Granada, Ispanija, 1960) 192-193 ; — *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* XLIII (Paris, Prancūzija, 1959), 748 ; G. F., *Revue des Études Augustiniennes* IX (Paris, Prancūzija, 1963) 347.

Martin, R. P. : R. P. Martin, *Mažasis tobulybės kelias*. Pagal Vaikelio Jėzaus Š. Teresės gyvenimą ir jos raštus. Iš prancūzų kalbos vertė P[ovilas] Jakas [1908.VI.10]. [J.A.V.], Šv. Teresėlės Mažųjų Sielų Masijų Brolijos leidinys 3 nr., sp. npž., [1952]. Virš., 146 psl., 120x 167 mm. 1,00 \$. Pastaba: II leidimas, pirmasis — Kaune 1933 m.

249 Naminės pamaldos — Culte domestique — Family devotions — Hapsandacht.

Crawley-Boevey, Mateo : *Šventoji valanda*. Nakties adoracijai namuose. Parašė kun. Mateo Crawley-Boevey, Švenė. Jėzaus ir Marijos Širdžių Kongregacijos. Iš trečiojo leidimo ir penktojo angliškojo perspausdinimo vertė. M. Pulauskas, M.I.C. Chicago, Illinois [J.A.V.], išleido Tėvai Marijonai, spausdino *Draugo* spaustuvė, 1958. Virš., 58,6 nmm. psl., 100 x 153 mm. [0,25 \$].

Recenzijos : — *Draugas* 58/86, II, 2.

Žiūraitis, Tomas [1915.III.18] : Tomas Žiūraitis, O. P., *Nevystančios Rožės, Šv. Rožančius ir gyvenimas*. Antras pataisytas

ir papildytas leidimas. Stuttgart [Vak. Vokietija], Rankraščio teisėmis išleido Tėvai Dominikonai Stuttgart'e, spaudė Schwabenverlag A.G., 1948. Virš., 87, 1 nmm. psl., 102x 142 mm.

Recenzijos : -tis, *Lietuvių Žodis* 48/35, 3 ; — *Žiburiai* 48/51, 4.

25 GANYTOJIŠKOJI TEOLOGIJA — OEUVRES PASTORALES — PASTORAL THEOLOGY — PASTORALTHEOLOGIE

252 Pamokslai — Sermons — Sermons — Predigten.

Bartkus, Feliksas : Prel. dr. Feliksas Bartkus, *Skelbk žodį. Pamokslukai sekmadieniams ir privalomosioms šventėms*. [J.A. V.], išleido kun. J.J. Čepukaitis, *Immaculata Press*, Putnam, Conn., [1958]. Virš. su aplanku, 150, 2 nmm. psl., 151 x 230 mm. 2,00 \$. Pastaba : 4 psl. Viršelis [ir aplankas] dail. T. Valiaus.

Čužauskas, Juozapas [mirė 1955.II.16]: Kun. Juozapas Čužauskas, *Švenčių Prieblanda*. [Waukegan, 111., J.A.V.], autoriaus leidinys, sp. npž., 1949. Virš., 61, 3 nmm. psl., 108 x 156 mm.

Tulaba, Ladas [1912.IV.28]: Prel. L. Tulaba, *Kad kūrentųsi* (Lk. 12,49). Roma [Italija], išleido prel. P. Juras, spaudė tipografija Fausto Failli, 1954. Kieti virš., XVII, 3 nmm. 242, 2 nmm. psl., 165 x 240 mm.

Recenzijos : J. Bičiūnas, *Draugas* 54/79, II, 4 ; J. Gulbinas, *Darbininkas* 54/36, 4 ; J. G., *Ateitis* 54/5, 117 ; — *Lux Christi* 54/1, 80.

Viena diena su Jėzumi arba ką mums Jėzus pasakytų ? Iš Žvaigždės. Antras leidimas. [J.A.V.], perspausdino Šv. Teresėlės Mažųjų Sielų Misijų Brolija, sp. npž., 1954. 8 psl., 80 x 124 mm.

Žiūraitis, Tomas : Tomas Žiūraitis, O. P., *Žodis ir gyvenimas*. Religinei tautinei rimčiai. Su Prof. dr. A. Maceinos pratartimi. Dailininkas V[ytautas] K[azys] Jonynas [1907.III. 16]. [Vak. Vokietija], išleido *Venta*, spaudė Buchdruckerei Karl Motz und Co., Schongau, 1955. Kieti virš., 244 psl., 1000 egz. 2,75 \$. Aprašė *Tėviškės Žiburiai* 55/42,5.

Recenzijos : Dr. A. Baltinis, *Draugas* 55/242, II, 1 ; — *Draugas* 55/224, II, 2 ; J. Gulbinas, *Ateitis* 55/10, 240-241 ; L. A., *Aidai* 55/10, 431-432 ; S. Narkeliūnaitė, *Draugas* 56/29, II, 3 ; D. Penikas, *Laisvoji Lietuva* 56/9, 2 ; V., *Vienybė* 56/4, 7 ; Kan. M. Vaitkus, *Darbininkas* 56/19, 4 ; Kun. A. Baltinis, *Lux Christi* 56/1, 92-93 ; Vytautas Bagdanavičius, M.I.C., *Draugas* 59/138, II, 2 ; L. Dambriūnas, *Aidai* 59/10, 453-454 ; Dr. Antanas Ramūnas, *Tėviškės Žiburiai* 56/18, 5.

253 Sielovada — Cube d'âmes — Pastok — Seelsorge.

Y l a , Stasys: *Sielovados Institutas. Reikalingumas. Uždaviniai, Priemonės. Organizacija*. Parengė Stasys Yla. Putnam, Conn. [J.A.V.], atspausda iš A.L.R.K. Kunigų Vienybės žurnalo *Lux Christi* 1956 m. 2 nr., *Immaculata Press*, 1956. 15, 1 nmm. psl., 154 x 215 mm.

Žodis sieloms. Vertė Kun. K. A. Matulaitis, M.I.C. I dalis. [J.A.V.], išleido Šventos Teresėlės Mažųjų Sielų Misijų Brolija, spaudė *Forum Press*, Brockton, Mass., 1955 [išleista 1956]. Virš., 45, 1 nmm. psl., 84 x 127 mm. Pastaba: Sesers Juozapos Menmdez *The Way of Divine Love of the Message of the Sacred Heart to the World* knygos santraukos *A Call to Souls* vertimas.

255 Brolijos — Confréries — Brotherhoods — Bruderschaften.

S a b a l i a u s k a s , Antanas : *Saleziečių bendradarbiai Don Bosko tretininkai*. Paruošė Kun. A. Sabaliauskas, S.D.B. [Grown Point, Ind., J.A.V.], spaudė *Immaculata*, Putnam, Conn., [1956]. 31, 1 nmm. psl., 90 x 148 mm.

Visų Pranciškonų vienuolynų ir gimnazijos (High School) geradarių privilegijos. Kennebunk Port, Maine [J.A.V.], sp. npž., [1958]. 6 sulankst. psl., 80 x 146 mm.

26 KRIKŠČIONIŠKOJI BAŽNYČIA — ÉGLISE CHRÉTIENNE — ECCLESIASTICAL THEOLOGIE — CHRISTLICHE KIRCHE

261.7 Bažnyčia ir Valstybė — L'Église et l'État — Church and State — Kikche und Staat.

T a m o š a i t i s , Anicetas [1922.IX.14] : *Church and State in Maritains thought*, by Anicetas Tamošaitis, S. J. Submitted as doctoral dissertation in the Faculty of Théologie Gregorian University. Chicago, 111. [J.A.V.], išleido Tėvai Jėzuitai, sp. 1959. Virš., 124 psl. 1,25 \$.

Recenzijos : Vytautas Bagdanavičius, M.I.C., *Draugas* 59/138, II, 2; L. Dammbbiūnas, *Aidai* 59/10, 453-454.

262.13 Šventasis Sostas — Saint Siège — Holy See — Heiliger Stuhl.

Leo XIII [Pecci Gioacchino, 1810.III.2 - 1903.VII.20] : *Popiežiaus Leono XIII enciklika apie masonus*. Išvertė K. A. Sabas. Chicago, III. [J.A.V.], išleido K. A. Sabas, spausdino *Draugo* spaustuvė, 1959. Virš., 29, 3 nrm. psl., 140x215 mm. 0,50 \$

Recenzijos : Pr. G., *Tėviškės žiburiai* 59/21, 5.

Paskutiniųjų Popiežių enciklikų ir P. Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniaisiais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais. Tübingen [Vak. Vokietija], išleido *Lux* G.m.b.H. leidykla, spaudė Buchdruckerei Georg Wagner, Nordlingen., 1949. Kieti virš., XXXI, 1 nrm., 630, 2 nrm. psl., 135 x 210 mm. 4,00 \$. Pastaba : V psl. Spaudai paruošė vyskupas dr. Vincentas Brizgys Kauno vyskupas augziliaras.

Recenzijos : J. K., *Tėvynės Sargas* 49/2-3, 182-185.

Pijus XI [1857-1939]: *Krikščioniškoji moterystė*. Popiežiaus Pijaus XI, enciklika. Vertė kan. dr. P. Aleksa. Fellbach b/Stuttgart [Vak. Vokietija], išleido *Lux*, spausdinta 1949. Virš., 56 psl., 145 x 205 mm. Aprašė Bronius Kviklys.

262.14 Kunigai — Prêtres — Priests — Priester.

Amerikos Lietuvių R. K. Kunigų Vienybės įstatai. [J.A.V.], sp. npž., 1952. Virš., 16 psl., 101 x 154 mm. Be antraštės psl., aprašyta iš viršelio. Lietuvių ir anglų kalbomis.

Liet. R. K. Kunigų Vienybės Aplinkraštis ir suvažiavimo, įvykusio Chicagoje 1953 m. rugsėjo 16-17 d., protokolas. J.A.V., spausdinta 1954. 16 psl. Aprašė *Draugas* 54/73, II, 2.

Lietuvių R. K. Kunigų Vienybės seimas 1951 m. liepos 18, d., New Yorke. Lux Christi priedas. [Putnam, Conn., J.A.V., Nekalto Prasiidėjimo Seserų spaustuvė, 1951]. 23, 1 nrm. psl., 132 x 180 mm.

Lietuvių R. K. Kunigų Vienybės Seimas 1952 m. liepos 22-23 d.d. Kennebunk Port, Me. Lux Christi priedas. [Putnam, Conn., J.A.V., Nekalto Prasiidėjimo Seserų spaustuvė, 1952]. 13, 3 nrm. psl., 133 x 184 mm.

Lithuanian R.C. Priests League pilgrimage to the International Congress at Barcelona, Spain May 27 to June 1, 1952 and to Rome. [J.A.V.], Printed in U.S.A., sp. npž. 1.15.1952. 16 psl. sulankst., iliustr., 180 x 278 mm.

262.2 Parapijos — Paroisses — Parishes — Pfarreien.

A b e l k i s , Povilas [1906.1.14 - 1957.VIII.6]: *Visų Šventųjų Parapija Roselande 1906-1956*. Golden Jubilee. Chicago, Ill. [J.A.V.], išleista parapijos klebono kun. J. Šaulinsko rūpesčiu, spaudė *Draugo* spaustuvė, 1956. Kieti virš., 310 psl., iliustr., 5,00 \$. Lietuvių ir anglų kalbomis. Į anglų kalbą vertė Pranas Jančius, M.I.C. [1931.X.8]. Aprašė *Aidai* 57/2, 95 ir *Lux Christi* 57/1, 115.

Č u ž a u s k a s , Juozas J. : Kun. Juozas J. Čužauskas, *Nusėkę Antplūdžiai*. Waukegan'o lietuvių istorija. Šv. Baltramiejaus Parapija nuo jos įsikūrimo iki aukso jubileo. Mano raštų ir tautosakos rinkinys. Waukegan., Ill., [J.A.V.], išleista Parapijos aukso jubileo proga, sp. npž., 1946. Virš., 120 psl., 153 x 226 mm.

G a s i ū n a s , Jonas, kun. [1904.IX.20] : *Immaculata Conception Church dedication A. D. 1956 East St. Louis, Ill.* Šv. P. Marijos Nekalto Prasidėjimo bažnyčia pašventinta A. D. 1956. East St. Louis [111., J.A.V.], sp. npž., 1956. Virš., 128 psl., iliustr., 150 x 230 mm. Be antraštės psl., aprašyta iš viršelio. Anglų ir lietuvių kalbomis.

J u s e v i č i u s , Juozapas [1899. XI. 12 - 1959. III.5]: *Geras parapietis*. Parašė kun. Juozas Jusevičius. Omaha, Nebr. [J.A.V.], autoriaus leidinys, Saleziečių spaustuvė Castelnovo Don Bosco, Asti, [Italija], 1955. Kieti virš., 91, 1 nmm. psl. 120 x 190 mm.

Recenzijos : — *Draugas* 55/289, II, 1.

K u č a s , Antanas [1900.X.14]: *Šv. Petro lietuvių parapija South Bostone*. Parašė dr. Antanas Kučas, anglų kalbon vertė kun. Albert J. Contons-Kontautas. Boston, Mass. [J.A.V.], spausdinta 1956. Virš., 304 psl., iliustr. Aprašė *Garsas* 56/46, 2.

Recenzijos : V. Gidžiūnas, O.F.M., *Aidai* 57/1, 39 ; Dr. J. Matusas, *Draugas* 57/58, II, 6.

Los Angeles Šv. Kazimiero Lietuvių Parapijos dešimtmetis 1941-1951. Los Angeles, Calif. [J.A.V.], išleido Los Angeles Šv. Kazimiero Lietuvių Parapija, spaudė *Lietuvių Dienų* spaustuvė, [1952]. Virš., 56 psl., iliustr., 247 x 324 mm.

M a t u l a i t i s , Kazimieras Aloyzas : *Londono lietuvių bažnyčios aukso jubiliejus 1902-1952*. London [Anglija], autoriaus leidinys, sp. npž., [1952]. Virš., 62, 2 nmm. psl., iliustr., 141 x 220 mm. Be antraštės psl., aprašyta iš viršelio.

P e t r è n a s , Jonas: *Aušros Vartų parapija New Yorke, Commemoration of the Golden Anniversary 1905-1955*. New York.

N.Y. [J.A.V.], spaudė Pranciškonų spaustuvė, Brooklyn., N.Y., 1955. Apraše *Draugas* 55/260, II, 3.

Recenzijos : G., *Tėviškės Žiburiai* 56/4, 7.

Prisikėlimo parapijos leidinys 1956. Toronto, Ont. [Kanada], spausdino Foto-Lith., 1956. Virš., 2 nrm., 86 psl., iliustr., 175 x 243 mm. 3000 egz. 1,00 \$. Pastabos : Be antraštės psl., aprašyta iš viršelio. Viršelis dail. J. Bakio.

Sužiedėlis, Simas [1903.XI. 10]: *Šv. Pranciškaus lietuvių parapija*. Parašė Simas Sužiedėlis. Išvertė kun. A. Bružas, M. S. Lawrence, Massachusetts [A.V.J.], spauda Nekalto Prasidėjimo Seserų spaustuvės, Putnam, Conn., 1953. Kieti virš. su aplanku, 416 psl., iliustr., 150 x 218 mm. 5,00 \$. Pastabos : 4 psl. Viršelis dail. V. K. Jonyno. Bibliografija 409-411 psl. Panaudota literatūra: 38 veikalai.

Recenzijos : J. Aistis, *Draugas* 54/19, II, 3 ; P. Alšėnas, *Tėviškės Žiburiai* 54/8, 5 ; A. Bendorius, *Draugas* 54/13, II, 4 ; — *Draugas* 54/7, II, 4 ; Kun. A. Juška, *Lux Christi* 55/1, 105-106 ; A. Kučas, *Aidai* 54/4, 184-185 ; K. Mockus, *Darbininkas* 54/17, 4 ; K. St., *Vienybė* 54/12, 2 ; J. Vanagas, *Keleivis* 54/22, 4, 7 ; — *Žibintas* 55/2, 63-64; — *I Laisvę* 62/29, 63.

Šv. Kazimiero parapija 1904-1954. St. Casimir Church Amsterdam, N.Y. Amsterdam, N.Y. [J.A.V.], St. Casimir's Golden Jubilee Committee, Lietuvių Tėvų Pranciškonų spaustuvė, [Brooklyn, N.Y.], 1954. Virš., 80 psl., iliustr., 175 x 260 mm. Be antraštės psl., aprašyta iš viršelio. Lietuvių ir anglų kalbomis.

Šv. Kryžiaus Lietuvių Parapijos 50 metų istoriniai bruožai. [Chicago, 111., J.A.V.], spausdinta *Draugo* spaustuvėje, 1954. Kieti virš., 154, 110 nrm. psl., iliustr. Pastabos: Viršelyje — Golden Jubilee of Holy Cross Lithuanian Roman Catholic Parish Chicago, 1904-1954. 4 psl. Viršelis dail. R. Viesulo. Lietuvių ir anglų kalbomis.

Recenzijos : J. J. Bachunas, *Draugas* 55/19, 7 ; — *Tėviškės žiburiai* 55/7, 5 ; J. Vaidelys, *Draugas* 54/296, II, 6.

Šv. Marijos Apreiškimo lietuvių B. K. parapijos Auksinio Jubilėjaus atminčiai Kingston, Pennsylvania — St. Mary's Annunciation Lithuanian R. C. Parish Golden Jubilee remembrance Kingston Pennsylvania. 1952. Redagavo Jonas J. Šiaučiūnas. Kingston, Pa, [J.A.V.], Schmidt's Printery Wilkes-Barre, Pa., 1952. Virš., 125, 1 nrm. psl., iliustr., 177 x 260 mm. Lietuvių ir anglų kalbomis.

Šv. Petro parapijos auksinis jubiliejus Kenosha, Wis. 1903-1953. St. Peter's Parish Golden Jubilee Kenosha, Wis. Virš., 100 psl., iliustr., 152 x 235 mm.

T o t o r a i t i s , Jonas [1872.XII.24 - 1941.VI.22] : Kun. prof. dr. J. Totoraitis, M.I.C., *Lietuvos Jeruzalė. (Žemaičių Kalvarijos istorijėlė)*. Chicago, Ill. [J.A.V.], išleido kun. dr. A. Juška, sp., 1958. 15 psl. Aprašė *Tautos Praeitis* 59/1, 1 knyga, 115.

262.3 Vyskupijos — Diocèses — Dioceses — Diozesen.

Cushing g, Richard J. [1895] : *Archbishop Cushing's Message To Lithuanian-American Youth*. Boston, Mass. [J.A.V.], išl. do kun. Juozas K. Vembrė, sp. npž., 1953. Virš., 16 psl., 128 x 190 mm.

Elenchus Sacerdotum saecularium et regularium Provinciae Ecclesiasticae Lituanæ extra patriam degentiurn propter circumstantias II belli universalis et Sacerdotum lituanorum in dispersione. Castelnovo Don Bosco [Asti, Italija], Saleziečių spaustuvė. Pro Anno Domini 1955. Virš., 63, 1 nrm. psl., 128 x 183 mm. 800 egz.

Lietuvos R. Katalikų Episkopato direktyvos katalikams kai kuriais viešojo gyvenimo klausimais. Roma [Italija], spaudė Fausto Failli, 1952. Virš., 50, 2 nrm. psl., 120 x 180 mm.

Recenzijos : J. Liūdžius, *Naujienos* 53/180, II, 8-10.

262.9 Beatifikacija — Béatification — Beatefication — Heiligsprechung.

Articoli per il processo informativo del servo di Dio Giorgio Matulewicz-Matulevičius. Roma [Italija], paruošta generalinio postulatoriaus beatifikacijos byloje K. Rėklaičio [1887.X.22], M.I.C., rankraščio teisėmis, 1953.VII. 60 psl. Aprašė *Draugas* 53/185, II, 1.

Dievo Tarnas Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius 1871-1927. [J.A.V.], sp. npž., [1954], 4 nrm. psl., iliustr., 71 x 114 mm.

F l o r i d i , Ulisse Alessio : U. A. Floridi, S.I., *Il servo di Dio G. Matulaitis e la conversione della Russia*. Estratto da *La Civiltà Cattolica* 1957 m., 2 nr., 491-503 psl., 3 nr. 60-71 psl., Quaderni 2567, 2569. Roma [Italija], *La Civiltà Cattolica*, sp. npž., 1957. Virš., 28 psl., 165 x 237 mm.

Il servo di Dio Giorgio Matulewicz-Matulevičius arcivescovo tit. di Aduli riformatore della Congregazione dei CC.RR. Mariani 1871-1927 Profilo Biografico. Roma [Italija], La Postulazione Generale, sp. npž., [1956]. Virš., 49, 3 nrm. psl., 120 x 169 mm.

Il servo di Dio Giorgio Matulewicz [? ! Matulewicz]-Matulevičius arcivescovo tit. Adulitano riformatore della Congregazione dei

CC.RR. *Mariani 1871-1927*. Roma [Italija, Congregazione dei CC.RR. Mariani], sp. npž., [1956], 8 nnm. psl., iliustr., 88 x 140 mm.

Recenzijos: D. Velička, *Naujenos* 56/171,11,5.

Labanauskaitė, Ona [1901.X.14] : O. Labanauskaitė, *Arkivyskupas Jurgis Matulevičius*. Putnam, Conn., [J.A.V.], Nekalto Prasidėjimo Švč. M. Marijos Seserų Kongregacijos leidinys, Immaculate Conception Convent, Guild *Immaculata Press*., 1949. Virš., 53, 1 nnm. psl., iliustr., 138 x 210 mm. [0,50 \$].

Matulaitis, Kazimieras Aloyzas : *A modern apostle Servant of God Archbishop George Matulaitis-Matulevičius*. Clarendon Hills, Illinois [J.A.V.], Rev. C. A. Matulaitis, M.I.C., Printed by Marian Press, Chicago, 111., 1955. 24 psl., iliustr., 88 x 133 mm. Pastaba: 2 psl. Copyright 1955, by Rev. C. A. Matulaitis, M.I.C.

The Servant of God Archbishop George Matulaitis-Matulevičius 1871-1927. [J.A.V.], sp. npž., [1954], 4 nnm. psl., iliustr., 71 x 115 mm.

Vaišnora, Juozapas : *Dievo tarnas arkivyskupas Jurgis Matulaitis (Matulevičius)*. Parengė kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. Putnam. Conn. [J.A.V.], išleido Nekalto Prasidėjimo Seserys [ir atspausdino], 1953.22, 2 nnm. psl., iliustr., 90 x 138 mm.

264 Liturgika — Gulte public — Public worship — Liturgik.

Atnaujinta Didžioji Savaitė. Šv. Apeigų Kongregacijos dekretas ir instrukcija. Putnam, Conn. [J.A.V.], *Immaculata*, [1956]. Virš., 16 psl., 118 x 177 mm. [0,10 \$] Pastaba: 2 psl. *Acta Apostolicae Sedis* 1955.XII.23, XXXVII t, 17 nr., 838-847 psl. Vertė kun. V[aclovas] Paulauskas [1910.1.15].

GregorianiSkos mišios. Baltimore, Maryland, [J.A.V.], [Šv. Alfonso Bažnyčia], sp. npž., [1959]. 4 nnm. psl., 78 x 125 mm.

Yla, Stasys : Stasys Yla *Liturginės terminologijos klausimu. Atsakymas Mažojo Maldyno kritikui*. Putnam, Conn. [J.A.V.], *Lux Christi* priedas, sp. npž., 1953. Virš., 92, 4 nnm. psl. 118 x 185 mm. Pastaba : 4 psl. Msgr. Klemenso Razmino [1912.XI.8] kritika, i kurią šis leidinys atsako, atspausda Kunigų Biuletenyje *Lux Christi* 1953, 4 (11) nr., knygų vertinimo skyriuje.

Recenzijos: L. Dambriūnas, *Darbininkas* 54/20, 4.

Narbutas, Titas [1913.V.23] : Titas Narbutas, doctor en sagrađa teologia Universidad Católica de Chile, *La reforma del Bre-*

viario Romano por Pio X. Santiago de Chile, Impreso en la Imprenta Belampago, 1949. Virš., 153, 7 nmm. psl., 132x 185 mm. Pastabos: Bibliografija 11-15 psl. (47 veik.).

P i k t u r n a, Vytautas [1915.11.26]: Kun. Vytautas Pikturna, *Amžinoji auka*. Mišios, jų esmė, vaisiai, maldos ir apeigos. Brooklyn, N.Y. [J.A.V.], autoriaus leidinys, spaudė Pranciškonų spaustuvė., [1955]. Virš. su aplanku, 200 psl., iliustr., 127 x 182 mm. 2,00 \$. Pastaba : 2 psl. Viršelės [ir aplankas] dail. Romo Viesulo.

Recenzijos : Kun. V. Cukuras, *Darbininkas* 55/69, 4 ; J. Gutas, *Tėviškės Žiburiai* 55/41, 7 ; Kan. F. Kapočius, *Draugas* 55/212, 3 ; J. Prunskis, *Draugas* 55/201, II, 4 ; A. Spurgis, M.I.C., *Lux Christi* 55/3, 108 ; — *Žibintas* 55/6, 192.

Šv. *Mišių Auka*. [Putnam, Conn., J.A.V.], *Immaculata Press*, 1957. 4 nmm. psl. 82 x 150 mm.

265 Sakramentai — Sacraments — Sacraments — Sakramente.

G u t a u s k a s, Jonas [1906.1.16] : *Didysis Svečias*. Dr. Jonas Gutauskas. Kirchheim-Teck, Šv. Sosto Delegatūros Lietuviams Spaudos Skyrius leidinys 18 nr., A Gottbebs ir J. Oswalds Buchdruckereien, [1948]. Virš., 30, 2 nmm. psl., iliustr., 1000 egz. 0,75 DM. Pastabos : Piešinius paruošė dail. Kazimieras Varnelis. 31 psl. Ši knygelė paruošta, naudojantis J. Zimmermanno *Mein Firmungsbuchlein* (München, 1938) ir kitų autorių pavyzdžiais.

Išpažintis vokiškai. [Vak. Vokietija], sp. npž., [1949]. 1 nmm., 11 psl. Aprašė Bronius Kviklys.

Jaunimo kelias moterystėn. Ateitininkų biblioteka. Perspausdinta iš *Laiškai Lietuviams* 2, 3, 4, 5, 6 nr. 1955 m. Putnam, Conn. [J.A.V.], *Immaculata*, 1955. 36 psl., 155 x 205 mm. Pastaba : 2 psl. Kun. S. Ylos Įžangos žodis. Straipsnių autoriai : kun. dr. V. Gidžiūnas, O.F.M., P [e t r a s] Maldeikis [1904.X.19], kan. V[aclovas] Zakarauskas [1906.XI.6], Danutė Augienė [Lipčiūtė 1914.IV.1]. Bibliografija 36 psl., Rekomenduotina literatūra skaitybai (22 veikalai).

266 Misijos, apaštalavimas — Missions intérieures — Missions — Innere Mission, Apostelamt.

A l c a n i z, F. : F. Alcaniz, S.J., *Meilės sutartis*. Maldos ir vyrų apaštalavimas. Chicago [111., J.A.V.], Šv. Teresėlės Mažųjų Sielų Misijų Brolijos leidinys, sp. npž., [1953]. Virš., 40 psl., 75 x 105 mm. (I laida išleista Kaune, 1934 m.).

— F. Alcaniz, S.J., *Meilės sutartis*. Maldos ir vyrų apaštalavimas. Castelnovo Don Bosco [Italija], perspausdino Lietuvių Saleziečių Spaustuvė, 1954. Virš., 32 psl. 77 x 106 mm.

Chautard, J.B. : Dom. J.B. Chautard, O.C.R., *Pasisekimo paslaptis. Melskis ir apaštalausk !* Iš prancūzų kalbos išvertė Kauno Metropolijos Kunigų Seminarijos Maldos Apaštalavimo Būrelis. [Clarendon Hills, 111., J.A.V.], Šv. Teresėlės Mažųjų Sielų Misijų Brolijos leidinys, sp. npž., [1953]. Kieti virš., 185, 7 nmm. psl., 110 x 177 mm. 1,75 \$. (I laida išleista Kaune, 1938 m.).

Kodėl reikia apaštalausti. Pasauliečiai apaštalai. Putnam, Conn. [J.A.V.], išleido Nekalto Prasidėjimo Seserys, sp. npž., 1952. 11, 1 nmm. psl., 91 x 138 mm. Pastaba : 2 psl. Perspausdinta iš *Lux Christi*, 1952, 3 nr.

Kuzmickis, Jonas : *Bradfordo lietuviai ir Marijos šventė*. [Bradford, Anglija], Bradfordo Lietuvių Katalikų Bendruomenė, Printed by *Nida Press* [London]. 1954. 11, 1 nmm. psl., iliustr., 173 x 248 mm. Pastaba : 12 psl. Paruošė kun. J. Kuzmickis.

Maldos apaštalavimas. Viskas Tau, Svenò. Jėzaus Širdie ! (300 d. atl.). [Dillingen, Vak. Vokietija, Manz spaustuvė, 1948]. 4 nmm. psl., iliustr., 65 x 110 mm. [15.000 egz.].

Meilės kelelis. Išvertė Kun. K. Matulaitis, M.I.C. Castelnovo D. Bosco [Asti, Italija], išleido Šv. Teresėlės Mažųjų Sielų Misijų Brolija, spaudė Saleziečių spaustuvė, 1955. 15,1 nmm. psl. 93 x 129 mm.

Recenzijos : — *Draugas* 55/289, II, 6.

Scheijvers, Jos. : Jos. Scbūrijvers, C.SS.R. *Meilės praktika*. Iš prancūzų kalbos išvertė O. Labanauskaitė. [Putnam, Conn., J.A.V.], *Immaculata*, sp. npž., [1955]. Virš., 248 psl., 105 x 163 mm. 2.00 \$.

266.5 Katalikiškasis veikimas — Action catholique — Catholic action — Katholische Aktion.

Adelaidės Lietuvių Karito įstatai. Šventadienio Balso 1957.VII.21 d. priedas. [Adelaide, S.A., Australija], rašyta mašinėle ir spausdinta rotatorium, 1957. 4 nmm. psl. 165 x 205 mm.

Lietuvių tremtinių katalikiškosios akcijos Caritas statutas. Kirchheim-Teck [Vak. Vokietija], Tautinis Delegatas Lietuviams Vokietijoje ir Austrijoje, sp. npž., 1948 m. vasario mėn. 9 d. 2 psl., 150 x 210 mm.

Tulaba, Ladislovas : Prel. Dr. L. Tulaba, *Katalikai, 'pasaulėžiūra ir politika*. Roma [Italija], spaudė Fausto Failli, 1958. Virš., 57, 3 nrm. psl. 120 x 180 mm. 1500 egz. Pastaba : 5-6 psl. Vyskupas Vincentas Padolskis, Pratar ties žodis. Roma, 1958 m. gegužės 3 d.

Recenzijos : — *Draugas* 58/233, II, 7 ; E. P., *Jaunimo Žygiai* 58/4, 51 ; J. Liūdžius, *Naujienos* 59/26, II, 9 ; — *Lux Christi* 58/3, 61 ; P. Str., *Jaunimo Žygiai* 59/1, 22-26 ; — *I Laisvę* 58/16-17, 119-122 ; J. Liūdžius, *Naujienos* 59/167, 3, 5 ; Kan. Y. Zakarauskas, *Tėvynės Sargas* 59/1, 102-104.

267 Religiniai susivienijimai — Associations religieuses —
Religious associations — Religiose Vereine.

Amerikos Lietuvių Katalikų Kongreso Darbai ir A.L.R.K. Federacijos 30-to Kongreso Nutarimai. Chicago, Ill. [J.A.V.], išleido A.L.R.K. Federacijos Sekretariatas, spausdinta *Draugo* spaustuvėje, 1949. 60, 4 nrm. psl., 152 x 231 mm.

Brizgys, Vincentas : *Visiems lietuviams katalikams ir lietuvių katalikų bičiuliams*. Chicago, Ill. [J.A.V.], autoriaus leidinys, sp. npž., [1957]. 7, 1 nrm. psl., iliustr., 115 x 150 mm. Pastaba ; 4 psl. Vyskupas Vincentas Brizgys Kauno arkivyskupo pagelbininkas. Lietuvių ir anglų kalbomis.

Dauknys, Pranas [1920.X.22] ; *D. Britanijos lietuvių katalikų kongresas Už geresnį pasaulį* 1956. V.20 d. Lietuvių Sodyba. Bažnytinės Vyresnybės leista. Paruošė P. Dauknys, M.I.C. London [Anglija], spaudė *Nidos* spaustuvė, 1956. 17, 1 nrm. psl., iliustr., 92 x 210 mm. Aprašė Bronius Kviklys.

— *Marijos Mėlynoji Armija*. Paruošė Pr. Dauknys, M.I.C. London [Anglija], išleido Marijos Mėlynosios Armijos Lietuvių Sąjūdžio D. Britanijoje Centras, Printed by *Nida* Press, [1955]. Virš., 32 psl., 117 x 179 mm. 1 šilingas. Pastabos : Be antraštės psl., aprašyta iš viršelio. 2 psl. The Blue Army of our Lady.

Recenzijos : — *Žibintas* 55/2, 63 ; S. Matulis, M.I.C., *Lux Christi* 55/2 108-109.

— *Už geresnį pasaulį*. Londonas [Anglija], Rinko ir spaudė *Nida* Press, 1957. Virš., 135, 1 nrm. psl., iliustr. 134x210 mm. 1.50 \$. Bibliografija 6 p. (7 veikalai).

Recenzijos : — *Europos Lietuvis* 57/12, 2 ; J. L., *Europos Lietuvis* 57/15, 2 ; — *Žibintas* 57/3, 95.

Konstitucija arba įstatai Šv. Onos Mergaičių ir Moterų Draugystės. Waukegan, 111. [J.A.V.], spaudė *Draugo* spaustuvė Chicago, Ill., 1957. 28 psl. Aprašė *Lux Christi* 57/2, 195.

Mūsų Darbai. A.L.R.K. Federacijos 31-mojo Kongreso, įvykusio 1950 m. rugsėjo 30 ir spalio 1 d., Pittsburgh, Pa., nutarimai. Chicago, Ill. [J.A.V.], išleido A.L.R.K. Federacijos Sekretoriatas, spaudė *Draugo* spaustuvė, 1951. 60, 4 nrm. psl., 150 x 223 mm.

Mūsų Darbai. A.L.R.K. Federacijos 32-rojo Kongreso, įvykusio 1952 m. rugsėjo 26-28 d. Detroit, Mich., nutarimai. Chicago, DI. [J.A.V.], išleido A.L.R.K. Federacijos Sekretoriatas, spaudė *Draugo* spaustuvė, 1953. 46, 2 nrm. psl., 150 x 220 mm.

Mūsų keliai. Roma [Kanados Lietuvių Katalikių Motera Draugija], spaudė Fausto Failli, 1952. Virš., 2 nrm., 108, 2 nrm. psl., iliustr., 170 x 240 mm. 1000 egz. [1,00 \$]. Pastabos: Redagavo Pasaulio Lietuvių Katalikių Organizacijų Sąjungos redakcinė komisija. Įvadą parašė vysk. V. Padolskis (5-6 psl.) ir prel. M. Krupavičius [1885.X. 1] (7-12 psl.).

Vade-Mecum Vadovas. Official Guide to the XXX VI International Eucharistie Congress. Rio de Janeiro, [Brazilija], spausdinta, 1955. Aprašė *Lithuanian Situation* 55/6, 45.

268 Religinis auklėjimas — Instruction religieuse — Religious education - Katechetik.

G u t a u s k a s , Jonas : Kun. Dr. Jonas Gutauskas, *Vaiko Dievas ir Religija. Religinis vaiko auklėjimas ryšium su jo dvasine raida.* Toronto [Ont., Kanada], Sp. b-vė Žiburiai 1953. Virš., VIII, 328 psl., 141 x 214 mm., 2000 egz. 4 psl. Viršelį dail. Telesforo Valiaus. Bibliografija 315-322 psl. (111 veikalų).

Recenzijos : Dr. A. Baltinis, *Laiškai Lietuviams* 53/10, 275-277 ; — *Draugas* 53/220, II, 2 ; E. V., *Kolumbijos Kietuvis* 54/11, 270, 273 ; P. Gaidamavičius, *Aidai* 53/9, 420-421 ; J. Gulbinas, *Ateitis* 53/10, 249 ; Kun. dr. J. Gutauskas, *Draugas* 53/244, II, 4 ; S. Yla, *Draugas* 53/225, II, 1 ; P. Maldeikis, *Lux Christi* 54/1, 77-78 ; A. Rinkūnas, *Tėviškės žiburiai* 53/39,5.

S k i l a n d ž i ū n a s , Viktoras [1919.V.3] : Viktoras Skilandžiūnas, *Le problème de l'Éducation Religieuse à notre époque. Essai s'inspirant des conditions religieuses, économiques et sociales de l'Allemagne occidentale.* Louvain [Belgija], Bibliotheca Alphonsiana, 1953. 94 psl. Aprašė *Tėviškės Žiburiai* 53/9, 5.

Recenzijos : J. V., *Lux Christi* 53/3, 72-73.

27 BAŽNYČIOS ISTORIJA — HISTOIRE DE L'ÉGLISE CHRÉ-
TIENNE — CHRISTIAN CHURCH HISTORY —
KIRCHENGESCHICHTE

Gečys, Kazimieras K. [1904.II.22] : Kun. dr. K. Gečys, *Katalikiškoji Lietuva*. Chicago, Ill. [J.A.V.], autoriaus leidinys, *Draugo* spaustuvė, 1946. Kieti virš., XII, 575, 1 nrm. psl., iliustr., Lietuvos bažnytinės provincijos žemėlapis. [4,00 \$]. Pastabos : II psl. Viršelis, žemėlapis ir piešiniai piešti dailininko VI[ado] Vijeikio. Copyright, 1946, by Casimir C. Gečys. All rights reserved including the right to reproduce this book or parts thereof in any form. Printed and bound in the U.S.A. Bibliografija 546-556 psl. Šaltiniai ir literatūra (158 veikalai ir straipsniai periodikoje).

Gidžiūnas, Viktoras: Dr. Viktoras Gidžiūnas, O.F.M., *The Introduction of Christianity in to Lithuania*. [J.A.V.], reprinted from *Lituanus*, Lithuanian Collegiate Quarterly, December, 1957, 4 (13) nr., sp., [1958], 8 psl. Aprašė *Tėviškės Žiburiai* 58/5, 5.

Ivinskis, Zenonas : Prof. dr. Z. Ivinskis, *Lietuvos Bažnyčios keliu*. Karaliaus Mindaugo krikšto 700 metų ir Lietuvos bažnytinės provincijos 25 metų sukaktims paminėti. Lithuania after seven hundred years of Christianity. Brooklyn, N.Y., A.L.R.K. Kunigų Vienybės leidinys, [Pranciškonų spaustuvė], 1951. 30, 2 nrm. psl. 152 x 228 mm. Pastaba : 2 psl. Paskaita, skaityta Romoje, Šv. Kazimiero Kolegijoje, Karaliaus Mindaugo krikšto ir Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo sukaktis minint.

Širvaitis, Kazimieras Petras [1911.VIII.20] : *Religious folkways in Lithuania and their Conservation among the Lithuanian Immigrants in the United States* (a Study with Conclusions on Acculturation). Abstract of a Dissertation by Rev. Casimir Peter Širvaitis. Washington [D.C., J.A.V.], The Catholic University of America Press, sp. 1952. Apr. *Aidai* 58/8, 329-330.

Recenzijos : Dr. J. Balys, *Aidai* 58/8, 329-330.

271 Vienuolijos — Ordres monastiques — Religious orders
— Orden, Mönchtum.

271.3 Pranciškonai — O.F.M.

Gidžiūnas, Viktoras: P.Victor Gidžiūnas, O.F.M. S. Th. D., *De fratribus minoribus in Lithania usque ad definitivam introductionem observantiae (1245-1517)*. Pars I. Romae [Italija], stabili-

mento tipografico Fausto Failli, Roma, 1950. Virš., XX, 98, 2 nrm. psl. 177 x 252 mm.

Recenzijos: L. Andriekus, O.F.M., šv. *Pranciškaus Varpelis* 50/9, 276-278 ; — *Darbininkas* 50/39, 8 ; Z. Ivinskis, *Aidai* 50/8, 377-379 ; J. Prunskis, *Draugas* 50/116, II, 3 ; A. Scriba, *Lietuvių Žinios* 50/22, 3.

— P. Victor Gidžiūnas, O.F.M., *De missionibus fratrum minorum in Lituania, saec. XIII et XIV*. Extractum ex periodico *Archivum Franciscanum Historicum* An. XLII, 1949 (Pradii, 1950). Florentiae [Italija], Collegium S. Bonaventurae ad Claras Aquas, sp. 1950. 36 psl. Aprašė *Tėviškės Žiburiai* 50/38, 5.

Recenzijos : — *Draugas* 50/256, II, 1.

— Victoras Gidžiūnas, O.F.M., *Legendariškieji pranciškonų kankiniai Vilniuje*. Brooklyn, N.Y. [J.A.V.], *Aidų* leidinys, spaudė T. T. Pranciškonų spaustuvė, 1954. Virš., 45, 3 nrm. psl., 120 x 183 mm. Pastaba : 4 psl. Atspaudas iš *Aidų* kultūros žurnalo, 1954 metų 3-4 nr.

Recenzijos : Z. Ivinskis, *Aidai* 55/10, 431 ; — *Tėviškės Žiburiai* 54/33, 7.

Lithuanian Franciscan Fathers. Brooklyn, N.Y. [J.A.V.], Edited by Franciscan Fathers of the Commissariat of St. Casimir in the United States of America, sp. npž., 1952. Virš., 52 psl., iliustr., 158 x 232 mm.

Lietuvos Pranciškonų Vienuolyno ir spaustuvės pašventinimo programa. [Brooklyn., N.Y., J.A.V., Pranciškonų spaustuvė, 1951]. Virš., 96 psl., iliustr., 157 x 230 mm. Pastaba : 8-13 psl. Katalikiškos kultūros baruose.

271.5 Jėzuitai — S.J.

Lietuvos Jėzuitai. Praeitis ir darbais. [J.A.V.], Tėvų Jėzuitų leidinys, *Immaculata Press*, Putnam, Connecticut, [1957]. Virš., 79, 1 nrm. psl., iliustr., 170 x 258 mm. Pastabos : Bibliografija : 79 psl. (8 veikalai). Straipsniais prisidėjo: Jonas Bružikas [1897.V.20], S.J., Jonas Kidykas [1905.1.8], S.J., Bronius Krištanavičius [1909. VII.22], S.J., Antanas Liuima, S.J., Bruno Markaitis, S.J. Viršelis dail. J. Pilipausko.

Recenzijos : — *Ateitis* 58/3, 66 ; — *Draugas* 57/264, II, 7 ; S., *Lux Christi* 57/4, 384.

Ivinskis, Zenonas : Zenonas Ivinskis, *Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius und die ersten litauischen katholischen Bücher*. [Bonn, Vak. Vokietija], Sonderabdruck aus *Commentationes Balticae* I, 1953, sp.

npž., [1954]. 80 (27 -106) psl., 160x 225 mm. Pastaba: 69-106 psl. *Kirchengesang in Litauen in XVI.-XVII. Jahrhundert.*

Recenzijos : Dr. P. Rėklaitis, *Aidai* 55/10, 434-435, *Dirva* 55/14, 3 ; *Draugas* 55/83, IV, 1, *Europos Lietuvis* 55/11, 2.

Marijonai — M.I.C.

Amžinybei ir tėvų žemei. T. Marijonų darbai. Leidinys Kultūros Centro dedikacijos proga. Chicago, Ill. [J.A.V.], spaudė Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija, [1957]. Virš., 64 nmm. psl., iliustr., 210 x 277 mm. Be antraštės, psl., aprašyta iš viršelio.

Recenzijos : — *Ateitis* 58/3, 66 ; S. D., *Lietuvių Dienos* 58/4, 11.

Jėzaus Nukryžiuotojo seserys — *Sorores Pauperes Jesu Crucifixi et Matris Dolorosae* — C.J.C.

Sužiedėlis, Simas: Simas Sužiedėlis, *Jėzaus Nukryžiuotojo seserų kongregacija*. Su S. Anunciatos C.J.C. anglišku tekstu ir 200 iliustracijų. Brockton, Mass. [J.A.V.], išleido Jėzaus Nukryžiuotojo Seserų Kongregacija, Spauda *Darbininko* So. Boston, Mass. 1950 — Šventieji Metai. Virš., 303, 3 nmm. psl., iliustr., 155 x 222 mm. Pastaba : 4 psl. Viršelį piešė dailininkas Jonas Steponavičius.

Recenzijos : — *Amerika* 51/6, 3 ; V. Gidžiūnas, O.F.M., *Aidai* 51/5, 232 ; J. Pr., *Draugas* 51/29, II, 2.

Švento Kazimiero seserys — *Congregatio Sanoti Casimiri* — S.S.C.

Burton, Katherine : Katherine Burton, *Lily and Sword and Crown. The History of the Congregation of the Sisters of St. Casimir (1907-1957)*. Milwaukee, Wise. [J.A.V.], Bruce Press (Catholic Life Publications), sp. 1958. Kieti virš., 178 psl. 3,00 \$. Aprašė *Draugas* 58/254, II, 4.

Recenzijos : P. P. Cinikas, M.I.C., *Draugas* 58/257, II, 4 ; — *Motery* *Dirva* 59/3, 22.

Jubilate Deo (Džiaukitės Viešpatyje). Chicago, Ill. [J.A.V.], jubiliejinis Šv. Kazimiero Seserų leidinys, sp. 1957. Iliustr. Aprašė *Draugas* 57/193, II, 1.

272 Religiniai persekiojimai — *Persecutions religieuses* —

Persecutions of Christians — *Religionsverfolgungen*.

Cavalli, P. : *La chiesa cattolica nei paesi Baltici dal 1940 ai 1955*. [Roma, Italija, sp. 1955]. Aprašė *Tėviškės Žiburiai* 55/45, 5.

Hilfruf aus den Wäldern, Litauens. Bonn. [Vak. Vokietija], International Comité zur Verteidigung der Christlicher Kultur, sp. [1952]. 12 nrm. psl., 149 x 210 mm. Pastaba : Lietuvos katalikų laiškas Šv. Tėvui, 1948.IX.20, Vilnius. Apraše Bronius Kviklys.

La chiesa del silenzio guarda a Roma. Roma, [Italija], sp. 1957. Pastaba : Apie Lietuvą rašoma dalyje, pavadintoje *La testimonianza della fedeltà del popolo lituano al Santo Padre Pio XII.* Aprašė Draugas 57/193, II, 7.

Recenzijos : Prel. F. Bartkus, *Draugas* 57/193, II, 7.

La fedeltà del Popolo Lituano al Santo Padre Pio XII. Roma [Italija], 1957. Pastaba : atspaudas iš *La chiesa del silenzio guarda a Roma.* Aprašė : *Europos Lietuvis* 57/25, 2 ir *P.L.B. Italijos Krašto Informacijos* 57/6, 6.

M a u c l è r e , Jean [1887-1951]: Jean Mattclère, *La situation de l'Église catholique en Lithuanie.* Le Rainey [S. et O., Prancūzija], Les Éditions Claires, L'imprimerie Déjà, 1950. Virš., 28 psl.. iliustr., 147 x 182 mm. Be antraštės psl., aprašyta iš viršelio.

N a r b u t a s , Titas [1913.V.23] : *4 Martyred Bishops* by Titas Narbutas. [Grand Rapids, Mich., J.A.V.], sp. npž., [1953]. 3 nrm., 12, 1 nrm. psl., iliustr., 110x150 mm. Pastaba: 13 psl. Cover made by Juozas Domeika.

Recenzijos : P. Alšėnas, *Tėviškės Žiburiai* 53/20, 5.

— *Soviets kills God in Lithuania.* Brooklyn, N.Y. [J.A.V.], Franciscan Fathers, sp. npž., 1954. Virš., 15, 1 nrm. psl., iliustr., 107 x 153 mm.

Recenzijos : P. Al., *Tėviškės žiburiai* 54/28, 9.

— Titas Narbutas, *Stalin kills God in Lithuania.* Chicago, Ill. [J.A.V.], Lietuvių knygynas *Nemunas*, sp. npž., 1951. 7, 1 nrm. psl., 128 x 180 mm.

National Committee for a free Europe. Research and Publication Service. *Religious persecution in the Baltic Countries 1940-1952* Edited by the Lithuanian, Latvian and Estonian Sections. New York City [N.Y., J.A.V.], rašyta mašinėle ir litografuota, sp. July 1952. Virš., 2 nrm., 26 psl. 220x 280 mm.

Notschrei eines sterbenden Volkes. Kyrie ein Litauischer Christen aus dem Untergrund an Papst Pius XII. Sonderdruck aus der *Anima*, Vierteljahrschrift für praktische Seelsorge, V. Jahrgang, Heft I,

1950, Olten [Šveicarija], Summa-Verlag, Verlag Otto Walter A.G., 1950. 12 psl., 167 x 240 mm. Aprašė Bronius Kviklys.

T u l e j a, Thaddeus V. : *Lithuanian Calvary*. By Thaddeus V. T u l e j a. Reprinted from The Sign National Catholic Magazine, published by The Passionist Fathers June 1951 Issue. Union City, New Jersey [J.A.V.], sp. npž., 1951. 4 psl., iliustr., [59-62 psl.], 215 x 280 mm.

Recenzijos : J. K., *Britanijos Lietuvis* 51/34, 6.

Danville, Illinois, J.A. V., 1959. m. birželio 1-24 d.

Kai kurie papildymai padaryti 1963 m. gegužės 4, šv. Florijono dienq.

A l e k s a n d r a s R u ž a n i e c - R u ž a n c o v a s,

L.B.T. Vadovas

MŪSŲ MIRUSIEJI

Palaiminti mirusieji, kurie miršta Viešpatyje... nes jų darbai juos seka (Apreiškimo 14,13).

KANAUNINKAS VLADAS VIKTORAS BUTVILA
(1891-1961)

Prelatas, visuomenininkas, Panevėžio vyskupijos Katalikų Akcijos vedėjas, Vladas Butvilą gimė 1891 m. Juodeikių k., Raseinių apskr. Mokėsi Telšių vidurinėje mokykloje (1904-1908), Kauno kunigų seminarijoje (1910-1915), studijavo Teologijos-Filosofijos fakultete Vytauto Didžiojo universitete (1927). Kunigu įšventintas 1915 m.

Vikaravo Utenoje, kurios apylinkėse suorganizavo per 10 lietuviškų mokyklų. 1918 m. Utenoje įsteigė *Saulės* progimnaziją, kurioje buvo mokytoju ir direktorium iki 1926 m. Nuo 1923 m. vadovavo mokytojų kursams, kurie buvo jo rūpesčiu įsteigti prie tos progimnazijos. Suorganizavo ir gana ilgai veikusį liaudies universitetą. Būdamas Utenoje daug pasidarbavo visam apskričiai. Jis buvo Utenos apskrities tarybos pirmininkas ir švietimo tarybos narys. Kapelionavo Panevėžio batalionui (1919), buvo Lietuvos Gynimo Komiteto Utenos skyriaus pirmininkas (1921) ir Šaulių Sąjungos Utenos rinktinės pirmininkas (1923). Jis buvo ir muzikas, vedė chorą, kuris Šiaulių ir Panevėžio pavasarininkų kongresuose laimėjo pirmąsias premijas.

Studijų metu Kaune (1926-1927) dėstė Simano Daukanto mokytojų seminarijoje ir kurį laiką buvo prefektu Kauno kunigų seminarijoje. 1928 m. pradėjo vadovauti Panevėžio vyskupijos Katalikų Veikimo Centrui, kuris Lietuvoje buvo pagarsėjęs kaip vienas veikliausių. K. V. C. Butvilą skyrė daug darbo ir jėgų : vyskupijos parapijose, organizacijų suvažiavimuose, kongresėliuose skaitė paskaitas, sakė pamokslus, rašė lapelius, brošiūras, knygas. 1930-1932 m. klebonavo Panevėžio katedroje, po to buvo pakeltas Panevėžio katedros kapitulos kanauninku ir buvo vyskupijos kurijos kancelieriu. Daugelį kartų lydėjo vysk. K. Paltaroką parapijų lankyme, sakydamas pamokslus. Panevėžyje dėstė vakariniame universitete (suaugusiųjų kursuose).

Nuo 1940 m. paskirtas klebonu į Panevėžio Šv. Petro ir Povilo parapiją ir jau pirmoj bolševikų okupacijoje iškraustytas iš klebonijos, okupantams užėmus namus, turėjo apsigyventi privačiuose namuose. Po karo pakeltas Panevėžio kapitulos prelatu, bolševikų išvežtas į Sibirą, sumuštas į galvą, paraližuotas, laikytas kalinių ligoninėje, paskui paleistas į Lietuvą. Grįžęs Panevėžin darbo dirbti net ir Mišių laikyti nebegalėjo. Gyvybė buvo palaikoma iš J.A.V. gaunamais vaistais, kurie vėliau bolševikų buvo uždrausti gauti. Daug kentėjęs, mirė 1961.3.14 d. Palaidotas Panevėžio katedros kapinėse šalia ateitininkų himno autoriaus kun. J. Tilvyčio-Žalvarnio kapo.

Kan. Vl. Butvilą rašė daug straipsnių įvairiuose laikraščiuose ir žurnaluose ; *Laisvėje*, *Ganytojuje*, *Panevėžio Garse*, *Panevėžio Balse*, *Tiesos Kelyje*, *Ryte*. Jo parašytos knygos : *Katalikų veikimas K.V.C. skyriuose* (1930), *Katalikiškoji Akcija parapijose* (1932), *Tiesos fronte* (1936), *Ką Dievas sujungė, žmogus neperskiria* (1938). Savo straipsnius daugelį kartų taisydavo, duodavo kitiems paskaityti, paklausdavo pastabų. Dauguma jo straipsnių apologetiniai ir katalikiškojo veikimo temomis. Rašė ir klebonu būdamas, nors paprastai tose pareigose, ypač didelėse parapijose, jau nebėr laiko rašymui.

Prel. Vl. Butvilą buvo vienas žymiųjų pamokslininkų. Šventą žodį jis mojėjo perduoti su įsijautimu ir giliu pergyvenimu, tačiau be dirbtinos režisūros. Kartais pamoksluose net perdaug energijos išekvodavo, net iki pasilpimo. Kartą po pamokslo Panevėžio katedros zakristijoje Mišių patarnautojai turėjo jį pasilpusį gaivinti šaltu vandeniu.

Kaip pamokslininkas jis buvo tikras tiesos fronto gynėjas. Katalikų Bažnyčios teises, ypatingai katalikiškąsias mokyklas, spaudos laisvę, krikščioniškąją moterystę, jis gynė drąsiai, o Bažnyčios mokslą išdėstydamas svariais ir aiškiais įrodymais. Prisimenu vieną jo pamokslą Panevėžio katedroje, už kurį ano meto Lietuvos tautininkų valdžios įsaku Panevėžio teismas jį nubaudė. Visai parapijai ir Panevėžio katalikams, ypač jaunimui, tas teismas buvo didi pamoka, kaip reikia už tiesą kovoti ir, jei reikia, už ją nukentėti.

Bolševikams okupavus Lietuvą, kad ir mėgino jis būt labai atsargus savo pamoksluose, tačiau tiesą vis tiek uoliai gynė, tikėjimo tiesas aiškiai dėstė ir už tai buvo areštuotas ir ištremtas į Sibirą. Bolševikai jį kaltino ir už tai, kad jis vokiečių okupacijos metu vadovavo savišalpos pagalbos komitetui Panevėžyje, neužmiršdami, žinoma, ir jo visos veiklos Utenoje ir Panevėžyje. Galima teigti, kad Butvilą, parašęs *Tiesos fronte*, tą tiesos frontą begindamas daug kentėjo ir jame mirė.

Buvo karšto būdo, sangvinikas, dinamiškas. O tokiam lengviau ir apsirikti. Tačiau klaidą pastebėjęs, jis garbingai ją atitaisydavo, pasiaiškindamas ir atsiprašydamas. Daug kam, ir man pačiam, kol jo arčiau nepažinojau, jis atrodė išdidus ir sunkiai prieinamas, bet širdyje buvo geras, o kasdieniniame gyvenime nuoširdus ir draugiškas. Stebėdamas jį klebono pareigose nekartą sprendžiau, kad jis vis dėlto buvo daugiau teoretikas, o ne praktikas, daugiau knygos žmogus, o ne administratorius. Ir jis pats tai prisipažino, kai būdamas klebonu, turėjo jo paties skelbtas K.V.C. veikimo taisykles pritaikyti praktikoje.

Titas Narbutas

Dayton, Ohio

KUN. DR. IGNAS ČESAITIS

(1893-1961)

Kun. Ignas Česaitis gimė 1893 m. vasario 1 d. Balbieriškyje, Marijampolės apskrityje. 1903-1908 m. mokėsi Marijampolės gimnazijoje, paskiau Seinų kunigų seminarijoje. 1913 m. įstojo į Marijonų vienuoliją ir, atlikęs naujokyną Šveicarijos Friburge, iki 1919 m. studijavo ten pat vietiniame universitete, kurį baigė teologijos daktaru. Kunigu iššventintas 1915 m. spalio 27 d. 1919-1921 m. kun. Česaitis buvo kapelionu Marijampolės gimnazijoje ir mokytojų seminarijoje. Drauge darbavosi ir parapijoje, veikė organizacijose. 1921-1925 m. jį matome jau Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Kun. Pr. Bučiui (vėliau tapusiam vyskupu) grįžus Lietuvon, kun. Česaitis keletą metų redagavo dienraštį *Draugą*, subūręs nemažą skaičių raštingų žmonių, bendradarbių ir tokiu būdu pagyvinęs, pajvairinęs dienraščio turinį.

Tais metais, kada kun. Česaitis gyveno Amerikoje, lietuviai buvo gerai organizuoti ir veiklūs. Į jų veiklą ir jisai įsijungė. Uoliai ir nuoširdžiai darbavosi Amerikos Lietuvių R. K. Federacijoje, Lietuvos Vyčiuose ir buvo įsijungęs į Lietuvių R. K. Susivienijimo veiklą. Visur jis rodė gražios iniciatyvos. Daug Amerikos miestų lietuvių kun. Česaitis aplankė su paskaitomis, dalyvavo jų seimuose, konferencijose, vedė misijas.

Grįžęs Lietuvon 1925 m. pavasarį, kun. Ign. Česaitis buvo pakviestas nuo rudens semestro į Lietuvos (vėliau Vytauto Didžiojo) universitetą Teologijos-Filosofijos fakultetą docentu. Spalio 23 d. didžiojoje universiteto salėje jis laikė įžengiamąją paskaitą. Teologijos-Filosofijos fakulteto filosofijos skyriuje dėstė dorinimo ir religinimo pedagogiką, vėliau to paties fakulteto teologijos skyriuje pastoralinę, moralinę ir spekuliatyvinę dogmatinę teologiją.

Kun. Česaitis buvo labai socialus ir draugiškas, mėgo organizacinį darbą. Todėl šalia universitetinio darbo mielai dalyvavo organizacijose : 1926-1928 m. buvo *Pavasario* sąjungos centro valdyboje, 1926-1934 m. ateitininkų sendraugių sąjungos centro valdyboje. Jis lankė įvairiose Lietuvos vietovėse jaunimo šventes, konferencijas, skaitė paskaitas, vedė moksleiviams rekolekcijas.

1930 m. vasarą kun. I. Česaitis, Šventajam Sostui leidus, pasitraukė iš vienuolijos. Jis buvo nuoširdus, jautrus ir atviras. Šios

gražios jo būdo savybės atsispindi 1930.II.27 laiške, kuri jis rašė kun. K. Rėklaičiui, M.I.C., prašydamas išrūpinti Šv. Sosto indultą : « Aš iš savo pusės gerbsiu ir branginsiu tą šeimą, kurioje ilgus metus man teko gyventi... daugiausia galiu save kaltinti. Šiandien prašydamas mane atleisti, aš apgalvotai šį žygį darau, bet palieka mintis, kad vėliau gal ir vėl pabelsiu į šiandien atidaromas duris. Suprantama, jei būsiu vertas ir jei būsiu priimtas. Sunku nuspėti kelius, kuriais Apvaizda žmogų veda. Šita Apvaizda aš labai tikiu ». Noras grįžti ypač išryškėjo keliais metais prieš mirtį. Štai, vėl jo charakteringas laiškas, rašytas 1958.XI.6 Romos marionams : « Kaip dažnai ir dažnai aš prisimenu mūsų komuną. Į senatvę supratau. Deja. Atgailoju. Kelias yra, bet tik į Marijonų šventovę. Aš iš jos pasišalinau, kaip šandie suprantu, beprasmiškai. Mea culpa. O myliu Jumis visus, ypač pačią Instituciją ir Jos Kūrėją šv. Jurgį¹ kaip ir visuomet. Dvasia mano visuomet su Jumis visais ».

Kun. Česaitis Vytauto Didžiojo universitete dėstė iki 1935 m. vidurio. Nuo 1936 m. buvo karo technikos štabo kapelionu ir tas pareigas ėjo iki sovietų 1940 m. okupacijos. Po to buvo paskirtas Lapių bažnytkaimio klebonu prie Kauno. Šiose pareigose išbuvo beveik iki 1958 m. galo. Sveikatai negaluoju, ten gyveno iki mirties altaristu. Mirtinai susirgęs 1961 m. sausio 1 d., mirė tą pačių metų sausio 6 d. su pilna sąmone, aprūpintas šv. sakramentais, Garliavos (prie Kauno) klebonijos name, kuris tuo laiku jau buvo komunistinės valdžios paverstas ligonine. Palaidotas Kauno artivyskupijos kurijos lėšomis savo tėviškės kapuose Balbieriškyje sausio 8 d.

Atskiri leidiniai

Etinis individualizmas, Voronežas, 1918.

Fortitudo praecipua characteris virtus, 1925.

Religijos mokymo metodai, 1932.

Kai kurie straipsniai

Aukštaičių Pavasarininkų Kongrese Kunigų Sekcijos posėdis, Tiesos Kelias, 1925, 8 nr., 129-133 psl.

Pastoracijos programa, Ten pat, 9 nr., 195-198 psl.

Kariuomenės kapelionų misija, Tiesos Kelias, 1926, 1 nr., 27-31 psl.

¹ Paliekama taip, kaip laiško autorius rašo, nors Bažnyčia šio titulo dar nėra pripažinusi.

- Naujas vynas senuose induose*, Ten pat, 11 nr., 259-264 psl.
- Pastoracijos metodai naujose apylostovose*, Tiesos Kelias, 1927, 4 nr., 244-249 psl.
- Dorinio auklėjimo kodeksas*, Ten pat, 7-8 nr., 465-471 psl.
- Parapijos veikimo organas*, Ten pat, 11 nr., 653-659 psl.
- Sezoninės pastoracijos klausimai*, Ten pat, 12 nr., 742-751 psl.
- Dievas Sovietuose ir Birth Control*, Tiesos Kelias, 1929, 10 nr., 206-210 psl.
- Principiniai svarstymai apie auklėjimą mūsų mokyklose*, Tiesos Kelias, 1930, 5 nr., 275-283 psl.
- Parapijos organizacijos užsieniuose*, Ten pat, 6 nr., 337-363 psl.
- Katechizacijos turinys istorijoje*, Ten pat, 11 nr., 346-360 psl.
- Biblijos ir Bažnyčios istorija*, Ten pat, 12 nr., 715-725 psl.
- Liturgija*, Tiesos Kelias, 1931, 1 nr., 1-15 psl.
- Šventosios giesmės ir muzika*, Ten pat, 2 nr., 65-74 psl.
- Šv. Tėvo ir mūsų Ganytojų balsas apie moterystę*, Ten pat, 2 nr., 100-108 psl.
- Kristus Mokytojas ir Auklėtojas*, Ten pat, 3 nr., 129-140 psl.
- Šv. Sulpicijaus metodas*, Ten pat, 4 nr., 170-180 psl.
- Psichologinis arba Stieglitzo metodas*, Ten pat, 9 nr., 501-516 psl.
- Eucharistinis metodas*, Ten pat, 10 nr., 548-555 psl.
- Dr. Shields Primary Methods*, Ten pat, 11 nr., 621-629 psl.
- «Sower» metodas, Ten pat, 12 nr. 680-689 psl.
- Charakterio Sv. Tomo Akviniečio doktrina*, Soter, 1931, 1 nr., 12-23 psl. ; 2 nr., 81-96 psl. ; 1932, 1 nr., 15-28 psl.
- Gamtinės ir ant(a)gamtinės dorybės*, Soter, 1932, 2 nr., 43-56 psl.
- Fuldos Lehrplan*, Tiesos Kelias, 1932, 1 nr., 32-41 psl.
- Pastoracijos darbas Lenkijoje*, Ten pat, 4 nr., 239-268 psl.
- Ganytojas ir motery, klausimas*, Ten pat, 5 nr., 324-336 psl. (vertimas).
- Gaurės parapija*, Ten pat, 11 nr., 724-734 psl. ; 1933, 9 nr., 561-569 psl.; 10 nr., 588-596 psl.
- Katalikiškosios parapijos vaidmuo*, Ten pat, 1932, 12 nr., 818-825 psl. (vertimas).
- Pastarieji pastoracijos rūpesniai Lenkijoje*, Tiesos Kelias, 1933, 2 nr., 92-106 psl.
- Priešjungtuvinis sveikatos patikrinimas ir dorovė*, Soter, 1933, 1 nr., 65-77 psl.
- Psichiškai defektingųjų sterilizacija ir valstybė*, Ten pat, 2 nr., 72-90 psl.
- Nuodėmklausio pareigos Casti Connubii enciklikos šviesoje*, Ten pat, 1934, 46-77 psl.
- Sterilizacija ir valstybė*, Tiesos Kelias, 1934, 4 nr., 231-239 psl. ; 5 nr., 270-279 psl.

Priešjungtuvinis sveikatos 'patikrinimas ir dorovė, Ten pat 12 nr., 702-713 psl.

Nudizmas ir moralė, Soter, 1935, 1 nr., 35-48 psl.

Be to, kun. dr. Česaitis parašė daug kitų straipsnių įvairiais klausimais. *Tiesos Kelyje*, Soter. Čia jis rašė bibliografijos, bei kronikos skyriuje ir moralinės bei pastoralinės teologijos srityje. Pvz. 1931 m. Soter 1 nr. bibliografijoj talpino ilgoką apžvalgą: *Šv. Augustino 1500 m. jubiliejaus literatūros apžvalga*, 79-87 psl. Ir kitur randama daug jo straipsnelių.

Tiesos Kelias 1936 m. spausdino visą eilę kun. Česaičio pamokslų sekmadieniams ir šventėms. Katechetiškų pamokslų ir pamoksams planų galima užtikti tais pačiais ir 1937 m. *Tiesos Kelyje*.

Naudotasi: *Lietuviškoji Enciklopedija* (Lietuvoj išleistoji 1937 m.), V t., 1126 psl. ir *Lietuvių Enciklopedija*, TV t., 175 psl. (J.A.V. išleistoji).— Straipsniu *Buvusį dienraščio Draugo redaktorių, Kun. Gesaitį prisimenant*, Draugas, 1961 m. sausio 30 d., 3 psl. — Romos marijonų generaliniu archyvu. — Kan. J. Stankevičiaus žodiniu pranešimu apie velionio mirtį ir laidotuves. — Asmeniškai velionio pažintimi.

J. Sakevičius, M.I.C.

Roma

KUN. DOC. MORKUS MORKELIS

(1893-1957)

Biografinės žinios labai šykščios, nes neprieinami šaltiniai. Gimė 1893 vasario 13 d. Dusetų parapijoje, Zarasų apskrityje, turtingesnių ūkininkų šeimoje. Į Žemaičių kunigų seminariją Kaune įstojo berods 1911 m. Petrapilio dvasinę akademiją baigė 1918 m. teologijos magistro laipsniu : kunigu iššventintas 1916 m. Nuo 1918 m. paskirtas profesorium į Žemaičių kunigų seminariją Kaune ; 1922 m. seminarijos prefektas, ligi 1939 m. bibliotekos vedėjas.

Kaip dėstytojas buvo bene labiausiai apkrautas. Filosofiniuose kursuose dėstė : lietuvių kalbą ir literatūrą, literatūros teoriją ir visuotinę literatūrą (po Maironio mirties), pedagogiką ir graikų kalbą. Teologiniuose kursuose dėstė : patristiką, homiletiką ir katechetiką bei religijos dėstymo metodiką, vėliau ir krikščioniškąją archeologiją. Nuo 1922 m. teologijos fakultete patristikos katedros vedėjas lektoriaus titulu, nuo 1923.II.1 d. — docento p. e. titulu, o nuo 1924.VI. 14 d. — pilnateisio docento.

Iš kūrinių pareigų : nuo 1922 m. *ensor librorum*, nuo 1928 m. — kiek galima patikrinti, bet gal ir anksčiau — dekaninių konferencijų komisijos narys, nuo 1931 m. — sinodalinis teisėjas.

Iš visuomeninės jo veiklos žinios taip pat negausios. Daugiau buvo išitraukęs į ateitininkų darbus. 1919-1920 m. buvo *Ateities* žurnalo redakcijos narys, Šalpos Fondo Kauno skyriaus, vėliau centrinio komiteto pirmininkas ; nuo 1919 m. ateitininkams sendraugiams organizuoti komisijos narys, o nuo 1920.VIII.5 d. pirmosios sendraugių valdybos narys. Moksleivių sąjungos konferencijoj 1924.VIII. 2 d. skaito paskaitą apie gražaus elgesio meną.

Berods trumpą laiką dalyvavo Lietuvių Skautų Sąjungos centriniuose organuose.

Nuo 1925-1926 m. jokioj platesnėj veikloj nebepastebimas. Apkrautas dėstomais dalykais, darėsi uždaras. Šiaip savo charakteriu — socialus, labai korektiškas ir džentelmeniškas.

Patristikos ir katechetikos klausimais rašė *Draugijoje*, *Tiesos Kelyje*, *Židinyje*, *Sotere* ir *Lietuvos Mokykloje*. Iš nepilnos jo straipsnių bibliografijos pažymėtina :

Bažnyčios Tėvai ir klasiškoji dvasios kultūra, *Draugija*, 1923, 1 t., 20-32 psl.

Analytinis ir sintetinis katekizmo mokymas, Soter, 1931, 1 nr., 6-11 psl.

Patrologijos mokslo uždaviniai ir ribos, Soter, 1937, 2 nr., 39-48 psl.

Rytų Afrikos bažnytinės literatūros kūrimosi aplinkybės, Soter, 1937, 1 nr., 32-61 psl.

Drausmingasis auklėjimas, Lietuvos Mokykla, 1923, 5 nr., 193-196 psl. ; 6 nr., 226-234 psl.

Aleksandrijos katechetų mokykla, Lietuvos Mokykla, 1926, 5 nr., 187-194 psl.

Didžioji Klemenso Aleksandriečio trilogija, Lietuvos Mokykla 1937, 12 nr. ir 1938, 8-9 nr., 487-505 psl.

Užėjus bolševikams 1940 buvo iš Vytauto Didžiojo universiteto ir seminarijos dėstytojų atleistas. Keletą metų vikaravo Kaune — Šančių parapijoje. Mirė 1957.IX.5 d. Kelmėje. Nuo pradžios buvo L.K.M. Akademijos nariu.

Stasys Yla

Putnam, Conn.

VYSKUPAS VINCENTAS PADOLSKIS (1904-1960)

Vysk. Vincentas Padolskis yra ir bus gyvas Lietuvos Bažnyčios istorijoje kaip švento gyvenimo kunigas, kaip kruopštus akademikas, kaip uolus ganytojas.

Bendrieji gyvenimo bruožai. — Gimė Virbalyje 1904 m. balandžio 21 d. Septintas — jauniausias vaikas Navickų-Padolskių šeimoje. Tėvai buvo pasiturintys ūkininkai. Vaikus jie gražiai išauklėjo ir išmokino. Du sūnūs išėjo į kunigus. Vienas tapo gimnazijos mokytoju. Kitas ilgus metus valdė gimtąjį miestą burmistro pareigose. Vincukas, kaip jauniausias vaikas, šeimoje buvo labiausiai mylimas ir lepinamas. Gal dėl to jo ryšiai su kitais šeimos nariais iki gyvenimo pabaigos buvo itin glaudūs, nuoširdūs ir jautrūs.

Pradžios mokyklą baigė Virbalyje. Po to lankė Kybartų *Žiburio* gimnaziją. Baigęs keturias klases, gabus ir gyvas jaunuolis Vincas visai nelauktai pareiškė norą pasirinkti dvasinio gyvenimo kelią. Patariamasis ir padedamas brolio kun. Jono Navicko jis išvyko į Prancūziją, kad tenai vienuolių globoje užbaigtų gimnaziją. Nuo 1922 iki 1925 metų jis studijavo filosofiją Popiežiškame Gregorianumo universitete, įgydamas filosofijos daktaro laipsnį. Iš čia išvyko į Šveicarijos Friburgą, kur nuo 1925 iki 1930 metų studijavo teologiją garsiajame dominikonų universitete.

1927 metų rugpjūčio 21 d. arkiv. P. Karevičius Vilkaviškio vyskupo A. Karoso pavedimu suteikė jam kunigystės šventimus gimtinėje Virbalio parapijos bažnyčioje.

Jau kunigas grįžo atgal į Friburgą, kad tenai užbaigtų teologijos studijas. Jas baigė 1930 m. rudenį, gaudamas teologijos daktaro laipsnį. Jau dviem daktaro laipsniais pasipuošęs kun. Vincentą Vilkaviškio vysk. A. Karosas pasiuntė atgal į Romą, kad čia dar toliau tęstų studijas Bibliiniame Institute. Nuo 1930 m. vėlyvo rudens iki 1932 m. vasaros jis išklausė Šv. Rašto kursą, įgydamas Šv. Rašto licencijato laipsnį.

Studijoms, platesniam ir gilesniam išsimokslinimui, bei asmenybės praturtinimui padeda ne tik knyga, ne tik vadovėlis, bet taip pat ir gyvenimas. Šitai turėdamas prieš akis jaunas studentas kun. Vincas vasaros atostogas išnaudodavo kelionėms po įvairius

kraštus. Jis išvažinėjo Europą, Š. Ameriką, M. Aziją, Palestiną, Egiptą ir kitur. Keliaudamas jis turėjo progos pažinti gražiausius meno kūrinius, pamatyti įžymiausius istorinius paminklus, studijuoti įvairių tautų ir įvairių žmonijos klasių gyvenimo būdą, stebėti ir sekti tarptautinio gyvenimo eigą. Tai visa praplėtė jo kultūrinio išsiugdyimo akiratį, jo asmenybę vispusiškai praturtino.

Baigęs studijas, kun. dr. Vincas Padolskis grįžo 1932 m. rudenį į Lietuvą ir tuojau buvo paskirtas dėstyti Šv. Raštą Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Nežiūrint gausaus darbo seminarijoje, jaunas profesorius greitai ir mielai įsijungė į organizacinę katalikiško-visuomeninio veikimo darbą. Važinėjo po parapijas. Lankė katalikiškos akcijos organizacijų susirinkimus. Skaitė paskaitas.

1938 m. buvo pakviestas Naujojo Testamento katedros vedėju Vytauto Didžiojo universitete Kaune. Savo akademinį darbą universitete jis pradėjo docento titulu. Čia greitai įsigijo aukštą vertinimą kaip kolegų — profesorių, taip ir studentų tarpe. Greitai ir Šv. Sostas atkreipė savo dėmesį į jo asmenį. 1940 m. pavasarį Šv. Studiją Kongregacijos nurodymu jis turėjo būti paskirtas Kauno tarpdiecezinės seminarijos rektoriumi. Deja, bolševikų antplūdis visus planus suardė. Lietuvos vyskupai, po to kai 1940 m. liepos mėnesio pabaigoje Lietuva buvo oficialiai įjungta į Sovietų Sąjungą, jausdami pavojų, kuris grėsė Lietuvos Katalikų Bažnyčiai, nutarė sudaryti vieną visai Lietuvai kunigų seminariją. Jos rektoriumi buvo paskirtas Kauno vyskupas pagelbininkas Vincentas Brizgys. Į šios seminarijos profesūrą buvo paimtas ir doc. V. Padolskis, kuris tuo pačiu metu buvo Šv. Sosto paskirtas Vilkaviškio vyskupu pagelbininku.

Vyskupu buvo konsekruotas Vilkaviškio katedroje rugpiūčio 4 d. Konsekravimo apeigas atliko Vilkaviškio ordinaras vysk. A. Karosas. Konkonsekratoriais buvo arkiv. Mečislovas Reinys, buvęs Vilkaviškio vyskupas koadjutorius ir vysk. Vincentas Brizgys, Kauno vyskupas pagelbininkas. Konsekracijos iškilmių džiaugsmą slėgė aiškiai naujaučiama bolševikinio persekiojimo grėsmė. Pietų metu apie šitai tik tebuvo ir kalbama: buvo svarstoma, kaip reikėtų laikytis esamoje padėtyje ir kokių priemonių būtų pravartu imtis, kad sėkmingiau būtų galima ginti gyvybinius Bažnyčios reikalus. Jaunąjį Ganytoją laukė sunkios dienos, didelė atsakomybė vadovauti Bažnyčios pasipriešinimui prieš neišvengiamus komunistų puolimus.

Nors vyskupijai vadovavimo pareigos anose sąlygose buvo labai sunkios, vienok Ekscelencija mielai sutiko važinėti iš Vilkaviškio į Kauną paskaitoms seminarijoje. Šitai atimdavo nemažą laiko, bet duodavo progos pasidalinti mintimis su kolegomis profesoriais dėl vis blogėjančios padėties krašte.

Pirmieji bolševikų okupacijos metai praėjo. Jie paliko gilių žaizdų K. Bažnyčioje, bet nepajėgė paliesti jos pagrindų. Lygiai po metų laiko iškilo Vokietijos-Rusi jos karas, kurio pasėkoje greitai visa Lietuva atsidūrė vokiečių valdžioje. Žinant kad tuometinė Vokietijos vyriausybė K. Bažnyčiai toli gražu nebuvo palanki, kiekvienas vyskupas pasistengė kuo greičiausiai atstatyti Bažnyčios gyvenimą į senąsias nepriklausomos Lietuvos laikais turėtas pozicijas. Ir vysk. V. Padolskis drauge su vysk. A. Karosu tuojau pasirūpino atkurti Vilkaviškio kunigų seminariją, kuri sėkmingai veikė iki antrojo bolševikų antplūdžio 1944 m. Atkurtoje seminarijoje Ekscelencija dėstė Šv. Raštą. Deja, vyskupijos valdymas neleido jam toliau važinėti paskaitoms į Teologijos-Filosofijos fakultetą Kaune. Čia Naujo Testamento katedrą jis perleido savo buvusiam mokiniui šių eilučių autoriui.

Kai 1944 m. vasarą artėjo antras bolševikų antplūdis į Lietuvą, kadangi prie Vilkaviškio vokiečiai rengė karinius sutvirtinimus, ir buvo galima spėti, jog čia vyks aštresnės kovos, tai Ekscelencija apsisprendė vykti į Pajevonį, kad tenai, nuošalėje, praleistų rusų-vokiečių susirėmimą ir po to grįžtų atgal Vilkaviškin. Dievo Apvaizda tačiau kitaip visa sutvarkė. Vokiečių vyriausybė turėjo kokius tai planus jaunuosius Lietuvos vyskopus išgabenti į Vokietiją. Vyskupas V. Brizgys jau buvo atvežtas į Kybartus. Pasitaikė, kad pakelyje į Pajevonį vysk. V. Padolskį sutiko kapitonas V. Vilkutaitis, kuris buvo vokiečių karinėje tarnyboje. Jis Ekscelenciją mandagiai sulaikė ir nugabeno į Kybartų kleboniją, kur jau buvo vysk. V. Brizgys. Iš čia tas pats kapitonas V. Vilkutaitis abu vyskopus ir jų palydovus nuvežė į Eitkūnus, įsodino į traukinį ir liepė vykti į Regensburgą. Į šį žymų Bavarijos miestą Ekscelencijos atvyko 1944 m. liepos 31 d. Apsigyveno pas tėvus karmelitus šv. Juozapo vienuolyne, kur jau nuo anksčiau buvo apgyvendintas prel. M. Krupavičius. Čia abu vyskupai išgyveno, dalindamiesi su kitais tautiečiais sunkią tremties dalį iki 1951 m.

Didesnėms masėms lietuvių tremtinių iš Vokietijos išemigravus į įvairius kontinentus, Ekscelencija nematė prasmės toliau pasilikti gyventi Vokietijoje. Jo noras buvo apsigyventi ten, kur yra daugiau lietuvių ir imtis eventualiai akademinio darbo. Šv. Sostas, patyręs šį Ekscelencijos norą, pakvietė jį į Romą, kad apsigyventų šv. Kazimiero lietuvių kolegijoje ir prisiimtų jos prezidento titulą. Kvietimą, po ilgo svarstymo, priėmė. Į Amžinąjį Miestą persikėlė 1951 m. kovo 12 d. Čia, atlikdamas įvairias pareigas kolegijai ir bendriems lietuviškiems reikalams, pasiliko iki mirties, kuri jį netikėtai ir peranksti paėmė iš mūsų tarpo 1960 m. gegužės 6 d. Ganytojo palaikai ilsisi Romos kapuose.

Vyskupo Padolskio asmuo. — Susipažinus su bendrais vysk. V. Padolskio gyvenimo bruožais, pravartu yra dar mesti žvilgsnį į jį kaip asmenį, kaip akademiką ir kaip vyskupą.

Vysk. V. Padolskio asmenybė lieka gyva ir atmintina savo švelnumu, savo kuklumu, savo svetingumu ir savo ištikimumu principams.

Jis turėjo jautrią širdį ir jausmingą sielą. Jį žavėjo gamtos grožis, kurį jis mokėjo pajusti ir išgyventi. Jis gėrėjosi kiekvienu žmogaus sukurtu tikrojo meno kūrinio. Jo siela buvo linkusi į romantizmą. Jis mėgo švelnias formas ir jautrius, lyrinius akordus. Jis bodėjosi moderniškui menu, dėl pasireiškiančio jame grubumo, primityvaus laukiniškumo ir bendrai stokos estetiško pilnumo. Visose meno srityse jis nemėgo griežtumo, atšiaurumo, žiaurumo. Jis visa jautriai išgyvendavo. Jo akyse dažnai sublizgėdavo džiaugsmo ar skausmo ašaros. Šis ypatingas sielos jautrumas darė jo asmenį visiems mielą, ir jo gyvenimą įdomų, bei dvasiniai turtingą, bet tuo pačiu ir giliai skaudų. Juoba, kad jo jautrumas nebuvo paviršutinis ir greitai praeinantis, bet veikiau gilus ir pastovus.

Jautrūs žmonės paprastai yra nedrąsūs. Toks buvo ir Ekscelencija. Jo įgimtą nedrąsumą gilus krikščioniškas auklėjimas pakreipė į kuklumo dorybę. Jis buvo tikrai kuklus, kartais, kaip vyskupas, gal net per kuklus. Jis su visais visada buvo draugiškas ir be pretenzijų. Mėgo paprastumą kaip vidinėje būsenoje, taip išorinėje laikysenoje. Užsimojimuose buvo atsargus. Teigimuose — švelnus. Kuklumas kartais jį darydavo tiesiog neteisingu savęs atžvilgiu : jis bevelijo kitiems priskirti nuopelnus, kitus laikyti aukštesniais už save, nors objektyviai tai nebuvo teisinga.

Viena iš ryškiausių jo dorybių buvo svetingumas. Šiame jis buvo neabejotinai pasiekęs tobulumo viršūnę. Jis mėgo svečius. Mokėjo juos priimti ir vaišinti. Galima sakyti, jog savo svetingume jis nežinojo ribų : šiam nieko negailėjo — nei pinigų, nei laiko, nei sveikatos. Visus visada priimdavo su meile, su malonumu, su tuo pačiu gerumu dvelkiančiu šypsniu. Net ir būdamas vyskupu jis su dideliu malonumu rūpindavosi meniu parinkimu, stalo parengimu ir patarnavimu prie stalo. Svečiai buvo didysis jo džiaugsmas ir laimė.

Nei jautrumas, nei kuklumas, nei svetingumas netrukdė jam būti griežtam principuose. Virš visko jam buvo tiesa. Jei pastebėdavo, kad kas nors teigia klaidą, visada drįsdavo tai švelniai priminti. Klaidos niekada nedengdavo ir neteisindavo nei prieteliškumo, nei išskaičiavimo vardan. Čia jis buvo tiesus ir be kompromisų.

Akademikas. — Vysk. V. Padolskis buvo Dievo apdovanotas dideliais gabumais. Be to, jis, kaip retai kas, buvo gavęs puikų moks-

linį pasirengimą: beveik trys daktaratai, pavydėtinais platus ir geras svetimų kalbų mokėjimas (8), geras pasaulio pažinimas ir kita. Visa tai leido laukti ir tikėtis, kad jis įkops į akademinio ir mokslinio gyvenimo aukštumas. Deja, Bažnyčia stipresnes asmenybes paprastai panaudoja ne vien mokslui, bet taip pat, ir už vis labiau, pastoraciniam-administraciniam darbui. Šitai atsitiko ir su Ekscelencija. Kai jis pasiekė pilną akademinį subrendimą ir buvo bepradedęs pasirodyti mokslinės kūrybos lauke, vyresnieji jį paskyrė ir pašventė Ganytojo pareigoms.

Kaip profesorius jis nebuvo padangių aras, kuris žavi studentus. Jis nebuvo nei didelis stilistas, nei ypatingai puikus kalbėtojas. Lėtas galvojime. Atsargus išsireiškimuose. Nedrąsus teigimuose. Daugiau analitikas kaip sintetikas. Ginčijamuose klausimuose beveilijo paduoti kitų nuomones negu formuluoti savąją. Tai studentams sudarydavo tam tikrų sunkumų, nes reikėdavo atsiminti eiles vardų ir susiorientuoti įvairių nuomonių labirinte. Nežiūrint šio viso, jis buvo sėkmingas profesorius. Jo studentai ne tik išmokdavo dėstomą objektą, bet jį dargi pamildavo. Jei ne visi jo paskaitas labai mėgdavo, tai visi jo dėstomą kursą uoliai sekėdavo ir mokydavosi, kadangi jautė, kaip jo paskaitos būdavo persunktos meile dėstomam objektui, ir kaip iš jų trykšdavo gilus tikėjimas ir pagarba apreikštam Dievo Žodžiui. Kaip pats paskaitoms uoliai rengdavosi, taip ir iš studentų griežtai reikalavė gero išeito kurso pažinimo.

Akademinį ir mokslinį darbą trukdė Ganytojo pareigos. Jis visa širdimi mėgo mokslą ir jam mielai pašvėsdavo savo turimą laisvą laiką. Bet sielų išganymo darbą jis statė neabejotinai aukščiau už mokslinę kūrybą. Neretai jis skusdavosi neturįs laiko prieiti prie knygos. Jis nežiūrėjo savęs, neįsivaikšėjo asmenišką pasitenkinimą, paisė tik to, kas buvo naudingiau tikintiesiems. Su pasiaukojimu rūpinosi religinių leidinių leidimu, pats atlikdamas korektūros ir kitus techniškus su spausdinimu susijusius darbus. Visa tai darė dėl sielų. Neapleido tačiau ir mokslo. Atydžiai sekė naują Šv. Rašto literatūrą, naujas pažiūras, naujas teorijas susijusias su Šv. Knygų aiškinimu. Imtis tačiau kokio nors platesnio kūrybinio mokslo darbo jis negalėjo dėl laiko stokos. Pats negalėdamas atsiduoti kūrybiniam mokslo darbui, prie šio darbo jis kitus ragino. Šiuo tikslu jis pasirūpino tremtyje atkurti Lietuvių Katalikų Mokslo Akademiją (1956), kuriai vadovavo iki 1959 m. pabaigos. Jo rūpesčiu bei jam vadovaujant 1957 m. Romoje įvyko L. K. M. Akademijos narių mokslinis Suvažiavimas.

Nežiūrint sąlygų nepalankumo Ekscelencija vienok yra palikęs savo įnašą mūsų negausioje religinėje literatūroje. Jis parašė ir išspausdino sekančias studijas :

L'Idée du Sacrifice de la Croix dans l'épître aux Hébreux, Vil-kaviškis, 1935.

Šv. Teresė Vaikelio Jėzaus, Chicago, 1927.

Kelionė į Šv. Žemę, Marijampolė, 1938.

Kristaus kunigystė, Kaunas, 1940.

Kristaus asmuo Šv. Rašto šviesoje, Tiesos Kelias, 1936.

Dievo kultas laikais 'prieš Mozę, Tiesos Kelias, 1937.

Žydų « Ilgoji Naktis » Kristaus laikais, Tiesos Kelias, 1939.

Palestina seniau ir dabar, Židinys, 1939.

Vysk. A. Baranauskas ir Šv. Rašto vertimas į lietuvių kalbą,
L. K. M. Akademijos Suvažiavimo darbai III, Kaunas, 1940.

Arkiv. dr. J. Skvireckas Šv. Rašto Vertėjas, Aidai, 1953.

Šv. Rašto įnašas į žmonijos žinių lobyną, Tėvynės Sargas, 1949.

Be to, dar yra didelis pluoštas neišspausdintų jo raštų : įvairios paskaitos, kalbos, pamokslai ir kita. Minėtina taip pat, jog jis arti-mai bendradarbiavo su J. E. arkiv. Skvirecku, leidžiant naują, pataisytą, Šv. Rašto Seno Testamento laidą.

Ganytojas. — Vysk. V. Padolskis turtingiausią savęs atminimą paliko kaip Ganytojas. Palyginamai jaunas tapo vyskupu, vos 36 metų. Pilnas energijos. Geros sveikatos. Aukšto kultūrinio pasi-rengimo ir gilaus dvasinio subrendimo. Per 20 metų nenuilstamai vadovavo sielų išganymo veiklai : pradžioje Vilkaviškio vyskupijos tikintiesiems, o vėliau visiems lietuviams tremtyje ir išeivijoje.

Buvo atviras ir visiems visada prieinamas. Mėgo asmeninį kon-taktą tiek su kunigais, tiek su tikinčiaisiais. Noriai lankydavo para-pijas, o vėliau tremtyje įvairias lietuviškas kolonijas. Sprendimus darydavo labai atsargiai ir apgalvotai. Kur ir kada buvo galima, sprendžiant įvairius klausimus, gerai pasiinformuodavo ir pasitardavo su savo artimais bendradarbiais, o visų pirma su savo kolegomis iš episkopato. Kartą padaręs sprendimą, jis jį sunkiai keisdavo.

Daug rūpinosi jaunų kandidatų į kunigus, o ir pačių kunigų auklė-jimu. Jis troško, kad kunigai būtų klusnūs ir kuklūs ; kad jie būtų pilni bažnytinės dvasios savo išsimokslinime ir šventumo savo vei-kloje.

Jis rūpinosi ne tik jaunos dvasiškijos išmoksclinimu ir išauklė-jimu tikroje bažnytinėje dvasioje, bet taip pat ir viso kito kata-likiško jaunimo mokslo ir religinio auklėjimo reikalais. Kiek širdies jis buvo įdėjęs, ir kiek tėviško dėmesio jis kreipė į ateitininkiją ! Važinėjo, mokė, rėmė, dalyvavo įvairiuose parengimuose ; skaitė paskaitas ir sakė pamokslus, duodamas patarimų ir nurodymų ; orga-nizavo fondus, kad galėtų remti neturtingus studentus. Nuo 1949 m. iki mirties jis valdė kun. Kudirkos fondą, iš kurio teikė studentams

stipendijas. Jis labai sielojosi, kai ateitininkų tarpe pasireiškė susiskaldymų, nesutarimų kai kai kurie pradėjo skelbti tam tikras pažiūras, kurios nevisai derinosi su katalikiškos filosofijos principais, galbūt ne tiek savo esmėje, kiek dėl netinkamo formulavimo. Šis jo sielojimasis buvo gilus, ir jis ilgam pasiliko jo sieloje.

Jis rūpinosi visais lietuviškais reikalais. Jis rūpinosi Lietuva. Jis rūpinosi Lietuvos Bažnyčia. Apvažinėjo visą Europą ir visą Ameriką. Lankėsi pas vyskopus ir pas ministerius. Kontaktavo su spaudos atstovais ir su šalpos organizacijų vadovais. Prašė medžiaginės ir moralinės, politinės ir dvasinės paramos lietuviams tremtyje ir Lietuvai bolševikinėje vergijoje. Jis buvo Vyriausios Popiežiškos Emigracijos Komisijos narys, atstovaudamas joje lietuviškus reikalus. Jis priklausė Tylos Bažnyčios Komitetui, kuris turėjo tikslą nuolat apeliuoti į laisvo pasaulio sąžinę kenčiančios Bažnyčios naudai. Jis atstovavo visus lietuvių katalikų ir Lietuvos Bažnyčios reikalus prie Šv. Sosto. Šios visos jo veiklos rezultatai nūdien dar nėra pilnai matomi. Bet jie yra tikrai dideli. Jų pilnoji reikšmė išryškės tik istorijos perspektyvoje. Ši laiko perspektyva parodys, kaip didelė buvo Dievo malonė mums lietuviams tremtiniais turėti su savim savų vyskupų.

Ypatingu būdu Ekscelencijos nuopelnai yra dideli šv. Kazimiero kolegijai. Jis aktyviai prisidėjo prie šios įstaigos organizavimo drauge su kitais vyskupais. Jis daug padėjo, organizuodamas medžiaginę paramą savo gausių kelionių po įvairius kraštus metu. Jis jai atidavė visą save, vadovaudamas jai ilgus metus visa savo išmintimi ir dideliu gerumu.

Jis buvo giliai pamaldus. Visame siekė tik Dievo garbės ir Bažnyčios naudos. Bažnyčiai jis buvo besąlygiškai ištikimas, ir Dievui pilnai atsidavęs. — « Dievo valia », — buvo paskutinieji jo žodžiai, jo ramus atsakymas tam, kuris jį įspėjo dėl artėjančios mirties ! Jis mėgo liturgiją, mėgo Dievo namų puošnumą. Mielai dalyvaudavo religinėse iškilmėse, šiam negailėdamas nei laiko, nei sveikatos. Jam tikrai tiko su Psalmistu sakyti: «Pamilau, Viešpatie, tavo namų puošnumą ir tavo garbės buveinės vietą » (25, 8).

Dideli asmenys lieka amžiais gyvi tarp žemės vaikų. Gyvas yra tarp mūsų ir J. E. vysk. V. Padolskis, gyvas savo turtinga asmenybe, savo darbais, savo idėjomis. Dar labiau jis yra gyvas malone, kurioje žemėje gyveno, per kurią neabejotinai šiandien yra pasiekęs dangų, ir kuria iš dangaus per Dievo gerumą padeda ir padės tiems, kurie jam yra artimi ir brangūs ant žemės.

Prel. Ladas Tulaba

DR. IGNAS SKRUPSKELIS

(1903-1942)

20 metu jo mirties sukaktį minint

Nepriklausoma Lietuva buvo praturtėjusi eile ypatingai taurių asmenybių, kurios mums švies kaip skaidrūs žibintai. Prof. St. Šalkauskis, prof. K. Pakštas, dr. Pr. Dielininkaitis ir gausi eilė kitų, kurių tarpan vienu iš pirmųjų iširikiuoja ir a.a. Ignas Skrupskelis. Tylus, gilus, mielas žmogus, uolus darbininkas, humaniškas su visais, įtakingas ir kitose srovėse, idealistas ir mokąs savo idealams gausiai pasišvęsti, vaisingas mintytojas, mokąs savo mintis žurnalo ar laikraščio puslapiuose su dideliu nuoseklumu išdėstyti.

Mūsų brangusis velionis didelį dėmesį kreipė į socialines idėjas. Gal todėl, kad jo paties tėvai nuo jaunatvės buvo daug vargų pakėlę. Jo tėvas buvo piemenukas Melgužės dvare. Vėliau — dvaro bernas, toliau — nuomininkas, kol savo didelio darbštumo ir taupumo dėka įsigijo ūkelį Kazylų kaime, Kriukų valsčiuje.

Tame Melgužės dvare, Latvijos pasieny, Šiaulių apskr., kur tėvas bernavo, 1903 m. ir gimė mūsų Ignas. Pats daug skurdo pakėlęs, jo tėvas buvo rūpestingas vaiką į mokslus išleisti. Ignas išėjo keturias klases Linkuvos gimnazijoje, o 1924 m. baigė ir Šiaulių gimnaziją. Matyt, trūkstant lėšų tolimesniam mokslui, išėjo mokytojų kursų ir kai kurį laiką mokytojavo Kaišėdorių pradžios mokykloje. Tačiau jį traukė tolimesnės studijos. Gal pramatydamas, kad nelengva bus pačiam studijuoti ir lėšomis apsirūpinti, stojo į teisių fakultetą, kur netaip griežtai buvo žiūrima, jei kas paskaitas praleisdavo, nes buvo galima žinias papildyti iš rašytų šaltinių.

Netrukus finansinės sąlygos pagerėjo, ir Ignas stojo mokytis sau artimesnio dalyko — literatūros, pasirinkdamas tada savo planingumu ir sistematingumu bei katalikiška pasaulėžiūra imponavusį Teologijos-Filosofijos fakultetą, o jame — germanistikos šaką.

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija pastebėjo gabų studentą, ir kai jis 1929 m. baigė universitetą Kaune, sudarė jam sąlygas vykti pagilinti germanistikos žinių Karaliaučiuje, o paskiau — Vienoje. Pagrindines savo studijas ėjo pas prof. J. Nadlerį, kuris į literatūros mokslą buvo įnešęs naują etnografinį metodą, tautos literatūrą studijuojant atskiromis giminėmis. Ignas parašė disertaciją apie

lituanistinę XVIII amžiaus literatūrą vokiečių kalba ir gavo daktaro laipsnį.

Gilus jo protas ir mokėjimas atkakliai dirbti lyg vedė jį į mokslininko karjerą. Tikrai, prasidėjo universitetiniame žurnale *Athenaeume* jo straipsniai: apie Vytautą Didįjį vokiečių literatūroje, apie literatūros mokslą, apie kultūrinį Prūsų lietuvių gyvenimą XVIII amžiuje ir kt. Straipsniai rodė jo kruopštumą išrinkti medžiagą iš pirminių šaltinių, jo pažinimą moderniųjų metodų literatūrai tirti. *Židiny* rašė temomis: S. E. Lessingas, Didžiojo karo romanai, Menas ir religija, Oberamergau, Literatūra politinių idėjų tarnyboj.

Bet vis dėlto, jam artimame Teologijos-Filosofijos fakultete dėl įvairių vyriausybės apkarpyimų ir suvaržymų nebuvo naujų etatų. Be to, savos specialybės — germanistikos — dr. Skrupskelis taip jau labai nebuvo pamėgęs. Jį viliojo kunkuliuojantis Lietuvos gyvenimas ir tarnyba Lietuvos intelektualams bei platesnėms gyventojų masėms žurnalistikoje.

Dr. Ignas Skrupskelis buvo ir visuomenininkas. Jau būdamas gimnazistu, jis dirbo ateitininkuose. Kauno universitete buvo pirmaujantis ateitininkų veikėjas ir organizatorius. Jis gražiai pasidarbavo ruošiant pirmąjį Lietuvos Eucharistinį kongresą. Jis buvo vienas iš Šatrijos kolektyvo organizatorių. Buvo ateitininkų sendraugių sąjungos pirmininkas, 1938 m. buvo žurnalistų sąjungos valdyboje, buvo L. K. M. Akademijos išdininkas.

Kaune tuo metu buvo atsiradusi didžios iniciatyvos, sumanių katalikų šviesuolių grupė, kaip J. Ambrazevčius, dr. J. Grinius, dr. Pr. Dielininkaitis, kun. St. Yla, J. Keliuotis, dr. A. Maceina ir kiti, kurie labai sielojosi Lietuvos likimu. Pažinę vakarų kultūros kraštus, jie norėjo daug ko naujo įnešti į Lietuvos gyvenimą, tiesti gaires į naują socialinį, kultūrinį kelią, paskelbdami organinės valstybės deklaraciją. Tos idėjos buvo skleidžiamos *Naujojo Romuvoje*, *Židiny* ir iš to kolektyvo išaugusiame *XX Amžiuje*.

Didysis dr. Ign. Skrupskelio žurnalistinis sušvytėjimas buvo — po Mykoliaičio Putino ir po dr. Mantvydo — ėmimasis redaguoti pirmaujantį Lietuvoje ėjusį kultūros žurnalą *Židinį*. Dr. Skrupskelis įstengė iškelti žurnalo aktualumą, rasti bendradarbių giliesiems mūsų kultūros klausimams, duoti plačias apžvalgas, įtraukti naujus literatūros talentus. Jo ramus būdas, plataus masto kultūrinis nusiėtikimas buvo palankus surasti naujų bendradarbių net ir kitų grupių žmonėse. Valdžios ir cenzūros viršūnėse tada vyravo totalitarinės tendencijos. *Židiny*s atstovavo laisvąją vakariečių kultūrą. Nežiūrint tų aplinkybių susikryžavimo, *Židiny*s įstengė ir įvairių srovių bendradarbius išlaikyti, ir savo vadovaujančią kultūrinę poziciją išsaugoti.

Dr. Igną Skrupskelį teko arčiau pažinti beredaguojant *XX Amžių*. Žavėjo jo toks mielas taurumas. Nebuvo jis labai kalbus, bet atkaklus darbininkas. Tada šio straipsnelio autoriui, galima sakyti, teko tik pradėti žurnalistinio darbo kelią, iš karto, be reikiamo pasiruošimo, patekus į centrinę dienraščio poziciją. Dr. Ignas Skrupskelis, kaip ir kiti to kolektyvo nariai, buvo nuostabus savanoriškas talkininkas. Pakaitomis, po savaitę ar po dvi, imdavosi globoti redakciją, atvesdamas naujų bendradarbių, iškeldamas naujų temų. Šių eilučių autorius dar tik tada pradėjo rašyti vedamuosius. Dr. Skrupskelis ateis, paskaitys, pagirs naują, bet buvo vienas kitas atsitikimas, kad čia pat sėdęs prie mašinėlės ir visą straipsnį perrašė, įvesdamas daugiau logiško sklandumo, nereikšdamas autoriui jokių priekasčių ir be jokių iš savo pusės pretenzijų. Tai tauraus intelektualo savybė.

Kai šių eilučių autoriui teko pereiti dirbti į Katalikų Spaudos Biurą, dr. Ignas Skrupskelis buvo kolektyvo pakviestas vyriausiuoju *XX Amžiaus* redaktoriumi. Savo giliu išvalgumu į valstybinį ir visuomeninį gyvenimą dr. Ign. Skrupskelis įstengė daugiau išplėsti publicistinę pusę, praturtino politinių aktualijų komentarais. Jam logiškai, nuosekliai mintys liejosi rašant tiesiai mašinėle, be jokių juodraščių, net jau parašytuosius lapus skubiai leidžiant į spaustuvę, kol tęsinys ir pabaiga teberašoma. Pasirašydavo Ig. Petrikonio slapyvardžiu. Tie jo rašiniai buvo atkreipę daugelio dėmesį.

Palaikė ryšį su įvairiais visokių srovių intelektualais. Susitikdavo tai Konrado kavinėje, tai specialiuose tarpgrupiniuose posėdžiuose. Ypač dažnai dalyvavo paties reakcijos kolektyvo pasitarimuose, vykdomuose pas prof. Pakštą, paties dr. Igno bute, pas prof. Kuraitį ir pan. Patsai buvo aiškos ir griežtos ideologijos katalikas, bet taipgi visų gerbiamas tolerantas, palaikęs plačius kontaktus su įžymiaisiais kitų srovių veikėjais.

Ta jo įtaka, svarbus postas *XX Amžiaus* dienrašty, nulėmė, kad jisai jau 1940 m. liepos mėn. 12 d. buvo okupantų bolševikų suimtas. Iš jo žmonos laiško šių eilučių autoriui ir iš kito jos laiško, išspausdinto *Aidų* 1948 m. 10 nr., susidaro toks vaizdas jo paskutinio gyvenimo laikotarpio.

Prieš suimamas spėjo dar nuvažiuoti į tėviškę — pasilsėti, sakė. Iš tikrųjų — atsisveikinti, nes savo likimą jautė. Jo namiškiai man vėliau pasakojo (rašo jo žmona): « Tokio gero mes jo niekad nesame matę. Jis visada būdavo pavargęs ir nelabai šnekus. O čia tiek daug linksmų dalykų nupasakojo. Visą naktį nėjo miegoti, ir mes kartu visi su juo išsėdėjome. Toks smagus buvo ».

Liepos 11 d. vakare jis buvo Kačerginėje. Kalbėjome vis tom pat rūpimom temom :

— Lietuva neteko laisvės ilgam.

Mano prisipirtas pagaliau nusileido :

— Na, mažiausia, 10 metų. Likimo ratai ėmė suktis prieš mus. Jų neatsuksi, kaip nori. Reikia laukti...

Kalėjime (B. liudijimu) buvo santūrus, mažai kalbąs. Nieko gero sau nelaukė, bet dėl manęs, ir vaikų buvo ramus, įsitikinęs, kad nieko blogo mums neatsitiks. Apie Lietuvą kalbėdamas, sunkiai sulaikydavo ašaras. Buvo dažnai tardytas, naktim, kaip ir paprastai. Pažymėtinas paskutinis : tardytojai buvę nauji, labai mandagūs ; pabaigę patikrino, kad viskas bus gerai ir palinkėjo kuo greičiau pamatyti žmoną ir vaikus! Tai buvo vienintelis kartas, kai jį matė linksmą ir atgijusį. Po dviejų mėnesių, kovo 29 d. naktį, jam buvo įsakyta susiruošti, pasiimti visus daiktus. Atsisveikino su draugais, išdalino jiems dar turimus rūkalus. Atskiroje kameroje jam buvo paskaitytas sprendimas : nuteistas 8 metams, siunčiamas į Kotlas (Vorkutoje). Kelios dienos prieš tai man buvo patvirtinta, kad jokių davinių bylai nėra ir jokios bylos nebus.

Leista pasimatyti. Kovo 31 d. niekad neišdils iš širdies ir atminties. Dviejų žmonių bendras gyvenimas buvo baigtas 15 min. pasikalbėjimu, sargybiniams sekant. Ignas atrodė pablyškęs, kiek suvargęs, bet neblogiausiai. Gana ramus, tik įtempti veido rau-menys rodė susijaudinimą. Pasirodė kažkaip savotiškai ūgtelėjęs. Pesimistas, bet nepalaužtas. Dargi kažkokio savotiško išdidumo buvo kalbantis su sargybinio. Tas buvo negailestingas : neleido nei pažiūrėti vaikų fotografijos, nei pasiimti lagamino. Atneštus rūbus ir šiek tiek maisto teko susidėti į maišą... «Ar tik panešiu», — nusišypsojo, bandydamas jį pakelti.

Juos išvežė (dr. R. pasakojimu) balandžio 1 d. Po trijų savaičių buvo jau vietoje. Turėjo tiesti geležinkelį. Darbas 12 val. per dieną, poilsio dienos retai, ir tik labai gerai dirbantiems. Valgyti — pagal darbą. Žiemą —50 C° šalčio. Drabužiai menki, vietoje gauti. Iš namų pasiimtieji daiktai buvo tuoj atimti ten pat esančių kriminalistų. Vogdavo taip, kad net duonos davinį reikėdavo tuoj suvalgyti, nes grįžęs iš darbo jos galėjai nerasti. Ignas buvo kitų kalinių labai gerbiamas. Apie pusmetį buvo paimtas dirbti į ligoninę sanitaru, turėjo «gerai». Galėjo su kitais susitikti ir pasikalbėti apie namus ir tėvynę. Krašto likimu buvo susirūpinęs, greita ir laiminga pabaiga netikėjo, taip pat ir vokiečių laimėjimu. Apie save sakydavo : «Man vis tiek neteks savųjų pamatyti ».

Kartą buvo grįžęs iš darbo sušalęs ir pavargęs. Atsigulė. Staiga paraginta į darbą. Jis nespėjo atsikelti. Prižiūrėtojas patraukė už

kojos, trenkė galva žemyn nuo gultų. Gavo smegenų uždegimą. Buvo ligoninėje paguldytas ir ten 1942 m. gruodžio mėn. mirė. Palaidotas Kosju vietovėje, prie Vorkutos geležinkelio, į rytus nuo Pečioros upės.

Šitokios žinios yra pasiekusios velionio žmoną, dabar gyvenančią Chicagoje. Taip lietuvių tauta neteko vieno iš gabiausių ir tauriausių savo narių, neteko dėl aziatiško komunistų žiaurumo. Jis mirė Vorkutoje ir bus dingęs neatžymėtame kape, kaip milijonai kitų bolševikų aukų. Velioniui amžinybėje yra tik viena paguoda: jo sėtos idėjos yra gyvos lietuvių tautoje, gi jo visa šeima gyvena tais pačiais idealais, dėl kurių jis mirė, ir taip pat siekia mokslo aukštumų : sūnus Kęstutis ruošiasi filosofijos doktoratui; duktė Enata, pasiekusi bibliotekininkės magistrės laipsnį, dirba Chicagos miesto bibliotekoje ; antra duktė — Viktorija — Illinois Universitete ruošiasi doktoratui iš prancūzų kalbos ir literatūros.

Dr. Juozas Prunskis

Chicago

ARKIVYSKUPAS JUOZAPAS JONAS SKVIRECKAS (1873-1959)

Nedaug yra žmonių, kuriuos Dievas taip gausiai apdovanoja savo malonėmis, kiek yra apdovanojęs J. E. arkiv. J. J. Skvirecką. Iš šiaudinės Lietuvos kaimo pastogės Apvaizda jį išvedė į nelygstamas gyvenimo aukštybes. Mokslininkas. Šv. Rašto vertėjas. Aukštasis hierarkas — vyskupas, arkivyskupas ir metropolitas, Romos grafas.

Studijos. — Juozapas Jonas Skvireckas gimė 1873 m. rugsėjo 18 d. Rimbūnų kaime, Pumpėnų parapijoje. Pirmgimis sūnus Vincento ir Elzbietos (Krasauskaitės) Skvireckų. Tėvai buvo mažžemiai ūkininkai. Pradžioje jie gyveno Rimbūnų kaime, o vėliau persikėlė į Girsūdų kaimą, Krinčino parapijoje, iš kur buvo kilusi Krasauskaitė-Skvireckienė. Be Juozapo Skvireckai susilaukė dar devynių vaikų: penkių sūnų ir keturių dukterų. Gyveno gana vargingai.

Juozukas iš mažens rodė didelių gabumų mokslui. Tėvas, nežiūrint visų sunkumų, ryžosi patenkinti savo pirmgimio sūnaus troškimą siekti mokslo. Lietuviškai skaityti ir rašyti jis išmoko namuose iš slaptai laikomų maldaknygių ir laikraščių. Mokyti jam padėjo teta Marijona Skvireckaitė. Ji išmokė jį katekizmo ir parengė pirmajai šv. Komunijai, kurią priėmė Pasvalio bažnyčioje 1883-1884 m. laikotarpyje. 1884 m. tėvas Juozuką išvežė į Smilgius, apgyvendino pas rusą mokytoją, kuriam padedant, ypač rusų kalbos mokytis, jis užbaigė pradžios mokyklą. Išlaikęs pradžios mokyklos egzaminus Biržuose 1885 m., jis tais pačiais metais įstojo į naujai atidarytą realinę gimnaziją Panevėžyje. Tik nepaprastas mokslo troškimas ir dideli gabumai įgalino jaunuolį J. Skvirecką tęsti ir, dargi su pagyrimu, užbaigti gimnazijos mokslą. Tėvai, prie geriausių norų, negalėjo jam tiek padėti, kiek buvo būtinai reikalinga, kad turėtų reikiamas mokslui tęsti sąlygas. Reikėjo mokytis ir tuo pačiu laiku rūpintis užsidirbti pragyvenimui reikalingų lėšų. Jo gabumai leido jam dalį laiko nuo savo mokslo nutraukti, kad galėtų kitiems duoti pamokas, ir taip kiek uždirbti. Nors ir daug vargęs, jis pagaliau X892 m. gauna į rankas gimnazijos baigimo pažymėjimą. Kas toliau?

— Seminarija. Kunigystė. 1892 m. rudenį jis įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Kaune.

Seminarijoje klierikui Juozapui pradžioje reikėjo stipriai pasitempti ypač kalbų mokymesi. Buvo baigęs realinę gimnaziją, todėl teko daug dirbti prie klasinių kalbų mokymosi. Be to, reikėjo dar išmokyti lenkų kalbą, kuri seminarijoje tuo metu buvo oficiali kalbamoji kalba. Dideli gabumai, kuriais Dievas Juozapą buvo apdovanojęs, leido jam be didelių sunkumų užpildyti visas iš gimnazijos atsineštas mokslinio pasirengimo spragas. Taip kad ilgainiui jis seminarijoje surasdavo laisvo laiko, kurį uoliai sunaudodavo organizacinei veiklai ir pašalinėms, papildomoms studijoms. Jis mielai prisidėmė bibliotekininko pareigas. Įsijungė į Lietuvių Būrelio veikimą. Gilino lietuvių kalbos mokėjimą. Rašė straipsnius į lietuviškus laikraščius.

Baigęs ketvirtą seminarijos kursą, klierikas J. Skvireckas, išsiskyres iš kitų savo gabumais, seminarijos vadovybės buvo parinktas ir vyskupo Mečislovo Paliulionio pasiustas į Petrapilio dvasinę akademiją, kad tenai tęstų aukštąsias teologijos studijas. Po trijų metų studijų — 1899 m. pavasarį jis išlaikė egzaminus ir gavo teologijos kandidato laipsnį. Po to grįžo Kaunan, kur vysk. G. Cirtautas jam suteikė kunigystės šventimus (1899.VI.24). Praleidęs atostogas Kaune, kun. J. Skvireckas dar metams išvyko į Petrapilį, kur 1900 m. pavasarį, išlaikęs egzaminus ir parašęs dizertacinį darbą *Comparationes inter eloquentiam ethnicorum et christianorum*, gavo teologijos magistro laipsnį. Iš Petrapilio jis išvyko į Palestiną, kur aplankęs šv. vietas, grįžo pagaliau į Lietuvą, kad stotų į darbą vyskupo dispozicijoje.

Veikla kunigų seminarijoje. — Sugrįžusį iš užsienio jauną, išsimokslinusį kun. J. Skvirecką vysk. M. Paliulionis paskyrė į Ukmergę vikaru ir miesto mokyklos kapelionu. Tai buvo tik savos rūšies bandymas, tik pereinamasis jo karjeros tarpsnis. Vos keliems mėnesiams praslinkus, t.y. 1900 m. lapkričio 18 d., vysk. M. Paliulionis jam pranešė, jog yra nusistatęs jį skirti seminarijon profesorium. Profesoriaus karjerą jis pradėjo 1901 m. sausio 1 d., perimdamas iš kun. A. Dambrausko-Jakšto Šv. Rašto katedrą. Be to, pradžioje jis dar dėstė lotynų kalbą ir katekizmą.

Gabumai ir didelė meilė mokslo darbui leido kun. J. Skvireckui šalia paskaitų užsiimti moksline kūryba ir atlikti eilę kitų jam pavestų darbų bei pareigų. Mokslinė jo kūryba siejosi su Šv. Raštu, ypač su Šv. Knygų vertimu į lietuvių kalbą.

1909 m. jis buvo paskirtas seminarijos prefektu. 1911 m. vysk. G. Cirtautas, įvertindamas jo darbą ir pasiektus nuopelnus, suteikė

jam garbės kanauninko titulą. 1912 metų pabaigoje, vyskupo pavedimu, jis ėmėsi organizuoti katalikiško dvisavaitinio laikraščio leidimą. 1913 m. pradžioje pasirodė pirmasis *Bažnytinės Apžvalgos* numeris. Laikraštis, sumaniai kan. J. Skvirecko redaguojamas, ėjo iki pirmojo pasaulinio karo pradžios, kurio pasėkoje spaudos darbas turėjo būti nutrauktas.

1913 m. kan. J. Skvireckas buvo pakviestas dirbti dar ir vyskupijos kurijoje. Šiuo jis pradėjo naują savo gyvenimo etapą. Šios naujos pareigos administraciniame darbe buvo pradžia jo kopimo aukštynei vyskupo, arkivyskupo ir metropolito sosto.

1914 m. gegužės 28 d. naujasis Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius kan. J. Skvirecką pakėlė į kapitulos prelatus. Karo pradžioje, rusų karinei valdžiai reikalaujant, kad visos įstaigos apleistų Kauno tvirtovę, vysk. P. Karevičius pavedė prel. J. Skvireckui pasirūpinti vyskupijos kurijos perkėlimu į Smolenską. Iš Smolensko jis dar grįžo atgal į Lietuvą, kad tęstu mokymo darbą seminarijoje, kuri buvo perkelta iš Kauno į Vaškėnų dvarą. Karo veiksmams vėl pajudėjus, seminarijoje mokslo metai paskubintai buvo baigti, ir 1915 m. ankstyvą pavasarį prel. J. Skvireckas vėl atsidūrė Smolenske, o iš čia su visa kurija persikėlė į Tūlą, kur sulaukė karo pabaigos ir pergyveno komunistų revoliuciją. Praūžus karo audrai ir Lietuvai tapus nepriklausoma, prel. J. Skvireckas tuojuo ėmėsi rūpintis tremtinių grįžimu į tėvynę. Po didelių pastangų pavyko pagaliau suorganizuoti grupę grįžtančių į Lietuvą. Sunki ir ilga buvo kelionė. Bet kiek buvo džiaugsmo, kai 1918 m. rugsėjo mėnesį pagaliau buvo pasiekta Lietuvos siena, Vilnius ir Kaunas. Kaune Prelatas tuojuo įsijungė į darbą seminarijoje ir kurijoje. 1919 m. kovo 10 d. pop. Benediktas XV prel. J. Skvirecką paskyrė tit. Ceramo vyskupu ir Žemaičių vyskupo pagalbininku. Naujasis vyskupas buvo konsekruotas Kauno katedroje liepos 13 d. Konsekracijos apeigas atliko Seinų vyskupas A. Karosas drauge su Vilniaus vysk. J. Matulevičium-Matulaičiu ir Žemaičių vysk. P. Karevičium.

Ganytojas tėvynėje ir tremtyje. — Ganytojavimo pareigos, nors ir trukdė, bet visiškai neatitraukė J. Skvirecko nuo akademinio darbo. Susiorganizavus Vytauto Didžiojo universitetui Kaune, prie jo buvo norima turėti ir Teologijos-Filosofijos fakultetą. Šiuo reikalu vysk. J. Skvireckas daug rūpinosi. Jis 1922 m. pasiekė net Romą, kad išgautų šitam fakultetui Šv. Sosto pripažinimą bei popiežiškas teises. Jis daug prisidėjo taip pat prie Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos įsteigimo (1922.X.22) ir jai vadovavimo. 1922 m. lapkričio 11 d. Ekscelencija buvo išrinktas Teologijos-Filosofijos fakulteto ordinariniu profesoriumi.

Vysk. J. Skvireckas daug prisidėjo prie parengimo planų, siekiant pertvarkyti Lietuvos bažnytinę administraciją. Prie šių planų jis dirbo nuo 1923 iki 1925 m., nuolat tardamasis su apaštališku vizitatoriumi arkiv. J. Matulevičium, vysk. A. Karosu ir vysk. P. Karevičium. Parengtas projektas buvo pristatytas Šv. Sostui, ir pagal jį pop. Pijus XI bule *Lituanorum Gente* 1926 m. balandžio 24 d. paskelbė Lietuvos Bažnytinės Provincijos įsteigimą. Provincija buvo padalinta į keturias sufraganines vyskupijas ir vieną arkivyskupiją su metropolito sostu Kaune. Naujai įsteigtos Lietuvos bažnytinės provincijos vyriausiu hierarku — Kauno arkivyskupu ir metropolitu buvo paskirtas ne kas kitas kaip tik vysk. J. Skvireckas.

Nuo 1926 iki 1944 m. arkiv. J. Skvireckas ėjo atsakingas Ganytojo pareigas, vadovaudamas Kauno arkivyskupijai ir pirmininkaudamas Lietuvos episkopatui. Daug sunkumų jis sutiko ir turėjo nugalėti šiame ganytojavimo kelyje.

Buvo nemaža sunkumų santykiuose su Šv. Sostu, tiek dėl Lietuvos vyriausybės užimtos linijos Bažnyčios atžvilgiu, tiek dėl kilusių nesutarimų pačių vyskupų tarpe. Šie pastarieji nesutarimai lietė santykius su vyriausybe, katalikišką akciją, seminarijas ir kita. Arkivyskupas privalėjo turėti daug kantrybės, kad išlygintų nesusipratimus ir pakeltų įskaudinimus, kurių netrūko.

Dar daugiau sunkumų episkopatui ir Arkivyskupui asmeniškai sudarė tautininkų vyriausybės užimta nedrauginga pozicija Bažnyčios atžvilgiu. Teko derėtis, laviruoti, protestuoti. Teko patirti apsiuylimų, priešingo nusistatymo, kritikos.

Naujų, dar didesnių sunkumų atnešė bolševikų invazija 1940 m. ir ją sekusi vokiečių okupacija nuo 1941 iki 1944 m. Bet šiame laikotarpyje Ekscelencijai talkino jau jo jaunas pagelbininkas vysk. V. Brizgys, kurį jis pats buvo pakonsekravęs vyskupu Kauno bazilikoje 1940 m. pavasarį.

Nežiūrint visų didžiųjų ir mažų, privataus ir viešo pobūdžio, diecezinių ir tarpdiecezinių ganytojavimo darbe sutiktų sunkumų, turėtų rūpesčių, atliktų žygių, Ekscelencija vistiek dar didelę dalį savo laiko skyrė moksliniam darbui. Jis toliau tęsė, kol galutinai 1935 m. užbaigė, Šv. Rašto vertimą. Jis tęsė toliau taip pat ir profesoriaus darbą, vadovaudamas Naujojo Testamento katedrai iki pat 1938 m., t. y. iki nepasiekė profesoriams nustatytos amžiaus [ribos — 65 metų.

Karo įvykių pasėkoje Ekscelencija 1944 m. vasarą buvo priverstas apleisti tėvynę, kad antrą kartą savo gyvenime patirtų karo baisumus ir sunkią tremtinio dalią. Tų pačių metų rudenį atsidūrė Vienoje, o iš čia 1945 m. ankstyvą pavasarį persikėlė į Tirolį ir rado prieglobą šv. Vincento seserų vienuolyne Zamse, prie Landeck. Šiame

nuošaliame Tirolio kaimelyje Arkivyskupas vienuotėje ir ilgesyje praleido savo žilos senatvės metus.

Tremties nedalią Ekscelencija skaudžiai išgyveno, bet ją prasmingai išnaudojo. Jis ir tremtyje gyvai reiškėsi ir ganytojiškai ir mokslo darbu.

Tuoju tik pasibaigus karui, 1945 m. rudeni, jis lankėsi Romoje, kad žodžiu painformuotų Šv. Tėvą apie Lietuvą ir lietuvius tremtinius. Šia proga Ekscelencija padarė pirmuosius žygius šv. Kazimiero kolegijos įsteigimui Romoje. Tais pačiais metais jis drauge su kitais dviem tremtiniais vyskupais V. Brizgiu ir V. Padolskiu kreipėsi laišku į viso pasaulio vyskopus, atkreipdamas dėmesį į Lietuvos tragediją ir prašydamas lietuvių tautai josios kovoje prieš bolševikinį pavergėją moralinės ir medžiaginės paramos. Lietuvių tremtinių dvasiniai reikalai jam buvo labai arti širdies. Pakartotinai ganytojiniais laiškais jis juos mokė, guodė ir stiprino. Ypatingą atydą jis kreipė į jaunimą. Sekė lietuvių katalikiško jaunimo veiklą ir ją laimino. Žinodamas kiek moderniškas gyvenimas jaunimui teikia pavojų, jis rūpinosi, kad lietuviškas jaunimas būtų daugiau gaivinamas dieviškų malonių, turėtų didesnę dangaus užtarimą. Šiuo tikslu jis kreipėsi į Šv. Tėvą Pijų XII, prašydamas, kad Kristaus Vietininkas pavestų Lietuvos jaunimą ypatingai šv. Kazimiero globai. Šis Arkivyskupo prašymas buvo išklaustas. Šv. Tėvas šv. Kazimierą paskyrė ypatingu Lietuvos jaunimo globėju (1948.VI.11).

1951 m. Ekscelencija vėl lankėsi Romoje. Šį kartą jis apsistojo jau savoje lietuviškoje kolegijoje, kurios įsteigimu tiek daug buvo rūpinęsis. Jis tikrai džiaugėsi šia įstaiga. Domėjosi jos veikla. Davė patarimų bei nurodymų jos vadovybei. Šio lankymosi proga Ekscelencija drauge su kitais tremtyje esančiais lietuviais vyskupais — P. Būčių, V. Brizgiu ir V. Padolskiu — kolegijos koplyčioje gegužės 13 d. paaukojo Lietuvą ir lietuvius Nekalčiausiai Marijos Širdžiai. Lankydamasis pas popiežių Ekscelencija ir šį kartą išsamiai painformavo Kristaus Vietininką apie tragišką Lietuvos padėtį bolševikų vergijoje, prašydamas paramos, užtarimo ir palaiminimo. Šv. Tėvas užtikrino Lietuvos Metropolitą, jog kenčianti Lietuva yra arti jo širdies, jog jis už ją meldžiasi ir ją laimina. Atsisveikindamas Jo Šventenybė Pijus XII apkabino Ekscelenciją ir pasakė : « Jūsų asmenyje aš apkabinu Mums taip brangią Lietuvą ». Šis Arkivyskupo lankymasis Romoje buvo paskutinis. Senatvė jam jau neleido daugiau pasiekti Amžinąjį Miestą. Vienok, kiek jėgos leido, jis ir toliau nenustojo dar rūpinęsis Lietuvos ir lietuvių katalikų reikalais.

Tremtis Ekscelencijai buvo skaudi, bet mums visiems lietuviams tremtiniais buvo nors iš dalies palaiminga, nes turėjome su savim vyriausią mūsų Ganytoją, nes sulaukėme naujos pataisytos

plačios lietuviškos Šv. Rašto laidos. Būdamas Lietuvoje, dėl savo turėtų gausių pareigų, Ekscelencija vargu ar būtų galėjęs parengti pataisytą naują Šv. Rašto lietuvišką vertimą. Tremtis jam davė šiam darbui tinkamas sąlygas. Zamso nuošalėje ir seselių vienuolyno tyloje nuo 1946 iki 1956 m. Ganytojas didesnę savo laiko dalį praleido prie knygos ir prie rašomos mašinėlės. Ir šių 10 metų intensyvaus darbo rezultatas — naujoji pataisytoji Šv. Rašto laida.

Nuo 1957 m. Ekscelencijos sveikata pradėjo šlubuoti. Vis didėjanti arterijų sklerozė pamažu gesino Ganytojo kūrybines ir gyvybines jėgas. Pagaliau jos visai išblėso ir galutinai užgeso. Tai įvyko 1959 m. gruodžio 3 d. Iškilmingai palaidotas gruodžio 9 d., dalyvaujant vietiniam vyskupui P. Rusch, iš Romos atvykusiam vysk. V. Padolskiui ir dideliam būriui lietuvių ir vietinių kunigų. Jo žemiškieji palaikai liko ilsėtis vienuolyno koplyčioje specialiai įrengtoje kriptoje.

Jo asmuo — J. E. arkiv. J. Skvireckas, kaip retai kuris kitas, buvo Viešpaties Dievo apdovanotas gausiomis malonėmis. Tylus ir užsidaręs. Atkaklus ir plačių užsimojimų. Stiprios valios ir geros sveikatos. Didelių gabumų ir plataus išsilavinimo. Visa tai jam buvo Dievo duota, kad įgalintų jį nuveikti tuos didžius darbus, kuriuos Visagalis jam buvo skyręs ganytojavimo ir mokslo srityse.

Iš paprasto Lietuvos kaimo vaiko jis išaugo į pasaulinio masto asmenybę. Savo vidine kultūra ir savo išorine laikysena jis kiekvienam sudarydavo prakilnios asmenybės įspūdį. Romos grafo titulas, kurį popiežius Pijus XI jam suteikė 1931 m. balandžio 6 d., pilnai atitiko jo kilnią laikyseną.

Jis mėgo nuošalę ir šalinosi nuo gyvenimo triukšmo. Jo neviliojo žemės malonumai. Nors iš kitos pusės jis mėgo žemišką grožį: žavėjosi gamtos grožybėmis, gėrėjosi meno kūriniais. Tačiau, kas jam daugiausia džiaugsmo teikė, tai buvo knyga, studijos, jo numylėtas Šv. Raštas. Kai šių eilučių autorius viena proga išreiškė savo stebėjimąsi, kaip Ekscelencija galėjo beveik visą savo gyvenimą pašvęsti Šv. Raštui, atsakydamas nuo viso kito gyvenime, jis atsakė: «Nereikia nei stebėtis, nei užuojautą reikšti, nes darbas prie Šv. Rašto man buvo mano tikroji laimė; jis atnešė man tiek džiaugsmo ir pasitenkinimo, kiek visa kita nebūtų galėję duoti».

Ekscelencija buvo lėto galvojimo ir atsargių sprendimų, bet griežtas padarytus sprendimus vykdyti ir atkaklus savo nusistatyme. Nekartą gal būtų galėjęs išvengti kai kurių nemalonumų, jei savo nusistatymo teigime ir savo sprendimų vykdyme principinį griežtumą būtų jungęs su praktišku lankstumu ir diplomatinio apdairumu. Ekscelencijai netrūko praktiško sumanumo, bet jam trūko laiko rūpin-

tis praktiškais gyvenimo reikalais. Šiuos reikalus jis pavesdavo savo bendradarbiams. Pats būdamas pareigos ir principų žmogus, jis tikėjo, kad ir kiti tokie yra. Todėl savo bendradarbiais jis visapusiškai pasitikėjo : jų nekontroliuodavo ir jiems visa patikėdavo. Ši taktika jam laimėjo nemaža laiko ir atėmė eilę rūpesčių, bet atnešė ir nemalonumų. Viena, kad pasirenkant bendradarbius nevisada galima pataikyti parinkti pačius geriausius. Antra, kad atsakingose pareigose kiekvienas, nors būtų ir gabiausias ir geriausias, visada yra reikalingas ir patyrimo ir patarimų, kitaip neišvengiamai padarys vieną ar antrą klaidą, o klaida neša nemalonus ypač tiems, kurie turi aukščiausią atsakomybę.

J. E. Arkivyskupas augo, brendo ir veikė tautinio atgimimo kovų laikotarpyje. Tai negalėjo nepalikti pėdsakų jo sieloje, jo nusiėtimuose, jo nusistatyme. Jis išaugo susipratęs lietuvis. Jo sieloje giliai įsišaknijo tėvynės meilė. Mylėjo jis Lietuvą ir lietuvius. Rūpinosi tautiniais reikalais, kiek ir kaip jam jo pareigos leido. Didelė meilė tėvynei ir lietuviškiems reikalams aiškiai matyti iš jo ganytojų laiškų, iš jo didžiųjų pastangų duoti lietuviams savoje kalboje Šv. Raštą, iš jo laikysenos įvairių tautinių reikalų atžvilgiu. Kai rašantis buvo pakviestas ir įpareigotas suorganizuoti lietuvišką kunigų seminariją Vilniuje 1942 m., iš visti Lietuvos ganytojų J. E. arkiv. J. Skvireckas parodė didžiausią šiuo reikalu susidomėjimą ir suteikė visokeriopą paramą. Jis tai darė turėdamas prieš akis ne tik bažnytinį, bet ir tautinį interesą. Ir J. E. arkiv. M. Reinį jo turimuose sunkumuose, valdant antro pasaulinio karo metu Vilniaus arkivyskupiją, ypač dėl tautinių skirtumų, kurie tada tenai buvo opūs, nuolat drąsino ir savo patarimais stiprino. Didelė tėvynės meilė lėmė ir jo santūrų nusistatymą santykiuose su tautininkų režimu krašte, o taip pat jo žygius Vatikane dėl Šv. Sosto atstovo arkiv. Zecchini prolenkiškos orientacijos ir iš to kilusių kivirčų su Lietuvos vyriausybe.

Jo akademinė veikla. — Arkiv. J. Skvirecko asmenybė išryškėjo ypatingu būdu jo akademinėje veikloje bei jo moksliniame darbe.

Nuo 1901 iki 1938 m., su mažomis pertraukomis, jis ėjo profesoriaus pareigas Žemaičių kunigų seminarijoje ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-Filosofijos fakultete. Dėstė Šv. Raštą. Pradžioje visą, o vėliau — Fakultete — Naująjį Testamentą.

Jis buvo daugiau sintetikas negu analitikas. Dalyką puikiai žinojo, bet dėstyme buvo santūrus, preciziškas ir aiškus. Ginčijamuose klausimuose nesileisdavo į plačius įvairių nuomonių svarstymus, o veikiau kukliai ir atsargiai formuluodavo sprendimą, kuris jam atrodė priimtiniausias. Į studentus atsinešdavo su tam tikru

rezervuotumu, bet visada buvo prieinamas, malonus ir teisingas. Studentai jį gerbė, bet nebijojo. Noriai lankė jo paskaitas ir uoliai mokėsi jo dėstomą dalyką. Žodžiu, Ekscelencija buvo vienas iš ne daugelio profesorių, kuris pajėgė įkvėpti studentams dėstomo dalyko meilę ir laimėti sau pagarbą ir vertinimą, nesigriebdamas jokių pigaus efekto priemonių, jokių iškalbos ir stiliaus ypatingų plonybių, bet visą dėmesį kreipdamas į minčių svarumą.

Ekscelencija toli gražu nesitenkino vien dėstymu, kad perduotų kitiems savo mokslinės kūrybos mintis. Jis ėmėsi ir plunksnos. Ir tapo daugiau plunksnos negu katedros žmogumi. Jis sėdėjo prie knygos su plunksna rankoje nuo pat savo profesoriavimo pradžios iki amžiaus pabaigos.

Paskirtas dėstyti Šv. Raštą, jis savaime nukrypo į Šv. Rašto studijas, kurios ilgainiui tapo esminė jo gyvenimo dalis. Raginamas kai kurių savo draugų, jis buvo bepradedęs imtis Šv. Rašto vertimo darbo. Bet tuo metu paaiškėjo, kad Seinų vysk. A. Baranauskas pradėjo versti Senojo Testamento knygas. Kun. J. Skvireckas todėl tuo tarpu ėmėsi kitų darbų. Jis parašė trumpą studijėlę apie pop. Pijų X (1904 m.). Neatitrūko tačiau ir nuo Šv. Rašto. Kadangi vysk. A. Baranauskas vertė Senojo Testamento knygas, tai jis ėmėsi versti Naująjį Testamentą. 1906 m. išleido *Evangelijų ir Apaštalų Darbų* vertimą su trumpučiais paaiškinimais. Sekančiais metais jis parengė spaudai platųjį *Katekizmą*, kurį vysk. A. Baranauskas buvo išvertęs iš lenkų kalbos. Tarp 1908 ir 1909 m. parašė plačią studiją apie šv. Povilą. Ją išspausdino šv. Kazimiero draugija 1910 m.

Vysk. A. Baranauskui mirus, ir niekam nesiimant tęsti jo pradėtą ir neužbaigtą Šv. Rašto vertimo darbą, kun. J. Skvireckas liovėsi pagaliau svyravęs ir griebėsi Šv. Rašto vertimo darbo. Vertimą išleisti apsiėmė šv. Kazimiero draugija, norėdama šiuo paminėti beartėjančią Žemaičių vyskupijos 500 metų jubiliejų.

Kadangi jau buvo išvertęs *Evangelijas* ir *Apaštalų Darbus*, tai tęsė toliau Naujojo Testamento vertimą. Jau 1911 m. buvo išspausdintas VI tomas, apimęs Apaštalų laiškus ir *Šv. Jono Apreiškimo* knygą. Taigi pradėta nuo pabaigos. Autorius buvo apsisprendęs visą vertimą išleisti šešiuose dideliuose tomuose, paduodant vertimą šalia lotyniško Vulgatos teksto, ir pridedant plačius paaiškinimus.

1913 m. išėjo iš spaudos ir kitas tomas — pirmasis. Jis talpino savyje 5 Mozės knygas, *Jozuės, Teisėjų ir Rūtos*. Prie šio tomo pridėta dar ir platus įvadas į Šv. Raštą. Sekantis — II tomas išėjo tik 1921 m., nes iškilęs karas spausdinimo darbą buvo sutrukdęs. Antrajame tome paduodama *Samuelio — Karalių, Esdro — Nechemijo, Tobijo, Juditos, Esteros* ir *Jobo* knygos. Po poros metų (1923) pasirodė ir III tomas, talpinąs *Pamokslininko, Giesmių Giesmės*,

Išminties, Eklesiastiko ir Izaijo pranašysčių knygas. 1925 m. išspausdinta ir IV tomas. Jame paduodamos likusios Senojo Testamento knygos, t.y. *Jeremijo, Ezekelio, Danielio* ir 12 Mažųjų Pranašų pranašystės, o taip pat *I-II Makabiejų* knygos. Paskutinysis — V tomas teisėjo tik po 10 metų (1935). Jis apėmė keturias *Evangelijas* ir *Apaštalų Darbus*. Taip galutinai šis milžiniškas viso Šv. Rašto lietuvių kalbą vertimo darbas buvo atbaigtas. Rodos, vertėjas turėjo būti patenkintas, jausdamas kaip ir kiek buvo dėkinga jam už šį darbą lietuvių tauta. Rodos, galėjo užpelnytai padėti plunksną ir ilsėtis. Bet jis dar nesijautė pavargęs. O be to, matė kai kuriuos trūkumus savo atliktame vertimo darbe. Prie to dar prisidėjo tremtis, suteikdama jam daugiau laisvo laiko. Tokiu būdu jis ėmėsi darbo paruošti antrą — pataisytą Šv. Rašto laidą lietuvių kalba. Ši laida turėjo būti trumpesnė : turėjo tilpti IV tomuose, kadangi Ekscelencija apsisprendė duoti tik vertimą su paaiškinimais, be lotyniško teksto.

Po to kai 1947 m. Vokietijoje *Lux* leidykla išleido pataisytą viso Naujojo Testamento populiarinę laidą, J. E. Arkivyskupas pašventė savo turimą laiką, kad parengtų naują plačią viso Šv. Rašto laidą. Ir šį kartą jis pradėjo nuo paskutinio tomo, t.y. nuo antros Naujojo Testamento dalies, kuri turėjo išeiti ketvirtuoju tomu. Ilgai nereikėjo laukti. 1949 m., minint Vertėjo 50 metų kunigystės ir 30 metų vyskupavimo sukaktį, IV pataisytos laidos tomas Vokietijoje išvydo pasaulio šviesą. Išleido ta pati *Lux* leidykla. Bet leidimą finansavo prel. P. Juras. Pažymėtina, jog šiais pačiais metais ta pati leidykla, Vokietijoje, išleido dar ir naują Psalmių vertimą, kurį Jubilatas parengė iš pataisyto originalinio ebraiško teksto. I ir II pataisytos laidos tomas išėjo Romoje 1955 ir 1958 m. Pirmajame tome tilpo visos istorinės Senojo Testamento knygos ; o antrajame — didaktinės ir pranašinės. Teliko parengti tik III tomas, apimęs pirmą Naujo Testamento dalį. Deja, Ekscelencija jau neturėjo sveikatos toliau tęsti savo darbą. Jį turės užbaigti kas nors kitas.

Arkiv. J. Skvirecko atliktas Šv. Rašto vertimas yra milžiniškas ne tik savo apimtimi, bet taip pat ir savo sudėtimi. Jis pareikalavo daug laiko ir didelio pasirėngimo. Šį darbą galėjo atlikti tik tas, kuris buvo stiprios sveikatos ir aukštos egzegetinės, istorinės, archelologinės ir lingvistinės kultūros. Visa tai Ekscelencija turėjo su kaupu.

Vertimą jis atliko pagal oficialų lotyniškos Vulgatos tekstą. Pridedamuose tačiau paaiškinimuose jis paisė ir originalinio ebraiško bei graikiško teksto, o taip pat ir kitų senų Šv. Rašto vertimų. Jo vertimas yra ištikimas, bet ne vergiškas ; tikslus ir aiškus, bet nevisai sklandus ir elegantiškas. Lietuvių kalba palyginti gryna, įvairi ir žodžiais turtinga. Jis drįso įvesti net naujų terminų ir naudoti

naują svetimų žodžių tarimo ir rašymo būdą (Eklezija, martyras, Mošė ir k.). Ar tai buvo tikslu ir naudinga ? Atrodo, kad siūlomieji naujumai vargu ar beprigys. Kadangi vertimas ilgą laiką bus oficialus lietuviškas Šv. Rašto tekstas, būtų buvę pravartu, kad Ekscelencija savo vertimo kalbą būtų davęs peržiūrėti ir pataisyti vienam iš žymesnių lietuvių kalbos žinovų.

Prie teksto pridėtuose paaiškinimuose Ganytojas nesiekė parodyti savo išmintį, o veikiau norėjo išryškinti Dievo apreikštą mintį. Jis nesivaikė naujumo ir neieškojo originalumo Šv. Knygų aiškinime. Savo egzėgezėje griežtai paisė Bažnyčios nurodymų, rėmėsi Padavimu, laikėsi bendrai priimtojo katalikų Šv. Rašto aiškinimo metodo ir linijos. Jis niekada neišleido iš akių to fakto, kad Šv. Knygos yra Dievo veikalas ir tikėjimo šaltinis. Jis jas todėl studijavo ir aiškino su tikėjimu ir pamaldžia pagarba, o ne su grynai žmogišku žingeidumu, bei žmogiškos išminties ambicijomis. Savo egzėgeze jis siekė, ne kad juo kada nors kas stebėtųsi, bet kad visi Dievą daugiau pažintų ir Jį labiau mylėtų.

Vertinimas. — Arkiv. J. Skvireckas įėjo į istoriją ne tik kaip Šv. Rašto vertėjas, bet taip pat ir kaip ganytojas. Šiuo metu, tiesa, gal dar yra per anksti vertinti Ekscelencijos ganytojavimo darbą. Jis labiau išryškės laiko perspektyvoje. Vienok jau ir dabar yra pravartu, žinoma, su tam tikromis rezervomis, pareikšti asmenišką nuomonę apie Ekscelenciją kaip ganytoją.

Vertinant kurį nors asmenį reikia žiūrėti ne tik to, ką ir kaip jis nuveikė, bet taip pat ir kokiose sąlygose jis veikė.

Niekas negali neigti, kad vyskupas, o vėliau arkivyskupas J. Skvireckas turi didžių nuopelnų kaip savo diecezijai, taip ir visai Lietuvos Bažnyčiai. Jis rūpinosi Teologijos-Filosofijos fakulteto įsteigimu. Jis daug prisidėjo prie parengimo projekto planuojant įsteigti Lietuvos Bažnytinę provinciją. Jis bendradarbiavo konkordato su Šv. Sostu sudaryme. Jis vadovavo įvairioms deryboms su Šv. Sostu ir su Lietuvos vyriausybe, atstovaujant ir ginant Lietuvos Bažnyčios reikalus. Jam vadovaujant 1934 m. Kaune įvyko tautinis Eucharistinis Kongresas, kurio metu Lietuva buvo paaukota Švenč. Jėzaus Širdžiai. Jis daug rūpinosi Romoje lietuvių kolegijos įsteigimu, ir pats įsteigimas daug priklauso nuo jo asmeniškos iniciatyvos ir nuo finansinės paramos. Kauno arkidieceziją jis valdė kaip geras ganytojas, rūpindamasis visų pirma sielų išganymu, bet neapleisdamas ir kitų administracinio pobūdžio reikalų. Pirmoje eilėje jis rūpinosi seminarija : klierikų mokymu ir auklėjimu. Jis atnaujino ir naujais priestatais padidino seminarijos rūmus. Jis pastatė taip pat naujus arkivyskupijos rūmus. Juos pastatė prie seminarijos, kad

arkivyskupijos vadovybė galėtų nuolat turėti prieš akis būsimuosius kunigus : juos stebėti, jais rūpintis. Jis mėgo Dievo Namų puošnumą ir liturginių apeigų iškilmingumą. Šiuo jis daug rūpinosi, ir šio jis griežtai reikalavo iš arkidiecezijos kunigų. Jis lankė parapijas. Rūpinosi arkidiecezijos tikinčiųjų ir kunigų reikalais.

Tiesa, reikia pripažinti, kad Jo Ekscelencijai daug kas daugeliu atvejų yra priekaištavęs, jo laikyseną kritikavęs. Ypatingai jam daug buvo prikišama dėl santykių su tautininkų vyriausybe. Buvo norėta aiškesnės ir griežtesnės linijos prieš tautininkų politiką Bažnyčios atžvilgiu. Buvo taip pat pageidauta šiltesnės globos katalikiškai akcijai, kuriai tautininkų vyriausybė darė daug kliūčių. Buvo su nepasitenkinimu teigiama, būk Arkivyskupas esąs nepasiekiamas, būk gyvybiniai Bažnyčios reikalai susiję su katalikiškų organizacijų veikla jam esą svetimi, būk jis tesirūpinąs tik savimi ir Linkuvėlės ūkiu. Šie gandai pasiekė ir Šv. Sostą, iš kur Ekscelencija patyrė tam tikrų nemalonumų. Reikalavimas pakeisti seminarijos vadovybę, nurodant skirtinuosius asmenis! Davimas pagelbininko vysk. V. Brizgio asmenyje, kuriam suteikiama Apaštališko Administratoriaus teisė! Šitai ir kita sudarė įspūdį tam tikro nepalankumo iš Šv. Sosto pusės, ir tai neabejotinai skaudino Ganytojo širdį.

Kaip iš tikrųjų buvo ? Būtų neobjektyvu, kaip visus priekaištus beatodairiškai priimti, taip ir juos atmesti. Kas gyvenime neklysta ? Klysta menkiausi, bet padaro klaidų taip pat ir išmintingiausi, bei prakilniausi asmenys. Be to, klysta neretai ir tie, kurie kitus klaida kaltina. Nėra negalima, kad ir Ekscelencija galėjo padaryti vieną ar antrą klaidą ; kad jis būtų galėjęs gal daugiau laimėti užimdamas kitą poziciją, ar panaudodamas skirtingą taktiką. Vienok objektyvumas reikalauja, kad mes jo laikyseną ir jo veiklą vertintume ne vien žvelgdami iš mūsų matymo taško, bet veikiau stengdamiesi įžvelgti į jo sielą, pažinti jo intencijas ir suprasti jo nusistatymą.

Nėra abejonės, kad Ekscelencija turėjo teisingą pažiūrą į tautininkus. Jis niekada tautininkų užimtos linijos negynė, priešingai, ją aiškiai smerkė. Tai matyti iš oficialių dokumentų ir iš asmeniškos patirties tų, kurie turėjo progos su Ganytojumi šiuo klausimu išsikalbėti. Kodėl jis neužėmė griežtesnės linijos santykiuose su tautininkų vyriausybe ? Čia galėjo būti daug motyvų. Palyginamai taikingą nusistatymą galėjo lemti jo būdas — ramus, kantrus, ištvermingas. Galėjo lemti taip pat jo didelė tėvynės meilė, kuri lenkė jį nedaryti nieko, kas galėtų pakenkti jaunai Lietuvos valstybei, jos tarptautiniam prestižui. Bet daugiausia turbūt lėmė jo praktiška išmintis. Jis greičiausiai galvojo, kad išėjimas į atvirą kovą išeis į žalą ir Bažnyčiai ir valstybei. Jis tikėjosi, kad laikas, kantrumas ir korektiškumas atneš Bažnyčiai, kuri turėjo tiesą savo pusėje, tikrą

ir pastovų laimėjimą. Didelės kovos juk paprastai laimimos ne šūkavimais., bet tyliu, kantriu ir atkakliu darbu bei pastangomis.

Būtų tikrai neteisinga teigti, kad Ekscelencija nesirūpino katalikiška akcija. Jis ja rūpinosi. Jis sekė katalikiškų organizacijų veiklą gal nemažiau negu kiti. Bet jis savo prigimtimi nebuvo akcijos žmogus. Jis buvo mokslininkas, knygos žmogus. Jis mėgo nuošalę. Visa tai veikė, kad jam buvo sunku aktyviai reikštis katalikiškos akcijos veikloje. Čia jis mielai pasivaduodavo savo bendradarbiais. Kad jis atydžiai ir atsakingai sekė katalikiškos akcijos veiklą, tai liudija tarp kitų ir tas faktas, jog jis pats asmeniškai su dideliu atydumu ir atsargumu parinkdavo dalį asmenų į Katalikų Veikimo Centro Valdybą, o rinktuosius kandidatus, prieš tvirtindamas, taip pat rūpestingai kontroliuodavęs.

Tiesa, jis neturėjo plačių asmeninių kontaktų. Jis jų sąmoningai vengė, kad sutaupytų daugiau laiko ir kad išvengtų nereikalingų kalbų. Tačiau negalima teigti, kad jis būtų buvęs neprieinamas. Esant rimtam reikalui, kiekvienas galėjo jį pasiekti ir su juo tiesiai ir atvirai išsikalbėti; iš jo gauti įvairių patarimų ir nurodymų. Šitai rašantysis gali drąsiai teigti iš savo asmeniškos patirties.

Visų neteisingiausia yra kaltinti Arkivyskupą, būk jis rūpinęsis tik savim, tik savo patogumais ir apleidęs Bažnyčios reikalus. Šitaip kaltinti tą žmogų, kuris, imdamasis versti Šv. Raštą į lietuvių kalbą, praktiškai save pasmerkė žemiško gyvenimo atžvilgiu, yra daugiau negu neteisinga. Tiesa, kad Šv. Raštas jį dalinai atitraukė nuo ganytojavimo pareigų, bet jis tvirtai tikėjo, jog darbas prie Šv. Rašto buvo taip pat tarnavimas Dievui ir Bažnyčiai. Tiesa, kad jis arkivyskupijos valdyme daug pasivadavo savo bendradarbiais. Bet administraciniame darbe tai yra ir leistina ir dažnai pravartu. Didieji valdytojai tapo tokiais, kadangi mokėjo naudotis bendradarbiais. Ekscelencijai gal trūko asmenų pažinimo dovanos. Gal trūko taip pat kontrolinio atidumo. Bet jam tikrai netrūko meilės Bažnyčiai ir jos reikalams. Jis turbūt perdaug savimi pasitikėjo. Todėl nekreipė reikiamo dėmesio į tai, ką kiti apie jį manė, kalbėjo ir prieš jį veikė. Jei jis padarė klaidų, tai ši buvo viena iš jų. Jis neturėjo toleruoti tos antros, neoficialios kurijos, kuri veikė oficialiosios pašonėje: katedros namuose, kur susirinkdavo dvasiškai drauge su pasauliečiais ir piktai kritikuodavo patį arkivyskupą, jo bendradarbius ir kitus vadinamus neveikliusius vyskopus. Ši kritika buvo visais atžvilgiais žalinga. Ji griovė autoritetą ir dezorientavo katalikus pasauliečius. Anos kritikos neigiamos pasėkos dar ir nūdien yra jaučiamos mūsų susikaldžiusių katalikų gyvenime.

Sąlygos, kuriose arkiv. J. Skvireckas ganytojavo, buvo tikrai sunkios. Beveik viskas pradėta iš naujo. Naujas valstybinis gyve-

nymas, Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Nauja bažnytinė santvarka, įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją. Reikėjo prie šio viso prisitaikyti. Reikėjo daug ką diecezijos tvarkyme keisti, daug ką iš naujo kurti, visa pagyventi. Visam šiam reikėjo daug jėgų ir galingų priemonių. Bet trūko ir vieno ir kito. Nes kraštas buvo nualintas ilgos priespaudos ir tik ką praūžusio karo.

Santykiai su Sv. Sostu dėl įvairių priežasčių nebuvo pergeriausi. Reikėjo daug takto ir išminties, kad dalykai tinkamai būtų nušviesti ir reikiamai perstatyti.

Konfliktas su vyriausybe dėl katalikiškos akcijos, dėl santykių su Šv. Sostu, dėl laužymo konkordato. Reikėjo daug kantrybės ir daug išminties, iš vienos pusės ginant gyvybinius Bažnyčios interesus prieš vyriausybės neteisingus pasikėsimus, iš kitos pusės švelninant abipusę reakciją prieš neišvengiamus išsišokimus.

Pagaliau susidariusi vadinamoji vidaus opozicija, kurioje aktyviai dalyvavo eilė žymių dvasiškių ir pasauliečių. Beveik kiekvienos vyskupų konferencijos metu vykdavo kita konferencija katedros namuose, kur būdavo perdiskutuojami vyskupų svarstyti klausimai ir padaryti nutarimai. Tokiu būdu būdavo išnešama į viešumą atskirų vyskupų nuomonės, paskleidžiama nemaža kritikos, sukeliami visuomenėje nereikalingo erziniškos. Nėra abejonės, kad tie, kurie tai darydavo, turėjo geras intencijas. Bet jie neatkreipdavo dėmesio ir nesusivokdavo, jog tuo būdu dažnai pasitarnaudavo priešams ir pakenkdavo bendriems Lietuvos katalikų reikalams. Juo labiau, kad visos tos kritikos pasiekdavo ir užsienio lietuvius ir patį Šv. Sostą, sudarydamos neretai neteisingą įspūdį bei nuomonę apie asmenis ir apie padėtį.

Šiose sąlygose teko veikti arkiv. J. Skvireckui, teko vadovauti Lietuvos bažnytinei provincijai. Buvo tai itin sunki užduotis. Jis ją atliko pagal savo sugebėjimus ir savo sąžinę. Kitas gal būtų šiose sąlygose kitaip elgęsis, kitokios taktikos laikęsis. Bet ar tai būtų atnešę Bažnyčiai daugiau naudos? Klausimas! Viena tačiau yra tikra, kad, jei tie, kurie priklausė opozicijai, užuot kritikavę, užuot skundę, būtų, atmetę visas ambicijas, su nuolankumu stengęsi Arkivyskupui jo sunkiose pareigose padėti, palaikydami su juo kiek galima glaudesnę asmenišką kontaktą, tuo tikrai būtų daugiau nusipelnę ir Dievui ir Bažnyčiai ir Lietuvai. O pačiam Arkivyskupui būtų sutaupę neužtarnauto nemalonumo, kurį turėjo patirti eilę kartų.

Šitai visa rašau ne kad kam priekaištus daryčiau, bet kad būčiau teisingas to atžvilgiu, kurį ir pats gyvenime nekartą esu kritikavęs. Galų gale Dievas visus teisingai įvertins. Bet norisi, jei kartais gyvenimas mums nėra teisingas, kad bent istorija būtų teisinga.

Dieve duok, kad Lietuvos Bažnyčios istorijos puslapiuose arkiv. J. Skvireckas būtų taip šviesus, didelis ir garbingas, kaip jis iš tikrųjų buvo savo gyvenime.

Prel. L a d a s T u l a b a

Roma

PROF. KAZYS ŠALKAUSKIS

(1884-1960)

A. a. Kazys Šalkauskis gimė 1885 m. Ariogaloje dr. Julijono Šalkauskio ir Barboros Šalkauskienės (mergautinė —Goštautaitės) šeimoje. Ten pat gimė 1886 m. ir jo jaunesnis brolis Stasys Šalkauskis, Lietuvos visuomenei plačiau žinomas kaip filosofas ir buvęs Vytauto Didžiojo universiteto rektorius.

Kazys gimnaziją lankė ir ją pabaigė Šiauliuose apie 1905 m. Vėliau studijavo Maskvos universiteto juridiniame fakultete, kurį pabaigė 1910 ar 1911 metais.

Baigęs mokslą, jo sveikatai esant pašlijusiai, išvyko pasigydyti į šiltąjį Turkestaną. Sveikatai sustiprėjus, Kazys grįžo į Šiaulius ir dirbo kaip padėjėjas pas žymesnį mieste anuo laiku juristą Krečiną iki 1915 metų. Tais metais, vokiečiams artėjant, Kazio tėvas dr. Julijonas Šalkauskis, anuomet Šiaulių miesto burmistras, gavo įsakymą iš rusų valdžios pasitraukti į Rusijos gilumą. Tad visa šeima drauge ir Kazys atsidūrė Maskvoje. Tenai jis dirbo kunigaikštystės Tatjanos Pabėgėlių Komitete nuo 1915 iki 1918 metų. 1918 m. balandžio mėnesį visa šeima, drauge ir Kazys, grįžo į vokiečių okupuotus Šiaulius. Čia jis vertėsi advokatūra ir dėstė teisės mokslą gimnazijoje.

Apie 1920 m. jis vedė panelę Vandą Sirtautaitę. Įsikūrus Vytauto Didžiojo universitetui, Kazys važinėdavo iš Šiaulių į Kauną paskaitų skaityti, egzaminuoti ir t. t. Pradžioje dirbo kaip lektorius, po to kaip adjunktas, o vėliau buvo pakeltas į ordinarinius profesorius. Berods apie 1936 m. Kazys persikėlė gyventi į Kauną ir išbuvo ten iki 1940 metų. Tą laikotarpį jis bemaž išimtinai skyrė profesoriavimui ir moksliniam darbui.

1940 m. atgavus Vilnių, jis persikėlė tenai ir dėstė Vilniaus universiteto Teisių fakultete. Vėliau dirbo Mokslo Akademijoje berods iki 1957 ar 1958 metų. Sveikatai susilpnėjus, nedirbo keletą metų ir mirė 1960 m. vasario 25 d. Buvo palaidotas Antakalnio kapuose.

Vilniuje tebegyvena našlė Vanda Šalkauskienė.

Dėl Kazio būdo bruožų galima pažymėti, kad jis buvo nepaprastai darbštus ir sistemingas žmogus ir tuo atsiekdavo savo darbe gerų rezultatų. Labai mėgo knygas ir nuolat buvo įsigilinęs į jų studijas. Nemažai ir rašydavo. Gera teko pažinti ir dažnai nau-

dotis jo paruošta Lietuvos įstatymų ir privalomų įsakymų santrauka, pavadinta *Lietuvos Žinynu*. Teko irgi girdėti, kad Kazys buvo paruošęs kokį tai kursą Teisių fakultetui.

Kaip žmogus Kazys buvo praktikuojantis katalikas, jautrios ir geros širdies. Kur buvo koks vargas, jis pirmas skubėdavo su pagalba. Tad šeimoje jis gavo « Auksinės širdies Kazio vardą ».

Kaziui ir Vandai Šalkauskiams nebuvo lemta turėti vaikų, tad įpėdinių neliko.

Algirdas Šalkauskis

Toronto, 1962. V III. 28 d.

ANTANAS TUMĖNAS

(1880-1946)

Pasiruošimas gyvenimui. — Antanas Tumėnas gimė 1880 m. gegužės mėn. 1 d. Karkliečių kaime, Rokiškio apskrityje. Jo tėvai, Domininkas Tumėnas ir Rozalija Danytė, buvo neturtingi ūkininkai. Tėvai, sekdami anų laikų paprotį, norėjo, kad jų Antanas taptų kunigas. Tuo tikslu jį septynmetį nuvežė į Vilnių pas motinos jaunesniąją seserį. Atsirado gerų žmonių, kurie jai gelbėjo jį mokinti namie. Antanukas buvo gabus, išlaikęs egzaminus, buvo priimtas į Antrąją Berniukų gimnaziją Vilniuje. Toliau jis ėjo tipišką vargano lietuviuko kelią į mokslą. Jau nuo trečios klasės jis ne tik mokinsys, bet ir kitus moko, nes reikia uždirbti lėšų pragyvenimui. Gimnaziją baigė 1900 m.

Ne iš karto apsisprendė kuriuo profesiniu keliu eiti. Gavęs brandos atestatą, nuvyko į Varšuvos universitetą ir studijavo architektūrą. Architektūros studijos labiau pririša studentą prie nuolatinio darbo, nepalieka laisvo laiko uždarbiavimui. Taip pat jos yra žymiai brangesnės ir studijų laikas ilgesnis. Gal dėl to Tumėnas, išbuvęs tik vienus metus, grįžo į Lietuvą. Persigalvojo. Nutarė būti teisininku ir įstojo į Petrapilio universitetą. Lėšų stoka neleido nuolatos gyventi Petrapilyje ir pasišvęsti studijoms. Todėl jis paprastai gyveno Lietuvoje, pasiruošdavo egzaminams ir nuvažiavęs į universitetą juos išlaikydavo. Lygiagrečiai jis sudarydavo jaunų vyrų-švedų-grupes ir paruošdavo jas į kunigų seminariją. Taip beplušdamas Antanas gavo teisininko diplomą 1905 m.

Tumėnas, apsisprendamas būti advokatu, nuėjo didžiausio pasipriešinimo linkme. Dera žinoti, kad velionis turėjo įgimtą kalbėjimo ydą — stiprų mikčiojimą. « Bet mikčiojantis advokatas — prastas advokatas »¹. Todėl Tumėnui, kaip, savo laiku, graikui Demostenui, teliko viena išeitis : nugalėti prigimtį. Demostenas, savo kalbėjimo ydai panaikinti, įsidėdavo į burną mažų akmenėlių ir, vaikščiodamas šniokščiančiais pajūriais, garsiai, aiškiai tardavo žodžius. Užsispyrusios pastangos buvo vaisingos. Demostenas tapo gražbylys. Nežinome kokią metodą naudojo velionis. « Bet kas velionį

¹ V. Vaitiekūnas, *Valios ir principų žmogus*, Tėvynės Sargas, 1948 m., 4 nr., 288 psl. — V. Vaitiekūno laišakai, 1962 m. (nespausdinti).

pažinojo, tas atmena, kad kalbėjimo yda buvo nugalėta. Teisybė, pėdsakai buvo likę : lėtas kalbėjimo tempas, kuris buvo virtęs tumėniškumo simboliu, kuris kartais kiek jaudindavo ir velionies kolegas advokatus ir pačius teisėjus, kuris betgi jau nebesudarė kliūties velioniui, kaip advokatui, ne tik prilygti savo kolegas, bet ir pro eilę jų prasikišti » ².

Veiklos pradžia. — Baigęs mokslus Tumėnas įsikūrė Zarasuose ir greitai įgijo žmonių pasitikėjimą ir gero advokato vardą.

Tauta budo. Visuomenė aktyvėjo. Ji reikalavo vis didesnio skaičiaus asmenų, kurie galėtų už tautą kovoti, visuomenę atstovauti ir jos uždavinius vykdyti. Velionis leidžia vis gilesnes šaknis į visuomeninę dirvą. Jo didelis bičiulis ir bendradarbis tampa dr. D. Bukantas. Sujungtomis jėgomis jiedu sėkmingai kovojo už lietuvių teises su gana stipriais toje apylinkėje lenkuojančiais dvarininkais.

Pirmas pasaulinis karas (1914 m.) nutraukė tą darbą ir išbloškė jį, kaip ir daugelį lietuvių inteligentų, bei 80-90% besimokančio vidurinėse mokyklose jaunimo ir 200.000 lietuvių į Rusiją.

Atsidūręs Rusijoje, A. Tumėnas įsijungia į Lietuvių Draugijos Nuo Karo Nukentėjusiems Šelpti darbuotojų eiles. Pradžioje dirbo Pskove, vėliau nukeliamas į Voronežą, kur dirba kaip minėto Komiteto įgaliotinio pavaduotojas ir teisinis patarėjas. Ten man teko jį pažinti ir stebėti jo darbą. Kaikas sako, kad jis nebuvo «Voroneže dėl savo griežtumo populiarius, bent vyresniųjų klasių berniukų tarpe»³. Aš tokios pažiūros apie jį nesusidariau. Tik prisimenu gerai, kad jis buvo reikalaujantis, bet korektiškas, teisingas ir džentelmenas. Mokinių bendruomenės teisių nepažeisdavo.

Velionis Voroneže vedė 1916 m. žinomo mūsų pedagogo Juozo Kairiūkščio dukterį Janiną. Vedybos buvo kiek vėlybos, bet laimingos. Jų sukurtas šeimos židinys niekuomet nestigo savitarpinės meilės, pagarbos, užuojautos. «Mylisi, kaip Tumėnai» — tapo viešu palyginimu gražaus šeimos sugyvenimo»⁴. Tumėnai turėjo sūnų Vytautą ir dukrą Danutę. Sūnus mirė mažiukas ir palaidotas Kau-
no kapinėse. Duktė mokėsi Vienos universitete. Dabar yra ište-
kėjusi ir, rodos, gyvena Los Angeles, J. A. V. Tumėno našlė gyvena
Lenkijoje pas savo gimines.

1917 m. Tumėnas išvyko į Petrapilį, kur dirbo Lietuvių Draugijos Nuo Karo Nukentėjusiems Šelpti Centro Komitete. Caro

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

režimui griuvus, plačiai atsidarė politinio ir visuomeninio darbo var-tai. Tumėnas drąsiai įžengė per juos ir paliko jo sukuriuose visam likusiam gyvenimui. Maždaug tuo laiku jis įsijungė į Lietuvos Krikščionių Demokratų partiją. 1917 m. pavasarį dalyvavo Lie-tuvių Seime Petrapilyje ir be svyravimo jis pats, kaip ir jo atsto-vaujama partija, pasisakė už Lietuvos Nepriklausomybę. Po Bol-ševikų Revoliucijos (spalių mėn. 24 d., senuoju kalendoriumi, 1917 m.) greitai sugriuvo kovos frontai. Kareiviai, metę ginklus, masiniai dezertavo ir vykdė Lenino paskelbtus Šukius : *Mir chižinam—vojna dvorcam* ir *Grab nagrablenoje*. Ilgainiui atsirado galimybė tremti-niams grįžti į Lietuvą. Jau 1918 m. gale Tumėnas matomas Zara-suose. Lietuva jau yra pasiskelbusi nepriklausoma. Velionis ne-delsdamas įsijungia į nepriklausomybės įgyvendinimą. Drauge su kitu lietuviu patriotu dr. D. Bukantu suorganizavo Zarasuose lie-tuvišką gimnaziją, kurioje mokytojavo jis ir jo žmona. 1919 m. Raudonosios Gvardijos gaujos trumpam laikui užėmė Zarasus. Mū-sų kariuomenė greitai juos išstūmė, bet jie, besitraukdami, pagrobė Tumėną ir, kaip įkaitą, išgabeno į Smolenską. Tas grėsmingas epi-zodas baigėsi laimingai, nes Lietuvos vyriausybei pavyko jį iškeisti į atsakingą komunistą. Išlaisvintas Tumėnas apsigyveno Kaune.

Tumėnas valstybininkas. — Atgimusi Lietuva ne tik organizavo karišką jėgą kraštui ginti, bet tiesė pagrindus teisinei ir socialinei šalies santvarkai. 1920 m. gegužės 15 d. susirinko Steigiamasis Sei-mas. Iš 112 atstovų 59 priklausė Krikščionių demokratų blokui. Jų tarpe buvo ir Tumėnas. Steigiamojo Seimo uždavinys buvo pa-ruošti pagrindinius įstatymus : Valstybės Konstituciją, Žemės Refor-mos ir Seimo Rinkimo Įstatymus. Steigiamasis Seimas stokojo inte-lektualinių jėgų, o ypačiai, juristų. Krikščionių Demokratų blokas turėjo tik kelius kvalifikuotus teisininkus : dr. K. Oleką, teisininką V. Karoblį, bažnytinės teisės žinovą kan. K. Šaulį ir adv. A. Tu-mėną. Prie to ketvirtuko prisidėjo Zigmas Starkus, kuris savo išmoks-linimu buvo chemikas, bet savo sveiku protu, intuityvia teisine logika, lygiai gerai formulavo įstatymus, kaip ir atomus rikiavo retortose.

Be suminėjų pagrindinių įstatymų reikėjo išleisti šimtus eilinių įstatymų arba juos pakeisti. Žinoma į tą plačią apimtį darbą įsijungė ir kitų frakcijų teisininkai su savo « konstruktyvėmis idėjo-mis ir kritinėmis pastabomis » ⁵. Todėl « neteisinga būtų priskirti visą juridinį St. Seimo darbų apipavidalinimą išskirtinai tik minė-tam penketukui su A. Tumėnu priešakyje ... Norima tik akcentuoti,

⁵ Ten pat.

kad St. Seimo teisinių normų kūryboje Tumėno vaidmuo buvo didelės reikšmės ... Jokių atveju nebus perdėta tariant velionį Tumėną atstovavus St. Seimo teisinę sąmonę ir buvus jo teisine siela»⁶. Steigiamojo Seimo paruošti ir priimti trys pagrindiniai įstatymai, kaip teisiniai kūriniai, susilaukė rimto ir teigiamo įvertinimo iš valstybinės teisės teoretikų (prof. Roemeris ir kiti). Didelės reikšmės turėjo Žemės Reformos įstatyme išreikštas nuostatas, kad už paimamą žemę į Žemės Fondą bus išmokėtas atlyginimas. Jis užkirto kelią nelojalių Lietuvai dvarininkų skundams į įvairias tarptautines institucijas ir įgalino mūsų vyriausybę vykdyti tą reformą be svetimų intervencijų.

Lietuvos teisės istorijoje paliks atmintina Tumėno padaryta Seimo Rinkimų Įstatymo ir Konstitucijos interpretacija. Jis, tų teisinių nuostatų autorius ir redaktorius, išaiškino, kad rinkikų sąrašas, nesurinkęs pakankamai balsų net vienam atstovui į Seimą praveisti, neturi teisės dalyvauti ir skirstant mandatus likučiams. Toksai išaiškinimas buvo akstinas, įpareigojantis visuomenę telktis į platesnės apimties politinius sąjūdžius.

Kilus ginčams dėl prezidento rinkimo nuostatų, Tumėnas interpretavo atatinamus konstitucijos paragrafus, kad tam aktui atlikti neužtenka paprastos visų seimo atstovų daugumos, bet reikia absoliutinės posėdžio atstovų daugumos.

Prof. Tumėnas gerai pažino teisingumo darbą ir teisininkų gyvenimo sąlygas. 1922-1923 m. valstybės tarnautojų atlyginimai buvo labai menki, nepakankami pragyvenimui. Milžiniškas skirtumas buvo tarp private praktika besiverčiančio advokato pajamų ir magistratūroje ar prokuratūroje tarnaujančio teisininko. Todėl daug teisininkų veržėsi į advokatūrą, o teisėjų eilės retėjo. Susikaupė didelis kiekis neišspręstų bylų. Tumėnas būdamas teisingumo ministru, ėmėsi konkrečių priemonių tai ydai pašalinti. Jis buvo iniciatorius, kad Seimas priėmė įstatymą, vadinamą *Lex Tume-niensis* « pagal kurį Apygardos ir Vyr. Tribunolo teisiančiai sudėčiai papildyti, esant reikalui, galima šaukti prisiekusįjį advokatą ». Pastarieji aštriai tą *ad hoc* įstatymą kritikavo, bet « teismas jį sutiko palankiai ir praktiška advokato parama teismo darbui buvo efektyvi ir naudinga »⁷.

Velionis taip pat «pasirūpino praveisti specialų teismo darbuotojams atlyginimą, specialias kategorijas, specialius priedus, išskirdamas juos iš visų kitų valstybės tarnautojų atlyginimo sistemos »⁸.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

Tos priemonės atnešė daug naudos teismo ir jų darbuotojų tobulėjimui.

Ministerio Tumėno iniciatyva buvo pastatyti išpūdingi Teisingumo Rūmai su klasikišku įrašu *Justitia est fundamentum re-norum*.

Prof. A. Tumėnas atsistatydino iš aukštųjų valstybinių postų — ministerio primininko ir teisingumo ministerio — 1925 m. vasario 6 d. Jis negrįžo vėliau į tiesioginį valstybės darbą, bet iš politinio darbo niekuomet nepasitraukė ir nuo Lietuvos svarbiųjų reikalų neatitolo.

Po 1926 m. nelemto perversmo neatlaidžiai buvo opozicijoje tautininkų nedemokratiškam režimui ir kovojo prieš «tautos vado kultą». Savo bekompromisinį nusistatymą Tumėnas kartais pareiškėdavo demonstratyviai. Vyriausio Tribunolo pirmininko Kriščiukaičio 50 metų teisininko darbo sukakties minėjime, A. Smetona sakė sveikinimo kalbą. Visi dalyviai atsistojo ją išklausyti. Paliko kėdėse tik du teisės profesoriai — Leonas ir Tumėnas. 1928 m., įvykus susidūrimui tarp valstybės kontrolieriaus A. Milčiaus ir min. pirmininko A. Voldemaro, prez. A. Smetona atleido pirmąjį iš pareigų. Tumėnas, remdamasis Konstitucijos 48 §, išaiškino, kad prezidentas neturi tokios teisės ir kad tik Seimas gali reikšti nepasitikėjimą valstybės kontrolieriui. Bet skaitlingi Tumėno opoziciniai žygiai buvo nukreipti ne prieš Lietuvos valstybę, o tik tautininkų smurto keliu gimusį režimą.

Velionis turėjo daug susikirtimų ir su saugumo organais. Jam buvo asmeniškai užgavimas, kuomet saugumo valdininkas į buvusį Lietuvos ministerį pirmininką žvelgė, kaip į priešvalstybinį gaivalą. Tautininkų režimas taip pat nebuvo jam teisingas ir maloningas. Jis buvo politiniais sumetimais pašalintas iš Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojų tarpo. Jo namai buvo išvaržyti ir juose buvo įkurdinta, piliečių nekenčiama, režimo propagandos įstaiga, Visuomeninio Darbo Valdyba — V. D. V. arba kaip Tumėnas, aitriai juokaudamas, komentavo « visų durnių vieta ».

A. Tumėnas profesorius. — Vadistinės santvarkos izoliuotas nuo valstybinių reikalų įtaigojimo, jis plačiai reiškėsi daugelyje gyvenimo sričių. 1922 m. jis buvo įjungtas į Kauno universiteto mokslinio personalo branduolį ir, kaip docentas, dėstė Lietuvos konstitucinę teisę. Nors 1922 m. Steigiamojo Seimo priimtoji Konstitucija tautininkų režimo nebuvo vykdoma ir 1928 m. buvo dekretuota nauja Konstitucija, prof. Tumėnas ir toliau operavo seiminės Konstitucijos tekstais. Studentų užklaustas, kodėl jis nieku neužsimena apie naująją Konstituciją, velionis atsakė : « Matote, kolegos, Stei-

giamojo Seimo paskelbtoji Lietuvos Konstitucija yra ilgų studijų darbas, o gi naujoji Konstitucija, kaip žinote, yra vienos nakties darbas ». Docentas Tumėnas buvo girdėjęs bene tuometinio teisingumo ministerio pasididžiuojantį pasisakymą, kad «tos Konstitucijos tekstą jis per vieną naktį suredagavęs»⁹. «Suprasite mane, kolegos, profesorius nedera dėstyti apie nakties darbus ». Klausytojai tinkamai suprato profesoriaus sfinksišką atsakymą.

Studentai labai vertino tokį atsidavimą mokslui ir ištikimybę jaunimui.

Tumėnas profesoriaus darbą mėgo. Bet politiniais sumetimais buvo eliminuotas iš profesūros. Tik 1941 m. Laikinoji vyriausybė jį grąžino į Teisų fakultetą Vilniaus universitete romėnų teisei dėstyti. Velionis vykdavo kas savaitė iš Kauno į Vilnių paskaitoms. Neatsižvelgdamas į savo sveikatos šlubavimus, jis kantriai pakeldavo visus susisiekinimo sunkumus. Rodos 1942 m. birželio mėn. gale netikėtai sutikau jį Kaišėdorių stotyje, kur traukinys visuomet ilgiau stovėdavo. Buvo karštokas vidudienis. Jis buvo vienmarškinis, bet su skrybėle ir lazdele. Pakalbėję apie įvairius dalykus, stabtelėjome ties ypatinga kaitra. Į mano posakį, kad šiluma kaulų nelaužo, jis sunkiai alsuodamas ir kritiškai tarė : « Taip, taip, Tamstyte, šiluma kaulų nelaužo, bet juos šutina » ...

Jo teisinės žinios buvo ir plačios, ir gilios. Jis turėjo labai turtingą teisinių knygų biblioteką. Bet jis nebuvo rašto žmogus : didesnių veikalų neparuošė ir nedaug moksliskų straipsnių atspausdino. Jo paskaitos buvo turiningos, svarios. Jis paliesdavo jose ir konstitucinės teisės istoriją ir teoriją¹⁰. Bet neretai joms trukdavo gyvumo ir dinamikos, uždegančios studentus¹¹. Už jo teisinę erudiciją, už gilų dėstomosios doktrinos žinojimą, už ištikimybę demokratinei Lietuvos Konstitucijai studentija reiškė jam pagarbą ir palankumą.

A. Tumėnas advokatas. — Lietuvių visuomenei Tumėnas labiausiai žinomas, kaip advokatas. Jau minėjome, kad tik įtempomis valios pastangomis jam pavyko beveik visiškai apvaldyti įgimtą mikčiojimą. Bet lėta« kalbėjimo tempas ir skanduojuanti tarena paliko visam gyvenimui. Bet tai nebuvo reikšminga yda. Gal ta ypatybė duodavo jam progos aštriau, tiksliau formuluoti savo mintį ir apsupti ją gausiais teisiniais argumentais. Bet kartais dėl to kildavo ir nemalonių susikirtimų.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Adv. J. Našlino laiškas, 1962 m. (nespausdintas).

Dar Tumėno advokatiškos karjeros pradžioje «į Zarasus atvyk-davęs teismo sesijoms rusų Apygardos Teismas, kurio pirmininkau-jantis labai skubėdavęs anksti posėdį baigti, kad spėtų išvažiuoti į Švenčionis. Kartą kaip tiktai paskutinėje posėdžio byloje, stojęs jaunas advokatas Tumėnas, kuriam pradėjus kalbėti, pirmininkas ėmęs jaudintis ir priminęs, kad veikiau baigtų arba pagreitintų kalbos tempą. Po šios pastabos jaunas lietuvis advokatas ramiai susidėjęs savo popierius ir paprašęs pirmininkaujantį nurodyti jam teisenos taisyklę, tvarkančią advokato kalbėjimo būdą, ir ramiai atsisėdęs. Stoją jaudinanti tylą. Pirmininkaujantis sumišo. Tokios taisyklės nėra, kaip ją nurodysi. Po minutės tylos adv. Tumėnas kreipėsi į pirmininką: Pone pirmininke, ar jau suradote taisyklę ? Tokioje situacijoje pirmininkaujantis dar nebuvo buvęs. Ir nieko kito negalėjo sugalvoti, kaip atsiprašyti dėl savo nevykusios pastabos advokatą ir tęsti bylą toliau¹². Po tokio įvykio advokato Tumėno vardas pasidarė svarus ir lietuvių visuomenėje ir caro administracijoje. Panašus įvykis atsitiko jau nepriklausomybės laikais Utenos Taikos teisėjo įstaigoje¹³.

Adv. A. Tumėnas, bylas gindamas, pasižymėjo pilietine ir profesine drąsa. Vienoje visą Lietuvą jaudinusioje byloje (Ūkininkų Sąjungos) Tumėnas pradėjo savo ginamąją kalbą tokiais žodžiais : « Ponai teisėjai, čia kaltinamųjų suole turėjo sėdėti ir vienas garsus juristas su didele barzda. Jo aš nematau... ». « Visiems buvo aišku, kas turima galvoje. Ir visi suprato, kad tik adv. Tumėnas galėjo išdrįsti šitokį pareiškimą paties tuometinio Teisingumo Ministerio adresu padaryti»¹⁴.

Teisininkai pripažįsta, kad adv. Tumėnas buvo džentelmenas santykiuose su kitais kolegomis, net esančiais kitoje barikadų pusėje. Jis reiškė didį respektą ne tik Vyr. Tribunolo teisėjams, bet ir Apylinkės teismo teisėjui, nors jo pareigas ėjo jaunas teismo kandidatas. Advokatai padėjęjus, kurių jis buvo patronas, jis pagarbiai, auklėjančiai ir tobulinančiai įtaigojo. Jis stengėsi juose išugdyti etiką, kuri įpareigoja kiekvieną advokatą pirmoje eilėje tarnauti teisei ir teisingumui.

Nors Tumėnas nepasižymėjo gražbylyste, bet tos ankščiau minėtos jo savybės padarė jį vienu iš žymiųjų mūsų šalies advokatų.

¹² V. Vaitiekūnas, *Valios ir principų žmogus*, Tėvynės Sargas, 1948 m., 4 nr., 288 psl. — V. Vaitiekūno laišakai, 1962 m. (nespausdinti).

¹³ Adv. J. Našliūno laiškas, 1962 m. (nespausdintas).

¹⁴ V. Vaitiekūnas, *Valios ir principų žmogus*, Tėvynės Sargas, 1948 m., 4 nr., 288 psl. — V. Vaitiekūno laišakai, 1962 m. (nespausdinti).

A. Tumėnas visuomenininkas. — Dabar politinė ir visuomeninė veikla nėra populiari, arba norima ją tokia padaryti, bet lietuvių tautos renesanso gadynėje beveik visi lietuviai inteligentai buvo ir visuomenininkai ir apkrestai politika. Tumėnas buvo toksai nuo jaunų dienų. Tokiais būti įpareigojo prisikeliančios tautos reikalai.

Popiežių Leono XIII ir Pijaus XI enciklikose sugaudę varpai irgi šaukė įsijungti į socialinę, visuomeninę, katalikišką veiklą, drašiai, ryžtingai, kūrybiniai. Popiežiaus Pijaus X paskelbtas šūkis *Visa atnaujinti Kristuje* sunkėsi į kiekvieną jautresnę sąžinę. Tai Tumėnas buvo įsisąmoninęs ir visą gyvenimą jis paliko veiklus, patraukiantis, taurinantis visuomenininkas. Jis buvo per ilgus dešimtmečius nuoširdus draugas ir dosnus Ateitininkų sąjūdžio rėmėjas. Jis buvo korporacijos *Justitia* garbės narys. Ateitininkuos persekiojimo laikais jis buvo jos teisinis patarėjas ir gynėjas¹⁵. Tumėnas įsijungė anksti į katalikų pasauliečių sąjūdį. Kelioliką metų jis buvo katalikiškosios akcijos pirmininkas. « Šitame bare jo išvarytoji vaga taip pat reikšminga lietuvių tautai, kaip kad ir Tumėno valstybininko »¹⁶.

A. Tumėno pasaulėžiūra. — Velionis buvo principų žmogus. « Galima su tokių žmonių išpažįstamais principais nesutikti, galima net su jais kovoti, bet negalima negerbti principingo žmogaus »¹⁷. Tumėno principai buvo pagrįsti Apaštalo *Credo*. Tos didžiosios tikėjimo aksiomos teigimais jis grindė savo asmeninį gyvenimą, visuomeninę ir valstybinę veiklą. Velionis Lietuvoje ir tremtyje buvo įsitikinęs, gilus ir uolus katalikas. Naujojo Įstatymo Šv. Raštas nuolat gulėjo ant jo rašomojo stalo darbo kambaryje Kaune. Neužmiršo profesorius tą knygėlę pasiimti ir vykdamas užsienin... Vienoje kiekvieną sekmadienį bei šventadienį jis uoliai lankydavo pamaldas... Turėdamas laisvą nuo darbo valandą, prof. Tumėnas užsukdavo bažnyčion ir šiokiadieniais, ypač spalio mėnesį į rožančiaus pamaldas ir gegužines pamaldas. Tai žinau iš asmeniško patyrimo »¹⁸.

Tačiau būdamas gyvas katalikas, jis «lygiai mokėjo gerbti ir kitų kitokius įsitikinimus. Jo valstybės koncepcija buvo pagrįsta demokratizmo principais. Ir per visą savo gyvenimą, nežiūrėdamas

¹⁵ Pr. Vainausko laiškas, 1962 m. (nespausdintas).

¹⁶ V. Vaitiekūnas, *Valios ir principų žmogus*, Tėvynės Sargas, 1948 m., 4 nr. 288 psl. — V. Vaitiekūno laiškai, 1962 m. (nespausdinti).

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Kan. Pr. Penkauskas, *Prof. Antanas Tumėnas tremtyje*, Tėvynės Sargas, 1948 m. 4 nr., 294 psl.

jokių mados vėjų, jis buvo integralus demokratas. Tautiškumas jam buvo viena prigimtinių asmens vertybių ir vienas pagrindinių veiksmų, apsprendžiančių asmens pasireiškimą, o ne retai ir jo likimą»¹⁹.

A. Tumėnas rezistentas. — Lietuvių tautai buitinė rezistencija įgimta. Jos dėka ji išliko gyva per 120 carų vergijos metų. Jos gaivinama ji prisikėlė. Ji įgalino ją neištižti ir nesukniubti laike sovietinės ir nacinės okupacijų. Jos sultimis ji ir dabar maitinasi. Jos galių gaivinama ji, ją užgulusioje genocidinėje naktyje, rikiuoja šiurpų tarp buities ir mirties žaidimą. Tautos vulkaniškai išsiveržusios rezistencijos sukurta Laikinoji Vyriausybė buvo okupantų panaikinta.

Drąsėnieji tautos vairininkai telkėsi pogrindyje. Išryškėjo keli organizaciniai taškai. Jų apjungimas buvo būtinas darbo sėkmingumui. Tik 1943 m. gale susidarė apjungta vadovybė. Į ją buvo įjungtas ir Tumėnas. Atstovus, atėjusius pranešti tą žinią Tumėnui, pastarasis sutiko su nustebimu. Bet kai apjungiančios vadovybės reikalas ir tikslai buvo atskleisti, Tumėnas greitai padarė ryžtingą sprendimą: «Jeigu tai kovai ir aš dar reikalingas — gerai, sutinku». Toliau V. Vaitiekūnas savo straipsnyje, *Valios ir principų žmogus* jį prisimena: «Ir kiek kartų vėliau vėlybo rudens vakarais ar per girgždantį sniegą žiemos metu teko drauge su velioniu Tumėnu žingsniuoti čia Parodos gatve, čia kopti Žemaičių gatve į statų kalną, čia laukti savo bute profesoriaus su lazdele laiptais atkaukšint, kas trečia pakopa atsikvėpt sustojant, čia jo paties kabinete pasislėpus posėdžiaut. Ir kas galėjo įtarti, kad tame iš pažiūros jau tik bealsuojančiame, kas trys žingsniai atsikvėpti reikalingame, palinkusiame žilaplaukyje senelyje slepiasi toks didelis nacių priešas, vienas iš Lietuvos išlaisvinimo kovos vadų»²⁰.

Daug kas galvoja, kad Tumėnas buvo ultraortodoksinių nusistatymų, nepaslankus galvojime ir nelankstus santykiuose su kitais žmonėmis. Bet atrodo, kad ta nuomonė yra primesta. Asmens dirbė su juo rezistencijoje pabrėžia Tumėno reikšmę išlyginant tarpgrupinius priešingumus ir surandant darnų sprendimą net ten, kur jau atrodė jų būti negali.

Rezistencinio darbo dalyviai iškelia Tumėno nepaprastą atsargumą konspiracijoje. Bet tai nebuvo baimės išdava ir drąsos stoka. «Kai nelaimė užgriuvo ir kai Tumėnas ir eilė kitų antinacinės rezistencijos bendradarbių 1944 m. atsidadė Gestapo rūsyje, reikėjo stebėtis jo nuotaikos blaivumu, nors ten buvusios sąlygos jam labai

¹⁹ V. Vaitiekūnas, *Valios ir principų žmogus*, Tėvynės Sargas, 1948 m., 4 nr., 288 psl. — V. Vaitiekūno laiškai, 1962 m. (nespausdinti).

²⁰ Ten pat.

neilgą ištesėjimą žadėjo. Nelaimės draugai dar ir šiandien prieš akis regi tą egzotišką velionies Tumėno vaizdą : vienmarškinis, bet būtinai su skrybėlė ir su lazda bekaukšinas, ir juo garsiau ties tos celės durimis, kurių vilkelį laukia prasiveriant ir kokį informacijos ar paguodos žodį nori tarti. Tikrai, velioniui Tumėnui atsiradus, tas tvankus Gestapo rūsys lyg buvo atgijęs, ir, nežiūrint padėties traginingumo, mes nekartą esame turėję progos net nusijuokti »²¹.

Suimtieji, Tumėnas ir kiti Vliko nariai, buvo kaltinami didžiuoju išdavimu (Hochverrat). Jų byla turėjo būti svarstoma Liaudies teisme (Volksgericht). Dažniausiai jo sprendimai buvo mirties baudmė. Visi, kas galėjo, įsijungė į suimtųjų gelbėjimą. Advokatai V. Stanka ir J. Našliūnas, kaip Advokatų Tarybos nariai, ypačiai rūpinosi savo pirmininko likimu. Vargu jų pastangos būtų buvusios sėkmingos. Bet Tumėno sveikata gąsdino gestapininkus. Buvusio ministerio pirmininko, keliais atvejais teisingumo ministerio, taip pat Katalikų Veikimo Centro pirmininko staigi mirtis Kauno Gestapo rūsiuose buvo nepageidautina. Todėl jie sutiko jį atiduoti gydytojų komisijai, kuri pripažino jo sveikatą esant pavojuje būklėje. Velionis buvo iki teismo paleistas.

Kai jau reikėjo eiti iš kalėjimo, Tumėnas su humoru tarė Gestapo valdininkui : « Jūs buvote tokie geri man, atvežėte mane čia į Gestapo gražiamame automobilyje, tai gal būsite džentelmenais ir parvešite mane automobiliu namo ». Gestapininkas atšakiai jam atsakė : « Eik seni, namo ». Tuomet Tumėnas tarė : Jei jūs nenorite manęs namo nuvežti automobiliu, tai mano žmona mane parveš vežiku », ir išėjo ²². Kalėjime būdamas išaugino barzdelę. Su ja pasiliko ir laisvę atgavęs²³.

Nežinia, kaip būtų išsisprendęs Tumėno likimas, jei Gestapo nebūtų buvusi priversta skubiai pasitraukti iš Lietuvos. Kiti jo draugai iš Kauno Gestapo rūsių buvo išgabenti į Reicho kalėjimus.

Laikinais iki teismo paleistas Tumėnas su žmona 1944 m. liepos 9 d. įlipo Kaune į baidoką, kurį nusekusio Nemuno lėta srovė nešė iš Lietuvos... į tremtį.

A. *Tuminas tremtyje*. — Išvengę įvairių pavojų ir pakėlę sunkios kelionės našta, Tumėnai pasiekė Vieną ir apsigyveno pas dukterį Danutę, kuri jau anksčiau buvo atvykusi studijoms. Apėjęs

²¹ Ten pat.

²² Adv. J. Našliūno laiškas, 1962 m. (nespausdintas).

²³ Janina Tumėnienė, *Antanas Tumėnas. Biografiniai Bruožai*, Tėvynės Sargas, 1948 m., 4 nr., 287 psl.

Vienos miesto valdybos Ainošius ir Kaipošius, vargais negalais, gavo leidimą butui ir maisto korteles.

Iki 1944 m. liepos mėn. galo jau beveik visa Lietuva buvo antru kartu Sovietų Rusijos okupuota. Vokietijoje atsirado skaitlingos masės lietuvių tremtinių, kurių keletas tūkstančių pasiekė Vieną. Jų reikalams ginti susiorganizavo Lietuvių Sąjunga. Ji atlikinėjo konsulato pareigas ir tais sunkiais laikais labai daug padėjo tūkstančiams gimtosios žemės netekusių lietuvių.

Vienoje ir jos priemiesčiuose jau iš seniau buvo nemažai lietuvių, kuriuos vokiečiai, okupavę Lietuvą, atvežė darbams. Jų dvasiniams reikalams aprūpinti buvo įsteigta parapija, kuriai vadovavo kun. Feliksas Gureckas.

Kaip per visą gyvenimą, taip ir Vienoje, Tumėnas paliko ištikimas savo gyvenimo žiūrai — «tarnauti visuomenei, padėti artimui, nepasiduoti panikai, nepasiduoti įvykių eigai, bet pačiam juos tvarkyti, nors dėl to asmeniškai ir nukentėti tektų»²⁴ *. Velionis įsijungė į abidvi tas organizacijas. Ilgainiui jis tapo Lietuvių Sąjungos neapmokamu juriskonsultu. Tas darbas buvo svarbus, nes daugelis tremtinių buvo reikalingi teisinių patarimų ir tarpininkavimų įvairiose valdžios ir miesto savivaldybės įstaigose. Lietuvių tremtinių pastangos įsikurti Vienoje ir jos apylinkėse greitai atlyžo, nes jau nuo rugsėjo vidurio ją pačią, o ypačiai, jos priemiesčius, kuriuose buvo daug kariškos pramonės, pradėjo pulti anglų-amerikiečių lėktuvai, atskrisdami iš bazių, esančių Italijoje. Puolimai buvo smarkūs. Buvo sugriauta šimtai namų ir žuvo daug žmonių. Tarp žuvusių buvo keliolika lietuvių ir jų skaičiuje rašytojas Petras Rimkūnas, *Kiemenų kaimo* autorius.

Ilgainiui tie naikinantys užskridimai tapo reguliarūs — du-tris kartus per savaitę. Mūsų žmonės pradėjo išvykinėti į saugesnes vietas. Bet daug kas negalėjo to padaryti, nes 90 % fabrikuose dirbusių tautiečių buvo Darbo Ministerijos žinioje ir be jos sutikimo negalėjo pasitraukti. Už nevykdymą to nuostato grėsė griežtos bausmės. Bet Lietuvių Sąjungos ir jos teisinio patarėjo Tumėno tarpininkavimas dažnai buvo sėkmingas, ir nemaža lietuvių darbininkų arba jų šeimų gavo leidimus išsikelti į kitas dirbtuves, esančias mažiau pavojingose zonose. O tie, kurie nebuvo prišti prie Vienos, patys, savo jėgomis skubiai išvyko į kitas Austrijos ar Pietų Vokietijos vietas. Raudonoji Armija, prasiveržusi į Vengriją, žygiavo Vienos link. Buvo paskutinis laikas iš jos trauktis, nes, to nepadarius, buvo di-

²⁴ Kan. Pb. Penkauskas, *Prof. Antanas Tumėnas tremtyje*, Tėvynės Sargas, 1948 m., 4 nr., 294 psl.

delis pavojus patekti į N.K.V.D., kuri artėjo su Raudonąja Armija, glėbį.

Tumėnas joku būdu nenori palikti Vienoje Lietuvių Sąjungos archyvo. Nepaisydamas lėktuvų puolimų pavojaus, jis beldėsi į įvairias įstaigas ir, galop, gavo reikalingus leidimus ir pažadą duoti transportą. Tame darbe jis neturėjo padėjėjų. « Sąjungos pirmininkas išvyko iš Vienos labai anksti, vienas pirmųjų. Kiti valdybos nariai, nesulaukę pažadėtų sunkvežimių, vyko iš jau apšaudomo miesto, kaip kas mokėjo ir galėjo »²⁵. Apie tai Tumėnas su širdgėla ir sarkazmu savo laiške 1945.8.4 d. kan. Penkauskui išsireiškia : « Šiaip dabar atrodo, kad ne visa buvo tvarkoje su Sąjunga. Tačiau nieko nepadarysi, jei laivo kapitonas pirmas apleido laivą, jieškodamas admirolo vietos »²⁶.

Patsai Tumėnas «dėl didžiulio nuovargio nuo tų po įstaigas vaikščiojimų, dėl susigraužimo, kad nesulaukė sunkvežimių, ir dėl kaimurių tautiečių storžieviško nedėkingumo, susirgo, turėjo atsigulti į lovą ir taip pasiliko jau bolševikų apsuptoje Vienoje»²⁷.

Į Vieną įjojo apokaliptiniai raiteliai. Totalinio karo padariniai buvo kankinantys, šiurpūs, mirtimi pritinkę. Išties savaitės nebuvo elektros šviesos priešlėktuvinėse slėptuvėse, bute. Nebuvo kuro, vandens ir duonos trupinėlio. Badas taip gniaužė, kad « duonos teko prašyti iš pravažiuojančios bolševikų kariuomenės »²⁸.

Karo veiksams pasibaigus, gyvenimo sąlygos šiek tiek palengvėjo. Bet nežinia ar Tumėnai būtų išgyvenę užgriuvusias nelaimes, jei jų duktė (tėvai saugumo sumetimais ją buvo išsiuntę iš Vienos dar prieš jos apsupimą), persirengusi austre kaimo mergaite, keliais atvejais slapta nebūtų įslinkusi į Vieną ir atnešusi jiems maisto, juos paguodusi ir įžiebusi viltį, kad išsigelbėjimas artimas, nes kan. Penkauskas yra suradęs jiems butą ir jų prieteliškai laukiąs. Tai sustiprino velionies jėgas ir nuotaiką. Sustiprėjęs fiziškai, įtemptai rūpinosi gauti leidimą išvažiuoti į Amerikiečių zoną ir susisiekti priemonė. Net su advokato pagelba buvo sunku nugalėti vis naujai išskylančias kliūtis. Tumėnai pajudėjo iš Vienos tik 1946 m. sausio 31 d. Rytas buvo negražus, snigo, pustė. Vėliau pragiedrėjo. Vėlai vakare jie pasiekė Bachmanningo (netoli Linzo) bažnytkaimį, kuriame juos džiaugsmingai sutiko duktė ir kan. Penkauskas. Bet, aiman, susitikimo džiaugsmas buvo nepilnas ir trumpas, nes Tumėnas buvo jau nepagydomai sergąs.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Ten pat.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Janina Tumėnienė, *Antanas Tumėnas. Biografiniai bruožai, Tėvynės Sargas*, 1948 m., 4 nr., 287 psl.

A. Tumėno liga ir mirtis. — Tumėnas visada buvo silpnasveikatis. Jam nebuvo pritaikoma posakis *Mens sana in corpore sano*. Nuolatinis prof. A. Tumėno sveikatos patarėjas dr. VI. Kairiūkštis (Kaune) patarė nieku būdu nesileisti i tremties kelionę, nes jis jos neišgyvensiąs. Ligos raidą tremtyje atvaizduosiu Tumėno laiškais, rašytais artimam prieteliui kan. Pr. Penkauskui, kuris karo veiksmams artėjant prie Vienos iš jos pasitraukė į Bachmanningą, į kurį turėjo atvykti ir velionis su žmona.

Pirmas laiškas 1945.VIII.4 d.: «Aukštai Gerb. Kunige Kanau-ninke, vėl esame gyvų, sveikų visuomenėje, po tų pragaro dienų ir naktų, kurias teko pergyventi balandžio pradžioje. Mus baido šaltis, todėl rimtai galvojame apie persikėlimą į Bachmanningą. Mūsų reikalavimai nedideli — šiluma ir maisto norma, mano žmonelei taip pat bažnyčios artumas — ir visa. Pastaruoju laiku labai nustojau sveikatos, negaliu nieko kilnoti, turiu saugotis net greitesnio žingsnio... »

Antras laiškas 1945.X.3 d.: «Siunčiu Tamstai pasveikinimus ir linkiu Aukščiausiojo malonių... kurių visi trokštame — sveikatos ir teisės galimybės grįžti namon. Taip namon, labai norime namon. Namie ir nedavalgius lengviau, sočiau ir sirgti lengviau, kad ir sunkesne liga... Aš einu vis silpnyn ir per paskutines savaites beveik lūžau. Kad ne šalčio šmėkla, gal ir aprimtume, sėdėtume čia, atsidėję ant Dievo valios. Bet kuro trūksta, visi kalba apie kurą, o vilties nėra iš kur nors už bent kokią kainą gauti. Aš patyriau ant savęs, kiek sveikatos nustojau per praeitos žiemos šaltį bute... Visos mano mintys subėga į vieną tašką — važiuoti iš Vienos, ir važiuoti į Tamstų kraštą. Be to prisimeni žmogus ir pieno stiklą, ir koki būrokėlį su grietine, ir varškės šaukštą... Jau bus apie 1,5 mėn., kai neišeinu iš kambario, kitą kartą kelias dienas iš eilės išbūdamas lovoje — tik trumpai atsikeldamas, kad užsukčiau į virtuvę ir suvalgyčiau ką žmona pagamina. Su širdim netvarka. Fiziniai pakirstas žmogus, psichiniai visai palaužtas... Leidimą šiaip taip gausime, priemonę persikelti surasime ir Tamstą netikėtai pamatysime. Duok Dieve, kad greičiau įvyktų... »

Ir paskutinis trečias laiškas, rašytas 1945 m. gruodžio 5 d.: «Pats toksai delsimas atrodo nepakeliamas. Gavus leidimą, atrodo, šiaip išsirengčiau, nors iš lovos neišėjau, nuo lovos toli nenueinu : jeigu išbpū, kebas valandas pasėdžiu, pakrutu, tai po to vėl 2-3 dienas drybsau migyje, mat kambarys nekūrentas, tai, tiesą pasakius, ir dėl to vieno nėra didebo noro keltis. Rodos, kad galčiau daugiau šilumos, tuoj pasveikčiau, bent kiek sustiprėčiau... Svarbiausia, kad nežinai žmogus, kas dedasi platesniam pasaulyje »²⁹.

²⁹ Kan. Pr. Penkauskas, *Prof. Antanas Tumėnas tremtyje*, Tėvynės Sargas, 1948 m., 4 nr., 294 psl.

Išvykimo dieną velionis, sukaupęs paskutines jėgas, buvo priverstas kelius kartus nultipti iš ketvirto aukšto prižiūrėti daiktų krovimą. Jis «turėjo atsisėsti šaligatvyje, ant benzino kanisterio» nes tik pailsėjęs galėjo užkopti į savo butą ir šiltai apsirengti tolimai kelionei. Tas darbas, matomai, visiškai išsėmė jo širdies raumenų jėgų išteklius. Atvykusio Tumėno išvaizda išgąsdino kan. Penkauską. «Jis sunkokai išlipo iš mašinos, ėjo labai pamažėl, vos vos krutėdamas laiptais į antrąjį aukštą pajėgė įkopti tik dviejų asmenų laikomas už pažastų». Jis bejėgiai susileido kėdėje ir sunkiai alsavo. Atrodė tikras Lietuvos Gandhi. Turbūt svėrė 40-50 kilogramų.

Susitikimo euforijos skandinamas jis vargšelis su įprasta jam šypseną, sunkiai alsuodamas, pratarė: «Čia aš tikrai greitai imsiu sveikti ir stiprėti». Žmonai ir dukrai išėjus miegoti, du prieteliai ilgai kalbėjo apie išgyvenimus, įvykius po jų išsiskyrimo. Abudu nežinojo, kad tas nuoširdus draugiškas pasikalbėjimas buvo paskutinis. Jau ketvirtoje dienoje po atvykimo pradėjo reikštis širdies atsisakymas dirbti. Jau Vienoje gydytojų paskirti vaistai nieko negelbėjo. Pakviesto gydytojo patarimai ir vaistai neatnešė jokio pagerėjimo. Buvo nutarta sukviesti gydytojų konsiliumą. Bet liga griūtiškai blogėjo. Naktis iš vasario septintos į aštuntą buvo lygiai grėsminga.

Vėliau, vidudienį, ligonį matomai ištiko širdies priepuolis. Kan. Penkauskas atsargiai ir prieteliškai patarė gailėtis už nuodėmes ir priimti šv. Sakramentus. Ligonis suprato ir pasakė: «Darykite, kas reikalinga».

Buvo aišku, kad gyvenimo siūlas baigiamas kirpti. Ligonis taip pat tą jautė ir numanė.

Susirinkusiems į konsiliumą gydytojams buvo pranešta, kas įvyko su ligoniu. Jie patikrino širdį, išvirkštė vaistų ir, apgailestaudami širdies silpnumą, išėjo. Konsiliumo pirmininkas pašnibždomis pasakė: *Tendit ad finem*.

Gaila, kad ir dabartiniai gydytojai yra bejėgiai pakeisti sergančio likimą, kuomet organizmo regeneracinės ir apsigynimo galios išsenka. *Contra mortem nulla herba in horto*. Gydytojams išėjus, staiga ištiko antras ir mirtinas širdies priepuolis. Laikrodis rodė 17 val. 24 min. Buvo vasario mėn. aštunta diena. Didis ir taurus lietuvis, patriotas, katalikas, valstybininkas ir kovotojas apleido šią žemę.

Antanas Tumėnas buvo palaidotas 1946 m. vasario 12 dieną, Bachmanningo kapinėse. Jo kapui vieta buvo parinkta iš šiaurės rytų pusės nuo bažnyčios ir didžiojo altoriaus, kad velionis ir kape gulėtų atsigręžęs į savo taip numylėtą Tėvynę.

Jo kapą saugo kuklus kryžius su lietuvišku ir vokišku įrašu: «Čia laikinai palaidotas Vilniaus Universiteto profesorius, Lietuvos

Katalikų Akcijos Pirmininkas, Advokatas Antanas Tumėnas, gimęs 1880 m.V. 1 d., mirė 1946 m. II. 8 d., ilgėdamasis Lietuvos ir nenustodamas vilties į ją grįžti».

Tremtinio širdis rado ramybę Viešpatyje...

Dr. Domas Jasaitis

Tampa, Fla.

KAN. DR. STASYS ŪSORIS

(1896-1955)

Gimė 1896 Kunigiškių kaime, Žemaitkiemio valsčiuje Ukmergės apskrityje. Mokėsi Žemaitkiemio pradžios mokykloje, Ukmergės keturklasėje, Žemaičių kun. seminarijoje Kaune. Kunigu išventintas 1919m. Filosofijos doktoratą gavo Freiburg im Breisgau universitete, Vokietijoje. Nuo 1924 m. Žemaičių kun. seminarijos profesorius Kaune, dėstęs filosofiją ir vokiečių kalbą, be to, seminarijos prefektas ligi 1926 m. Toliau, likęs dėstytoju, skiriamas Kauno arkivyskupo sekretoriumi ir šias pareigas ėjo ligi 1941 m. 1938 m. pakeltas Kauno kapitulos kanauninku. Turėjo įvairių kitų kurijinių pareigų : knygų cenzoriaus, sinodalinio teisėjo, pamaldumo ir labdaros darbų sekretoriaus.

Į L.K.M. Akademiją įsijungė grįžęs po aukštųjų studijų iš Vokietijos. Steigiant Lietuvos Katalikų universitetą, buvo paskirtas į vadovybę kartu su vysk. M. Reiniu ir dr. P. Karveliu ; buvo paskiriamas šio universiteto katalikiškosios akcijos instituto branduoliniu.

Dėl ištikusio paralyžiaus, pirmoje bolševikų ir vokiečių okupacijoje buvo visiškai neveiksmingas ; antroje bolševikų okupacijoje, atsigavęs, vėl dėstė kunigų seminarijoje, bent ligi 1947 m. Vėliau paskirtas Joniškio klebonu.

Kan. dr. St. Ūsoris buvo didelių gabumų žmogus, bet raštui neturėjo laiko, gal ir nesistengė. Išleido tik dėstomojo filosofijos kurso užrašus rotatoriumi, berods dvi laidas. Šalia dėstymo ir kūrijinių pareigų daugiau dėmesio skyrė visuomeninei veiklai. Ilgą laiką buvo Šv. Vincento Pauliečio labdaros organizacijos valdyboje, rūpinosi studentais ir moksleiviais ateitininkais, juos globodamas ir šelpdamas.

Dėl savo mielo būdo, humoro, labai humaniško ir tolerantiško požiūrio į žmones bei jų santykius buvo daugelio mėgiamas ir visur kviečiamas. Nebuvo administratoriaus ar visuomeninio planavimo žmogus, bet, dėl atsakingos pareigos kurijoje, jam teko žymus vaidmuo ir šiose srityse. Savo prigimtimi buvo daugiau pedagogas, deja, neturėjęs progos šioje srityje daugiau pasireikšti. Mirė 1955 m. Joniškėje.

Stasys Yla

Putnam, Conn.

MONIGNORAS ANTANAS VISKANTAS

(- 1942/3)

Antanas Viskantas gimė Žemaitijoje, mirė Vilniuje apie 1942/3 m., palaidotas Rasų kapinėse; kunigas, popiežiaus šambelionas, istorijos daktaras, Vilniaus krašto veikėjas. Studijavo Romos, Liuveno ir Friburgo universitetuose, išgydamas teologijos, filosofijos bei kanonų teisių doktoratus ir politinių bei socialinių mokslų licenciatą. Jo parašyti veikalai : *La Lithuanie et la Guerre*, 1917 ir *La Lithuanie Religieuse*, 1918 m. (Pasirašyti Antoine Viscont). Šiam paskutiniam darbui, manoma, bus talkinęs Friburge tuo metu drauge studijavęs Stasys Šalkauskis. Pagrindinę šio veikalo dalį sudaro krikščioniškųjų konfesijų istorija, išangoje trumpai atvaizduota lietuvių tautos charakteris ir jos santykiai su įvairiomis religijomis. Pabaigoje duota statistikos, apimančios ir emigracijos didesnius kraštus, kaip Ameriką, Angliją ir kita. Toji knyga buvo aktuali ir naudinga anais laikais, kada vakarai pradėjo domėtis Pabaltijo tautomis.

Visuomeninė veikla Vilniuje. Jau prieš I pasaulinį karą dalyvavo Vilniaus lietuvių veikloje. 1906 m. buvo tarp delegatų pas Vilniaus apskrities mokyklų kuratorių, Vilniaus Lietuvių Šelpimosi Draugijai organizuojant pirmąją Vilniaus lietuvių dviklasę mokyklą. Jis taip pat buvo minėtosios mokyklos programos komisijos narys. Po karo vyskupo J. Matulaičio pakviestas Vilniaus kurijoje notaro pareigoms. Kurijoje dirbdamas R. Jalbrzykowskio laikais pateikė daug istorinės dokumentuotos medžiagos A. Juknevičiaus studijai apie lietuvių bažnytinę padėtį Vilniaus krašte.

Kun. Viskantas buvo vienas iš organizatorių ir steigėjų Vilniaus lietuvių Šv. Kazimiero jaunimui auklėti ir globoti draugijos, įsteigtos Vilniuje 1925 m. Jis buvo pirmasis ir ilgametis centro valdybos pirmininkas, daug dirbęs minėtos draugijos skyrių organizavime Vilniaus ir Suvalkų kraštuose. Didžiai reikšmingas Vilniaus kraštui buvo šis darbas, padėjęs sulaikyti priaugančias kartas nuo sulenkimo ir daug prisidėjęs prie Vilniaus krašto kaimo švietimo bei jo kultūrinimo.

Kun. Viskantas buvo vienas iš iniciatorių ir steigėjų (pasirašęs įstatus) 1932 m. įsteigtos Vilniuje Lietuvių Meno ir Literatūros Draugijos. Šiai draugijai pirmininkaudamas iki 1939 m., kada lenkų valdžia ją uždarė, daug veikė organizuodamas meno bei literatūros

vakarus, koncertus, vaidinimus. Kai kitoms Vilniaus krašto lietuvių organizacijoms buvo draudžiami bet kokie kultūriniai parengimai, kun. A. Viskanto sumanumo ir asmeninių ryšių su įtakingais valdžios žmonėmis dėka Meno ir Literatūros Draugijos vardu būdavo gaunami leidimai vaidinimams ir kitokiems kultūriniams vakarams ne tiktai Vilniuje, bet visame Vilniaus krašte. Pavyzdžiui, tiktai 1938-1939 m. surengta 34 vakarai. Anais lenkų priespaudos metais tai buvo ne tiktai svarbus lietuvių kultūros ugdymo darbas, bet ir lietuvių tautinės rezistencijos reikalas Vilniaus krašte.

Daug nusipelnęs kun. A. Viskantas yra ir Lietuvių Mokslo Draugijai. Buvo vienas iš jos organizatorių ir steigėjų, ilgametis valdybos narys ir 1933-1938 draugijos pirmininkas. Kun. A. Viskanto pastangomis buvo suinventarizuotas ir sutvarkytas draugijos turtas. Kai 1938.VI.1 d. lenkų administracinė valdžia, uždariusi Lietuvių Mokslo Draugiją, jos kuratorium ir likvidatorium paskyrė lenką adv. Węclowskį, kun. A. Viskantas darė daug žygių į įvairias administracijos ir švietimo įstaigas bei pas aukštuosius valdžios pareigūnus, norėdamas apsaugoti draugijos turtą nuo sunaikinimo ir atgauti teisę veikti. Kai Vilniaus kraštas grįžo Lietuvai ir Lietuvių Mokslo Draugija atgavo teises, 1940 m. kun. A. Viskantas vėl buvo išrinktas šios draugijos pirmininku ir jai vadovavo iki jos įjungimo į Lietuvos Mokslo Akademiją.

Kun. A. Viskantas dalyvavo ir kitų lietuviškųjų organizacijų veikime, kaip Lietuvių kreditinio kooperatyvo taryboje, labdaros draugijose ir kt. Yra skaitęs apsčiai paskaitų įvairiuose mokslo, meno bei literatūros pobūviuose, bendradarbiavo Vilniaus spaudoje, *Lietuvių Tautoje* ir kt. Savo bažnytines pareigas ilgus metus ėjo Vilniaus Šv. Kryžiaus — Bonifratrų bažnyčioje.

Savo veikloje kun. A. Viskantas buvo labai savarankiškas, nemėgo tartis su kitais, savo mintis pateikdavo konkrečiai išdirbtais planais.

Privačiame gyvenime užsidaręs, kuklus. Jo ilgesnį laiką turėtas gyvenamasis butas Odminių gatvėje buvo labai paprastas — be mokslo ar meno žymių. Asmeniniam gyvenime buvo vienišas, nedaug turėjęs artimesnių, sau palankių žmonių. Viešuose — reprezentaciniuose pasirodymuose būdavo iškylus ir taktingas, išryškindamas savo nuopelnus, neįžeisdavo kitų.

Ver. Kulbokienė

Bostonas

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS VEIKIMO IR DARBŲ APŽVALGA (1954-1965).

1. L. K. M. Akademijos atkūrimas tremtyje

L. K. M. Akademijs, įsteigta Lietuvoje 1922 metais ir veikusi iki 1940 m., buvo subūrusi žymų skaičių Lietuvos katalikų intelektualų. Per 17 su viršum metų, vis plėsdama ir intensyvindama savo veiklą, ji buvo išaugusi į vertą dėmesio instituciją ir užėmusi stiprias pozicijas nepriklausomos Lietuvos mokslinio darbo baruose. Okupavus rusams Lietuvą, L. K. M. Akademijs 1940 metų rudenį buvo komunistinės valdžios uždaryta. Ji nebegalėjo pradėti veikti nė vokiškosios okupacijos metu.

Karo įvykiai ir antroji bolševikų okupacija išbloškė dalį Akademijos narių į Vakarus. Čia atkuriant lietuviškas institucijas, organizacijas ir mokyklas, buvo iškelta mintis atgaivinti ir L. K. M. Akademiją. Pirmas, kuris šią mintį kėlė ir skatino ją realizuoti, buvo Lietuvos atstovas Paryžiuje St. Bačkis. Jis, 1952.VI.5 d. išsiuntinėtoį J. E. vysk. V. Brizgiui, prel. M. Krupavičiui, prel. L. Tulabai, prof. dr. K. Pakštui, prof. J. Brazaičiui, prof. dr. Z. Ivinskiui, prof. dr. A. Maceinai, prof. dr. Vl. Viliamui ir prof. dr. J. Griniui (XI.15 d.) *Pro memorijoj*, dėstė L. K. M. Akademijos atgaivinimo reikalą. Atgaivinta Akademijs, jo manymu, būsiąs vienas didžiausių lietuvių katalikų tremtyje įvykių, ji apjungsianti katalikus intelektualus į vieną sambūrį. 1954.VI.26 d. dr. St. Bačkis vėl rašė J. E. vysk. V. Padolskiui į Romą ir ragino daryti žygių Akademijai atgaivinti arba steigti Lietuvių Katalikų Universitetą tremtyje.

Šių paskatų įtakoje 1954.XII.30 d. J. E. vysk. V. Padolskio vadovaujama iniciatorių grupė (prel. L. Tulaba, prof. dr. Z. Ivinskis, prof. dr. A. Liuima, S.J., kun. dr. J. Sakevičius, M. I. C., kun. dr. J. Vaišnora, M. I. C., kun. dr. St. Matulis, M. I. C., kun. dr. K. Rėklaitis, M. I. C., kun. dr. V. Balčiūnas, kun. dr. V. Kazlauskas ir kun. dr. J. Petraitis), susirinkusi šv. Kazimiero lietuvių kolegijoje, Romoje, apsvaustė L. K. M. Akademijos reikalą ir nutarė imtis žygių neteisėtai Lietuvoje bolševikinės okupacinės valdžios uždarytą L. K. M. Akademiją atgaivinti pagal tremties sąlygas

pritaikytus įstatus. Tam tikslui buvo sudaryta Reorganizacinė komisija, susidedanti iš J. E. vysk. V. Padolskio, prof. dr. J. Ereto (buvusio Lietuvoje 1940 m. Akademijos vicepirmininko), prof. dr. Z. Ivinskio (buvusio Lietuvoje 1940 m. Akademijos sekretoriaus), prof. dr. A. Liuimos, S. J., ir kun. dr. J. Vaišnoros, M. I. C.

Reorganizacinė komisija tuojau ėmėsi darbo. Ji 1955.11.16 d. Romoje pasirašė L. K. M. Akademijos atkūrimo aktą ir paskelbė lietuviškoj laisvojo pasaulio spaudoj atsišaukimą, kviesdama visus nepriklausomoje Lietuvoje buvusius jos narius susitelkti atkurtos Akademijos šeimon. Komisija pritaikė tremties sąlygoms Akademijos įstatus (jų projektą parengė kun. dr. J. Vaišnora), kuriais buvo sudaryta galimybė visuose laisvojo pasaulio kraštuose, kur tik yra lietuvių intelektualų, organizuotis į L. K. M. Akademijos židinius. Prel. Pr. Juras, padrąsindamas Reorganizacinės komisijos užsimojimą, atsiuntė 1955.V. 14 d. Akademijai 50 dol. auką. Tai buvo pirmos Akademijos veiklai pradėti lėšos. Reorganizacinei komisijai pirmininkavo J. E. vysk. V. Padolskis, sekretoriaus pareigas ėjo kun. dr. prof. A. Liuima, S.J. Komisija savo veikimo 1954.XII.30-1956.IV.13 d. laikotarpyje padarė 7 posėdžius, sudarė iš atsiliepusių į L. K. M. Akademijos atkūrimo reikalu paskelbtą atsišaukimą Akademijos narių sąrašą, parengė rinkimų taisykles ir pravedė korespondenciniu būdu Centro Valdybos ir Revizijos Komisijos rinkimus. Balsavimo vokai 86 nariams buvo išsiųsti 1956.1.19 d. Pabalsuoti termino paskutinė diena nustatyta 11.29. Balsavime dalyvavo 78 nariai; vienas balsas buvo negaliojantis, nes gautas po nustatyto termino. Išrinktoji Centro Valdyba susirinko pirmo posėdžio 1956.IV. 13 d. šv. Kazimiero kolegijoje, Romoje.

2. Pirmosios Centro Valdybos kadencija

(1956.IV. 13-1959.X. 21).

Visuotiniame korespondenciniame L. K. M. Akademijos narių susirinkime išrinktoji Centro Valdyba 1956.IV. 13 d. posėdyje pasiskirstė pareigomis taip: pirmininkas — J. E. vysk. V. Padolskis, vicepirmininkas mokslo reikalams — prof. dr. Z. Ivinskis, vicepirmininkas administraciniam reikalams — kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C., išdininkas — prel. L. Tulaba, sekretorius — prof. dr. A. Liuima, S.J., ir archyvaras — kun. dr. V. Balčiūnas.

Vienas iš pirmųjų Centro Valdybos rūpesčių buvo įteisinti atkurtąją Akademią. Kadangi Centro Valdybos būstinė buvo

parinkta Roma, tai Akademią reikėjo įregistruoti Italijos valdžios įstaigose. Kun. dr. J. Zeliauskas, S.D.B., išvertė Akademijos įstatus italų kalbon ir jie buvo 1956.X.9 d. įteikti policijai, o X.28 d. Italijos vidaus reikalų ministeriui, Ministerių kabineto kultūrinei sekcijai, Romos prefektūrai ir Kvestūrai, pranešant taip pat Akademijos Centro Valdybos sąstatą bei jos būstinės adresą.

Antras rūpestis buvo didinti Akademijos narių šeimą. Jau 1955 m. vasarą kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C., Reorganizacinės komisijos įgaliotas, lankydamasis Chicagoj, tarėsi su Chicagoj Mokslinių studijų klubu dėl jo įsijungimo į L. K. M. Akademią. Klubo pirmininkui P. Maldeikiui 1956.II.26 d. raštu pranešus, kad Mokslinių studijų klubas su savo 10 narių sutinka įsijungti į Akademią, Centro Valdyba X.17 d. patvirtino jo įsijungimą. Nuo to laiko Chicagoj Mokslinių Studijų klubas tapo L. K. M. Akademijos židiniu ir iki šiol gražiai vysto savo veiklą.

Pagaliau sekė kitą Akademijos uždavinių vykdymas. 1956.X.17 d. posėdyje Centro Valdyba apsvarstė Akademijos Metraščio leidimą, pavedė kun. dr. V. Balčiūnui parengti Centro Valdybos kadencijai veikimo planą ir direktyvas židiniams, sudarė komisiją iš prof. dr. Z. Ivinskio, prel. dr. L. Tulabos ir kun. dr. J. Vaišnoros IV-tam Akademijos suvažiavimui ruošti. Šis Centro Valdybos užsimojimas, pareikalavęs daug pastangų ir darbo, buvo įvykdytas. 1957 m. spalio mėn. 2-4 d. Romon suvažiavo gražus skaičius L. K. M. Akademijos narių ir svečių, besidominčių mokslo klausimais. Suvažiavime buvo skaityta 8 paskaitos iš įvairių mokslo šakų. Pasigėrėtinai pavykusi suvažiavimu Akademia įrodė sugebanti pateisinti savo egzistenciją ir tremtyje. Šio savažiavimo išsamų eigos aprašymą žiūrėk *Suvažiavimo Darbų* IV tome 285-302 psl.

1958 metų vasarą, lankydamiesi J. A. Valstybėse ir Kanadoj, Akademijos pirmininkas J. E. vysk. V. Padolskis, vicepirmininkas kun. dr. J. Vaišnora ir archyvaras kun. dr. V. Balčiūnas panaudojo progą populiarinti Akademijos mintį, supažindinti lietuvių katalikus intelektualus su Akademijos problemomis, darbo planais bei užsimojimais, kėlė lėšų telkimo klausimą.

Akademią ėmėsi darbą tose srityse, kuriose Lietuvoje buvo išvariusi gilią vagą. Ji pradėjo ir mokslinių knygų leidimą. Pirmininkas L. K. M. Akademijos leidinys tremtyje (Lietuvoje Akademia išleido 4 veikalus) pasirodė 1958 m. rudenį. Tai buvo kun. dr. J. Vaišnoros, M.I.C., stambi knyga *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Centro Valdybos iniciatyva buvo surengta mokslinio pobūdžio viešų paskaitų: 1958 m. rugsėjo 12 d. Marijaloginiame tarptautiniame kongrese Liurde kun. dr. J. Vaišnora skaitė paskaitą tema : *Momentum apparitionis B. V. Mariae in Šiluva ad*

restaurandam fidem catholicam in Lituania saec. XVI, vysk. V. Padolskis — *Devotiones peculiare Marianae*, rugsėjo 15 d. kun. dr. V. Balčiūnas — *De consecratione Mariali et vita Mariali*, rugsėjo 16 d. kun. dr. Pr. Brazys, M.I.C. — *De missione sanctuarii Liurdensi*.

1958 m. lapkričio 30 d. Popiežiškame Gregorianumo universitete Romoje prof. dr. J. Eretas skaitė viešą paskaitą tema : *Il cammino del pensiero di Vlasimir Solovjov verso l'Occidente*. Tų metų pabaigoj Centro Valdyba nustatė V-tojo Akademijos suvažiavimo datą ir vietą bei apsvarstė jo programą ir organizavimo būdus. Gruodžio mėn. 1 d. Centro Valdybos posėdyje buvo sudaryta speciali komisija iš prof. dr. Z. Ivinskio, prel. dr. L. Tulabos ir kun. dr. J. Vaišnoros, M.I.C., kuriai buvo pavesta nustatyti bendrąją suvažiavimo temą ir taip pat sekcijoms paskaitų temas. Vėliau šis uždavinys buvo perduotas atlikti Čikagos L. K. M. Akademijos židinio vadovybei. Savo kadencijos metu Centro Valdyba padarė 14 posėdžių, parašė ir išsiuntė 142 laiškus ir du aplinkraščiut, gavo 59 laiškus ir 4 telegramas.

3. Antrosios Centro Valdybos kadencija (1959.X.21-1962.IX.24)

Naujai perrinktoji Centro Valdyba susirinko posėdžio 1959.X. 21 d. ir pasiskirstė pareigomis taip : pirmininkas — kun. prof. dr. A. Liuima, S.J., I vicepirmininkas — prof. dr. Z. Ivinskis, II vicepirmininkas — kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C., sekretorius — kun. dr. V. Balčiūnas, išdininkas — kun. dr. Pr. Brazys, M.I.C., archyvaras — prel. dr. L. Tulaba, reikalų vedėju pakviestas kun. R. Krasauskas. J. E. vysk. V. Padolskis, pirmininkavęs Reorganizacinei komisijai ir pirmoj Centro Valdybos kadencijoj šiuose rinkimuose nebekandidatavo į valdybą. Naujasis Centro Valdybos pirmininkas prof. dr. A. Liuima, S.J. pareiškė nuosirdžią padėką J. E. vysk. V. Padolskiui už atliktą siunkiose sąlygose reikšmingą darbą atkuriant ir tris metus vadovaujant L. K. M. Akademijai.

Naujoji Centro Valdyba ėmėsi intensyviau telkti medžiagą Akademijos Metraščiui. Jo išleidimui prel. Ign. Valančiūnas paskyrė 700 dol. *Suvažiavimo Darbų* IV tomą redaguoti pakviestas prof. dr. A. Liuima, S.J. Jis paruošė leidinį spaudai ir atidavė spaustuvei 1961 m. pavasarį. Birželio mėn. *Suvažiavimo Darbų* IV tomas jau buvo atspausdintas ir išsiuntinėtas nariams, kurie Akademijos leidinius gauna papiginta kaina.

Akademija rūpinosi atžymėti mokslininko titulą savo narius, nusipelnčius mokslo srityje. Teisė suteikti naujiems kandidatams nario mokslininko titulą priklauso jau turintiems ši titulą nariams. Pasinaudodami šia teise, L. K. M. Akademijos nariai mokslininkai 1959 m. gruodžio mėn. 27 d. savo visuotiniame korespondenciniame susirinkime pakėlė į narius mokslininkus prof. Julijoną Gravrogą, prof. dr. J. Grinių, prof. dr. A. Liuią, S. J., prof. dr. A. Salį, o Akademijos garbės nariu pakėlė prel. Pr. Jurą. 1961.VII.27 d. Akademijos nariai mokslininkai savo visuotiniame korespondenciniame susirinkime, įvertinę nuopelnus mokslo srityje, nario mokslininko titulą suteikė prof. kun. St. Ylai, prof. dr. A. Maceinai, prof. dr. J. Pikūnui, prof. dr. P. Rabikauskui, S.J., ir prof. S. Sužiedėliui, o garbės nario titulą — kun. klebonui Juozapui Karaliui. Penktojo L. K. M. Akademijos suvažiavimo metu garbės nario titulas dalyvių buvo suteiktas inž. A. Rudžiui.

1960.V.19 d. prie L. K. M. Akademijos įsteigta Istorijos Mokslų sekcija. Jai priklauso Romoje gyveną ir Lietuvos istorijos srityje dirbą L. K. M. Akademijos nariai: kun. dr. J. Bičiūnas, kun. dr. V. Gidžiūnas, O.F.M. (1961 m. grįžo į J.A.V.), prof. dr. Z. Ivinskis (dabar profesoriaująs Bonnos universitete), kun. dr. P. Jatulis, kun. lic. R. Krasauskas, kun. dr. St. Matulis, M.I.C. (1961 išvykęs į Londoną), kun. prof. dr. P. Rabikauskas, S.J., ir kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. Steigiamajame sekcijos susirinkime 1960.V.19 d. buvo išrinkta sekcijos valdyba: pirmininku prof. dr. Z. Ivinskis, sekretoriumi ir išdininku kun. dr. J. Bičiūnas ir archyvaru kun. dr. P. Jatulis. Po dviejų metų, t.y. 1962.V.28 d. sekcijos valdyba buvo perrinkta ir pareigomis pasiskirstė taip: pirmininkas — prof. dr. Z. Ivinskis, sekretorius-išdininkas — kun. R. Krasauskas, archyvaras — kun. dr. P. Jatulis. Dabar sekcijai vadovauja 1965.III.5 d. išrinkta sekcijos valdyba: pirmininkas kun. prof. dr. P. Rabikauskas, S.J., sekretorius-išdininkas kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C., ir archyvaras mons. dr. P. Jatulis. Į sekciją 1965.III.5 d. priimti du nauji nariai: kun. prof. St. Yla ir mons. dr. Z. Ignatavičius.

Sekcija per šešis veikimo metus yra padariusi 19 posėdžių, kuriuose jos nariai skaitė šias paskaitas:

1. 1960.V.19 d. kun. dr. P. Jatulis : *Kardinolo Jurgio Radvilo pirmoji kelionė Italijon 1575 m.*,
2. 1960.VI. 16 d. kun. dr. V. Gidžiūnas, O.F.M. : *Jurgis Ambroziejus Pabrėža*,
3. 1960.X. 10 d. kun. prof. dr. P. Rabikauskas, S.J. : *Pašiaušės jėzuitų kolegija*,

4. 1961.I.21 d. kun. dr. P. Jatulis : *Keli bruožai iš popie-
žiškos seminarijos veiklos Vilniuje*,
5. 1961.IV.20 d. prof. dr. Z. Ivinskis : *Adolfo Šapokos darbai
Lietuvos istorijos srityje*,
6. 1961. XI. 14 d. kun. dr. J. Bičiūnas : *Kai kurie svarbesnieji
asmens prieš jėzuitams atvykstant i Vilnių : vysk. V. Protasevičius,
Augustinas Rotundas, Petras Roizijus ir kiti*,
7. 1961.XII.20 d. kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. : *Pastangos
įvesti Marijos Nekalto Prasidėjimo riterių ordiną, Lenkijoje-Lietuvoje*,
8. 1962.IV. 11 d. kun. prof. dr. P. Rabikauskas, S.J. : *Jė-
zuitas Patras Skarga*,
9. 1962.V.28 d. kun. dr. P. Jatulis : *Lietuvos istorijos medžiaga
Italijos archyvuose ir J.A.V. bibliotekose*,
10. 1962.XII.6 d. kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. : *Lietuvos
istorijos klausimai J.A. Valstybėse (pranešimas)*,
11. 1963.H.7 d. kun. R. Krasauskas : *Istorinis žvilgsnis į
Žagarę, ir ten garbinamą Barborą Žagarietę-Umiastauskaitę*,
12. 1963.II.28 d. kun. dr. J. Bičiūnas: *Apaštalų Sosto ir
jėzuitų bandymas įkurdinti Tėvus jėzuitus Lietuvoje*,
13. 1963.III.28 d. kun. dr. P. Jatulis : *Tridento susirinkimo
nuostatų vykdymas Lietuvoje*,
14. 1963.IV.26 d. kun. prof. dr. P. Rabikauskas, S.J. : *Iš
jėzuitų teatro Lietuvoje istorijos*,
15. 1963.V.30 d. kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. : *Dvasiškija
1836 metų sukilime*,
16. 1963.X.16 d. prof. dr. Z. Ivinskis: *Vokiečių išleistieji šalti-
niai ir tyrinėjimai Lietuvos istorijos srityje po antrojo pasaulinio karo*.
17. 1965.III.5 d. kun. prof. dr. P. Rabikauskas, S.J. : *Sta-
nislovas Varševickis Vilniuje*,
18. 1965.M.30 d. kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. : *Rokitai
Lietuvoje ir marai*,
19. 1965.V.5 d. kun. prof. St. Yla : *Kiek šiluvą palietė 4
protestantizmo bangos*,
20. 1965.VI. 12 d. kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. : *Kunigaikš-
tienės Magdalenos Radvilienės atminčiai*.

Be to sekcija surengė Romos lietuviškajai visuomenei 3 viešus minėjimus, kuriuose paskaitas skaitė :

1. 1960.X.16 d. prof. dr. Z. Ivinskis : *Lietuva ir Žalgirio
kautynių laimėjimas*,
2. 1961.IV.23 d. kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. : *Lietuvos tau-
tinio atgimimo pradininkas Petras Kriaučiūnas*,
3. 1962.XII. 16 d. kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C. : *Poetas vyskupo
soste (vysk. A. Baranausko 60 metų nuo jo mirties sukakties proga)*.

Žymiausias šios Centro Valdybos kadencijos metu nuveiktas darbas yra V-tasis L. K. M. Akademijos suvažiavimas, įvykęs 1961 m. rugsėjo mėn. 1-3 dienomis Chicagoje. Visą suvažiavimo paruošimo ir pravedimo darbą atliko Centro Valdybos pavestas L. K. M. Akademijos Chicagos židiny, vadovaujamas P. Maldeikio. Suvažiavimo programoje buvo 23 paskaitos bei pranešimai. Suvažiavimas turėjo 7 sekcijas. Kiekįbe ir kokybę jis buvo imponuojantis; atidaromajame posėdyje buvo apie 400 dalyvių, o baigiamajame — apie 800. Akademijos garbės nariai: prel. Pr. Juras ir inž. A. Rudis, apmokėdami kelionės išlaidas lėktuvu iš Europos į J. A. V., įgolino prof. dr. Z. Ivinskį ir prof. dr. J. Eretą dalyvauti Chicagos suvažiavime ir skaityti jame paskaitas, o garbės narys kun. klebonas Juozas Karalius tapo *Suvažiavimo Darbų V* tomo mecenatu, paaukodamas jo išleidimui 3000 dol. Plačiau apie Akademijos suvažiavimą Chicagoje žiūrėk A. Baltinio straipsnį: *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimas Chicagoje* (*Aidai*, 1961 m. 8 nr., 346-350 psl.); dr. J. Griniaus pastabas: *L. K. M. Akademijos penktasis suvažiavimas iš perspektyvos* (*Aidai*, 1961 m. 10 nr., 452-454 psl.) ir Česlovo Grincevičiaus *Penktojo L. K. M. Akademijos Suvažiavimo darbų eiga*, (*Suvažiavimo Darbai V*, 1964, 600-619 psl.).

Trijų metų laikotarpyje ši Centro Valdyba padarė 13 posėdžių, kuriuose planavo, svarstė ir sprendė organizacinius ir mokslinius Akademijos reikalus, rūpinosi narių prieaugliu ir židinių organizavimu. 1962 m. birželio mėn. Akademijos narių sąrašė buvo: 3 garbės nariai, 12 narių mokslininkų ir 115 narių, taigi viso 130)

4. Trečiosios Centro Valdybos kadencija (1962.IX.24-1965.VI)

1962 m. rugsėjo 24 d. korespondenciniu būdu naujai išrinkta Centro Valdyba, susirinkusi posėdžio XI.11 ir XI.15 dienomis, pasiskirstė pareigomis sekančiai: pirmininkas — kun. prof. dr. A. Liujima, S.J., I vicepirmininkas — prof. dr. Z. Ivinskis, II vicepirmininkas — kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C., sekretorius — kun. prof. dr. P. Rabikauskas, S.J., išdininkas — kun. dr. Pr. Brazys, M.I.C., archyvaras — kun. dr. V. Balčiūnas. Kaip Istorijos Mokslų sekcijos atstovas į Centro Valdybą įėjo kun. dr. P. Jatulis, o reikalų vedėju vėl pakviestas kun. R. Krasauskas.

Naujoji Valdyba ėmėsi užbaigti tvarkyti Akademijos įstatų reikalą. Ji pasirūpino perredaguotus ir 1962.VI.7 d. visuotiniame korespondenciniame narių susirinkime priimtus pataisytus įstatus atspausdinti spaustuvėje ir išsiuntinėti Akademijos nariams.

Savo posėdžiuose Valdyba svarstė VI-jo Akademijos suvažiavimo klausimą. Buvo paruošta ir patvirtinta Suvažiavimui ruošti nuostatai, apsvaistyta bendroji suvažiavimo tema, numatyti ir pakviesti sekcijų pirmininkai. Visais tais reikalais Centro Valdybos pirmininkas kun. dr. prof. A. Liuima, S.J., ir ypač sekretorius kun. prof. dr. P. Rabikauskas, S.J., vedė gyvą susirašinėjimą su Akademijos nariais, sekcijų pirmininkais ir židinių vadovybėmis. VI-tasis Akademijos suvažiavimas suplanuotas šaukti 1964 m. rugsėjo mėn. 5-7 dienomis New Yorke, Fordhamo universitete. Suvažiavimo bendra tema parinkta: *Mokslas tarp krikščionybės ir materializmo*. Suvažiavimo programą sudarė: atidarymo — įvadinė prof. dr. J. Navicko paskaita : *Vertybių prasmė materializmo akivaizdoje*, 9 sekcijų (Literatūros ir kalbos mokslo, Filosofijos, Medicinos mokslų, Politinių ir socialinių mokslų, Tikslųjų ir gamtos mokslų, Teisės mokslo, Istorijos mokslų, Teologijos, Pedagogikos ir psichologijos) posėdžių paskaitos bei pranešimai ir suvažiavimo užbaigimo bei spaudos draudimo 100 metų sukatis paskaita *Lietuvių tautos kova dėl raidės*, skaityta prof. S. Sužiedėlio.

Techninė suvažiavimo dalis buvo pavesta atlikti New Yorko L. K. M. Akademijos židiniui. Tam tikslui New Yorko židiny sudarė Suvažiavimui Ruošti Komitetą, susidedantį iš : kun. prof. dr. VI. Jeskevičiaus, S.J., prof. dr. A. Vasio, prel. J. Balkūno ir kun. dr. V. Gidžiūno, O.F.M., kuris uoliai ėmėsi organizavimo darbo. VI-tasis Akademijos suvažiavimas sušauktas 1964 m. rugsėjo mėn. 5-7 d. New Yorke, Fordhamo universitete, praėjo darbingoj ir pakilioj nuotaikoj ir laikytinas gražiai pavykusi. Buvo skaityta 22 paskaitos bei pranešimai, jame dalyvavo 217 asmenų : 66 Akademijos nariai ir 151 svečias. Suvažiavimo mecenatai buvo Aleksandra ir Juozas Kazickai, globoję suvažiavimą ir paaukoję jo reikalams 2500 dol. VI-tasis suvažiavimas yra vienas žymiausių Akademijos veiklos įvykių trečiojo Centro Valdybos kadencijoje.

Ypatingą rūpestį Centro Valdyba parodė naujų židinių steigimui. Tų pastangų dėka 1962.XII.15 d. įsteigtas L.K.M. Akademijos židiny New Yorke. Židinio pirmininku išrinktas prof. dr. VI. Jeskevičius, S.J., vicepirmininku — kun. dr. V. Gidžiūnas, O.F.M., ir sekretoriumi — prof. dr. A. Vasys. Tuo pačiu laiku buvo ruošama dirva Naujosios Anglijos židiniui. Jo steigimu rūpintis Centro Valdyba paprašė ir įgaliojo dr. J. Girnių, kuris 1963 m. gegužės mėn. buvo sukviestęs į Putnamą intelektualų grupę aptarti židinio steigimo klausimą, o lapkričio 17 d. sušauktas steigiamasis susirinkimas ir įsteigtas Naujosios Anglijos židiny. Židiniui vadovauti išrinkti pirmininku prof. dr. J. L. Navickas, o valdybos

nariais : dr. Br. Baškys, kun. dr. A. Jurgelaitis, O.P., prof. V. Marijošius ir dr. V. Vaitkus.

Ketvirtasis Akademijos židinys įsteigtas 1964.II.9 d. Detroite. Židinio pirmininku išrinktas prof. dr. J. Pikūnas. Centro Valdyba IV. 17 d. posėdyje patvirtino Detroito židinio įsteigimą ir jo vadovybę.

Penktasis Akademijos židinys įsteigtas Montrealyje, Kanadoje. 1964.V.22 d. Jam vadovauja : kun. dr. F. Jucevičius. Centro Valdybos nario mons. dr. V. Balčiūno, esančio Amerikoje, rūpesčiu Akademijos židinių tinklas plėtėsi toliau. 1964 m. gruodžio mėn. 16 d. įsteigtas naujas židinys Toronte. Šiam židiniui vadovauja dr. J. Sungaila, židiniui priklauso 9 nariai.

Jauniausias L. K. M. Akademijos židinys yra Daytono, įsteigtas 1965.I.24 d. prof. dr. V. Bieliausko ir kun. dr. T. Narbuto iniciatyva. Židinio vadovybė sudaryta iš šių asmenų : pirmininkas prof. dr. V. Bieliauskas, vicepirmininkas dr. Z. Prūsas ir sekretorius kun. dr. T. Narbutas. Židinio įsteigimą ir vadovybę Centro valdyba patvirtino savo posėdyje 1965.VI. 14 d. Šiam židiniui prilauso 10 narių.

Paskutinių trijų metų laikotarpyje Akademijos šeima padidėjo 62 naujais nariais. Nario mokslininko titulas 1964.VI.27 d. buvo suteiktas dr. A. Damušiiui, dr. J. Girniui ir dr. A. Sennui. Šiuo metu Akademijai priklauso 190 narių ; iš jų 15 yra nariai mokslininkai ir 3 garbės nariai. Šios kadencijos metu Centro Valdyba padarė 13 posėdžių.

Akademija praturtėjo dar viena institucija. 1965.VI.14 d. Romoje įkurtas L. K. M. Akademijos Istorijos ir Religinės Kultūros Lietuvių Institutas, trumpai vadinamas Lietuvių Institutu. Šio instituto steigimo mintis iškilo prieš dvejus metus. Šio sumanymo iniciatoriai yra Akademijos nariai : mons. Klemensas Razminas, kun. dr. P. Jatulis ir kun. R. Krasauskas. Centro Valdyba savo 1963.IV.27 d. posėdyje apsvaustė ir priėmė instituto steigimo mintį ir išrinko trijų narių : prof. dr. P. Rabikausko, S.J., kun. dr. J. Vaišnora M.I.C., kun. dr. P. Jatulio komisiją paruošti instituto statuta. Komisijos paruoštas statutas buvo eilėje Centro Valdybos posėdžių apsvaustytas ir 1965.VI. 14 d. priimtas ir patvirtintas. Tame posėdyje buvo taip pat paskirta instituto vadovybė : direktorius kun. R. Krasauskas, sekretorius istorijos skyriui mons. dr. P. Jatulis, sekretorius religinės kultūros skyriui mons. Kl. Razminas. Instituto būstinė ir adresas yra : Via Antonello da Messina 36 int. 3, Roma 10, Italia.

Instituto tikslas, nusakytas statute, yra « tyrinėti Lietuvos istorijos ir religinės kultūros klausimus, telkti tam reikalingą

medžiagą ir skleisti lietuvišką katalikišką kultūrą lietuvių ir kita-taučių tarpe». Šiam tikslui atsiekti institutas : vykdo mokslinius tyrinėjimus pagal nustatytą planą, renka istorinę ir kitokią medžiagą, telkia knygas, mikrofilmas, fotografijas, užrašus, kviečia susirinkimus, konferencijas, pasitarimus, minėjimus, ruošia paskaitas, leidžia bei rūpinasi leisti mokslo veikalus, knygas, brošiūras, žurnalus, biuletenius, skatina mokslines studijas, bendradarbiauja ir palaiko ryšius su panašiomis kitomis mokslinėmis institucijomis, telkia lėšas bei priemones, reikalingas savo uždaviniams vykdyti.

Besikuriantį institutą parėmė finansiškai prel. Pr. Juras, pats pirmas atsiųsdamas 100 dol. auką, kun. dr. J. Velutis paaukojo 400 dol. instituto bibliotekos kambario įrengimui, kun. D. Kenstavičius paskyrė auką 500 Dm. naujoms bibliotekos lentynoms įtaisyti, kun. A. Bunga 200 Dm. bibliotekos baldams įsigyti.

Institutas pasiryžęs sukomplektuoti kiek galima didesnę lituanistinę biblioteką, nes tokia Romoje labai yra reikalinga. Padaryta jau graži pradžia. Instituto bibliotekos lentynose jau yra šimtai vertingų knygų. Ir čia pirmasis geradaris yra prel. Pr. Juras, atsiuntęs instituto bibliotekai per 200 lietuviškų knygų, kita geradarė — Ona Zinaitienė (New Yorkas) padovanojo institutui Lietuvių Enciklopedijos 25 tomus, kun. Saulius Laurinaitis nupirko naujausios laidos 10 tomų vokišką enciklopediją *Lexikon für Theologie und Kirche*, kun. dr. J. Petraitis (Memmingenas) padovanojo enciklopedinį 10 stambių tomų *Propyläen Weltgeschichte* veikalą, iš Antano Ramanausko (Brooklynas) gauta dovana — brangus *Aušros* (1883-1885) pilnas komplektas, kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C., parūpino pilną (16 metų) komplektą *Tiesos Kelio* žurnalo ir keliasdešimt kitų knygų, mons. Kl. Razminas, mons. dr. P. Jatulis ir kun. R. Krasauskas žymią dalį knygų iš savo asmeniskų bibliotekų yra perdavę instituto bibliotekai.

Instituto vadovybė šia proga nuoširdžiai dėkoja geradariams, parėmusiems šią naują instituciją pinigais ir knygomis.

Kita Akademijos veiklos sritis yra leidiniai. Pirmoj eilėj buvo rūpintasi 1961 m. rugsėjo mėn. 1-3 d. Chicagoje įvykusiame Akademijos suvažiavime skaitytų paskaitų rinkinio — *Suvažiavimo Darbų* V-to tomo išleidimu. Šį tomą paruošti spaudai Chicagos židiny buvo sudaręs redakcinę komisiją iš kun. V. Bagdanavičiaus, M.I.C., kun. dr. I. Urbono ir P. Maldeikio. Komisijai atlikus dalį paruošiamų darbų, tomo redagavimas buvo perduotas Akademijos pirmininkui kun. prof. dr. A. Liuimai, S.J. V-tojo tomo išleidimą finansavo L. K. M. Akademijos garbės narys kun. klebonas Juozas Karalius, paaukodamas tam tikslui 3000 dol. 1964.VI.20 d.

išėjęs iš spaustuvės, savo apimtimi V-tas *Suvažiavimo Darbų* tomas yra stambiausias iš visų iki šiol išėjusių.

Ilgai užsitęsęs L. K. M. Akademijos *Metraščio* išleidimas pagaliau jau realizuojamas, netrukus pasirodys ir pasieks narius. Taip pat baigiama spausdinti prof. dr. A. Kučo parašyta kun. A. Staniukyno monografija. Tokiu būdu šios Centro Valdybos kadencijos metu bus išėję trys Akademijos leidiniai.

Akademijos darbų ir veiklos sričiai priklauso taip pat Dokumentacinės medžiagos apie Lietuvos religinę padėti centro įkūrimas. Daug kartų šis klausimas buvo svarstomas Centro Valdybos posėdžiuose, bet jo realizuoti Akademia vis negalėjo dėl lėšų stokos. 1962 m. gruodžio 12 d. Centro Valdybos posėdyje, kuriame dalyvavo ir tuomet Romoje esąs J. E. vysk. V. Brizgys, buvo plačiai išsiaiškinta ir suderinta Centro Valdybos nuomonė organizuojamo Dokumentacinės medžiagos centro (archyvo) klausimu su L. K. Religinei Šalpai rūpimu reikalu — rinkti medžiagą apie Lietuvą ir informuoti įvairių kraštų spaudą apie religinę padėtį pavergtoje Lietuvoje. J. E. vysk. V. Brizgys kaip L. K. R. Šalpos komiteto pirmininkas užtikrino, kad L. K. R. Šalpa skirs kas mėnesį po 100 dol. asmeniui, atliekančiam šį darbą. Centro Valdyba tada įsipareigojo duoti tam darbui žmogų ir tokiu būdu Dokumentacinės medžiagos centrą ir informacijos instituciją paimti savo žinion ir globon. L. K. R. Šalpos komitetas 1962 m. gruodžio 18 d. paskyrė minėtą paramą ir nuo 1963 m. sausio mėn. Dokumentacinės medžiagos centras pradėjo veikti. Per 1963 metus buvo renkama medžiaga ir paruošiami žinių biuletiniai. Bet L. K. R. Šalpa 1964 m. vasario mėn. nutraukė savo skiriamą paramą ir Dokumentacinės medžiagos centras atsidūrė kritiškoje padėtyje. Centro Valdyba darė žygių surasti lėšų. Ji kreipėsi į Šv. Tėvą, prašydama tam pašalpos. Nors Šv. Tėvas palankiai priėmė prašymą ir paskyrė vienkartinę 100.000 lirų (maždaug 160 dol.) pašalpą ir suteikė apaštališkąjį palaiminimą, tačiau ta parama buvo permaža išlaikyti Dokumentacinį centrą. Tada Centro Valdybos narys mons. dr. V. Balčiūnas, daug dėmesio ir rūpėčio skyręs šiam reikalui, ėmėsi iniciatyvos sutelkti Amerikoj būrelį rėmėjų. Jam pavyko surasti kelioliką kunigų, kurie pažadėjo aukoti šiam reikalui kas mėnesį po 5 dol. ir tokiu būdu palaikyti Dokumentacinės medžiagos centro veikimą. Dokumentacinės medžiagos centre telkiamos svarbios žinios ir daviniai pažinti religinę padėtį pavergtoje Lietuvoje.

5. L. K. M. Akademijos židinių veikla

Akademijos veiklos ir darbų lauke veikliai reiškiasi Chicagos, New Yorko, Naujosios Anglijos ir kiti židiniai. Tačiau išsamų ir tikslų jų nuveiktų darbų pranešimą galėtų padaryti tik tų židinių vadovybės. Čia paduodama tiktai gautos nuotrupos.

P. Maldeikis Chicagos židinio pirmininkas 1963.X.29 Centro Valdybai pranešė : «Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Chicagos židinis įkurtas 1956 m. gruodžio m. 23 d. Narių šiuo metu tini 39. Iki šiol yra turėjęs 22 susirinkimus; 18 iš jų buvo su mokslinėmis paskaitomis. Centro Valdybos pavedimu, 1961 m. suorganizavo V-jį Akademijos suvažiavimą.

Židinio susirinkimuose nariai skaitė šias paskaitas :

1. 1956.XII.23 d. dr. Zigmas Smilga: *Egzistencializmas*,
2. 1957.IV. 14 d. Aleksandras Plateris : *Livonija ir Kuršas Lietuvos valdžioje*,
3. 1957.VII.5 d. kun. dr. Andrius Baltinis : *Modernusis žmogus ir rezistencija* ¹,
4. 1957.X.13 d. kun. dr. Antanas Juška : *Revoliucinė epocha 1769-1819*,
5. 1957.XII.22 d. Jonas Rugis : *Socialinio gyvenimo patologija*,
6. 1958.IV. 18 d. kun. dr. Andrius Baltinis : *Pasaulėžiūra*,
7. 1958.X.22 d. kun. dr. Jonas Bičiūnas, *Mokslas ir mokslininkai Vilniaus Akademijoje*,
8. 1958.XII.7 d. Petras Maldeikis : *Švietimo ir auklėjimo padėtis pavergoje Lietuvoje*,
9. 1959.III.1 d. kun. Vytautas Bagdanavičius, M. I. C. : *Milšiaus kraujo filosofija*,
10. 1960.III.6 d. kun. dr. Andrius Baltinis : *Lietuvių kultūros kilimas ir smukimas tremties sąlygose*²,
11. 1960.XI. 13 d. dr. Vladas Literiskis : *Žmogaus chromosomų aberacija*,
12. 1961.III.26 d. kun. dr. Jonas Bičiūnas : *Lietuvos istorijos tyrinėjimai Vatikano archyvuose*,
13. 1961.VI. 18 d. dr. Kazys Šidlauskas: *Pozityviosios teisės samprata*,

¹ Paskaita atspausdinta žurnale *I Laisvę*, 1960 m., 21 nr., 20-30 psl.

² Paskaita atspausdinta *Aiduose*, 1960 m., 97-102 ir 147-157 psl.

14. 1961.XI.19 d. vysk. Vincentas Brizgys : *Bažnyčios visuotinio susirinkimo belaukiant*³,
15. 1962.XH.16 d. kun. dr. Jonas Kubilius, S.J. : *Teilhard de Chardin idėjos — lyg ir atbaigimas dvasios kovos su medžiaga*,
16. 1963.III.25 d. kun. dr. Viktoras Rimšelis, M.I.C. : *Būties dualizmas tomizmo sistemoje*,
17. 1963.V.26 d. kun. Vytautas Bagdanavičius, M.I.C. : *Teilhard de Chardin žmogaus veiksmų sudievinimo klausimas*,
18. 1963.X.20 d. Jonas Rugis : *Evoliucijos sąvoka šiais laikais*.

Neseniai įsteigtas New Yorko židinys visą savo energiją skyrė VI-jo Akademijos narni suvažiavimui paruošti.

Didelio gyvumo veiklą parodė Naujosios Anglijos (Bostono) židinys, kurio pirmininkas dr. J. L. Navickas 1964.VII.20 d. pranešė : « Židinio Valdyba norėdama pasitarnauti platesnei lietuvių visuomenei, gegužės mėnesio 31 d. Bostone sušaukė pirmąjį viešą Židinio suvažiavimą. Šio suvažiavimo tikslas buvo panagrinėti žmogaus problemą literatūros ir mokslo šviesoje. Paskaitų programa buvo tokia : *Žmogus ispanų kultūroje ir literatūroje* — kun. prof. dr. A. Jurgelaitis, O. P. ; *Gyvybinis vyksmas biochemijos požiūriu* — dr. B. Baškys ; *Žmogaus esmė filosofinės psichologijos šviesoje* — prof. dr. J. Navickas. Suvažiavime dalyvavo apie 30 įvairios pasaulėžiūros asmenų. Kokybės ir protinio intereso atžvilgiais Židinio suruoštas suvažiavimas buvo labai sėkmingas ». Taip pat šito židinio rūpesčiu, kun. prof. dr. Jurgelaitis, O. P., išvertė L. K. M. Akademijos įstatus į anglų kalbą, kurie bus atspausdinti ir pasiusti židiniams, reikalingiems kontaktams su amerikiečiais palaikyti. Židinio nariai labai aktyviai dalyvavo ateitininkų surengtame simposiume, surengtame dr. Juozo Girniaus veikalui *Žmogus be Dievo* panagrinėti. 1965.V.16 d. Putliame, Conn., buvo surengtas antras Židinio suvažiavimas. Paskaitą skaitė A. Mažiulis tema *Tautotyra šių dienų Lietuvoje*. Ateinantis suvažiavimas įvyks Worcesteryje, Mass., organizuojamas dr. V. Vaitkaus. Tokiu būdu šitas židinys labai pavyzdingai kultūriniai aptarnauja plačią apylinkę. Eiliniams židinio susirinkimams vietoje patogias patalpas, Akedemijos pirmininko kun. A. Liuimos prašomas, maloniai sutiko duoti Boston College universiteto rektorius Mchael P. Walsh, S.J.

³ Paskaita atspausdinta *Aiduose*, 1962 m., 341-245 psl.

6. Mirusieji Akademijos nariai

1956 — 1965.VI.15 d. laikotarpyje Akademia neteko 9 narių:
Arkivysk. J. Skvirecko, m. 1959.XII.3 d.,
Vysk. V. Padolskio, m. 1960.V.6 d.,
Prof. dr. K. Pakšto, m. 1960.IX.11 d.,
Prof. dr. A. Šapokos, m. 1961.III.9 d.,
Dr. J. Leimono, m. 1963.V.4 d.,
Prof. dr. St. Kolupailos, m. 1964.IV.9 d.,
Prel. K. Šaulio, m. 1964.V.9 d.,
Prel. prof. dr. Prano Kuraičio, m. 1964.XII. 18 d. (Lietuvoje),
Dr. Broniaus Baškio, m. 1965.VI. 15 d.

Kun. R. Krasauskas

L. K. M. Akademijos Reikalų vedėjas

Roma, 1965.VI.15 d.

Post scriptum. Bebaigiant spausdinti tomą, gauta žinia, kad Chicagoje
1965. VIII. 2 d. staiga mirė prof. Vitas Manelis.

ASMENVARDŽIŲ IR VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Asmenvardžiai atspausdinti didžiosiomis raidėmis, žurnalų, laikraščių, enciklikų pavadinimai kursyvu, pagaliau vietovardžiai ir kita paprastu šriftu.

- Abelkis Povilas 259
 Abry F. 252
 Abromaitis Aleksandras 166
 Abromaitis Antanas 159-160
 Abromaitis Nikodemus 159, 162, 173
 Académie Salésienne 252
Acta Apostolicae Sedis 16, 30-32, 183, 250, 262
Acta Apostolorum 28; žr. *Apaštalu Darbai*
 Acukas J. 110
 Adamus .T. 113
 Adelaide 244, 250, 264
 Adomaitis Baltus 165
 Advokatų Taryba 320
 Afrika 186-188
 Aglona 96
 Aguonpievė 168
Aidai 42, 44, 58, 74, 78, 87, 107, 111-112, 228-229, 231-234, 236-237, 239-240, 243, 247, 252, 256-257, 259-260, 266-269, 288, 292, 335, 340-341
 Ainošius 321
 Aistis Jonas, Dr. 252, 260
 Aitros upelis 72
 Aitvariškių km. 167
 Aizkrauklė 104; žr. Asheraden
 Akiras (slapyvardis); žr. Biržys Petras
 Alantas Vytautas 77, 107, 234
 Albertas, Rygos arkiv. 66-67, 74-76
 Albi 37
 Alcaniz F., S. J. 263-264
 Aldama J. A. de, S. J. 254
 Alekna Petras 239
 Aleknonių km. 167
 Aleksa Pijus, Kan. dr. 230, 233, 258
 Aleksandras IV, Pop. 75, 83, 85, 94
 Aleksandras, Did. Liet. kun. 146-147, 149, 172
 Aleksandras III, Caras 127
 Aleksandras Nevletis (Vevskis) 70, 90, 99
 Aleksandravičius Antanas 161, 173
 Aleksandravičius Vincas, S. D. B. 232, 235, 248
 Aleksandrija 37, 282
 Aleksandrovai 136
 Aleksandrovič D. 110
 Alemanas 85; žr. Alminas
 Algirdas 54, 101
 Aliminas 85; žr. Alemanas, Alminas
 Aliten 145; žr. Alytus
 Alytaus gimnazija 163
 Alytaus parapija 157
 Alytus 63, 145-149, 165, 168-170, 173
 Alminas 85
 Alminas Kazys, Prof. iš Platelių 85
 Alminas Kazys, Prof. iš Švėkšnos 85
Alphonsiana bibliotheca 266
 Alšankos koplyčia 156
 Alšėnai 67
 Alšėnas P. 260, 270
 Amalavos upė 145
 Ambotė 65
 Ambrazas Pranas 248

- Ambbazevičiūjs Juozas, Prof. 291;
 žr. Brazaitis Juozas, Prof.
 Ambrozijus, Šv. 37
 Amerika 187, 289, 327
 Amerika (J. A. V. prasme) 157, 162
 221, 234, 240, 277, 239; žr. J.A.V.
 Amerika 249, 251, 269
 Amerikos Lietuvių Katalikų Kon-
 greso Darbai 265
 Amerikos Lietuvių Romos Katalikų
 Federacija 277
 Amerikos Lietuvių Romos Katalikų
 Federacijos Kongresas 265-266
 Amerikos Lietuvių Romos Katalikų
 Kunigų Vienybė 257-258; žr.
 Kunigų Vienybė
 Amerikos Lietuvių Romos Katalikų
 Kunigų Vienybės Seimas 258
 Amerikos Psichologų Sąjunga 217
Ami du Clergé, L', Revue de toutes
les questions ecclésiastiques 253
Amis de St. François d'Assis, Les,
Revue Trimestrielle de Doctrine,
de Littérature et d'Art 253
 Ammann A. M. 74
 Amsterdam, N. Y. 260
Ancilla Domini (slapyv.) 234
 Ancypa Adomas, Kim. 155
 Andriejus, Apaštalas 2
 Andriekus Leonardas, Kun. dr.,
 O. F. M. 241, 243-244, 268
 Andrius, Livonijos ordino mag. 70,
 78
 Andrius, Tverės vysk. 99
 Andrius iš Vestfalijos 103
 Andziulaitis 130
Angelicum, Athenaeum Romanum
 239
Angelicum, Periodicum trimestre
Pontificiae Studiorum Universita-
tis a Sancto Thoma Aquinate in
Urbe 37, 252-253
 Angininkų ežeras 167
 Angininkų km. 167
 Anglija 226, 232-233, 246, 259,
 264-265, 327
Anima 270
 Aniuolauskai 140
 Anykščiai 139
Anykščių Šilėlis 123
 Annecy 252
 Antakalnio (Vilniuje) kapai 309
 Antanaitis (knygnešys) 162
 Antanas Paduvietis, Šv. 152, 235
 Antanavas 130
 Antiochas (Sirijos) 101
Antonianum, Periodicum Trimestre
editum cura professorum Athenaei
Antonianum in Urbe 253
 Antonello da Messina (gatvė Ro-
 moje) 337
 Antoniewicz J. 105
 Antwerpen-Anvers 252, 254
 Anunciata, Sesuo, C. J. C. 269
 Anvers 252; žr. Antwerpen
 Apaštališkasis Administratorius 305
Apaštalų Darbai 4, 7, 16, 20-23,
 302-303; žr. *Acta Apostolorum*
 Apaštalų Sostas 74-75, 92-93, 201,
 334; žr. Šv. Sostas
Apieškimai 33-34, 273, 302, 321
 Apuchtin 133-134
Apžvalga 173
 Arbusow L. 74, 104, 109-110
Archivo Teológico Cranadino 254-
 255
Archivum Franciscanum Historicum
 268
Archivum Historicum Societatis Iesu
 253
 Argentina 252
 Ariogala 79, 110, 116, 118, 309
 Arminas Petras 121, 128, 130,
 133-134, 136
 Ascheraden 104; žr. Aizkrauklė
 Asti 259, 261, 264
 Astrachanė 134
 Ašmena 146
 Ateitininkai 263, 281, 291, 318
 Ateitininkų Federacija 250
 Ateitininkų Sendraugių Sąjunga 175
Ateitis 114, 228, 230-237, 240, 243-
 244, 247, 256, 266, 268-269, 281
 Atesnykai 165
 Atesnykėlių dv. 167
 Atesnykėlių km. 163, 167
 Atesnykų (Atesio) ež. 167
Athenaeum 69-70, 113, 291
 Athos 73, 98
 Aubier 181
 Audrius A. 246
 Augienė-Lipčiūtė Danutė 263
 Augius Paulius 243

- Augustaitis P., Kun. 148, 150-152, 154, 157-158, 160, 163
 Augustas III 157
 Augustavas 119, 130, 170
 Augustavo dviklasė mokykla 134
 Augustavo gubernija 120
 Augustavo vaivadija 120
 Augustinas, Šv. 28, 32, 34, 37, 49, 255, 280
 Auka 226, 232
 Aukštaičiai 56, 62-65, 78, 100-101; žr. Aukštaitija
 Aukštaitija 63, 83, 96; žr. Aukštaičiai, Auxtote
 Australija 226, 244, 248, 250, 264
Australijos Lietuvis 230
 Austrija 178, 189, 226, 246, 264, 321
Aušra 117, 122, 129, 132, 162, 173, 338
 Aušros Vartai Vilniuje 247
 Aušros Vartų Marija 242, 246
 Aušros Vartų parapija (New Yorke) 259
 Auxtote 57; žr. Aukštaitija
 Avignon 93, 116
 Avizonis K. 54, 62, 71, 110
 Azija 82, 186-187
 qžuolinių km. 167
- Babrauninkų km. 163, 167
 Bachmanning 322-324
 Bachunas J. J. 260
 Bačkis Stasys-Antanas, Dr. 175-195, 329
 Bagdanavičius Vytautas, Kun., M. I. C. 231, 241, 245, 253, 256-257, 338, 340-341
 Bakys J. 260
 Bakšys Bronius, Dr. 42, 337, 341-342
 Baku 110
 Balbieriškio parap. 156
 Balbieriškis 149, 168, 277-278
 Balčiūnas Vytautas, Msgr. dr. 252, 329-332, 335, 337, 339
 Balduinas de Alna 67
 Balys J., Dr. 267
 Balkanai 73-74
 Balke Hermanas 68
 Balūnas Jonas, Prel. 336
 Baltija 73, 81-82, 113, 116
- Baltija (Baltijos kraštai) 60
 Baltijos kraštai 270; žr. Baltija
 Baltimore, Md. 262
 Baltinis Andrius, Kun. dr. 228, 230-231, 235, 237, 239-240, 256, 266, 340
 Baltramaitis St. 110
 Baltstogė 105
 Balzer O. 102
 Bambenos upelis 149, 167
 Bambininkų km. 163, 166-167
 Banez Dominicus, O. P. 37
Bangos spaustuvė 239
 Baranauskas Antanas, Vysk. 123, 129, 159-160, 288, 302, 334
 Barbora Žagarietė-Umiastauskaitė 334
 Barcelona 258
 Barčių km. 167
 Bardy G. 37
 Barkauskas P. 164
 Baronas Aloyzas 246
 Bartkus Feliksas, Prel. dr. 230-231, 240-241, 256, 270
 Bartolomėjus 94
 Bartuška V., Kun. dr. 236, 252
 Bartuva 81
 Baruchas 229
 Basanavičius Jonas, Dr. 110, 117, 122, 132
 Batakiai 118
 Batoras Steponas 122
 Baudouin de Courtenay 136
 Bauer A. 84, 90, 109-110
 Baumgarten N. 110
 Bauskė 69
 Baužys J. 235, 243
 Bavarija 285
 Bavicchi John 107
 Bažavos km. 167
 Bažnyčia 1-38, 74-75, 78, 92, 177-195, 197, 199-201, 211, 257, 267, 270, 279, 283-285, 287, 289, 298, 304-306, 308, 341
Bažnytinė Apžvalga 297
 Beck-Holšteinas Karolis, Kunig. 148
Belampago spaustuvė 263
 Belgija 189, 191, 226, 246, 252-255, 266
 Belzas 59
 Benediksenas 136

- Benediktas XV, Pop. 204, 208, 297
 Bendobitjs A. 260
 Bendorius Jonas 161
 Benninghoven Fr. 66, 69, 86, 110
 Berezina, žr. Beržūna
 Berlynas 62, 110, 226
 Bernarda, Sesuo M., S. S. C. 251
 Bernardas von Haren 86
 Berresheim H. 37
 Bertoldas, Vysk. 66
 Berzinš Ansis 231
 Beržininko parap. 156
 Beržūna (Berezina) 60
 Bestraigiškės miškas 169
 Betygala 78-79
 Betliejus 152
 Biblinis Institutas 228, 283
 Bičiūnas Jonas, Kun. dr. 256, 333-334, 340
 Bielenstein Aug. 69
 Bieliauskas V. J., Dr. 240, 337
 Bielowski A. 109
 Bierens de Haan J. A. 44
 Biliūnas Jonas 139
 Bilkins V. 87, 90, 110
 Bindokas Juozas 162
 Birštonas 119, 146
 Biržai 295
 Biržiška Mykolas, Prof. 120
 Biržys Petras 148-149, 152-155, 157-166, 169-170
 Bizantija 97
Bychoveo kronika 55, 83
 Blagoslovienstvo (Raudonės pilis) 135
 Blažiejus, Šv. 89
 Bleienstein H., S. J. 253
 Bobrttkas 137
 Bohlau-Verlag 66
 Boleslovas Drovusis (lenkas) 105
 Boleslovas II, Plocko kunig. 61, 102
 Boleslovas (Boleslovo II žentas) 102
 Bolonija 200
 Bona, karalienė 118, 147
 Bonaventūra, Šv. 37
 Bonn 37, 268
 Bonne Presse 178, 190, 194
 Bonnos univ. 333
 Borotinskis, Kunig. 169
 Borza, Traidenio brolis 101
 Bose R., S. J. 194
 Boston, Mass. 107, 109, 233, 236-237, 241, 259, 261, 269, 328, 341
 Boston-College (universitetas) 341
 Botelis Henrikas 86-87
 Botyrius Andrius 133-134
 Brackmann Ad. 84
 Bradford 264
 Bradfordo Lietuvių Katalikų Bendruomenė 264
 Brandenburgas 83
 Brazaitis Juozas, Prof. 329; žr. Ambrazevičius Juozas, Prof.
 Brazdžionis Bernardas 232, 248
 Brazilija 186, 226, 266
 Brazys Pranas, Vysk. dr., M. I. C. 231, 332, 335
 Brazys Teodoras, Prel. 248
 Bremenas 66
 Brentano Clemens 231
 Brentano Franz 45
 Breslavas 114
 Brestas 74
 Breveriuotė 137
 Brianskas 60, 82, 95, 101
 Brière Yves de, S. J. 203
 Brist 145; žr. Birštono pilis
Britanijos Lietuvis 243, 247, 271
 Brizgys Vincentas, Vysk. dr. 194, 230, 232, 240, 258, 265, 284-285, 298-299, 305, 329, 339, 341
 Broekton, Mass. 241, 237-238, 269
 Brooklyn, N. Y. 54, 108, 113, 159, 171, 236-237, 241, 243-244, 260, 263, 267-268, 270, 338
Brotería, Revista contemporanea de Cultura 253
 Broudy H. S. 217, 222-223
Bruce Press 269
 Bruckner A. 91
 Bruges 37
 Bružas A., Kun. 260
 Bruxelles 226
 Bružikas Jonas, Kun., S. J. 268
 Bučanauskas 122
 Būčys Petras, Vysk., M. I. C. 126, 134, 136, 141, 277, 299
 Būdavas Stasys, Kun. 247
 Budreckas Vladas, Kun. 249
 Budriūnas Bronius 249
 Budzeika Juozas, M. I. C. 231, 234

- Būga K. 56, 60, 65, 72, 78, 80,
97, 105, 107, 110
Būgas 59
Bukantas D., Dr. 312-313
Buktininkų km. 163, 167
Buktos dv. 146
Bulevičiai 64
Buličiovas 60
Bulletin de Littérature Ecclésiastique,
publié par l'Institut Catholique
de Toulouse 253-255
*Bulletin de Théologie ancienne et mé-
diévale* 255
Bunga A., Kim. 338
Burba, Knygnešys 162, 173
Burchardas von Hornhausen 85,
87
Burkus Jonas, Kun. 230, 241, 246
Burton Katherine 269
Burundajus 83
Butauskas Juozas 161
Būtėnas P. 56, 107, 111
Butrimiskių dv. 153
Butvilą Vladas, Kan. 275-276
Buza Aleksandras 166

Caëtie vyskupija 186
Calvez Jean-Yves 181, 194
Cambridge, Mass. 240-242
Carlin Charles 233
Caspar E. 111
Cass, gimnazija Detrouite 217, 219
Castelnuovo Don Bosco 231, 234-
235, 237, 245-246, 248, 259, 261,
264
Casti Connubii, encikl. 279
Cavallera Ferdinand, S. J. 254
Cavalli F. 269
Ceklis 75, 81, 88, 102
Celiešius Petras, Kun. dr. 237,
253
Ceramias 297
Cesio pilis (Wendeno) 90, 95
Cezaris 182
Chabanier J. 82
Chambre H. 194
Chautard J. B., O. C. S. O. 264
Chelmas 59
Chiara, Šv. 113 ; žr. Klara, Šv.
Chicago, III. 58, 107-108, 171, 228,
230-235, 237-238, 240-241, 244-
247, 250-251, 255, 257-263, 265-
267, 269, 288, 294, 331-332, 335,
338, 342
Chylinskio Biblijos vertimas 126
Chmielauskis Jonas 152
Chodyncki K. 93
Christian, Vysk. 116 ; žr. Kristi-
jonas, Vysk.
Chronicon Olivense 69
Chruščiovas Nikita 186
Churchil 186
Cicero, III. 214, 248-251
Ciencia y Fe 252
Cirilas Aleksandrietis, Šv. 37
Cirtautas G., Vysk. 296
Civis Caunensis 236
Clarae Aquae 268
Clarendon Hills, III. 238, 262, 264
Cognet Louis 253
Collectanea Spirituality 252-253
Collegio Lituanos 252 ; žr. Šv. Ka-
zimiero Kolegija
Comité zur Verteidigung der christ-
licher Kultur 270
Commentationes Balticae 268
Concilium Vaticanum I 24
Contons A. J., Kun. 236, 259 ; žr.
Kontautas Albertas J., Kun.
Crawley-Boevey Mateo 255
Crown Point, Indiana 235, 243
Cukuras Valdemaras, Kim. dr.
231, 263
Curtis F. D. 223
Cushing Richard J., Karei. 261

Čaplikas Julius, Generolas 170
Čekija 80, 83-85, 92
Čepukaitis J. J., Kun. 256
Černeviskis Juozapas 157
Černiavskis 123
Černigovas 60, 82, 102
Čemiūkiškės km. 149-150
Česaitis Ignas, Kun. dr. 277-280
Čėsna Jurgis, M. I. C. 124, 133-
134
Čilė 226, 262
Čingis-Chanas 82
Cinikas P. P., M. I. C. 269
Čininčiauninkų dv. 167
Čiupiškų km. 149-150
Čyvas Matas, Kun. dr. 239
Čužauskas Juozapas J., Kun. 256,
259

- Dabušis Viktoras, Kun. 239
 Dagilis J. 234
 Dainius Vytautas 161, 170, 173
 Dainos draugija 251
 Dayton, Ohio 276
 Dambavaragio km. 167
 Dambrauskas-Jakštas Aleksan-
 dras, Prel. 296
 Dambrauskas Pijus, Kun. 250
 Dambrauskis Mykolas, Kun. 155
 Dambrūnas L. 256-257, 262
 Damušis Adolfas, Dr. 337
 Danielio knyga 229, 303
 Dantelis Juozapas 238
 Danielius, Volinijos kunig. 56, 61,
 64, 66, 69-74, 78-80, 82-83, 91-92,
 96, 98, 100-101, 105, 113, 115-116
 Danija 85
 Danilevič V. 111
 Danyla 150
 Danytė-Tumėnienė Rozalija 311
 Danville, III. 226, 271
 Darbininkas 160, 162, 230, 236-
 237, 241, 243-244, 247, 249, 256,
 260, 262-263, 268-269
 Dargis K. 247
 Daugėliškis 118
 Daugeruthe 61 ; žr. Daugerutis
 Daugerutis 61
 Daugirdaitė-Sruogienė 58; žr.
 Sruogienė
 Daugpilis 96, 103
 Dauguva 59, 66-67, 70, 88, 99,
 103-104 ; žr. Dūna
 Daujotas 63
 Daukantas Simanas 275
 Dauknys Pranas, M. I. C. 232-233
 235, 265
 Daukša Mikalojus 91, 125
 Daukšių parapija 156
 Daumantas 64, 95, 98-99, 112,
 116, 171
 Daumantienė 95
 Dausprungaičiai 70
 Dausprungas 56, 61-64, 66, 111,
 115
 Daveau Damazas, O. F. M. 237
 D'Avezac M. 61
 Davis A. 217, 223
 Decanatus Ultrasilvanus 118 ; žr.
 Sūduva
 Degučiai 122
 Déjà spaustuvė 270
 Dekapolis 4
 Deksnys Antanas, Kun. dr. 238
 Deljanovas 133
 Deltuva 63, 65, 98
 Demostenes 311
 Depuis E., S. J. 253
 Derby 233
 Desjardins R. 253
 Desna 60
 Detroit, Mich. 217, 223, 239, 243,
 266
 Dewey John 221, 226
 Didysis karas 199, 205 ; žr. Pasau-
 linis karas I
 Didysis Naugardas 59, 69, 90, 98 ;
 žr. Naugardas
 Didžioji Britanija 265
 Didžioji Lenkija 95
 Didžioji Lietuva 136
 Didžioji Lietuvos Kunigaikštija 145,
 165, 167, 173-174
 Didžiosios Britanijos Lietuvių Ka-
 talikų Kongresas 265
 Dielininkaitis Pranas, Dr. 290-
 291
 Dillingen 244, 246, 264
 Dimitras 99
 Dirva 269
 Divanas 88
 Diverikzu 91
 Divus Thomas (Fribourg) 37
 Dlugošas 102, 105
 Dniepras 59-60, 82
 Dobė (Dobelė) 84, 86, 104
 Doblen, žr. Dobė
 Dobryniaus riterių brolija 67
 Doerverden 239
 Doyle William, S. J. 240
 Dokumentacinės medžiagos apie re-
 liginę padėtį Lietuvoje archyvas
 339
 Domeika Juozas 270
 Domininkas Savio, Šv. 235
 Domininkonai 85, 93, 256
 Donauwörth 246
 Don Bosco tretininkai 257
 Donelaitis 124, 134
 Doniela V. 230
 Dooley Lester, S. V. D. 233
 Dorpatas 90
 Dovinės upelis 145, 167

- Dovydas 27, 31
Draugas 77, 107, 228, 230-241, 243-253, 255-261, 263-270, 277, 280
Draugelis Eliz. 138
Draugelis Simanas Jonas 246
Draugija 114, 141, 281
Dreifus 166
Drogičinas 59, 74, 79, 102
Droulers Paulus, S. J. 253
Dubingų dv. 147
Dubininkų km. 167
Ducasse C. J. 40
Duff Edward 182-183
Dull C. E. 223
Du Manoir de Juhaye Henry, S. J. 37
Dūna 59, 114; žr. *Dauguva*
Dunin-Girdauskas Jurgis, Kun. 155
Durbės ež. 57, 87, 116
Durbės kautynės 83, 88-89, 95, 102, 111, 113
Dusburgas 87, 95, 105-106, 117; žr. *Dusburgietis* Petras
Dusburgietis Petras 57, 59, 107; žr. *Dusburgas*
Dusėtų parap. 281
Dusios ež. 145, 147, 149-150, 167
Dutze 64; žr. *Tucze*
Duvzarė 81
Dz iawolto wa 113
Dzirmiškės miškas 168
- Earle* William 39
East Chicago, Ind. 244-245
East Lansing, Mich. 217
East St. Louis, Ill. 259
Eberhard von Sayn 81
Ebering E. 110
Ecker J., Dr. 229
Eckert W. 81
Eden Hill 246
Edivydas 66, 73
Efeziečiams 11-12, 14, 23, 31-32
Egiptas 248
Eglutė 243
Eidukevičius Algis 249
Eišiškės 67
Eitkūnai 285
Eklezija 304; žr. *Bažnyčia*
- Elorduy Eleuterio* 37
Elta-Press 244
Elvikienė A. 240
Emaus 2, 34
Emmerich Ona Kotryna 231
Engel Carl 84
Engellmann 42
Englewood Cliffs 50
Ephemerides Carmeliticae 253
Ephemerides Theologicae Lovaniensea 253-254
Epperson D. 221-223
Erdvilas 64
Eremin I. P. 111
Eretas Juozas, Prof. dr. 330, 332, 335
Erodas 101
Esdro knyga 228, 302
Esteros knyga 228, 302
Estija 90
Eucharistinis Kongresas Kaune 304
Eucharistinis Kongresas Rio de Janeiro 266
Eulogio de la Virgine del Carmen, O. C. D. 253
Euntes Docete 38
Europa 58, 65, 73-75, 82, 118, 175, 186-188, 198, 284, 289, 335
Europos Lietuvis 232-233, 235-236, 246, 248, 265, 269-270
Ewald A. L. 88, 111
Ezekielis 19, 229
Ezekijas 9
- Failli Fausto* 228-230, 233, 242, 246, 248, 256, 261, 265-266, 268
Fayard Arthème 175, 191, 194
Fatima 233, 242, 245
Fazokas A. 37
Federalinė Vokietijos Respublika 226; žr. *Vakarų Vokietija*
Felix Richard, Ó. S. B. 238
Fellbach b/Stuttgart 157, 258
Feltn, Kard. 192, 194
FioraVenci 151
Fiorito M. A., S. J. 252
Florencija 74, 268
Florida 217
Floridi Ulisse Alessio, S. J. 235, 261
Florjonas, Šv. 271

- Fonseca L. Gonzaga da 233
 Fordhamo univ. 336
 Formoza 188
 Forstreuter K. 65, 80
 Fortūnato de JestJs Saoramenta-
 do, O. C. D. 252, 254
Forum Press 237-238, 241, 257
France Catholique 192
 François de Sales, Šv. 252-255
 Francūzevičius, Kun. 155
 Fratres Miliciae Christi de Livonia
 66, 110; žr. Kalavijuočiai
 Freiburg im Breisgau 326
 Fribourg (Šveicarija) 37, 54, 114,
 277, 283, 327
 Fridrichas II 68, 73
 Fridrikas Vilhelmas 148
 Fulda 279
- Gaechter P., S. J. 37
 Gaidamavičius Pranas, Kun. 232,
 266
Galatams 11, 23
 Galilėja 3
 Galinda 105
 Galindų a 80, 113
 Galva Gediminas 231
 Gand 254
 Gandhi 324
Ganytojas 276
 Gardinas 63, 65, 102, 106, 146
 Gardino seniūnija 119
 Garliava 130, 276
Garsas 230, 241, 244, 259
 Gasiūnas Jonas, Kun. 259
 Gatartas 99; žr. Hotort
 Gaubas Juozas 249, 251
 Gaudemunda Traidenytė 61,
 102; žr. Gaudimantė, Sofija
 Gaudimantė 102; žr. Gaudemun-
 da, Sofija
 Gaurės parap. 279
 Gavėnas Pranas, Kun. dr., S. D. B.
 235
 Gečys Kazimieras, Kun. dr. 267
 Gedėtas 106; žr. Jedetas
 Gediminas 54-55, 77, 84, 97, 102,
 107-108
 Gedvilas, Traidenio tėvas 101
Geist und Leben, Zeitschrift für Asze-
 se und Mystik 253, 255
 Gelgaudiškis 136
- Genėve, žr. Ženeva
 GenTors'kij A. I. 111
 Georgenburg 84, 86-87; žr. Jur-
 barkas
 Gerazėnų šalis 4
 Gercikė (Jersikas) 59, 61, 112
 Gerdenis 99
 Gerickis Aleksandras, Kan. 155-
 156
 Ghellinck J. 254
 Gherstutten 56, 87; žr. Girstutis
 Gidžiūnas Viktoras, Kun. dr.,
 O. F. M. 93, 111, 236-237, 145-174,
 259, 263, 267-269, 333, 336
Giesmių Giesmė 302
 Gigon E. 37
 Gilienė Agnietė 247
 Giluičių ež. 167
 Giluičių km. 165-167
 Gimbutas M. 60; žr. Gimbutienė
 Gimbutienė M. 105
Gimtas Kraštas 111
Gimtoji Kalba 141
 Gimžauskas Silvestras 124-125
 Ginge iKE 64
 Giovanni da Pian del Carpine
 60-61
 Giraitės km. 167
 Girnius Juozas, Dr. 39, 336-337,
 341
 Girstutis, Mindaugo sūnus 56; žr.
 Gherstutten
 Girsūdų km. 295
 Gižinskas L. 236
 Glapas, Prūsų vadas 88
 Glinskis Mykonas 146
 Głodziesilskis Povilas, Kun. 155
 Glovackis Ambroziejus, Kun. 151,
 155, 158
 Gluosninkų (Gluosnyku) km. 167, 169
 Gnieznas 75
 Godlevskis 148
 Goldingen 86; žr. Kuldinga
 Golubinskij E. 111
 Gonnella, Prof. 200, 202-211, 213-
 214
 Gôpfert F. A. 37
 Göppingen 229
 Görski K. 75
 Goštautaitė-Šalkauskienė Bar-
 bora 309
 Gotlandas 85

- Gottlieb A. 236, 238, 263
 Govenlock J. 250
 Granada 254-255
 Grand Rapids, Mich. 270
 Gravrogkas Julijonas, Prof. dr. 333
 Graz 65-66, 113
 Gregorian Institute of America 249
 Gregorianos univ. 54; žr. Popiežiškasis Grigaliaus universitetas
Gregorianum, Commentarii de re theologica et philosophica editi a professoribus Pontificiae Universitatis Gregorianae 37, 253-255
 Grigalius Didysis, Šv. 13, 17-19
 Grigalius IX, Pop. 68-69
 Grigalius, Kun. 149
 Grimza Vaitiekus, Kun. 155
 Grincevičius Česlovas 246, 335
 Grinčionių dv. 168
 Grinevičius Adomas, Kun. 129, 162
 Grinius Jonas, Dr. 291, 329, 333, 335
 Grinius Kazys, Dr. 130, 132, 135, 141
 Grinkiškių km. 167
 Grion A., O. P. 254
 Grodecki R. 94
 Grown Point, Ind. 257
 Gruenau 106
 Gruševskij M. 111
 Grzqdżinski 168
 Gudeliai 119
 Gudelių kopi. 156
 Gudija 83
 Guerry, Msgr. 178, 180-182, 190, 194
 Guissard Lucien, A. A. 191-192, 194
 Gulbinas J. 230, 232-234, 240, 256, 266
 Gureckas Feliksas 321
 Gurko 133
 Gustaitis Motiejus, Kun. 128, 140-141, 159-160
 Gutas J. 238, 243, 263; žr. Gutauskas J., Kun.
 Gutauskas Jonas, Kun. dr. 239, 263, 266
 Gutauskas Vaclovas, S. J. 228
 Gvatemala 186
 Haiti 186
 Halecki O. 74, 91
 Haličas 56, 61-62, 64, 69, 73-74, 78-79, 83, 100
 Halle 45, 88, 111
 Hannoveris 109
 Hanza 86
 Hartford 242
 Hartknoch 106
 Hartvigas II, Arkiv. 66
 Heckel R. 194
 Heidenreich Henrichas, Vysk. 75, 78
 Heilbrunn 242
 Heiligenberg 104
 Hellmann M. 73, 78, 107, 111, 113
 Henrikas, Kronistas 58-61, 67, 74
 Henrikas, Vysk. 94
 Herkus, Prūsų vadas 88; žr. Mantas Herkus
 Hildebrand Dietrich von 45, 47
 Hypotius 91; žr. Ipatijus
 Hlasco 168-169
 Hocu M. 107, 111
 Hoffmann A. 37
 Hohenštaufenai 73
 Honorijus III, Pop. 67
 Horay Pierre 194
 Hotort 99; žr. Gatartas
 Husserl Edmund 45
 Hutchinson 44
 Idzkauskas 168
 Igliaukos parap. 140
 Ignacas Antiochietis, Šv. 38
 Ignacas Loyola, Šv. 12, 254
 Ignatavičius Zenonas, Msgr. 333
 Ikškilė 66
 Ililig I. 229
 Illinois univ. 294
 Ilmenio ež. 59
Immaculata Press 232, 234-235, 239-240, 242-244, 247-248, 252, 256-257, 262-264, 268
 Immaculate Conception Convent 233, 242; žr. Nekalto Prasidėjimo Seserys
 Imsrė 84
 Inocentas III, Pop. 74
 Inocentas IV, Pop. 54, 71-76, 78-79, 113

- Institut Catholique de Toulouse 254
 Institut de Théologie spirituelle 252-253
 Iparraguirre Ignatius, S. J. 253
 Ipatijus 54, 57-58, 61 62, 64, 69, 72, 83, 91, 98, 101, 105, 112, 115-116
 Irenėjus, Šv. 37-38
Irénikon 37
 Ispanija 252-255
 Istorijos ir Religinės kultūros Lietuvių Institutas 337 ; žr. Lietuvių Institutas, Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Lietuvių Institutas Romoje
 Istorijos Mokslo Sekcija 335 ; žr. Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Istorijos Mokslo Sekcija
 Italija 68, 178, 187-189, 204, 226, 228-235, 237, 239, 242, 246, 248, 252-256, 259, 261-262, 264-265, 267-270, 321, 331, 333-334, 337
 Ivanauskas Ignas 161, 173
 Ivinskis Zenonas, Prof. dr. 53-116, 232-233, 236, 267-268, 329-335
 Izaijas 3, 229, 303
 Izdzevskis Albertas, Kun. 155-156
 Iziumova 60
 Izraelio karalystė 7-8
 Izraelio tauta 2-3, 7, 22
I Laisvę 260, 265, 340
 Yla Stasys, Prof. kun. 108, 226, 232, 234, 238, 242-243, 247, 250, 257, 262-263, 266, 291, 326, 333-334
 Jablonskis Jonas 117, 126
 Jablonskis K., Prof. 57-58
 Jacevičius Antanas, Kun. 155
Jahrbuch für Kultur und Oeschichte der Slaven 59
 Jakas Povilas 255
 Jakštas J., Dr. 77, 101, 111
 Jakubėnas V. 249-250
 Jakubowski J. 113
 Jalbrzykowski R. 327
 Jančius Pranas, M. I. C. 259
 Jankus Longinas, Kun. 244
 Janulaitis A. 164
 Jasaitis Domas, Dr. 325
 Jasas R. 88
 Jasy J. 244
 Jaspers 39
 Jasulaitis J. 133-135
 Jatulis Paulius, Msgr. dr. 108, 244, 250, 333-335, 337-338
Jaunimo žygiai 240, 265
 Jaunius Kazimieras, Kun. 124-125, 129, 140
 Jaunutis 77
 J. A. V. 50, 107-108, 169-170, 182, 202, 223, 226, 228, 230-252, 255-271, 275, 277, 280, 312, 334-335
 žr. Amerika
 Javydas Pranas Antanas Bonaventūra, Kun. 151, 155
 Jazdovas 91
 Jean du Plan de Carpin 60-61 ; žr. Giovanni da Pian del Carpine
 Jedetas 106 ; žr. Gedėtas
 Jelgava 103 ; žr. Mintauja
 Jenčikų dv. 167
Jeremijo knyga 229, 303
 Jeronimas, Šv. 37
 Jeroslavis 117, 138-139, 143
 Jersikas 61 ; žr. Gercikė
 Jeruzalė 4, 7, 20-21, 34, 101, 261
 Jeskevičius Walter C., S. J. 336
 Jėzuitai 227-228, 257-258, 333-334 ; žr. Societas Jesu
 Jėzus (Kristus) 1-2, 4-5, 7, 12-14, 21-23, 37, 193, 230-231, 238, 246, 256 ; žr. Kristus, Mesijas, Jėzaus Širdis
 Jėzus Kūdikėlis 152 ; žr. Jėzus
 Jėzus Nazarenas 7 ; žr. Jėzus
 Jėzaus Nukryžiuotojo Seserys 227, 269
 Jėzaus Širdis, Švenč. 152, 255, 264, 304
 Jieznas 170
Jobo knyga 229, 302
Jogaila 55, 71, 77, 91-92, 96, 113
 Johnson P. 100
 Jokūbas (Kristaus giminaitis) 3
 Jokūbas Zebediejus, Apašt. 7
 Jokūbas 150
 Jomsburg 110
 Jonas, Apašt. 2, 5, 7, 33, 231
 Jonas, Petro apaštalo tėvas 12

- Jonas, Vysk. 94, 116
 Jonas XXII, Pop. 77, 93, 116
 Jonas XXIII, Pop. 179, 187, 192
 Jonas Bosco, Šv. 235, 243, 248, 252, 257
 Jonynas Ignas 99, 111, 161
 Jonynas Vytautas Kazys 256, 260
 Joniškis 326
 Jono evang. 1-5, 9-11, 13, 17, 20-22, 33-34
 Jono pirmasis laiškas 11-12, 21
 Jordanas 23
 Jorge E. 253
 Jotvinga 105
 Journet Charles 37
 Jozuės knyga 228, 302
 Jucevičius Feliksas, Kun. dr. 124, 337
 Jučas M. 112
 Judas (Kristaus giminaitis) 3
 Judėja 7, 20-21
 Juditos knyga 228, 302
~~Juillard 194~~
 Juknevičius A. 327
 Julien Eymard d'Angers, O.F.M. Cap. 253
 Julijona, Šv. 103
 Jungtinių Tautų Organizacija 189-190
 Juodeikių km. 275
 Juodoji Rusija 65, 73, 79, 98, 102
 Juozapas, Marijos sužieduotinis 2
 Juozapas (Kristaus giminaitis) 3
 Juozapavičius 170, 174
 Jūros upė 72, 81
 Jūragis J. A. 236
 Juras Pranciškus Mykolas, Prel. 107-108, 232-233, 237, 244, 247, 249, 256, 303, 330, 333, 335, 338
 Jurbarkas 84, 118; žr. Georgenburg
 Jurgelaitis A., Kun. dr., O. P. 337, 341
 Jurgis, tai yra Matulaitis Jurgis, Vysk. 278; žr. Matulaitis-Matulevičius Jurgis, Vysk.
 Jurkevič 133
 Jirkus Paulius 229
 Jusevičius Juozapas, Kun. 259
 Justina, Sesuo M., C. S. C. 248
 Justinianų koplyčia 156
 Justitia korporacija 318
 Juška Antanas, Kun. dr. 54, 91, 112, 115, 236, 260-261, 340
 Juškaitis Pranciškus, Kun. 240-242
 Kačerginė 293
 Kačinskas Jeronimas 107-108, 249
 Kaeppli Th., O. P. 37
 Kagerer Paul 37
 Kaifas 1
 Kaimynų km. 167
 Kaipošius 321
 Kairiūkštis Juozas 312
 Kairiūkštis Vl., Dr. 323
 Kairiūkštytė Janina 312
 Kaišiadorių pradžios mokykla 290
 Kaišiadorys 316
 Kalavijuočiai 113; žr. Kalavijuočių ordinas, Kalavininkai
 Kalavijuočių ordinas 66, 69, 110; žr. Kalavijuočiai, Kalavininkai
 Kalavininkai 68; žr. Kalavijuočiai
 Kalavijuočių ordinas
 Kalesnykų dv. 148-149, 154, 167
 Kalesnykų km. 165-167
 Kališas 134
 Kalniniškė 167
 Kalniniškės miškas 164, 168, 171
 Kaluga 60
 Kalvarija 148, 159, 162, 172
 Kalvarijos dekanatas 157
 Kalvarijos kalėjimas 136
 Kalvarijos pavietas 164
 Kalvarijos vikaras 129
 Kamieniecki W. 112
 Kaminski A. 105, 112
 Kaminskis, Sukilėlių vadas 168
 Kamisaruvkos km. 167
 Kanada 111, 188, 226, 234, 239, 260, 266, 331, 337
 Kantigirdis 106
 Kapčiamiestis 168
 Kapčiamiesčio koplyčia 156
 Kapočius Feliksas, Kan. 232, 243, 263
 Kappe 166
 Karaliaučius 81, 84-85, 120, 290
 Karalius Juozas, Kun. 333, 335 338
 Kardas 110

- Karevičius Pranciškus, Arkiv.,
M. I. C. 283, 297-298
- Karys 87, 113
- Karklieių km. 311
- Karmelitai 285
- Karnaciejus Nackus Andrius 150
- Karo Archyvas 87, 111
- Karoblis 313
- Karolingai 7 4
- Karosas Antanas, Vysk. 283-285,
297 298
- Karšuva 79, 84
- Karužas 103
- Karvelis Petras, Dr. 326
- Katalikiškasis veikimas 264 ; žr.
Katalikiškoji akcija
- Katalikiškoji akcija 172, 178, 227,
275-276, 284, 325; žr. Katalikiš-
kasis veikimas
- Katalikiškojo veikimo Centras 158,
306, 320
- Katalikių Moterų Organizacijų Tarp-
tautinė Sąjunga 190
- Katalikų Civilizacijos Centras (prie
UNESCO) 190
- Katalikų Darbininkų Organizacija
(J. O.C.) 190
- Katalikų Spaudos Biuras 292
- Katalikų Tarpautinių Organizacijų
Konferencija 190
- Katkovas 133
- Kaufmann J. M. 37
- Kaunas 54, 56, 59, 63-64, 69, 71,
80, 83, 87, 91, 99, 110-111, 113,
118-120, 125, 129, 145, 148, 152,
157, 164, 193, 225, 228-229, 231,
235, 255, 258, 263-265, 275, 278,
281-282, 284-285, 288, 290-291,
296-298, 304, 309, 313, 316, 318,
320, 323, 326
- Kaunija 124
- Kauno arkivyskupija 304
- Kaimo gubernija 123
- Kauno kapinės 312
- Kauno Kunigų Seminarija 275 ; žr.
Kauno Metropolijos Kunigų Se-
minarija
- Kauno Metropolijos Kunigų Semi-
narija 264
- Kauno Tarpdiecezinė Seminarija
284 ; žr. Kauno Metropolijos Ku-
nigų Seminarija
- Kauno Universitetas (t. y. Lietuvos
universitetas) 315
- Kaupiškių valsčius 121
- Kavalčiukų km. 165, 167
- Kazanius 134
- Kazickas Juozas, Dr. 336
- Kazickienė Aleksandra 336
- Kazimieras, Karalius 118, 147
- Kazimieras, Šv. 235-236, 245, 248,
299
- Kazimierietės 269; žr. Šv. Kazimie-
ro Seserys
- Kazylių km. 290
- Kazlauskas Vytautas, Kun. dr.
329
- Keidelis 136
- Kelečius Jonas 230
- Keleivis 121, 230, 234, 260
- Keliuotis Juozas 291
- Kelmė 282
- Kennebunk Port, Maine 235, 237,
257-258
- Kenosha, Wis. 260
- Kenstavičius Domininkas, Kun.
338
- Kernavė 56, 78, 101, 103, 115
- Kernów, Kernowen 57, 103 ; žr.
Kernavė
- Kęstutaitis 53 ; žr. Vytautas
- Kęstutis 54, 70-71, 102
- Kętrzyński W. 56-58, 107, 112
- Keturvalakių parap. 119, 126
- Keussler F. 112
- Kiaulėnas Petras 251
- Kiaulėnienė-Nicolakaki Vassia
251
- Kidykas Jonas, Kun., S. J. 268
- Kijevas 59-60, 111
- Kilčevskis Jonas-Kristupas 152-
153
- Kingston, Pa. 260
- Kinija 188
- Kirchheim-Teck 229, 232, 236, 238,
263-264
- Kervelaitis Pijus, Kun. 244
- Kybaratai 283, 285
- Klaipėda 81, 85, 87-88, 102, 111,
113-114
- Klara, Šv. 113 ; žr. Chiara, St.
- Klemens, (Msgr. Razmino slapyvar-
dis) 229 ; žr. Razminas Klemen-
sas, Msgr.

- Klemens Aleksandrietis 282
 Klemensas IV, Pop. 57, 92-93, 116
 Klymenko F. 57, 107, 112
 Klodvigas 92
 Knapps Fr. 246
 Kniaginų dv. 147
 Kochanowskis J. 123-124
 Kohler G. 88
 Kojalavičius Albertas, S. J. 118
 Kojos upelis 167 ; žr. Spernelės (Spernankos) upelis
 Kokenhusen 112
 Kolnas 65-66, 111, 113, 226
Kolosiečiams 23-24
Kolumbijos Lietuvis 240, 249, 266
 Kolupaila Stasys, Prof. dr. 342
 Komaros Aleksandras, Kun. 155
 Končius Juozapas, Kan. dr. 228-229, 239
 Königsteinas 175
 Konradas I 102
 Konradas, kunig. 68
 Konradas, Zienovito sūnus 91
 Konrado kavinė Kaune 292
 Konstantinas Didysis 92
 Kontautas Albertas, Kun. 236, 259 ; žr. Contons
 Kopylius 102
Korintiečiams pirmasis laiškas 22-23, 26, 35
 Kosciuška 122
 Kosju 294
 Kotche 170
 Kotlas 293
 Kozlovas 75
 Kralikauskas J. 107
 Krasauskaitė-Skvireckienė Elzbieta 295
 Krasauskas Rapolas, Kun. lic. 233, 332-335, 337-338, 342
 Kraševskis 124
 Krebtavičius Martynas 147
 Krečinas 309
 Kreivėnas Juozas 249-251
 Kretinga 81
 Krėvė Vincas 107
 Kriaučiūnas Kazimieras 121
 Kriaučiūnas Petras 117-143, 334
 Kriaučiūnienė Sofija 136
 Kriavo aktas 66
 Krikščionių Darbininkų Sąjūdžio Tarpautinė Federacija 190
 Krikščionių Demokratų Blokas 313
 Krikšto altorius 152
 Krilovas 123
 Krinčino parap. 295
 Kriokialaukio parap. 157
 Kriokialaukis 162, 167, 174
 Kristijonas, Vysk. 67-68, 72, 76, 79-80, 94
Kristaus Karaliaus Laivas 230-231, 240-241, 243, 245, 247-248
 Kristus 1-6, 8-17, 19-35, 37, 60, 152, 191, 193, 231, 240, 243-244, 246, 248, 279, 288 ; žr. Jėzus, Mesijas
 Kriščiukaičiai 315
 Krištanavičius Bronius, Kun. dr., S.J. 268
 Kriukų valsčius 290
 Krivičių dv. 147
 Kryžininkai (piligrimai) 85, 87-88
 Kryžiuočiai 68, 70, 82, 84, 86, 88, 94, 135, 145-146; žr. Kryžiuočių (vokiečių) ordinas
 Kryžiuočių ordinas 68 ; žr. kryžiuočiai
 Krokuva 61, 72, 77, 99, 105, 109
 Krosna 166
 Krosnos parap. 157
 Krupavičius Mykolas, Prel. 197-215, 266, 285, 329
 Krupskis Pranciškus Mikalojus 157
 Krzywicki L. 56, 107, 112
 Kubilius Jonas, Kun. dr., S. J. 341
 Kučas Antanas, prof. dr. 243, 259-260, 339
 Kuderko 119; žr. Kudirka Vincas, Dr.
 Kudirka Vincas, Dr. 122, 136
 Kudirkos (Kun.) fondas 288
 Kudrėnų dv. 168
 Kujavija 102
 Kukenois pilis 59
 Kulbokienė Veronika 328
 Kuldinga 86, 88 ; žr. Goldingen
 Kulmas 68, 75, 78
 Kulmija 68
 Kultūros Centras 269
 Kunigiškių km. 326
 Kunigų Vienybė 108, 267 ; žr. Lietuvių Kunigų Sąjunga

Kupčinskas Jonas 166
 Kukaitis Pranas, Prel. prof. dr.
 292, 342
 Kurauskas Algirdas 240, 246
 Kurczewski J. 151, 156, 161
 Kurdėnų miškas 168
 Kurland 89 ; žr. Kuršas
 Kuršaitis 129
 Kuršas 65, 68, 75, 81, 86-88, 116,
 340 ; žr. Kurland
 Kuršiai 81
 Kuzmickis Jonas, Kun. 232-233,
 247, 264
 Kvyklys Bronius 229, 234, 245,
 249-251, 258, 263, 265, 270-271

 Labanauskaitė Ona, Dr. 262, 264
La Civiltà Cattolica 235, 261
La Croix 186
Laikas 248
Laisvė 276
Laisvoji Lietuva 236, 256
Laiškai Lietuviams 230, 247, 263,
 266
 Laynez Diego, S. J. 192
 Lam George 47
 Lama Friederich von 234
 Landeck 298
 Landgraf A. M. 37
 Langres 253
 Lapių bažnytk. 278
 Łasić Dionysius, O. F. M. 253
 Latkowski J. 56-57, 61, 78, 91-
 92, 112
 Latu vos upė 78
 Latvija 96, 110-111, 290
 Laukuva 79, 116
 Laurinaitis Saulius, Kun. 338
 Lavaud Benoît, O. P. 252-253
 Lavrušovo vienuolynas 58
 Lawrence, Mass. 108, 245, 260
 Lazdijai 148, 173
 Lazdijų parap. 156
 Łęczycza 102 ; žr. Lęšica
 Leimonas J., Dr. 342
 Leimonas R. 244
 Leipalingio bažn. 155
 Leipalingio parap. 156, 168
 Leipalingis 168-169
 Leipcigas 42, 45, 89, 110-111, 113,
 145
 Leita 63 ; žr. Alytus

Leite (Nemuno vidurupis) 63 ; žr.
 Lieta
 Leitės prieupis 63
 Lelevelis J. 82
 Lemoyne J., S. D. B. 235
 Lengevičius Jurgis, Kun. 155
 Lengvenis 64, 71
 Leninas 313
 Leningradas 111
 Lenkija 59, 74-75, 77, 82, 94, 96,
 101-102, 105, 109, 113, 119-120,
 122, 142, 145, 172. 204, 279, 312,
 334 ; žr. Didžioji Lenkija
 Lenkų Karalystė 127 ; žr. Len-
 kija ; Didžioji Lenkija
 Lennwarden 89 ; žr. Lielvardė
 Leonas XIII, Pop. 181, 193, 204,
 258, 318
 Leonas Petras 315
 Leontjevaitė 134
 Leontovič F. I. 147
 Le Rainey (S. et O.) 270
Les Éditions Claires 270
 Lesis, Traidenio brolis 101
 Lessingas E. 291
 Lęšica 102 ; žr. Łęczycza
 Leškas Juodasis 105
 Lethoviensis dioecesis 74 ; žr. Lie-
 tuvos vyskupija
 Lettowia, Lettowie, Lettowen 63,
 78, 89 ; žr. Lietuva
 Levas, Danieliaus sūnus 100-102,
 106
 « Lex Tumeniensis » 314
 Libanas 188
 Liegnitz 82
 Lielvardė 88-89
 Liēnart, Kard. 181-182
 Lieta (Nemuno vidurupis) 63 ; žr.
 Leite
 Lietuva 53-84, 86-103, 105-116,
 118-120, 122, 124-126, 128-130,
 132, 135-137, 139-140, 142-143,
 145-146, 148-149, 151, 154, 156-
 158, 162-167, 169-174, 204, 225-
 226, 232-233, 235-239, 242, 244,
 248, 261, 267-270, 275-277, 280,
 283-285, 289-291, 293, 295-301,
 304-305, 307-311, 313-315, 317-
 321, 324-325, 327-334, 337, 339-
 342
Lietuvis 239

- Lietuviškos Knygos Klubas 231-232, 240, 246
- Lietuvių Tautinės Sielovados Tarnyba 232
- Lietuvos Aidas* 110, 113
- Lietuvos Bažnytinė provincija 298, 307
- Lietuvos Eucharistinis Kongresas 291
- Lietuvos Gynimo Komitetas 275
- Lietuvos Katalikų Laiškas Šventajam Tėvui 270
- Lietuvos Konstitucija 316
- Lietuvos Metraštis 62, 82-83, 112 ; žr. Lietuvos Metrika
- Lietuvos Metrika 147-148 ; žr. Lietuvos Metraštis
- Lietuvos Mokykla* 138, 281-282
- Lietuvos Mokslo Akademija 129, 328
- Lietuvos paaukojimas Švenč. Jėzaus Širdžiai 304
- Lietuvos Praeitis* 105
- Lietuvos Universitetas 277; žr. Vytauto Didžiojo Universitetas
- Lietuvos Vyžiai 277
- Lietuvos vyskupija 93-94 ; žr. Lethoviensis diocesis
- Lietuvos Žinynas* 310
- Lietuvių Bibliografinė Tarnyba 226
- Lietuvių Būrelis (Žemaičių Kunigų Seminarijoje) 296
- Lietuvių Dienos* 77, 247, 251, 259, 269
- Lietuvių Draugija Nuo Karo Nukentėjusiems Šelpti 312
- Lietuvių Fronto Bičiuliai 175
- Lietuvių Institutas 337
- Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija 111, 233' 282, 287, 290-291, 297, 309, 326, 329-342
- L. K. M. Akademijos Įstatai 331, 334, 341
- L. K. M. Akademijos Istorijos Mokslų Sekcija 333-334
- L. K. M. Akademijos Lietuvių Institutas Romoje 337-338
- L. K. M. Akademijos Metraštis 331-332, 339
- L. K. M. Akademijos Reorganizacinė Komisija 332
- L. K. M. Akademijos Narių Moksliniai Suvažiavimai 287
- L. K. M. Akademijos IV Suvažiavimas 331
- V Suvažiavimas 332-333, 335, 338, 340
- VI Suvažiavimas 336
- L. K. M. Akademijos *Suvažiavimo Darbai* III t. 288
- IV t. 331-332
- V t. 335, 338-339
- L. K. M. Akademijos Židiniai 330-332, 335-336, 340-341
- Chicagos Židiny 331, 338, 340-341
- Daytono Židiny 337
- Detroito Židiny 337
- Montrealio Židiny 337
- Naujosios Anglijos (Bostono) Židiny 336-337, 341
- New Yorko židiny 336, 341
- Toronto Židiny 337
- Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija 230-231, 233-234, 238, 244-245, 269
- Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa 339
- Lietuvių Katalikų Tremtinių Bažnytinės Muzikos Komisija 249
- Lietuvių Katalikų Universitetas 326, 329
- Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija 313
- Lietuvių Kunigų Sąjunga 242 ; žr. Kunigų Vienybė
- Lietuvių Meno ir Literatūros Draugija (Vilniuje) 327-328
- Lietuvių Mokslo Draugija 138-139, 328
- Lietuvių Romos Katalikų Chorų *Dainos* Draugija 251
- Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimas 277
- Lietuvių Sąjunga (Vienoje) 321-322
- Lietuvių Sąjunga (Vokietijoje) 239
- Lietuvių Seimas Petrapily 313
- Lietuvių Skautų Sąjunga 281
- Lietuvių Sodyba (Anglijoje) 265
- Lietuvių Tauta* 110, 328
- Lietuvių Žinios* 251, 268
- Lietuvių Žodis* 238, 256
- Lincoln 41

- Linka, Prūsų vadas 88
 Linkus Anicetas, Kun. 244
 Linkuvėlė 305
 Linkuvos gimnazija 290
 Linz 322
 Lipčiūtė 263 ; žr. Augienė
 Lippincott 44
 Lisabona (Lisbda) 253
 Liškiava 78
 Litauen 65 ; žr. Lietuva
 Lickerskis Vladas, Dr. 340
Lithuanian Situation 266
 Little Brown 39
 Littowen 70 ; žr. Lietuva
 Lituania 93 ; žr. Lietuva
Lituanorum Gente 298
Lituanus 93, 111, 240, 244, 267
 Litva, Litwa 60, 63, 65, 93 ; žr. Lietuva
 Litvarniškės km. 167
 Liubavski M. 112
 Liubekas 66, 89
 Liublinas 102, 105
 Liublino unija 120
 Liudmila 102
 Liudvinavas 170
 Liūdžius J. 230, 234, 261, 265
 Liugaila 99 ; žr. Luhailo
 Liuima Antanas, Kun. prof. dr.,
 S. J. 1-38, 252-255, 268, 329-330,
 332-333, 335-336, 338, 341, 343-373
 Liuksemburgas 189
 Liumbkis, Kun. 99 ; žr. Lumbej
 Liurdas (Ourdes) 331
 Liuvėnas 327 ; žr. Louvain
 Livonija 54, 56, 58-61, 64, 66-70,
 73-75, 78, 81, 84, 88, 90, 92, 94-
 95, 99-100, 103-104, 109-110, 114-
 116, 148, 168, 174, 340
 Livonijos kryžiuočiai 102
Livonijos kronika 62, 64, 84, 89,
 91-92, 95, 99, 106, 115
 Livonijos ordinas 54, 57, 59, 71-
 73, 75-77, 79-82, 85-87, 89, 91,
 94-97, 99-100, 102-103, 106-107,
 112, 115-116 ; žr. Kalavijuočiai
 Lyginas 137
 Lyon 73
 Lockhart A. 217, 223
 Lodzė 105, 112
 Lomža 134-135
 Lomžos departamentas 120
 Londonas 44, 59, 113, 232-233,
 246, 259, 264-265, 333
 Londono lietuvių bažnyčia 259
 Lonergan Bernard J. F. 41
 Los Angeles, Calif. 259, 312
L'Osservatore Romano 200, 202, 213
 Lotavės kraštas 59
 Lotavės upė 59
 Lotyniškoji Amerika 192
 Louvain 253-255, 266 ; žr. Liuve-
 nas
 Lowmianski H. 55-57, 63, 109,
 112
 Lozorius 1
 Luckus J., Kun. 165-166
 Luhailo 99 ; žr. Liugaila
Luko evangelija 1, 3-9, 21-23, 29,
 31, 34, 181, 233
 Lumbej 99 ; žr. Liumbkis
 Luttenberg, Otto von 103
Lux leidykla 194, 228-229, 241,
 245, 258, 303
Lux Christi 229-230, 232-233, 235-
 240, 242-244, 246-248, 250, 252-
 253, 256-260, 262-266, 268
 Lūža J. 243
 Lvovas 55, 111-114
 Maceina Antanas, Prof. dr. 232,
 237, 256, 291, 329, 333
 Maculevyčia, Kun. 56 ; žr. Mairo-
 nis-Mačiulis
 Mačernis Juozas, Dr. 237
 Mačiulionis Juozapas, M. I. C. 239
 Madridas 37, 252-254
 Magdeburgija 157
 Magdeburgo teisės 158, 163, 173
 Mailovės parap. 155-156
 Mainz 37
 Maironis-Mačiulis Jonas 57, 249,
 281
Makabiejų knyga 228
 Maknys Jonas, Kun. dr. 236
 Maldeikis Petras 263, 266, 331,
 335, 338, 340
 Maldos Apaštalavimas 264
 Maldos ir Vyrų Apaštalavimas 264
 Maleczynski K. 63, 79, 107, 112
 Malinų 246
 Mandagus 57 ; žr. Mindaugas
 Manelis Vitas, Prof. dr. 342
 Manhart W. 91

- Manockis 168
Manresa, Revista de investigación e información ascetica y mistica 253
 Mantas Herkus 88, 104; žr. Herkus
 Mantvydas Pr., Dr. 291
 Manz 244, 264
 Marburgas 110
 Margarita, Šv. 87
 Margis Mikita 150
 Marianopolis 234
 Marija, Dievo Motina 1, 3, 30, 107, 150, 152, 231-234, 242-245, 248, 250, 252, 264-265, 331
 Marijapolė 114, 120-122, 129-130, 133-140, 142-143, 170, 173-174, 288
 Mariampolės apskr. 277
 Marijapolės gimnazija 122, 127, 132-134, 137-138, 163, 277
 Marijonai 227, 230-231, 234, 240-241, 246, 255, 261-262, 269, 278
 Marijonų vienuolynas 134, 277
 Marijos Mėlynoji Armija 265
 Marijos Nekalčiausioji Širdis 107, 242, 244-245, 249, 255
 Marijos Nekalto Prasidėjimo riterių ordinas 68, 334; žr. Vokiečių ordinas
 Marijošius V., Prof. 337
 Marinkos km. 162, 167
 Maritain Jacques 257
 Markaitis Bruno, Kun. S. J. 240, 250, 268
 Martin, R. P. 255
 Martynas, Kun. 149
 Maseke 106; žr. Mažeika
 Maskva 55-56, 60, 111, 113, 119, 133, 135, 148, 151, 168, 174, 188, 309
 Maskvos universitetas 309
 Maslow Abraham, Prof. 41
Mater et Magistra, encikl. 179
Mato evang. 2-8, 13, 17, 20-23, 29, 31-32
 Matukas Matas 238
 Matulaitis Jurgis, Vysk. 246, 327; žr. Matulevičius Jurgis, Arkiv.
 Matulaitis Kazimieras Aloyzas, Kun. dr., M. I. C. 55, 83, 112, 234, 245, 247, 257, 259, 262, 264
 Matulevičius Jurgis, Arkiv. 247, 261-262, 297-298; žr. Matulaitis Jurgis, Vysk.
 Matulionis J. 245
 Matulis Steponas, Kun. dr., M.I.C. 232-233, 236, 248, 265, 329, 333
 Matusas Jonas, Kun. dr. 146, 259
 Maucière Jean 270
 Mauricijus, Šv. 69
 Mazzotta Douglas 219
 Mažeika 106; žr. Maseke
 Mažeikiai 81
 Mažiulis A. 341
 Mažoji Azija 284
 Mažoji Lenkija 105
 Mažoji Lietuva 136
 Mažutis K. 230, 248
 McKay David 45, 47
 Mead M. 221, 223
 Meinhardas, Vysk. 66
 Meyer Leo 109
 Meka 135
 Melbourne 248
 Melgužės dv. 290
 Melno taika 70, 118, 142, 145
 Memel 113; žr. Klaipėda
 Memmingen 249, 251, 338
 Mendog 56, 61; žr. Mindaugas
 Mendoga 63, 113; žr. Mindaugas
 Mendolph 56; žr. Mindaugas
 Menendez Josepha 257
 Mentor Books 47
 Mercedes M., Sesuo 230
 Mergalaukio dv. 167
 Mergalaukio km. 167
 Merkevičius Vincentas, Kun. 155
 Merkinė 147
 Merkys 56, 63, 115
 Mersch Emil, S. J. 37
 Mesijas 1-2; žr. Jėzus, Kristus
Messenger du Coeur de Jésus 253
 Meškauskas Vytautas 225
 Meto ALF H. C. 223
 Metelicos km. 167
 Metelių dv. 147-148, 150, 153
 Metelių ež. 169
 Metelių parap. 152-153, 155-156
 Metožnė 103
 Mėguva 81
 Michigano Mokslo Akademija 217

- Midali Mario, S. D. B. 37
 Miejdieinu 91
 Mierzynski A. 91
 Mieško 92
 Migne 13, 18, 28, 32
 Mikalojus, Vysk. 70
 Mikalojus, Caras 127
 Mikalojus 99; žr. Suxe
 Mikkola 136
 Miknevičius Jonas 165-166
 Mikulskis A. 251
 Milanas 73
 Milašius O. V. 340
 Milčius A. 315
 Milgerin 64
 Miliauskas Juozas, Polio. virš. 129
 Miliauskas, M. I. C. 129
 Milukas Antanas, Kun. 141, 157, 159, 162
 Milwaukee, Wise. 269
 Mindagas 56; žr. Mindaugas
 Mindaugas 53-116, 249, 267
 Mindoph 56; žr. Mindaugas
 Mindota 57, 92, 116; žr. Mindaugas
 Mindowe 57, 114; žr. Mindaugas
 Minija 81
 Minskas 60, 112
 Mintauja 103; žr. Jelgava
 Miroslavas (Slabada) 162
 Misevičius Liudas, Kun. 155
 Mistinis Kristaus Kūnas 1-38
 Miškauskas Mykolas, Kun. 155
 Miškauskas T. 168
 Miternovskis Juozapas 157
 Mituva 84
 Mykolaitis 112
 Mykolaitis-Putinas Vincas 291
 Mykolaitytė M. 249
Mystici Corporis Christi, Encikl. 16, 30-32
 Mockonių km. 169
 Mockus K. 260
 Mohilevo vyskupija 124, 126
 Mohilna 83
 Mokslinių Studijų Klubas Chicagoje 331
 Montcheuil Yves de, S. J. 191, 194
 Montrealio Židinys 337; žr. L. K. M. Akademijos Montrealio Židinys
 Moore Thomas V. 44
Morkaus evang. 2-8, 13, 17, 22-23, 29
 Morkelis Morkus, Kun. doc. 281
 Morta, Mindaugo žmona 72, 90, 95, 108
Moskovskyje Viedomosti 133-134
 Mošė 304; žr. Možė
Moteris 239, 244-245
Motery Dirva 231, 269
 Motz Karl 256
 Možė 2, 228, 288, 302
 Mozūrai (kraštas) 102; žr. Mozūrija
 Mozūrija 61, 68, 75, 91, 102
 Možaiskas 60
 Msta upė 59
 Münchenas 69, 111, 263
 Münster 111
 Muraitis M. 247
 Muravjovas 168
Mūsų Lietuva 245, 247
Mūsų Pastogė 236
Mūsų Žinynas 81, 114
 Musumeci Ottavio, Kan. dr. 230
Muzikos Žinios 228, 248-251
 Nadler J., Prof. 290
 Nadruva 79, 105
 Nalšėnai 62, 64-65, 67, 70-72, 83, 95, 98-99, 113
 Nalšia 100
 Nameikis 110
 Nameisė 104
 Napoleonas 120, 151, 173
 Napoleono kodeksas 120, 142
 Narbutas Titas, Kun. dr. 240-241, 262, 270, 276, 337
 Narevas 105
 Narkeliūnaitė S. 256
 Naruševičius 124
 Nasonov A. 69
 Našliūnas J. 316-317, 320
 Natanaelis 2
 National Committee for a free Europe 270
 Nauburas M. E. 87
 Naugardas 61, 70, 90; žr. Didysis Naugardas
 Naugardėlis 58; žr. Naugardukas
 Naugardukas 57, 65, 78-79, 96, 102, 106, 115, 146

- Naujasis Gyvenimas* 236
Naujasis Įstatymas 318
Naujasis Testamentas 37, 284-285, 298, 301-303 ; žr. Naujoji Sandora
Naujienos 230, 234, 261-262, 265
Naujoji Romuva 291
Naujoji Sandora 23 ; žr. Naujasis Testamentas
*Naujosios Anglijos Židiny*s 336, 340-341 ; žr. L. K. M. Akademijos
*Naujosios Anglijos Židiny*s
Naumiestis 129
Navickai-Padolskiai 283
Navickas Jonas, Kun. 283
Navickas Juozas L., Prof. dr. 39-52, 336, 341
Navickas St. 250
Nazaretas 2, 4, 246
N. C. W. C. 239
Neapolis 113
Nebraskos univ. 41
Nehemijo knyga 228, 302
Nekalčiausiai Marijos Širdžiai Lietuvos paaukojimas 299
Nekalto Prasidėjimo Seserys 108, 228, 233, 242-245, 252. 258-260, 262, 264
Nekrošius Petras 232
Nemunaičių km. 146-148
Nemunaitis 168
Nemunas 56, 63, 65, 73-74, 76, 81, 83-84, 98, 106, 113, 115, 119, 135, 145, 168, 170, 172, 320
Nemunas, Lietuvių knygynas 270
Neringa 81
Neris 56, 67, 76, 78, 101, 115
Neronas 101
Neuenburgas 7 6
Neumanaitė Teresė 230
Nevskis Aleksandras 70 ; žr. Aleksandras Nevietis
New Yorkas 39-41, 45, 47, 170, 221, 223, 236, 249, 258-259, 270, 336, 338
*New Yorko Židiny*s 336, 340-341 ; žr. L. K. M. Akademijos New Yorko Židiny
Newton, Mass. 50
Nicolakaki Vassia 251 ; žr. Kiaulėnienė Vassia
Nicolas Jean, A. A. 175-177, 194
Nidos spaustuvė ir leidykla 232-233, 246, 264-265
Niederhuber J. 37
Niemeyer Max 45
Niemi 136
Nonadevi 91
Nordlingen 229, 258
Norkus (iš Liubavo) 129
Norkus (iš Punsko) 129
Norvegija 85
Nothomb M. 37
Nouvelle Revue Theologique 253
Novara 255
Oastprieisterhuelfe 191
Obelija 167, 174
Obelytės upelis 145
Oberamergau 291
O'Brien Henry, Vysk. 242
Obszyskis Mykolas, Kan. 155; žr. Orzynskis
OCHMANSKI J. 112
Ochotkos km. 167
Odminių gatvė Vilniuje 328
Oeselio sala 103 ; žr. Saaremos sala
Okos upė 60
Olandija 189
Oleka K., Dr. 313
Olita, O-lita 63 ; žr. Alytus
Olphe-Gagliard Michel, S. J. 252
Olten 271
Omaha, Nebr. 259
Oniškio dv. 147
Ons Geestelijk Erf 252, 254
Opizo, Pop. legatas 74, 79, 116
Ordinas vokiečių 55, 58 ; žr. Kryžiuočiai
Orelis 60
Orgelbrandas 124
Orzynskis Mykolas, Kan. 156; žr. Obszyskis
Oskar Piast 40
Osmolskis P. 238
Ostampo km. 167
O'Sullivan Paul 231
Oswald J. 236, 238, 263
Otokaras II 80, 84, 92, 113, 116 ; ŽT. PRZEMYSŁAS II
Otrębski J. 63
Oželiškių km. 149-150; žr. Ulyškiai

- Pabaltijys 75, 83-84, 88, 92, 95,
 114, 327
 Pabėgėlių Komitetas (Tatjanos) 309
 Pabrėža Jurgis Ambroziejus,
 O. F. M. 333
 Pacas 146
Pacem in Terris, Encikl. 179, 208
 Padauguvys 59, 66, 74
 Paderbom 109
 Padolskis Pranas, Dr. 243
 Padolskis Vincentas, Vysk. dr.
 231, 245, 265-266, 283-289, 299-
 300, 329-332, 342
 Padusio dv. 167
 Pajevonys 121, 285
 Pajewski 134
 Pakalniškis Jonas, Kun. 239
 Pakarklis P. 113
 Pakštas Kazys, Prof. dr. 290, 292,
 329, 342
 Palanga 81
 Palermo 73
 Palestina 1, 25, 66, 68, 284, 288,
 296
 Palitijlionis Mečislovas, Vysk. 296
 Paltarokas Kazimieras, Vysk.
 229, 238-239, 275
 Panamerikoniškoji Unija 208
 Panemunė 168
 Paneriai 63
Panevėžio Balsas 276
Panevėžio batalijonas 275
Panevėžio Garsas 276
Panevėžio katedra 276
Panevėžys 113, 275-276, 295
 Pape ekių km. 121
 Papiuskas Juozas Antanas, Kun.
 155
 Paprūsė 118
 Paryžius 175, 178, 181, 190-192,
 194, 226, 253-255, 329
 Parnus 73
 Parodos g. Kaune 319
 Pasaulinis karas I 117, 158, 161,
 163, 165, 169, 173, 327 ; žr. Didy-
 sis karas
 Pasaulinis karas II 614, 170, 174
 Pasaulio Lietuvių Bendruomenės
 Italijos Krašto Informacijos 270
 Pasaulio Lietuvių Katalikių Organi-
 zacijų Sąjunga 266
 Pasiauriškės dvaras 167
 Pasimnių km. 163
 Pasimnyčio dv. 167
 Pasionistai 271
 Pasvalio bažnyčia 295
 Paszkiewicz H. 55-56, 59, 61-62,
 65-67, 82, 87, 91, 100-102, 107,
 109, 113, 115
 Pašiaušė 333
 Pašuto V. T. 54, 63-64, 66, 69,
 72-74, 83-84, 90, 111, 113
Pašvaistė 249
 Paulauskas Vaclovas, Kun. 262
 Pauliukonytė-Kriaučiūnienė
 Magdalena 121
 Paulius, Šv. apašt. 13-14, 22-23,
 229, 302
 Pavasarininkų kongresai 275, 278
Pavasario Sąjunga 277
 Pavilionio km. 167
 Pažėraitė K. 243
 Pecci Gioacchino 258 ; žr. Leo-
 nas XIII, Pop.
 Pečioros upė 294
 Pelka, arkiv. 75
 Penikas D. 256
 Penkauskas Pranas, Kan. 318,
 321-324
 Pennsylvanijos universit. 243
 Perlbach M. 72, 99
 Perrin Jacques 181
 Peršiakės upelis 145
 Petkevičius Matas, Kun. 155
 Petraitis J., Kun. Dr. 329, 338
 Petraitis Juozas, M. I. C. 231
 Petraitis Pranas, Kun. prof. 235
 Petraitis Teofilius 250
 Petrapilio Dvasinė Akademija 124-
 126, 142, 281, 296
 Petrapilio universit. 311
 Petrapilis 114, 134, 137, 296, 312-
 313
 Petras, Šv. apašt. 2, 4, 7, 12-13,
 15-16, 20, 26-27, 75 ; žr. Simonas,
 Jono sūnus
 Petrauskas 121
 Petrėnas Jonas, Kun. 236, 240,
 252, 259
 Petrikas S., Kun. 129
 Petrikonis Ignas (Skupskelio sla-
 pyvardis) 292 ; žr. Skrupskelis
 Ignas, Dr.
Petro pirmasis laiškas 34

- Petruitis J. 169-170
 Philadelphia, Pa. 44, 157, 188
 Philips G. 253-254
 Piastai 102
Pier Lombardus, *Rivista di Teologia*,
 Filosofia e varia Cultura 255
 Pietarių km. 163
 Pietkovičius Martynas 146
 Pietų Amerika 186, 188
 Pietų Vietnam 188
 Pietų Vokietija 321
 Pijus X, Šv. pop. 204, 236, 263,
 302, 318
 Pijus XI, Pop. 179, 184, 191-193,
 204, 211, 258, 298, 300, 318
 Pijus XII, Pop. 15-16, 30, 178,
 179-181, 183, 189, 191, 194, 197,
 200-206, 209-211, 213-214, 245,
 250, 258, 270, 299
 Pijus, O. F. M. Cap. 230
 Piktūna Vytautas, Kun. 263
 Pikūnas Justinas, Prof. dr. 333,
 337
 Pilipauskas Jonas 232-233, 268
 Pilypas, Šv. apašt. 2
 Pilotas 2, 9, 21
 Pilsotas 81
 Piskas 59, 98
 Pipinas 96
 Pisanu L. 113
 Pittsburgh, Pa. 266
 Plateliai 85, 118
 Plateris Aleksandras 340
 Plewinski 123
 Plymouth, Pa. 57
 Plockas 61, 102
 Plokščiai 135-136
 Pocieha Wl. 147
 Pocius A. 249
 Polockas 59-60, 66, 71, 82, 98-99,
 110-112, 146
 Polos upė 59
 Poniatowskis Stanislovas Augus-
 tas 122, 163, 137
 Ponkiškių km. 163, 167, 170
 Pontificia Università Gregoriana 112,
 252-253, 255, 257, 283 ; žr. Po-
 piežiškasis Grigaliaus universite-
 tas
 Popiežiškasis Grigaliaus universite-
 tas 332 ; žr. Pontificia Università
 Gregoriana, Gregorianos univ.
 Popiežiškoji Seminarija Vilniuje 334
 Portugalija 253
Postilė (Daukšos) 125
 Pošnelės miškas 167
 Povilonis J. 237
 Poznanė 113, 147
 Pradi 268
Praeitis 80, 113
 Praga 94
 Pranciškonai 93-94, 111, 113, 227,
 233, 235-237, 241, 243-244, 257,
 260, 263, 267-268, 270
 Pranciškus Asyžietis, Šv. 237
 Prancūzija 175, 178, 187-188, 191,
 226, 252-255, 270, 283
 Prelamciškės km. 167
 Prentice-Hall 50
 Prieglius 81
 Prienai 120, 173
 Prienų gimnazija 163
 Prienų miškas 168
 Pripetis 59
 Prisikėlimo parapija Toronte 260
 Prygos dv. 167
 Prygos km. 167
 Prochaska A. 74, 107, 113
 Procuta G. 245
 Protasevičius Valerijonas, Vysk.
 334
 Prunskis Juozas, Kun. dr. 230,
 232, 247, 263, 268, 294
 Prūsai (kraštas) 59, 62, 67-68, 70,
 76, 80-81, 83-84, 88, 94-95, 101,
 113, 118-120, 148, 157, 162, 164-
 165 ; žr. Prūsija
 Prūsas Z., Dr. 337
 Prūsija 69, 111, 116, 119-120, 142,
 145, 173 ; žr. Prūsai
 Prūsų kryžiuočiai 101 ; žr. Kry-
 žiuočiai
 Prūsų ordinas 71-72, 81, 83, 86 ;
 žr. Kryžiuočiai
 Przemislai II 80, 113 ; žr. Oto-
 KARAS II
Psalmės 27, 31, 228, 303
 Psalmistas (Dovydas) 289
 Pskovas 69, 98-99, 312
 Ptašnik J. 109
 Puišys 124
 Pulauskas M., M. I. C. 231, 255
 Pumpėnų parap. 295
 Punia 119, 146-147

- Punktų Sakymų* 136
 Punnow 145; žr. Punia
 Punsko parap. 156
 Pustet Friedrich 238
 Putnam, Conn. 108, 228, 232-235,
 239-240, 242-245, 247-248, 252,
 256-258, 260, 262-264, 268, 326,
 336, 341
 Puzyna J. 82, 107, 113

Quadragesimo Anno, Encikl. 179,
 183, 192-193

 Rabikauskas Paulius, Kun. prof.
 dr., S.J. 333-337
 Račkauciškės dv. 168
 Radušis Antanas 124, 129
 Radvilaitė Barbora 147
 Radvilas Jurgis, Kard. 333
 Radvilas Jurgis, Gardino seniūnas
 146
 Radvilienė Magdalena, Kunigaik-
 štienė 334
 Ragažinskas Paulius, Dr. 230
 Rahner Hugo, S. J. 255
 Ramanauskas Antanas 338
 Ramūnas Antanas, Prof. dr. 256
 Raseiniai 79, 116
 Raseinių apskr. 275
 Rasų kapinės 327
 Rassburg Ernest von 103
 Raškus 150
 Raudenio valse. 140
 Raudonės pilis 135
 Raudonoji Gvardija 313
 Raulinaitis P. Y. 77
 Raulinaitis Z. 87, 113
 Razminas Klemensas, Msgr. 228-
 229, 232, 243, 262, 337-338
 Regensburg 37, 238, 285
 Reinyš Mečislovas, Arkiv. 235,
 250, 284, 301, 326
 Rėklaitis Paulius, Dr. 269
 Rėklaitis Kazimieras, Kun. dr.,
 M. I. C. 261, 278, 329
 Renata Cecilija 148
 Reorganizacinė Lietuvių Katalikų
 Mokslo Akademijos Komisija 330
 Replen 56, 87; žr. Rupeikis
Rerum Novarum, Encikl. 179, 193,
 202
Revista de Espiritualidad 252, 254

Revista Espanol de Teologia 37, 254
Revue Apologétique 38
Revue d'Ascétique et de Mystique
 252, 254
Revue des Études Augustiniennes
 253-255
Revue des Sciences Philosophiques et
 Théologiques 253-255
Revue d'Histoire Ecclésiastique 253-
 254
Revue Thomiste 37
 Rhode G. 102, 113
 Riazanė 60
 Richaud, Kard. 182
 Riečių koplyčia 156
 Riečių parapija 157
 Ried 246
 Rimienė 249
 Rimini 68
 Rimkūnas Petras 321
 Rimkūnų km. 295
 Rimovidavičių dv. 147
 Rimšelis Viktoras, Kun. dr.,
 M. I. C. 230, 239, 341
 Rimvydas 146
 Ringaudas, Mindaugo tėvas 56,
 62, 83, 115
 Ryngold 62; žr. Ringaudas
 Ringvilt 62; žr. Ringaudas
 Rinkolė 62; žr. Ringaudas
 Rinkūnas A. 266
 Rinna J. 37
 Rio de Janeiro 266
 Riurikaičiai 99
 Ryga 55, 66-67, 69-76, 80-81, 85-
 88, 91, 99-100, 103-104, 110, 116,
 129
Rytas 276
 Rytų Afrika 282
 Rytų Bažnyčia 191
 Rytų Europa 111
 Robillard J. A., O. P. 253
 Roemeris, Prof. 314
 Roizijus Petras 334
 Rokiškio apskr. 311
 Rokitai 334
 Roma 36-38, 54, 67-68, 73-76, 78,
 88, 92-93, 101, 109-110, 112-114,
 116, 141, 185, 187, 190, 192, 198-
 199, 228-230, 233, 235, 239, 242,
 246, 248, 252-254, 256, 258, 261-
 262, 265-270, 278, 280, 283, 285,

- 287, 289, 295, 297, 299-300, 303,
308, 327, 329-334, 337-338, 342
- Romanaičiai 70, 82, 98, 100-102,
106
- Romanas Romanaitis 73, 95
- Romanovienė 62
- Romėnams* 15, 23, 27, 35
- Romos imperija 23
- Roosevelt 186
- Rotundas Augustinas 334
- Rousseau Jean Jacques 203
- Rozickas Juozas 157
- Rudaminas parap. 156
- Rudėnai 168
- Rudis Antanas, Inž. 333, 335
- Rūdninkai 63
- Rugis Juozas 77, 340-341
- Ruklys 56, 80, 95
- Rūkštelė A. 247
- Rumbonių parap. 157
- Rumšiškės 119
- Rupeikis 56, 80, 95
- Rupp J., Msgr. 192
- Rusch P., Vysk. 300
- Rūsčia 61 ; žr. Rusija
- Rusija 59, 61, 74, 91, 111, 113,
117, 120, 122, 130, 135, 138-139,
142-143, 151, 155, 164, 169, 172,
174-175, 250, 285, 309, 312
- Rusios žemės 65
- Rusnė 63
- Rusų imperija 127
- Rūtos* knyga 228, 302
- Ružaniec-Ružancovas Aleksan-
dras 225-271
- Saaremos sala 103 ; žr. Oeselio sala
- Sabaliauskas Adolfas, Kan. 244-
245
- Sabaliauskas Antanas, Kun.,
S. D. B. 235, 248, 252, 257
- Sabas Antanas, Kun. 234, 258
- Sakalauskas-Vanagėlis Ksaveras
130, 161-162, 173
- Sakevičius Jonas, Kun. dr., M.I.C.
280, 329
- Saksonija 76
- Salesianum*, Periodicum trimestre
Theologiae, Juris Canonici, Phi-
losophiae, Paedagogiae 252
- Saleziečiai 235, 243, 246, 252, 257,
259, 261, 264
- Saleziečių spaustuvė 232, 234, 237,
239, 248
- Salys Antanas, Prof. dr. 77, 79,
81, 97, 113, 243, 246, 333
- Salomėja, Danieliaus žmona 79
- Salza Hermann von 68, 111
- Samajauskas K. 141
- Samarija 7, 20-21
- Sambija 84
- Samenike ež. 145-146
- Samogitia 115-116 ; žr. Žemaičiai,
Žemaitija
- Samuelio* knyga 228, 302
- Sandenas 136
- San Miguel, Argentinos miestas 252
- Santaikos parap. 157
- Santiago de Chile 263
- Sapiega Povilas 153
- Sapiegos 148
- Sapienza*, Revista di Teologia e di
Filosofia 254
- Sasnauskas Česlovas 250
- Sassari 37
- Saulė-Šiauliai 59, 69, 111
- Saulės* gimnazija Utenoje 275
- Saulės kautynės 61, 70, 82
- Sauras E. 37
- Schiekopas 134
- Schmidt 260
- Schmuck R. 221-223
- Schnürer G., Prof. 54
- Schongau 256
- SCHRIJVERS Joseph, C. SS. R. 264
- Schumacher Br. 69-70, 90
- Schwabenverlag 228, 241, 256
- Schwartz Ph. 89, 113
- Schwarzbauer E. 37
- Schweiz 114 ; žr. Šveicarija
- Scranton, Pa. 243
- Scriba A. 268
- Sėdzivojus 105
- Segovia A. 255
- Seimas 314-315
- Seiminiškių dv. 167
- Seiminiškių km. 146, 167
- Seinai 157, 168, 170, 172, 297
- Seinų Kunigų Seminarija 124-125,
133, 142, 277
- Seinų parap. 156
- Seinų vyskupija 120, 125-126, 148,
150, 154, 159, 172
- Seirijai 168-169

- Seirijų miškai 169
 Seirijų parap. 156
 Sekminės 23
 Selonia 79 ; žr. Sėla
 Sėla 79
 Semba 84, 95, 106
 Sembritzki J. 81, 113
 Senasis Testamentas 9, 288, 302-303
 Senkus Kazimieras, Kuri. 241, 245, 250
 Sennas Alfredas, Prof. dr. 337
Senovė 101
 Seraphim A. 57
 Serno-Solovjovič 133
Sertum Laetitia, Encikl. 202
 Shieds, Dr. 279
 Sibiras 244, 275-276
 SICKINGER KONRAD 37
 Silezija 82
 Simanavičius Kazimieras, Kun. 239
 Simeonas 1
 Simnas 145-174
 Simno ež. 146
 Simonas 2, 5, 12 ; žr. Petras, Šv.
 Simonas, Kristaus giminaitis 3
 Simonas, žynys 16
 Sinkevičius Jurgis 165
 Siracuse 231
Sirako knyga 229
 Syrakūzai 230
 Sirija 101
 Sirputis, Traidenio brolis 101, 105
 SIRTAUTAITĖ-ŠALKAUSKIENĖ VANDA 309
 Sirvydo žodynas 136
 Skalva 79
 Skardžius Pranas, Prof. dr. 243
 Skarga Petras, S. J. 122, 334
 Skilandžiūnas Viktoras 266
 Skirmunt K. 113
 Skirmuntaitė K. 56
 Skitarkevtčius Jonas 162
 Skiturių km. 167
 Skomandas 106 ; žr. Skomantas
 Skomantas 105
 Skopas Ganus 147
 Skovagalių km. 159, 162, 165, 167, 173
 Skrupskelis Ignas, Dr. 290-294
 Skrupskelis Kęstutis 294
 Skrupskelytė Enata 294
 Skrupskelytė Viktorija 294
 Skuodas 86-87
 Skurdas 106
 Skurdo 106 ; žr. Skurdas
 Skvireckaitė Marijona 295
 Skvireckas Juozapas, Arkiv. 225, 228-229, 245, 249, 288, 295-308, 342
 Skvireckas Vincentas 295
 Skvireckienė-Krasauskaitė Elzbieta 295
 Slabada 162 ; žr. Miroslavas
 Slanimas 65, 102, 106
 Slavėnas Jonas 165
 Sledzevskis Petras, Kun. 155
 Smetona Antanas 315
 Smilga Zigmas, Dr. 340
 Smilgiai 295
 Smolenskas 59-60, 66, 101, 155-156, 297, 313
 Snarskis Augustinas, Kun. 155
 Societas Jesu 12 ; žr. Jėzuitai
 Sofija 102 ; žr. Gaudemunda, Gaudimantė
 Solovjovas Vladimiras 132, 332
 Solovjovičius 134 ; žr. Serno-Solovjovičius
Soter 91, 279-282
 Soule 69 ; žr. Saulė
 Sovietų Rusija 321
 Sovietų Sąjunga 175, 182, 184, 186, 284
 Spanneda G. 37
 Spernelės (Spemiankos) upelis 167 ; žr. Kojos upelis
 Spernios dv. 167
 Spernios km. 163
 Spernios upelis 151, 153
Spes 194
 Spycin 60
 Sprudeeka 64, 111
 Spurgis Albinas, M. I. C. 263
 Sruoga Balys 249
 Sruogienė V. 56 ; žr. Daugirdaitė-Sruogienė V.
 S. S. S. R. 55, 111, 113
 Staciškės miškas 169
 Stakauskas J., Kun. dr. 54, 57, 66, 76, 79-80, 83, 91, 113, 115
 Stakelė S. 56
 Stalinas 186, 270

- Standford, Calif. 60
 Staniškis V. 133, 135
 Staniukynas Antanas, Kun. dr. 339
 Stanka Y. 320
 Stankevičius J., Kan. 280
 Starkus Zigmas 313
 Staropolė 120
 Statkevičiūtė Stefanija 246
 Stebelskis J. 112
 Stebilių km. 163, 167
 Steigiamasis Seimas 313-316
 Steponaitis A., Kan. 54, 78 83, 91, 107, 113, 115
 Steponas, Vengrų karalius 96
 Steponavičius Jonas 269
 Steponavičius K., Kun. 229
 Stieglitz 279
 Stirland Andrius von 71, 116
 St. Louis, Mo. 182, 233
 Stockbridge, Mass. 246
 Stoughton, Mass. 233
 Strazdas Antanas, Kun. 126
 Streipunkas 157
 Strykovskis M. 55-57, 82, 106
Strykovskio kronika 62, 65-66
 Strolia J. 251
Studia Ignatiana 254
 Studijų Savaitė (Vokietijoje) 175
 Stuttgart 228, 241, 245, 256, 258
 Suarez, Fr. de, S. J. 37
 Sūdavija (Sudavia) 172-173 ; žr. Sūduva
 Sūdovia 117, 142 ; žr. Sūduva
 Sūduva 79-80, 105-106, 117-122, 133, 135-136, 141, 145-147, 151
Sūduvos leidykla 230
 Sūksė Mikalojus 99-100 ; žr. Mikalojus SUXE
 Sulzbach 37
Summa - Verlag 271
 Sungaila J., Dr. 337
 Surviliškis 67
 Sušinskas Alfonsas, Kun. 230, 233, 238, 247
 Suvalkai 133-134
 Suvalkija 124, 129, 136, 139, 141, 145, 170
 Suvalkų kraštas 327 ; žr. Suvalkija
 Suvalkų gubernatorius 160
Suvažiavimo Darbai 111 ; žr. Lie-
 tuvių Kataliką Mokslo Akademi-
 jos *Suvažiavimo Darbai*
 Suxė Mikalojus 72, 99 ; žr. Mika-
 lojus Sūksė
 Suzina 168-169
 Sužiedėlis Simas, Prof. 69, 107, 113, 236, 244, 260, 269, 333, 336
Svečias 245
 Svilkenis, Traidenio brolis 101
 Svisločio upė 60
 Šakiai 119
 Šalčius 250
 Šalkauskienė-Goštautaitė Bar-
 bora 309
 Šalkauskienė-Sirtautaitė Vanda
 309-310
 Šalkauskis Algirdas, Prof. dr. 310
 Šalkauskis Julijonas 309
 Šalkauskis Kazys, Prof. dr. 309-
 310
 Šalkauskis Stasys, Prof. dr. 290,
 309, 327
 Šalpos Fondas 281
 Šaltuonis J. 236
 Šančių parap. 282
 Šapoka Adolfas, Dr. 71, 80, 113-
 114, 157, 334, 342
Šatrijos kolektyvas 291
 Šaulinskas J., Kun. 259
 Šaulių Sąjunga 111, 275
 Šaulys Kazimieras, Prel. 313, 342
 Šemeta 136
 Šerkšnas Antanas 243
 Šeškevičius Vincas, Kun. 152,
 155, 157-158, 161, 163, 165-166,
 173
 Šešplaukis Alfonsas 248 ; žr.
 Tyruolis
 Šeštinės 165
 Šešupė 119, 139, 167
 Šiaučiūnas Jonas J. 251, 260
 Šiauliai 69, 81, 111, 113, 115, 118,
 309
 Šiaulių apskr. 290
 Šiaulių gimnazija 290
 Šiaulių Pavasarininką kongresas 275
 Šiaurės Amerika 188, 284
 Šidlauskas Kazys, Dr. 340
 Šiluva 234, 248, 331, 334
 Šiluvė 234
 Šimkevičius Antanas 165

- Šimkus Stasys 251
 Šimutis L. J. 251
 Šipaila, Kun. 126
 Širvaitis Kazimieras Petras 267
 Šlavantai 169
 Šleicheris 129
 Šležas P. 81, 114
 Šliūpas Jonas, Dr. 57, 129
 Švarnas 56, 58, 73, 80, 98, 100-102, 116
 Švedija 85
 Šveicarija 37, 54, 226, 271, 277, 283
 Švenčiausios Marijos Apreiškimo Lietuvių Romos Katalikų parapija (Kingstone, Pa.) 260
 Švenčiausių Jėzaus ir Marijos Širdžių Kongregacija 255
 Švenčionys 317
Šventadienio Balsas 244
 Šv. Povilas 165; žr. Paulius, Šv
 Šv. Sostas 187, 190, 204, 214, 229, 258, 277-278, 284-285, 289, 297-298, 301, 304-305, 307; žr. Apaštalų Sostas
 Šv. Tėvas 299, 339
 Šv. Alfonso bažnyčia (Baltimorėje) 262
 Šv. Baltramiejaus parapija (Waukegan, Ill.) 259
 Šv. Bonaventūros kolegija 268
 Šv. Juozapo vienuolynas (Regensburg) 285
Šv. Kazimiero Akademijos Aidai 251
 Šv. Kazimiero draugija (Kaune) 302
 Šv. Kazimiero kolegija (Romoje) 267, 285, 289, 299, 329-330
 Šv. Kazimiero komisariatas (T. Pranciškonu) 268
 Šv. Kazimiero lietuvių parapija (Los Angeles, Calif.) 259
 Šv. Kazimiero parapija (Amsterdam, N. Y.) 260
 me, N. Y.) 260
 Šv. Kazimiero Seserys 227, 238; žr. Kazimierietės
 Šv. Kryžiaus bažnyčia (Chicagoje) 108
 Šv. Kryžiaus — Bonifratrų bažnyčia (Vilniuje) 328
 Šv. Kryžiaus lietuvių parapija (Chicagoje) 244, 260
 Šv. Kryžiaus šventė 148
 Šv. Petro ir Povilo parapija (Panėvėžyje) 275
 Šv. Petro ir Povilo šventė 165
 Šv. Petro parapija (Kenosha, Wis.) 260
 Šv. Petro Lietuvių parapija (So. Bostone) 259
 Šv. Pranciškaus lietuvių parapija (Lawrence, Mass.) 108, 245, 260
Šv. Pranciškaus Varpelis 111, 228, 236, 244, 268
 Šv. Pranciškaus vėliava 157
 Šv. Rožančiaus Brolija 157, 172
 Šv. Sulpicijaus metodas 279
 Šv. Vincento Pauliečio Labdaros organizacija 326
 Šv. Vincento Seserų vienuolynas (Zamse) 298
 Šv. Apeigų Kongregacija 242
 Šv. Studijų Kongregacija 284
 Šv. Žemė 288
 Šv. Sosto Delegatūra Lietuviams Vokietijoje 229, 236, 238, 263; žr. Tautinė Delegatūra lietuviams Vokietijoje ir Austrijoje
 Šv. Onos Mergaičių ir Moterų Draugystė 265
 Šv. Teresės Mažųjų Sielų Misijų Brolija 234, 237-238, 241, 245, 255-257, 263-264
 Šventėžeris 168
 Šventėžerio parap. 156
 Šventosios upė 78
 Švitrigaila 70
 Švėkšna 85
 Taylor Richard 50
 Talinas 86
 Talmantas Jurgis 231
 Tamošaitienė A. 108
 Tamošaitis Anicetas, Kun. dr., S. J. 257
 Tampa, Fla 325
 Tamulaitis S. 247-248
 Tarptautinė Krikščionių Sindikatų Konfederacija 190
 Tarptautinės Katalikų Organizacijos (O. I. C.) 190
 Tarptautinis Teisių Institutas 204

- Tarptautinis Tribunolas 209
 Tarptautinių Katalikų Organizacijų
 Informacijos Centras 190
 Tarpučiai 122
 Tartu 87, 111
 Tarvydas St. 63
 Tatjana, Kunigaikšt. 309
 Taube M. 59, 70-71, 112, 114
Tauta ir Žodis 81
 Tautinė Delegatura Lietuviams Vo-
 kietijoje ir Austrijoje 264 ; žr. Šv.
 Sosto Delegatura Lietuviams Vo-
 kietijoje
Tautos Praeitis 55, 83-84, 87, 107,
 112, 236, 261
 Tautų Sąjunga 199, 204, 208-209,
 213
 Tautvilas 66, 70-73, 76, 98-99,
 113, 115-116
 Teilahrd de Chardin Pierre,
 S. J. 341
 Teisingumo Rūmai 315
 Teliaveli 91
 Telšiai 81
 Telšių vidurinė mokykla 275
Témoignage Chrétien 191, 194
 Teologijos-Filosofijos fakultetas 275,
 277, 285, 290-291, 297, 301, 304
 Teresė Kūdikėlio Jėzaus, Šv.
 255, 288
 Terra Sudorum 117 ; žr. Sūduva
 Tervetė 86, 103-104
 Teutonų ordinas 142, 172 ; žr. Kry-
 žiuočiai, Vokiečių ordinas
Tėviškės Žiburiai 111, 231-233, 235-
 238, 243, 246-247, 256, 258, 260,
 263, 266-270
Tėvynė 236
Tėvynės Sargas 231, 265, 258, 288,
 311, 317-323
Tėvų Kelias 234
 Theiner A. 109-110
 The Noonday Press 39
*Thérèse, Revue Bimestrielle du Car-
 mel* 254
 The Sing National Catholic Magazine
 271
 Thompson, Conn. 234
 Thoreiden 103 ; žr. Traidenis
Tiesos Kelias 276, 278-281, 288,
 338
 Tilvytis Jurgis, Kun. 248, 275
 žr. Žalvarnis A.
 Tilžė 121, 129
 Timotiejus 98 ; žr. Daumantas
Timotiejui pirmasis laiškas 26
 Tirolis 298-299
 Tiškevičiai 148
 Tylos Bažnyčia 191
 Tylos Bažnyčios Komitetas 289
 Tyruolis A. (Šešplaukio slapyvar-
 dis) 248 ; žr. Šešplaukis Al-
 fonsas
 Tyszkiewicz St. 38
Tobijo knyga 228, 302
 Toeppen M. 57
 Tokalius 168
 Toledo, Ohio 249
 Tomas Akviniėtis, Šv. 27, 31, 37,
 203, 239, 279
 Tomas Kempietis 132
 Torino 252
 Tomas 68
 Toronto 111, 239, 260, 266, 310
 Toronto Židinyš 337 ; žr. Lietuvių
 Katalikų Mokslo Akademijos To-
 ronto Židinyš
 Torunė 88, 105
 Totoraičiai 119
 Totoraitis Jonas, Kun. prof. dr.,
 M. I. C. 54, 78, 114-115, 124-125,
 141, 145-149, 151-153, 155-158,
 161, 168, 261
 Toulouse 252-255
 Traidenis 53-54, 88, 97, 99-107,
 116
 Trakai 146, 163, 173
 Trako miškelis 169
 Trakų vaivadija 119
 Trasko 105
 Treniota 56, 82, 87, 89-90, 95,
 97-98, 113, 116
 Tretytis Šv. Pranciškaus ordinas
 157, 172
 Tret'jakovas 60
 Tridento visuotinis Bažnyčios susi-
 rinkimas 156, 192, 334
 Trijų Karalių šventė 150
 Trimakas Kęstutis, Kun., S. J.
 245
 Trinota 95 ; žr. Treniota
 Tritis Jonas 247
 Trojden I 102 ; žr. Traidenis

- Tromp Sebastianus, S. J. 37-38
 Trumpa V. 236
 Tübingen 239, 258
 Tucze 64; žr. Dutze
 Tuinyla Jonas 165
 Tūla 60
 Tubaba Ladas, Prel. dr. 246, 256, 265, 289, 308, 329-332
 Tubeja Thaddaeus V. 271
 Tumas Juozas, Kan. doc. 125
 Tumėnaitė Danutė 312, 320, 322
 Tumėnas Antanas 311-325
 Tumėnas Domininkas 311
 Tumėnas Vytautas 312
 Tumėnienė Janina 320, 322
 Tumėnienė-Danytė Rozabija 311
 Tumber M. 68, 70, 114
 Tureiskas 102
 Turkestanas 309
 Tverai 72; žr. Tviremet pilis
 Tvercos upė 59
 Tverė 60, 69, 85, 99
 Tviremet pilis 72; žr. Tverai

Ūbi Arcano Dei, Encikl. 211
 Uexkuel 66; žr. Ikškilė
 Ukmergė 98, 296
 Ukmergės apskritis 326
 Ukraina 111
 Ubinskis 123
 Ulyškiei 149; žr. Oželiškiai
 Umiastauskaitė Barbora Žagarietė 334; žr. Barbora Žagarietė-Umiastauskaitė
 UNESCO 189-190
 Union City, N. J. 271
 Upytė 118
 Upmale 110
 Urachas-Mindaugas II 77
 Urbonas Ignas, Kun. Dr. 236, 247, 338
 U.S. A. 109, 258, 267-268; žr. J. A. V.
 Ušinskis 148
 Utena 275-276, 317
 Uturiai 78
 Uzbekas, totorių chanas 84
 Užnemunė 164

 Ūdrija 162
 Ūdrijos parap. 156-157
 Ūkininkų Sąjunga 317
- Ūsoris Stasys, Kan. dr. 326

 Vabalas A. 164
 Vadopivec J. 38
Vadovas 148
 Vaičiulaitis Antanas 235
 Vaičiūnas Vincas, Kun. 155, 160
 Vaidebys J. 260
 Vainauskas Pr. 318
 Vaišavilkas 65; žr. Vaišvibkas
 Vaišėbga 58, 65; žr. Vaišvibkas
 Vaišnora Juozapas, Kun. dr., M.I.C. 117-143, 233, 243, 247, 262, 329-335, 337-338
 Vaišvibkas 54, 56, 65, 73, 80, 97-102, 116
 Vaitekūnas Jonas, Kun. 248
 Vaitiekūnas V. 311, 317-319
 Vaitiekus 75
 Vaitkevičius Juozapas, M. I. C. 240-241
 Vaitkus Mykobas, Kan. 230, 232, 247-248, 252, 256
 Vaitkus V., Dr. 337, 341
 Vakarų Europa 57, 64, 73, 96, 102, 113
 Vakarų Vokietija 228-229, 232, 238-239, 241-242, 244-246, 249-251, 256, 258, 263-264, 268; žr. Federalinė Vokietijos Respublika
 Valaitis Jonas 141
 Valančiūnas Ignas, Prel. 332
 Valančius Motiejus, Vyks. 117, 162, 173
 Valavičius Grigabius 147, 149
 Valentinas Sebastijonas, Kun. 151, 155, 159
 Valentini E., S. D. B. 252
 Valinskas 247
 Vališkis Mykolas 162
 Valius Telesforas 235, 237, 243, 256, 266
 Valkaviskas 65
 Vallin Pierre, S. J. 194
 Valstybės Konstitucija 313
 Vanagas J. 260
 Varakauskas R. 87, 93, 103, 107, 114
 Varnas Adomas 108
 Varnelis Kazimieras 263
 Varnėnai 78
 Varniai 72, 78
Varpas 121, 129, 162, 173
 Varševickis Stanislovas, S. J. 334

- Varšuva 55-56, 91, 109, 113, 120, 122, 124, 126, 133, 136-137, 152, 173
 Varšuvos kunigaikštija 120, 221, 142, 165, 173
 Varšuvos metropolija 120
 Varšuvos seimas 148
 Varšuvos universitetas 311
 Vaseris Pranciškus, Kun. 248
 Vasyliūnas I. 249-250
 Vaselkas 64, 66, 95, 101
 Vasys Antanas, Prof. dr. 336
 Vasys Konstantinas, Kun. 230
 Vasmer M. 60
 Vaškėnų dv. 297
 Vatikanas 110, 200, 202, 301 ; žr. Apaštalų Sostas, Šv. Sostas
 Vatikano Archyvas 340
 Vec-Saule 69
 Veisiejai 168-169
 Veisiejų parap. 156
 Veiverių mokytojų seminarija 133
 Veiviržo upė 81
 Velička D. 262
 Velikaja upė 59
 Veliuona 118
 Velutis Jonas, Kun. dr. 338
 Vembrė Juozas, Kun. 233, 261
 Vengrija 321
 Venskutė Marija Bernarda 251; žr. Bernarda, Sessuo M., S.S.C.
 Venta 81, 88
 Venta leidykla 256
 Vercors 39
 Veredava 110
 Verona 68
 Versailles 199 ; žr. Versalio sutartis
 Versalio sutartis 199
 Vian Nello 235
 Vidas, Traidenio tėvas 101
 Vydūnas 233
 Viena 68, 74, 114, 290, 298, 320-324
 Vienybė 225, 237, 256, 260
 Vienos universitetas 312
 Vierzbovskis P., Vysk. 159
 Viesulas Romas 231, 236, 260, 263
 Vijeikis Vladas 243, 267
 Viganas Marburgietis 145
 VILAIN M. 38
 Vileika 63
 Vilhelmas Modenietis 67-68, 81
 Viliamas Vladas, Dr. 329
 Vilija 57, 119
 Vilkas, Traidenio tėvas 101
 Vilkaviškio apskr. 121
 Vilkaviškio kunigų seminarija 284-285
 Vilkaviškio vyskupija 172, 288
 Vikaviškis 283-285, 288
 Vilkija 118
 Vilkutaitis V. 285
 Vilniaus Akademija 340
 Vilniaus arkivyskupija 301
 Vilniaus kraštas 78, 327-328
 Vilniaus Lietuvių Šelpimosi Draugija 327
 Vilniaus Lietuvių Šv. Kazimiero Draugija 327
 Vilniaus sinodas 156
 Vilniaus universitetas 151, 156-157, 172, 309, 316, 324
 Vilnija 124-125
 Vilnius 58, 63, 67, 72, 77, 84, 87-88, 91, 93, 109-110, 114, 119, 132, 138, 140, 148, 156, 166, 168, 247, 250, 268, 270, 297, 301, 309, 311, 316, 327-328, 334
 Vilutis Edvardas 244-245
 Vincentas Paulietis, Šv. 152
 Vinkšnupio km. 119
 Virbalis 147, 283
 Visby sala 66
 Viscont Antoine 327 ; žr. Vis-kantas Antanas, Msgr.
 VISEVALDAS 61 ; žr. VSEVOLODAS
 Viskantas Antanas, Msgr. 327-328
 Visla 61, 66, 68
 Vismantas 64
 Visų Šventųjų parapija (Roselande) 259
 Višimunt 64 ; žr. Vismantas
 Višniavčickiai 148
 Vištyčio pradžios mokykla 121
 Vištytis 119
 Vitās, Vyskupas, O. P. 75, 94
 Vitebskas 60, 66
 Vivi spaustuvė 235
 Vyčio korporacija 242
 Vygrių koplyčia 156
 Vygrių pavietas 164
 Vygrių vyskupija 120, 157, 172

- Vykintas 64-66, 69-70, 72, 85, 87,
115-116
Vyriausioji popiežiška Emigracijos
Komisija 289
Vytautas 53, 55, 70-71, 77, 88,
112, 115, 117-118, 142, 145, 291 ;
žr. Kęstutaitis
Vytauto Didžiojo Universitetas 246,
275, 277-278, 282, 284, 297, 301,
309, 315
Vyties Kryžiaus ordinas 169-170
Vytis 243-244
Vladimiras Romanaitis 70, 101
Vladimiras 59, 102, 250
Vladislovas IV 148
Vlikas 320
Vloclavka 135
Voisiekauskas L., Run. 250
Voisėlk 65 ; žr. Vaišvilkas
Vokiečių ordinas 67-68, 70, 73, 78,
84, 88, 93, 101, 105, 111, 114,
117-118, 145 ; žr. Kryžiuočiai,
Kryžiuočių ordinas, Prūsų kry-
žiuočiai, Prūsų ordinas
Vokietija 54, 65-66, 68-69, 72, 80,
85, 87, 94, 116, 138, 175, 189,
204, 249, 253, 255, 264, 266, 285,
303, 321, 326 ; žr. Federalinė Vo-
kietijos Respublika, Vakarų Vo-
kietija
Voldemaras Augustinas 315
Volga 59, 84
Volinija 59-62, 64, 66, 69-74, 78,
81, 83, 92, 95-96, 98, 100-102,
105-106
Volynia 115-116 ; žr. Volinija
Volkevinas 67, 69
Volskis 168
Volteris Ed. 56, 78, 91, 107, 114,
136
Vol'ter E. 114 ; žr. Volteris
Vonsiackis 136
Vorksla 84
Vorkuta 293-294
Voronežas 278, 312
Voruta 72, 78, 110, 113
Vulgata 302-303

Wagner Georg 229, 258
Walnut St., Danvilėje 226
Walowicz G. 147, 149 ; žr. Vala-
vičius G.
Walsh Michel, S. J. 341
Walter Otto 271
Walz J. B. 38
Wartberge Hermanas de 100,
103 ; žr. Wartbergės Kronika
Wartbergės Hermano de, kronika
69, 84, 92 ; žr. Wartberge Her-
manas de
Washington, D. C. 267
Waukegan, 111. 256, 259, 265
Węclowski 328
Weil Simone 192
Wendeno pilis 90 ; žr. Cesio pilis
Wermke E. 110
Wilia 57 ; žr. Vilija
Wilkes-Barre, Pa. 260
Williams J. E. 223
Williamstown Chronicle 248
Wilno 91 ; žr. Vilnius
Winkelmann Ed. 110
Wisby 100 ; žr. Visby sala
WITTRAM R. 69, 104
Wyoming Walley, Pa. 251
Wytaut 145 ; žr. Vytautas
Worcester, Mass. 341
Wule Fritz, S. J. 253
Wundt 42
Wurzburg 37-38, 69, 253, 255

XVIIe siècle, Bulletin de la Société
d'Études du XVIIe siècle 253
XX Amžius 291-292

Zablockis 135
Zabžežinskis Jonas 146-147, 149
Zabžežinskis Jonas, Jono sūnus
147, 151, 158, 172
Zabžežinskis Jurgis 146
Zabžežinskių šeima 146
Zabžežynos dvaras 146
Zailių km. 167
Zajaczkowski St. 57, 64, 69, 81-
82, 88-89, 105, 109, 113-114
Zakarauskas Vaclovas, Kan. 263,
265
Zakarevičius A., Dr. 127
Zams 298, 300
Zarasai 312-313, 317
Zarasų apskr. 281
Zdanavičius Bronius 239
Zdanavičius Jonas 250-251
Zebediejus 7

- Zecchini, Arkiv., S. J. 301
Zeitschrift fur Katholische Théologie
 37
Zeitschrift fur Ostforschung 58
 Zeliauskas Juozas, Kun. dr.,
 S. D. B. 331
 Ziemovitas 61, 91
 Zigmantas Augustas 100, 118, 147-
 148 168, 174
 Zigmantas Kęstutaitis 118, 146
 Zigmantas Senasis 118, 145, 147,
 149
 Zigmantas Vaza 153, 158, 163, 173
 Zigmantas imperatorius 145
 Zimmermann J. 263
 Zinaitienė Ona 338
 Zokopanė 139
 Zubrys Antanas 161, 165, 169,
 173
 Zumeris Bronius 248
 Zurkalowski F. 81
 Zuikis dv. 91
- Žagarė 86, 334
 Žalalis K., Kun. dr., O. F. M. 228,
 231
 Žalgirio mūšis 145, 334
 Žaliauskas Jonas, Kun. 159, 162
 Žalioji 167
 Žaliosios miškas 170
 Žalvarnis A. (Tilvyčio slapyvardis)
 248, 275; žr. Tilvytis Jurgis,
 Kun.
 Žebrys J., Kun. 56, 107, 114
 Žemaičiai (kraštas) 56-57, 62, 64-
 66, 69-70, 72, 75, 79-81, 84-89,
 92, 95, 97-98, 101-102, 114, 117-
 119, 296-297, 301, 326; žr. Že-
 maitija
 Žemaičių gatvė Kaune 319
- Žemaičių Kalvarija 261
 Žemaičių Kunigų Seminarija 281,
 296, 301, 326; žr. Kauno Kunigų
 Seminarija, Kauno Metropolijos
 Kunigų Seminarija, Kauno Tarp-
 diecezinė Kunigų Seminarija
 Žemaičių seniūnija 119
 Žemaičių vyskupija 302
 Žemaitija 70, 79, 327; žr. Žemai-
 čiai
 Žemaitis Juozas, Kun. 152, 155
 Žemaitkiemio valse. 326
 Žemės Fondas 314
 Žemės Reforma 313-314
 Ženeva 190
 Žibintas 229-230, 232-234, 237, 240,
 248, 252, 260, 263, 265
 Žiburiai 236, 241, 256
 Žiburiai (spaudos bendrovė) 266
 Žiburio draugija 158
 Žiburio gimnazija (Kybartuose) 283
 Žiburio progimnazija (Marijampo-
 lėje) 137
 Žičkauskas Tomas 130
 Židinys 54, 92, 111, 113-114, 281,
 288, 291
 Žiemgala 84, 104, 116
 Žiemgaliai 68
 Žiemgalos vyskupija 76, 81
 Žigevičius Ambrozijos, Kun. 155
 Žilevičius Juozas 249-251
 Žiogelis 245
 Žitkus Kazimieras, Kun. 239
 Žiūraitis Tomas, Kim. dr., O. P.
 233, 246, 255-256
 Živinbudas 62-63
 Žydams laiškas 288
 Žuvinto ež. 145, 164, 167, 171
 Žuvintų km. 163, 167
 Žvaigždė 245, 256

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS LEIDINIAI

A. Dambrauskas-Jakštas, Užgesę Žiburiai, XVI-502 psl., Kaunas 1930	Išsemta
Suvažiavimo Darbai, I tomas, 542 psl., Kaunas 1933	Išsemta
Suvažiavimo Darbai, II tomas, 486 psl., Kaunas 1936	Išsemta
Suvažiavimo Darbai, III tomas, 526 psl., Kaunas 1939	Išsemta
J. Vaišnora, Marijos Garbinimas Lietuvoje, 445 psl., Roma 1958	5dol.
Suvažiavimo Darbai, IV tomas, XV-321 psl., Roma 1961	6dol.
Suvažiavimo Darbai, V tomas, XVI-647 psl., Roma 1964	10dol.
A. Kučas, Kun. Antanas Staniukynas, XVI-208 psl., Roma 1965	4dol.
Metraštis, I tomas, XI-374 psl., Roma 1965.	6dol.
Suvažiavimo Darbai, VI tomas, spaustuvėje	
Metraštis, II tomas, spaustuvėje	

Užsakymus siųsti šiuo adresu :

Rev. Rapolas Krasauskas
Via Antonello da Messina 36, int. 3
R O M A 10
I T A L I J A